ISSN 2708-0390 (PRINT)
ISSN 2708-0404 (ONLINE)

HUMANITIES STUDIES

Збірник наукових праць

Випуск 21 (98)
2024

Соціальна філософія та філософія історії
Філософська антропологія
Філософія культури
Історія філософії
Філософія освіти
Філософія економіки та управління
Філософія науки та техніки

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

ISSN 2708-0390 (Print)
ISSN 2708-0404 (Online)

HUMANITIES STUDIES: ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 2607 від 29.08.2024 року.
Видання включено до Переліку фахових видань України: категорія «Б» з Філософії (наказ № 409 від 17.03.2020 року)

Редакційна рада:

Голова Міжнародної редакційної колегії: **Фролов Микола,** д-р іст. н., проф., Запорізький національний університет (Україна, Запоріжжя);

Заступник Голови Міжнародної редакційної колегії: **Васильчук Геннадій,** д-р іст. н., проф., Запорізький національний університет (Україна, Запоріжжя);

Головний редактор: **Воронкова Валентина,** д-р філос. н., проф. (Україна, Запоріжжя);

Відповідальний редактор: **Андрюкайтене Регіна,** д-р соціальних н. (Ph.D), проф. (Литва, Маріямпіль, Каунас)

Редакційна колегія:

Білогур Влада, д-р філос. н., проф. (Україна, Ужгород)
Венажіндене Міліта, д-р соціальних наук, доц. (Литва, Каунас)
Гряблікайте Йоліта, д-р соціальних наук, доц. (Литва, Каунас)
Данильян Олег, д-р філос. н., проф. (Україна, Харків)
Жєлєв Пакаль, доктор філософії (Болгарія Софія)
Лепський Максим, д-р філос. н., проф. (Україна, Запоріжжя)
Літвін Аурелія, д-р габіліт., проф. (Молдова Кишенів)
Москалик Геннадій, д-р філос. н., проф. (Україна, Кременчук)
Нікітенко Віталіна, д.філос. н., проф.. (Україна, Запоріжжя)
Новікова Анастасія, д-р соціальних наук, доц. (Литва, Каунас)
Олексенко Роман, д-р філос. н., проф. (Україна, Кропивницький)
Пілелієне Ліна, д-р соціальних наук, проф. (Литва, Каунас)
Позднякова-Кирбят'єва Елліна, д-р соц. н., проф. (Україна, Запоріжжя)
Поліщук Олександр, д-р філос. наук, проф. (Україна, Хмельницький)
Пунченко Олег, д-р філос. н., проф. (Україна, Одеса)
Рижова Ірина, д-р філос. н., проф. (Україна, Запоріжжя)
Скорус Яцек, доктор філософії (Польща, Катовіце)
Тамулене Вільма, д-р соціальних наук, доц. (Литва, Вільнюс)
Торкут Наталія, д-р філол.н., проф. (Україна, Запоріжжя)
Утюж Ірина, д-р філос. н., проф. (Україна, Запоріжжя)
Хітов Мітко, доктор економіки (Болгарія, Софія)
Череп Алла, д-р екон. н., проф. (Україна, Запоріжжя)
Шиндаулова Раушан, д.філос. н., доц. (Казахстан, Алмати)
Цзоу Ченчжан, к-т філос. н., доц. (Китай, Маомін)

Концепція збірника базується на багатоплановому науковому висвітленні проблем сучасного швидкоплинного світу, що розвивається в умовах глобалізації і цифровізації. Основні рубрики охоплюють напрями філософії (соціальна філософія та філософія історії; філософська антропологія; філософія культури; історія філософії; філософія освіти; філософія економіки та управління; філософія науки та техніки). Збірник розрахований на фахівців гуманітарних наук.

Друкується за рішенням:
Вченої ради Запорізького національного університету
(протокол № 5 від 26 листопада 2024 року)

Humanities Studies : збірник наукових праць / гол. ред. В. Г. Воронкова. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2024. Випуск 21 (98). 260 с.

©Редакційна колегія, 2024
© Автори статей, 2024
©Запорізький національний університет, 2024

ISSN 2708-0390 (PRINT)
ISSN 2708-0404 (ONLINE)

HUMANITIES STUDIES

Collection of Scientific Papers

ISSUE 21 (98)
2024

Social Philosophy and Philosophy of History
Philosophical Anthropology
Philosophy of Culture
The History of Philosophy
Philosophy of Education
Philosophy of Economics and Management
Philosophy of Science and Technique

Publishing house
Helvetica
2024

ISSN 2708-0390 (Print)
ISSN 2708-0404 (Online)

Humanities studies : COLLECTION OF SCIENTIFIC PAPERS
Registration of Print media entity: Decision of the National Council of Television and Radio Broadcasting of Ukraine: Decision No. 2607 as of 29.08.2024.
The publication is included in the List of Professional Publications of Ukraine: category "B" in Philosophy (order № 409 dated March 17, 2020)

The Chairman of the International Editorial Board: **Frolov Mykola,** Doctor of Historical Sciences, Professor (Ukraine, Zaporizhzhia);
Vice-rector of the International Editorial Board: **Vasyl'chuk Gennadiy,** Doctor of Historical Sciences, Professor (Ukraine, Zaporizhzhia);
Editor-in-Chief: **Voronkova Valentyna,** Doctor of Philosophic Scinces, Professor (Ukraine, Zaporizhzhia);
Deputies of Editor-in-Chief: **Andriukaitienė Regina,** Doctor (Ph.D), Associate Professor (Lithuania, Marijampole, Kaunas)

Foreign members of editorial board:
Bilohur, Vlada, Doctor of Philosophic Scinces, Professor (Ukraine, Uzhhorod)
Vienažindienė, Milita, Ph.D in Social Sciences, Associate Professor (Lithuania, Kaunas)
Greblikaitė, Jolita, Ph.D in Social Sciences, Associate Professor (Lithuania, Kaunas)
Danilyan, Oleg, Doctor of Philosophic Scinces, Professor (Ukraine, Kharkiv)
Zhelev, Paskal – Doctor of Philosophy (D.Sc.), Associate Professor (Sofia, Bulgaria)
Lepskyi, Maksim, Doctor of Philosophic Scinces, Professor (Ukraine, Zaporizhzhia)
Litvin, Aurelia, Doctor habilitat, Professor (Republic of Moldova, Chisinau)
Moskalyk, Hennadii, Doctor of Philosophic Scinces, Professor (Ukraine, Kremenchuk)
Nikitenko, Vitalina, Doctor of Philosophic Scinces, Professor (Ukraine, Zaporizhzhia)
Novikova, Anastasija, Ph.D in Social Sciences, Associate Professor (Lithuania, Kaunas)
Oleksenko, Roman, Doctor of Philosophic Scinces, Professor (Ukraine, Kropyvnytskyi)
Pileliene, Lina, Ph.D in Social Sciences, Professor (Lithuania, Kaunas)
Pozdniakova–Kyrbiatieva, Ellina, Doctor of Sociology (D.Sc.), Professor (Ukraine, Zaporizhzhia)
Polishchuk, Oleksandr, Doctor of Philosophic Scinces, Professor (Ukraine, Khmelnytsky)
Punchenko, Oleg, Doctor of Philosophic Scinces, Professor (Ukraine, Odesa)
Ryzhova, Irina, Doctor of Philosophic Scinces, Professor (Ukraine, Zaporizhzhia)
Scorus, Jacek – Doctor of Philosophy (D.Sc.), Professor (Poland, Katowice)
Tamuliene, Vilma, Ph.D in Social Sciences, Associate Professor (Lithuania, Vilnius)
Torkut, Nataliya, Doctor of Philological Sciences, Professor (Ukraine, Zaporizhzhia)
Ytiuzh, Iryna, Doctor of Philosophic Scinces, Professor (Ukraine, Zaporizhzhia)
Hitov, Mitko – Doctor of Economic Sciences (Bulgaria, Sofia)
Cherep, Alla, Doctor of Sciences in Economics, Professor (Ukraine, Zaporizhzhia)
Shindaulova, Raushan, Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor (Kazakhstan, Almaty)
Zou, Chenzhan, PhD in Philosophy, Associate Professor (China, Maomin)

The concept of the scintific collection is based on multifaceted scientific coverage of the problems of the modern fleeting world, which is developing in the context of globalization and digitalization. The main rubrics cover the areas of philosophy (social philosophy and philosophy of history; philosophical anthropology; philosophy of culture; history of philosophy; philosophy of education; philosophy of economics and management; philosophy of science and technology). The collection is designed for humanities specialists.

Published by the decision: Council of the Zaporizhzhia National University
(Protocol 5, dated 26.11.2024)

Humanities studies : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2024. 21 (98). 260 p.

© Foreign members of editorial board, 2024
© The authors of the articles, 2024
© Zaporizhzhia National University, 2024

ЗМІСТ

СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ ІСТОРІЇ

1. ОЛЕКСАНДР, БАКУМЕНКО. ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНІ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ТЕХНІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ: ВІД ФІЛОСОФІЇ НІМЕЦЬКОГО ІДЕАЛІЗМУ ДО ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ.....9

2. ОЛЕГ, ВЕРЕЩАГІН. ПОДВІЙНА ГЕРМЕНЕВТИКА ДИЗАЙНУ: АБО РЕЧІ НАЗАД ДО САМИХ РЕЧЕЙ.....15

3. ВАЛЕНТИНА, ВОРОНКОВА, ВІТАЛІНА, НІКІТЕНКО, НАТАЛЯ, МЕТЕЛЕНКО. ПРАКСЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ ЦИФРОВОЇ ЛЮДИНИ ТА ЦИФРОВОГО СУСПІЛЬСТВА В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ЗМІН.....22

4. ВІТАЛІЙ, ЗАБЛОЦЬКИЙ. МІФ ЯК СВІТОГЛЯДНА МАТРИЦЯ.....32

5. КАТЕРИНА, ЗІНОВ'ЄВА. ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ І ТРАНСФОРМАЦІЯ ЖИТТЄВОГО СВІТУ ЛЮДИНИ В УМОВАХ УРБАНІСТИКИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ДОБИ МОДЕРНУ.....40

6. ОЛЬГА, КИВЛЮК, ГАЛИНА, ГАРБАР, ОЛЕГ, ПУНЧЕНКО, ДМИТРО, АРАБАДЖИЄВ, РЕГІНА, АНДРЮКАЙТЕНЕ. ФІЛОСОФІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЯК ОСНОВА ЗБАЛАНСОВАНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ, СОЦІАЛЬНОГО ДОБРОБУТУ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ.....45

7. ОЛЕГ, МАСЮК. ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЦИФРОВІЗАЦІЮ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....55

8. ОКСАНА, ПОНОМАРЕНКО. ДОБРОЧЕСНІСТЬ І КУЛЬТУРА: У ПОШУКАХ ВИТОКІВ, ЯКІ ЗМІНИЛИ СВІТ.....63

9. ОЛЕКСАНДР, ПРИТУЛА. КЛАСИФІКАЦІЇ ВІЙСЬКОВО-БОЙОВИХ ТРАДИЦІЙ.....70

10. ІРИНА, РИЖОВА, СВІТЛАНА, ЗАХАРОВА, ОЛЕКСАНДРА, ЗОРЯ. ФІЛОСОФІЯ АРХІТЕКТУРИ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ НАУКОВИЙ НАПРЯМОК.....78

11. ЯРОСЛАВ, СЕГЕНЬ. ІНФОРМАЦІЙНА БУЛЬБАШКА МЕДІАРЕАЛЬНОСТІ: ТРАНСФОРМАЦІЇ ЗНАННЯ, ІНФОРМАЦІЇ І СВІДОМОСТІ.....94

12. НАТАЛІЯ, СКУБІНА. РОЗВИТОК ІГРОВИХ КОНЦЕПЦІЙ У ФІЛОСОФІЇ: ВІД АНТИЧНОСТІ ДО ПОСТМОДЕРНУ.....103

13. ОЛЕКСАНДРА, СОРОКІНА. ВПЛИВ ШІ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ ЖИТТЯ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ.....110

14. DONG, TINGTING. MARXIST INTERPRETATION OF POSTMODERNISM.....116

15. СУН, ЧАНЛУН. КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВПЛИВУ КИТАЮ В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ: ПИТАННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ ТА РІЗНОМАНІТНОСТІ.....122

16. ІРИНА, УТЮЖ, ОЛЬГА, КОНОВАЛЕНКО. СУТНІСТЬ, АТРИБУТИ ТА МОДУСИ СОЦІАЛЬНОЇ СИНГУЛЯРНОСТІ.....131

ФІЛОСОФІЯ СПОРТУ

17. ВЛАДА, БІЛОГУР, ЕДУАРД, СИВОХОП, НАТАЛІЯ, СЕМАЛЬ, ІРИНА, СКРИПЧЕНКО, ЄВГЕН, КАРАБАНОВ. ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ «ЦИФРОВОЇ СПОРТИВНОЇ ЛЮДИНИ» В УМОВАХ ЧЕТВЕРТОЇ ПРОМИСЛОВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ.....141

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

18. НАТАЛІЯ, ЗЛЕНКО. РОЛЬ ЛОГІКИ У ФОРМУВАННІ АНАЛІТИЧНИХ НАВИЧОК МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ.....152

19. ОЛЕКСІЙ, КИЙКОВ. ФІЛОСОФСЬКІ ОСНОВИ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО МЕНЕДЖМЕНТУ: ВІД КРИТИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ ДО ГІБРИДНОГО УПРАВЛІННЯ.....159
20. ОЛЕНА, МАРЧЕНКО. ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ДИТИНИ І СВІТУ ДИТИНСТВА В ЕПОХУ АНТИЧНОСТІ.....168

ФІЛОСОФІЯ РЕЛІГІЇ

21. OKSANA, PANKO. CHRISTIAN CATECHUMENAL COMMUNITY: VOCATION AND MEANING 177

ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

22. DALIA, PERKUMIENĖ, EMRE, AYDIN. CHILD LABOR IN TURKEY.....183
23. ŠARŪNĖ, PADKAUSKIENĖ, DALIA, PERKUMIENĖ, GIEDRĖ, ADOMAVIČIENĖ. COLLECTIVE LABOUR AGREEMENT AS A RESULT OF SOCIAL DIALOGUE IN FAVOREM PRINCIPLE CONTEXT: CASE OF LITHUANIA.....193

ФІЛОСОФІЯ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ

24. ОЛЬГА, ВЕНГЕР, ВІКТОР, ВЕНГЕР, АНДРІЙ, ХОЛОДУЛІН. МЕТОДИ КАР'ЄРНОГО РОЗВИТКУ СПІВРОБІТНИКІВ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ НА ПРОМИСЛОВОМУ ПІДПРИЄМСТВІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ.....202
25. DALIA, PERKUMIENĖ, KAMILĖ, PUSKUNIGYTĖ. IMPROVEMENT OF WAREHOUSE PROCESSES THROUGH DIGITALIZATION SOLUTIONS.....213
26. НАТАЛЯ, МЕТЕЛЕНКО, ВАЛЕНТИНА, ВОРОНКОВА, ВІТАЛІНА, НІКІТЕНКО, ВІКТОР, СКАЧКОВ, ГАННА, КАРПЕНКО. КОНЦЕПЦІЯ ЗМІСТУ ТА НАПРЯМІВ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ МЕТАЛУРГІЙНОЇ ОСВІТИ ЗА СТАДАРТАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВИМІРУ КРАЇН ЄС ДЛЯ УКРАЇНИ.....220
27. ОЛЕКСАНДР, ФУРСІН, ІРИНА, ДЕГТЯРЕНКО. НАПРЯМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА МЕТОДІВ УПРАВЛІННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ.....232

РЕЦЕНЗІЇ

28. ХРАПКІНА В. В. РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ «ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОМИСЛОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ У КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ, МОЖЛИВОСТЕЙ ТА ЗМІН» / ЗА РЕД. Д.ФІЛОСОФ.Н., ПРОФ. ВОРОНКОВОЇ В. Г., Д.Е.Н., ПРОФ. МЕТЕЛЕНКО Н. Г.: ЛЬВІВ ТОРУНЬ: LIHA-PRES, 2024. 592 С.....240
НАШІ АВТОРИ.....243
ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ НАУКОВИХ СТАТЕЙ.....255

CONTENTS

SOCIAL PHILOSOPHY AND PHILOSOPHY OF HISTORY

1. OLEKSANDR, BAKUMENKO. PHILOSOPHICAL-ANTHROPOLOGICAL CONCEPTUALIZATIONS OF TECHNICAL CREATIVITY: FROM GERMAN IDEALISM TO ARTIFICIAL INTELLIGENCE.....9

2. OLEH, VERESHCHAGIN. DOUBLE HERMENEUTICS OF DESIGN: OR TO THE THINGS THEMSELVES.....15

3. VALENTYNA, VORONKOVA, VÌTALINA, NIKITENKO, NATALYA, METELENKO. PRAXEOLOGY OF THE CONCEPT OF A DIGITAL PERSON AND DIGITAL SOCIETY IN THE CONTEXT OF GLOBAL CHANGES.....22

4. VITALY, ZABLOTSKYI. MYTH AS A WORLDVIEW MATRIX.....32

5. KATERYNA, ZINOVIEVA. EXISTENTIAL PROBLEMS AND TRANSFORMATION OF THE HUMAN LIFE WORLD IN THE CONTEXT OF URBANISM IN UKRAINIAN LITERATURE OF THE MODERN.....40

6. OLGA, KYVLIUK, HALINA, HARBAR, OLEG, PUNCHENKO, DMYTRO, ARABADZHYIEV, REGINA, ANDRIUKAITIENE. PHILOSOPHY OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF DIGITAL TRANSFORMATION AS A BASIS FOR BALANCED ECONOMIC GROWTH, SOCIAL WELL-BEING AND ENVIRONMENTAL SUSTAINABILITY.....45

7. OLEH, MASIUK. THE INFLUENCE OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES ON THE DIGITALIZATION OF SOCIETY IN THE CONDITIONS OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR.....55

8. OKSANA, PONOMARENKO. INTEGRITY AND CULTURE: IN SEARCH OF THE ORIGINS THAT CHANGED THE WORLD.....63

9. OLEXANDR, PRYTULA. CLASSIFICATIONS OF MILITARY COMBAT TRADITIONS.....70

10. IRYNA, RYZHOVA, SVITLANA, ZAKHAROVA, OLEXANDRA, ZORYA. PHILOSOPHY OF ARCHITECTURE AS AN INNOVATIVE SCIENTIFIC FIELD.....78

11. YAROSLAV, SEGEN. INFORMATION BUBBLE OF MEDIA REALITY: TRANSFORMATIONS OF KNOWLEDGE, INFORMATION AND CONSCIOUSNESS.....94

12. NATALIIA, SKUBINA. THE DEVELOPMENT OF GAME CONCEPTS IN PHILOSOPHY: FROM ANTIQUITY TO POSTMODERNISM.....103

13. OLEKSANDRA, SOROKINA. THE IMPACT OF AI ON THE TRANSFORMATION OF MODERN HUMAN LIFE.....110

14. DONG, TINGTING. MARXIST INTERPRETATION OF POSTMODERNISM.....116

15. SUN, CHANGLONG. CULTURAL BASIS OF CHINA'S INFLUENCE IN THE GLOBALIZED WORLD: THE ISSUE OF PRESERVING CULTURAL VALUES AND DIVERSITY.....122

16. IRYNA, UTIUZH, OLGA, KONOVALENKO. THE ESSENCE, ATTRIBUTES, AND MODES OF SOCIAL SINGULARITY.....131

PHILOSOPHY OF SPORT

17. VLADA, BILOHUR, EDUARD, SYVOHOP, NATALIA, SEMAL, IRYNA, SKRYPCHENKO, YEVHEN, KARABANOV. FORMATION OF THE CONCEPT OF «DIGITAL SPORTS PERSON» IN THE CONTEXT OF THE FOURTH INDUSTRIAL REVOLUTION.....141

PHILOSOPHY OF EDUCATION

18. NATALIIA, ZLENKO. LOGIC IN DEVELOPING ANALYTICAL SKILLS OF FUTURE PROFESSIONALS.....152

19. KIYKOV, OLEKSIY. PHILOSOPHICAL FOUNDATIONS OF MODERN EDUCATIONAL MANAGEMENT: FROM CRITICAL PEDAGOGY TO HYBRID MANAGEMENT.....159

20. ELENA, MARCHENKO. PHILOSOPHICAL AND ANTHROPOLOGICAL REPRESENTATIONS OF THE CHILD AND THE WORLD OF CHILDHOOD IN THE ANTIQUITY.....168

PHILOSOPHY OF RELIGION

21. OKSANA, PANKO. CHRISTIAN CATECHUMENAL COMMUNITY: VOCATION AND MEANING 177

PHILOSOPHY OF LAW

22. DALIA, PERKUMIENĖ, EMRE, AYDIN. CHILD LABOR IN TURKEY.....183

23. ŠARŪNĖ, PADKAUSKIENĖ, DALIA, PERKUMIENĖ, GIEDRĖ, ADOMAVIČIENĖ. COLLECTIVE LABOUR AGREEMENT AS A RESULT OF SOCIAL DIALOGUE IN FAVOREM PRINCIPLE CONTEXT: CASE OF LITHUANIA.....193

PHILOSOPHY OF ECONOMICS AND MANAGEMENT

24. OLGA, VENGER, VIKTOR, VENGER, ANDRIY, KHOLODULIN. METHODS OF CAREER DEVELOPMENT OF EMPLOYEES IN THE PERSONNEL MANAGEMENT SYSTEM AT AN INDUSTRIAL ENTERPRISE IN THE CONTEXT OF MODERN CHALLENGES.....202

25. DALIA, PERKUMIENĖ, KAMILĖ, PUSKUNIGYTĖ. IMPROVEMENT OF WAREHOUSE PROCESSES THROUGH DIGITALIZATION SOLUTIONS.....213

26. NATALYA, METELENKO, VALENTYNA, VORONKOVA, VÌTALINA, NIKITENKO, VIKTOR, SKACHKOV, HANNA, KARPENKO. THE CONCEPT OF CONTENT AND DIRECTIONS FOR IMPROVING THE QUALITY OF METALLURGICAL EDUCATION ACCORDING TO THE EU EDUCATION STANDARDS.....220

27. OLEXANDER, FURSÌN, IRYNA, DEHTIARENKO. DIRECTIONS FOR THE INTRODUCTION OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES AND MANAGEMENT METHODS IN THE ACTIVITIES OF LOCAL GOVERNMENTS IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION.....232

REVIEWS

28. VALENTYNA, KHRAPKINA. REVIEW OF THE MONOGRAPH «DIGITAL TRANSFORMATION OF INDUSTRIAL MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF CHALLENGES, OPPORTUNITIES AND CHANGES» / EDITED BY DOCTOR OF PHILOSOPHY, PROFESSOR VORONKOVA V. G., DOCTOR OF ECONOMICS, PROFESSOR METELENKO N. G.: LVIV TORUN: LIHA-PRES, 2024. 592 C.....240

LIST OF AUTHORS.....243

REQUIREMENTS FOR SCIENTIFIC ARTICLES.....255

СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ ІСТОРІЇ
SOCIAL PHILOSOPHY AND PHILOSOPHY OF HISTORY

УДК 130.2:004.08 [7.02]
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-01

ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНІ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ТЕХНІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ: ВІД ФІЛОСОФІЇ НІМЕЦЬКОГО ІДЕАЛІЗМУ ДО ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

ОЛЕКСАНДР, БАКУМЕНКО[1]

Анотація

У статті досліджено філософсько-антропологічні концептуалізації технічної творчості в філософії німецького ідеалізму та її подальші рефлексії та модифікації в цифровому суспільстві. Метою даної статті є комплексне дослідження технічної творчості у сучасних контекстах цифрового суспільства з урахуванням її філософсько-антропологічних концептуалізацій, здійснених у філософії німецького ідеалізму, яка визначила гуманістичні вектори розвитку і розуміння технічної творчості від часів промислової революції до сьогодення. Завдання дослідження: проаналізувати розуміння технічної творчості у оптиках філософії німецького ідеалізму; виявити гуманістичний потенціал технічної творчості; з'ясувати її можливості у цифровому суспільстві.Обґрунтовано методологічну доцільність звернення до НКФ в межах даного дослідження. Також доведено, що репрезентації технічної творчості в культурі є багатовимірними і майже невичерпними, які засвідчують еволюцію технічного ставлення людини до світу від Античності до сучасних її модифікацій. Теоретико-методологічну базу дослідження складають такі методи – антропологічної редукції, антропологічної інтерпретації, системний аналіз та міждисциплінарний підхід. Особливе значення мали концептуалізовані В. Воронковою і В. Нікітенко поняття «цифрової людини», «цифрової гуманітаристики» та «цифрової філософії». Доведено, що в межах ідейних і духовних прозрінь доби Просвітництва та завдяки представникам німецького ідеалізму було визначено роль технічної творчості у бутті людини та закладено теоретичні підвалини подальших філософсько-антропологічних концептуалізацій технічної творчості. Здійснено опис розуміння людини класиками німецької філософії, можна стверджувати, що людина як духовна і культурна істота, коли займається технічною творчістю, реалізує свою природну здатність до самоздійснення. У певному сенсі посилює оптимістичне бачення ролі технічної творчості у визначенні передумов прогресу. Окреслено можливості, відкритість та оптимістичні настрої сучасного суспільства до розвитку високих технологій та інновацій, що, безумовно, потребує глибокого філософського переосмислення ролі техніки в людському житті.

Ключові слова: технічна творчість, комунікація, німецький ідеалізм, етика, технологічний, філософсько-антропологічний, цифрове суспільство, ШІ.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна людина не уявляє своє життя за межами світу технологій та техніки як у повсякденні, так і у світі праці. Не випадково, останнім часом дискурси щодо місця людини у світі все частіше переносяться у площину нового мислення, яке зосереджене на пошуках відповіді на питання, які науки та технології є найбільш ключовими у зміні її органіки та когнітивних здібностей. Скажімо, які саме відбулися світоглядні злами, котрі спричинили модифікації технічної творчості на шляху від «механічної людини» Р. Декарта то «цифрової людини» сучасної доби. Само собою постає питання в дусі Канта, Фіхте, Гегеля і Маркса, що є запорукою прогресу. Тож, коли йде мова про передумови комфортного життя, вагомою складовою якого є миттєвий доступ до знать з усього світу завдяки кліку у Googl-пошуку, варто замислитися наскільки інакше виглядає світ завдяки технічній творчості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Технічна творчість завжди знаходилася в центрі уваги філософського мислення від Античності до її постіндустріального розуміння в рамкових умовах цифрового суспільства. серед сучасних

[1] Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)
E-mail: oleksandr.bakumenko@gmail.com
ORCID ID: http //orcid.org/ 0009-0001-4569-9893

західних дослідників – В. Байнум, Ю. Норберг, Д. Олтрейд, Н. Кетрін Хейз, Н. Фергюсон, Р. Фрідман та ін. ця тема є надзвичайно актуальною для українських дослідників у галузі філософії техніки, цифрової філософії, етики, філософської антропології та філософії культури й навіть філософії освіти. Варто відзначити праці В. Воронкової, С. Доценко, В. Нікітенко, М. Култаєвої, С. Корнієнко, О. Шульги, О. Яценко та ін.

Останнім часом в українському літературному просторі відбувається творче переосмислення життєтворчості провідних інтелектуалів і науковців попередньої доби. Тут варто зазначити п'єсу А. Павліченко «На каву з Айнштайном» (Павліченко А., 2023).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Репрезентації технічної творчості в культурі є багатовимірними і майже невичерпними, засвідчують еволюцію технічного ставлення людини до світу та самої себе від Античності до сучасних її модифікацій. Саме тому варто здійснити комплексне дослідження технічної творчості у сучасних контекстах цифрового суспільства з урахуванням її філософсько-антропологічних концептуалізацій, здійснених у філософії німецького ідеалізму, яка визначила гуманістичні вектори розвитку і розуміння технічної творчості від часів промислової революції до сьогодення.

Методологія дослідження. Поєднання філософсько-антропологічного та етико-прагматичного підходів до дослідження технічної творчості дозволяє розширити розуміння даної проблематики, інтегруючи досвід осмислення технічної творчості в філософії німецького ідеалізму, вироблені ними морально-етичні настанови у контексти сучасного цифрового суспільства, обрії якого окреслені технологіями штучного інтелекту. Теоретико-методологічні засади дослідження «цифрової людини», «цифрової гуманітаристики» та «цифрової філософії» розроблено в праці В. Воронкової та В. Нікітенко. На думку авторок процес взаємодії цифрової людини і цифрового суспільства відбувається завдяки технологіям, що робить нагальною потребу «формування нових цінностей людини» (Воронкова В., Нікітенко В., 2022, с. 9.).

Об'єктом дослідження є технічна творчість та її способи репрезентації.

Предметом дослідження є людиновимірність технічної творчості.

Метою даного дослідження є виявлення гуманістичного потенціалу технічної творчості в окреслених темпоральних рамках.

Завдання дослідження: проаналізувати розуміння технічної творчості у оптиках філософії німецького ідеалізму; виявити гуманістичний потенціал технічної творчості; з'ясувати її можливості у цифровому суспільстві.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Проблема технічної творчості, хоча й не є явною, наскрізна у філософії німецького ідеалізму, в центрі уваги якої інтерпретації та фундаментальне дослідження форм всезагальності, зокрема І. Кант та Й. Фіхте розглядали як форми мислення, а Г. Гегель та Ф. Шелінг як форми дійсності. Кант, якого справедливо називають філософом абстрактної універсальності, висунув умови за яких можливий, пошук нових форм людського життя, поєднання раціональних і чуттєвих форм пізнання, свобода та творчість індивідів. Опозиція між індивідуальним і всезагальним у кантівській філософії знімається моральним імперативом, якого повинен дотриматися кожний, тоді індивідуальні цілі індивіда, співпадатимуть з загальною метою, іншими словами – суб'єкт мусить взяти відповідальність на себе у виконанні всезагального морального наказу. Гегель також не звертається до визначення опозиції між «абстрактними» та «конкретними» універсаліями, посилаючись на «хитрощі розуму».

Пропонуючи творче бачення науки та науковця Й. Фіхте подібно до Канта вважає, що людина має здатність і свободу виявляти свої творчі сили. Тож, беручі до уваги розуміння людини класиками німецької філософії, можна стверджувати, що людина як духовна і культурна істота, коли займається технічною творчістю, реалізує свою природну здатність до самоздійснення. У певному сенсі посилює оптимістичне бачення ролі технічної творчості у визначенні передумов прогресу. Як зазначає Ю. Норберг, технічний прогрес дозволить підвищити ефективність освіти і, відповідно, прискорити темп інновацій (Норберт Ю., с. 5).

Однак, специфіка технічної творчості полягає в тому, вона з одного боку має великий люфт свободи у вигляді креативності та безмежної фантазії та уяви як антропологічної передумови, а з іншого – технічна творчість постійно повинна доводити свою суспільну доцільність та релевантність у суспільстві та відповідність духу часу.

© Олександр, Бакуменко, 2024

Отже, технічна творчість є історично визначеною. Скажімо, якщо у добу Середньовіччя технічна творчість знаходилася під пильним оком церкви і, цілком зрозуміло, зазнавала утиску з боку офіційних ідеологічних доктрин, то доба Просвітництва, яка сприяла становленню ранньоіндустріальних суспільств в Європі, напроти поширювала доктрину щодо унікальності людської творчості та її здатності створювати різноманітні технічні пристрої як hardware так і software. Постійні спроби, осмислення винятковості Людини-творця, яка здатна не тільки пізнавати світ, але й активно перетворювати його у відповідності до суспільних запитів, лише тільки завдяки результатам власної творчості, призвели до широкого наукового і суспільного обговорення результатів технічної творчості. Зокрема, можна пригадати першу всесвітню промислову виставку в Англії в 1851 року, яка відбулася у Кришталевому палаці, роль якої у прогресі людства неодноразово переосмислювалася (Мортімен, 2021).

Варто зазначити, що посилення суспільної релевантності до технічної творчості однаковою мірою як надавало їй більше свободи та шансів на втілення в матеріальних речах, та і результати її творчості викликали бурхливі обговорення та дискусії – від ейфорії прийняття до радикального заперечення.

Відтворюючи історичну логіку Г. Гегеля у тогочасних суспільних контекстах, можна стверджувати, що технічний прогрес становиться невід'ємною частиною розвитку об'єктивного духу – сфери людської культури та суспільних інституцій. Згідно з його концепцією подорожі Абсолютного духу, технічний розвиток є необхідним моментом діалектичної взаємодії природи і духу. Проявивши певну уяву, можна реконструювати гегелівські рефлексії технічної творчості. Спочатку людина як духовна істота протистоїть природі як чомусь зовнішньому, підкорюючи та пізнаючи її за допомогою техніки. Однак з часом, вже на стадіях досягнення вищих щаблів самопізнання, людський дух все більше звільняється від природної стихійності, підноситься над власними технічними творіннями. Людина самореалізовується, коли створює технічні винаходи, розгортаючи свій технічний потенціал, проектуючи свою внутрішню духовну сутність у зовнішній світ.

Однак треба зазначити, що існує відповідна залежність розвитку технічної творчості від рівня комунікативної культури в суспільстві. Годі вже й казати про рівень сприйняття продуктів технічної творчості у той час, якщо у сучасну постіндустріальну добу технічні прориви викликають у деяких людей страх та абсолютне неприйняття технічних інновацій. Так само й за часів Канта, Гегеля, Фіхте та Шелінга розквіт технічної творчості викликав суспільне занепокоєння, а чи не шкодять її результаті людині. Як слушно зазначив Н. Фергюсон: «суміш філософії Гегеля, що зображувала історичний процес як діалектичний, та політекономії Рікардо, яка стверджувала зниження віддачі капіталу та «залізний» закон низьких заробітних плат, марксизм спрямував обурення Карлайла проти індустріальної економіки, замінивши ностальгію на утопію» (Фергюсон, с. 274).

Це відповідно висунуло вимогу апробації кінцевого результату технічної творчості у комунікації. Публічні обговорення переносились в етичну площину, що визначило посилення інтересу до етики І. Канта. Візьму на себе сміливість стверджувати, що технічну творчість Кант розглядає як синтез апріорних знань і емпіричного досвіду. Це підкреслює важливість теоретичних знань та практичних навичок у створенні технічних об'єктів. Як на мій погляд, то саме Кант показує шо людина яка творить проходить повинна проходити три стадії його становлення: причинність, свобода і автономія та синтез знань і досвід. Філософ розрізняє між природною причинністю та причинністю, спрямованою на мету, яку він пов'язує з діяльністю людини. Технічна творчість, у цій оптиці, є формою цільової причинності, де людина діє відповідно до заздалегідь визначених цілей і планів. В цій уявній полеміці з Кантом варто звернутися й до праці психолога та фахівця з питань мотивації людини Р. Фрідмана «Розгадка геніальності», він як на мене цілком в традиції Канта, робить вже далеко не першу спробу в історії людства, «вхопити» як працює інженерія ідей (Фрідман, 2022).

Так, І. Кант підкреслює значення свободи і автономії у творчій діяльності. Наполягає, що технічна творчість виявляє здатність людини діяти незалежно від зовнішніх детермінант, що відображає її моральну автономію оскільки вона передбачає вільний вибір засобів для досягнення цілей. У цьому контексті технічна творчість є не просто процесом виробництва, але й моральною діяльністю, яка підпорядковується етичним принципам. Фрідман Р. розширює Кантівське розуміння здатності людини до технічної творчості до

поняття контекстуальної відповідності. Зокрема, він наголошує на тому, що «Цей останній фактор, контекст, буває особливо хитрим», – тож саме тому, – «треба чогось більшого, ніж правильна формула. Потрібна правильна формула для правильної людини в правильному контексті» (Фрідман, 2022, с. 73). Цим пояснюється й звинувачення у богохульстві та єресі Д. Бруно та Г. Галілея, наукові відкриття яких виходили за межі часу. Такі історичні факти доводять, що в той чи інший період у суспільній свідомості відображується відкритість/закритість людини до інновацій, а здатність до технічних і технологічних проривів надійно ховається під ковдрою ірраціональних, містичних та демонічних світоуявлень (Лівіо, 2022).

Зауважу, що Кантівські етичні настанови особливо актуально звучать в наш час. Тож спробуємо здійснити герменевтичну проекцію ідей Канта на нашу реальність. Тут основним для нас буде питання гуманізму, яке має вирішальне значення для технонаукових концепцій сучасності, в сенсі Н. Кетрін Хейлз: «як зберегти головні риси самостійності та індивідуальності, не вириваючи їх при цьому з рамок доби Декарта та Просвітництва» (Хейлз Н. Кетрін, с. 180). Це дає всі підстави стверджувати, що технічна творчість, на відміну від мистецької потребує аксіологічної процедури розрізнення між технікою «для життя» та «руйнівною» технікою. Також варто долучити до цього уявного дискурсу думку К. Райнгарда, який стверджує: «техніка викликає страждання і через це має розглядатись також в рамках естетичної патології»(Райнгард К 1994, с. 91).

Сучасне суспільство, позначене безпрецедентною інформатизацією, розвитком високих технологій та інновацій, вимагає глибокого філософського переосмислення ролі техніки в людському житті. Зокрема, в західноєвропейському філософсько-антропологічному дискурсі такі переосмислення відбулися з приводу ствердження дигітального суспільства, як діалог з працями Г. Андерса, М. Кастельса, М. Маклюена, В. Рюгемера та ін. Як пише М. Култаєва: «проникнення Дигітально сущого до підвалин людського буття породжує homo digitalis – людину, яка зручно облаштувалася у симулякрах, відокремлюючись від реально існуючого світу» (Култаєва, 2020, с. 11). З одного боку, стрімкий технічний поступ створює загрози відчуження людини від її творчої сутності та перетворення на пасивного спостерігача/споживача технологічних процесів. З іншого – активне залучення до технічного творення, зокрема у формі розробки програмного забезпечення чи дизайну людино-машинних інтерфейсів, відкриває нові можливості для вияву людської креативності та самореалізації. Висуваючи прогнози щодо майбутнього Олтрейд Д. підкреслює, що нас чекає покращення технологій і робототехніки, а головне злиття мозку людини і технологій (Олтрейд, 2021, С. 337-351).

Варто взяти до уваги надсучасні технологічні прориви ШІ. На мою думку, дослідження у сфері штучного інтелекту (ШІ) та автономних систем знаходять перетин з кантівськими ідеями про цільову причинність та автономію. ШІ системи можуть самостійно приймати рішення на основі запрограмованих алгоритмів, що було показано в ідеї цільової причинності у Канта. Кантівське розуміння автономії, як раз може бути пов'язано з розробками автономних системи, здатних діяти незалежно від людського втручання. Також вважаю, що контексті кантівського синтезу знань і досвіду можна розглядати кіберфізичні системи, що поєднують фізичні процеси з цифровими технологіями. Ці системи використовують дані з фізичних сенсорів і обробляють їх за допомогою цифрових алгоритмів, що дозволяє створювати складні технічні рішення. Як приклад, кантівська ідея моральної автономії набуває особливого значення у формулюванні концепції антропоцену, яка аналізує вплив людської діяльності на глобальні екосистеми.

Слід зазначити, що сучасні дослідження у сфері штучного інтелекту, кіберфізичних систем та антропоцену підтверджують актуальність цих філософських концепцій і демонструють, як ідеї Канта та його послідовників можуть бути застосовані. Лише утверджуючи свою автономну моральну позицію, людина здатна задавати гуманістичний вектор технічної творчості.

Безперечно, треба пам'ятати про кантівський наголос на розумі як джерелі творчої діяльності та його застереження щодо технократизму, які з розвитком суспільства, набувають нового звучання. Сучасні технології мають не підпорядковувати людину своїй внутрішній логіці, а слугувати їй засобом для досягнення вищих особистісних і суспільних цілей. З одного боку, створення «розумних машин», здатних виконувати складні розумові операції, реалізує давню мрію людства про розширення своїх пізнавальних та креативних можливостей за допомогою техніки. З іншого – постає низка етичних питань щодо статусу, автономії та «моральної натури» штучного інтелекту.

© Олександр, Бакуменко, 2024

Отже, дотримуючись кантівського морального імперативу, необхідно задати собі такі запитання: чи можуть системи ШІ, створені людиною, фактично розділяти нашу розумну природу; чи здатні вони до справжньої моральної автономії та вільного волевиявлення; чи варто надавати їм такі ж права та привілеї, якими наділені люди.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

Таким чином, в межах ідейних і духовних прозрінь доби Просвітництва та завдяки представникам німецького ідеалізму було визначено роль технічної творчості у бутті людини та закладено теоретичні підвалини подальших філософсько-антропологічних концептуалізацій технічної творчості. Дотриманн етики відповідальності убезпечить від спокус одномірного, технократичного підходу до штучного інтелекту, де ШІ розглядається у якості потужного інструменту обчислення та оптимізації інформації. Використовуючи у практичній діяльності «розумні машини» необхідно завжди пам'ятати про ті загрози, які винахід може принести своєму винахіднику, більш ширше – існуванню людства.

Список використаних джерел

Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика: монографія / В. Г. Воронкова,. Львів-Торунь: Liha-Pres, 2022. 460 с.

Култаєва М. Homo digitalis, дигітальна культура і дигітальна освіта: філософсько-антропологічні і філософсько-освітні розвідки. *Філософія освіти*. 2020. № 1. С. 8–36.

Лівіо М. (2022). Галілей і заперечники науки / пер з анг. О. Бойко. Київ: Вид. група КМ-Букс, 288 с.

Мортімен І. Століття змін. Яке століття бачило найбільше змін і чому це важливо для нас / пер. з англ. Я. Малишко. Харків: Вид-во «Ранок»: Фабула, 2021. 448 с.

Норберт Ю.. Прогрес. Десять причин з нетерпінням чекати на майбутнє. Пер. з англ. Н. Мельник. Харків: Фоліо; К.: БО «БФ Центр вільної економіки ім. Кахі Бендукідзе», 2019. 188 с.

Олтрейд Д. Нове мислення. Від Айнштайна до штучного інтелекту: наука і технології, що змінили світ. Пер. з англ. І. Возняк. Х.: Віват, 2021. 368 с.

Павліченко А. На каву з Айнштайном: п'єса. Київ: видавництво Ліра-К., 2023. 80 с.

Рьод В. Шлях філософії з XVII по XIX століття / пер. з нім. В. Терпецького, О. Вєдрова. Київ: Дух і Літера, 2009. 388 с.

Фергюсон Н. (2023). Як Захід став успішним. Пер. з англ. В. Циба. Київ: Наш формат, 2023. 448 с.

Фрідман Р. Розгадка геніальності. Як працює інженерія ідей. Пер. з англ. А. Дудченко. Київ: Лабораторія, 2022. 256 с.

Хейлз Кетрін Н. Як ми стали постлюдством: Віртуальні тіла в кібернетиці, літературі та інформації. Пер з англ. Київ: Ніка-Центр, 2023. 426 с.

Яценко О. Д. Метафізика культури: від онтології до технології, від реальності до віртуальності. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. 2020. 353 с.

Knodt Reinhardю Ästhetische Korrespondenzen. Denken im technischen Raum. Stuttgart: Reclam, 1994.

References

Voronkova, V. H., & Nikitenko, V. O. (2022). Philosophy of the digital human and digital society: Theory and practice [Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика]. Lviv-Toruń: Liha-Pres.

Kultaieva, M. (2020). Homo digitalis, digital culture, and digital education: Philosophical-anthropological and philosophical-educational explorations [Homo digitalis, дигітальна культура і дигітальна освіта: філософсько-антропологічні і філософсько-освітні розвідки]. Philosophy of Education [Філософія освіти], 1, 8–36.

Livio, M. (2022). Galileo and the Science Deniers [Галілей і заперечники науки] (O. Boiko, Trans.). Kyiv: KM-Books Group.

Mortimer, I. (2021). The Century of Change: Which century saw the greatest changes and why it matters for us [Століття змін. Яке століття бачило найбільше змін і чому це важливо для нас] (Y. Malishko, Trans.). Kharkiv: Ranok Publishing House: Fabula.

Norbert, J. (2019). Progress: Ten reasons to look forward to the future [Прогрес. Десять причин з нетерпінням чекати на майбутнє] (N. Melnyk, Trans.). Kharkiv: Folio; Kyiv: Bendukidze Free Market Center.

Olthrade, D. (2021). New Thinking: From Einstein to Artificial Intelligence: Science and technologies that changed the world [Нове мислення. Від Айнштайна до штучного інтелекту: наука і технології, що змінили світ] (I. Vozniak, Trans.). Kharkiv: Vivat.

Pavlichenko, A. (2023). Coffee with Einstein: A Play [На каву з Айнштайном: п'єса]. Kyiv: Lira-K.

Röd, W. (2009). The Path of Philosophy from the 17th to the 19th Century [Шлях філософії з XVII по XIX століття] (V. Terpetskyi & O. Viedrov, Trans.). Kyiv: Dukh i Litera.

Ferguson, N. (2023). The West and the Rest: Why the West succeeded and what it means for the world [Як Захід став успішним] (V. Tsyba, Trans.). Kyiv: Nash Format.

Friedman, R. (2022). The Genius Puzzle: How the engineering of ideas works [Розгадка геніальності. Як працює інженерія ідей] (A. Dudchenko, Trans.). Kyiv: Laboratory.

Hayles, K. N. (2013). How We Became Posthuman: Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics [Як ми стали постлюдством: Віртуальні тіла в кібернетиці, літературі та інформації]. Kyiv: Nika-Center.

Yatsenko, O. D. (2020). The Metaphysics of Culture: From Ontology to Technology, From Reality to Virtuality [Метафізика культури: від онтології до технології, від реальності до віртуальності]. Kyiv: Dragomanov National Pedagogical University Publishing House.

Knodt, R. (1994). Ästhetische Korrespondenzen: Denken im technischen Raum. Stuttgart: Reclam.

OLEKSANDR, BAKUMENKO – Graduate Student of the Department of Philosophy
H.S. Skovoroda Harkiv National Pedagogical University (Kharkiv, Ukraine)
E-mail: oleksandr.bakumenko@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/ 0009-0001-4569-9893

PHILOSOPHICAL-ANTHROPOLOGICAL CONCEPTUALIZATIONS OF TECHNICAL CREATIVITY: FROM GERMAN IDEALISM TO ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Abstract

The article explores philosophical-anthropological conceptualizations of technical creativity in the philosophy of German idealism and its subsequent reflections and modifications in the digital society. The aim of this article is a comprehensive study of technical creativity in the contemporary contexts of digital society, taking into account its philosophical-anthropological interpretations developed in the philosophy of German idealism, which defined the humanistic vectors of understanding and development of technical creativity from the Industrial Revolution to the present. Research objectives: to analyze the understanding of technical creativity in the opticians of the philosophy of German idealism; to identify the humanistic potential of technical creativity; to find out its possibilities in the digital societyThe methodological relevance of employing the New Kantian Framework (NKF) within the scope of this research is substantiated. It is also demonstrated that representations of technical creativity in culture are multidimensional and nearly inexhaustible, revealing the evolution of humanity's technical relationship with the world from Antiquity to its modern transformations. The theoretical and methodological basis of the study comprises methods such as anthropological reduction, anthropological interpretation, systems analysis, and an interdisciplinary approach. Special significance is attributed to the concepts of «digital human,» «digital humanities,» and «digital philosophy,» as conceptualized by V. Voronkova and V. Nikitenko, which frame the study's interdisciplinary approach. It is argued that within the ideological and spiritual insights of the Enlightenment and through the contributions of German idealism, the role of technical creativity in human existence was identified, laying the theoretical foundations for subsequent philosophical-anthropological reflections on technical creativity. By describing how classical German philosophers understood the human being, it can be asserted that humans, as spiritual and cultural beings, realize their natural ability for self-actualization through technical creativity. In a certain sense, this enhances an optimistic view of the role of technical creativity in establishing the prerequisites for progress.

The article outlines the opportunities, openness, and optimistic attitudes of contemporary society toward the development of advanced technologies and innovations, which undoubtedly require profound philosophical reevaluation of the role of technology in human life.

Key words: technical creativity, communication, German idealism, ethics, technological, philosophical-anthropological, digital society, AI.

© The Authors(s) 2024
This is an open access article under
The Creative Commons CC BY license

Received date 10.10.2024
Accepted date 25.10.2024
Published date 10.11.2024

How to cite: Олександр, Бакуменко. Філософсько-антропологічні концептуалізації технічної творчості: від філософії німецького ідеалізму до штучного інтелекту. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2024. 21 (98). P. 9–14
doi https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-01

© Олександр, Бакуменко, 2024

УДК 130.2+7.011
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-02

ПОДВІЙНА ГЕРМЕНЕВТИКА ДИЗАЙНУ: АБО РЕЧІ НАЗАД ДО САМИХ РЕЧЕЙ

ОЛЕГ, ВЕРЕЩАГІН[1]

Анотація

В статті здійснено феноменологічно орієнтовану рефлексію дизайну, як вагомого складника людського досвіду, що історично утворився в процесі взаємодії людини зі світом речей. Особливу увагу приділено дослідженню прикладного аспекту дизайну, сфокусованого на широкому спектрі питань дизайнерських пропозицій та споживацьких реакції, а також на основних моментах формування культури споживання у добу пізньої індустріалізації, з акцентами на функціональності, зручності та життєздатності дизайнів у сучасному світі. Обґрунтовано методологічну доцільність звернення до концептуалізацій життєвого світу, здійсненого Е. Гуссерлем, у практичному просторі дизайнерської праці, що заохочує дизайнерів розглядати комплексно ті контексти, в яких у подальшому використовуватимуться їхні проекти. Такий підхід мінімізує ризики непорозуміння між творцем та споживачем, гарантуючи, що продукти ідеально впишуться в повсякденну діяльність користувача та середовище. Процедура феноменологічної редукції дозволяє виявити витоки й суть неоднозначності сприйняття дизайнів творцями та споживачами крізь призму феноменологічної настанови Е. Гуссерля – речі назад до самих речей. Це дозволяє перейти на новий рівень розуміння дизайну, яке виходить за межі традиційних мистецьких парадигм, та дозволяє поставити під сумнів упереджені думки та роздуті очікування від дизайну, позбутися стереотипів щодо дизайнерської професії та кинути виклик усталеним споживацьким моделям у розумінні речі.Було виявлено, що незважаючи на популяризацію через інтернет-ресурси та мас- медіа результатів творчості дизайнерів та дизайнерських пропозицій, відчувається недостатність комунікативних апробацій в суспільстві тих чи інших продуктів, що призводить до утворення лагун між дизайнами та глобальним споживачем. Тож варто посилити зворотній зв'язок на етапі проектування, щоб зібрати різноманітні точки зору та досвід. Доведено, що встановлення безперервних циклів зворотного зв'язку з користувачами для збору їхніх ідей і перевірки дизайнерських рішень відповідно до потреб і очікувань користувачів, не тільки мінімізує можливі економічні збитки, але й сприятиме соціальній взаємодії та співпраці між користувачами, включаючи функції для обміну, спілкування та спільної діяльності, що призведе до створення позитивної атмосфери та формування монолітності споживацьких запитів і мереж підтримки користувачів. У статті доведено, що методологічний інструментарій феноменологічної філософії, дозволяє більш яскраво розкрити людиновимірність самого дизайну та визначити його значимість крізь призму соціально і культурно апробованих норм краси та естетики.

Ключові слова: людина, дизайн, комунікація, людиновимірність, феноменологія, герменевтика, світ речей, культурні і суспільні апробації.

Вступ. У сучасному суспільстві дизайн є вагомою частиною людського досвіду, впливає на емоційний стан та поведінку людини, визначає спосіб і формат її взаємодії зі світом речей. Цілком очевидно, що така структурна ускладненість потребує рефлексій на більш абстрактному рівні феноменології зустрічі або діалогу людини з речами, з акцентом на естетиці предметного світу, яка вимагає від людини більш глибшої пізнавальної настанови. Обертаючись серед речей, людина прагне все більше яскравих і креативних дизайнів, тим самим підвищує рівень своїх претензій до предметів, якими оточує себе, та відповідно – до творців дизайнів, які як раз й інспірують у свідомість людини «естетичний досвід».

Культурні апробації естетичного досвіду в суспільстві засвідчують, що не існує однозначних критеріїв верифікації прекрасного або піднесеного, бо естетичні судження не належать до суджень пізнання та не є об'єктивними (І. Кант). Проте, естетичні судження у певному сенсі є комплексом імпліцитних та експліцитних естетичних компонентів, які формують індивідуальну естетику смаку. Разом з цим у предметному світі велику роль відіграє функціональність і зручність користування, також речи не повинні нести загрозу людському здоров'ю, через використання сумнівних екологічно небезпечних матеріалів або порушення технологічних та етичних стандартів. Крім того, варто уникати провокаційних дизайнерських рішень та намагатися не порушувати

[1] Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди (Харків, Україна).
E-mail: vndesign.oleg@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0009-0006-2515-7698

соціально і культурно апробовані норми краси та естетики. Проте, творці дизайнів в першу чергу талановиті митці з індивідуальним стилем і баченням образу людини у світі речей, які прагнуть самореалізації у професії та намагаються зробити життя людини яскравим та комфортним, тож саме вони й спокушають людину вийти за межі традиційно прийнятих естетичних та етичних стандартів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Постановка проблеми у таких ракурсах потребує звернення до методологічного потенціалу феноменології, зокрема, до фундаментальних досліджень Б. Вальденфельса, Е. Гуссерля, Мерло-Понті, М. Дюфрена, Жана-П'єра Рішара, Ж. Пуле, а також праць з феноменології та філософській герменевтики українських дослідників В. Кебуладзе, С. Кошарного, А. Богачова, В. Терлецького та ін. Дослідження еволюції та особливостей функціонування дизайну у просторі культурі і мистецтва здійснено у працях В. Даниленка, О. Бойчука, В. Н. Сергієвої, з позицій філософської антропології та культурології набуло висвітлення у працях Ю. Легенького, І. Рижової, Л. Роженчука, І. Бобровського, та ін. Проте, потребує подальшого дослідження людиновимірність дизайну, у зв'язку з чим варто зосередити увагу на виявленні суті та подвійності сенсів самого дизайну.

Мета статті – здійснити комплексне дослідження контрверсійності та подвійної герменевтики дизайну: множинності інтерпретацій взаємодії дизайнера (перша герменевтика) споживача (друга герменевтика), а також – виявлення неоднозначності сприйняття дизайнів та його провокативної суті, крізь призму феноменологічної настанови Е. Гуссерля – речі назад до самих речей.

Виклад основного матеріалу. Питання зрощення людини і речі є одним із вічних, бо обертається навколо самої суті людського існування та прагнення до осмисленого життя – вічного пошуку «як жити правильно». Щоб дати відповідь на це питання у прикладному аспекті варто зосередити увагу на основних рисах дизайну, котрий у науковому і практичному сенсі розглядає широкий спектр питань людського буття та фокусується на вирішені проблем з якими стикаються люди у повсякденному просторі.

Застосовуючи феноменологічний підхід, ми отримуємо розуміння дизайну, яке виходить за рамки традиційних мистецьких парадигм. Це спонукає нас поставити під сумнів упереджені думки та роздуті очікування від дизайну, позбутися стереотипів щодо дизайнерської професії та кинути виклик усталеним споживацьким моделям у розумінні речі. Розглядати речі у такий спосіб означає лише те, що ми бачимо лише їх зовнішню сторону – естетику, функціонал або оплачене володіння. По суті, феноменологія запрошує нас дослідити взаємодію між свідомістю та реальністю, сприяючи більш тонкому розумінню речей, акцентуючи увагу на її внутрішній стороні – невидимих сенсах, завдяки яким кожна річ має свою історію та долю у світі людських потреб. Якщо вести мову про дизайн, як спосіб гуманізації технологій, то внутрішнє (людські цінності, психологічні фактори споживацького досвіду) за силою впливу завжди перевершує зовнішнє (технічні характеристики). Мова йде саме про подвійну герменевтику дизайну – задум дизайнера та його інтерпретації споживачами, тобто «прочитати річ», а з іншого – множинні герменевтики самої речі, які одночасно існують навколо одного того самого предмета. Як приклад візьмемо звичайний автомобіль і розглянемо його крізь різні оптики. З позиції дизайнера – це довершений за формою предмет, з точки зору інженера-конструктора –складний технічний агрегат, а для маркетолога – товар виставлений на продаж, для соціолога – символ споживацької культури, для споживача – спосіб пересування та предмет самовираження. До речи, С. Жижек використовує автомобіль для ілюстрації базового феноменологічного досвіду невідповідності та диспропорції між зовнішнім і внутрішнім, вводячи поняття «феноменологічний досвід бар'єру» (Жижек, 2022, с. 34 – 35). Що робить феноменологію особливо цінною, так це її глибока антропоцентрична природа. Це підкреслює, що питання, відповіді та сама тканина реальності розгортаються всередині матриці індивідуальної та колективної свідомості. Ця перспектива спонукає нас бути більш об'єктивними у своїх судженнях, визнаючи та враховуючи складні зв'язки між суб'єктивним досвідом і світом.

Варто зазначити, що інтерсуб'єктивність, яке є одним із фундаментальних понять у феноменології Е. Гуссерля, у застосуванні до дизайну може забезпечити надійну основу для створення продукту, який у задумі творця поєднає користувацький досвід, функціональність та естетику, що дозволить охопити широку та різноманітну у культурному і соціальному сенсі споживацьку аудиторію. Як зазначає В. Кебуладзе:

© Олег, Верещагін, 2024

«інтерсуб'єктивність досвіду є запорукою об'єктивності досвідчуваного світу» (Кебуладзе, 2011, с. 226). Це підтверджує важливість спільного досвіду у створенні дизайн-проектів.

Попри велику кількість рекламних кампаній та соціологічних опитувань користувачів, з приводу тих чи інших дизайнерських пропозицій та їх відповідності запитам споживача, між творцями дизайнів та глобальним споживачем досі зберігається певний вакуум. Майже відсутній зворотній зв'язок на етапі проектування, щоб зібрати різноманітні точки зору та досвід. Плідним внеском була робота громадянських організацій та небайдужих споживачів зі створення карт емпатії користувачів, які фіксують емоції, думки та споживацький досвід різних соціальних верств населення та різних етнічних груп, візуалізуючи та відтворюючи загальні та індивідуальні аспекти досвіду користувачів. Також варто залучити в дизайн-проект принципи інклюзивного дизайну, забезпечуючи доступність і зручність для людей з обмеженими можливостями. Процес проектування повинен охоплювати й альтернативні точки зору, що дозволить створювати більш інклюзивно орієнтовані дизайни, а також культурно нейтральні або навпаки такі, які враховують національно-культурну специфіку споживацької аудиторії. Інтерсуб'єктивність в оптиках дизайн-проекту дозволяє при створенні речей, врахувати широкий спектр можливих варіацій у відповідності до потреб різноманітних груп користувачів. Розуміючи та проектуючи спільний і взаємопов'язаний досвід користувачів, дизайнери можуть створювати продукти, які сприяють кращому спілкуванню, співпраці та почуттю спільності серед користувачів. Цей підхід підвищує задоволеність користувачів і гарантує, що продукти є релевантними та цінними в різноманітних контекстах.

Отже, встановлення безперервних циклів зворотного зв'язку з користувачами для збору їхніх ідей і перевірки дизайнерських рішень відповідно до потреб і очікувань користувачів, не тільки мінімізує можливі економічні збитки, але й сприятиме соціальній взаємодії та співпраці між користувачами, включаючи функції для обміну, спілкування та спільної діяльності, що призведе до створення позитивної атмосфери та формування монолітності споживацьких запитів і мереж підтримки користувачів. Тож, тестування та ітерація мають передбачати комплексне дослідження за участю різноманітної групи користувачів, щоб переконатися, що продукт відповідає потребам різних демографічних груп, а також виявити проблеми зручності/незручності користування. Використання відгуків від різних груп користувачів для внесення ітераційних покращень гарантує, що продукт залишається актуальним і ефективним для всіх користувачів. Тож цілком можна погодитися з І. Рижовою: «Дизайн слід розглядати в контексті широких культурних спільнот – цивілізаційних ареалів, в яких антропологічні особливості, образ життя, соціальні інститути є тими об'єктивними моментами, які визначають буття соціокультурної спільноти» (Рижова, 2012, с. 214).

Дизайн у більш глибокому сенсі є медіумом між людиною і предметним світом, надаючи речам зрозумілої форми, яка цілком відповідає людським потребам як естетично, функціонально так й в безпековому сенсі. Осягнути людиновимірність дизайну допомагає методологічний інструментарій феноменологічної філософії, яка по суті здійснює упорядкування об'єктивних і суб'єктивних моментів, моделюючи уявлення людини, які часто настільки нові і ефективні, що іноді важко побачити компоненти котрі лежать в основі, «тим самим естетичний досвід стає прототипом феноменологічної редукції» (Вальденфельс, 2002, с. 105).

Феноменологічна редукція є не тільки фундаментальним поняттям у феноменології, але й міждисциплінарним інструментарієм для інших наук, який має практичне застосування в дизайні. Зокрема, використовується для того, щоб призупинити або прибрати всі припущення, судження, переконання та упередження щодо зовнішнього світу, дозволяючи зосередитися виключно на явищах, як вони з'являються у свідомості. Проте, як зазначає Е. Гуссерль: «від першого схоплення розрізнення цих моментів свідомості до його правильної, феноменологічно чистої фіксації та коректної оцінки веде величезний крок…» (Гуссерль, 2020, с. 197). Цей процес включає відмову від переконань щодо реальності чи нереальності об'єктів, їхніх властивостей, причинно-наслідкових відношень та будь-яких інших упереджених уявлень, які можуть вплинути на сприйняття та інтерпретацію. Подумки поринаючи в уяву в моменті феноменологічної редукції, яка задає тон безпосереднього сприйняття, без спотворень, внесених упередженим передрозумінням або іншими уподобаннями людини.

Такий самий підхід характерний для «правильно» збудованого процесу дизайн-проекту-

вання. Поширюючи гуссерлівську предметну орієнтацію на естетичне, розглянемо як креативний процес створення матеріальних об'єктів органічно вписується в феноменологічну матрицю взаємовідношень між сутністю та явищем. Для дизайнерів така дуальність є наближенням до естетики власного ремесла та натхнення і насолоди від самого творчого акту, коли естетичні переживання митця віддзеркалюють естетичну цінність об'єкта. Як зазначає Б. Вальденфельс: «Аналіз естетичної цінності тут поєднується з аналізом естетичного переживання, де центральну роль відіграють такі відмінності, як розрізнення між почуттям, естетичною насолодою та естетичним почуттям» (Вальденфельс, 2002, с. 103). Щоб зрозуміти глибинні зв'язки між естетичним переживанням і естетичною цінністю, дозволю собі спробу методологічної паралелі. Так, феноменологічна філософія (Гуссерль) наголошує на відмінності між сутністю предмета та явищами, через які він постає перед свідомістю. Сутність відноситься до внутрішньої природи або фундаментальних характеристик об'єкта, позбавлених будь-яких сторонніх або випадкових атрибутів. Феномени, з іншого боку, є проявами цих сутностей, якими вони постають перед нашим сприйняттям. Для дизайнерів ця різниця має вирішальне значення. Зосереджуючись на суті, дизайнери можуть зрозуміти, що робить об'єкт або відчути фундаментально те, чим він є, окрім зовнішнього вигляду чи тимчасових тенденцій. Це розуміння дозволяє їм створювати проекти де естетичні уявлення митця резонують з естетикою смаку споживача. Застосування феноменологічного підходу у творчому процесі, спонукає дизайнерів виходити за межі поверхневих вимог користувачів і визначати основні потреби та бажання, які керують поведінкою користувачів. Розуміючи суть того, чого шукають користувачі, дизайнери можуть створювати рішення, які справді задовольняють ці фундаментальні потреби.

Отже, антропологічна заданість дизайну навіть набагато глибша ніж це можна спіймати герменевтично. Дизайн – це мистецтво суб'єктивації, яке складно осмислити, але саме завдяки його невловимої суті та чи інша річ резонує у суспільстві. В продовження запропонованих вище розміркувань наведу декілька прикладів таких дизайнів: крісла та шезлонги Чарльза і Рей Імзов, Ля Корбюзье, Марселя Бройера, а також меблі художньої школи Баугаузу, які й зараз не втратили своєї актуальності.

Безумовно, творення дизайну вимагає від дизайнерів бути не тільки талановитими митцями, але й «креативними підприємцями» (В. Дерезевіц) Іноваційність, гнучкість, креативність у поєднанні з практичністю та функціональністю є основними критеріями які висуває суспільство споживання. Тож дизайнер щоб бути успішним, а витвори твоєї творчості життєздатними, повинен одночасно бути творцем і менеджером.

Так, розробляючи стілець, дизайнер не може дозволити собі зосереджуватися лише на стилі, він має заглибитися в суть комфорту, підтримки та ергономічної функціональності. Для цього «потрібно також стратегічно мислити: помічати нові можливості, досліджувати ринок, диверсифікувати продуктову лінійку й джерела прибутків, розвивати особистий бренд і управляти ним – навіть якщо не називаєш це такими термінами» (Дерезевіц, 2021, с. 83). Це означає приділяти увагу тому, як користувачі сприймають і емоційно реагують на продукт, гарантуючи, що дизайн служить не тільки практичним цілям, але й забезпечує задоволення та збагачення. Зосередження на суті може стимулювати інновації. Позбавляючись від упереджених уявлень і зосереджуючись на фундаментальній природі проблеми чи потреби, дизайнери можуть відкрити нові горизонти та створити новаторські дизайни, які переосмислюють традиційні продукти або створюють абсолютно нові види та категорії, розширюючи можливості й пропозиції світу речей.

Дизайн, який відповідає основним критеріям якості, як правило, є більш стійким і витривалим. Продукти, розроблені з глибоким розумінням їхньої суті, часто є позачасовими, уникаючи пастки короткочасних трендів. Цей підхід може сприяти більш стійким практикам, зменшуючи потребу в постійних переробках і замінах. Безсумнівним є твердження П. Гілена, що «наявність і втілення проекту безпосередньо відповідає символічному статусу його учасника й економічній ситуації» (Гілен, 2023, с. 83). Інакше кажучи, наскільки проект здатний пройти суспільну апробацію.

Як приклад розглянемо процес «дизайну» конструювання мобільного телефону. Послуговуючись феноменологічною термінологією, дизайнерська думка починається з цілковитої інвентаризації, яка потребує припинення всіх упереджених уявлень, щодо зовнішнього вигляду мобільного телефону та розуміння його суті як

© Олег, Верещагін, 2024

засобу для спілкування. Наступний етап – селекція смислів того, як відбувається спілкування через мобільний пристрій, враховуючи такі аспекти, як простота використання, підключення, інтерфейс користувача тощо. Тут виникають певні труднощі, бо дуже складно абстрагуватися від власного емоційного сприйняття предмету, тобто «винести за дужки» суб'єктивне розуміння та оцінку суті самого мобільного пристрою, зосередитися на фундаментальних характеристиках та універсальному досвіді сприйняття. Щоб зрозуміти всю складність творення дизайнів, треба мати на увазі, що досягнення логічності процесу у даному випадку не є суто раціональною процедурою, а включає в себе творчий акт, завданням якого якраз і є вихід за межі логічного мислення у царину уяви (чистих ідей у розумінні платонівського ейдосу), де несподівані творчі прозріння або відкриття дозволяють митцям усвідомити справжню сутність – задум, або прообраз матеріальної речі (малюнок, план, проект).

Наступний момент, над яким заставляє замислитися концепція життєвого світу Е. Гуссерля (Lebenswelt), двозначність дизайнерської професії, яка визначається балансом або дисбалансом творця/ремісника. З одного боку від дизайнерів вимагається не аби якої креативності Творця, а з іншого – бути частиною промислового прогресу, тобто бути ремісником, який вправно слідує класичним інструкціям суспільства споживання. Ця гіперреальність сучасного світу дизайнерської професії, висуває умови за яких можна стати успішним дизайнером – постійно перебувати у фазі між неймовірною силою творчої уяви та мужністю бути посередністю виробничого процесу. На таку максиму пізнього капіталізму звертає увагу П. Гілен: «Творча особистість нині або здобуває міжнародне визнання, або вона просто ніхто» (Гілен, 2023, с. 35).

Для дизайнерів визнання важливості Lebenswelt означає «створення універсального коду» (Пастуро, 2020, с. 67) розуміння того, що продукти використовуються не ізольовано, а інтегровані в тканину життєвого світу користувачів. Як зазначає Гуссерль: «має подвійно нескінченний часовий горизонт, свої відомі та невідомі, безпосередньо оживлені й неоживлені минуле та майбутнє» (Гуссерль, 2020, с.61). Така перспектива заохочує дизайнерів розглядати цілісний контекст, у якому використовуватимуться їхні проекти, гарантуючи, що продукти ідеально вписуються в повсякденну діяльність користувача та середовище. Найбільш наочним ілюстративним матеріалом є успішна індустрія виробництва одягу торгової марки Zara. Феномен Zara викликає серед споживачів двоїсте розуміння: чому лінійка одягу, який не високої якості, користується шаленим успіхом у споживачів; відповідь не тільки в помірній ціні товарів, але й в гнучкій системі виробництва. Як зазначає М. Кастельс: «Щоденно керуючий магазином обробляє данні та направляє їх до дизайнерського центру в А Коруна, де двісті дизайнерів працюють над потребами ринку і вносять зміни у дизайни своєї продукції в режимі реального часу» (Кастельс, 2007, с.73). Проте, динамічність масового виробництва криє в собі ризик спрощеного ставлення дизайнерів до дизайнів, як правило вони зосереджені на копіюванні модних трендів з невеличкими вкрапленнями власної дизайнерської креативності, яка не витримує апробацію споживацької аудиторії, котра в Zara радше бачить – першу лінійку підробки світових брендів, а не автентичний торговий дім. По суті, таке розуміння дизайнів та ролі дизайнерів в промисловому процесі, якого дотримується корпорація Zara, цілком відповідає вимогам і запитам сучасного технологічного суспільства, а «теперішній «Четвертий дизайн» є своєрідним пошуком ідеологічних систем та сенсів (Сергеєва, 2018, с. 272).

Висновки. Таким чином, застосування методологічного потенціалу філософської феноменології дозволяє виявити різні смислові рівні сприйняття та інтерпретації дизайнів творцями та споживачами. Множинність інтерпретацій дизайнів, наявних у повсякденному просторі суспільства споживання, дозволяє дизайнерам здійснювати діагностику процесу взаємодії споживача з продуктами їх творчості. Для дизайнерів зворотній зв'язок є надзвичайно значимим, так як суспільні апробації дозволяють створювати більше відповідні запитам та смаковим вподобанням користувачів дизайни та своєчасно ввести корективи у свою діяльність та створювати більш інтуїтивно зрозумілі та орієнтовані на користувача дизайн-рішення. Феноменологія пропонує комплексну структуру для дизайну, яка наголошує на розумінні та покращенні взаємодії з користувачем. Зосереджуючись на суті об'єктів, життєвим світом і навмисністю, дизайнери можуть створювати продукти, які є не лише функціональними та естетично приємними, але також мають глибокий резонанс і вплив на життя користувачів. Такий підхід веде до більш проду-

маних, орієнтованих на користувача та ефективних дизайнерських рішень.

Отже, методологічний інструментарій феноменологічної філософії, дозволяє більш яскраво розкрити людиновимірність самого дизайну та визначити його значимість крізь призму соціально і культурно апробованих норм краси та естетики. Також визначено, що людина взаємодіючі зі світом речей, віддає перевагу функціональності, зручності у користуванні та екологічно безпечним матеріалам і продуктам, які не несуть загрозу людському здоров'ю. При створенні дизайнів варто не порушавати загальноприйняті етичні та культурні норми, дотримуватися принципу універсальності та враховувати інтеркультурний потенціал дизайну. На подальші наукові розвідки заслуговує дослідження соціокультурної обумовленості дизайну та його антропологічної редукції як способу самовираження дизайнерів.

Список використаних джерел

Вальденфельс Б. Вступ до феноменології. Київ: «Альтепрес», 2002. 176 с.

Гілен П. Креативність та інші фундаменталізми. Пер з гол. О. Смерек. Харків: IST PUPLISHING, 2023. 112 с.

Гуссерль Е. Ідеї чистої феноменології і феноменологічної філософії: Книга перша. Загальний вступ до чистої феноменології. Пер. з нім. і коментарі В. Кебуладзе. Харків: Фоліо, 2020. 348 с.

Дерезевіц В. Смерть митця: Як творчі люди виживають у часи мільярлерів і технологічних гігантів. Пер. з анг. А. Дудченко. Київ: Yakaboo Publishing, 2021. 368 с.

Жижек С. Погляд наскрізь. Вступ до теорії Жака Лакана через популярну культуру. Пер з англ. П. Швед. Київ: Комубук, 2022. 320 с.

Кастельс М. Інтернет-галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства, пер. з англ. Київ: «Видавництво Ваклер», 2007. 304 с.

Кебуладзе В. Феноменологія досвіду. Відп. ред. А. Лой. Київ: Дух і Літера, 2011. 280 с.

Пастуро М. Кольори наших вспоминів; пер. з фр. А. Репи. Київ: Ніка-Центр ; Львів: Видавництво Анетт Антоненко, 2020. 232 с.

Рижова І.С. Філософія дизайну: теоретико-методологічні засади. апоріжжя: ЗНТУ, 2006. 540 с.

Рижова І.С. Сутність і зміст дизайну. Гуманітарний вісник ЗДІА. 2012. № 51. С. 206 – 216.

Сергеєва Н. Історичні та культурологічні аспекти філософії дизайну / Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство. 2018. № 2 (39). С. 268 276.

References:

Waldenfels B. (2002). Vstup do fenomenolohii. Kyiv: «Altepres». 176.

Gilen P. (2-23). Kreatyvnist ta inshi fundamentalizmy. Per. z hol. O. Smerek. Kharkiv: IST PUBLISHING. 112.

Husserl E. (2020). Idei chystoi fenomenolohii i fenomenolohichnoi filosofii: Knyha persha. Zahalnyi vstup do chystoi fenomenolohii. Per. z nim. i komentari V. Kebuladze. Kharkiv: Folio. 348.

Derezevits V.(2021). Smert mistsia: Yak tvorchi liudy vyzhyvaiut u chasy miliarderiv i tekhnolohichnykh hiantiv. Per. z anh. A. Dudchenko. Kyiv: Yakaboo Publishing. 368.

Zhizhek S. (2022). Pohliad naskriz. Vstup do teorii Zhaka Lakana cherez populiarnu kulturu. Per. z anhl. P. Shved. Kyiv: Komubuk. 320.

Kastels M. (2007). Internet-halaktyka. Mirkuvannia shchodo Internetu, biznesu i suspilstva, per. z anhl. K.: «Vydavnytstvo Vakler». 304.

Kebuladze V. (2011). Fenomenolohiia dosvidu. Vidp. red. A. Loi. K.: Dukh i Litera.. 280.

Pasturo M. (2029). Kolory nashykh vspomyniv; per. z fr. A. Repy. Kyiv: Nika-Tsentr; Lviv: Vydavnytstvo Anett Antonenko. 232.

Ryzhova I. S. (2006). Filosofiia dyzainu: teoretyko-metodolohichni zasady. Zaporizhzhia: ZNTU. 540.

Ryzhova I. S. (2012). Sutnist i zmist dyzainu / Humanitarnyi visnyk ZDIA. 51. 206–216.

Serheeva N. (2018). Istorychni ta kulturolohichni aspekty filosofii dyzainu / Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriia: Mystetstvoznavstvo. 2018. 2 (39). 268-276.

© Олег, Верещагін, 2024

OLEH, VERESHCHAGIN – PhD student, Department of Philosophy,
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University (Kharkiv, Ukraine)
E-mail: vndesign.oleg@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0006-2515-7698

DOUBLE HERMENEUTICS OF DESIGN: OR TO THE THINGS THEMSELVES

Abstract

This article conducts a phenomenologically-oriented reflection on design as a significant component of human experience, historically shaped through human interaction with the world of things. Special attention is paid to exploring the applied aspect of design, focusing on a broad range of design proposals, consumer responses, and key factors shaping the culture of consumption during the era of late industrialization. Emphasis is placed on functionality, convenience, and the viability of designs in the modern world. The methodological relevance of applying E. Husserl's conceptualization of the lifeworld in the practical sphere of design work is substantiated, encouraging designers to consider the contexts in which their projects will ultimately be used. This approach minimizes misunderstandings between creators and consumers, ensuring that products seamlessly fit into users' daily lives and environments. The procedure of phenomenological reduction enables the identification of the origins and essence of the ambiguity in the perception of designs by both creators and consumers through the lens of Husserl's phenomenological principle of «to the things themselves.» This approach allows for a new level of understanding of design that transcends traditional artistic paradigms and enables questioning biased opinions and inflated expectations of design, challenging stereotypes about the design profession and entrenched consumer models in understanding things.

It was found that, despite the popularization of designers' work and design proposals through internet resources and mass media, there remains a lack of communicative validation of certain products in society, leading to a disconnect between designs and the global consumer. Strengthening feedback during the design phase is therefore necessary to gather a range of perspectives and experiences. It has been demonstrated that establishing continuous feedback loops with users to collect their ideas and test design solutions according to user needs and expectations not only minimizes potential economic losses but also promotes social interaction and cooperation among users, including features for sharing, communication, and collaborative activities, thereby creating a positive atmosphere and fostering cohesive consumer expectations and support networks.

The article proves that the methodological tools of phenomenological philosophy allow for a vivid revelation of the human-centered nature of design itself and underscore its significance through the lens of socially and culturally validated norms of beauty and aesthetics.

Key words: human, design, communication, human-centeredness, phenomenology, hermeneutics, world of things, cultural and social validation.

© The Authors(s) 2024
This is an open access article under
The Creative Commons CC BY license

Received date 03.10.2024
Accepted date 15.10.2024
Published date 03.11.2024

How to cite: Олег, Верещагін. Подвійна герменевтика дизайну: або речі назад до самих речей. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2024. 21 (98). P. 15–21
doi https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-02

УДК 004.9:316.77:303.446.2
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-03

ПРАКСЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ ЦИФРОВОЇ ЛЮДИНИ ТА ЦИФРОВОГО СУСПІЛЬСТВА В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ЗМІН

ВАЛЕНТИНА, ВОРОНКОВА[1],
ВІТАЛІНА, НІКІТЕНКО[2],
НАТАЛЯ, МЕТЕЛЕНКО[3]

Анотація

Сучасний світ перебуває в умовах динамічної цифровізації, яка трансформує всі аспекти життя: від економіки до соціальної взаємодії. Глобальні виклики, такі як кліматичні зміни, геополітична нестабільність, економічна нерівність та пандемії, змушують суспільства переосмислювати роль цифрових технологій у забезпеченні сталого розвитку. У цьому контексті концепція «цифрової людини»« стає ключовою для формування цифрового суспільства, яке здатне адаптуватися до викликів і створювати нові можливості. Мета дослідження: розробка практичних засад упровадження напрямів дослідження «цифрова людина і цифрове суспільство у контексті глобальних викликів». Завдання дослідження: 1) проаналізувати цифровізацію як один із головних чинників удосконалення сучасного суспільства; 2) дослідити формування цифрової людини як процес адаптації, розвитку та інтеграції людини в цифрове середовище; 3) розробити концепцію «Lifelong Learning» (навчання впродовж життя). Дослідження присвячене аналізу концепції «цифрова людина» та трансформації суспільства в умовах цифровізації та глобальних викликів. Розглянуто основні аспекти впливу цифрових технологій на формування сучасної особистості, соціальні взаємини, економіку, культуру та інфраструктуру. Проаналізовано світовий досвід використання цифрових технологій для досягнення сталого розвитку та їхнє застосування в Україні, зокрема у контексті поствоєнного відновлення. Практична значущість роботи полягає в розробці рекомендацій щодо інтеграції цифрових рішень у різні сфери суспільного життя, створення моделей інноваційної освіти та управління, а також розробці платформ для забезпечення інклюзивності та соціальної згуртованості. Результати дослідження можуть бути використані в державному управлінні, освітньому середовищі, бізнесі та громадському секторі для підвищення ефективності використання цифрових технологій у розв'язанні актуальних суспільних проблем.

Ключові слова: цифрова людина, цифровізація, глобальні виклики, сталий розвиток, концепція «Lifelong Learning» (Навчання впродовж життя),методологія техногуманітарного балансу

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасний світ перебуває в умовах динамічної цифровізації, яка трансформує всі аспекти життя: від економіки до соціальної взаємодії. Глобальні виклики, такі як кліматичні зміни, геополітична нестабільність, економічна нерівність та пандемії, змушують суспільства переосмислювати роль цифрових технологій у забезпеченні сталого розвитку. У цьому контексті концепція «цифрової людини» стає ключовою для формування цифрового суспільства, яке здатне адаптуватися до викликів і створювати нові можливості. Актуальність проекту свідчить, що у суспільстві відбуваються системні та глибокі зміни, які впливають на всі сфери життєдіяльності суспільства, що слугують рушійними силами, які породжують нові цифрові тренди – цифрова людина, цифрове суспільство, цифрова освіта, що є відповіддю щодо викликів часу. Цифровий розвиток людини і суспільства – це інструмент економічного зростання, підвищення ефективності та продуктивності завдяки використанню цифрових технологій та формування цифрових компетентостей. Сучасна економічна, соціальна, духовна, культурна сфера України має низку принципових проблем і потребує кардинальних та докорінних змін, які перешкоджають розвитку в Україні цифрових трендів – інституційних, інфраструктурних, екосистемних, управлінських, що стоять на заваді трансформації українського суспільства у цифрове. Експоненційний розвиток інформації потребує упровадження нових трендів цифровізації, у контексті яких нові

[1] Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)
E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com
ORCID iD: http://orcid.org/0000-0002-0719-1546
[2] Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)
E-mail: vitalina2006@ukr.net
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0001-9588-7836
[3] Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)
E-mail: natalia.metelenko@gmail.com
ORCID: http://orcid.org/0000-0002-6757-3124

© Валентина, Воронкова, Віталіна, Нікітенко, Наталя, Метеленко, 2024

креативні технології – Big Data («великі дані»), робототехніка, майнинг даних (пошук даних), Data science, Інтернет речей, штучний інтелект, «розумні міста» (смарт-сіті), що потребують розвитку цифрової людини та суспільства, в основі яких цифрова освіта та цифрова (алгоритмічна) культура, що виступають головним джерелом конкурентоспроможності. Наукова цінність упровадження напрямів «Цифрова людина і суспільство у контексті глобальних викликів» – це характеристика наукового дослідження, яка вказує на його для теорії, практики та розвитку соціально-філософської галузі знань, а також на відповідність сучасним викликам і потребам суспільства. результати сприяють розширенню або уточненню наукових знань у певній галуз; створення або вдосконалення концепцій, моделей, теорій чи методологій, підґрунтя для подальших наукових досліджень.

Новизна результатів сприяє відкриттю нових закономірностей, фактів, механізмів або процесів, використання інноваційних рішень для актуальних проблем, застосування міждисциплінарного підходу. Наукова цінність упровадження напрямів «Цифрова людина і суспільство у контексті глобальних викликів» полягає у комплексному розумінні змін, які відбуваються в суспільстві під впливом цифровізації, а також у створенні інноваційних підходів до адаптації людини та суспільства до нових реалій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Для нас цінними серед напрацювань вітчизняних вчених є роботи, О.Данльяна О.Дзьобаня, О.Кивлюк, М.Козловця, О.Поліщука, О.Пунченка, М.Триняк, Д. Свириденка, С.Терепищого, І.Утюж, І.Чайка, у контексті яких розглянуто проблеми інформаційного суспільства, інформаційної особистості та підготовки фахівців вищої Серед зарубіжних вчених ми виокремлюємо роботи Еріка Бріньолфссона, Ендрю Макафі, Келлі Кевіна, Тім О'Райлі, Девіда Роуза, Алека Росса, Стайнера Крістофера, О.Тоффлера, Річарда Флориди, Мартіна Форда, Клауса Швабса, Френсіса Фукуями, в яких проаналізовано інформатизацію як головну тенденцію розвитку інформаційного суспільства та показано шляхи формування цифрової людини і цифрових компетентностей. Відмітимо, що проблематика впливу глобальних викликів цивілізації на цифрову трансформацію людини, суспільства, освіти як чинників удосконалення інноваційного розвитку сучасного суспільства сприяє формуванню цифрових компетентностей, що формуються освітою, та їх трансформації в людський і соціальний розвиток. Але вченим слід зазирнути у майбутнє й передбачити перспективи завтрашнього дня, проаналізувати, якими будуть драйвери економічних, соціальних, освітянських, туристичних змін. Ми спираємося на дослідження Макстон Грема, Рандерс Йоргена «У пошуках добробуту. Керування економічним розвитком для зменшення безробіття, нерівності та змін клімату. Доповідь Римському клубу» (2017); Наїр Чандрана «Держава сталого розвитку. Майбутнє урядування, економіки та суспільства» (2020); Стадвелл Джо «Чому Азії вдалося. Успіхи і невдачі найдинамічнішого регіону світу» (2017); Кріс Скіннера «Людина цифрова. Четверта революція в історії людства, яка тооркнеться кожного» (2020); Спенс Майкла «Нова конвергенція. Майбутнє економічного зростання в багатошаровому світі» (2017); Шарма Ручіра «Передові країни. В очікуванні нового «економічного дива» (2019). Саме цим авторам вдалося показати, що держава здатна сформувати концепцію цифрового розвитку суспільства, яка представлена зарубіжними вченими як «китайське диво», «східноазійське диво», «сингапурське диво» тощо.

Методологія дослідження. Головна ідея проекту – цифрова людина, суспільство, освіта як об'єкти дослідження, в основі якої розробка моделі цифрового суспільства та цифрової людини та її впливу на реалізацію людського капіталу, так як Четверта промислова революція, яка розвивається в історії людства, торкнеться кожного. Дослідження грунтується на попередньо здобутих дослідницьких результатах, комплексному вивченні феномена цифрової людини, суспільства, освіти. Головною гіпотезою дослідження, яка пропонується для вирішення завдань проекту, яка є новою і може зрушити теорію, є ідея пошуку і подальшого опрацювання головних драйверів інноваційних механізмів впровадження нової моделі цифрового суспільства для сталого розвитку, що формується на основі проривних технологій, суспільства з інноваційною цифровою економікою, що демонструє високотехнологічний базис соціуму і може сприяти виробленню механізмів саморегуляції соціуму за рахунок розумних (проривних) технологій, здатних управляти інноваційними процесами у розвитку суспільства, так як ми живемо у розпал цифрової революцій. Робочі гіпотези: однією

з робочих гіпотез є гіпотеза техногуманітарного балансу у суспільстві, яку представляє концепція цифрового суспільства, яка є новою і описує механізм загострення і подолання криз та умови формування нових тенденцій.

Методологія техногуманітарного балансу виявляє закономірну взаємозалежність між трьома змінними – інноваційно-технологічним, економічним потенціалом цифрового суспільства, внутрішньою сталістю системи, яка допомагає прояснити явища, коли в результаті глобальної кризи відбувається не саморуйнація економічного, соціального і культурного організму країни, а кардинальна перебудова суспільства за рахунок цифрової культури, освіти і креативності особистості; 3) розвитком трансформаційної сили цієї революції, яка започатковує нову епоху людства. На нашу думку, ідея креативності є інноваційною, так як креативна освіта, культура і туризм відіграють роль коментаторського чинника, який включається у періоди несталості, невизначеності, інформаційної стохастичності, нестабільності, асиметричності інформації, що сприяє відновленню порушеного балансу між трьома змінними – економічн**ими, технологічними і культурно-**духовними чинниками, які можуть привести до цифрового прориву системи – за рахунок нових ідей Просвітництва 2.0, цифровізації освіти і культури, які вплинули не лише на стосунки між людьми, а й привели до серйозних перетворень у галузі освіти, культури та туризму, так як кинули виклик механізмам старого індустріального суспільства. Оскільки всіх людей на планеті незабаром буде долучено до мережі і при цьому кожен з нас матиме можливість спілкуватися й обмінюватися з іншими у режимі реального часу, варто приділити увагу вирішенню проблем впливу глобальних викликів цивілізації на цифрову трансформацію людини, суспільства, освіти. Для цього варто об'єднатися вченим з метою вироблення нової парадигми, в основі якої поглиблене вивчення перспективної теми, а саме цифрова людина, суспільство, освіта як об'єкти дослідження. Техногуманітарний підхвд в методології визначає гармонійне поєднання технічних (технологічних) та гуманітарних (людських, соціальних, етичних) аспектів у процесі дослідження, розробки або управління. Цей підхід спрямований на забезпечення рівноваги між розвитком технологій і врахуванням потреб людини та суспільства. Технологічна складова охоплює інновації, технічні рішення, цифрові інструменти та їхнє впровадження. Фокусується на ефективності, автоматизації та функціональності. Гуманітарна складова орієнтується на етику, соціальні впливи, культурні та ціннісні аспекти. Забезпечує врахування людських потреб, прав і моральних принципів у контексті технологічного прогресу. Методологія, яка враховує техногуманітарний баланс, забезпечує: інтеграцію гуманітарних принципів у технічні дослідження; розгляд соціальних наслідків технологій; створення рішень, що одночасно відповідають технічним і гуманітарним запитам.

Отримує розвиток методологія інформаціоналізму цифрового століття, що застосовується для його аналізу, і яка може бути доповнена за рахунок синергетичної методології – пошуку аттрактора, подолання ентропії та інформаційної стохастичності, яка є, на нашу думку, новою, так як дозволяє розглянути цифрове суспільство як нелінійну систему, що розвивається в нелінійному просторі. Новизною підходу є Agile-методологія як теоретична основа цифрового суспільства, освіти, людини, яка дає можливість радикально переглянути місію, функції, легітимність, інструменти діяльності, які в своїй основі несуть зміну парадигми класичного управління на інноваційно-цифрову. Agile-методологія як теоретична основа цифрового суспільства, освіти, людини базується на загальній методології систем та системного аналізу і синтезу, в основі якого аутопоезис (самопобудова, способи і принципи, якими системи конструюють самі себе); ідентичність; гомеостаз; проникність, створення й підтримки своєї ідентичності, які в своїй основі несуть сталість і стабільність. Оновлені методи системного і структурного аналізу дозволяють розглянути цифрове суспільство як складну соціальну нелінійну систему, яка має декілька підсистем, що постійно взаємодіють з навколишнім середовищем, а поєднання синергетичного та системного методів та підходів дозволяють пояснити особливості розвитку цифрового суспільства в нормальному і катастрофічному станах (режимах з загостренням). Антропологічний та соціоаксіологічний підходи дозволяють розкрити соціо-антропологічні та соціоаксіологічні виміри та цінності цифрового суспільства, в основі якого корпоративна антропологія – людина, освіта, знання та рух людини до суспільства інновацій.

Мета дослідження – концептуалізація впливу глобальних викликів цивілізації на цифрову трансформацію людини, суспільства, освіти.

© Валентина, Воронкова, Віталіна, Нікітенко, Наталя, Метеленко, 2024

Одним з найбільш перспективних напрямів дослідження є отримання нових знань про цифрове суспільство, цифрову людину, цифровий світогляд, цифрову освіту, виявлення їх характеристик та напрямів розвитку в умовах глобальних викликів цивілізації.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття . Вирішення проблем цифрової трансформації людини, суспільства, освіти у контексті глобальних викликів цивілізації включає розвиток та удосконалення. Головна проблема – цифрова трансформація людини, суспільства, освіти, що розглядається на рівні трьохрівневої моделі сучасного світу: 1) цифрове суспільство як соціум, що потребує розробки філософських засад цифрової людини за рахунок формування цифрового світогляду як експертного, системного, філософського; 2) цифрове суспільство як інноваційний процес, що розглядається на рівні цифрової інноваційної освіти та креативних інноваційних проривних технологій, що сприяють формуванню інноваційно-цифрового суспільства; 3) цифрове суспільство як соціомікро-і макросвіт туризму, що розглядається на рівні мережевого сервісу та формування нової алгоритмічної культури. Розв'язання даної проблеми свідчить не тільки про загальнотеоретичний, загальнофілософський, але й праксеологічний її вимір, суть якої в упровадженні на всіх щаблях прогресу – економічного, освітянського, культурного та формування цифрового сучасного суспільства як єдиного цілого. Все це потребує розробки нових креативних технологій – інформаційних, інтелектуальних, цифрових, когнітивних, що впливають на формування креативних цінностей та трансформації їх в людський розвиток. Таким чином, проект спрямований на те, щоб, з однієї сторони, удосконалити переведення всіх ресурсів суспільства на цифровий формат за рахунок впровадження нових цифрових креативних технологій, а з іншого боку, щоб цифрова трансформація сприяла розвитку освіти і культури і допомагала вирішувати проблеми доступу до цифрових послуг з метою розширення векторів цифровізації і сприяла упровадженню нових цінностей. Всі ці процеси можливі за рахунок поглиблення цифрової трансформації економіки, освіти, культури, туризму у контексті виконання певних програм, що розвивають освіту, формують нові параметри культури – інноваційної, алгоритмічної, креативної, що кардинально змінюють природу праці, впливають на всі сфери людської життєдіяльності у контексті еволюції людини до цифрового свого виміру, яка буде працювати в умовах глобальних викликів цивілізації. Вирішення головної проблеми проекту буде сприяти упровадженню в життя Програми «Цифровий спринт» (33 кроки для розвитку в Україні цифрової економіки) та програми «Україна – новий центр європейської освіти».

Мета та формування цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження: розробка практичних засад упровадження напрямів дослідження «цифрова людина і цифрове суспільство у контексті глобальних викликів». Завдання дослідження: 1) проаналізувати цифровізацію як один із головних чинників удосконалення сучасного суспільства; 2) дослідити формування цифрової людини як процес адаптації, розвитку та інтеграції людини в цифрове середовище; 3) розробити концепцію «Lifelong Learning» (навчання впродовж життя).

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів:

1. Цифровізація як один із головних чинників удосконалення сучасного суспільства

Цифровізація як один із головних чинників удосконалення сучасного суспільства слугує головним інструментом досягнення стратегічних цілей України в економіці, освіті, культурі, туризмі, Цифровізація сприяє формуванню нової моделі цифрової, людини, суспільства, освіти, шо потребує формування нових цінностей за доби глобальних викликів цивілізації та Четвертої промислової революції. Цифрова (алгоритмічна) культура як один з базових елементів цифрових інновацій включає формування інноваційно-інтелектуального потенціалу України як високоінтелектуального і високотехнологічного, що потребує розвитку креативних цифрових технологій в економіці, освіті, культурі, туризмі. В основі цифрової людини і суспільства формування цінностей на основі використання цифрових технологій та формування алгоритмічної культури, потреба людини подорожувати та відкривати вікно в інший світ. Модель цифрової трансформації людини, суспільства культури, туризму сприяє упровадженню креативних технологій, націлених на людський капітал та розвиток, у результаті чого будуть створені нові можливості для самореалізації людини. Завдяки цифровізації освіти та розвитку алгоритмічної культури будуть сфор-

мовані цифрові компетентності відповідно до європейської програми DigiComp 2.0, що включають 26 цифрових компетентностей, та цифрові навички (компетентності). Розробка даної моделі буде зводитися до формування моделі взаємодії цифрової людини і цифрового суспільства, яка сприяє підвищенню показників цифрового розвитку як освіти, так і суспільства згідно з міжнародними рейтингами. В основі формування нової моделі цифрової людини і суспільства – нові бізнес-можливості, що відкривають цифровий світ та формують навички – лідерство, комунікації, критичне мислення, креативність. Розвиток світової цивілізації засвідчив, що активно програми цифровізації розробляються на державному рівні у США, Південної Кореї, країнах Західної Європи з 2000 рр. Все це свідчить про те, що цивілізація знаходиться в умовах цифрового прориву та потребує формування філософії «нового Просвітництва.2.0» та філософії креативного цифрового розвитку як людини, так і соціуму. Отже, упровадження цифрового суспільства є надзвичайно важливою філософською, соціально-економічною, управлінською, освітянською проблемою, вирішення якої знаходиться у центрі уваги урядів, держав, вчених, наукових спільнот та парадигм.

Цифровізація як один із головних чинників удосконалення сучасного суспільства – це процес активного впровадження цифрових технологій і рішень у всі сфери життя, який сприяє підвищенню ефективності, комфорту, і доступності різноманітних послуг, оптимізації ресурсів, а також створенню нових можливостей для розвитку суспільства.

Ключові аспекти: 1) Покращення економічної ефективності, так як цифрові технології дозволяють автоматизувати виробничі процеси, знижувати витрати і підвищувати продуктивність праці. Сектор цифрової економіки активно розвивається, створюючи нові робочі місця і бізнес-моделі. 2) Оптимізація комунікацій, так як завдяки цифровим платформам відбувається інтеграція суспільства через соціальні мережі, мобільні додатки та хмарні сервіси; з'являються можливості для дистанційного навчання, роботи та взаємодії між людьми. 3) Покращення якості життя, так як економіка – це не тільки цифри, а й процеси та інструменти, що роблять медичні, освітні, фінансові послуги більш доступними. 4) Smart-технології дозволяють створювати комфортні умови в «розумних» містах, де автоматизуються управління трафіком, енергоресурсами та інфраструктурою. 5) Сприяння інноваціям, так як цифровізація стимулює розвиток нових технологій, таких як штучний інтелект, блокчейн, Інтернет речей, які змінюють суспільні та економічні підходи. 6) Забезпечення стійкого розвитку, тому що цифровізація допомагає вирішувати екологічні проблеми через більш ефективне управління ресурсами (наприклад, моніторинг викидів, управління відходами). Вона сприяє розвитку зеленої економіки та підвищенню екологічної свідомості. 7) Удосконалення державного управління, так як електронний уряд і цифрові сервіси роблять державні послуги швидшими, прозорішими та ефективнішими, полегшують взаємодію громадян з владою.

Попри численні переваги, цифровізація ставить перед суспільством і нові виклики, такі як: цифровий розрив між регіонами чи соціальними групами; загрози кібербезпеці, особливо в умовах збільшення кількості цифрових транзакцій; залежність від технологій, яка може призвести до втрати критичного мислення та соціальних навичок. Цифровізація – це ключовий чинник прогресу сучасного суспільства, що формує нову реальність, де цифрові інструменти інтегруються у всі сфери життя. Проте для її ефективного використання важливо вирішувати супутні виклики, щоб забезпечити сталий, інклюзивний і гармонійний розвиток суспільства.

Мета впровадження концепції «Цифрова людина і суспільство у контексті глобальних викликів»: 1) Створення умов для розвитку цифрової компетентності громадян. 2) Інтеграція інноваційних технологій у соціальні, освітні, економічні та культурні практики. 3) Забезпечення стійкого економічного розвитку через взаємодію людини та технологій у відповідь на глобальні виклики.

2. Формування цифрової людини як процес адаптації, розвитку та інтеграції людини в цифрове середовище

Формування цифрової людини – це процес адаптації, розвитку та інтеграції людини в цифрове середовище, де використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) стає невід'ємною частиною її професійної, соціальної та особистої діяльності. Цей процес включає розвиток компетенцій, навичок, і цінностей, необхідних для ефективного функціонування у цифровому світі. Основні аспекти формування цифрової людини: 1) Цифрова грамотність, щ

© Валентина, Воронкова, Віталіна, Нікітенко, Наталя, Метеленко, 2024

включає здатність орієнтуватися у цифровому середовищі, використовувати технології для вирішення професійних і побутових задач; розуміння основ безпеки в Інтернеті, управління персональними даними та захист від кіберзагроз. 2) Цифрові компетентності, в основі яких навички роботи з сучасними технологіями: обробка даних, використання хмарних платформ, базові знання програмування; використання цифрових інструментів для аналізу, комунікації та творчості. 3) Адаптація до цифрової культури, що включає прийняття нових норм і правил, які формуються у цифровому середовищі, таких як етика онлайн-спілкування, культура обміну інформацією, цифрова толерантність; участь у спільнотах, які існують у цифрових мережах (соціальні мережі, платформи для навчання чи роботи). 4) Цифрова ідентичність: у контексті якої виробилося усвідомлення ролі технологій у формуванні власної ідентичності та особистого бренду; створення і підтримка позитивного цифрового сліду (цифрова репутація, контент, який публікується онлайн). 5) Інноваційний підхід до самореалізації, що включає здатність використовувати цифрові ресурси для розвитку кар'єри, навчання, творчості чи вирішення соціальних проблем; інтеграція цифрових інструментів у професійне життя (робота у віртуальних командах, участь у проєктах цифрової економіки). 6) Вплив на світогляд, що включає зміну способу мислення і бачення світу через доступ до глобальної інформації, швидких комунікацій і нових технологій; формування нових цінностей, таких як відкритість, інноваційність, гнучкість. Формування цифрової людини є ключовим фактором успішної адаптації до умов сучасного світу, де технології швидко змінюють усі аспекти життя. Це також сприяє створенню суспільства, здатного ефективно використовувати ресурси цифровізації для економічного, соціального та культурного прогресу. Виклики формування цифрової людини включають: 1) подолання цифрового розриву між різними соціальними групами чи регіонами; управління цифровою залежністю та інформаційним перевантаженням; забезпечення безпеки і приватності в умовах зростання кількості цифрових трансакцій. Формування цифрової людини – це гармонійне поєднання традиційних людських якостей із цифровими компетенціями, що створює підґрунтя для розвитку сучасного суспільства.

3. Концепція «Lifelong Learning» (Навчання впродовж життя)

Lifelong Learning – це концепція, яка передбачає постійний процес набуття знань, навичок і компетенцій протягом усього життя людини. Вона базується на ідеї, що навчання не обмежується формальною освітою, отриманою у школі, коледжі чи університеті, а охоплює всі форми навчання: формальне, неформальне та інформальне, які тривають упродовж усього життєвого шляху. Ключові характеристики концепції: 1) Неперервність процесу навчання, яке відбувається на різних етапах життя людини, відповідаючи на її професійні, особисті чи соціальні потреби. 2) Різноманітність форм навчання, що включає такі види освіти, як формальна освіта, самоосвіта, участь у тренінгах, курсах, семінарах, а також навчання через життєвий досвід. 3) Акцент на особистісному розвитку, етою якого є не лише професійне вдосконалення, а й збагачення особистого досвіду, розвиток навичок критичного мислення, творчості та адаптивності. 4) Індивідуалізація навчання, що враховує інтереси, потреби та здібності кожної людини, сприяючи її розвитку у власному темпі. Мета концепції «Lifelong Learning»: забезпечення адаптації до швидкозмінного світу, особливо у сфері технологій, ринку праці та суспільних викликів; підвищення рівня соціальної та економічної інтеграції людини; сприяння особистісному зростанню та самореалізації людини. Сьогодні «Lifelong Learning» підтримується на рівні міжнародних організацій, таких як ЮНЕСКО, ЄС, і втілюється через: державні політики щодо освіти дорослих; програми онлайн-навчання (MOOC-платформи, такі як Coursera, Udemy); корпоративне навчання та розвиток співробітників; неформальні спільноти та клуби за інтересами.

Ця концепція сприяє формуванню суспільства, орієнтованого на знання та безперервний розвиток, що є надзвичайно актуальним у цифрову епоху. Нині новий виток науково-технічної і промислової революції розвиваються вглиб. Цифрові технології все більше стають провідною силою у забезпеченні фундаментальних змін та всебічної зміни способу мислення, організаційної структури та операційної моделі людського суспільства. відкрило нам інноваційні шляхи та змінило форми, сприяння розвитку відкриває нові можливості, а також ставить нові завдання. Застосування та розвиток цифрових технологій проникло у всі сфери життя суспільства і також вплине на майбутній розвиток освіти. Організація Об'єднаних Націй, країни по всьому

світу та багато міжнародних організацій роблять активні дії щодо використання цифрової освіти як важливого способу та заходів реагування на кризові виклики та відкриття світлого майбутнього. Цифрова трансформація стала важливим носієм та напрямом трансформації освіти у всьому світі. Саміт ООН з трансформації освіти назвав цифрову трансформацію освіти одним із п'яти ключових напрямів дій і наголосив, що цифрова революція має принести користь усім учням. Багато країн запровадили стратегії цифрового розвитку та зробили освіту важливою їхньою частиною.

Основні напрямки впровадження концепції: 1) Освіта і розвиток цифрових компетенцій. 2) Впровадження програм цифрової грамотності на всіх рівнях освіти. 3) Створення онлайн-платформ для безперервного навчання. 4) Популяризація концепції «lifelong learning» для цифрової людини. Ця концепція забезпечує гармонійний розвиток цифрової людини і суспільства в умовах сучасних викликів, сприяючи їх адаптації до глобальних змін. Концепція «lifelong learning» (навчання впродовж життя) – це підхід до освіти, який передбачає безперервний розвиток знань, навичок та компетенцій людини протягом усього її життя. Ця концепція виходить за межі формальної освіти та охоплює неформальне і неофіційне навчання, яке може відбуватися в будь-якому середовищі, наприклад, на робочому місці, вдома, через хобі або спілкування. Концепція «lifelong learning» стає важливою складовою сучасного суспільства, де знання і навички постійно оновлюються, а здатність до навчання є ключовою компетенцією.

Економічні наслідки впровадження концепції «lifelong learning» охоплюють як позитивні, так і потенційно виклики, що можуть впливати на різні аспекти економіки. Позитивні економічні наслідки: 1) Підвищення продуктивності праці; 2) Постійне навчання сприяє адаптації працівників до нових технологій і методів роботи. 3) Підготовка працівників із актуальними знаннями, що підвищує конкурентоспроможність підприємств. 4) Стимулювання інновацій, так як освічені кадри здатні створювати нові продукти, послуги та процеси. 5) Збільшення кількості інновацій підвищує загальний рівень економічного зростання. 6) Зниження безробіття, так як навчання допомагає людям отримати нові професійні навички, особливо в умовах автоматизації та змін на ринку праці; перекваліфікація сприяє легкому переходу між галузями. 7) Зростання інвестицій в освіту, в основі якої розвиток програм навчання стимулює ринок освітніх послуг і створює нові робочі місця в освітній сфері. 8) Зменшення соціально-економічної нерівності, так як рівний доступ до освіти сприяє підвищенню кваліфікації малозабезпечених верств населення, що сприяє їхній інтеграції в економіку. 9) Підтримка економіки знань, формування економіки, де основним ресурсом є знання, а не матеріальні блага. Концепція «lifelong learning» є важливим інструментом економічного розвитку. Вона сприяє підвищенню конкурентоспроможності, адаптації ринку праці та зменшенню соціальної нерівності..Практичне значення концепції полягає у професійній сфері, вона допомагає людям залишатися конкурентоспроможними на ринку праці; у соціальному контексті сприяє активній участі в суспільному житті та формуванню гармонійних міжособистісних стосунків; в особистісному розвитку стимулює творче мислення, розвиток емоційного інтелекту та здорового способу життя.

Наукова новизна упровадження напрямів дослідження «Цифрова людина і суспільство у контексті глобальних викликів» полягає у створенні нового міждисциплінарного підходу до розуміння цифрової трансформації людства та суспільства, а також у розробці інноваційних стратегій адаптації до глобальних викликів. Основні аспекти наукової новизни: 1) Концептуалізація цифрової людини, у контексті якої запропоновано нове визначення поняття «цифрова людина» як суб'єкта, який існує в інтегрованій фізично-цифровій реальності, де його соціальна, економічна, культурна і психологічна діяльність взаємодіє з цифровими технологіями. 2) Визначено основні характеристики цифрової ідентичності людини та її взаємодії із суспільством та представлено аналіз глобальних викликів, вперше проведено систематичне дослідження впливу глобальних викликів (війни, пандемій, зміни клімату, економічних криз) на трансформацію цифрового суспільства; виявлено нові ризики і можливості цифровізації в умовах криз, розроблено модель інтеграції цифрових технологій у ключові сфери життєдіяльності людини та суспільства (освіта, робота, медицина, культура). 3) Визначено принципи створення інклюзивного цифрового середовища, яке враховує потреби різних соціальних груп, роль цифрових технологій у постконфліктному відновленні, запропоновано нові підходи до використання цифрових інструментів для відновлення суспільства після кризових ситу-

© Валентина, Воронкова, Віталіна, Нікітенко, Наталя, Метеленко, 2024

ацій, зокрема війни; визначено, як цифрові платформи можуть сприяти соціальній згуртованості, відновленню економіки та забезпеченню прав людини. 4) Уперше запропоновано модель етичної взаємодії людини з цифровими технологіями у глобалізованому світ та розроблено рекомендації щодо регулювання цифрових прав і захисту персональних даних у контексті глобальної цифровізації. 5) Використано міждисциплінарний підхід, в контексті якого синтезовано знання з різних галузей науки (філософії, соціології, права, економіки, технологій) для створення цілісної концепції цифрової людини та суспільства, запропоновано методологічну основу для дослідження цифровізації через призму глобальних викликів. Запропоновані результати відкривають нові перспективи для формування політик, стратегій та практик, спрямованих на гармонійний розвиток суспільства в умовах цифрових трансформацій. Отримані висновки можуть бути використані для адаптації держав, організацій та індивідів до сучасних глобальних викликів.

Практичне значення дослідження полягає в розробці інструментів, моделей та стратегій, які можуть бути застосовані для вирішення актуальних проблем суспільства, що виникають у результаті цифровізації та глобальних викликів. Основні аспекти практичного значення: 1) Інноваційні підходи до цифровізаці, в контексті якої створено модель інтеграції цифрових технологій у сфері освіти, економіки, культури та соціальних відносин. 2) Розвиток цифрової грамотності, що включає концепцію формування цифрових компетентностей, в основі яких розробка освітніх програм для формування цифрових компетенцій громадян; використання отриманих результатів для вдосконалення системи підготовки кадрів у контексті сучасних технологічних трансформацій. 3) запропоновані методики використання цифрових технологій для відновлення економіки, управління та інфраструктури в умовах постковідного періоду; створення систем моніторингу та прогнозування ризиків за допомогою цифрових інструментів. 4) концепція п**ідтримки сталого розвитку, що включає в**икористання цифрових технологій для моніторингу та управління природними ресурсами, розробка рішень для зниження екологічного впливу цифрових процесів.

Результати дослідження можуть бути впроваджені в діяльність органів державного управління, навчальних закладів, бізнесу та громадських організацій. Отримані рекомендації сприяють адаптації суспільства до цифрових трансформацій та вирішенню глобальних викликів через інноваційні та етичні підходи.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Сучасна економічна, соціальна, духовна, культурна сфера України має низку принципових проблем і потребує кардинальних та докорінних змін, які перешкоджають розвитку в Україні цифрових трендів – інституційних, інфраструктурних, екосистемних, управлінських, що стоять на заваді трансформації українського суспільства у цифрове. Експоненційний розвиток інформації потребує упровадження нових трендів цифровізації, у контексті яких нові креативні технології – Big Data («великі дані»), робототехніка, майнинг даних (пошук даних), Data science, Інтернет речей, штучний інтелект, «розумні міста» (смарт-сіті), що потребують розвитку цифрової людини та суспільства, в основі яких цифрова освіта та цифрова (алгоритмічна) культура, що виступають головним джерелом конкурентоспроможності. Концепція «Lifelong Learning» є відповіддю на виклики, пов'язані зі швидким розвитком технологій, змінами на ринку праці та глобалізацією. Безперервне навчання забезпечує можливість залишатися конкурентоспроможним і адаптивним у динамічному середовищі. Реалізація концепції «Lifelong Learning» сприяє формуванню суспільства, орієнтованого на знання, підвищенню рівня інноваційності та сталого розвитку. «Lifelong Learning» є ключовою концепцією у формуванні сучасного суспільства знань. Її впровадження сприяє особистісному розвитку, професійній реалізації та соціальній інтеграції, створюючи умови для сталого та гармонійного розвитку суспільства в умовах глобальних викликів.

Список використаних джерел

Voronkova V., Vasyl'chuk G., Nikitenko V., Kaganov Y., Metelenko N. Transformation of digital education in the era of the fourth industrial revolution and globalisation: monograph. Riga ; Latvia: Baltija Publishing, 2023. 220 p. https://dspace.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/19241/1/0058894.pdf

Voronkova Valentina, Kyvliuk Olga. Philosophical reflection smart-society as a new model of the information society and its impact on the education of the 21st century. Future human image. 2017. Том 7. С. 154-162.

Воронкова В.Г., Каганов Ю.О., Метеленко Н.Г. Формування цінностей цифрового суспільства і цифрової людини в умовах глобалізації та INDUSTRY 4.0. Humanities studies. 2022. Випуск 11 (88). С. 16-25

Dennett D. The Evolution of Culture. The Monist.84 (3):1-26. 2001. DOI: https://10.5840/monist200184316

Кивлюк О.М, Воронкова В.Г., Нікітенко В.О. Філософія комунікаційної парадигми постінформаційного суспільства: виклики і перспективи розвитку. Contemporary ukrainian science: theoretical and practical achievements: collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California: GS Publishing Services, 2024. 192 p. С. 138-154.

DOI: 10.51587/9798-9866-95952-2024-018-138-15

Nikitenko, Vitalina A., Voronkova, Valentyna H., Andriukaitiene, Regina, Oleksenko Roman I. The crisis of the metaphysical foundations of human existence as a global problem of post-modernity and the ways of managerial solutions. Propósitos y Representaciones Jan. 2021, Vol. 9, SPE (1), e928 ISSN 2307-7999 Special Number: Educational practices and teacher training e-ISSN 2310-4635 URL.: http://revistas.usil.edu.pe/index.php/pyr/article/view/928

Nikitenko V.O. Education as a factor of creative personality establishment and development in information society. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2018. Вип. 74. С. 150-158.

Філософія основних сфер і напрямів людської життєдіяльності: Словник–довідник / З ініціативи д. соціологічних наук, проф. В.М. Пічі; за наук. ред. д. філос. наук., проф. В.Л. Петрушенка. Львів: «Новий Світ- 2000», 2022. 342 с.

References

Voronkova, V., Vasyl'chuk, G., Nikitenko, V., Kaganov, Y., Metelenko, N. (2023). Transformation of digital education in the era of the fourth industrial revolution and globalisation: monograph. Riga ; Latvia: Baltija Publishing. 220. https://dspace.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/19241/1/0058894.pdf

Voronkova, Valentina, Kyvliuk, Olga (2017). Philosophical reflection smart-society as a new model of the information society and its impact on the education of the 21st century. Future human image Том 7. 154-162.

Voronkova, V. G., Kaganov, Y. O., Metelenko, N. G. (2022). Formation of values of the digital society and digital person in the context of globalization and INDUSTRY 4.0. Humanities studies. Issue 11 (88). С. 16-25

Dennett, D.(2002). The Evolution of Culture. The Monist.84 (3):1-26. DOI: https://10.5840/monist200184316

Kivliuk, O. M., Voronkova, V. G., Nikitenko, V. O. (2024). Philosophy of the communication paradigm of the post-information society: challenges and prospects for development. Contemporary ukrainian science: theoretical and practical achievements: collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California: GS Publishing Services. 138-154.

DOI: 10.51587/9798-9866-95952-2024-018-138-15

Nikitenko, Vitalina A., Voronkova, Valentyna H., Andriukaitiene, Regina, Oleksenko Roman I. (2021). The crisis of the metaphysical foundations of human existence as a global problem of post-modernity and the ways of managerial solutions. Propósitos y Representaciones Jan. Vol. 9, SPE (1), e928 ISSN 2307-7999 Special Number: Educational practices and teacher training e-ISSN 2310-4635 URL.: http://revistas.usil.edu.pe/index.php/pyr/article/view/928

Nikitenko, V. O. (2018). Education as a factor of creative personality establishment and development in information society. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 74. 150-158.

Philosophy of the main spheres and directions of human activity (2022): Dictionary-reference book / On the initiative of Doctor of Sociology, Professor V. M. Picha; under the scientific editorship of Doctor of Philosophy, Professor V. L. Petrushenko. Lviv: New World. 342.

VALENTYNA, VORONKOVA – Doctor of Philosophy (D.Sc.), Professor,
Academician of the Academy of Higher Education of Ukraine,
Head of the Department of Management and Administration, Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com
ORCID iD: http://orcid.org/ 0000-0002-0719-1546

VÌTALINA, NIKITENKO – Doctor of Philosophy (D.Sc.),
Professor of the Department of Management and Administration, Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: vitalina2006@ukr.net
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0001-9588-7836

© Валентина, Воронкова, Віталіна, Нікітенко, Наталя, Метеленко, 2024

NATALYA, METELENKO – Doctor of Economics, Professor,
Academician of AENU, Director of the Y. M. Potebnya Engineering Education
and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: natalia.metelenko@gmail.com
ORCID iD: http://orcid.org/0000-0002-6757-3124

PRAXEOLOGY OF THE CONCEPT OF A DIGITAL PERSON AND DIGITAL SOCIETY IN THE CONTEXT OF GLOBAL CHANGES

Abstract

The modern world is undergoing dynamic digitalization, which is transforming all aspects of life: from the economy to social interaction. Global challenges such as climate change, geopolitical instability, economic inequality, and pandemics are forcing societies to rethink the role of digital technologies in ensuring sustainable development. In this context, the concept of the «digital human» is becoming key to the formation of a digital society that is able to adapt to challenges and create new opportunities. The purpose of the study: to develop practical principles for the implementation of the research areas «digital human and digital society in the context of global challenges». Research objectives: 1) to analyze digitalization as one of the main factors in the improvement of modern society; 2) to study the formation of a digital person as a process of adaptation, development and integration of a person into the digital environment; 3) to develop the concept of «Lifelong Learning». The study analyzes the concept of «digital human» and the transformation of society in the context of digitalization and global challenges. The main aspects of the impact of digital technologies on the formation of a modern personality, social relations, economy, culture and infrastructure are considered. The world experience of using digital technologies to achieve sustainable development and their application in Ukraine, in particular in the context of post-war recovery, is analyzed. The practical significance of the work lies in the development of recommendations for integrating digital solutions into various spheres of public life, creating models of innovative education and management, as well as developing platforms for ensuring inclusiveness and social cohesion. The results of the study can be used in public administration, the educational environment, business, and the public sector to increase the efficiency of using digital technologies in solving current social problems.

Key words: digital person, digitalization, global challenges, sustainable development, concept of «Lifelong Learning» nLifelong Learning) methodology of techno-humanitarian balance.

© The Authors(s) 2024
This is an open access article under
The Creative Commons CC BY license

Received date 03.11.2024
Accepted date 15.11.2024
Published date 03.12.2024

How to cite: Валентина, Воронкова, Віталіна, Нікітенко, Наталя, Метеленко. Праксеологічні засади реалізації концепції цифрова людина і цифрове суспільство в умовах глобальних змін. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2024. 21 (98). P. 22–31
doi https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-03

УДК 130.2
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-04

МІФ ЯК СВІТОГЛЯДНА МАТРИЦЯ

ВІТАЛІЙ, ЗАБЛОЦЬКИЙ[1]

Анотація

Стаття присвячена аналізу основних особливостей міфу як способу організації і відтворення соціального досвіду. Міф розуміється як інваріантна матриця формування і існування світоглядних феноменів (які не тільки пояснюють світ, але й мотивують, скеровують, надихають) людину, значення і вплив якої зберігається і за сучасних умов. У статті розглянуто феномен міфу як інваріантної та універсальної світоглядної системи, притаманної різноманітним спільнотам упродовж усієї історії людства. Автор акцентує увагу на глибинному вкоріненні міфу в усі сфери суспільного життя – від первісних племен до глобалізованих сучасних суспільств. Міф постає не лише як оповідна форма, а як цілісна «світоглядна матриця», що формує і програмує ціннісні орієнтири, поведінкові сценарії та колективну пам'ять. Особливо наголошено на ритуальному вимірі міфу, його емоційно-експресивному наповненні й потенціалі впливати на особу й спільноту, забезпечуючи адаптацію до довкілля та суспільного ладу. Дослідження охоплює аналіз історіографії проблеми – від античних філософів до сучасних науковців, етнологів, філософів і культурологів. Відзначено роль міфу у творенні національної ідентичності, збереженні культурної спадщини та відновленні цілісності світосприйняття, а також у сучасній масовій культурі, політиці та медіапросторі. Автор доходить висновку, що повного «подолання» міфу принципово неможливо, оскільки він відповідає глибинним потребам і прагненням людини щодо розуміння себе і світу. Натомість розуміння сутності, функцій та механізмів міфу стає необхідною складовою сучасної медіаграмотності й критичного мислення. **Методологія дослідження.** Робота ґрунтується на міждисциплінарному підході, що поєднує філософський, історико-культурний, антропологічний та етнологічний аналіз для виявлення сутнісних характеристик міфу як універсальної світоглядної системи. Використано історико-філософську реконструкцію ідей та концепцій, які формували розуміння міфу від античності до сьогодення, зокрема праці філософів, етнографів, соціологів, культурологів. Ключовими методами стали: герменевтичний аналіз (інтерпретація текстових та фольклорних джерел з метою виявити приховані смислові шари, структури та концепти міфологічної свідомості); порівняльно-історичний метод (зіставлення міфологічних уявлень різних народів та епох, що дозволило окреслити інваріантність міфічних структур та їхню здатність до трансформації); структуралістський підхід (аналіз внутрішньої логіки та організації міфологічних наративів як цілісних систем символів та знаків); соціокультурний аналіз (розгляд міфу як соціальної технології, «світоглядної матриці», що програмує поведінку і світосприйняття спільноти, забезпечує духовно-культурну інтеграцію, регуляцію соціальних відносин та передачу колективного досвіду; критико-рефлексивний підхід (оцінювання сучасного «переосмислення» міфу в контексті масової культури, політичних ідеологій та цифрового медіапростору, зокрема в аспекті медіаграмотності та критичного мислення).

Ключові слова: міф, міфологія, світоглядна матриця, нелінійне мислення.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Серед найбільш поширених і впливових явищ, які визначають духовний ландшафт людства з давніх давен і досьогодні, першість належить, безперечно, міфу. Як би ми не намагалися його визначати, у будь-якому разі ми мусимо погодитися: міф складає осердя не просто уявлень стародавньої людини, але саму сутність її буття, істину і сенс його. Втім, стародавність – то цілком зрозуміло. Але ж сьогодні, наприкінці першої чверті XXI століття принаймні один мільярд людей існує в умовах первісного суспільства – усі ці наші сучасники є носіями усіх класичних зразків міфопоетичного світогляду. Було б помилковим вважати, що інші (ми) далеко випередили неписьменних мешканців джунглів чи саванн. Духовне життя усіх сучасних народів не просто зберігає, а й яскраво уособлює і використовує геть в усіх сферах життя перетворені міфологічні схеми, конструкції, меми і міфологеми. Власне, навіть так зване «суспільство знань» саме може бути критично розглянуте як певна сукупність міфів (Yakimenko, 2021). Респектабельні політичні ідеології також містять у собі вагомий міфологічний субстрат, що допомагає завойовувати симпатії виборців через використання поширених міфів масової культури і сучасного фольклору. Якщо про «кінець ідеології» та «кінець історії», «кінець майбутнього» та «кінець прогресу» написано вже чимало, то

[1] Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського (Україна, Київ)
E-mail: vzabl@i.ua
ORCID iD 0009-0001-6733-6532

© Віталій, Заблоцький, 2024

про «кінець міфу» не наважується всерйоз стверджувати ніхто. Усе це робить дослідження міфу цікавою справою (що вже виправдовує звернення до цього феномену) – і разом з тим вельми актуальною. Не з метою «подолання» міфу (що в принципі є неможливим через глибинне вкорінення міфу в усі сфери і капіляри життя), а для його розуміння і опанування його втаємничених потенцій. Творення і розповсюдження руйнівних міфів і фейків є однією з технологій інформаційно-психологічних операцій, які завжди супроводжують ведення бойових дій (в тому числі проти нашої країни). Освіченість щодо природи і функцій міфу є неохідною складовою громадянської медіаграмотності.

Разом із тим міфологічні форми нерідко виступають позитивним форматом для збереження цінностей національної культури, національної пам'яті. Деякі фахівці звертають увагу на міф як на один із засобів, за допомогою яких можна відновити цілісність світосприйняття в освітньому дискурсі (Кюблер, 2010). Міф може бути способом буття мрії – як національної, так і особистісної, – вони можуть і співпадати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Вивчення міфу налічує чимало століть, якщо вважати, що першими його дослідниками були перші філософи і мислителі Стародавньої Греції і Риму (Платон, Аристотель, Страбон, Лукрецій, Сенека, Марк Аврелій та ін.). Вони мали можливість спостерігати своїх сучасників-носіїв міфологічного світогляду і з певною долею відстороненості і критичності тлумачити міф як дещо, у чому істинне і правдиве межує і співіснує із вигадкою і небувальщиною. Вже тоді наші попередники добре усвідомлювали, що міф породжується цілком закономірно самими умовами життя і є необхідною фазою розвитку людської свідомості, розуму. У подальшому становленні філософської й протонаукової думки міф завжди залишався важливим об'єктом рефлексії, натомість ця думка ще тривалий час зберіала багато форм, притаманних міфологічній свідомості. За часів середньовіччя міф (як породження язичництва, «поганства») став мішенню для гонінь з боку церкви й найбільш завзятих полемістів. Відтиснення античного міфу до маргінези не призвело до кризи самого міфологічного способу мислення, міфопоетична модель світу продовжила своє домінування – на основі біблійної міфології, представленої Святим Письмом. Новий етап підвищеної уваги до міфу пов'язаний із Новим часом, добою Просвітництва і сходженням Сучасності. Подолання міфу тлумачилося лицарями Просвітництва як прорив до свободи, до неутисненого раціоналізованого мислення, до звеличення людини і громадянина (спадщина Локка, Дідро, Вольтера, Гельвеція, Монтеск'є та ін.). Додатковий імпульс секуляризуючому просвітницькому поступу надали великі політичні революції XVIII століття – Американська й Велика Французька. Звісно, знов таки міфологічний світогляд не відійшов у минуле разом із Старим порядком – нові часи потребували нових міфів. Вивчення і тлумачення міфів відбувалося в руслі нових філософських та ідеологічних систем (Бьорк, Гегель, Фіхте, Токвіль та ін.). Переважна більшість усіх згаданих досліджень і суджень стосовно міфу носили умоглядний і спекулятивний характер і виходили із апріорного постулату, що міф – атрибут примітивного мислення, симптом духовного закріпачення і пригнічення, покори та ін. Справжнє наукове вивчення міфів і міфології починається на грунті накопиченого соціальними науками емпіричного матеріалу. Йдеться про історію і соціологію, археологію і лінгвістику, етнологію і фольклористику тощо. Головні досягнення філософської думки щодо міфу і ранніх форм ментальності припадають на XX століття і пов'язані вони із іменами Ж. Дюмезіля, К. Леві-Строса, Д. Фрезера, Р. Барта, Ж. Бодрійяра, М. Мід, Е. Кассірера, О. Лосєва, Б. Маліновського, Є. Мелетинського, М. Бахтіна, М. Стебліна-Каменського, М. Еліаде та ін. Українські автори також зробили свій вагомий внесок у справу. Варто згадати імнеа таких діячів XIX – початку XXI ст., як М. Костомаров, І. Франко, Леся Українка, М. Драгоманов, М. Грушевський, І. Нечуй-Левицький, М. Попович, В. Скуратівський та ін. Весь цей доробок створює основу для подальших розвідок щодо сутності та значення міфів в житті суспільств сучасних і стародавніх.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Однією з невирішених проблем дослідження міфу залишається комплексне розуміння його постійної присутності та трансформації у сучасних суспільствах, які проголошують себе «раціональними» або «постмодерними». Зокрема, недостатньо розроблено аналітичні підходи до пояснення того, як модерні та постмодерні культури відтворюють, переформатовують

і використовують міфологічні структури у формуванні масової свідомості, політичних ідеологій, медійного ландшафту та глобальних комунікаційних систем. Проблема полягає у виокремленні інваріантних елементів міфу, здатних упроваджуватися в урбанізований, технологічно розвинений простір, зберігаючи при цьому свої первісні (або модифіковані) соціальні та психологічні функції.

Другим важливим викликом є брак системних методологічних розробок, спрямованих на розуміння та опрацювання потужних міфологічних «матриць», які впливають на формування світогляду сучасної людини. В умовах інформаційних маніпуляцій, гібридних війн, масової культури і фейкових наративів постає потреба у виробленні інструментарію для ідентифікації, аналізу та, за можливості, «розкодування» міфологічних конструктів, що перебувають у підвалинах сучасного соціального та духовного простору. Без вирішення цієї проблематики належне осягнення та управління впливом міфу на духовне й громадське життя залишатиметься неповним та фрагментарним.

Методологія дослідження. Робота ґрунтується на міждисциплінарному підході, що поєднує філософський, історико-культурний, антропологічний та етнологічний аналіз для виявлення сутнісних характеристик міфу як універсальної світоглядної системи. Використано історико-філософську реконструкцію ідей та концепцій, які формували розуміння міфу від античності до сьогодення, зокрема праці філософів, етнографів, соціологів, культурологів. Ключовими методами стали: герменевтичний аналіз (інтерпретація текстових та фольклорних джерел з метою виявити приховані смислові шари, структури та концепти міфологічної свідомості); порівняльно-історичний метод (зіставлення міфологічних уявлень різних народів та епох, що дозволило окреслити інваріантність міфічних структур та їхню здатність до трансформації); структуралістський підхід (аналіз внутрішньої логіки та організації міфологічних наративів як цілісних систем символів та знаків); соціокультурний аналіз (розгляд міфу як соціальної технології, «світоглядної матриці», що програмує поведінку і світосприйняття спільноти, забезпечує духовно-культурну інтеграцію, регуляцію соціальних відносин та передачу колективного досвіду; критико-рефлексивний підхід (оцінювання сучасного «переосмислення» міфу в контексті масової культури, політичних ідеологій та цифрового медіапростору, зокрема в аспекті медіаграмотності та критичного мислення).

Об'єкт дослідження: міф як універсальна світоглядна система, що вкорінена в різні історичні та культурні контексти.

Предмет дослідження: форми, механізми та вияви міфологічної свідомості, які впливають на формування соціальних практик і колективних ідентичностей у сучасному світі.

Мета статті: з'ясувати інваріантні риси міфу як світоглядної матриці та проаналізувати особливості його трансформації, функціонування і використання в сучасних суспільних умовах.

Завдання статті:

1) дослідити міф у його історичному розвитку й актуальній репрезентації;

2) виявити механізми міфологізації сучасного дискурсу;

3) також розглянути інструменти для критичного осмислення та опанування міфологічних впливів.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Міф – характерний спосіб ментальної організації людських спільнот, властивий стадіям розвитку, коли людина опанувала мову і відкрила можливості уяви. Виникаючи із необхідністю на певному щаблі розвитку, міф вже не зникає, демонструючи здатність пристосовуватися, трансформуватися. Інваріантність міфу проявляє себе в тому, що його форми продовжують існувати вже всередині спеціалізованих форм суспільної свідомості, які немовби то «долають» первісний синкретизм, притаманний міфові.

У визначеннях міфу переважає поняття «оповідання» – але ж воно зовсім нічого не говорить про сутність міфу («оповідання про походження світу, природних сил, божеств» – типове визначення). Майже усе більш-менш істотне, що ми хочемо передати іншим людям, має форму оповідання – зв'язного послідовного тексту, який дозволяє привернути і утримати увагу (якщо ми вважаємо, що для нас важливі дидактичні міркування), розгорнути сюжет, викласти аргументацію, загострити де потрібно увагу тощо. Отже, форма оповідання – вимушена і єдино можлива (протягом багатьох століть) форма існування і трансляції міфу. Від усіх оповідань міф вирізняє його статус повної і вичерпної правди.

Генеза міфологічного світогляду уособлює поступове освоєння людиною навколишнього простору, оволодіння, опанування цього (цим)

© Віталій, Заблоцький, 2024

простору і себе (як колективного утворкння) у ньому. Відповідними формами міфологічного осмислення були міфи, які містили у собі тлумачення, сакралізацію й оспівування «свого» природного ландшафта та його мешканців (представників фауни і флори).

Міфологія народів, які століттями не полишали своєї території, яскраво показують приклади таких оповідань і ритуалів. Цікаво, що важливим предметом оспівування і звеличення в таких міфах виступають не тільки пращури, звіри, рослини чи джерела, але й маршрути руху, траєкторії, якими можна (слід) пересуватися землями, якими ходили і на яких хазяйнували численні покоління твого народу. Тут ми бачимо невимрущий зв'язок обряду (рух – покроково! – крізь опоетизовані, оспівувані землі) і міфу (акумульованої духовної спадщини, депозитарія досвіду). Як можна зрозуміти, сусіднє плем'я, яке закріпило за собою відповідну територію, має подібні ж уявлення – які в цілому не сприймають схвально – але й не забороняють – перетинання незримих меж між племінними територіями, які знаменують дію і компетенцію племінних богів, ідолів, демонів, пращурів тощо.

Зовнішня експансія племін і народів, зрозуміло, призводила до перемішування міфологій, взаємозбагачення оповідань і мов, культової практики, обрядів тощо. Як показує історичний досвід, варіантами взаємодії могло бути як поглинання та повна асиміляція підкореного супротивника – коли від його міфології і культів в найкращому випадку залишаються хіба що рештки і фрагментарні згадки в джерелах – і до повного викорінення усякого сліду про підкорену міфопоетику.

У літературі відомі сюжети, присвячені «винайденню» юдеями «портативного» Бога – тобто такого, що неодмінно супроводжував би «обраний нарід» куди б той не переміщувався у просторі (Kohn, Moore, 2007).

Тим самим Яхве немовби протиставлявся богам (зокрема єгипетським), могутність яких обмежувалась якоюсь конкретною територією. Звісно, «портативність» аж ніяк не є винаходом євреїв чи якогось іншого конкретного народу чи племіні. Міфологічне світорозуміння не бачить нічого дивного в тому, що спасенні сили (скажімо, боги-покровителі), на допомогу яких покладаються мандрівники чи воїни, слідують за ними у далеких подорожах і експедиціях. У містах-колоніях фінікійців відправлялися ті ж культи, що й в метрополії. Це ж простежується в грецьких полісах Середземномор'я та Причорномор'я. Африканські раби привезли своїх «портативних» богів і духів до Америки. Немає необхідності продовжувати перелік. Зрозуміло, що будь-яка мінімально розвинена міфологічна система завжди долає локальну замненість і «прикутість» до первинного локусу мешкання народу. «Свої» боги й духи-покровителі не полишали прихильників у їх справах і пригодах. Міф допомагав долати почуття покинутості чи одинокості десь серед чужинців – міфи, культи і обряди успішно мігрували разом із переселенцями, біженцями, кочівниками тощо. Міф виглядає інваріантною і зручною формою, із допомогою якої і «всередині» людині різних часів і станів прийнятно і комфортно існувати – при цьому не відмовляючись від ідеалів європейської раціональності і критичного мислення (які, зрозуміло, також можуть бути тлумачувані як міфологічні конструкції).

Потрібно усвідомити важливість стати на точку зору міфу, стати самому «міфологічним суб'єктом». Що це означає? Це означає усвідомлення того, що Міф не залишає порожнечі – він претендує на вичерпне пояснення світу в усіх його вимірах і проявах. Це відрізняє його як від сучасної науки, яка виходить із принципової неможливості гранично повної пізнаваності об'єкту, так і від езотеричної традиції – безперечно, дотичної до міфологічних коренів, але стверджучої закритість (герметичність) втаємниченого світу, куди адепт може потрапити тільки тимчасово у стані зміненої свідомості тощо.

Вичерпність випливає з докорінної функції Міфу – *функція репрезентації Абсолюту, божественного.* Міф наближає людину – слабку земну істоту – до великих космічних сил, до вершин духу і могутності стихій. Завдяки міфу і ритуалу людина спроможна переживати нумінозні стани – присутності (прояву) божественного в собі, особливої інспірації, що підтримує за будь-яких умов, надає надію і сили. Нехай Абсолют – уявний (імагінативний, за Е. Голосовкером), але хто буде заперечувати, що саме людська уява – одна з найбільш дієвих рушійних сил людства. Близькість до Абсолюту, спорідненість з ним дозволяє породжувати небачене і нечуване, живить соціальну, художню – будь-яку – творчість, що врешті решт змінює світ на краще. Невпинний Ерос змін і новацій може спричинити проблеми, з якими важко впоратися, породити сили, які неможливо приборкати – міф не втомлюється попереджати, що треба бути обережними із усіма своїми силами

і можливостями. Втім, ми ніколи не дослухаємось до попереджень.

Досліджуючи міф, ми намагаємося зрозуміти не тільки те, *чим був міф*, але й те, *що саме міф робив* із людиною. Зважаючи на те, що міф був органічно поєднаний із ритуалом, обрядом, його можна цілком обгрунтовано вважати, говорячи сучасними категоріями, певною цілеспрямованою соціальною технологією, чи сценаріотехнологією. У міфі розповідь (озвучення, оприлюднення) міфологічних сюжетів здебільшого була вторинною – головне фокусувалося навколо ритуалу, який був покликаний забезпечити головні умови збереження й відтворення соціуму – «гарантувати» врожай, убезпечити свою територію від стихійних лих та ворогів, підтримувати зв'язок поколінь і покровительство вищих сил і померлих пращурів тощо.

Така міфопоетична соціальна технологія програмувала певний сценарій життя, визначала основні риси соціально прийнятної (бажаної) людини. Відповідно, міф вочевидь виконував функції світоглядної матриці, покликаної забезпечити належне світорозуміння й передбачуваний формат соціальної поведінки.

Мені здається, що використання поняття «світоглядна матриця» щодо міфу є доречним, виправданим і евристично продуктивним. *Matrix* у латині – «першоджерело», «першопричина», «матка» (слово, споріднене з низкою ностратичних понять, пов'язаних із материнством, матір'ю, матерією тощо). У науках, що вивчають людську натуру та поведінку, слово «матриця» використовується в якості дослідницької метафори. Але не тільки. Матрицею визначають певну сукупність взаємопов'язаних (я б назвав їх комплементарними) настанов, які визначають (програмують) життєві сценарії людини та спільноти, задають певні стандарти і зразки поведінки, ставлення (атитюди) до тих чи інших речей чи аспектів життя. Розглянувши те, як працює міф, ми побачимо, що відбувалося міфотворення і міфовикористання доцільно, сфокусовано й цілеспрямовано (звісно, з урахуванням рівня розвитку спільноти, віку, статі, психічного стану реципієнтів – «споживачів»).

Вичерпність (принаймні, зазіхання на неї) утворює повноту міфологічного опанування світу, міфологія є убіквентною (всюдисущою) і ніде ніколи не полишає людину наодинці із світом, хоча й нічого не гарантує. Людина жила, як вдало виразився Ч. Тайлор, у «зачаклованому» світі Знадобилися тисячоліття, щоб відбулося «розчаклування» міфологічного Універсуму і з'явилася «ізольована» (buffered) людина (Тайлор, 2013, с. 50 -52). Тотальна «зачаклованість», очевидно, означала, що навіть сумлінне виконання усіх правил, приписів і заборон не дає тобі підстав вважати, що ти можеш визначати і передбачати хід подій, що в тебе є вибір тощо. Так само як історія чи економіка схильні показувати свій потенціал в тлумаченні подій, що вже відбулися (жодної катастрофічної кризи економічні експерти передбачити не спроміглися), так і міф здебільшого пояснював (і пояснює вустами нових міфотворців) дещо, що трапилося із людиною, як правило постфактум. Відповідно, будь-які передбачення (як і сучасні прогнози в будь-якій сфері) в межах міфологічної моделі носили із необхідністю розпливчастий і далекий від визначеності характер.

Матриця світогляду вимагає «вичерпних» пояснень щодо будови Всесвіту, повної характеристики усієї номенклатури діючих у Всесвіті сил різної природи – але міф ніколи не простирається і не зазіхає на те, щоб заявити повну запрограмованість пересічного життя пересічного індивіда. Навіть перебуваючи у стані покори по відношенню до гнітюче могутніх сил природи чи божественних воїнств, чи демонічних істот (утворень), людина все одно не є безсилою і безпорадною. У міфі навіть племен, що існували (чи перебувають досі) в умовах кам'яного віку, персонажам є притаманною певна спонтанність, часто-густо оповідач чи слухач не може пояснити, чому герой обрав саме цей вчинок, чому сказав саме такі слова. Логіка міфу завжди залишає простір для парадоксу. Це – нелінійна логіка. Так само як міф – нелінійне мислення. Чи було доцільним припускати можливість прийняття рішень на власний розсуд? Авжеж. Жодна генералізуюча стратегія не може передбачати усіх несподіванок, що спіткають мисливця, воїна чи мандрівника. Відповідно, будь-яка традиція схвально ставиться до кмітливості, хитрощів та й взагалі якостей людського розуму, від самої наявності яких виграє як їхній носій, так і спільнота, в якій він виріс і діє. Так, міф часто пов'язує всілякі вікопомні винаходи і вміння із так званими «культурними героями», що діяли за незапам'ятних часів. Але міф ніколи не заважав і «зараз» перевершувати старих героїв і створювати, шукати нове.

Міф схильний затверджувати існування якогось цілеспрямованого початку, який покладено

© Віталій, Заблоцький, 2024

в основу Всесвіту і який проявляє себе як всезагальний Закон. Тим самим усі наявні сили не діють як сліпа стихія, – хоча прикладів стихійних лих в історії безліч. Але за усіма ними – від бурі до епідемії – міфологічна свідомість завжди шукала і знаходила глибинні пояснювальні схеми. Тому міф обмежує (але не зводить нанівець) спонтанність явищ природного (і соціального) світу, проголошуючи всезагальну причинність: ніщо не відбувається «просто так», в усьому є своя причина. Тому важко погодитися з твердженням, що «…у міфі розуміння світу орієнтоване виключно на минуле… Відсутнє уявлення про природну закономірність як відмінну від суспільної…» (Філософія політики, 2002, с. 366).

Інша справа, що міфологічні «причини» могли бути абсолютною вигадкою і не мати нічого спільного із дійсністю». Тут ми стикаємося із межами можливостей нашої мови, яка неспроможна виразити усю складність феноменів міфології. Адже міф існує в межах своєї безумовної «дійсності» – це тільки в наших очах він «не має нічого спільного» із нашим уявленням про «дійсність». Можна вести мову про міфологічний дискурс – так само, як і про сакрально-ритуальний дискурс, скажімо, знахарської практики – але надто багато істотного і визначально суттєвого завжди залишатиметься поза межами дискурсивного типу мислення, поза межами мовлення і можливостей мови взагалі.

Міф не переконує – він показує, як воно все є насправді, не передбачаючи (майже!) якихось сумнівів чи альтернатив. Міф залучає людину до найглибших таємниць устрою світу і вручає їй – через посередництво ритуалів й обрядів – важелі впливу на перебіг Часу, на ритм космічних стихій. Міф вчить: «Є саме так – і не інакше». Чому саме так – невідомо. Але треба виходити саме з такого порядку речей. Світоустрій саме такий «тут і зараз», але не завше так було. За давніх-давен було інакше. Міф затверджує впевненість у гетерогенності часів, принциповій гетеротемпоральності (були первинні часи, коли усе народжувалося, переживало своє становлення, була Старовина, яка вже не повернеться, але з якою треба рахуватися; теперішні часи – інші, найчастіше вони вважаються гіршими за давнину, що пояснюється псуванням людської натури). І колись існуючий стан речей теж зникне – бо так теж заведено. Але поки існує так, як воно є, треба вчиняти так, як правильно і як прийнято, бо руйнування порядку породжує лиха, які треба довго долати – а можна й не подолати взагалі.

Так, міф є чимось, що оповідали. Але треба задатися важливим питанням: як виконувався той чи інший сюжет, що містив міфологічні знання? Це точно не була спокійна розмірена розповідь, позбавлена емоцій і пристрасті. Не підлягає сумніву, що міфопоетичне густо «замішане» на сильних емоціях і покликане сильні почуття стимулювати, переживати і культивувати. Як показують чисельні дослідження, міфологічні сюжети оприлюднювалися під час виконання важливих ритуалів і були тісно пов'язані у свідомості із найбільш суттєвим, життєдайним. Тільки таким чином – через ритуал виконання, через драматизацію – міф тільки й міг закарбуватися в пам'яті, справити належне враження, стати фактом великої істини про світ. Отже, міф насичений саме такими образами, які не можуть не привертати уваги (функція атракції) – незвичайністю і надзвичайністю, девіантністю й ексцентричністю – хоча за своїм призначенням ці образи спрямовані були на осмислення цілком звичайних, земних (навіть «приземлених») аспектів життя, людських стосунків тощо. Подібно до мистецтва міф щедро насичував життя інтенсивним емоційним змістом, якого звична повсякденність часто позбавлена. Саме емоції і переживання утворюють підґрунтя для розуму і роздумів, без них (емоцій) людина втрачає смак до життя – навіть якщо сильні емоції спричиняють стрес, страждання, біль.

Міфологічний світ багатоманітний, його репрезентують як складні розвинені міфологічні системи високорозвинених цивілізацій, так і наївні міфи народів, що знаходилися (чи перебувають досі) у первісному стані. Не існує спільного знаменника для геть усіх культур і народів. Дослідження не може здійснюватися шляхом спрощення та примітивізації того, що формує і складає міфологічний (міфопоетичний) світогляд та відповідні обрядові практики. Ясно одне: міф як повноцінна цілісна світоглядна матриця успішно забезпечував адаптацію різноманітних спільнот і створював таке світоглядне і емоційно-експресивне середовище, у якому людина почувалася відносно впевненою, захищеною – попри всі небезпеки і катастрофи, що завжди супроводжують нас на історичному шляху.

Генералізовані пояснювальні системи самі органічно тяжіють до міфологізації, намагаючись створити вичерпно-тоталітаризуючу схему, з якої не може «вислизнути» якась деталь, якийсь виняток. До таких тоталітаризуючих схем належать усілякі ідеології мобілізуючого штибу, що в прин-

ципі заперечують саме існування вибору для людини, фундаментальну наявність її моральної автономії. Це ж стосується сцієнтистських зазіхань, що претендують на вичерпну пізнаваність людини й світу – як «офіційної» науки (із міфами «наукометрії» та «рейтингами»), так і паранауки, квазінауки (від езотерики й до психоаналізу включно).

Сучасні дослідники слушно вбачають у поширенні сучасних міфів намагання надати масовій культурі вигляд природної. Відповідно, новий синкретизм долає обмеженість літературного (письмового) дискурсу й широко використовує продукцію кіно, спорту, маркетингу, реклами, телебачення і, зрозуміло, інтернету. Формується урбанізована і глобалізована Модерність, якій відповідає нова світоглядна матриця Глобального Споживача – чи вже «постлюдини»!? (Хейлз, 2002).

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Міф – інваріантний формат світоглядної і ментальної організації людських спільнот. Міф репрезентує великий потенціал цілеспрямованого впливу на свідомість і поведінку людини. Безпосередня реалізація цього потенціалу перетворює міф на певну матрицю, що програмує певні бажані сценарії розвитку, форми соціальної поведінки, бажані мотивації і установки тощо. Буття і вплив такої матриці визначалися не тільки мовними засобами чи глибинами історичної пам'яті, але й повсякденною зануреністю людини минулого до царини обрядів і ритуалів. Ця «прикладна» і «людинотворча» міфологія остаточно формувала певний тип людини, у якій відтворювалася спільнота у просторі й часі.

Інваріантність міфу як світоглядної системи (моделі й матриці тощо) пояснюється тим, що міф відповідає глибинним запитам людини, її бажанню розуміти навколишній світ і саму себе – навіть коли наявне знання і можливості не можуть дати такого вичерпного розуміння (яке якраз – вичерпне! – пропонує міф, залучаючи уяву, фантазію і вигадку). Виникаючи із необхідністю на певній стадії історії, міф вже не зникає, набуваючи невмирущості і незнищенності, демонструючи високу алаптивність та спроможність до глибоких перетворень. Міфоформи продовжують жити крізь у сучасному світі, а його відсутність часто сприймається як ознака духовної спустошеності, «втрата коріння» тощо.

Поважний вчений і економіст-практик, Нобелівський лауреат (2001) М. Спенс цілком слушно зауважує: «Насправді людей не хвилює якесь зростання. Зрештою це лише статистика, яка документує певний аспект змін. Зазвичай люди загалом піклуються про духовність – цінності, релігію, стосунки з рештою людства. У матеріальній сфері люди піклуються про можливості, про шанси на продуктивну й творчу працю, про потрібність суспільству, про освіту та здоров'я – одне слово про речі, як створюють свободу й можливості реалізації потенціалу» (Спенс, 2017, с. 49). Мабуть, таке розуміння нової світоглядної освітньої матриці можна вважати за дороговказ.

Список використаних джерел

Yakimenko S. Features of the formation of the mythological picture of the world. Problems of Modern Textbook. 2021, December. Режим доступу: https://www.researchgate.net (дата звернення: 10.10.2024).

Кюблер Х.-Д. Міфи про суспільство знань / пер. з нім. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. 264 с.

Kohn R., Moore R. A Portable God: The Origin of Judaism and Christianity. Rowman & Littlefield Publishers, 2007. 220 p.

Тайлор Ч. Секулярна доба. Книга перша / пер. з англ. Київ: Дух і Літера, 2013. 664 с.

Філософія політики: короткий енциклопедичний словник. Київ: Знання України, 2002. 670 с.

Хейлз Кетрін Н. Як ми стали постлюдством: віртуальні тіла в кібернетиці, літературі і інформатиці / пер. з англ. Київ: Ніка-Центр, 2002. 430 с.

Спенс М. Нова конвергенція. Київ: Темпора, 2017. 352 с.

References

Yakimenko S. (2021). Features of the formation of the mythological picture of the world // Problems of Modern Textbook.December // Researchgate.net

Kubler H.-D. (2010). Myths about Knowledge Society. K.: Transl. rom German. Publishing house of Dmytro Burago. 264.

Kohn R., Moore R. (2007). A Portable God: The Origin of Judaism and Christianity Rowman & Littlefield Publishers 2007. 220.

© Віталій, Заблоцький, 2024

Taylor Ch. (2013). A Secular Age. Vol. 1. Transl. from Engl. Kyiv: Spirit and litera. 664.
Philosophy of Politics. Short Encycl. Dictionary (2002). Kyiv: Knowlledge of Ukraine. 670.
Hayles Katherine N. (2002). How We Became Postman^ Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Infomatics / Transl. from Engl. Kyiv: Nika-Centre. 430.
Spence M. (2017). New Convergence. Kyiv: Tempora. 352.

VITALY, ZABLOTSKYI – Doctor of Philosophy,
Professor, V.I. Vernadsky Taurida National University (Ukraine, Kyiv)
E-mail: vzabl@i.ua
ORCID iD: https://orcid.org/0009-0001-6733-6532

MYTH AS A WORLDVIEW MATRIX

Abstract
The article is dedicated to analyzing the main features of myth as a means of organizing and perpetuating social experience. Myth is viewed as an invariant matrix of the formation and existence of worldview phenomena, a concept that not only explains the world but also motivates, guides, and inspires a person. Its meaning and influence are preserved even in modern conditions. The article delves into the phenomenon of myth as an invariant and universal worldview system that is inherent in various communities throughout human history. The author highlights the deep-rooted nature of myth in all spheres of social life, from primitive tribes to globalized modern societies. Myth is not just a narrative form, but a holistic 'worldview matrix' that shapes and programs value orientations, behavioral scenarios, and collective memory. The article places particular emphasis on the ritual dimension of myth, its emotional and expressive content, and its potential to influence the individual and the community, ensuring adaptation to the environment and social order. The study includes an analysis of the historiography of the problem, from ancient philosophers to modern scientists, ethnologists, philosophers, and culturologists. The role of myth in creating a national identity, preserving cultural heritage, and restoring the integrity of world perception is noted. The author concludes that a complete 'overcoming' of myth is fundamentally impossible, as it corresponds to a person's deep needs and aspirations to understand himself and the world. Instead, understanding myth's essence, functions, and mechanisms becomes necessary for modern media literacy and critical thinking. **Research methodology.** The work is underpinned by an interdisciplinary approach that melds philosophical, historical-cultural, anthropological, and ethnological analyses to unearth the essential characteristics of myth as a universal worldview system. The research draws on a historical-philosophical reconstruction of ideas and concepts that have shaped our understanding of myth from antiquity to the present day, including the works of philosophers, ethnographers, sociologists, and cultural scientists. The key methods employed include: hermeneutic analysis, which involves interpreting textual and folklore sources to reveal the hidden semantic layers, structures, and concepts of mythological consciousness; the comparative-historical method, which compares mythological ideas from different peoples and eras to outline the invariance of mythic structures and their ability to transform; the structuralist approach, which analyzes the internal logic and organization of mythological narratives as holistic systems of symbols and signs; sociocultural analysis, which considers myth as a social technology, a 'worldview matrix' that programs the behavior and worldview of the community, ensures spiritual and cultural integration, regulates social relations, and transfers collective experience; and the critical-reflexive approach, which assesses the modern 'reinterpretation' of myth in the context of mass culture, political ideologies, and digital media space, particularly in the aspect of media literacy and critical thinking.

Key words: myth, mythology, worldview matrix, non-linear thinking.

© The Authors(s) 2024
This is an open access article under
The Creative Commons CC BY license

Received date10.11.2024
Accepted date 15.11.2024
Published date 15.12.2024

How to cite: Віталій, Заблоцький. Міф як світоглядна матриця. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2024. 21 (98). P. 32–39
doi https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-04

УДК 821.161.2.09:141.7:316.334.56.
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-05

ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ І ТРАНСФОРМАЦІЯ ЖИТТЄВОГО СВІТУ ЛЮДИНИ В УМОВАХ УРБАНІСТИКИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ДОБИ МОДЕРНУ

КАТЕРИНА, ЗІНОВ'ЄВА[1]

В місто вливається свіжа кров села,
що змінить його вигляд і істоту.
«Місто» В. Підмогильний

Анотація

Глобальні виклики і урбаністичні процеси сьогодення створюють за закономірне питання для розвитку філософського дискурсу на основі екзистенційних викликів, з якими стикається індивід у пошуках сенсу життя. Тому у даній статті розглядається життєвий світ української людини доби модерну, який має складну структурну позицію у плані зрушення і кризи ідентичності, і як наслідок становлення нової свідомості. Постановка проблеми полягає у виявленні екзистенційних проблем і їхній вплив на подальший розвиток антропологічної трансформації. Метою даного дослідження є продемонструвати екзистенційні проблеми і наслідки трансформації життєвого світу людини в умовах глобальної урбанізації. Звертаючись до аналізу життєвого світу через дослідника і популяризатора філософських ідей М. Шинкарука, можна говорити що даний концепт є важливою категорією, яка дає глибоке обґрунтування глибинного зв'язку людини з реальністю, яка її оточує. Щоб проаналізувати поняття життєвий світ крізь призму екзистенційної філософії в умовах урбаністики в українській літературі доби модерну звернулись до європейських авторів із екзистенційними мотивами (Жанна Поля Сартра і Альбера Камю), де відслідкували взаємозв'язок, як і у В. Підмогильного, що місто – байдужа реальність, де неможливо знайти консенсус між бажаннями, де людину переслідує трансформація як соціальна так і фізична, і як наслідок відбувається абсурдність власного існування, тобто трансформація суб'єкта призводить до втрати власної сутності. Тому як висновок, екзистенційні виклики у міському середовищі є не лише джерелом нового індивідуально загостреного почуття самосвідомості, але й виступають простором для самотнього відчуження і внутрішньої амбіційної боротьби за краще майбутнє в умовах урбаністичних процесів. Центральною темою роботи, де аналізували вплив соціального тиску і відчуження, де М. Маклюен зробив акцент на злитті світів в єдиний інформаційний простір, а В. Підмогильний зосередився на психологічних аспектах і досвіді людини, що намагається почути власний голос, зберегти індивідуальність. Отже, динамічна трансформація у життєвому світі української людини доби модерну є ознакою посилення пошуків нових смислів та ідентичності, де відбувається криза цінностей.

Ключові слова: екзистенційні виклики, урбаністичні процеси, життєвий світ, трансформація індивіда.

Актуальність теми дослідження: Глобальні виклики і урбаністичні процеси сьогодення створюють за закономірне питання для розвитку філософського дискурсу на основі екзистенційних викликів, з якими стикається індивід у пошуках сенсу життя. Життєвий світ української людини доби модерну має складну структурну позицію у плані зрушення і кризи ідентичності і як наслідок становлення нової свідомості. Тому дана проблема постає з новою актуальною силою для дослідження трансформації життєвого світу людини в умовах урбаністичних процесів в українській літературі доби модерну, де відбувається соціальний тиск і відчуження з боку індивіда задля збереження особистого простору.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями полягає у виявленні екзистенційних проблем і їхній вплив на подальший розвиток антропологічної трансформації. Відтак, розуміння життєвого світу людини в українській літературі доби модерну забезпечує виявлення динаміки до розвитку глобальної проблеми за стрімкого розвитку урбаністичних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, на які ми будемо опиратися в даному дослідженні грунтується на матеріалах вітчизняних авторів: Артюх В., Василишин І., Титар О., Малинівська І., Шлемкевич М. Також для формування уявлення про розвиток урбаністичних процесів на теренах України і впливу європейської філософії на

[1] Харківський педагогічний уніерситет імені Г.С. Сковороди (Харків, Україна)
E-mail: ekaterinalisishina@gmail.com
ORCID iD: https://orcid.org/0009-0006-0476-5475

© Катерина, Зінов'єва, 2024

трансформацію людини звернемося до напрацювань наступних авторів: К. Ясперс, А. Камю, Ж. П. Сартр, М. Маклюен. Таким чином, ми будемо звертатися до авторів, які дають обгрунтування екзистенційним проблемам і висвітлюють трансформацію людини в умовах урбаністики.

Постановка завдання: питання сенсу існування в умовах глобального розвитку урбаністичних процесів

Постановка проблеми: екзистенційні пошуки людини, на прикладі творчості Валер'яна Підмогильного, літературні контексти модерну, які проходять через процеси внутрішньої трансформації людини в умовах соціального і культурного становлення.

Метою даного дослідження є продемонструвати екзистенційні проблеми і наслідки трансформації життєвого світу людини в умовах глобальної урбанізації.

Виклад основного матеріалу. Криза ідентичності – найголовніша проблема трансформації людини в умовах урбаністики, позаяк місто постає як платформа для демонстрації особистісної взаємодії. Місто – це символічний випробувальний простір, де людина демонструє свої навички самопізнання, коли залишається сам на сам із екзистенційними проблемами.

Поняття життєвий світ, яке ввів німецький філософ Е. Гуссерль, використовується для опису безпосередніх, первинних переживань людини, осмислення цінностей і для орієнтації та взаємодії з іншими людьми. Звертаючись до аналізу життєвого світу через дослідника і популяризатора філософських ідей М. Шинкарука, можна говорити що даний концепт є важливою категорією, яка дає глибоке обґрунтування глибинного зв'язку людини з реальністю, яка її оточує. До особливих ознак життєвого світу М. Шинкарук відносить автентичність. Він говорив, що важливо в умовах глобалізації, у даному випадку досліджуваної тематики урбанізації, не втратити свою автентичність, не зазнати впливу міської культури, а залишитися у своєму справжньому світі. І як наслідок, життєвий світ формує світосприйняття сприйняття екзистенційних викликів і особливо збереження своєї ідентичності (Shynkaruk, 1994).

Досліджуючи наукові доробки Б. Шульца, ми можемо проводити паралель для розуміння і зображення трансформації людини під впливом зовнішніх обставин, і як наслідок внутрішні переживання приводили до перетворення людської психіки. Дані процеси можна співвіднести із модерністськими пошуками самовираження і сприйняття реальності через суб'єктивну природню установку свідомості. У даному випадку людина має бути відкрита до всезагального універсуму, де охоплюється природня реальність, де людина не захищена перед хаотичністю фізичного світу (Artiukh,2014).

Антропологічна трагедія Степана Радченка трактується як втрата своєї автентичності і моральних орієнтирів, де в процесі своєї особистісної трансформації під впливом міста віддаляється від власної сутності. Дегуманізація особистості, яка є частиною антропологічної трагедії, призводить до моральної деградації і відчуження. Тому звертаючись до європейських авторів із екзистенційними мотивами (Жанна Поля Сартра і Альбера Камю) прослідковуємо, як і у В. Підмогильного, що місто – байдужа реальність, де неможливо знайти консенсус між бажаннями, де людину переслідує трансформація як соціальна так і фізична, і як наслідок відбувається абсурдність власного існування, тобто прогресивний стан молодого хлопця призводить до втрати власної сутності. Простір, який описав у своєму романі Валер'ян Підмогильний продукує екзистенційну кризу і глибоко трансформує людину. А. Камю і Ж. П. Сартр подібно дають опис міста, який постає рушійною силою і поштовхом до початку процесу внутрішньої деструкції і відчуження (Sartr, 2021). Таким чином, антропологічна трагедія для головних героїв веде до втрати ілюзій і екзистенційного вибору (місто постає як деструктивний фон).

Місто для людини стає обмеженим простором, де відбувається криза самосприйняття, відкривається і гостро постає питання абсурдності буття і внутрішньої порожнечі. Екзистенціалізм за Сартром – це самовизначення, а не передвизначення долі, тобто людина кожного дня визначає своє життя самостійно. (Sartr, 2021). Таким чином людина себе звільняє тим, що свідомо шукає себе і вирішує діяти, щоб змінити ситуацію.

Маршал Маклюен зауважував, що «глобальне село» має концептуальний ключ до осмислення змін, які несе в собі цифрова епоха. «Глобальне село» – це не тільки об'єднання, але й, насамперед, джерело конфліктів інтересів сторін, де будуть у подальшому стерті усі світоглядні кордони, і в соціальній сфері зосереджується міжособистісна напруга. Центральною темою «глобального села» є люди, які зазнають соціального

тиску і відчуження, будучи на фізичній відстані. М. Маклюен наголошує на глобальних технологіях, які змінили сприйняття інформації і мислення людини у соціальному осередку, завдяки чому приватний простір втрачає свою значущість і людина стає предметом всезагального спостереження. Людина втрачає свою приватність, де стираються ціннісні орієнтації розвитку індивіда, зникає унікальність (Makliuen, 2024). У противагу «глобальному селу» Маршала Маклюена Підмогильний у своєму творі «Місто», де головний герой прагне до самовираження і чинить психологічний опір, на своєму досвіді показує, що можна не піддатися соціальному тиску, зберегти свою індивідуальність, не розчинитися у масовій культурі, а почути власний голос. Тобто, на відміну від М. Маклюена, де людина розчиняється у «глобальному селі», власне В. Підмогильний зумів продемонструвати сильного індивіда, який відстоює свій особистий простір через внутрішню силу і власні амбіції.

Індивідуальне вираження людини у романі В. Підмогильного сприяє прагненню до особистого збагачення та самоствердження за рахунок відмови від морального сприйняття світу і ставлячи егоїстичне покликання самореалізації. Внутрішнє відчуження – як один із елементів екзистенційних викликів загострює питання особистісного відчуття самотності і внутрішнього спустошення. Парадоксальна наповненість міста не дає можливості герою відчути своє призначення, а навпаки відбувається відчуження та зустріч із собою. Трансформація головного героя заключається у наступному: досягнувши соціального успіху суб'єкт перетворився на переможця, але без традиційних моральних орієнтирів, які закладали фундамент для душевної рівноваги і гармонії сприйняття навколишнього світу і внутрішнього Я. Тобто відбувся розрив, втрата зв'язку із собою колишнім. Урбаністичні процеси становлять виклики для екзистенційного життя людини, де головний герой Степан Радченко ставить під великий сумнів усе своє відношення до життя і цінностей, які набув у сільському середовищі (Pidmohylnyi, 2022). Автентичне збереження цілісного свого духовного розвитку надає серйозні виклики в умовах стрімкого зростання ролі міста у житті людини, адже внутрішній конфлікт залишається відкритим питанням часу. Всеобіймаюча криза людини в період становлення доби українського модерну призводить до пошуку нових орієнтирів і усвідомлення свого буття. На думку М. Шлемкевича потрібно «вивести українську людину із стану заблуканості у світоглядних засадах свого існування». Українські письменники у своїх філософських творах ставлять людину і її свободу на постамент дослідницького пізнання людського екзистенційного стану. Для розвитку культурної національної самосвідомості українців необхідно винести свою самобутність за зовнішні впливи глобалізації (Shlemkevych,1954). Урбаністичні процеси приводять людину до особистісних змін її аксіологічних вподобань, тому і місто для головного героя стає фізичним простором і «лакмусовим папірцем» для самовизначення і самовдосконалення своїх амбіцій. Вплив міста на головного героя, в даному випадку, має негативний характер, адже відбувається втрата своєї первинної ідентичності задля того, щоб стати частиною міської культури. Таким чином, відбувається викорінення усього сільського, але успіх будь-якою ціною, для Степана Радченка стимулює загострений прояв індивідуалізму, де аксіологічно відбувається переорієнтування на особистий успіх. Драматизм етичних переорієнтирів підкреслює і пробуджує моральні дилеми у головного героя, який для досягнення власних цілей іде на компроміси зі своєю совістю. Моральне переорієнтування під впливом урбаністичних досвідів призводить Степана Радченка до ізоляції особистості, де через потребу постійного самоствердження створює відчуття відчуженості і націлює особистість на самотність.

Урбаністичні процеси, які ми аналізуємо в роботі через призму роману «Місто» і його головного героя Степана Радченка приводять людину до внутрішньої трансформації. Дана зміна виступає каталізатором переінакшення, які руйнують сталі моральні установки людини. Філософія екзистенціалізму в українській літературі глибоко просякнута індивідуалізмом і свободою. І на цьому прикладі відображена особистість, яка наділена особливими рисами свідомості та відповідальності за подальші кроки у своєму житті (Pidmohylnyi,2022).

Валер'ян Підмогильний ключовим аспектом у своєму творі ставить питання пошуку власного «Я» головного героя, де він переживає особливу духовну кризу в умовах урбаністичного світу. Екзистенційна самотність призводить особистість до духовного занепаду і як наслідок – до байдужості і ворожості у суспільстві (Pidmohylnyi,2022).

© Катерина, Зінов'єва, 2024

Філософія екзистенціалізму ставить перед людиною питання свободи вибору, але особистість має бути відповідальна за свої дії. Як бачимо, відбувається психологічна і соціальна трансформація суб'єкта в умовах урбаністики. Степан Радченко завойовує місто через подвійний орієнтир двоїстості душі і тіла, тобто відбувається філософсько-соціальний дискурс життя людини у місті, утвердженість головного героя задля внутрішнього балансу у психологічно-соціальному середовищі. У часи, коли людині потрібна свобода постають умови для самовизначення і буттєвого укорінення. Самотність і відчуження призводять до граничних ситуацій. Карл Ясперс – філософ, який заклав основи філософії екзистенціалізму ввів поняття граничної ситуації. У проміжок часу, коли людина стикається із граничною ситуацією вона самотня і ось ця самотність і відкриває істинність власного існування. Відвагу зробити правильний вибір через складність і неочевидність кінцевого результату – екзистенційний характер і особливість головного героя Степана Радченка. Антропологічна трагедія Степана Радченка виступає як спосіб розкриття екзистенційних проблем, але стикається зі свободою і відповідальністю пошуком сенсу буття і абсурдністю життєвих викликів (Yaspers,2009).

Висновки. Центральною темою роботи, де аналізували вплив соціального тиску і відчуження, де М. Маклюен зробив акцент на злитті світів в єдиний інформаційний простір, а В. Підмогильний зосередився на психологічних аспектах і досвіді людини, що намагається почути власний голос, зберегти індивідуальність. Таким чином, екзистенційні виклики у міському середовищі є не лише джерелом нового індивідуально загостреного почуття самосвідомості, але й виступають простором для самотнього відчуження і внутрішньої амбіційної боротьби за краще майбутнє в умовах урбаністичних процесів. Тобто наслідки трансформації для аналітичної складової внутрішнього подієвого становлення людини можуть бути як позитивними так і згубними для людини із сталими простими ціннісними орієнтирами по життю. А антропологічна трагедія Степана Радченка виступає як спосіб розкриття екзистенційних проблем, але стикається зі свободою і відповідальністю пошуком сенсу буття і абсурдністю життєвих викликів.

Отже, динамічна трансформація у життєвому світі української людини доби модерну є ознакою посилення пошуків нових смислів та ідентичності, де відбувається криза цінностей.

Список використаних джерел

Артюх В. Філософія історії екзистенціалізму та її українські аналоги. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. *Серія «Теорія культури і філософія науки»,* 2014. С. 49-54.

Залеська Онишкевич Л. Текст і гра. Українська модерна драма. Львів: *Літопис,* 2009. С. 467.

Камю А. Чума. Харків: *Фоліо,* 2006. С. 288.

Маклюен М. Галактика Гутенберга. Київ: Лабораторія, Ніка-центр, 2024. С. 384.

Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі: [монографія]. Київ: *Либідь,* 1999. С. 446.

Підмогильний В. Місто. Тернопіль: *Богдан,* 2022. С. 320.

Сартр Ж. П. Буття і ніщо. *КДС,* 2021. С. 644.

Сартр Ж. П. Екзистенціалізм – це гуманізм. *Психологія і суспільство.* 2022. №2 С. 49-65.

Титар О. В. Український екзистенціалізм у пошуках гуманістичних культурних орієнтирів: філософія нового українського урбанізму «Третьої революції». Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. *Серія «Теорія культури і філософія науки»,* 2018. С. 34-39.

Шинкарук М. І. Поняття життєвого світу в контексті феноменології та екзистенціалізму. Людина і світ. Київ: *Наукова думка*, 1994. С. 27–35.

Шлемкевич М. Загублена українська людина. Нью-Йорк, 1954. С.157.

Ясперс К. Психологія світоглядів. Київ: *Юніверс,* 2009. С. 464.

References

Artiukh V. (2014). Filosofiia istorii ekzystentsializmu ta yii ukrainski analohy. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriia *«Teoriia kultury i filosofiia nauky».* 49-54.

Zaleska Onyshkevych L. (2009). Tekst i hra. Ukrainska moderna drama. Lviv: *Litopys,* 2009. 467.

Kamiu A. (2006). Chuma. Kharkiv: *Folio.* 288.

Makliuen M. (2024). Halaktyka Hutenberha. Kyiv: Laboratoriia, Nika-tsentr. 384.

Pavlychko S. (1999). Dyskurs modernizmu v ukrainskii literaturi: [monohrafiia]. Kyiv: *Lybid.* 446.

Pidmohylnyi V. (2022). Misto. Ternopil: *Bohdan.* 320.

Sartr Zh. P. (2021). Buttia i nishcho. *KDS.* 644.

Sartr Zh. P. (2022). Ekzystentsializm – tse humanizm. Psykholohiia i suspilstvo. 2. 49-65.

Tytar O. V. (2018). Ukrainskyi ekzystentsializm u poshukakh humanistychnykh kulturnykh oriientyriv: filosofiia novoho ukrainskoho urbanizmu «Tretoi revoliutsii». Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. *Seriia «Teoriia kultury i filosofiia nauky».* 34-39.

Shynkaruk M. I. (1994).Poniattia zhyttievoho svitu v konteksti fenomenolohii ta ekzystentsializmu. Liudyna i svit. Kyiv: *Naukova dumka.* 27–35.

Shlemkevych M. (1954). Zahublena ukrainska liudyna. Niu-York.157.

Yaspers K.(2009). Psykholohiia svitohliadiv. Kyiv: *Yunivers.* 464.

KATERYNA, ZINOVIEVA – postgraduate,
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University (Kharkiv, Ukraine)
E-mail: ekaterinalisishina@gmail.com
ORCID iD: https://orcid.org/0009-0006-0476-5475

EXISTENTIAL PROBLEMS AND TRANSFORMATION OF THE HUMAN LIFE WORLD IN THE CONTEXT OF URBANISM IN UKRAINIAN LITERATURE OF THE MODERN

Abstract

The global challenges and urban processes of our time create a natural question for the development of philosophical discourse based on the existential challenges faced by an individual in search of the meaning of life. Therefore, this article examines the life world of a Ukrainian person of the modern era, which has a complex structural position in terms of shifts and crises of identity, and as a result, the formation of a new consciousness. The problem is to identify existential problems and their impact on the further development of anthropological transformation. The purpose of this study is to demonstrate the existential problems and consequences of the transformation of the human life world in the context of global urbanization. Referring to the analysis of the life world through the researcher and popularizer of philosophical ideas M. Shinkaruk, we can say that this concept is an important category that provides a deep justification of the deep connection between a person and the reality that surrounds him or her. In order to analyze the concept of the life world through the prism of existential philosophy in the context of urbanism in Ukrainian literature of the modern era, we turned to European authors with existential motifs (Jean Paul Sartre and Albert Camus), where we traced the relationship, as in V. Pidmohylnyi's case, that the city is a fable. Pidmohylnyi, that the city is an indifferent reality where it is impossible to find a consensus between desires, where a person is pursued by transformation, both social and physical, and as a result, the absurdity of his or her own existence occurs, that is, the transformation of the subject leads to the loss of his or her own essence. Therefore, in conclusion, existential challenges in the urban environment are not only a source of a new individually heightened sense of self-awareness, but also a space for lonely alienation and internal ambitious struggle for a better future in the context of urban processes. The central theme of the paper analyzing the impact of social pressure and alienation, where M. McLuhan emphasized the merging of worlds into a single information space, and V. Pidmohylny focused on the psychological aspects and experience of a person trying to hear his or her own voice and preserve individuality. Thus, the dynamic transformation in the life world of a modern Ukrainian person is a sign of the growing search for new meanings and identity, where there is a crisis of values.

Key words: existential challenges, urban processes, life world, transformation of the individual.

© The Authors(s) 2024
This is an open access article under
The Creative Commons CC BY license

Received date 10.10.2024
Accepted date 25.10.2024
Published date 15.11.2024

How to cite: Катерина, Зінов'єва. Екзистенційні проблеми і трансформація життєвого світу людини в умовах урбаністики в українській літературі доби модерну. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2024. 21 (98). P. 40–45
doi https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-05

© Катерина, Зінов'єва, 2024

УДК 504.03:330.3:316.42
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-06

ФІЛОСОФІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЯК ОСНОВА ЗБАЛАНСОВАНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ, СОЦІАЛЬНОГО ДОБРОБУТУ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ

ОЛЬГА, КИВЛЮК[1],
ГАЛИНА, ГАРБАР[2],
ОЛЕГ, ПУНЧЕНКО[3],
ДМИТРО, АРАБАДЖИЄВ[4],
РЕГІНА, АНДРЮКАЙТЕНЕ[5]

Анотація

У роботі досліджується концепція сталого розвитку, що інтегрує економічне зростання, соціальне благополуччя та екологічну стійкість. Концепція закріплена у 17 цілях сталого розвитку, прийнятих ООН у 2015 році. Серед них: подолання бідності; забезпечення якісної освіти; гендерна рівність; захист екосистем; дій щодо клімату. Метою дослідження є концептуалізація філософії сталого розвитку як збалансованого економічного зростання, соціального благополуччя та екологічної стійкості. Завдання дослідження: 1) проаналізувати складові філософії сталого розвитку як основи збалансованого економічного зростання; 2) проаналізувати сутність та складові філософії сталого розвитку як фундамент соціального благополуччя; 3) розкрити концепт філософії сталого розвитку як фундамент екологічної стійкості. Методологія дослідження. Методологічні засади філософії сталого розвитку як фундамент збалансованого економічного зростання, соціального благополуччя та екологічної стійкості зводяться до використання принципів: 1) конструктивність; 2) системність; 3) інструментальна і функціональна значимість. Аналізуються основні принципи, такі як гармонійна взаємодія людини і природи, а також глобальна відповідальність. Особливу увагу приділено ролі впровадженню сучасних технологій і участі суспільства у реалізації цілей сталого розвитку. Результати дослідження акцентують на важливості балансу між потребами суспільства та збереженням природних ресурсів для майбутніх поколінь. Робота також пропонує підходи до подолання сучасних викликів, зокрема в умовах глобалізації та кліматичних змін. Сталий розвиток допомагає забезпечити гармонійне співіснування людини та природи, сприяє економічному прогресу і підвищенню якості життя, одночасно мінімізуючи шкоду для екосистем. Приклади сталого розвитку на практиці: впровадження відновлюваних джерел енергії, таких як сонячна чи вітрова енергія; екологічне будівництво з використанням енергоефективних технологій; програми сортування і переробки відходів; інноваційні агротехнології для зменшення впливу сільського господарства на довкілля.

Ключові слова: сталий розвиток, економічне зростання, соціальне благополуччя, екологічна стійкість.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Філософія сталого розвитку – це концепція, яка поєднує економічне зростання, соціальне благополуччя та збереження навколишнього середовища в єдину гармонійну систему. Вона спрямована на задоволення потреб нинішнього покоління без шкоди для можливостей майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Ключові аспекти філософії сталого розвитку: 1) Економічне зростання: забезпечення стійкого економічного розвитку, що не вичерпує природні ресурси; підтримка інновацій, нових технологій та ефективного використання ресурсів; баланс між економічною діяльністю та екологічними обмеженнями. 2) Соціальне благополуччя, в основі якого рівний доступ до основних послуг, таких як освіта, охорона здоров'я, житло та працевлаштування; подолання бідності та зменшення нерівності; забезпечення соціальної справедливості та захист прав людини. 3) Збереження навколишнього середовища, що включає розумне використання природних ресурсів, зокрема води, ґрунту, лісів і біорізноманіття; зменшення викидів парникових газів та боротьба зі зміною кліматичних змін.

[1] Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія» (Київ, Україна)
E-mail: panyolga@ukr.net
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0002-7900-9299
[2] Миколаївський національний аграрний університет (Миколаїв, Україна)
E-mal: garbargalina12@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-4750-3361
[3] Одеська державна академія технічного регулювання та якості (Одеса, Україна)
E-mail:olegpetr02.09@gmail.com
ORCID iD: https://orcid.org/ 0000-0003-2694-6841
[4] Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)
E-mail: dimariy026@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-4772-081X
[5] Литовський Університет спорту (Каунас, Литва)
E-mail: regina.andriukaitiene@gmail.com
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0002-0691-7333

мату; перехід до відновлюваних джерел енергії та екологічно безпечних технологій.

Сталий розвиток – це концепція, яка спрямована на забезпечення гармонійного розвитку суспільства, економіки та природи, щоб задовольнити потреби нинішнього покоління, не ставлячи під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольнити свої власні потреби. Це багатогранний підхід, який враховує три основні складові: 1) Економічна, в основі якої економічне зростання, що базується на раціональному використанні ресурсів і впровадженні інновацій. 2) Соціальна рівність, соціальна справедливість, доступ до освіти, медицини та інші аспекти людського благополуччя. 3) Екологічна, що включає збереження природних ресурсів, біорізноманіття та екосистем для підтримки балансу в природі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Аналіз останніх досліджень у сфері **філософії сталого розвитку** як фундаменту екологічної стійкості відображає важливі тенденції, інноваційні підходи та практичні рішення, прямовані на інтеграцію екологічних, економічних і соціальних аспектів розвитку

Дослідження В.Воронкової, В.Нікітенко підтверджують, що антропогенні фактори залишаються головними причинами зміни клімату. Вчені акцентують увагу на необхідності глобальної координації зусиль щодо зменшення викидів парникових газів, переходу на відновлювані джерела енергії та адаптації до кліматичних ризиків.

Аналіз показує, що через деградацію природних середовищ існування, вирубку лісів та забруднення водних ресурсів у світі прискорюється зникнення видів. Це ставить під загрозу стійкість екосистем.

Багато досліджень зосереджено Н.Метеленко на впровадженні моделей економіки замкненого циклу, які мінімізують відходи та забезпечують повторне використання ресурсів. Наприклад, у Європейському Союзі діють програми, спрямовані на підтримку підприємств, що використовують екологічно чисті технології. Наукові праці підкреслюють роль інноваційних технологій у збереженні екологічної стійкості, таких як розумні мережі енергозабезпечення (smart grids), енергоефективні будівлі та розвиток електромобілів.

Останні дослідження Р. Олексенко, К.Олексенко наголошують на важливості інтеграції принципів сталого розвитку в освітні програми. Це формує екологічну культуру та відповідальність у молодого покоління.

Ефективними вважаються кампанії, спрямовані на підвищення обізнаності громадян про екологічні проблеми та способи їх вирішення. Вчені М.Ажажа, О.Фурсін підкреслюють необхідність врахування потреб майбутніх поколінь у процесах прийняття рішень. Це стосується не лише екологічних ресурсів, але й створення умов для рівного доступу до них.Сучасні дослідження демонструють, що залучення громад до управління екологічними проектами підвищує ефективність реалізації політик сталого розвитку.

Використання ШІ для моніторингу стану екосистем, аналізу кліматичних змін і оптимізації використання ресурсів стало важливою частиною досліджень. У працях Н.Метеденко підкреслюється важливість Big Data для екологічного прогнозування та управління ресурсами, а також роль блокчейн-технологій у прозорості екологічних проектів. Наприклад, дослідження ефективності Паризької угоди 2015 року виявили, що хоча країни зобов'язалися досягти вуглецевої нейтральності, прогрес є нерівномірним і потребує додаткових заходів контролю. Деякі країни, зокрема скандинавські, показали успішні приклади впровадження екологічно орієнтованих політик, які стали моделями для інших.

Останні дослідження підтверджують, що **філософія сталого розвитку** стає невід'ємною складовою екологічної стійкості. Уряди, бізнес, громадські організації та наукова спільнота активно шукають інноваційні шляхи забезпечення гармонійного співіснування економіки, суспільства та природи. Ці дослідження формують основу для прийняття рішень, які сприяють довготривалому благополуччю планети та людства.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Філософія сталого розвитку – це концепція, яка спрямована на забезпечення збалансованого економічного зростання, соціального благополуччя та екологічної стійкості. Цей підхід ґрунтується на трьох ключових компонентах:

1) Економічна стійкість, в основі якої забезпечення стабільного економічного розвитку, який дозволяє підвищувати рівень життя, розвивати інфраструктуру та підтримувати економічну активність без виснаження природних ресурсів чи створення економічних диспропорцій.

© Ольга, Кивлюк, Галина, Гарбар, Олег, Пунченко, Дмитро, Арабаджиєв, Регіна, Андрюкайтене, 2024

2) Соціальне благополуччя, що націлене на спрямованість на покращення якості життя, зокрема через доступ до освіти, медицини, рівні права, соціальну справедливість та створення умов для особистого розвитку.

3) Екологічна стійкість, в основі якої збереження природного середовища через раціональне використання ресурсів, захист біорізноманіття та мінімізацію впливу людської діяльності на клімат і екосистеми.

4) Основні проблеми сталого розвитку, що включають конфлікт між економічним ростом та екологічними обмеженнями: традиційні моделі економічного зростання часто базуються на інтенсивному використанні природних ресурсів, що призводить до їх виснаження та деградації екосистем. Нерівність у доступі до ресурсів: значні соціальні та економічні розриви між країнами та регіонами можуть ускладнювати досягнення сталого розвитку. Кліматичні зміни, що включають глобальне потепління та його наслідки становлять загрозу для людства, екосистем і економічної стабільності. Недостатня інтеграція принципів сталого розвитку: багато країн та організацій не мають чітких стратегій або ресурсів для ефективного впровадження цих принципів.

Шляхи досягнення сталого розвитку включають: 1) інновації та зелену економіку, в основі якої розробка екологічно чистих технологій, перехід на відновлювані джерела енергії та впровадження циркулярної економіки. 2) Освіта та просвітництво, що включає формування екологічної свідомості, популяризація принципів сталого споживання. 3) Міжнародна співпраця, в основі якої глобальні ініціативи, такі як Цілі сталого розвитку ООН, сприяють координації зусиль для подолання глобальних викликів. 4) Соціальні програми, що включають програми боротьба з бідністю, інвестиції в освіту та охорону здоров'я, підтримка маргіналізованих груп. Філософія сталого розвитку не лише визначає напрямок розвитку людства, а й закликає до гармонійного співіснування економіки, суспільства та природи, що забезпечує майбутнім поколінням належні умови для життя.

Мета та формування цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження – концептуалізація філософії сталого розвитку як фундамент збалансованого економічного зростання, соціального благополуччя та екологічної стійкості. Завдання дослідження: 1) проаналізувати складові філософії сталого розвитку як основи збалансованого економічного зростання; 2) проаналізувати сутність та складові філософії сталого розвитку як фундамент соціального благополуччя; 3) розкрити концепт філософії сталого розвитку як фундамент екологічної стійкості.

Методологія дослідження. Методологічні засади філософії сталого розвитку як фундамент збалансованого економічного зростання, соціального благополуччя та екологічної стійкості зводяться до використання принципів: 1) конструктивність; 2) системність; 3) інструментальна і функціональна значимість. Використані сучасні методи статистичного та математичного аналізу емпіричних даних, отриманих у процесі дослідження, зокрема, методи комп'ютерного моделювання і прогнозування, що дозволило поглибити аналіз філософії сталого розвитку та її впливу на реалізацію людського розвитку в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів:

1. Складові філософії сталого розвитку як основа збалансованого економічного зростання

Філософія сталого розвитку як основа збалансованого економічного зростання досліджує зв'язок між філософськими принципами сталого розвитку та економічним зростанням, яке враховує екологічні, соціальні та економічні аспекти. Принципи сталого розвитку: 1) Інтеграція трьох сфер, в контексті якої економіка, суспільство та екологія повинні розвиватися разом, щоб досягти балансу. 2) Міжпоколінна справедливість, що включає захист ресурсів для майбутніх поколінь. 3) Екологічна відповідальність, націлена на розвиток має враховувати екологічну стійкість; 4) Локальність і глобальність, в основі якої дії на місцевому рівні повинні враховувати глобальний вплив. 5) Участь суспільства, в основі якої включення громадян у процес прийняття рішень.

Філософія сталого розвитку слугує орієнтиром для урядів, бізнесу та суспільства в побудові політик і стратегій, які спрямовані на довгострокову стабільність і гармонію між економікою, суспільством і природою. Філософія сталого розвитку відноситься до концепції, яка намагається забезпечити економічний прогрес без шкоди для навколишнього середовища та соціальної стабільності. Це вимагає інтеграції трьох основних елементів: економічного зростання, екологічної відповідальності та соціальної справедливості. Сталий розвиток заохочує оптимальне використання природних ресурсів та підтримку здорових екосистем для забезпечення добробуту нинішн-

ніх і майбутніх поколінь. Збалансоване економічне зростання означає економічний розвиток, який досягається не тільки через зростання ВВП або прибутків, але й з урахуванням соціальних і екологічних потреб. Це передбачає рівновагу між економічним прогресом і збереженням природних ресурсів, що сприяє стійкості економіки в довгостроковій перспективі.

Фундамент підкреслює, що філософія сталого розвитку є базовим, необхідним елементом для побудови збалансованого економічного зростання, що сталий розвиток є умовою, необхідною для досягнення бажаного зростання, ставить акцент на важливість сталого розвитку як вирішального фактора для досягнення економічної рівноваги, вказує на основний принцип чи підхід, на якому будується збалансоване зростання. Філософія сталого розвитку є одним із важливих аспектів, що впливає на зростання економіки та необхідним для досягнення довгострокового та збалансованого економічного зростання.

Принципи сталого розвитку націлені на: 1) Розвиток повинен забезпечувати рівновагу між економічними, соціальними та екологічними цілями. 2) Використання ресурсів має враховувати потреби майбутніх поколінь. 3) Раціональне використання ресурсів, що включає відновлювані ресурси повинні використовуватися ефективно, а невідновлювані – обмежено, із пошуком альтернатив. 4) Мінімізація негативного впливу людської діяльності на природу, в основі якої глобальна та локальна участь урядів, бізнесу та громадян у досягненні цілей сталого розвитку. Принципи сталого розвитку відіграють ключову роль у створенні збалансованих і стійких систем, що поєднують економічні, соціальні та екологічні аспекти для забезпечення гармонії між ними інтеграція трьох сфер (економіка, суспільство та екологія): Цей принцип наголошує на тому, що ці три складові не можуть існувати окремо одна від одної. Вони повинні розвиватися взаємопов'язано, де економічний розвиток не веде до шкоди для соціальних чи екологічних факторів. Наприклад, економічне зростання має бути забезпечене через інновації, які зберігають природні ресурси та забезпечують соціальну стабільність.

Міжпоколінна справедливість означає, що сучасне покоління не повинно використовувати ресурси за рахунок майбутніх поколінь. Він підкреслює важливість захисту екологічних ресурсів, таких як вода, земля, біорізноманіття, щоб забезпечити майбутнім поколінням доступ до цих ресурсів. Це також означає необхідність відповідального використання ресурсів і збереження навколишнього середовища на довгий термін.

Екологічна відповідальність вимагає від урядів, підприємств та громадян враховувати екологічні наслідки своїх рішень і дій. Розвиток має базуватися на екологічній стійкості, що включає мінімізацію негативного впливу на природу, збереження природних ресурсів та запобігання екологічним катастрофам. Сюди входить ефективне управління відходами, використання відновлювальних джерел енергії та збереження біорізноманіття.

Локальність і глобальність вказує на важливість взаємодії локальних дій з глобальними викликами. Наприклад, розвиток міста чи громади має враховувати глобальні зміни, такі як зміни клімату, але також зберігати локальну ідентичність та потреби. Це означає, що локальні ініціативи повинні бути частиною глобальної стратегії сталого розвитку. Участь суспільства включає важливість залучення громадян до процесу прийняття рішень. Сталий розвиток вимагає активної участі громадян у визначенні політик і стратегій, що впливають на їхнє життя. Це може включати громадські слухання, участь у розробці екологічних ініціатив та забезпечення прозорості урядових рішень.

Філософія сталого розвитку служить орієнтиром для урядів, бізнесу та суспільства в розробці політик і стратегій, спрямованих на забезпечення довгострокової стабільності та гармонії між економічним зростанням, соціальним розвитком і екологічною стійкістю. Вона виступає основою для практичних кроків, що дозволяють забезпечити сталий розвиток на різних рівнях – від місцевих громад до глобальних ініціатив.

Філософія сталого розвитку як основа збалансованого економічного зростання – це концепція, яка поєднує принципи економічного розвитку з необхідністю збереження екологічної рівноваги та соціальної справедливості. Вона передбачає, що економічне зростання повинно відбуватися в межах екологічних і соціальних можливостей, забезпечуючи добробут для теперішніх і майбутніх поколінь.

Сталий розвиток вимагає, щоб ці три аспекти розвивалися синергічно. Це означає, що економічне зростання має бути таким, що не шкодить навколишньому середовищу і водночас враховує соціальні потреби. Наприклад, екологічно чисті

© Ольга, Кивлюк, Галина, Гарбар, Олег, Пунченко, Дмитро, Арабаджиєв, Регіна, Андрюкайтене, 2024

технології можуть сприяти зростанню економіки, забезпечуючи робочі місця, знижуючи викиди забруднювачів і зберігаючи ресурси для майбутніх поколінь.

Філософія сталого розвитку включає обов'язок забезпечити майбутнім поколінням рівні можливості для розвитку і доступ до природних ресурсів. Це принцип, який наголошує на необхідності збереження природних ресурсів, щоб не погіршити життя тих, хто прийде після нас.

Важливим аспектом є розвиток економіки, який враховує екологічні обмеження планети. Сталий розвиток вимагає від підприємств та урядів прийняття рішень, які мінімізують шкоду для довкілля, зменшують забруднення, сприяють раціональному використанню природних ресурсів і активно використовують відновлювальні джерела енергії.

Філософія сталого розвитку вимагає, щоб економічне зростання було не лише кількісним, але й якісним, тобто таким, що не призводить до соціальних і екологічних дисбалансів. Зростання повинно бути рівномірним і забезпечувати стабільність на довгострокову перспективу, враховуючи як соціальні потреби, так і екологічні виклики.

Важливим аспектом є активна участь громадян у процесі прийняття рішень, що стосуються сталого розвитку. Включення суспільства в ці процеси сприяє більш ефективному вирішенню екологічних та соціальних проблем.

Отже, філософія сталого розвитку як основа збалансованого економічного зростання є орієнтиром для побудови політик, що враховують довгострокову стабільність та гармонію між економікою, суспільством і природою. Вона формує основу для прийняття рішень на всіх рівнях – від міжнародного до місцевого, забезпечуючи ефективне і відповідальне управління ресурсами.

2.Сутність та складові філософії сталого розвитку як фундамент соціального благополуччя

Філософія сталого розвитку як фундамент соціального благополуччя зосереджена на тому, як досягнення сталого розвитку може забезпечити добробут і гармонію в суспільстві. Цей підхід підкреслює взаємозв'язок між економічними, соціальними і екологічними аспектами, оскільки забезпечення сталого соціального благополуччя неможливе без гармонії між цими сферами.

Соціальна справедливість сприяє рівним можливостям для всіх громадян, зменшуючи соціальні нерівності і забезпечуючи доступ до основних ресурсів, таких як освіта, охорона здоров'я та чисте довкілля. Це вимагає запровадження політик, що підтримують соціально уразливі групи, надають рівні можливості та стимулюють участь громадян у прийнятті рішень. Філософія сталого розвитку вказує на важливість збереження природних ресурсів і екосистем, які є основою для людського благополуччя. Забруднення навколишнього середовища, вичерпання природних ресурсів або зміна клімату можуть серйозно погіршити якість життя та порушити соціальну стабільність. Збереження екологічної рівноваги є важливим аспектом соціального благополуччя, оскільки здорове довкілля сприяє здоров'ю, добробуту і розвитку суспільства.

Філософія сталого розвитку визначає економічний ріст як такий, що враховує не тільки кількість і швидкість збільшення капіталу, але й його вплив на суспільство і довкілля. Сталий розвиток передбачає, що економічний прогрес має покращувати якість життя людей, створюючи робочі місця, забезпечуючи справедливий доступ до ресурсів і покращуючи рівень життя для всіх верств населення. Цей принцип полягає в тому, щоб сьогоднішні покоління не використовували ресурси на шкоду майбутнім поколінням. Збереження природних ресурсів, відповідальне використання енергії та зниження викидів в атмосферу є критичними для збереження благополуччя на планеті в майбутньому.

Для досягнення соціального благополуччя важливо, щоб громадяни мали можливість брати участь у процесах прийняття рішень, пов'язаних з соціальними, економічними та екологічними питаннями. Філософія сталого розвитку передбачає активну громадську участь у розвитку політик, що впливають на добробут суспільства.

Отже, філософія сталого розвитку як фундамент соціального благополуччя має на меті не тільки економічне зростання, але й забезпечення рівності, екологічної стійкості та соціальної справедливості, що в результаті забезпечує стабільне і процвітаюче суспільство. Вона є основою для формування стратегій, що сприяють покращенню якості життя для всіх верств населення в межах екологічних і соціальних можливостей.

Гармонія між технологіями та соціальними потребами: Впровадження новітніх технологій у всіх сферах життя – від виробництва до освіти та охорони здоров'я є важливим елементом сталого розвитку. Однак важливо, щоб технологічні інновації не ставали причиною соціальних розри-

вів або несправедливості. Вони повинні сприяти вирішенню соціальних проблем, покращенню доступу до послуг і ресурсів для всіх членів суспільства, зокрема для найбільш уразливих груп. Це включає як використання технологій для розвитку зелених енергетичних рішень, так і для підвищення якості медичних послуг та освіти.

Розвиток інфраструктури, яка враховує потреби сталого розвитку, є критично важливим для покращення соціального благополуччя. Сталі міста і громади повинні бути спроектовані таким чином, щоб забезпечувати не тільки комфортне і безпечне проживання, але й зберігати природні ресурси та знижувати вплив людської діяльності на довкілля. Це передбачає використання відновлюваних джерел енергії, розвиток громадського транспорту, створення зелених зон та інтеграцію екологічних принципів у міське планування.

Філософія сталого розвитку орієнтується не тільки на економічне зростання, але й на поліпшення загального добробуту людей. Це включає зростання рівня життя, покращення умов праці, забезпечення доступу до освіти і медичних послуг, а також зменшення нерівності та бідності. Економіка добробуту ставить за мету не лише економічний ріст, але й максимізацію соціальних вигод для людей, надаючи їм можливості для розвитку і реалізації своїх потенціалів.

Сталий розвиток також враховує важливість культурної складової для соціального благополуччя. Культура і культурні практики є важливими для формування ідентичності, підтримки соціальної згуртованості та розвитку творчих потенціалів громадян. Пріоритет сталого розвитку включає захист культурної спадщини, розвиток нових культурних ініціатив і створення умов для культурної різноманітності, що сприяє покращенню якості життя.

Підвищення рівня освіти і підготовка громадян до участі в сталому розвитку є одним із основних аспектів забезпечення соціального благополуччя. Освіта повинна сприяти формуванню відповідального ставлення до навколишнього середовища, розвитку критичного мислення та інноваційних підходів у розв'язанні соціальних і екологічних проблем. Крім того, важливу роль відіграє доступ до інформації про сталий розвиток, що допомагає громадянам свідомо брати участь у процесах, що формують їхній добробут.

Філософія сталого розвитку як фундамент соціального благополуччя включає ідеї про рівність можливостей, демократичну участь і солідарність між різними соціальними групами. Цей підхід передбачає, що соціальне благополуччя може бути досягнуте лише тоді, коли розвиток здійснюється з урахуванням довгострокових наслідків для екології, економіки та суспільства, і коли всі люди мають доступ до можливостей для розвитку, без шкоди для майбутніх поколінь.

3. Філософія сталого розвитку як фундамент екологічної стійкості

Філософія сталого розвитку як фундамент екологічної стійкості розглядає взаємозв'язок між економічним ростом, соціальним благополуччям та збереженням екологічних ресурсів як основу для забезпечення довгострокового стабільного існування людства на планеті. Це підхід, що ставить на перший план необхідність збереження природних систем та мінімізації шкоди навколишньому середовищу в процесі економічної та соціальної діяльності (Табл. 1)

Філософія сталого розвитку як фундамент екологічної стійкості є важливим напрямом для забезпечення гармонійного і довготривалого розвитку. Вона вимагає синергії між економічними, соціальними та екологічними аспектами розвитку, де кожна складова взаємодіє з іншою для досягнення сталого майбутнього. У такий спосіб людство може створити умови для благополуччя не тільки для себе, але й для всіх живих істот на планеті.

Висновки. Філософія сталого розвитку як фундамент збалансованого економічного зростання, соціального благополуччя та екологічної стійкості полягає у багатовекторному впровадженні принципів сталого розвитку для досягнення гармонійного балансу між економічними, соціальними та екологічними компонентами розвитку суспільства. Філософія сталого розвитку пропонує ефективне управління ресурсами для мінімізації їх виснаження, що забезпечує тривале економічне зростання.Розробка та впровадження програм для фінансування проєктів екологічно чистого виробництва й енергоефективних технологій.: Стимулювання розвитку технологій у промисловості та сільському господарстві, орієнтованих на зменшення впливу на навколишнє середовище. Запровадження енергоефективних технологій на підприємствах для підвищення продуктивності та зниження витрат на енергоресурси. Підвищення соціального благополуччя населення включає розвиток людського капіталу, в основі якого створення систем освіти та навчання, які орієнтовані на підготовку

© Ольга, Кивлюк, Галина, Гарбар, Олег, Пунченко, Дмитро, Арабаджиєв, Регіна, Андрюкайтене, 2024

Таблиця 1

Основні аспекти філософії сталого розвитку як основи екологічної стійкості

Основні аспекти філософії сталого розвитку	Зміст і характеристика основних аспектів філософії сталого розвитку як основи екологічної стійкості
1.Збереження природних ресурсів	Ключовою ідеєю філософії сталого розвитку є те, що людство має використовувати природні ресурси таким чином, щоб їх не було виснажено для майбутніх поколінь. Це включає підтримку відновлюваних ресурсів, таких як сонячна енергія, вітер, вода, та збереження біорізноманіття, яке є необхідним для функціонування екосистем.
Збалансоване використання енергії та зменшення викидів	Одна з центральних задач сталого розвитку – це перехід до низьковуглецевих технологій, що сприяють зменшенню викидів парникових газів і боротьбі зі зміною клімату. Це може бути досягнуто через розвиток відновлювальних джерел енергії (сонячна, вітрова, геотермальна енергія), енергоефективність у промисловості, будівництві та транспортуванні.
Захист екосистем і біорізноманіття	Сталий розвиток вимагає збереження і відновлення екосистем, таких як ліси, океани та річки, які надають важливі екологічні послуги – очищення води, повітря, зберігання вуглецю. Це також включає захист видів, що знаходяться під загрозою зникнення, відновлення природних середовищ існування та припинення діяльності, що спричиняє деградацію навколишнього середовища.
Інтеграція економіки та екології	Всі економічні та соціальні рішення повинні брати до уваги екологічні наслідки. Це передбачає зміну способу споживання і виробництва, зокрема перехід до циркулярної економіки, де відходи знову стають ресурсами для нових продуктів і послуг. Таке використання ресурсів не призводить до їх виснаження, а сприяє максимальному використанню матеріалів з мінімальним впливом на довкілля.
Екологічна відповідальність:	Важливим аспектом філософії сталого розвитку є відповідальність бізнесу, урядів і громадян за свої дії щодо природи. Це включає розуміння того, що всі мають спільну відповідальність за стан довкілля і що кожна дія, навіть маленька, може мати великий вплив на планету. Відповідальне ставлення до ресурсів та активна участь у збереженні навколишнього середовища є необхідними для підтримки екологічної стійкості.
Міжпоколінна справедливість	Сталий розвиток передбачає, що ми повинні не тільки задовольняти поточні потреби людства, але й забезпечити можливості для майбутніх поколінь. Це означає, що природні ресурси повинні бути використані так, щоб майбутні покоління могли користуватися ними, не зазнаючи шкоди від їх виснаження або забруднення довкілля.
Переосмислення споживчих звичок	Філософія сталого розвитку підкреслює необхідність змінити наше ставлення до споживання. Це включає підтримку етичного споживання, використання продуктів, що мають менший екологічний слід, зниження відходів і використання екологічно чистих товарів.

Таблиця 1 (сформована авторами)

фахівців для «зеленої економіки» та інноваційного розвитку; Впровадження програм соціального захисту та зменшення нерівності у доступі до ресурсів та можливостей; реалізація політик розвитку інфраструктури, що відповідає екологічним стандартам, включаючи будівництво енергоефективного житла та покращення якості послуг. Підвищення соціального благополуччя населення включає будівництво «розумних» міст, де інфраструктура оптимізована для збереження ресурсів, чистого повітря та зменшення відходів. Забезпечення екологічної стійкості включає збереження навколишнього середовища, в основі якого впровадження політик для зменшення шкідливих викидів, запобігання зміні клімату та охорони біорізноманіття; перехід на відновлювані джерел енергії, в основі яких використання сонячної, вітрової, гідро- та інших видів чистої енергії для зменшення залежності від викопних палив; циркулярна економіка, що включає розробка моделей повторного використання матеріалів та утилізації відходів для зниження екологічного навантаження; впровадження принципів «нульових відходів» у виробничих процесах через рециклінг та повторне використання матеріалів.

Практичне значення філософії сталого розвитку полягає у її здатності забезпечити збалансоване економічне зростання, соціальне благо-

получчя та екологічну стійкість. Це дозволяє будувати майбутнє, орієнтоване на розвиток без шкоди для наступних поколінь, створюючи умови для стабільного розвитку економіки, збереження природних ресурсів та покращення якості життя суспільства.

Список використаних джерел

Voronkova V. Oleksenko R. Nikitenko V. Environmental problems solving as a factor in the formation of a sustainable and balanced development paradigm (Вирішення екологічних проблем як чинник формування парадигми сталого та збалансованого розвитку). International Multidisciplinary Scientific Geo Conference Surveying Geology and Mining EDOI 10.5593/sgem2023V/4.2/s19.26 Volume 23 Issue 4. 2 DOI Issue 10.5593/sgem2023v/4.2

https://epslibrary.at/sgem_jresearch_publication_view.php?page=view&editid1=9452

Voronkova, V., Nikitenko, V., Oleksenko, R., Andriukaitiene, R., & Polysaiev, O. (2023). Environmental crisis overcoming as a factor for achieving economic sustainability in the context of the European green course (Подолання екологічної кризи як чинник досягнення економічної стійкості в контексті європейського зеленого курсу).Cuestiones Políticas, 41(77), 612-629https://doi.org/10.46398/cuestpol.4177.41

Гупта Суніл (2020). Цифрова стратегія. Посібник із переосмислення бізнесу / пер. з англ. І. Ковалишеної. Київ: *Вид-во КМ-БУКС*. 320.

Кляйн Наомі (2016). Змінюється все. Капіталізм проти клімату / пер. з англ. Дмитра Кожедуба. Київ: Наш формат. 480.

Nikitenko, Vitalina, Voronkova, Valentyna, Oleksenko, Roman, Matviienko, Halyna, Butkevych. Oksana (2023). Sustainable agricultural development paradigm formation in the context of managerial experie nce of industrialized countries. Revista de la universidad del ZULIA. 3ª época. Año 14N° 39, 2023. 81-97. DOI: http://dx.doi.org/10.46925//rdluz.

Chandran N. (2020). The state of sustainable development. The future of governance, economy and society / trans. from English Iryna Hnatkovska. Kyiv: Our format. 288.

China's Progress Report on Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development (2019). Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, September, 2019.

Kolokolchykova, I., Oleksenko, R., Rybalchenko, N., Yefimenko, L., & Ortina, G. (2021). Perceive of organic products by Ukrainian consumers and problems of shaping market demand. Amazonia Investiga, 10(39), 169-177.

Maxton G., Randers J. (2017). In Search of Goodwill. Managing Economic Development to Reduce Unemployment, Inequality and Climate Change. Report to the Club of Rome / translated from English by Kateryna Humeniuk and Yana Sotnik. Kyiv: Pabulum. 320.

Медоуз Донелла, Рандерс Йорген, Медоуз Денніс (2018). Межі зростання. 30 років потому / за наук. ред. Віктора Вовка. Київ: *Пабулум.* 464.

Олтрейд Дагого (2021). Нове мислення. Від Айнштейна до штучного інтелекту: наука і технології, що змінили світ / пер. з англ. І.Возняка. Харків: Віват. 368.

Скіннер Кріс (2020). Людина цифрова. Четверта революція в історії людства, яка торкнеться кожного / пер. з англ. Г. Якубовська. Харків: Вид-во «*Ранок»: Фабула.* 272.

Спенс Майкл (2017). Нова конвергенція. Майбутнє економічного зростання в багатошаровому світі. Київ: *Темпора* 352.

Стадвелл Джо (2017). Чому Азії вдалося. Успіхи і невдачі найдинамічнішого регіону світу / пер. з англ. Олександра Цехановська. Київ: *Наш формат.*. 448.

Ернст Ульріх фон Вайцзекер, Андерс Війкман (2019). Come On! Капіталізм, недалекоглядність, населення і руйнування планети. Доповідь Римському клубу / переклад з англ. Ю. Сірош; за наук. ред. В. Вовка, В. Бутка. Київ: *Саміт-Книга.* 276.

Чандран Наїр (2020). Держава сталого розвитку. Майбутнє урядування, економіки та суспільства. / пер. з англ. Ірина Гнатовська. Київ: *Наш формат*. 288.

References

Voronkova V. Oleksenko R. Nikitenko V. Environmental problems solving as a factor in the formation of a sustainable and balanced development paradigm (Вирішення екологічних проблем як чинник формування парадигми сталого та збалансованого розвитку). International Multidisciplinary Scientific Geo Conference Surveying Geology and Mining EDOI 10.5593/sgem2023V/4.2/s19.26 Volume 23 Issue 4. 2 DOI Issue 10.5593/sgem2023v/4.2

https://epslibrary.at/sgem_jresearch_publication_view.php?page=view&editid1=9452

Voronkova, V., Nikitenko, V., Oleksenko, R., Andriukaitiene, R., & Polysaiev, O. (2023). Environmental crisis overcoming as a factor for achieving economic sustainability in the context of the European green course (Подолання екологічної кризи як чинник досягнення економічної стійкості в контексті європейського зеленого курсу).Cuestiones Políticas, 41(77), 612-629https://doi.org/10.46398/cuestpol.4177.41

© Ольга, Кивлюк, Галина, Гарбар, Олег, Пунченко, Дмитро, Арабаджиєв, Регіна, Андрюкайтене, 2024

Гупта Суніл (2020). Цифрова стратегія. Посібник із переосмислення бізнесу / пер. з англ. І. Ковалишеної. Київ: *Вид-во КМ-БУКС*. 320.

Кляйн Наомі (2016). Змінюється все. Капіталізм проти клімату / пер. з англ. Дмитра Кожедуба. Київ: Наш формат. 480.

Nikitenko, Vitalina, Voronkova, Valentyna, Oleksenko, Roman, Matviienko, Halyna, Butkevych. Oksana (2023). Sustainable agricultural development paradigm formation in the context of managerial experie nce of industrialized countries. Revista de la universidad del ZULIA. 3ª época. Año 14N° 39, 2023. 81-97. DOI: http://dx.doi.org/10.46925//rdluz.

Chandran N. (2020). The state of sustainable development. The future of governance, economy and society / trans. from English Iryna Hnatkovska. Kyiv: Our format. 288.

China's Progress Report on Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development (2019). Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, September, 2019.

Kolokolchykova, I., Oleksenko, R., Rybalchenko, N., Yefimenko, L., & Ortina, G. (2021). Perceive of organic products by Ukrainian consumers and problems of shaping market demand. Amazonia Investiga, 10(39), 169-177.

Maxton G., Randers J. (2017). In Search of Goodwill. Managing Economic Development to Reduce Unemployment, Inequality and Climate Change. Report to the Club of Rome / translated from English by Kateryna Humeniuk and Yana Sotnik. Kyiv: Pabulum. 320.

Медоуз Донелла, Рандерс Йорген, Медоуз Денніс (2018). Межі зростання. 30 років потому / за наук. ред. Віктора Вовка. Київ: *Пабулум.* 464.

Олтрейд Дагого (2021). Нове мислення. Від Айнштейна до штучного інтелекту: наука і технології, що змінили світ / пер. з англ. І.Возняка. Харків: Віват. 368.

Скіннер Кріс (2020). Людина цифрова. Четверта революція в історії людства, яка торкнеться кожного / пер. з англ. Г. Якубовська. Харків: Вид-во «*Ранок»: Фабула.* 272.

Спенс Майкл (2017). Нова конвергенція. Майбутнє економічного зростання в багатошаровому світі. Київ: *Темпора* 352.

Стадвелл Джо (2017). Чому Азії вдалося. Успіхи і невдачі найдинамічнішого регіону світу / пер. з англ. Олександра Цехановська. Київ: *Наш формат*.. 448.

Ернст Ульріх фон Вайцзекер, Андерс Війкман (2019). Come On! Капіталізм, недалекоглядність, населення і руйнування планети. Доповідь Римському клубу / переклад з англ. Ю. Сірош; за наук. ред. В. Вовка, В. Бутка. Київ: *Самміт-Книга.* 276.

Чандран Наїр (2020). Держава сталого розвитку. Майбутнє урядування, економіки та суспільства. / пер. з англ. Ірина Гнатовська. Київ: *Наш формат*. 288.

OLGA, KYVLIUK – Doctor of Philosophical Sciences,
Professor, (Ukraine, Kyiv), Head of the Department of Philosophy and Psychology,
Kyiv University of Intellectual Property and Law
of the National University «Odesa Law Academy» (Kyiv, Ukraine)
E-mail: panyolga@ukr.net
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0002-7900-9299

HALINA, HARBAR – Doctor of Philosophy,
Professor, Professor of the Department of Hotel and Restaurant Business
and Business Organization, Mykolaiv National Agrarian University (Mykolaiv, Ukraine)
E-mal: garbargalina12@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-4750-3361

OLEG, PUNCHENKO – Doctor of Philosophic Scinces,
Professor, Professor Department of Automated Systems and Information-Measuring Technology,
Odessa State Academy of Technical Regulation and Quality (Odesa, Ukraine).
E-mail: olegpetr02.09@gmail.com
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0003-2694-6841

DMYTRO, ARABADZHYIEV – Doctor of Political Sciences,
Professor, Head of the Research Department, Professor of the Department
of Business Administration and Management of Foreign Economic Activity
of the Zaporizhzhia National University
E-mail: dimariy026@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-4772-081X

REGINA, ANDRIUKAITIENE – Doctor PhD of Social sciences,
Assist of Lithuanian Sports University (Kaunas, Lithuania)
E-mail: regina.andriukaitiene@gmail.com
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0002-0691-7333

PHILOSOPHY OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF DIGITAL TRANSFORMATION AS A BASIS FOR BALANCED ECONOMIC GROWTH, SOCIAL WELL-BEING AND ENVIRONMENTAL SUSTAINABILITY

Abstract

This paper explores the concept of sustainable development, which integrates economic growth, social well-being, and environmental sustainability. The concept is enshrined in the 17 Sustainable Development Goals adopted by the UN in 2015. These include: poverty eradication; quality education; gender equality; ecosystem protection; and climate action. The aim of the study is to conceptualize the philosophy of sustainable development as a balanced economic growth, social well-being and environmental sustainability. Objectives of the study: 1) to analyze the components of the philosophy of sustainable development as the basis for balanced economic growth; 2) to analyze the essence and components of the philosophy of sustainable development as the foundation of social well-being; 3) to reveal the concept of the philosophy of sustainable development as the foundation of environmental sustainability. Research methodology. The methodological foundations of the philosophy of sustainable development as a foundation for balanced economic growth, social well-being and environmental sustainability are reduced to the use of the following principles: 1) constructiveness; 2) systemicity; 3) instrumental and functional significance. The basic principles, such as the harmonious interaction of man and nature, as well as global responsibility, are analyzed. Particular attention is paid to the role of the introduction of modern technologies and the participation of society in the realization of sustainable development goals. The research findings emphasize the importance of a balance between the needs of society and the preservation of natural resources for future generations. The paper also suggests approaches to overcoming current challenges, particularly in the context of globalization and climate change. Sustainable development helps to ensure the harmonious coexistence of humans and nature, promotes economic progress and improves the quality of life, while minimizing damage to ecosystems. Examples of sustainable development in practice include the introduction of renewable energy sources, such as solar or wind power; ecological construction using energy-efficient technologies; waste sorting and recycling programs; innovative agricultural technologies to reduce the environmental impact of agriculture.

Key words: sustainable development, economic growth, social well-being, environmental sustainability.

© The Authors(s) 2024
This is an open access article under
The Creative Commons CC BY license

Received date 10.10.2024
Accepted date 25.10.2024
Published date 10.11. 2024

How to cite: Ольга, Кивлюк, Галина, Гарбар, Олег, Пунченко, Дмитро, Арабаджиєв, Регіна, Андрюкайтене. Філософія сталого розвитку в умовах цифрової трансформації як основа збалансованого економічного зростання, соціального добробуту та екологічної стійкості. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2024. 21 (98). P. 45–54

doi https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-06

© Ольга, Кивлюк, Галина, Гарбар, Олег, Пунченко, Дмитро, Арабаджиєв, Регіна, Андрюкайтене, 2024

УДК 316.77:004]:316.422(477)]:355.01(477:470)»2014/2024»
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-07

ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЦИФРОВІЗАЦІЮ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

ОЛЕГ, МАСЮК[1]

Анотація

Актуальність теми дослідження полягає у необхідності переосмислення використання інформаційно-комунікаційних технологій після початку російсько-української війни як цілісного інструменту боротьби та захисту інформаційного суспільства у цифрову добу. Метою нашої статті є побудова мисленнєвої моделі впливу інформаційно-комунікаційних технологій на цифровізацію суспільства в умовах російсько-української війни. Особливу увагу приділено впливу ІКТ на державне управління, економіку, освіту, соціальну комунікацію та інформаційну безпеку. Розкрито, як цифрові інструменти сприяли адаптації суспільства до кризових умов, а також окреслено виклики, пов'язані з військовими діями та кібератаками. Методологія дослідження. Використання синергетичного та комунікативного підходів обумовлено поглядом на інформаційно-комунікаційні технології як сукупність взаємопов'язаних систем, які обмінюються інформацією, базами та смислами. При цьому, на сьогодні вже соціальна складова визначає параметри технічної частини даних технологій. Матеріал статті містить опис соціальних викликів Web 3.0. Окремо увага зосереджується на цифровій інклюзії та цифровому суспільному просторі. В статті аналізується зв'язок та взаємний влив комунікативних концептів «дія» та «мовлення», а також їх вплив на теперішнє суспільне життя в Україні. Окрему частину статті присвячено аналізу цифрової цензури та цифрової диктатури. Їх доречності та небезпечності в умовах війни, а також після її завершення. Регулювання монополій на інформацію та підтримка багатоголосся допомагає досягти цифрової демократії в нашій країні. Висновки. Телекомунікаційні засоби передачі інформації поступово втрачають свою популярність із-за монопольного інформування населення. Проте, вони намагаються втримати увагу глядачів за рахунок залучення цифрових та соціальних технологій. В умовах війни мережево-цифрова складова інформаційно-комунікаційних технологій поступово виходить на перший план. Це пов'язано із персональним наданням інформації, а також можливістю зворотного впливу на контент та автора. Разом із цим, питання гармонізації суспільно-державних відносин у цифрову добу у нашій країні залишається відкритим.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, цифровізація суспільства, інформація, інформатизація, цифровий інформаційний простір, цифрове суспільство, мережеве суспільство, соціальні загрози/ризики, інформаційний контроль, цифровий вектор, цифрові платформи, телеграм-канал, мовлення, російсько-українська війна

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Інформаційно-комунікаційні технології докорінно змінили життя українців ще до початку війни, але після повномасштабного вторгнення агресора в Україну, вони стали тим джерелом отримання інформації, яке не дало багатьом втратити розум. Сьогодні вже складно уявити собі життя середньостатистичного мешканця країни без моніторингових та новинних каналів, з якими наші громадяни звіряють своє життя.Водночас, надмірне споживання інформації робить людей більш емоційно вразливими та розгубленими, чим може скористатись ворог. Роздуми про чистоту інформаційного простору та його насиченість ворожими інформаційно-психологічними спецопераціями з легкої руки телемарафону теж стали українськими буднями.

Тема вплив інформаційно-комунікаційних технологій на цифровізацію суспільства в умовах російсько-української війни є багатовимірною і заслуговує на детальний аналіз з кількох перспектив. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) як основа цифровізації включають всі види технологій, що забезпечують збір, передачу, обробку та зберігання інформації. В умовах війни ці технології стали критично важливими з метою використання месенджерів (Telegram, Signal), платформ для відеоконференцій (Zoom, Microsoft Teams) та соціальних мереж для координації, організації волонтерських ініціатив, розповсюдження новин. Електронні платформи, такі як «Дія» в Україні, демонструють, як держава

[1] Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)
E-mail: olegpm16@gmail.com
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0003-3853-5863

використовує ІКТ для забезпечення послуг, навіть у воєнний час. Актуальними стали технології для захисту даних, кібербезпеки, а також протидії дезінформації та кібератакам.

Цифровізація суспільства в умовах війни є глибоким процесом інтеграції цифрових технологій у всі сфери життя. Україна впровадила цифрові документи, систему подання заявок на виплати постраждалим та мобільні сервіси для волонтерів. Платформи для краудфандингу (наприклад, United24), збору ресурсів, координації гуманітарної допомоги. Російсько-українська війна прискорила цифровізацію через виклики, які стали каталізатором змін:

Використання ІКТ як зброї, так як Україна, з одного боку, зіткнулась із російськими кібератаками, з іншого – вдало організувала кіберзахист (завдяки ІТ-армії, спеціалізованим програмам для виявлення загроз). Суспільство навчилося використовувати цифрові платформи для організації допомоги без прямої участі держави. Соціальні мережі стали полем битви за правду, де технології допомагають аналізувати та блокувати фейки. ІКТ допомагають залучати громадян до боротьби за незалежність через мобільні застосунки, соціальні мережі та цифрові кампанії. Цифрові платформи надають ресурси для онлайн-консультацій, підтримки переселенців і постраждалих. Війна продемонструвала, як важливі цифрові технології у сучасному світі. Україна стала прикладом ефективного використання ІКТ в умовах кризових ситуацій, показавши інноваційний підхід у воєнний час. Інформаційно-комунікаційні технології значно вплинули на цифровізацію суспільства в умовах війни. Вони не лише забезпечили адаптацію до нових умов, а й стали ключовим інструментом для спротиву, управління кризою та планування майбутнього відновлення. Ця тема вказує на необхідність подальших досліджень, спрямованих на вдосконалення цифрових стратегій для управління кризами.

Відтак, маємо потребу у переосмисленні використання інформаційно-комунікаційних технологій як на особистому, так і на суспільно-державному рівні. Окремо тут заслуговують на увагу багатовекторні державні ініціативи щодо цифровізації мирного та військового життя українців.

Все це є цифровим соціальним експериментом у реальному часі в умовах війни, який з коліс формує новий світогляд громадян України, що потребує осмислення та узагальнення. Отже, дослідження впливу інформаційно-комунікаційних технологій на цифровізацію суспільства в умовах російсько-української війни є актуальною темою для даних філософських пошуків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Розгортання інформаційного суспільства в Україні та збільшення уваги до комунікацій вплинуло на активізацію досліджень у цій сфері. Ще більш актуальним стало це питання після початку повномасштабної російсько-української війни, коли багато цифрових послуг стали необхідні людині та суспільству, тому що фізичні аналоги не були доступні. Проте, вплив цих послуг на суспільство не був однозначним.

Філософський аспект глобального та міжнародного виміру людської комунікації підіймають (Єрмоленко, 1999), (Пода, 2013). Великий об'єм досліджень за сформульованою темою присвячені ролі та місцю інформаційно-комунікаційних технології у економічному житті суспільства (Олешко, Гороховець, 2019), (Самодай та інші, 2024). Важливою складової досліджень також є психолого-педагогічна, емоційна та безпекова складові використання інформаційно-комунікаційних технології в умовах війна та після неї (Давиденко, 2023), (Малєєв, Безпальченко, 2020), (Мамон та інші, 2024), (Самодай та інші, 2024), (Храбан, 2023).

Метою нашої статті є побудова мисленнєвої моделі впливу інформаційно-комунікаційних технологій на цифровізацію суспільства в умовах російсько-української війни.

Завдання дослідження:

− уточнення поняття «інформаційно-комунікаційні технології» з акцентом на цифровізацію суспільства;

− виокремити складові інформаційно-комунікаційних технологій, а також їх вплив на наявні та перспективні соціальні процеси;

− прослідкувати цифровий вектор розвитку соціального простору в умовах російсько-української війни.

Методологія дослідження. За своєю природою інформаційно-комунікаційні технології представляють складну систему обміну інформацією, яка після виходу на рівень цифрових соціальних медіа перейшла до самоорганізації та саморегуляції. Тобто, для висвітлення теми дослідження доречно спиратись на синергетичний підхід, в рамках якого можна визначити специфіку саморегуляції інформаційних систем.

© Олег, Масюк, 2024

Крім того, детальний аналіз становлення нової цифрової етики комунікацій в умовах війни, пошук балансів раціонального та емоційного подання інформації має спиратись передусім на здобутки комунікаційної філософії, в рамках якої запропоновано універсальні моделі організації та впорядкування соціальних контактів.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Поняття «інформаційно-комунікаційні технології» є відображенням складного соціального інструмента, який з'явився в процесі розвитку інформаційного суспільства. Проте, його багатошаровість не дає змогу сконцентрувати погляд на його ознаках.

Аналізуючи інтернаціональну взаємодію, Т. Пода підкреслює соціальний аспект впливу інформаційно-комунікаційних технологій на життя людини: «Незаперечним є вплив інформаційних технологій на появу нових суб'єктів (віртуальні соціальні спільноти, віртуальні коаліції) та зміну ролі й ваги традиційних та умовно традиційних суб'єктів міжнародних відносин» (Пода, 2013, с. 59). Тобто, вплив даних технологій сприяє створенню нових соціальних спільнот цифрового характеру на рівні загальнолюдських відносин. Описані постмодерністами симулякри набувають своєї практичної форми. Піком подібної активності є створення штучного інтелекту як автора віртуальної соціальної спільноти.

З іншого боку, інформаційно-комунікаційні технології – це і нова матеріальна структура суспільства, нові засоби виробництва матеріальних благ. Т. Пода описує вплив фізичної складової комунікацій на соціальну взаємодію: «Масова комунікація як виробництво інформації за допомогою найновітніших технічних засобів є феноменом XX століття» (Пода, 2013, с. 59). Дана інфраструктура активно розвивалась разом із науково-технічним прогресом: телеграф, телефон, телебачення, інтернет. Все це робило світ більш відкритим, здійснюючи незворотні перетворення соціальних процесів.

Отже, інформаційно-комунікаційні технології – це інтеграційні та багатошарові засоби взаємодії у інформаційному суспільстві, які включають фізичну складову соціальної комунікації, а також моделі взаємодії «людина –суспільство», що прогресують від віртуальний соціальних просторів до їх авторів – штучного інтелекту. При цьому, фізична та соціальна складові цих технологій чинять взаємний вплив один на одну.

Для розкриття теми дослідження нам спочатку потрібно звернутись до фізичної складової даного інструменту суспільної взаємодії. У найбільш загальному вигляді її можна поділити на дві частини (телекомунікаційні мережі, цифрові комп'ютерні мережі), які з часом об'єднались в одну, але мають зазвичай різних суб'єктів та об'єктів впливу, які різняться за віком та формою власності. Особливе значення ця система має в умовах війни, що пов'язано з можливістю країни презентувати свій погляд на світ у інформаційному просторі.

Сунь-цзи стверджував, що кращій спосіб виграти війну, це перемогти супротивника до її початку. Сьогодні за це відповідають інформаційні війни, які часто ведуться пралельно з реальними війнами у фізичному просторі. О. Янковський так описує дії країни-агресора: «Підконтрольні Росії медіа з кінця 2022 року почали анонсувати появу нового оператора супутникового телебачення під назвою «Русский мир». Зазначалося, що цей оператор створений спеціально для мовлення на окуповані регіони України: зокрема, на Луганську, Донецьку, Запорізьку і Херсонську області, а також на територію Автономної Республіки Крим і Севастополя» (Янковський, 2023). З легкої руки журналіста цей процес було названо створення цифрового гетто, хоча переважно це інформаційно-комунікаційна резервація в рамках інформаційної війни.

Подібна постановка під котроль інформаційно-комунікаційних технології редуцує сприйняття підконтрольною соціальною групою навколишнього світу до стану інфантильної довіри, особливо якщо подача інформації носить яскраву емоційну окраску. Зазначена інформаційна підготовка у російсько-українській війні поєднується із фізичним винищенням, а також натравленням етнічних українців один на одного. Для протидії цьому впливу преставники територіальних військових адміністрацій повинні не тільки розбиратись у інформаційно-цифровому соціальному просторі, але вміти працювати в ньому.

Нематеріальна складова інформаційно-комунікаційних технологій утворюй новий життєвий світ, який також потребує уваги в умовах війни. Посилаючись на Е. Гуссерля, А. Єрмоленко визначає життєвий світ: «…як безпосередньо актуально існуючу сферу первинних засад знання як дійсних форм досвідного споглядання, «серед яких ми самі живемо відповідно до тілесного способу існування особистості». Цей глибинний

шар нетематизованого знання, яке актуалізується імпліцитно і дорефлексивно, має модус безпосередньої достовірності інтуїтивного знання, що бере початок у чуттєвому пізнанні, центром якого постає людське тіло» (Єрмоленко, 1999, с. 41). Прикладом такого інтуїтивного знання можна назвати необхідність сучасників бути у віртуальному світі соціальних мереж, щоб легітимізувати своє життя у реальному світі та презентувати себе та свої ідеї.

Одним із важливих моментів тут є доступність інформаційних ресурсів. Г. Давиденко дає таке визначення: «Цифрова доступність – ключовий етап на шляху до цифрової інклюзії як сучасної концепції суспільства, яка стосується здатності його окремих осіб і груп отримувати доступ до цифрових технологій і ефективно використовувати їх не залежно від їхньої чутливості» (Давиденко 2023, с. 80). Після початку повномасштабної російсько-української війни можна казати про новий формат соціального діалогу поколінь, який має інформаційно-комунікаційний характер.

З одного боку, молоді люди забезпечили або компенсували доступ дорослим родичам до використання інформаційних канатів у месенджерах, які дають суб'єктивно-оперативну інформацію про положення справ у країні та в регіоні. З іншого боку, старше покоління навчило свою молодь зваженому відношенню до цифрових ініціатив, які часто мають експериментальний і необґрунтований характер.

Звернемо увагу на те, як змінився обіг інформації в соціальному просторі. Цифрова соціальна спільнота, окрім ринково орієнтованої платформи, має стійкий психоемоційний фундамент. Т. Храбан описує емоційний стан мережевих соціальних груп після початку повномасштабної війни в Україні: «…соціальні групи (колективи) виходять за рамки індивідуального пізнання та поведінки, створюють символічні та нормативні порядки смислотворення, що є важливим чинником емоційного зближення в плані узгодження когніцій, соціальної ідентичності, колективних намірів та експресивної поведінки, та які маніфестуються й обговорюються, наприклад, через соціальні інституції» (Храбан, 2023, с. 167). Аналізуючи соціальній мережі, Т. Храбан описує скоріше спроби формотворення та об'єднання смислів у житті українців через роботу «лідерів думок» з текстами в цифровому інформаційному просторі. Подібне узгодження колективних намірів в умовах війни впливає на потенціал соціальної спільноти через її згуртованість.

Проте, на даний час зазначені технології орієнтовані переважно на балансування психоемоційного стану суспільства. Якщо подивитись у коментарі будь-якої публічної дискусії в інтернеті, то можна побачити каналізування емоційного негативу, спроби повернутись до атеїстичних практик, а також заклики до колективних захисних молитов від представників нетрадиційних релігійних конфесій.

Тобто, тут можемо побачити формальний та неформальний вплив цифрових інформаційно-комунікаційних технологій на суспільство в умовах війни, який орієнтовано на подолання проблеми через спробу за допомогою лінгвістичних форм сформулювати новій смисли для суспільства, а також модернізувати та оптимізувати його на основі роботи з емоціями та почуттями людини.

Попередньо в рамках комунікативної філософії було осмисллено два напрямки людської взаємодії – дія та мова. А. Єрмоленко зауважує з цього приводу: «Розмаїті взаємозв'язки між дією та мовою, дією та мовленням можна показати наочніше, якщо звернутися до якомога ясніших та простіших прикладів. «Дію» я пояснюю на прикладах повсякденної чи ремісничої діяльності, такої, як біг, передавання з рук у руки, праця молотком чи пилкою; «мовлення» – мовленнєвими актами, такими, як накази, зізнання, констатації» (Єрмоленко 1999, с. 288). Інформаційно-комунікативні технології значно змістили акценти у розумінні інструментів комунікації з дії на мову, особливо коли самопрезентація та маніпуляція набула вагомого значення. Тобто, ілюстрація активності та образи бажаного стали такими ж важливими, як і наявне існування у реальному просторі.

Прогрес інформаційно-комунікаційних технології завжди здійснював неоднозначний вплив на розвиток суспільства. Згодати хоча б один з перших фінансових крахів на хвилі негативних повідомлень через телеграф, який було описано в романі Т. Драйзера «Фінансіст». Надмірне захоплення прогресом інколи також може стимулювати фінансові кризи. Криза доткомі та корекція вартості компаній-виробників продукції для штучного інтелекту явне підвердження складності впливу інформаційно-комунікаційних технології на соціально-економічні процеси. Вже зараз на крипто-біржах уважно спостерігають за поведін-

© Олег, Масюк, 2024

кої крипто-китів – великих власників цифрових активів. Імовірно в майбутньому нас чекає період цифрового криптоімперіалізму. А з урахуванням того, що держави та міжнародні організації ще не навчились контролювати ці процеси, то в умовах загострення військових кофліктів по всьому світу це скоріш небезпечно, ніж корисно.

Ровиток технічних і програмних можливостей віртуальних соціальних спільнот також чинить вплив на об'єктивно існуючі соціальні групи. О. Мамот та співавтори роблять таке припущення: «Очікується, що розвиток Web 3.0 сприятиме відродженню онлайн-спільнот та мереж співпраці, чому слугуватимуть децентралізовані соціальні платформи, токенізовані стимули й децентралізовані механізми врядування» (Момот та інші, с. 1167). Такі інформаційні спільноти в Україні стали осередками волонтерства, наукової та соціальної підтримки на війні. Проте, паралельно інформаційні технології стали інструментом для вербування зрадників. Тобто, війна по-справжньому отримала інформаційний характер.

Особливе місце у розкритті цієї теми займає аналіз програмних продуктів. Аналізуючи введення в роботу додатку Дія в Україні, В. Самодай та співавтори зауважують: «Покращення використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі взаємодії влади та суспільства вже давно перестало обмежуватися державними та місцевими веб-сайтами, була проведена значна робота з перетворення платформи «Дія» та всіх пов'язаних з нею проєктів з допоміжного онлайн-сервісу для надання державних та адміністративних послуг громадянам на ефективний інструмент взаємодії держави та громадян у більшості сфер суспільного життя» (Самодай, та інші, 2024) Подібні платформи стали важливими осередками військово-інформаційного спротиву агресору та засобом підтримки громадян. У даному випадку держава долучається до синтезу концептів «дія» та «мовлення», створюючи новий бачення суспільно-державної взаємодії.

Активний вступ української держави у цифровий простір в умовах війни, а також відсутність в ньому традиційної системи стримувань і противаг викликає у багатьої аналітиків занепокоєння щодо розгортання цифрової диктатури в країні. Аналізуючи подібні ризики, О. Золотар зауважує: «Про небезпеку, що «ми рухаємося у напрямі контрольованого суспільства», попереджав ще Й. Масуда в своїй праці «Комп'ютопія». Він писав про сувору альтернативу, що стоїть перед людством – вибором між «двома різко контрастуючими моделями майбутнього»: між «Комп'ютопією», тобто справді демократичним, правовим інформаційним суспільством, та «автоматизованою державою» (Золотар, 2017, с. 20). Розв'язання цього питання лежить у площини володіння та використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Комп'ютопією можлива тільки в умовах збереження можливості дії та мовлення для всіх учасників суспільних відносин, що доволі складно з урахування монополії державних та комерційних організацій на деякі види інформаційно-комунікаційних технології. Розмаїття видів даних технології, а також можливість існувати по за ними є запобіжником для розвитку цифрової диктатури, незважаючи на легкість її створення в умовах війни.

Вагомим проявом цифрової диктатури є контроль інформаційних потоків у вигляді програмного та аналітичного цизурування. У цифровому просторі відомі два приклади подібних обмежень на користь окремих політичних ідеологій.

З одного боку, обмеження висловлювань у західних соціальних мережах, які не відповідають ліберальному порядку денному та моделі відкритого суспільства. Як приклад, етика фейсбук та політичні гойдалки платформи твіттер (X). З іншого боку, східний проєкт «Золотий щит» як система фільтрації вмісту інтернету у Китайській народній республіці, яка спромоглась побудувати інформаційну екосистему, що відповідає комуністичній ідеології, розповсюдженій в цій країні.

Обдива варіанти є проявами цифрової державно-політичної цинзури. Різниця тільки у тому, хто є монопольним власником інформаційно-комунікаційних технологій. Якщо на Заході – це модерні транснаціональні компанії, то на Сході – це системи державного контролю обігу інформації.

Питання інформаційного контролю під час російсько-української війни стоїть особняком. Якщо на початку війни телемарафон «Єдині новини» став інструментом подалання паніки та морально-психологічної мобілізації українського суспільства, то на данний час зазначений інформаційний канал поступово втрачає популярність: «Найпопулярнішим джерелом інформації про події російсько-української війни для українців є Телеграм-канали – це джерело назвали 53% респондентів. Друге та третє місця ділять міжособистісні контакти (родичі, друзі, знайомі – 42%)

та YouTube (40%). Телемарафон «Єдині новини» використовують для отримання такої інформації 37% опитаних» (Бекешина, 2024). Зробимо припущення, що використання месенджерів дає відчуття інсайту, персональності, долученості та безпеки, що психологічного важливо для людини під час війни та небезпеки.

У даному випадку просування мовлення спирається на персональний авторитет інформаційного джерела. Крім того, мовлення напряму пов'язується з дією та залученістю. Автори телеграм-каналів отримують майданчик для збору грошей на дрони, а читачі можливість зробити свій прямий внесок у спротив та перемогу.

Тобто, соціальні медіа самоорганізують та впорядковують інформаційні потоки. Як приклад, телемарафон «Єдині новини» перейняв у соціальних мереж зібрання донатів на потреби військових як певну форму комунікаційної дії та зворотнього зв'язку з аудиторією.

Висновки дослідження і перспективи подальших пошуків у даному напрямку. Протягом проведених філософських пошуків вдалось уточнити, що інформаційно-комунікаційні технології є інтеграційним та багатошаровим засобом розповсюдження соціальної взаємодії в рамках інформаційного суспільства, який тяжіє до цифровізації, модернізації та самоорганізації пов'язаних систем, де організується обіг інформації.

Інформаційно-комунікаційні технології мають телекомунікаційну, цифрову та соціальну складові, які з'явились поступово, а зараз доповнюють одна одну на основі атракторів, що визначають вектор взаємодії. На сьогодні питання стоїть про цифрову інклюзію та поміркованість, які постають домінатними векторами у активній взаємодії людей у соціальному просторі, тому що війна значно обмежила та суб'єктивізувала доступ до корисної інформації. В умовах російсько-української війни мережево-цифрова складова інформаційно-комунікаційних технологій значно випередила традиційні телекомунікацій засоби подачі інформації. Це було пов'язано зі свободою висловлювання, персональним авторитетом джерела інформації, а також можливістю зворотного впливу на розвиток подій у вигляді пожертвувань на армійські підрозділи, який захищають регіони України.

У статті досліджується роль інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у процесі цифровізації українського суспільства під час російсько-української війни. Особливу увагу приділено впливу ІКТ на державне управління, економіку, освіту, соціальну комунікацію та інформаційну безпеку. Розкрито, як цифрові інструменти сприяли адаптації суспільства до кризових умов, а також окреслено виклики, пов'язані з військовими діями та кібератаками. Російсько-українська війна стала каталізатором трансформацій у різних сферах життя, особливо в галузі цифрових технологій. Україна продемонструвала значний прогрес у впровадженні ІКТ для підтримки економіки, освіти та державного управління, що підкреслює важливість цифровізації для виживання та розвитку в умовах війни. Перспективою досліджень у цьому напрямку може стати пошук інструментів гармонізації суспільно-державних відносин в цифровому просторі на основі свободи, демократії та плюралізму після війни.

Список використаних джерел

Бекешина І. (2024). Джерела інформації про війну. https://dif.org.ua/article/dzherela-informatsii-pro-viynu (дата звернення 27.10.2024).

Давиденко Г. (2023). Цифрова інклюзія та доступність: соціальна діджиталізація: монографія. Вінниця: ТВОРИ. 240 с.

Єрмоленко А. М. Комунікативна практична філософія: підручник. Київ: Либра, 1999. 488 с.

Золотар О. О. Електронна демократія і цифрова диктатура. Інформація і право, 2017. (4). 16-25.

Малєєв В. О. Безпальченко В. М. Інтернет-небезпека: ризики, аналіз залежностей, першочергові заходи. *Вісник Херсонського національного технічного університ*у. 2020. № 4 (75). С. 189–197.

Мамон, О., Мунтян, Л., Іваненко, Р. Технологічні й соціальні виклики розвитку WEB 3.0: аналіз та прогнози. Наука і техніка сьогодні, 2024. 4 (32), С. 1155-1170.

Олешко, А. А., Гороховець, Є. В. (2019). Інформаційно-комунікаційні технології та людський розвиток. *Інвестиції: практика та досвід.* 2019. (16), 16-19.

Пода Т. А. Інформаційно-комунікаційні технології в контексті сучасних міжнародних відносин: соціально-філософський аналіз. *Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія*. 2013. (2). 59-63.

Самодай В., Машина Ю., & Білаш С. Проблеми та перспективи розвитку інновацій в умовах діджиталізації (на прикладі додатку «Дія»). Економіка та суспільство. 2024. (59). https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-5

© Олег, Масюк, 2024

Храбан Т. Репрезентація емоцій українськими користувачами соціальних мереж за допомогою концепту війна. *Вісник Національного університету оборони України.* 2023. 75(5). 164–171. https://doi.org/10.33099/2617-6858-2023-75-5-164-1

Янковський О. «Цифрове гетто». Як Росія «відсікає» від України жителів в окупації. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-rosiya-blokuye-internet-telebachennya-okupatsiya/32274722.html (дата звернення 26.10.2024).

References

Bekeshyna, I. (2024). Dzherela informatsii pro viinu. https://dif.org.ua/article/dzherela-informatsii-pro-viynu (data zvernennia 27.10.2024).

Davydenko, H. (2023). Tsyfrova inkliuziia ta dostupnist: sotsialna didzhytalizatsiia: monohrafiia. Vinnytsia: TVORY. 240 s.

Yermolenko, A. M. (1999). Komunikatyvna praktychna filosofiia: pidruchnyk. Kyiv: Libra, 488 p.

Zolotar, O. O. (2017). Elektronna demokratiia i tsyfrova dyktatura. Informatsiia i pravo, (4), 16-25.

Malieiev, V. O. Bezpalchenko, V. M. (2020). Internet-nebezpeka: ryzyky, analiz zalezhnostei, pershocherhovi zakhody. Visnyk Khersonskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. № 4 (75). P. 189–197.

Mamon, O., Muntian, L., Ivanenko, R. (2024). Tekhnolohichni y sotsialni vyklyky rozvytku WEB 3.0: analiz ta prohnozy. Nauka i tekhnika sohodni, 4 (32), S. 1155-1170.

Oleshko, A. A., Horokhovets, Ye. V. (2019). Informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii ta liudskyi rozvytok. Investytsii: praktyka ta dosvid, (16), 16-19.

Poda, T. A. (2013). Informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii v konteksti suchasnykh mizhnarodnykh vidnosyn: sotsialno-filosofskyi analiz. Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Filosofiia. Kulturolohiia, (2), 59-63.

Samodai, V., Mashyna, Yu., & Bilash, S. (2024). Problemy ta perspektyvy rozvytku innovatsii v umovakh didzhytalizatsii (na prykladi dodatku «Diia»). Ekonomika ta suspilstvo, (59). https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-5

Khraban, T. (2023). Reprezentatsiia emotsii ukrainskymy korystuvachamy sotsialnykh merezh za dopomohoiu kontseptu viina. Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy, 75(5), 164–171. https://doi.org/10.33099/2617-6858-2023-75-5-164-1

Yankovskyi, O. (2023). «Tsyfrove hetto». Yak Rosiia «vidsikaie» vid Ukrainy zhyteliv v okupatsii. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-rosiya-blokuye-internet-telebachennya-okupatsiya/32274722.html (data zvernennia 26.10.2024).

OLEH, MASIUK – Doctor of Philosophical Sciences,
Assistant Professor, Professor of Department of Philosophy, Public
Administration and Social Work of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine).
E-mail: olegpm16@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0003-3853-5863

THE INFLUENCE OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES ON THE DIGITALIZATION OF SOCIETY IN THE CONDITIONS OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Abstract

The relevance of the research topic lies in the need to rethink the use of information and communication technologies after the beginning of the Russian-Ukrainian war as a comprehensive tool for fighting and protecting the information society in the digital age. The purpose of our article is to build a thinking model of the influence of information and communication technologies on the digitalization of society in the conditions of the Russian-Ukrainian war. Particular attention is paid to the impact of ICTs on public administration, economy, education, social communication, and information security. It is revealed how digital tools have contributed to the adaptation of society to crisis conditions, and the challenges associated with military operations and cyberattacks are outlined. Research methodology. The use of synergistic and communication approaches is due to the view of information and communication technologies as a set of interconnected systems that exchange information, bases, and meanings. At the same time, today the social component already chooses the parameters of the technical part of these technologies. The material of the article contains a description of the social challenges of Web 3.0. Separate attention focused on digital inclusion and digital public space. The article analyzes the connection and mutual influence of the communicative concepts «action» and «speech», as well as their influence on the current social life in Ukraine. A separate part of the article is devoted to the analysis of digital censorship and digital dictatorship. Their relevance and danger in the conditions of the war and after its end. Regulation of information monopolies

and support of multiple voices helps to achieve digital democracy in our country. Conclusions. Telecommunication means of information transmission are gradually losing their popularity due to the monopoly of informing the population. However, they are trying to keep the attention of the viewers due to the involvement of digital and social technologies. In the conditions of war, the network-digital component of information and communication technologies gradually comes to the fore. This is related to the personal provision of information, as well as the possibility of a negative impact on the content and the author. At the same time, the issue of harmonizing public-state relations in the digital age in our country remains open.

Keywords: information and communication technologies, digitalization of society, information, informatization, digital information space, digital society, network society, social threats/risks, information control, digital vector, digital platforms, telegram channel, broadcasting, Russian-Ukrainian war

© The Authors(s) 2024
This is an open access article under
The Creative Commons CC BY license

Received date 01.10.2024
Accepted date 15.10.2024
Published date 01.11.2024

How to cite: Олег, Масюк. Вплив інформаційно-комунікаційних технологій на цифровізацію суспільства в умовах російсько-української війни. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2024. 21 (98). P. 55–62
doi https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-07

© Олег, Масюк, 2024

УДК 130.2+304.2
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-08

ДОБРОЧЕСНІСТЬ І КУЛЬТУРА: У ПОШУКАХ ВИТОКІВ, ЯКІ ЗМІНИЛИ СВІТ

ОКСАНА, ПОНОМАРЕНКО[1]

Анотація

Сучасний світ переживає масштабні зміни, що спричинені рамковими умовами цифрового суспільства та глобальними цивілізаційними викликами, які кардинально впливають на технологічні, соціальні та культурні аспекти життя національних соціумів. У період, коли традиційні моральні орієнтири зазнають критики, а сучасна культура стикається із викликами технологічного прогресу та соціальних розривів, дослідження предфілософських практик набуває нового значення. Тема доброчесності в архаїчних культурах залишається мало вивченою в сучасній науковій літературі. Попри значний інтерес до ритуальних практик, соціальних структур та світогляду мисливців-збирачів і ранніх землеробів, питання моральних і етичних норм у цих культурах часто виявляється в тіні інших досліджень. Дослідження доброчесності в архаїчних суспільствах є важливим для розуміння того, як на ранніх етапах людського розвитку формувались соціальні норми, що регулювали поведінку та взаємодію індивідів. Хоча доброчесність як моральна категорія отримала своє філософське оформлення в античній філософії, зокрема у філософії Сократа, працях Платона, Аристотеля, коріння цього поняття можна знайти значно раніше, в первісних культурах. Архаїчні культури, хоч і не сформулювали абстрактних філософських понять, оперували конкретними ідеями, пов'язаними з цінностями, нормами поведінки та уявленнями про «правильне» життя. В таких суспільствах моральні норми могли проявлятися через міфи, ритуали, правила поведінки в спільноті, традиції полювання, релігійні уявлення та відносини з природою. Первісне мислення, яке багато дослідників називають «міфопоетичним», було занурене в природний і соціальний контекст, де моральні цінності нерідко мали практичний характер і були тісно пов'язані з виживанням спільноти. Ці культури бачили доброчесність не лише як індивідуальну рису, але як колективну відповідальність, закорінену в релігійних та космологічних уявленнях. Розуміння того, як стародавні суспільства відображали доброчесність у своїх соціальних практиках, допоможе не лише осмислити її корені, але й зробити висновки для сучасних освітніх і виховних практик.

Ключові слова: доброчесність, свідомість, первісне мислення, колективна відповідальність, мораль, ритуал, міф, архаїчність, передфілософські культурні практики.

Постановка проблеми. В сучасних умовах глобалізації та становлення цифрового суспільства, як загальна тенденція, простежується розмивання ідентичності як національної та духовно-культурної, так і морально-етичної, що спонукає до переосмислення традиційних цінностей. В цьому аспекті стає особливо важливим звернення до історико-теоретичних підвалин та витоків самих моральних понять. Здійснення семантично-риторичного аналізу, закріпленого в архаїзмах, архетипного способу сприйняття дійсності, з акцентом на їх лексичному значенні та способах стилістичного використання у текстах різних епох, дозволить виявити евристичний потенціал архаїстичних уявлень про доброчесність. Альтернативні моделі моральної поведінки, що базувалися на спільних ритуалах і міфах, можуть слугувати основою для пошуку етичних орієнтирів у сучасному суспільстві. Тому вивчення цих ранніх форм етичної свідомості допомагає не тільки розуміти витоки поняття доброчесності, але й віднайти шляхи її відновлення в умовах сьогодення.

Огляд останніх досліджень. Серед досліджень загального характеру, що стосуються вивчення різних аспектів архаїчних культур, варто зупинитись на працях Клода Леві-Строса, Марселя Мосса, Жана-П'єра Вернана, Мірча Еліаде, Ганса Петера Дюрра. У контексті релігійних і етичних вірувань неолітичних спільнот надзвичайно важливими є роботи Клауса Шмідта «Göbekli Tepe: a Stone Age Sanctuary in South-Eastern Anatolia» та праця Ендрю Коллінза «Gobekli Tepe: Genesis of the Gods». Серед важливих досліджень, що розкривають культурну та соціальну різноманітність архаїчних суспільств, варто звернути увагу на колективну працю «Archaic Societies: Diversity and Complexity across the Midcontinent» (Emerson, Dale, McElrath, and Fortier, 2009) та дослідження «The Evolution of Moral Understanding in Prehistoric Cultures»

[1] Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди (Харків, Україна)
E-mail: oksana.ponomarenko1987@gmail.com
ORCID iD: http://orcid.org/0000-0003-0500-6148

(Giri, 2006), яке висвітлює еволюцію моральної свідомості в первісних спільнотах.

Мета дослідження. Тема доброчесності в архаїчних культурах залишається мало вивченою в сучасній науковій літературі. Попри значний інтерес до ритуальних практик, соціальних структур та світогляду мисливців-збирачів і ранніх землеробів, питання моральних і етичних норм у цих культурах часто виявляється в тіні інших досліджень. Дослідження доброчесності в архаїчних суспільствах є важливим для розуміння того, як на ранніх етапах людського розвитку формувались соціальні норми, що регулювали поведінку та взаємодію індивідів. Ці норми, хоча й відрізняються від сучасних концепцій доброчесності, могли мати ключове значення для підтримання соціальної гармонії, виживання спільнот і їхнього релігійного життя. Саме тому, метою дослідження є активізація цього культурно-історичного досвіду в сучасних реаліях.

Виклад основного матеріалу. Питання про існування концепції доброчесності в архаїчних культурах є складним і багатогранним, оскільки ці суспільства мали зовсім інші соціальні структури, вірування та світогляд, ніж сучасні. Однак можна стверджувати, що певні поняття, близькі до сучасного розуміння доброчесності, існували, хоча й проявлялися в іншому культурному контексті. Первісні культури через міфологію та ритуали створювали соціальні та моральні правила, спрямовані на підтримку гармонії між людиною, природою та божественними силами.

Для виокремлення витоків поняття доброчесності варто проаналізувати особливості колективної свідомості в архаїчних культурах. Архаїчні культури мали характерний стан, де індивід не мислив себе окремо від групи чи колективу. Людина ототожнювала себе з певною соціальною, релігійною або родовою групою, чиє життя було сплетене з ритуалами, міфами і традиціями, що підтримували соціальну цілісність. Міфи допомагали формувати колективну ідентичність та пояснювати місце людини як частини буття в контексті міфологічної реальності. В архаїчних культурах доброчесність була насамперед колективним, а не індивідуальним феноменом. Індивідуальна поведінка регулювалася традиціями, ритуалами та табу, і часто поняття «добра» і «правильного» були нерозривно пов'язані з підтримкою соціальної та космічної гармонії.

Перехід до персоналістичної свідомості, де людина починає усвідомлювати себе як окремого, автономного суб'єкта, відбувся порівняно нещодавно в історії людства. Як зазначає Поль Вернан в своїй праці «Myth and Thought among the Greeks»: «інновації в багатьох різних галузях вказують на зміну ментальності настільки помітну, що її розглядають як народження «західної людини», справжній розквіт розуму та духу в усіх значеннях цього терміну» (Vernant, 2006, с. 15). Автор говорить про зміни у системі мислення та всій гамі психологічних функцій, таких як способи символічного вираження та маніпулювання знаками, уявленнями про час і простір, причинність, пам'ять, уяву, організацію дій, волю та особистість, що відбуваються від homo religiosus архаїчних культур до політичного міркуючого індивіда. Карл Густав Юнг описував розвиток свідомості як поступовий процес, у якому індивід стає самостійною особистістю. Дослідник зазначає: «… несвідома душа нездоланно прагне асимілювати в душевні події увесь зовнішній чуттєвий досвід. Проекція є настільки глибинним процесом, що знадобилося кілька тисячоліть культури, аби хоч трохи відділитись від зовнішнього об'єкта» (Юнг, 2023, с. 14-15).

Первісні суспільства, попри відсутність писемної традиції та науки в сучасному розумінні, розробили надзвичайно складні технології, такі як землеробство, приручення тварин, гончарство, металургія та ін. На думку Клода Леві-Строса ці досягнення не були випадковими, давні люди спостерігали за природою, виводили закономірності з тривалих спостережень та експериментів, але в основному намагалися вирішувати конкретні проблеми, з якими вони стикалися у повсякденному житті – наприклад, як виростити врожай, приручити тварин або вилікувати хворобу. Клод Леві-Строс у своїй праці «Первісне мислення» використовує термін «бріколаж» для позначення форми мислення, яка притаманна первісним культурам. Бріколаж заснований на використанні підручних засобів і матеріалів, які вже є в наявності, що робить його гнучким і відкритим до імпровізації. Бріколер не планує свого набору інструментів наперед, а працює з тим, що має під рукою, пристосовуючи кожен елемент для вирішення завдань, навіть якщо цей елемент не призначений для конкретного завдання. На противагу цьому інженерне проектування потребує спеціалізованих інструментів для кожного проекту. Такий раціональний і структурований підхід, заснований на попередньому плануванні й точному визначенні потреб, матеріалів та інструментів,

© Оксана, Пономаренко, 2024

потребує максимального контролю над ситуацією, щоб отримати передбачуваний і стабільний результат, який можливо відтворити багаторазово за певних умов. Первісна людина, як бріколер, творила свою науку з доступних матеріалів і явищ, організовуючи їх таким чином, щоб досягти практичних результатів, не завжди усвідомлюючи можливі абстракції. Міфи і ритуали слугували своєрідними системами пізнання, оскільки вони зберігали і передавали спостереження за природою, властивості об'єктів, їх класифікацію та взаємодію (Леві-Строс, 2000, с. 30-35).

Ганс Петер Дюрр пропонує цікаву перспективу на світосприйняття культур давніх мисливців-збирачів, акцентуючи на їхньому глибокому зв'язку з життям і природою, позбавленому інтелектуального осягнення життя чи підпорядкування його правилам і знанням. Це ілюструють слова Ф.Ніцше наведені Дюрром: «істина для їхніх ніг», істина, яку можна відчувати в дії, через рух і танець». Мисливці-збирачі не ставили знання на перше місце, а радше прагнули до відчуття життя в кожному моменті, в якому була і смерть. Для них головною цінністю було саме життя його безпосереднє проживання й відтворення. Це життєрадісне ставлення до існування, яке спостерігали багато етнографів, відрізняло мисливців від землеробів. Для мисливців смерть була природною частиною життя – моментом, що служив продовженню життя. За Дюрром мисливці бачили смерть не як кінець, а як складову частину великого циклу життя. Такий підхід до життя й смерті формував їхню доброчесність, яка полягала у гармонії з природою та світом, без прагнення до контролю чи підпорядкування (Duerr, 1984, с. 4-11).

Мірча Еліаде, досліджуючи архаїчні релігії, підкреслював значення священного часу і простору. Еліаде стверджував, що архаїчні суспільства жили в особливій формі часу, де кожен ритуал оновлював початковий космологічний акт: «ритуал завжди полягає у повторенні архетипного жесту, здійснюваного від початку «Історії» предками чи богами, і що це дає змогу «онтизувати», за допомогою ієрофаній, найбанальніші й найнезначніші акти (Еліаде, М. 2016, с. 49). Повторюючи ці дії, людина не лише символічно повертається до витоків, але й стирає кордони між минулим і теперішнім, долаючи звичайний «профанний» (буденний) час. У цей момент архаїчна людина «долучається» до священної реальності, знову переживаючи космогонічний початок. Мірча Еліаде підкреслює відмінність між архаїчним і сучасним сприйняттям основних життєвих процесів, таких як сексуальність та харчування, трактуючи їх не просто як фізіологічні акти, а як сакральні ритуали та таїнства. Для людини архаїчних культур ці дії були глибоко символічними та сповненими ритуального змісту, який відкривав шлях до вищої реальності, допомагаючи долучитися до самого Життя в космічному сенсі. Це кардинально відрізняється від сучасного погляду, де такі дії розглядаються здебільшого через призму фізіологічної необхідності та позбавлені сакрального значення (Еліаде, М. 2016, с. 48).

У цьому контексті доброчесність у первісних культурах мала сакральний вимір: кожна дія людини була вкорінена в ритуальних системах, які регламентували її взаємодію зі світом і космосом. Це дає нам змогу побачити, що доброчесність не була набором моральних норм, як у сучасному суспільстві, а радше способом глибокого, священного зв'язку із Життям, який перевищує суто фізіологічні чи соціальні функції.

Ритуал був одним із центральних механізмів у архаїчних культурах, через які люди прагнули взаємодіяти з божественними силами або підтримувати космічний порядок. Він виступав як спосіб залучення священних сил і відновлення гармонії між світом людей і світом богів або духів. Багато архаїчних культур вважали жертвоприношення важливим актом підтримання балансу між людьми та богами або духами природи. В праці «Sacrifice: its nature and function» Марсель Мосс відзначає, що «жертовна річ служить посередником між жертводавцем або об'єктом, на який повинна звернутися корисна дія приношення, і божеством, якому зазвичай адресована жертва» (Hubert, Mauss, 1964, с. 11). Добродійність, щедрість або жертвування в такому контексті сприймаються не як випадкові чи індивідуальні дії, а як ритуальні обов'язки, що підтримують гармонію між людиною і божественним порядком.

Одним із головних елементів доісторичних культур був шаманізм – практика взаємодії з духовним світом через посередництво шаманів. У цих суспільствах шаман відігравав особливу роль як той, хто міг входити в стан трансу, подорожувати до світу духів, спілкуватися з божественними силами та лікувати чи впливати на природу через ритуали. Шамани, через свою здатність досягати стану взаємодії з духовним світом, могли розглядатися як носії певної форми «доброчесності». Проте ця доброчесність полягала не в етичній

поведінці у сучасному розумінні, а в здатності підтримувати баланс між фізичним і духовним світом, забезпечуючи виживання і добробут племені. Варто відзначити, що в цих суспільствах взаємодія з божественними силами могла не обмежуватися тільки шаманами. Ритуали і практики, що стосувалися поклоніння духам природи, предкам або тотемним тваринам, могли бути загальноплемінними. Під час ритуалів і свят уся громада могла входити в особливий стан єдності з силами природи та космосу. Це було своєрідним вираженням гармонії між людьми і духовним світом, що могло вважатися «доброчесним» станом – перебуванням у гармонії з божественним і природним порядком. Подібні практики зустрічаються в різних культурах. Наприклад, в багатьох шаманських традиціях північних народів, таких як саамі, інуїти чи північноамериканські індіанці, полювання є не просто економічною діяльністю, а ритуалом взаємодії з духами тварин. Мисливці часто звертаються до духа тварини з проханням «пожертвувати себе» для підтримки життя племені, і полювання супроводжується ритуалами вдячності та вшанування. Людина, яка не вміла правильно взаємодіяти з природними силами або зневажала ритуальні обов'язки, могла вважатися недоброчесною, оскільки її дії порушували цей космічний баланс.

У первісних культурах, де відсутні письмові форми передачі знань, міфи і ритуали виступали в ролі ключових засобів збереження не лише знань, але й етичних норм і цінностей, які визначали поведінку та моральні принципи спільнот. Покоління передавали ці знання через міфологічні образи і ритуальні практики, і так утримували тяглість доброчесності й зв'язок із сакральним світом. Як зазначає Аляйда Ассман, «комунікація між епохами та поколіннями переривається, коли втрачається певний фонд спільного знання...існує паралель між культурною пам'яттю, що охоплює епохи й спирається на нормативні тексти, і комунікативною пам'яттю, що передається у вигляді усних спогадів і охоплює, як правило, приблизно три покоління» (Ассман, 2012, с. 22). Втрата цієї комунікативної пам'яті в первісних культурах загрожувала розривом моральних і етичних традицій, що пояснює, чому важливо було не тільки зберігати ритуали, але й підтримувати їхню онтологічну і символічну силу через покоління.

Можна зробити припущення, що уявлення про доброчесність еволюціонували через індивідуальні дії та рішення, які згодом набули колективного значення. Первісні культури демонструють, як через ритуали і міфологію окремі моральні практики ставали частиною соціального порядку. Як зазначає Фердинан де Сосюр, «ніщо не може стати елементом мови без попереднього випробування у мовленні, і всі еволюційні явища започатковуються у сфері діяльності індивіда» (Сосюр, 1998, с. 213). Можна провести паралель між процесами формування мови та етичних норм. Сосюр вказує, що елементи мови спочатку повинні пройти випробування у мовленні, тобто індивідуальні прояви є основою для подальшої колективної інтеграції та еволюції мовних явищ. Це також стосується і моральних принципів, таких як доброчесність. Як і в мові, етичні ідеї та моральні орієнтири спочатку виникають у сфері індивідуальної діяльності – у способах мислення та поведінки окремих членів суспільства. У первісних культурах такі індивідуальні випробування та експерименти з етичними ідеями часто втілювались у міфах, ритуалах та соціальних практиках, які потім поступово ставали частиною колективної свідомості та культурного спадку. Це можна порівняти з тим, як індивідуальні мовні інновації з часом стають частиною загальної мови.

Доброчесність в архаїчних суспільствах пов'язана з дотриманням обов'язків перед спільнотою через участь у ритуалах обміну. Як зазначає Марсель Мосс, «у скандинавській цивілізації, як і в багатьох інших, обміни та угоди здійснюються у формі дарів; теоретично вони є добровільними, але насправді їх дарують і обов'язково взаємно обмінюють (Mauss, 2002, с. 3). Це не стільки акт індивідуального вибору, скільки вираження глибоких соціальних та моральних зобов'язань. Примусовий характер дару можна розглядати як частину морального обов'язку кожного члена спільноти. Добровільність дарування лише видима – насправді ж, відмова від участі в цьому процесі або невиконання зобов'язань, накладених даром, могла б сприйматися як порушення моральних норм і загрожувати соціальній стабільності. Обов'язковий обмін є інструментом для підтримки соціальної гармонії та солідарності. Він підтримує зв'язки між окремими людьми та групами, які базуються на взаємності й відповідальності. Архаїчний механізм обміну розвиває такі моральні якості, як щедрість, вірність обіцянкам, відповідальність за суспільне благо. Зобов'язання дару створюють умови, за яких індивід мусить ставити колективні інтереси вище за власні й таким

© Оксана, Пономаренко, 2024

чином демонструвати свою моральну стійкість і доброчесність.

У сучасній концепції доброчесності значну роль відіграє індивідуальна відповідальність і особисті моральні принципи. У архаїчних культурах індивідуальна відповідальність була менш важливою, оскільки головним було дотримання колективних правил і норм. Особисті якості, такі як сміливість, вірність або щедрість, могли вважатися доброчесними, але вони розглядалися лише у контексті їхнього значення для колективу. Можна стверджувати, що архаїчним культурам було притаманне прагнення до колективної доброчесності. У цих культурах моральний і соціальний порядок був нерозривно пов'язаний із релігійними, космологічними та міфологічними уявленнями. Порушення гармонії всередині спільноти сприймалося як загроза для всього колективу, і саме відновлення цієї гармонії ставало головним завданням. У міфологічному світогляді світ був упорядкованим, правильним, але вразливим до порушень. Як правило, ці порушення виникали через зраду звичаїв, порушення табу або злочини, які ставили під загрозу колективну доброчесність. У такому контексті будь-яка негода, хвороба, природні катастрофи чи інші нещастя вважалися наслідком порушеного порядку, який потрібно було відновити через ритуали очищення або вигнання винних. Як приклад можна навести трагедію Софокла «Цар Едіп», де місто Фіви страждає від чуми, оскільки був порушений соціальний і божественний порядок. Вбивство царя Лая стало злочином не тільки перед людиною, але й перед всім містом і божествами. Щоб відновити доброчесність та гармонію, необхідно знайти винуватця та вигнати його, навіть якщо цей винуватець – сам цар Едіп. Архаїчна доброчесність таким чином не була індивідуальною справою – вона вимагала підтримки від всієї спільноти через колективні звичаї та традиції.

Можна припустити, що у первісних культурах доброчесність формувалася не через спеціалізовані етичні доктрини, як це стало характерним для пізніших цивілізацій, а через практичні життєві ситуації, наявні символи й культурні форми. Подібно до бріколера, який використовує підручні засоби, архаїчні суспільства конструювали свої уявлення про моральність з наявних матеріалів – звичаїв, ритуалів, міфів і взаємодії з природою. Ці елементи міфологічного та ритуального життя часто були «напівспеціалізованими» – як у бріколажі, де кожен елемент має кілька потенційних значень. Наприклад, ритуали полювання могли одночасно бути актом фізичного виживання і проявом глибокої шаноби до тварини, як частини космічного циклу життя та смерті. В такому розумінні полювання не було простою утилітарною практикою, але й актом етичної доброчесності, де повага до природи і взаємодія з нею ставали моральними принципами.

Міфи, як культурні конструкції, що «збиралися» із наявних чуттєвих образів і понять, відображають важливі для архаїчних культур цінності. У міфологічній рефлексії, кожен елемент – тварина, дерево, природний об'єкт – уособлював певну силу. Міф міг описувати героїчний вчинок, який не лише пояснював космічні явища, але й формував правила доброчесної поведінки: повага до старших, зв'язок з предками, співчуття до слабких або захист спільноти. Ці правила не були формалізованими або записаними як закони, але передавалися через ритуали, історії та символи – як універсальні елементи «на півдорозі» між конкретною подією і абстрактною етичною нормою. Тому кожна дія в архаїчних культурах могла одночасно бути буденним вчинком і актом доброчесності, якщо вона відповідала культурному контексту і символічним уявленням спільноти. У контексті архаїчних культур знаки відігравали ключову роль у творенні та підтримці уявлень про доброчесність. Ритуали, тотемічні тварини, природні об'єкти виступали знаками, які допомагали людям усвідомлювати своє місце у світі та моральні межі їхньої поведінки. Наприклад, тотем або ритуальний знак тварини міг нести в собі уявлення про силу, мудрість, мужність.

Висновок. Глобальні виклики, які породжують протиріччя між суспільною та антропологічною природою людини вимагають перегляду культурно-історичного досвіду становлення та використання у суспільних практиках такого поняття як доброчесність. Крім того соціальна несправедливість, руйнація традиційних ціннісних систем, що призводять до втрати духовних орієнтирів, актуалізують потребу в дослідженні витоків моральних понять, корені яких лежать у предфілософських культурних практиках. Доброчесність в архаїчних культурах була багатогранним феноменом, який виходив за межі індивідуальної моральності та етичних норм у сучасному розумінні. Її корені варто шукати у глибокому зв'язку між людиною, спільнотою та природою. Архаїчні суспільства, де міф

і ритуал були основними формами пізнання та регулювання соціальних відносин, розглядали доброчесність не як набір особистих чеснот, а як спосіб підтримання гармонії між різними елементами світу. Міфи та ритуали відігравали ключову роль у конструюванні моральних норм і забезпеченні порядку. Ритуальні дії оновлювали початковий космологічний акт створення світу, тим самим повертаючи спільноту до сакрального часу, де смерть і життя постійно переплітalися в циклічному русі. Однією з ключових характеристик доброчесності в цих суспільствах було колективне сприйняття відповідальності. Відносини між членами спільноти будувалися на принципах взаємної підтримки, обміну та дару, що формувало такі моральні якості, як щедрість, відповідальність і вірність. У цих умовах індивід ставив інтереси спільноти вище за власні, демонструючи таким чином свою здатність зберігати стабільність і рівновагу в групі. Доброчесність у архаїчних культурах можна описати через поняття бріколажу, оскільки вона була адаптивною і залежала від наявних символів, ритуалів і звичаїв. Ці культури творили свою моральність не через абстрактні категорії, а через конкретні образи й ситуації, які водночас були універсальними і локальними та постійно збагачувалася через міфологічну рефлексію.

Список використаних джерел

Ассман, А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті. Київ: Ніка-Центр, 2012.

Еліаде, М. Трактат з історії релігій. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2016.

Леві-Строс, К. Первісне мислення. Київ: Український Центр духовної культури, 2000.

Сосюр, Ф. де. Курс загальної лінгвістики. Київ: Основи, 1998.

Юнг, К. Г. Архетипи і колективне несвідоме. Львів: Видавництво Астролябія, 2023.

Duerr, Hans Peter. Sedna, oder, Die Liebe zum Leben. Suhrkamp, 1984.

Emerson, Thomas E., Dale L. McElrath, and Andrew C. Fortier. 2009.

Archaic Societies: Diversity and Complexity Across the Midcontinent. Albany: State University of New York Press.

Giri, Ananta Kumar. «The Evolution of Moral Understanding.» Journal of the Royal Anthropological Institute 12(1). Institute of Development Studies, Madras, 2006.

Hubert, Henri, and Marcel Mauss. Sacrifice: Its Nature and Function. London: COHEN & WEST.

Mauss, Marcel. The Gift: The Form and Reason for Exchange in Archaic Societies. Routledge Classics, TJ International Ltd, Padstow, Cornwall, 2002.

Vernant, Jean-Pierre. 2006. Myth and Thought Among the Greeks. New York: ZONE BOOKS, 2006.

References

Assmann, A (2012). Spaces of Memory: Forms and Transformations of Cultural Memory. 2012. Nika-Center. Kyiv.

Eliade, M. A (2016). Treatise on the History of Religions.Dukh i Litera. Kyiv.

Lévi-Strauss, Claude (2000). The Savage Mind. Ukrainian Center for Spiritual Culture. Kyiv.

Saussure, Ferdinand de (1998). Course in General Linguistics. Osnovy. Kyiv.

Jung, Carl Gustav (2023). Archetypes and the Collective Unconscious. Astrolabe Publishing. Lviv.

Duerr, Hans Peter (1984). Sedna, oder, Die Liebe zum Leben. Suhrkamp.

Emerson, Thomas E., Dale L. McElrath, and Andrew C. Fortier (2009). Archaic Societies: Diversity and Complexity Across the Midcontinent. Albany: State University of New York Press.

Giri, Ananta Kumar (2006). «The Evolution of Moral Understanding.» Journal of the Royal Anthropological Institute 12(1). Institute of Development Studies, Madras.

Hubert, Henri, and Marcel Mauss (1964) Sacrifice: Its Nature and Function. London: COHEN & WEST.

Mauss, Marcel (2002). The Gift: The Form and Reason for Exchange in Archaic Societies. Routledge Classics, TJ International Ltd, Padstow, Cornwall.

Vernant, Jean-Pierre (2006). Myth and Thought Among the Greeks. New York: ZONE BOOKS.

© Оксана, Пономаренко, 2024

OKSANA, PONOMARENKO – PhD student, Department of Philosophy,
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University (Kharkiv, Ukraine)
E-mail: oksana.ponomarenko1987@gmail.com
ORCID iD: https://orcid.org//0000-0003-0500-6148

INTEGRITY AND CULTURE: IN SEARCH OF THE ORIGINS THAT CHANGED THE WORLD

Abstract

The modern world is undergoing significant changes caused by the framework conditions of the digital society and global civilizational challenges, which are radically affecting the technological, social, and cultural aspects of national societies' lives. At a time when traditional moral guidelines are being critiqued, and contemporary culture is facing the challenges of technological progress and social divides, the study of pre-philosophical practices takes on new significance. The topic of integrity in archaic cultures remains poorly studied in the modern scientific literature. Despite considerable interest in the ritual practices, social structures, and worldviews of hunter-gatherers and early farmers, the question of moral and ethical norms in these cultures is often overshadowed by other research. The study of integrity in archaic societies is important for understanding how social norms that regulated the behavior and interaction of individuals were formed in the early stages of human development.Although virtue as a moral category found its philosophical expression in ancient philosophy, particularly in the philosophy of Socrates, the works of Plato, and Aristotle, the roots of this concept can be traced back much earlier, to primitive cultures. Archaic cultures, though they did not formulate abstract philosophical concepts, operated with concrete ideas related to values, behavioral norms, and notions of the «right» way of life. In such societies, moral norms could be manifested through myths, rituals, community rules, hunting traditions, religious beliefs, and relationships with nature. Primitive thinking, which many researchers refer to as «mythopoetic,» was deeply embedded in the natural and social context, where moral values often had a practical character and were closely linked to the survival of the community. These cultures saw integrity not only as an individual trait but also as a collective responsibility rooted in religious and cosmological beliefs. Understanding how ancient societies reflected virtue in their social practices will help not only to comprehend its roots but also to draw conclusions for contemporary educational and upbringing practices.

Key words: integrity, consciousness, primitive thinking, collective responsibility, morality, ritual, myth, archaic, pre-philosophical cultural practices.

© The Authors(s) 2024
This is an open access article under
The Creative Commons CC BY license

Received date 01.10.2024
Accepted date 25.10.2024
Published date 01.11.2024

How to cite: Оксана, Пономаренко. Доброчесність і культура: у пошуках витоків, які змінили світ. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2024. 21 (98). P. 63–69
doi https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-08

УДК 355.42-028.78
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-09

КЛАСИФІКАЦІЇ ВІЙСЬКОВО-БОЙОВИХ ТРАДИЦІЙ

ОЛЕКСАНДР, ПРИТУЛА[1]

Анотація

Розглянуто різноманітні класифікації військових традицій, що дають змогу розкрити їх складний і багаторівневий характер, завдяки якому зберігається сила і життєвість цих традицій, кращі з яких протягом століть передаються від попередніх до наступних поколінь. Здійснено класифікації військово-бойових традицій відповідно до різних критеріальних засад: за ступенем спільності серед військових традицій; за ступенем стійкості; військово-бойові традиції, що спираються на критерій рівня існування; за конкретною сферою їх застосування; за носіями військових традицій (традиції офіцерів, прапорщиків, сержантів і рядових); за сферами взаємозв'язків і відносин між військовослужбовцями (відносини бойової діяльності; відносини у повсякденній підготовці; відносини військового побуту); за критерієм ступеня нормативного закріплення; за їх впливом на зміцнення боєздатності Збройних Сил. Результат дослідження: 1) розкрито силу й життєвість традицій, що визначає необхідність переосмислення їх ключової ролі у життєдіяльності суспільства й армії, виховання на них як військовослужбовців Збройних Сил України, так і молоді; 2) підкреслено, що військові традиції, уособлюючи подвиги попередніх поколінь українських воїнів, постають потужним моральним орієнтиром для нинішнього покоління захисників Вітчизни; 3) аналізуючи питання сили і життєвості козацьких традицій, визначено низку засобів та форм козацького виховання, що можуть бути впроваджені в освітню практику. Таким чином, інтегральною основою збереження військових традицій в суспільстві постає гуманізм, завдяки чому, як засвідчує історичний досвід, стає можливим навіть в умовах війни зберігати вищі моральні цінності, що визначають духовний поступ суспільства. Різноманітні класифікації військових традицій дають змогу розкрити їх складний і багаторівневий характер. Завдяки йому зберігається сила і життєвість цих традицій, кращі з яких протягом століть передаються від попередніх до наступних поколінь. Інтегральною духовною основою збереження та збагачення військових традицій в суспільстві постає гуманізм. Завдяки цьому, як засвідчує історичний досвід, стає можливим навіть в умовах війни зберігати вищі моральні цінності, що визначають духовний поступ суспільства.

Ключові слова: військові традиції, військовослужбовці, козацькі традиції, військово-патріотичне виховання, тяглість традицій.

Постановка проблеми. Військові традиції позначають стійкі, історично утворені, укорінені у свідомості військових форми діяльності, поведінки, професійних та міжособистісних відносин військовослужбовців у воєнний та мирний час. Вони передаються від покоління до покоління воїнів і постають фундаментальними основами функціонування військової системи у державі. Військова діяльність козацтва забезпечила подальший поступальний розвиток розгалуженої системи військових традицій у вітчизняному суспільстві, складність і багатогранність якої актуалізує проблему їх класифікації.

Мета статті – розкрити класифікацію військово-бойових традицій.

Виклад основного матеріалу. Насамперед варто звернутися до визначення поняття традиції, що сприятиме розумінню специфіки військових традицій в історії нашого народу.

Поза традиціями, як наголошує М. М. Шевченко, «військова спільнота представляла б собою скупчення незалежних один від одного людських індивідуумів, хаотично рухомих в буттєвому просторі, позбавлених екзистенціальної наповненості, тобто духовності і моральності. Механізмом об'єднання військової спільноти в єдине ціле і ствердження в ній аксіологічної складової є військові традиції.... Вони не лише містять в собі ментальні засади функціонування військової спільноти, які мають регулятивний та праксеологічний характер, але й багато в чому визначають наративи моральної свідомості військової спільноти і військовослужбовців» (Шевченко, 2017, с. 99).

Поняття традиції (від лат. traditio – передавання) у сучасній гуманітаристиці визначається як складний компонент соціокультурної спадщини, що передається від попереднього до наступного покоління і зберігається в певних суспільствах, класах і соціальних групах протягом тривалого часу. Традиція охоплює засоби соціального наслідування та його об'єкти (матеріальні та духовні цінності).

[1] Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)
E-mail: prityla1970@ukr.net
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0001-8800-8207

© Олександр, Притула, 2024

Поняття традиції у широкому трактуванні охоплює універсальну форму фіксації, закріплення, вибіркового збереження певних елементів соціокультурного досвіду. Проблема співіснування різних традицій набуває особливого звучання у зв'язку з прискоренням соціальної динаміки, темпу життя суспільства, що може спричинити зіткнення соціальних спільнот, які дотримуються різних традицій та поглядів. Тому питання, пов'язані з поєднанням традицій з новаціями, у сучасну добу актуалізують їх соціально-філософський зміст (Сергеєв, 2013, с. 21–22). Це, зокрема, стосується поняття та сутності військових традицій.

Традиція охоплює засоби соціального наслідування і його об'єкти (матеріальні та духовні цінності). Найчастіше традиції є представленими у різних системах буття людей, постаючи однією з необхідних умов їхньої життєдіяльності. Традиції охоплюють звичаї, ритуали, обряди й інші стереотипізовані форми діяльності, постаючи фактором внутрішньої консолідації великих людських спільнот.

Виступаючи як колективна пам'ять, традиції можуть поширюватися серед представників різних культур і цивілізацій. Збережена та примножена протягом багатьох тисячоліть, культура становить унікальну історичну пам'ять кожної сучасної держави, забезпечує духовний зв'язок минулих, сьогоднішніх та майбутніх поколінь.

Отже, за самою сутністю традиції визначають життєдіяльність людини, охоплюючи як ключові, так і побічні потреби, а також визначаючи умови їх задоволення. Слушно тому розглядати традицію як явище загальнолюдського характеру (Вуйма, 2013, с. 37). Така загальна характеристика поняття традицій дає змогу розкрити особливості системи українських військових традицій.

Трактування традиції в широкому розумінні позначає об'єктивні закономірності, що відіграють провідну роль в ефективності процесів організації і здійснення діяльності людини та суспільства (Мірошніченко, 2012, с. 182).

Відповідно до наведеного тлумачення традиції в її широкому значенні, поняття військових традицій позначає стійкі, історично утворені, укорінені у свідомості військових форми діяльності, поведінки, професійних та міжособистісних відносин військовослужбовців у воєнний та мирний час. Вони передаються від покоління до покоління воїнів і постають фундаментальними основами функціонування військової системи у державі.

Військові традиції мають регламентуючий характер, що фіксується нормативно або існує згідно з переданням у середовищі військових, визначаючи правила, норми, звичаї поведінки, несення військової служби, виконання військовослужбовцями бойових завдань (Отич, 2014).

Армія відіграє ключову роль у житті суспільства та держави протягом тривалого часу. Відповідно, військові традиції, які закріпилися в сучасних Збройних Силах України, мають тривалу історію виникнення (Ромащенко, 2016, с. 175).

Крім системи військово-правових традицій, за доби козаччини набули подальшого розвитку традиції військово-фізичного та психофізичного загартування молодого покоління. Згідно з принципами козацької педагогіки, цілі і завдання фізичного виховання були зумовлені потребами військово-патріотичного виховання.

Першорядне значення для військового гарту, виправки, формування героїко-патріотичних рис національного характеру мали фізичні вправи на витривалість, гнучкість, міцність, стійкість тощо, що набули поширення у практиці народної педагогіки козацької доби. Причому як природні (вода, повітря, сонце), так і штучно створені чинники фізичного виховання (танок, ігри) були важливими факторами тренувань, що готували молоде покоління до праці і військової служби (Проць, 2009, с. 130).

Необхідність постійної боротьби за існування у протистоянні із загарбниками визначила відносно швидке створення запорозькими козаками ефективної системи військово-фізичної підготовки (Спіцин, 2008, с. 30). Дослідники вказують: «Загартовуючи себе й готуючи свій організм до складних випробувань долі, козаки...ґрунтовно знали народну медицину, її рецепти, які забезпечували міцне здоров'я, повноцінне довголіття» (Козацька педагогіка і навчально-виховний процес у закладах совіти, 2018, с. 36–37).

Важливим складником козацьких військових традицій постає також і військова символіка. В. М. Глушук наголошує на її значенні у житті козацтва: «Важливою традицією українського козацтва була охорона і вшанування клейнодів – символів влади військової старшини....Клейноди були святинею козацького війська, їх втрата вважалася ганьбою. Козаки з великою шаною та любов'ю ставилися до своєї зброї, дбали про її високі бойові якості, красу й оздоблення. Особливо у пошані була шабля» (Глушук, 2013, с. 12).

Дослідник військової історії козацтва І. С. Стороженко висловлює думку, що серед українців шабля вважалась не тільки зброєю, але й невід'ємним елементом національного одягу. Вона користувалася особливою повагою з боку козацтва (Стороженко, 1996, с. 58–59).

В. В. Карпов деталізує зазначені характеристики, акцентуючи увагу на основних компонентах військової символіки козацтва: «До козацьких клейнодів, тобто символів війська, належали полкові прапори та сотенні значки, гетьманські бунчуки, військова музика – литаври, а також атрибути влади козацької старшини – булави гетьманів, перначі полковників, тростини військових суддів, каламарі писарів....Реєстровці отримували прапори та інші клейноди від королів Речі Посполитої або від царів Московської держави на знак їх перебування на королівському або царському утриманні. Наймаючись до складу європейських, та й не тільки, армій козацькі загони отримували прапори як символи найманства. Нарешті, під час Визвольної війни козацькі полки «власним коштом» «строїли» (тобто створювали) свої прапори різноманітних розмірів, форматів і кольорової гами» (Карпов, 2014, с. 206–207).

Отже, як унікальний історичний феномен доби раннього Нового часу, українське козацтво стало потужним каталізатором розвитку патріотичного (насамперед, військово-патріотичного) виховання. Це сприяло збереженню й подальшому розвиткові кращих військових традицій Київської Русі:

- любові до рідної землі;
- прагнення до свободи, волі;
- пошани народу до своїх захисників.

Козацьке виховання мало, насамперед, впливати на молодь (Глушук, 2013, с. 13).

Військова діяльність козацтва забезпечила подальший поступальний розвиток розгалуженої системи військових традицій у вітчизняному суспільстві, складність і багатогранність якої актуалізує проблему їх класифікації.

Класифікації військово-бойових традицій можуть бути здійснені відповідно до різних критеріальних засад. Зокрема, за ступенем спільності серед військових традицій варто визначити:

- загальні, притаманні армії загалом, що виявляють специфічні риси військового середовища (вірність військовій присязі, військова доблесть та ін.);
- часткові, що позначають особливості військової діяльності у певних видах Збройних Сил, родах військ, закладах вищої освіти, конкретних з'єднаннях і частинах.

За ступенем стійкості військові традиції поділяються на:

- такі, що зароджуються;
- такі, що вкоренилися;
- такі, що відмирають;
- такі, що відроджуються (Зонь, Кубіцький, Слонімський, Великожон, 2007, с. 115).

Крім того, відповідно до їх впливу на зміцнення боєздатності Збройних Сил, можуть бути визначені:

- традиції реакційні (ті, що гальмують процес розвитку національної армії);
- традиції прогресивні (ті, які виражають інтереси національної безпеки України, що витримали випробування часом, скеровують військовослужбовців на зразкове виконання військового обов'язку).

До останніх, зокрема, належать:

- особистий приклад офіцерів;
- впровадження в організацію навчально-бойової діяльності тих елементів, які забезпечують виконання завдань, що поставлені, з найменшими втратами (турбота про збереження життя і здоров'я підлеглих);
- приведення організаційно-штатної структури й озброєння армії й флоту у відповідність до сучасних способів ведення бойових дій;
- повага до особистості військовослужбовця.

За носіями військові традиції поділяються на традиції офіцерів (старших і молодших), прапорщиків, сержантів і рядових.

За критерієм ступеня нормативного закріплення військові традиції можна розділити на:

- традиції, юридично оформлені (у відповідних уставах, положеннях, настановах);
- традиції неформальні, що не закріплені законодавчо, але яких дотримуються протягом тривалого часу (наприклад, ритуал одержання нового офіцерського звання та ін.) (Зонь, Кубіцький, Слонімський, Великожон, 2007, с. 116).

М. М. Шевченко пропонує класифікацію військово-бойових традицій, що спирається на критерій рівня існування відповідної традиції:

- військові традиції (переходять від покоління до покоління; до них належать ідеї, правила поведінки, моральні якості, звичаї й інші суспільні настанови воєнної організації, пов'язані з виконанням бойових завдань, військовою службою, побутом військовослужбовців);

© Олександр, Притула, 2024

– національні військові традиції (історично сформовані ціннісні військові традиції; до них належать принципи, правила, засоби, спрямовані на захист Вітчизни, малої батьківщини, сім'ї, дітей, батьків, свого дому як цінності, що передаються від покоління до покоління);

– військові традиції видів збройних сил, з'єднань та частин (підрозділів) (стійкі специфічні форми суспільних відносин у видах збройних сил, з'єднаннях та частинах (підрозділах) у вигляді порядку, правил, норм поведінки військовослужбовців, їх духовних цінностей, моральних настанов і звичаїв, пов'язаних із виконанням навчально-бойових завдань, організацією військової служби та побуту) (Шевченко, 2017, с. 102).

Інший класифікаційний підхід пропонує В. В. Федоренко, який визначає за основу поділу військових традицій сфери їх вияву, згідно зі сферами взаємозв'язків і відносин між військовослужбовцями (відносини бойової діяльності; відносини у повсякденній підготовці; відносини військового побуту). Відповідно, дослідник виокремлює такі види військових традицій:

– бойові традиції (історично сформовані звичаї, правила, що нормують поведінку воїна в бою, спрямовують його на зразкове виконання військового обов'язку під час війни та миру; до них належать вірність військовому обов'язку, що ґрунтується на любові до Батьківщини, військове братерство, взаємодопомога в бою, повага до командира і захист його під час бою, вірність бойовому прапору частини і державним символам);

– службові традиції (бездоганне, ретельне несення бойового чергування; підтримка зброї та військової техніки в належному стані; удосконалення боєздатності особового складу; боротьба за підвищення кваліфікації, високу дисципліну, зразковий порядок у частині і підрозділі);

– традиції військового побуту (Федоренко, 2018, с. 27).

Л. Сидоренко також визначає як основний критерій класифікації військових традицій конкретні сфери їх застосування, однак розглядає їх дещо інакше. Вона визначає основні групи традицій:

– традиції військового навчання і виховання (повага до Конституції та законів України, державних символів, національно-історичних і військових традицій, ритуалів, військової символіки; високий рівень національної свідомості та почуття патріотизму у військовослужбовців, їхня вірність громадянському та військового обов'язку; любов до військової служби, своєї частини (підрозділу) та військової спеціальності; спрямованість навчання та виховання на реалізацію засад державної політики у воєнній сфері, а не інтересів окремих політичних партій і рухів; навчання військ (сил) того, що є необхідним на війні; високий рівень професіоналізму, розвитку морально-бойових якостей, фізичного загартування та витривалості особового складу, його прагнення до постійного самовдосконалення, широта культурного й військово-спеціального кругозору воїнів; бережливе ставлення до слави української зброї, заслуг перед Вітчизною та наявних традицій, ритуалів, норм і правил поведінки свого виду збройних сил (роду військ), частини, підрозділу; висока вимогливість командирів (начальників) до підлеглих у поєднанні з турботою про них; своєчасне оновлення тактики дій військ (сил) з урахуванням набутого бойового досвіду; забезпечення спадковості розвитку військових династій та ін.);

– службові традиції (служба Вітчизні, відданість своєму народові; навчання військ того, що є необхідним на війні; вірність слову; високий професіоналізм підготовки, широта культурного й військово-спеціального кругозору; мужність у подоланні службових та життєвих труднощів; повага до законів держави; турбота про територіальну цілісність держави, відсутність прагнення до захоплення чужих територій; готовність командирів (начальників) брати відповідальність на себе; самостійність у керуванні підлеглими; висока вимогливість у поєднанні з турботою про людей; дбайливе ставлення до наявних звичаїв, норм і правил поведінки, заслуг перед Батьківщиною свого виду (роду) військ, частини, підрозділу) (Сидоренко, 2020, с. 150–151).

Кожна серед названих груп розкриває силу й життєвість традицій, що визначає необхідність переосмислення їх ключової ролі у життєдіяльності суспільства й армії, виховання на них як військовослужбовців Збройних Сил України, так і молоді.

Л. Сидоренко наголошує на тому, що військові традиції, уособлюючи подвиги попередніх поколінь українських воїнів, постають потужним моральним орієнтиром для нинішнього покоління захисників Вітчизни. Відповідно, на думку дослідниці, важливим завданням роботи з особовим складом є використання багатого потенціалу військових традицій для виховання особистості воїна-захисника, готовий виконати

поставлене бойове завдання (Сидоренко, 2020, с. 145). Фундаментом закріплення сили й життєвості військових традицій варто визначити їх регламентацію на законодавчому рівні.

О. О. Гайдуллін, звертаючись до означеного аспекту проблеми військових традицій, детально аналізує специфіку різних актів законодавства сучасної України. Зокрема, дослідник наголошує на тому, що у правовому вимірі предметом дослідження мають бути військові традиції як особливий вид державних традицій. Відповідно, розробляючи концептуальні засади їх розвитку, необхідно виходити з ідеї формування загальнодержавної патріотичної самосвідомості через гармонійне поєднання етнонаціональних та загальнодержавних (у тому числі військових) традицій. Наукова експертиза відповідних нормативно-правових актів має передбачати впорядкування легальної терміносистеми військових традицій та уніфікацію їх класифікації (Гайдуллін, 2014, с. 15).

Зазначена нормативно-правова основа має забезпечити впровадження кращих військових традицій у систему виховання дітей і молоді з метою сприяння вихованню дисциплінованості, ініціативи, гідності, патріотизму, волі і характеру (Гауряк, Богданюк, Киселиця, 2021, с. 14). Зокрема, яскравим виявом життєздатності військових традицій у сучасну добу є відродження українського козацтва, що постає важливим чинником розвитку системи патріотичного виховання.

В. Ю. Гаврилюк, аналізуючи питання сили і життєвості козацьких традицій, визначає низку засобів та форм козацького виховання, що можуть бути впроваджені в освітню практику:

− поглиблене вивчення матеріальної й духовної культури, військового мистецтва та історії українського козацтва у школі та в системі позашкільної освіти;

− акумуляцію кращих практик організації козацького виховання виховними системами закладів освіти, розвиток традицій козацького самоврядування;

− розширення мережі гуртків, творчих об'єднань, клубів козацько-лицарського спрямування;

− участь у військово-патріотичних іграх, фестивалях, вишколах;

− урочисте відзначення впродовж навчального року державних і народних свят, пам'ятних дат, пов'язаних з українським козацтвом та його визначними діячами;

− відродження й популяризацію козацьких традицій фізичного виховання, раціонального харчування й рухової активності;

− залучення дітей до фізкультурно-спортивної діяльності та козацьких бойових мистецтв;

− вивчення та відтворення козацьких мистецьких традицій, проведення творчих заходів;

− відродження й використання атрибутики й символіки українського козацтва;

− організацію пошукової та науково-дослідницької діяльності учнів щодо вивчення невідомих або малодосліджених сторінок історії козаччини, її визначних діячів, здобутків матеріальної й духовної культури;

− відвідання пам'ятних місць і музеїв українського козацтва;

− налагодження співпраці та соціального партнерства з козацькими організаціями, федераціями сучасних козацьких єдиноборств (Гаврилюк, 2018).

Зазначені засоби і форми виховання мають забезпечити виконання низки взаємопов'язаних завдань:

− ознайомлення дітей та молоді з військовою стратегією й тактикою козаків, їхнім озброєнням, фортифікаційною майстерністю;

− оволодіння козацькими видами спорту з дотриманням вимог і норм безпеки – верховою їздою, стрільбою з лука, володінням списом, шаблею, плаванням, подоланням природних перешкод, управлінням човном, різними видами боротьби;

− відродження традицій фізичного загартування козаків для зміцнення здоров'я дітей;

− уміння юних козаків самостійно виготовити екіпіровку – козацький одяг, прапор, хоругви, іншу символіку та відзнаки;

− вивчення й застосування на практиці козацьких знань – народної медицини, астрономії, агрономії, метеорології, кулінарії;

− пізнання сутності й особливостей козацької ідеології, філософії, світогляду, моралі, етики, характеру, правосвідомості як виявів українського національного духу.

− проведення індивідуальної, групової й масової культурно-просвітньої роботи, спрямованої на те, щоб кожен учень – член козацького осередку – систематично займався самопізнанням і саморегулюванням, розвивав свої здібності й можливості на радість і користь як собі, так і іншим людям (Козацька педагогіка і навчально-виховний процес у закладах совіти, 2018, с. 41–42).

© Олександр, Притула, 2024

Висновки. Дослідження українських військових традицій дає змогу представити їх як невід'ємний складник системи виховання воїна-захисника Батьківщини. Комплексний характер військових традицій, що поєднує образи і символи, звичаї і обряди, правові норми і принципи бойової діяльності, відображає складність і багатогранність зазначеної системи.

Різноманітні класифікації військових традицій дають змогу розкрити їх складний і багаторівневий характер. Завдяки йому зберігається сила і життєвість цих традицій, кращі з яких протягом століть передаються від попередніх до наступних поколінь.

Інтегральною духовною основою збереження та збагачення військових традицій в суспільстві постає гуманізм. Завдяки цьому, як засвідчує історичний досвід, стає можливим навіть в умовах війни зберігати вищі моральні цінності, що визначають духовний поступ суспільства.

Список використаних джерел

Вуйма А. Г. Традиції та новаторство як дві протилежності в діалектиці культури. *Проблема традиції в українській культурі: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції курсантів, студентів та молодих учених*. Харків: НУЦЗУ, 2013. С. 36–38.

Гаврилюк В. Ю. Козацьке виховання та засоби його актуалізації в умовах освітніх змін і суспільних викликів. *Народна освіта: електронне наукове фахове видання*. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5455 (дата звернення: 03.09.2023).

Гайдуллін О. О. Досвід доктринальної інтерпретації легальних понять: правова терміносистема військових традицій. *Юридична наука*. 2014. № 8. С. 7–21.

Гауряк О. Д., Богданюк А. М., Киселиця О. М. Шляхи творчої реалізації ідей Г. Ващенка щодо виховання волі і характеру в процесі фізичного виховання у практиці учителя фізичної культури сучасної школи. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля*. *Серія: «Педагогіка і психологія»*. *Педагогічні науки*. 2021. № 2 (22). С. 8–15.

Глушук В. М. Духовні та бойові традиції українського козацтва (XVI–XVIII ст.). *Воєнно-історичний вісник: Збірник наукових праць Національного університету оборони України*. 2013. Вип. 3(9). С. 10–14.

Зонь В. В., Кубіцький С. О., Слонімський В. Г., Великожон, М. В. Організація інформаційно-пропагандистського забезпечення особового складу Збройних Сил України. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2007. 225 с.

Карпов В. В. Історичні передумови української військової символіки: XX століття. *Вісник НАККіМ*. 2014. № 1. С. 205–209.

Козацька педагогіка і навчально-виховний процес у закладах освіти: науково-методичний збірник / Укладачі: В. Є. Берека, І. К. Гіджеліцький, Н. М. Орловська. Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2018. 472 с., іл.

Мірошніченко В. І. Система патріотичного виховання майбутніх офіцерів-прикордонників: монографія. Хмельницький: Видавництво Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, 2012. 376 с.

Отич О. М. Військові традиції і звичаї як чинники підвищення якості вищої військової освіти. *Вища освіта України. Науковий та науково-методичний часопис*. Том 1 (3). С. 59–63. URL: https://lib.iitta.gov.ua/6859/1/%D0%9E%D1%82%D0%B8%D1%87_%D0%9E_%D0%9C.pdf (дата звернення: 31.08.2023).

Проць Р. О. Проблема військово-патріотичного виховання молоді засобами фізичної культури на засадах етнопедагогіки. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: наукова монографія*. Харків: ХДАДМ, 2009. С. 128–130.

Ромащенко О. А. Традиції римського війська в сучасних Збройних Силах України. *Культура України: традиції та сучасність (з нагоди 25-річчя Незалежності України): Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції курсантів, студентів та молодих вчених*. Харків: НУЦЗУ, 2016. С. 175–176.

Сергеєв П. П. Традиції та новаторство як основа історичного розвитку культури. *Проблема традиції в українській культурі: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції курсантів, студентів та молодих учених*. Харків: НУЦЗУ, 2013. С. 21–23.

Сидоренко Л. Особливості військово-історичних традицій у Збройних Силах України. *Військово-історичний меридіан. Електронний науковий фаховий журнал.* 2020. № 27. С. 144–154. URL: https://vim.gov.ua/pages/_journal_files/26.04.2020/pdf/VIM_27_2020-144-154.pdf (дата звернення: 02.09.2023).

Спіцин В. В. Народна фізична культура в Україні у період з XV по XVIII століття. *Теорія та методика фізичного виховання*. 2008. № 11. С. 30–32.

Стороженко І. С. Богдан Хмельницький і воєнне мистецтво у визвольній війні українського народу середини XVII століття. Книга перша. Воєнні дії 1648-1652 рр. Дніпропетровськ: Вид-во ДДУ, 1996. 320 с.

Федоренко В. В. Роль та місце традицій у системі суспільно-психологічних компонентів моральної та правової свідомості військовослужбовців Збройних Сил України. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція». 2018. № 36. Т. 1. С. 25–28.

Шевченко М. М. Соціально-філософський аналіз військових традицій. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*. 2017. № 1 (9). С. 97–104.

References

Vuima, A. H. (2013). Tradytsii ta novatorstvo yak dvi protylezhnosti v dialektytsi kultury [Traditions and innovation as two opposites in the dialectic of culture]. Problema tradytsii v ukrainskii kulturi: Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii kursantiv, studentiv ta molodykh uchenykh. Kharkiv: NUTsZU, 2013. 36–38.

Havryliuk, V. Yu. (2018). Kozatske vykhovannia ta zasoby yoho aktualizatsii v umovakh osvitnikh zmin i suspilnykh vyklykiv [Cossack education and means of its actualization in the conditions of educational changes and social challenges]. *Narodna osvita: elektronne naukove fakhove vydannia*. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5455 (data zvernennia: 03.09.2023).

Haidullin, O. O. (2014). Dosvid doktrynalnoi interpretatsii lehalnykh poniat: pravova terminosystema viiskovykh tradytsii [Experience of doctrinal interpretation of legal concepts: legal terminology of military traditions]. *Yurydychna nauka*. № 8. 7–21.

Hauriak, O. D., Bohdaniuk, A. M., Kyselytsia, O. M. (2021). Shliakhy tvorchoi realizatsii idei H. Vashchenka shchodo vykhovannia voli i kharakteru v protsesi fizychnoho vykhovannia u praktytsi uchytelia fizychnoi kultury suchasnoi shkoly [Ways of creative implementation of the ideas of H. Vashchenko regarding the education of will and character in the process of physical education in the practice of a physical culture teacher of a modern school]. *Visnyk Universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriia: «Pedahohika i psykholohiia». Pedahohichni nauky*. № 2 (22). 8–15.

Hlushuk, V. M. (2013). Dukhovni ta boiovi tradytsii ukrainskoho kozatstva (XVI–XVIII st.). [Spiritual and martial traditions of the Ukrainian Cossacks (XVI–XVII centuries)]. *Voienno-istorychnyi visnyk: Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*. Vyp. 3(9). 10–14.

Zon, V. V., Kubitskyi, S. O., Slonimskyi, V. H., Velykozhon, M. V. (2007). Orhanizatsiia informatsiino-propahandystskoho zabezpechennia osobovoho skladu Zbroinykh Syl Ukrainy [Organization of information and propaganda support for the personnel of the Armed Forces of Ukraine]. Kyiv: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Kyivskyi universytet». 225.

Karpov, V. V. (2014). Istorychni peredumovy ukrainskoi viiskovoi symvoliky: KhKh stolittia [Historical background of Ukrainian military symbols: 20th century]. *Visnyk NAKKiM*. № 1. 205–209.

Kozatska pedahohika i navchalno-vykhovnyi protses u zakladakh osvity: naukovo-metodychnyi zbirnyk (2018) [Cossack pedagogy and the educational process in educational institutions: scientific and methodological collection] / Ukladachi: V. Ye. Bereka, I. K. Hidzhelitskyi, N. M. Orlovska. Kam'ianets-Podilskyi: Vydavets PP Zvoleiko D. H. 472.

Miroshnichenko, V. I. (2012). Systema patriotychnoho vykhovannia maibutnikh ofitseriv-prykordonnykiv: monohrafiia [System of patriotic education of future border guards officers: monograph]. Khmelnytskyi: Vydavnytstvo Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy imeni B. Khmelnytskoho. 376.

Otych, O. M. (2014). Viiskovi tradytsii i zvychai yak chynnyky pidvyshchennia yakosti vyshchoi viiskovoi osvity [Military traditions and customs as factors of improving the quality of higher military education]. *Vyshcha osvita Ukrainy. Naukovyi ta naukovo-metodychnyi chasopys*. Tom 1(3). 59–63. URL: https://lib.iitta.gov.ua/6859/1/%D0%9E%D1%82%D0%B8%D1%87_%D0%9E_%D0%9C.pdf (data zvernennia: 31.08.2023).

Prots, R. O. (2009). Problema viiskovo-patriotychnoho vykhovannia molodi zasobamy fizychnoi kultury na zasadakh etnopedahohiky [The problem of military-patriotic education of youth by means of physical culture on the basis of ethnopedagogy]. *Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu: naukova monohrafiia*. Kharkiv: KhDADM. 128–130.

Romashchenko, O. A. (2016). Tradytsii rymskoho viiska v suchasnykh Zbroinykh Sylakh Ukrainy [Traditions of the Roman army in the modern Armed Forces of Ukraine]. *Kultura Ukrainy: tradytsii ta suchasnist (z nahody 25-richchia Nezalezhnosti Ukrainy): Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii kursantiv, studentiv ta molodykh vchenykh*. Kharkiv: NUTsZU. 175–176.

Serheiev, P. P. (2013). Tradytsii ta novatorstvo yak osnova istorychnoho rozvytku kultury [Traditions and innovation as the basis of the historical development of culture]. *Problema tradytsii v ukrainskii kulturi: Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii kursantiv, studentiv ta molodykh uchenykh*. Kharkiv: NUTsZU. 21–23.

Sydorenko, L. (2020). Osoblyvosti viiskovo-istorychnykh tradytsii u Zbroinykh Sylakh Ukrainy [Peculiarities of military-historical traditions in the Armed Forces of Ukraine]. *Viiskovo-istorychnyi merydian. Elektronnyi naukovyi fakhovyi zhurnal*. № 27. 144–154. URL: https://vim.gov.ua/pages/_journal_files/26.04.2020/pdf/VIM_27_2020-144-154.pdf (data zvernennia: 02.09.2023).

© Олександр, Притула, 2024

Spitsyn, V. V. (2008). Narodna fizychna kultura v Ukraini u period z XV po XVIII stolittia [Folk physical culture in Ukraine in the period from the 15th to the 18th century]. *Teoriia ta metodyka fizychnoho vykhovannia*. № 11. 30–32.

Storozhenko, I. S. (1996). Bohdan Khmelnytskyi i voienne mystetstvo u vyzvolnii viini ukrainskoho narodu seredyny XVII stolittia. Knyha persha. Voienni dii 1648-1652 rr. [Bohdan Khmelnytskyi and military art in the liberation war of the Ukrainian people of the mid-17th century. Book one. Military operations of 1648-1652]. Dnipropetrovsk: Vyd-vo DDU. 320.

Fedorenko, V. V. (2018). Rol ta mistse tradytsii u systemi suspilno-psykholohichnykh komponentiv moralnoi ta pravovoi svidomosti viiskovosluzhbovtsiv Zbroinykh Syl Ukrainy [The role and place of traditions in the system of socio-psychological components of the moral and legal consciousness of servicemen of the Armed Forces of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia: «Iurysprudentsiia»*. № 36. T. 1. 25–28.

Shevchenko, M. M. (2017). Sotsialno-filosofskyi analiz viiskovykh tradytsii [Socio-philosophical analysis of military traditions]. *Problemy sotsialnoi roboty: filosofiia, psykholohiia, sotsiolohiia*. № 1 (9). 97–104.

OLEXANDR, PRYTULA – Candidate of Pedagogical Sciences,
Docent, Professor of the Department of Theory and Methodology
of Physical Culture and Sports at the Zaporizhia National University (Zaporizhia, Ukraine).
E-mail: prityla1970@ukr.net
https://orcid.org/0000-0001-8800-8207

CLASSIFICATIONS OF MILITARY COMBAT TRADITIONS

Abstract

Various classifications of military traditions are considered, which make it possible to reveal their complex and multi-level character, thanks to which, the strength and vitality of these traditions are preserved, the best of which are passed down from previous to next generations for centuries. Classification of military combat traditions was carried out according to various criteria: according to the degree of commonality among military traditions; according to the degree of stability; military combat traditions based on the criterion of the level of existence; according to the specific field of their application; by the bearers of military traditions (traditions of officers, ensigns, sergeants and privates); by spheres of relationships and relations between military personnel (relations of combat activities; relations in everyday training; relations of military life); according to the criterion of the degree of regulatory consolidation; according to their impact on strengthening the combat capability of the Armed Forces. The results of the study: 1) reveals the strength and vitality of traditions, which determines the need to rethink their key role in the life of society and the army, to educate both servicemen of the Armed Forces of Ukraine and youth in them; 2) it is emphasized that military traditions, embodying the exploits of previous generations of Ukrainian soldiers, become a powerful moral reference point for the current generation of defenders of the Motherland; 3) analyzing the strength and vitality of Cossack traditions, a number of means and forms of Cossack education that can be implemented in educational practice have been determined. Thus, humanism becomes an integral basis for preserving military traditions in society, thanks to which, as historical experience attests, it becomes possible to preserve higher moral values that determine the spiritual progress of society even in wartime. Various classifications of military traditions make it possible to reveal their complex and multilevel nature. It helps to preserve the strength and vitality of these traditions, the best of which have been passed down from previous to subsequent generations for centuries. The integral spiritual basis for preserving and enriching military traditions in society is humanism. As historical experience shows, this makes it possible to preserve the highest moral values that determine the spiritual progress of society even in times of war.

Key words: military traditions, military, Cossack traditions, military-patriotic education, durability of traditions.

© The Authors(s) 2024
This is an open access article under
The Creative Commons CC BY license

Received date 11.10.2024
Accepted date 27.10.2024
Published date 11.11.2024

How to cite: **Олександр, Притула.** Класифікації військово-бойових традицій Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2024. 21 (98). P. 70–77

doi https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-09

УДК 111.852:72
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-10

ФІЛОСОФІЯ АРХІТЕКТУРИ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ НАУКОВИЙ НАПРЯМОК

ІРИНА, РИЖОВА[1]
СВІТЛАНА, ЗАХАРОВА[2]
ОЛЕКСАНДРА, ЗОРЯ[3]

Анотація

Актуальність філософії архітектури досліджує глибинний взаємозв'язок форми та змісту в архітектурі, зосереджуючись на тому, як простір, естетика та функціональність впливають на людське сприйняття, культурну ідентичність та соціальну взаємодію. **Мета дослідження –** проаналізувати теоретичні і практичні засади філософії архітектури як інноваційного наукового напряму. **Завдання дослідження:** 1) проаналізувати взаємодію та взаємовплив філософії та архітектури; 2) з'ясувати фундаментальні поняття філософії архітектури як нового наукового напряму; 3) розкрити взаємодію і взаємовплив форми і змісту в філософії архітектури типи форми; 4) визначити типи форм в архітектурі; 5) порівняти архітектуру Софії Київської у контексті методів та підходів, світових архітектурних стилів і традицій. Основні поняття такі як простір, форма, функція, естетика, контекст і символізм, допомагають зрозуміти, як архітектура може бути як функціональною, так і змістовно насиченою. Філософія архітектури як науковий напрямок – це сучасна область досліджень, що вивчає концептуальні, естетичні, культурні та соціальні аспекти архітектури. Вона зосереджена на осмисленні глибинних значень архітектурних форм, їхньої ролі в суспільстві, впливу на людину та розуміння того, як простір формує наше сприйняття світу. Філософія архітектури – це прагнення проаналізувати світ, створений твором людини: будинки, вулиці, міста; це можливість подивитися на цей світ з погляду його неминущої космічної краси, виявити культурно-історичні витоки формування різних стилів в архітектурі, торкнутися складної проблеми аналізу художньої форми архітектури, закономірностей її буття у просторі культури. Зв'язок архітектури та філософії є глибоким та багатогранним, оскільки архітектура, як мистецтво простору, відображає фундаментальні філософські ідеї та цінності кожної епохи. Практичні рекомендації зосереджені на інтеграції архітектури з навколишнім середовищем, забезпеченні комфорту та доступності, використанні інноваційних технологій і підвищенні естетичної цінності проєктів. Ці підходи спрямовані на створення гармонійних, стійких та емоційно насичених просторів, що відображають цінності й потреби сучасного суспільства.

Ключові слова: філософія архітектури, форма зміст, типи форм в архітектурі, взаємодія, взаємовплив, когнітивна та архітектурна творчість

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Філософія архітектури є інноваційним науковим напрямком, який досліджує не лише естетичний та функціональний аспекти будівель та просторових об'єктів, але й їхню глибинну соціокультурну та символічну значущість. Вона знаходиться на стику архітектури, мистецтва, соціології, психології, та філософії, об'єднуючи ці дисципліни для розуміння ролі архітектури в житті людини і суспільства. Основні концепти, які досліджуються у філософії архітектури, включають: 1) Онтологія простору, в основі якого дослідження того, що таке простір, як його визначати і розуміти, а також як він впливає на існування людини. Архітектурний простір розглядається як частина буття людини, яка створює умови для її розвитку і взаємодії зі світом. 2) Естетика і символіка, яка включає архітектурні форми та матеріали, які часто мають символічне значення, передають культурний код і естетичні ідеали суспільства. Філософія архітектури аналізує, як архітектура передає певні культурні та ідеологічні повідомлення. 3) Соціокультурний контекст, так як архітектура тісно пов'язана з культурою та цінностями суспільства, в якому вона створюється. Будівлі можуть відображати соціальні стани та історичний контекст, а також впливати на соціальні структури. 4) Етика та екологія архітектури, так як в умовах сучасних екологічних викликів філософія архітектури звертається до питань сталого розвитку, впливу

[1] Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна)
E-mail: 17design2017@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-9562-200X
[2] Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна)
E-mail: arconzp@meta.ua
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-6952-2558
[3] Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна)
E-mail: aleksandrazora@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-6247-0145

© Ірина, Рижова, Світлана, Захарова, Олександра, Зоря, 2024

архітектури на довкілля, а також на моральні аспекти побудови простору. 5) Персоналізація та суб'єктивність простору, у контексті якої важливою темою є вплив архітектури на психічний стан і відчуття індивіда. Досліджується, як архітектурні простори можуть формувати почуття захищеності, свободи або ж пригніченості у тих, хто в них перебуває. Таким чином, філософія архітектури стає все більш значущою в умовах глобалізації, урбанізації і пошуку нових форм сталого розвитку. Вона допомагає архітекторам і теоретикам зрозуміти, як простір може трансформувати людський досвід, підтримувати суспільство і відповідати на новітні виклики сучасності.

Архітектурна практика у суспільстві набуває ряд нових смислів культурного, соціального, економічного та екологічного характеру. Актуальність цих смислів виявляється у тому, що сам архітектурний об'єкт та процес його створення втілюють естетичні уявлення, соціальні та екологічні завдання та проблеми, економічний стан та культурні потенціали епохи, держави, нації. Філософія архітектури – це можливість людини зовсім по-іншому поглянути на навколишні споруди, будинки, простір вулиць, розкіш парків. Це можливість абстрагуватися від звичного всім поняття будівель як місця проживання.

Проблеми філософського аналізу архітектури, це, насамперед, спроба вирішити питання закономірності формування та еволюції архітектурного буття; осягнути глибину філософського сенсу архітектурної творчості, завдяки якому виникало і розвивалося все багатство пластичних форм. Філософія архітектури – це аналіз специфіки втілення у творчості глибинних прозрінь про життя єдиного, органічно структурованого, вічного та нескінченного Всесвіту.

Мета дослідження – проаналізувати теоретичні і практичні засади філософії архітектури як інноваційного наукового напряму. Завдання дослідження: 1) проаналізувати взаємодію та взаємовплив філософії та архітектури; 2) з'ясувати фундаментальні поняття філософії архітектури як нового наукового напряму; 3) розкрити взаємодію і взаємовплив форми і змісту в філософії архітектури типи форми; 4) визначити типи форм в архітектурі; 5) порівняти архітектуру Софії Київської у контексті методів та підходів, світових архітектурних стилів і традицій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Філософія архітектури як інноваційний науковий напрямок філософії мистецтва – явище нове. Проблеми естетичної цінності архітектури, її зв'язок з розвитком культури тієї чи іншої епохи загалом займали уми мислителів з давніх-давен. У своїх філософських працях на архітектуру посилалися Платон, Аристотель, Анаксагор та Демокріт, Вітрувій, Гегель, Кант та багато інших філософів. Однак, як незалежний науковий напрямок філософії мистецтва філософія архітектури проявила себе лише в XX столітті. Для аналізу останніх досліджень і публікацій у сфері філософії архітектури можна звернути увагу на роботи відомих сучасних теоретиків архітектури, які активно досліджують роль простору, естетику та соціокультурний контекст архітектурного середовища. Приведемо кілька ключових дослідників і робіт з коротким оглядом змісту:

Каролін Левін (Caroline Levine) у роботі «Forms: Whole, Rhythm, Hierarchy, Network» (Прес Університету Прінстона, 2015, 192 с.) аналізує, як архітектурні форми відображають та формують соціальні структури, розглядає простір як спосіб впливу на суспільство через форми, ритм і ієрархію. Її підхід міждисциплінарний, з фокусом на те, як архітектура та інші форми мистецтва сприяють соціальним і культурним змінам. Каролін Левін пропонує інноваційний підхід до архітектури та культурних форм через аналіз таких понять, як цілісність, ритм, ієрархія та мережа. Вона підкреслює, як різні форми та структури організують соціальні взаємодії та впливають на повсякденне життя. Її теорія підходить для аналізу не тільки архітектурних об'єктів, але й інших мистецьких форм, що робить її роботу цінною в контексті міждисциплінарних досліджень.

Рем Колхас (Rem Koolhaas) у роботі «Delirious New York: A Retroactive Manifesto for Manhattan» (Monacelli Press, 1978) досліджує архітектуру Манхеттена як прояв урбаністичних ідей та соціальної динаміки. Колхас розглядає архітектурні об'єкти як медіаторів між ідеями і просторовим середовищем, впроваджуючи поняття «культурної шизофренії» в архітектурному контексті. Робота Колхаса досліджує архітектуру Манхеттена як унікальне поєднання культури та технологій, що дозволило перетворити місто на урбаністичну мрію. Колхас аналізує хаотичну енергію, яка сформувала міський ландшафт, і розглядає «культурну шизофренію» як один із результатів архітектурного розвитку. Його робота вважається класикою теорії урба-

нізму, що надихає нові покоління архітекторів і дослідників.

Джейн Джейкобс (Jane Jacobs) у роботі «The Death and Life of Great American Cities» критикує модерністський підхід в архітектурі і містобудуванні. Джейкобс наголошує на важливості живих і активних міських просторів, висловлюючи ідеї про соціальну динаміку, яка виникає у взаємодії між архітектурою та мешканцями. Джейкобс у своїй роботі критикує модерністський підхід до міського планування, вказуючи на необхідність збереження живих громадських просторів і активного взаємозв'язку мешканців. Її підхід базується на спостереженнях за повсякденним життям міст і підтримує концепцію людських масштабів у архітектурі. Вона підкреслює важливість різноманітності та включення соціальних аспектів у містобудівне планування, що робить її роботу актуальною і сьогодні.

Пітер Айзенман у роботі «Written Into the Void: Selected Writings, 1990-2004» (Видавництво Yale University Press, 2007) аналізує деконструктивізм, бачить архітектурні споруди як текст, що потребує прочитання і тлумачення. Його ідеї перегукуються з постмодернізмом, піднімаючи питання про нестабільність та відсутність єдиної істини в архітектурі, есе мають філософську глибину, досліджує взаємодію між простором і значенням та акцентують увагу на важливості індивідуального сприйняття. Збірник есе Айзенмана досліджує теоретичні аспекти архітектури, де він розглядає будівлі як текст і прагне до «деконструктивістського» підходу в дизайні та розумінні простору. Айзенман вводить філософські концепти, пов'язані з формою, простором і постмодернізмом у архітектурі.

Джуліана Бруно (Giuliana Bruno) у роботі «Atlas of Emotion: Journeys in Art, Architecture, and Film» (Видавництво Verso Books, 2002) досліджує, як архітектура взаємодіє з почуттями та переживаннями людей. Вона аналізує роль простору у формуванні емоційного досвіду і культурної пам'яті, залучаючи до аналізу мистецтво і кінематограф. Ці дослідження стали класичними і формують підґрунтя для розуміння архітектури як міждисциплінарного феномену, що впливає на всі аспекти людського буття, від естетики до соціальних взаємодій. Робота Бруно є унікальним дослідженням, яке поєднує архітектуру, емоції та кіно. Вона розглядає, як просторові структури взаємодіють з емоційними досвідами, створюючи культурні та психологічні зв'язки. Її підхід заснований на теорії емоційних ландшафтів і акцентує увагу на тому, як архітектура може викликати пам'ять і відчуття у глядача, надаючи їй новий зміст як мистецькому, так і культурному об'єкту.

Ці праці є важливими джерелами для вивчення філософії архітектури, оскільки розглядають архітектурний простір крізь призму соціальних, естетичних і культурних питань. Наведені роботи розкривають різні аспекти філософії архітектури, кожна з них має унікальні підходи та концепції. Кожна з цих праць вносить цінні ідеї в розуміння архітектури як складного, багатовимірного явища, що формує соціокультурний і психологічний контекст сучасного суспільства.

Методи дослідження. Методологія філософії архітектури ґрунтується на міждисциплінарних підходах і включає наступні ключові методи: 1) Феноменологічний метод, що зосереджений на сприйнятті архітектурного простору та переживання його як частини особистого досвіду. Він вивчає, як архітектура впливає на відчуття присутності людини в просторі, які емоції та враження викликає. Цей метод дозволяє дослідити, як архітектурні форми стають частиною індивідуального досвіду людини, підсилюючи відчуття ідентичності чи відчуження. 2) Естетичний підхід досліджує, як в архітектурі проявляються естетичні категорії, такі як краса, гармонія, симетрія або дисгармонія. Естетика архітектури аналізує, які візуальні та просторові рішення сприяють створенню естетично значущих об'єктів і як архітектурні стилі формуються під впливом історичних, культурних та технологічних факторів. 3) Соціокультурна методологія фокусується на ролі архітектури як інструменту соціального впливу, що відображає цінності, ідеології та потреби суспільства. Наприклад, модернізм з його функціональністю та раціональністю відображав прагнення до прогресу, тоді як постмодернізм відзначається різноманітністю і сприйняттям багатогранності культури. 4) Екзистенційний та антропологічний підходи вивчають архітектуру з погляду людського буття, аналізуючи, як архітектурний простір впливає на ідентичність, сенс існування та почуття приналежності. Антропологія архітектури досліджує, як архітектура відображає культурні та соціальні традиції та є частиною колективної пам'яті. 5) Когнітивний підхід вивчає, як люди сприймають і орієнтуються в архітектурному просторі, які ментальні процеси залучені при взаємодії з простором. Когнітивний аналіз дозволяє зрозуміти, як архітектурні елементи можуть сприяти чи пере-

© Ірина, Рижова, Світлана, Захарова, Олександра, Зоря, 2024

шкоджати орієнтації, створювати почуття безпеки або дискомфорту. 6) Етика та екологія архітектури (екологічна філософія архітектури) акцентує на відповідальності архітектурних рішень перед довкіллям і суспільством. Сучасна філософія архітектури включає розгляд етичних аспектів будівництва, таких як вплив на природу, використання ресурсів та забезпечення сталого розвитку. 7) Семіотичний аналіз (семіотика) архітектури вивчає архітектуру як систему знаків і символів. Аналізує, як архітектурні форми передають смисли, символи та цінності. Наприклад, вхідні портали, скульптури, розписи чи навіть вибір матеріалів можуть нести символічне навантаження, що важливо для розуміння архітектури як мови. 8) Історико-контекстуальний підхід передбачає вивчення архітектури через призму історії, аналізуючи, як історичний контекст впливає на формування стилів і напрямів, і як архітектура відображає історичні події чи соціальні зміни. Загалом, методологія філософії архітектури базується на глибокому осмисленні архітектури як явища, що існує на перетині естетики, соціології, історії, психології та екології. Такий підхід допомагає глибше зрозуміти, чому архітектурні форми є важливими не лише як об'єкти, а й як носії ідей і цінностей, які формують суспільство і культуру.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів:

1. **Взаємодія та взаємовплив філософії та архітектури**

Зв'язок архітектури та філософії, а також – архітектури та етики, підкреслюється в міжнародній Хартії архітектурної освіти, де зазначено, що ці філософія та етика мають безпосереднє відношення до архітектури. За основу принципів архітектурної діяльності прийнято брати три принципи Вітрувія – міцність, корисність та красу. Можна сказати, що принцип корисності може бути пов'язаний із етичними, а краса – з естетичними аспектами архітектурної практики. Філософія архітектури досліджує такі проблеми як: цілі та завдання архітектури в естетичному, етичному, соціальному контекстах; мова архітектури; естетичні засади архітектури у філософській інтерпретації; етичні проблеми, пов'язані з естетичним змістом архітектурних об'єктів; професійну етику у архітектурній діяльності.

Архітектура, або архітектурна творчість, як один із видів найдавнішої діяльності людини, має свою теоретичну базу у вигляді законів та закономірностей, вироблених протягом більш ніж двох тисячоліть найбільш видними зодчими та архітекторами. Але в той же час вона заснована на великій кількості законів діалектичної та формальної логіки, логістики, природознавства, соціології та економіки, а також на ряді теоретичних положень, що належать до точних наук. Базове значення для архітектурної творчості мають закони естетики та художнього формоутворення.

Філософія архітектури – це можливість поглянути інакше на навколишній світ, створений творінням людини: будинки, вулиці, міста. Можливість подивитися на цей світ не з погляду утилітарної користі, а, взявши до уваги естетичну складову, простежити світоглядні передумови виникнення того чи іншого архітектурного стилю, звернути увагу до існування художньої форми архітектури, простежити закономірності її буття як у просторовому середовищі, і у сфері символічних відносин. Предмет дослідження філософії архітектури різноманітний і неосяжний, як неосяжне саме різноманіття і багатство сенсу, що міститься в архітектурі та філософії.

Це спроба проникнути в сенс архітектури, зрозуміти логіку формоутворення з різних точок зору. Вивчаючи архітектуру, дослідники ставлять питання філософського характеру: а) про закономірності зародження, становлення та розгортання архітектурної форми та архітектурного простору; б) про внутрішню логіку самої архітектури; в) про початкові давно забуті смисли і не цілком усвідомлені ідеї, з яких виникало і розвивалося все багатство пластичних форм; г) про нескінченний людський досвід втілення у творчості глибинних, найчастіше неусвідомлених уявлень про цілісний, гармонійний, логічно побудований Всесвіт.

Зв'язок архітектури та філософії є глибоким та багатогранним, оскільки архітектура, як мистецтво простору, відображає фундаментальні філософські ідеї та цінності кожної епохи. Архітектура – це не тільки будівництво та дизайн, а й спосіб передати ідеали суспільства, символи його культури, цінності та спосіб мислення. Приведемо обґрунтування того, як ці два напрями пов'язані між собою (Табл. 1)

Отже, архітектура та філософія взаємопов'язані, оскільки обидві ці сфери прагнуть відповісти на глибокі питання буття, естетики, етики та людських цінностей. Архітектура як матеріальна форма культури передає філософські ідеї, стає засобом вираження ідей і символів, допомагає в осмисленні простору і часу.

Таблиця 1

Обґрунтування взаємодії та взаємовпливу філософії та архітектури

Напрям взаємодії та взаємовпливу	Характеристика взаємодії та взаємовпливу філософії та архітектури
1.Філософія простору та буття	Архітектура створює фізичний простір, у якому людина існує, взаємодіє та реалізує свою індивідуальність. Філософські концепції буття, такі як екзистенційна думка про сенс життя, ідентичність, самовідчуття, знайшли відображення в архітектурі. Наприклад, мінімалізм у архітектурі відповідає екзистенційні ідеї сутності речей і простоти буття, тоді як бароко ускладнене багатством форм і розкішшю, що відображає уявлення про складність людської природи.
2.Феноменологія архітектурного досвіду	Феноменологія як філософський підхід фокусується на тому, як ми сприймаємо простір. Архітектура, відповідно, займається створенням просторових середовищ, які формують наше відчуття перебування у світі. Філософи, як Мартін Гайдеггер, підкреслювали, що архітектурний простір впливає на відчуття «присутності» і допомагає створити умови для автентичного існування людини.
3.Архітектура як символічна мова	Архітектура часто виконує роль символічного вираження, подібно до мови, і це тісно пов'язано з філософією знакових систем. У класичній та середньовічній архітектурі форми та орнаменти мали символічне значення – наприклад, готичні собори символізували піднесення до Бога. Символічний підхід розглядає архітектуру як спосіб передачі філософських ідей, наприклад, через форму, матеріали, структуру.
4.Етика архітектури	Філософія етики пов'язана з архітектурою через питання соціальної відповідальності. Архітектура може як позитивно, так і негативно впливати на суспільство, на його екологію, естетику та функціональність. Наприклад, сталий дизайн та екологічна архітектура виникли як відповідь на філософські питання про відповідальність перед майбутніми поколіннями, гармонію з природою.
5.Когнітивні процеси і сприйняття архітектури	Філософія також вивчає, як людський розум сприймає архітектурні форми, а це важливий аспект для архітекторів, які прагнуть створити простори, що стимулюють, заспокоюють чи підсилюють певні почуття. Когнітивний підхід до архітектури дозволяє досліджувати, як простори можуть формувати певний настрій, сприяти взаємодії чи ізоляції.
6.Естетика та ідеали краси	Філософія естетики досліджує, що таке краса, гармонія та як вони відображаються у формах. Архітектура, як один з видів мистецтва, обирає ті естетичні принципи, які відображають культурні та індивідуальні ідеали. Наприклад, класична архітектура з її симетрією й гармонією відображає прагнення до порядку і гармонії, тоді як модернізм із його прагматизмом і мінімалізмом відображає цінність функціональності та простоти.
7.Архітектура як засіб вираження ідентичності	Архітектура здатна виразити культурну, національну та особисту ідентичність. На цьому рівні вона перегукується з філософією культури та ідентичності, відображаючи суспільні ідеали й етнічні особливості. Наприклад, традиційна українська архітектура з її національними мотивами та матеріалами відображає певні культурні коди, так само як і сучасні «глобальні» будівлі передають ідею універсальності та космополітизму.
8.Філософія часу та зміни в архітектурі	Архітектура змінюється з часом, і ці зміни також мають філософське значення, оскільки вони відображають зміни в суспільстві та в нашому уявленні про прогрес. Наприклад, перехід від традиційної архітектури до сучасної, а потім до постмодернізму відображає зміну філософських цінностей – від пошуку істини й порядку до прийняття багатозначності та іронії.

Таблиця 1 (сформована на основі власних досліджень)

2. Фундаментальні поняття філософії архітектури як нового наукового напряму

Фундаментальними поняттями філософії архітектури стали поняття «буття» та «простір», «зміст» та «форма». Буття – одна з основних категорій філософського мислення. В даний час у світовій філософії немає єдиної точки зору щодо того, що таке буття. Найбільш загальне поняття буття полягає в тому, що це філософська категорія, що означає незалежне від свідомості існу-

© Ірина, Рижова, Світлана, Захарова, Олександра, Зоря, 2024

вання об'єктивної дійсності – космосу, природи, людини. Саме буття стало предметом онтології, що становить центральне ядро філософських вчень, починаючи з античності. Архітектура як форма художньой творчості починає розглядатись античними філософами через закономірності буття. І, незважаючи на те, що онтологічні проблеми, починаючи з XVII століття, відходять на задній план, поступаються місцем іншим філософським проблемам, питання закономірності буття архітектури як у просторовому середовищі, і у сфері символічних відносин до сьогодні залишаються головними.

Як одна з найважливіших онтологічних категорій завжди залишається категорія простору. Проблема сутності та статусу простору найбільш актуальна у філософії архітектури, оскільки вона відображає не лише філософську картину світу, а й онтологічні основи художньої форми у архітектурі. Сьогодні естетико-філософське вивчення архітектурного простору стає дедалі актуальнішим, оскільки за умов наростаючої урбанізації у його сферу залучаються все нові та нові території. Отже, формується новий більше широкий простір людського буття, що відображає сучасну картини світу через архітектуру. Архітектурний простір – це завжди перетин різних культурних епох і часів, просторово-часовий континуум існування – світ-фон. Простір наповнений різними знаками, символами предметів, що сприймаються несвідомо і творять людину. Вся архітектоніка людського світу: будинки, парки та сади, речі, норми відносин, відображені в етикеті, обряді, перевага колірної гами в оздобленні, – продукт людини та її предмет, відбитий простір її життя. Як людина безпосередньо увійшла в предмети будинку, відобразилася в них, так і предмети входять до людини. Простір будинку багатошарово і по-різному вростає в людину, визначаючи його долю. Визначення поняття «простору» люди формували ще з античних часів. Ще Аристотель, що позначив термін «матерія», намагався спроектувати його на реальну картину світу. У епосі Відродження Дж. Локк намагався знайти визначення у вигляді чуттєвого сприйняття світу.

Все більшого філософського сенсу організації простору сьогодні надають не тільки архітектори, а й дизайнери. (І.Рижова Філософія дизайну). Так, наприклад, у спробах знайти абсолютний дизайн інтер'єру декоратори переривають історію людства, витягуючи на світ давні теорії та даючи їм свою інтерпретацію. Сюди належить і фен-шуй, який походить від стародавнього китайського мистецтва розміщувати об'єкти у просторі так, щоб досягти максимальної енергетичної гармонії, використовуючи потоки енергії ци, та вабі-сабі, що прийшло з японської естетики, що позначає природну красу і простоту, де не повинно бути нічого зайвого, та ін.

Поняття простору можна порівняти з поняттям форми, як внутрішньої організації елементів, що становлять зміст архітектурного об'єкта. Зміст і форма – філософські категорії, що відображають взаємозв'язок двох сторін природної та соціальної реальності: певним чином упорядкованої сукупності елементів та процесів, що утворюють предмет чи явище, т. е. зміст, і спосіб існування, і висловлювання цього змісту, його різних модифікацій, т. е. форми.

Поняття форми використовується також у значенні внутрішньої організації змісту. Філософське вивчення архітектурної форми містить у собі її аналіз як своєрідної естетичної освіти, що існує в особливій виразній якості по відношенню до суттєвої соціальної, культурної, духовної визначеності людини та виступає як зовнішня презентація духовного аспекту архітектури з позицій встановлення його ставлення до людського – духовного, культурного, соціального змісту. Дослідники виділяють два види архітектурних форм: зовнішню та внутрішню. Перша з них проявляється у зовнішньому у вигляді архітектурного простору як особливої виразної якості та забезпечує формування естетично-виразного вигляду архітектурного простору. Друга пов'язує зовнішнє виразне явище архітектурного простору з його змістом.

Латинське слово *forma* і означає власне «зовнішність», але зовнішня організація будь-якого об'єкта ґрунтується завжди на його особливих, внутрішніх конструктивно – функціональних характеристиках. Форма є найбільш інформаційною та стійкою ознакою кожного елемента предметного середовища, яке оточує людину. Зміст і форма як соціально-філософські категорії традиційно використовуються для характеристики відношення між способом організації речі і власне матеріалом, із якого ці речі виготовлені. Ще Платон вважав, що форма є «праобразом», ідеалом речі, що існує незалежно від матеріального буття останньої. Аристотель під матерією вважав передумову, можливість речі бути або не бути, а під формою – внутрішню мету речі, зумовлюючу їх єдність. В рамках класичної німецької

філософії форма, як правило, трактувалася як начало, що привноситься в матеріальний світ ментальними зусиллями. В контексті філософії І.Канта проблема форми і змісту артикулюється як проблема співвідношення форми і змісту мислення. Г.В.Ф.Гегель відзначав подвійний статус форми: нерефлектована в самій собі, вона є зовнішня, байдужа для змісту існування; рефлексована в самій собі. Людина споглядає і вживає не тільки виготовлені, поширені в природному середовищі, об'єкти, а й активно утворює принципово нові об'єкти та вживає їх. Поряд з природними предметними формами існують рукотворні – синтетичні форми, і не завжди естетичне споглядання останніх приносить радість і задоволення, оскільки багато з них не є гармонійними, досконалими, принадними. Структуралізм Леві-Стросса переорієнтував традиційну філософію на дослідження «структур», а не форм, постільки опозиція «зміст-форма» необхідно створюється на байдужості форми до змісту досліджуваних предметів. *Форма в архітектури*:

а) це морфологічна і об'ємно-просторова структурна організація об'єкта, який виник в результаті змістовної трансформації матеріалу;

б) зовнішнє чи внутрішнє відображення будь-якого змісту, найважливіша категорія чи предмет творчої діяльності – літератури, мистецтва, архітектури. Форма конституюється як у просторі, так і в часі сприйняття, і зумовлює особистісно-орієнтовану інформацію, яка являє собою цілеспрямовану предметну діяльність людини щодо перетворення світу, щоб врятувати ту «розколоту» субстанцію (Табл. 2)

Філософія архітектури вивчає глибинні ідеї, які визначають розуміння архітектури як частини культурного й соціального життя, а також як мистецтва, що формує простір і впливає на людське буття. Її фундаментальні поняття охоплюють базові концепції, що розкривають сенс архітектурних форм, функцій та їхнього впливу на суспільство. Таким чином, філософія архітектури охоплює широкий спектр понять, які допомагають глибше зрозуміти, як архітектура впливає на суспільство, культуру та індивідуальне сприйняття простору. Вона дозволяє інтерпретувати архітектуру не лише як будівлі, але й як засіб вираження ідей, символів і цінностей, які формують наш світ.

3. Взаємодія і взаємовплив форми і змісту в філософії архітектури типи форми

Для розуміння структури архітектури важливе значення має пояснення форми і змісту. Причому поняття форми багатоманітне. Часто під *формою розуміється* спосіб зовнішнього вираження змісту, іноді при цьому вказується, що форма до того ж є відносно стійка визначеність зв'язків елементів (точніше, компонентів) змісту та їх взаємодії, тип і структура змісту. Дійсно, форма є зовнішнє вираження змісту, зовнішня конфігурація речі чи предмету дизайну, його зовнішні просторові і часові межі. Форма є також формою існування матерії, поняття форми конституює єдине, під якою розуміється також внутрішня організація, спосіб зв'язку елементів всередині системи (у даному випадку поняття форми співпадає з поняттям структури). В контексті філософії архітектури останній представляє внутрішню і зовнішню організацію системи.

Форма в архітектурі відносна, зміст оформлений, тому одне не може існувати без іншого. Філософія архітектури має багато прикладів, коли один і той же зміст може мати різні форми, в той же час одна й та ж форма може мати різний зміст. Якщо у змісті переважає тенденція до змін, то у форми (як з внутрішньої структури системи) – тенденція до стійкості. До деяких пір ці тенденції перебувають в гармонії: сама форма як внутрішня структура детермінує розвиток змісту і розвиток самої себе (адже форма є частиною змісту). Проте існують межі для зміни форми, зумовлені якістю, в той же час вона не може бути своєчасно перетворена (в соціальних системах в цьому можуть бути зацікавлені певні соціальні сили).

Така форма як внутрішня структура системи стає гальмом розвитку змісту, наступає конфлікт форми і змісту, що потребує відповідних засобів свого подолання. В періоди перетворення структури – при безконфліктному чи конфліктному розвитку – відбувається «перехід» змісту у форму і форми в зміст. Бувають випадки, коли форма може не відповідати (в умовах дисгармонійного чи конфліктного розвитку) зміненому стану. Правда, і в цих умовах зберігається єдність змісту і внутрішньої структури системи, проте виникає потреба в руйнації однієї із сторін суперечності як засобу подолання конфлікту.

В умовах же гармонії форми і змісту обидві сторони суперечності, будучи протилежними згідно тенденцій своїх змін, об'єктивно сприяють укріпленню системи в цілому, так як вони відповідають одна одній. Відповідність і невідповідність форми змісту свідчать про їх відносну самостійність, про можливість їх подвійного – позитивного і негативного, організуючо-конструктивного

© Ірина, Рижова, Світлана, Захарова, Олександра, Зоря, 2024

Таблиця 2

Фундаментальні, ідеї, концепти, поняття філософії архітектури

Напрям взаємодії та взаємовпливу	Характеристика взаємодії та взаємовпливу філософії та архітектури
1.Філософія простору та буття	Архітектура створює фізичний простір, у якому людина існує, взаємодіє та реалізує свою індивідуальність. Філософські концепції буття, такі як екзистенційна думка про сенс життя, ідентичність, самовідчуття, знайшли відображення в архітектурі. Наприклад, мінімалізм у архітектурі відповідає екзистенційній ідеї сутності речей і простоти буття, тоді як бароко ускладнене багатством форм і розкішшю, що відображає уявлення про складність людської природи.
Простір	Простір – центральне поняття в архітектурі, яке стосується фізичного і концептуального середовища, що оточує людину. Простір в архітектурі може бути відкритим, закритим, приватним, публічним, і він впливає на почуття людини, створюючи атмосферу, яка викликає певні емоції та відчуття. У філософії архітектури простір розглядається як частина людського досвіду, що пов'язує матеріальне та нематеріальне, індивідуальне та колективне.
Форма і матеріал	Форма – це зовнішній вигляд і конфігурація архітектурного об'єкта, а матеріал – це фізична субстанція, з якої об'єкт побудовано. Форма та матеріал відіграють значну роль у створенні естетики, практичності та довговічності будівлі. Вибір матеріалів і форми має культурне, символічне і навіть екологічне значення, оскільки може відображати як технічні можливості епохи, так і цінності суспільства.
Функція	Функція в архітектурі – це практичне призначення будівлі або простору. Поняття функції лежить в основі модерністських підходів до архітектури, зокрема ідеї, що «форма слідує за функцією». Функціональність впливає на кожний аспект архітектурного проєкту, від планування простору до вибору матеріалів і форми. Проте сучасна філософія архітектури визнає, що функція не завжди повинна домінувати над естетикою або символічним значенням.
Естетика	Естетика в архітектурі стосується питань краси, гармонії, симетрії та виразності. Це поняття охоплює те, як будівля виглядає і як вона сприймається, як її форми та деталі впливають на емоції та відчуття людини. Естетика архітектури пов'язана з поняттями краси, стилю, гармонії, а також з історичними і культурними традиціями, які надають певним формам і матеріалам символічного значення.
Місце і контекст	Місце і контекст стосуються зв'язку архітектури з навколишнім середовищем – природним, соціальним і культурним. Місцева ідентичність та історія мають значення для архітектури, оскільки кожен об'єкт повинен відповідати або інтегруватися в свій контекст. Архітектура, враховуючи контекст, може створювати гармонію із середовищем або, навпаки, ставати домінантою, що привертає увагу і змінює ландшафт.
Символізм	Архітектура часто несе символічне навантаження, яке пов'язане з культурними, релігійними чи соціальними значеннями. Наприклад, собори можуть символізувати духовність і піднесення, державні будівлі – владу та стабільність, а пам'ятники – колективну пам'ять. Символізм в архітектурі допомагає передати певні ідеї та цінності, що робить її потужним засобом комунікації з суспільством.
Етика	Етика в архітектурі включає питання соціальної відповідальності, екологічної стійкості, впливу на спільноти та збереження культурної спадщини. Архітектура має значення не лише з естетичної чи функціональної точки зору, а й з погляду її впливу на довкілля, суспільство та майбутні покоління. Наприклад, створення «зелених» будівель, які є екологічно чистими, підвищує етичну цінність архітектури.
Ідентичність і приналежність	Архітектура формує відчуття приналежності та ідентичності. Вона може відображати національні, культурні та навіть особисті цінності, допомагаючи людям відчувати зв'язок із простором, спільнотою і традиціями. Архітектурні об'єкти можуть стати символами національної або культурної ідентичності, як, наприклад, Кремль у Росії чи Ейфелева вежа у Франції.

Продовження таблиці 1

Час і пам'ять	Час у філософії архітектури означає не тільки фізичну тривалість існування будівлі, а й те, як архітектура зберігає пам'ять про минуле. Історичні пам'ятки є свідками минулих епох і несуть у собі культурну пам'ять суспільства. Архітектура також змінюється з часом, реагуючи на зміни в суспільстві, економіці, технологіях і моді.
Переживання і сприйняття	Архітектурний простір є місцем для певного досвіду та сприйняття. Це поняття включає в себе те, як людина взаємодіє з простором, які емоції і відчуття викликають його форма, матеріали, освітлення, колір і текстура. Переживання архітектури формується суб'єктивно, через особисті почуття та сприйняття.
Інновація і прогрес	Інновації та прогрес у матеріалах, технологіях, методах будівництва, а також у художніх ідеях – це важливі поняття, які дозволяють архітектурі відповідати вимогам сучасності та ставати частиною майбутнього. Архітектурні інновації відображають еволюцію суспільства, а нові матеріали й технології допомагають створювати більш ефективні, екологічні та функціональні об'єкти.

Таблиця 2 (сформована з власних першоджерел автора)

і деструктивного впливу на зміст. В кінцевому випадку оптимальність розвитку архітектурних форм досягається тільки при взаємній відповідності змісту і форми (структури). В архітектурі розрізняються такі форми: функціональна, конструктивна, естетична, технологічна, візуальна.

Функціональна форма обумовлюється призначенням предмета, який покликаний задовольнити певну людську потребу; один із модусів, який полягає в інтерпретації архітектури як макросистеми – макромоделі, яка, в свою чергу, складається із макроструктурних архітектурних мультисегментів, що розвиваються разом із генезисом соціального організму. Функціональна форма спирається на такі поняття, як соціоструктура, функція, соціоорганізація, інтеграція, консолідація, соціокомпозиція, соціоекзистенціальні мультипроекти, що дозволяють модернізувати архітектуру як соціальну макромодель, яка виявляє закономірності, універсалії, цінності, еталони, субеталони, парадигми самого суспільства та цивілізації на основі принципів релевантно-структурної функціональності.

Конструктивна форма залежить від фізичних, хімічних, механічних та інших подібних властивостей матеріалів, на основі яких виникає новий об'єкт архітектури. Конструктивна форма архітектури являє собою матрицю композиційної тектоніки в кореляції з мультифункціями художньо-естетично-експресивних феноменів, тобто віддає перевагу естетичним аспектам художньої творчості.

Естетична форма покликана реалізувати високий художній смак архітектора та вдовольнити естетичні попити споживачів продукції, ним розробленої; сприяти осягненню законів-максим естетичного як духовно-інтелігібельного; формувати естетплюральність форм в архітектури. *Технологічна форма* – це певний об'єкт технологічного перетворення матеріалу, що слугує сполучною ланкою між морфологічним і технологічним рівнями проектування. Завдання архітектора – знайти способи цього зв'язку, тобто представити форму як певний технологічний процес, а технологію як морфологію, втілену в способі виробництва речі. Причому, принцип художнього осмислення технологічної форми відрізняється від тактики врахування технологічних факторів.

Візуальна форма – це сприйняття форми виробу зоровим шляхом, а сприйняття форми – це психологічний процес виокремлення характерних ознак форми речі чи комплексів речей з точки зору фундаментальних і культурних значень, заснованих на відчуттях – зорових, звукових. Оцінка пластичної форми виробу заснована на здатності викликати психологічні та соціальні асоціації, наприклад, корисно – некорисно. Архітектор повинен брати до уваги закономірності проектування середовища, виробів чи їх комплексів, оскільки від цього залежить естетична оцінка, позитивний пафос умонастрою.

Формування предметно-просторового середовища – це творчий процес проектування і реалізації предметно-просторового середовища з виявленням комплексного об'єкта як цілісного утворення, а також його результат, що забезпечує оптимальну реалізацію функцій в середовищі,

© Ірина, Рижова, Світлана, Захарова, Олександра, Зоря, 2024

побудову логіки взаємозв'язків структури середовища, що відображає структуру життєдіяльності; задачу створення єдності та гармонії елементів, що дає найбільш високий якісний результат при комплексному підході. На відміну від традиційного, сучасна архітектура завжди прагне розкрити світорозуміння, самопізнання людини. Архітектура як певна форма свідомості акумулює життєвий і соціальний досвід людства прагне докорінно змінити як своє буття, так і самого себе. Тому більшість відомих архітекторів наголошують, що форма сама по собі їх цікавить мало, головне – висловити нові ідеї та почуття, розкрити дійсність у її різних перспективах і таємницях.

Архітектурна форма, з погляду її художньої еволюції, може бути представлена як єдність морфології, символіки та феноменології. Морфологія архітектурної форми – це її основа, що піддається об'єктивному опису, зазвичай приймає вид геометричної фігури. Символіка – це значення, зміст та цінність, що приписує цій морфологічній основі та іншої культури. Життя архітектурної форми полягає в безперервної еволюції та зміни всіх трьох її іпостасей, причому ці її сторони безперервно змінюються, але й у тому, що вони парадоксальним чином поєднуються. Розглянемо зв'язок образів архітектури та природи у тому символічному втіленні. Так, паладіанський портик в англійському парку символізував єдність розуму та свободи. Французький парк з його принципами регулярності також наслідував «природу», символізуючи абсолютний простір світу, відкритий Ньютоном.

Взаємодія і взаємовплив форми та змісту в філософії архітектури є ключовою темою, оскільки форма не тільки визначає зовнішній вигляд будівлі, а й передає її зміст, функцію, значення та символічне навантаження. У архітектурі форма і зміст тісно пов'язані, утворюючи єдине ціле, яке впливає на сприйняття простору і передачу культурних та соціальних ідей.

Основи взаємодії форми і змісту: 1) Форма як вираз змісту: форма архітектурного об'єкта визначає, як будівля виглядає та сприймається, і водночас є способом передачі її змісту. Зміст архітектури може включати функціональне призначення (житловий будинок, храм, офісна будівля), естетичні цінності та символічне значення. Наприклад, релігійні будівлі часто мають піднесену і величну форму, яка символізує духовність і віру. 2) Зміст, який формує форму: іноді зміст є основою для вибору форми: функціональні вимоги, культурний контекст і естетичні ідеали можуть визначати, якою буде архітектурна форма. Наприклад, стадіони чи концертні зали потребують форми, яка враховує потреби великих глядацьких просторів, акустику та видимість. 3) Символічне значення форми: форма може надавати будівлі символічного змісту, який виходить за межі її функції та призначення. Наприклад, високі вежі можуть символізувати силу або амбіції, а мінімалістичні форми – простоту й елегантність. У цьому сенсі форма працює як символ, передаючи певні цінності чи ідеї. Приклади взаємодії форми і змісту; 1) Собори та храми, що включають високі шпилі та склепіння, розписані вікна, орієнтація на схід – усе це елементи форми, які мають символічний зміст, що відображає прагнення до небес, духовності та віри. 2) Архітектура музеїв часто орієнтована на використання світла, простору та форми для підкреслення важливості збереження і показу культури. Такі будівлі можуть мати нестандартні форми, щоб підкреслити їхню культурну значущість і роль як носіїв пам'яті. 3) Форма житлових будинків орієнтована на функціональність і комфорт. У сучасному житлі часто використовують мінімалістичні та органічні форми, щоб створити спокійний і затишний простір, який водночас є практичним і екологічним.

4. Типи форм в архітектурі

Форма в архітектурі може набувати різних типів залежно від культурного контексту, функції будівлі та дизайнерських цілей. Основні типи архітектурної форми включають:

- Геометрична форма, основу якої складають симетрія та прості геометричні фігури, як-от квадрати, кола, трикутники. Геометричні форми забезпечують порядок, стабільність та простоту. Такі форми використовуються в класичних архітектурних стилях, де симетрія і пропорції символізують гармонію та ідеал краси.

- Органічні форми натхнені природними об'єктами і ландшафтами, з плавними лініями та асиметрією. Такі форми часто використовуються в екологічній архітектурі та біоничному дизайні. Вони спрямовані на гармонію з природою і на створення середовища, яке є зручним та привабливим для людини.

- **Динамічні форми** мають акцент на рух, асиметрію, незвичайні кути і лінії, які створюють враження енергії та активності. Вони часто використовуються в модерністській і сучасній архітектурі, де є прагнення до вираження індивідуальності, креативності та інновацій.

- Мінімалістична форма використовує прості, позбавлені зайвих деталей форми, які спрямовані на функціональність і чистоту. Мінімалістичні форми часто асоціюються з ефективністю, простотою і чистотою ліній. Така архітектура прагне створювати спокійне та лаконічне середовище.

- Монументальна форма підкреслює масштаб, силу та значущість будівлі. Вони використовуються в урядових і громадських будівлях, щоб передати велич і стабільність. Монументальні форми часто асоціюються з владою та авторитетом.

- Трансформаційні форми можуть змінюватися чи адаптуватися до різних умов. Така архітектура використовує гнучкі матеріали і технології, щоб забезпечити можливість модифікації простору залежно від потреб користувачів. Це один із сучасних типів, який відображає ідею адаптивності та мобільності.

- Деконструктивістська форма підкреслює розбиття традиційних форм та асиметричність. Такі будівлі часто мають незвичайні, навіть хаотичні форми, які прагнуть показати відхід від звичних стандартів і пошук нового вираження. Цей стиль націлений на розрив з минулим і створення форми, яка є викликом традиціям.

- Іконічні форми створюються з метою зробити будівлю символом, який буде легко впізнаватися. Це форми, які можуть мати унікальний дизайн або масштаб, що виділяє будівлю з-поміж інших. Такі об'єкти стають символами міст чи брендів (наприклад, Сіднейський оперний театр чи Бурдж-Халіфа в Дубаї).

Форма і зміст в архітектурі знаходяться у постійній взаємодії, відображаючи функціональні, естетичні та символічні вимоги. Вони можуть підсилювати одне одного, створюючи гармонійний простір, який не тільки забезпечує комфорт, але й передає культурні ідеї та цінності. Різноманіття архітектурних форм дозволяє створювати об'єкти, які задовольняють найрізноманітніші потреби суспільства, водночас виражаючи особливості місцевої культури і часу.

5. Архітектура Софії Київської у контексті методів та підходів, світових архітектурних стилів і традицій.

Вивчення архітектури Софії Київської потребує особливого підходу через складність її структури, багатошаровість історичних нашарувань та величезне значення для культурної спадщини України та світу. Методологія дослідження об'єктів такої архітектурної значущості, як Софійський собор, базується на поєднанні кількох основних підходів:

1. Історико-критичний аналіз, який передбачає вивчення письмових джерел, хронік, літописів, а також історичних документів, які описують будівництво та функціонування Софійського собору. Особлива увага приділяється дослідженню змін, які відбулися в структурі та зовнішньому вигляді храму протягом століть.

2. Архітектурний аналіз дозволяє вивчити структуру і композиційні особливості будівлі. Аналізуються такі аспекти, як розміщення основних елементів, взаємозв'язок частин споруди, просторове рішення інтер'єру, якість і походження будівельних матеріалів.

3. Археологічні дослідження дозволяють вивчати будівельні шари, знайти залишки початкових конструкцій та дослідити зміни, які відбулися з часом. Цей метод дає змогу розкрити деталі ранніх етапів будівництва, які не збереглися в письмових джерелах.

4. Іконографічний аналіз є важливим аспектом дослідження фресок, мозаїк та інших елементів декору. Це дозволяє зрозуміти символіку та художнє значення собору, а також простежити етапи розвитку київської школи іконопису.

5. Методи технічної реставрації передбачають використання сучасних технологій для реставрації та збереження архітектурної структури. Включають використання 3D-сканування, лазерних технологій для вивчення та відновлення будівельних деталей, а також аналіз мікроклімату для збереження розписів і структури стін.

6. Соціокультурний та символічний підходи мають важливе символічне значення для дослідження Софії Київської як шедевра архітектури української культури. Дослідження соціального та культурного контексту дозволяють краще зрозуміти функцію собору як духовного, політичного та культурного центру. Таке поєднання методів дозволяє всебічно вивчати Софію Київську як складний історико-архітектурний об'єкт, розкриваючи як її фізичні особливості, так і духовну та культурну цінність.

Вивчення архітектури у зарубіжному контексті доповнює дослідження Софії Київської, даючи змогу зрозуміти її унікальність на тлі світових архітектурних стилів і традицій. Цей підхід передбачає порівняння української архітектурної спадщини з іншими видатними архітектурними пам'ятками світу для кращого розуміння її місця в світовій культурі. Порівняльний стильовий

© Ірина, Рижова, Світлана, Захарова, Олександра, Зоря, 2024

аналіз архітектури Софії Київської, з її візантійськими рисами та елементами ранньохристиянського будівництва, добре піддається порівнянню з подібними пам'ятками Візантії, такими як храм Святої Софії в Константинополі. Порівняння дозволяє побачити спільні риси і відмінності, зокрема, як адаптувались візантійські канони у слов'янському контексті. Зарубіжні дослідження архітектури часто показують, як локальні стилі піддавалися впливам інших культур. Наприклад, романський стиль у Західній Європі та його розвиток в готичний, а також перехід від романської до ренесансної архітектури.

Аналізуючи Софію Київську, можна бачити, як вона поєднує елементи різних культур і релігійних впливів, відображаючи культурну поліфонію Київської Русі. Досвід зарубіжних країн у збереженні архітектурних пам'яток, як у випадку з римськими і грецькими храмами або середньовічними соборами, допомагає удосконалювати підходи до реставрації українських пам'яток. Такі методи, як 3D-реконструкція, зберігання температурного режиму та захист від вібрацій, активно застосовуються для збереження світової архітектурної спадщини. Вивчення національних особливостей архітектури, таких як східний мінімалізм у японській архітектурі або багатство декору в мавританському стилі Іспанії, допомагає побачити нові шляхи розвитку національної архітектури в сучасних умовах. Аналіз цих тенденцій може надихати архітекторів до впровадження нових підходів у сучасному проектуванні. Дослідження значення архітектурних пам'яток в соціокультурному контексті різних країн дозволяє зрозуміти, як архітектура відображає цінності та ідеології суспільства. Наприклад, собор Паризької Богоматері у Франції є не тільки релігійною спорудою, а й символом національної ідентичності. Подібно, Софія Київська є важливим символом української культури. Участь в міжнародних програмах (як-от ЮНЕСКО) надає можливість для обміну знаннями й досвідом між дослідниками та архітекторами різних країн. Це особливо важливо для України, де існує потреба у додаткових ресурсах та новітніх методах для збереження історичних пам'яток. Таким чином, вивчення зарубіжного досвіду допомагає не тільки зрозуміти унікальність архітектури Софії Київської, але й розширює наукову базу для збереження, реставрації та популяризації архітектурної спадщини України.

На початку XX століття трактування архітектури ускладнюється і зближується з образами індустріального світу, що дозволяє зрозуміти логіку містобудівних концепцій – від «міста-саду» до органічних будинків (органічна архітектура) Ф.- Л. Райта (І.Рижова) та екуменополіса К. Доксіадіса. У XX столітті розвиваються архітектурні концепції, які запозичують морфологічні зразки з біології. Такими є ідеї органічної архітектури Ф. Л. Райта, архітектурна біоніка, (С. Мигаль) концепції японських метаболістів, аркологія П. Солері і т.д. Статичні образи світу у XX столітті йдуть у минуле. Епоха традиціоналізму та стабільних структур поступається місцем світу, в якому ніщо не завжди, крім самої зміни. Наука розповідає про еволюцію природи та всесвіту, людські почуття постійно вимагають оновлення, та насолоди перетворюються на величину, похідну від зміни вражень. Естетика конструктивізму, футуризму, «хайтека» висловлює не так технічний зміст своїх форм, як символіку процесу конструювання, породження форм, формоутворення. Саме тому «руїни» конструктивістської вілли на одній із карикатур Сола Стейнберга виглядають смішно. Образ будівництва як необхідний атрибут міського пейзажу виявився одночасно властивим радянському живопису 60-х років і символікою будівельних «лісів» центру Помпіду в Парижі. І будівництво, і руїни висловлюють еволюційно-реконструктивну символіку демократичної культури. Для естетики архітектури важливо, що йдеться не про будівництво чи знесення якихось конкретних будівель, а про розпад та виникнення самих архітектурних форм, їх ідеальних образів.

У XXI столітті серед нових архітектурних стилів можна виявити параметричну архітектуру. Параметрична архітектура, яка спирається на силу математики, – це унікальний стиль, у якому взаємопов'язані такі поняття, як скульптура, інформатика, архітектура. Її правильніше трактуватиме навіть не самостійним архітектурним стилем, а швидше підходом, методом проектування, згідно з яким необхідно враховувати співвідношення споруди, навколишнього середовища та людської діяльності. Основою всьому служать параметри. Яскравою представницею цього стилю є Заха Хадід. Вона створила великий внесок у розвиток цього стилю. Її проекти відомі у всьому світі. Наприклад, Політехнічний університет у Гонконгу; Багатоцільовий комплекс Beko Masterplan у Белграді; Золота станція метро в Ер-Ріяді, та багато інших.

Не всі архітектори схвалюють цей метод. Багато хто говорить, що втрачається індивідуаль-

ний підхід, що комп'ютер все одно не володіє тим чуттєвим інтуїтивним мисленням, ніж людина. Однак цей спосіб проектування дуже популярний останнім часом, можливо завдяки нестандартним формам та комбінаціям різних елементів. З погляду філософських течій, параметрична архітектура дуже схожа з прагматизмом у функціоналізмі. Мета – врахувати все, що можна врахувати та видати результат. Естетикою даного стилю є хаотичність, нелінійність, комбінаторика, асиметрія. Форму майбутньої будівлі диктує оточення: рельєф, клімат, рух сонця роблять проект унікальним та актуальним лише у певному часі та просторі. На масовість виробництва параметрична архітектура претендувати не може. У всіх культурних епохах ми можемо розглядати архітектуру з погляду «простору», «змісту», «форми», «емоційного впливу», «символіки» і т.д. Значить твердження, що це все фундаментальні поняття філософії архітектури, є вірним. Але чому архітектура у різні епохи дуже змінюється? На основі філософії архітектури можна припустити, що головне в архітектурі, це образ (у античності «ейдос» Арістотеля). Образ створює емоційний вплив на людину. Головним є ідея, підкріплена знаннями, навчаннями, естетичними перевагами. ми, яка в результаті захоплює розум людини і поширюється в різні сфери її життя. Коли змінилися світоглядні пріоритети, змінилися і домінуючі поняття і образи, що їх репрезентують, наприклад, через дві культурні епохи людство вищим чином проголосило гроші. З античних часів за основу думки був узятий «Космос», у середньовіччі поняття «Бог», в епоху Відродження «Людина», а в епоху нового часу «Гроші».

Така логіка говорить лише про еволюцію культури, про наслідування від духовності до прагматики. Виходячи із сучасних соціокультурних проблем, коли архітектура головною своєю селітебною функцією нашкодила природі, логічно припустити, що наступним домінуючим чином доби буде «екологія». XXI столітті актуальною темою є «енергоефективність». Архітектура також почала розвиватися в цій темі багато в чому вже дала добрі результати. Архітектори з усього світу приділяють велику увагу даної проблеми. Наприклад, житловий будинок у національному парку в Португалії (архітектори Граса Коррейя та Роберто Равацці) або просторий надстійкий будинок у Лос-Анджелесі, штат Каліфорнія (архітектор Glen Irani). В естетичному плані будівлі зберігають чистоту форм, характерну для мінімалізму, що доводить циклічність архітектурних стилів.

Висновки та практичні рекомендації. Таким чином, у філософії мистецтва філософія архітектури вже зайняла свою нішу Це сталося багато в чому завдяки розвитку філософських ідей, та й розвитку самої архітектури у XX столітті, коли герменевтика та семіотика як помітні філософські напрямки знайшли вираження своїх ідей у філософії мистецтва через архітектуру. Практичні рекомендації для філософії архітектури та проектування можуть бути корисними для архітекторів, дизайнерів, міських планувальників і дослідників, які прагнуть створювати функціональні, естетичні та соціально значущі простори. Ці рекомендації базуються на основних принципах, що розкривають зв'язок форми, змісту, символіки та функціональності.

1. Враховуйте контекст і місце. Ретельно вивчайте місцевий контекст, включаючи культурні, історичні, природні та соціальні особливості місця, де планується будівництво. Ваша архітектура повинна гармонійно вписуватися в середовище, відображаючи локальну ідентичність і повагу до наявної забудови. Використовуйте матеріали, що відображають регіональні традиції, але водночас є сучасними та довговічними. 2. Зосередьтеся на функціональності простору. Перед початком роботи над проєктом детально визначте функціональні потреби простору. Чітке розуміння того, як простір використовуватиметься, допоможе вам обрати правильну форму та структуру, які відповідатимуть його призначенню. Подумайте про гнучкість простору: обирайте конструктивні рішення, які дозволяють легко змінювати функції приміщень, адаптуючись до нових потреб. 3. Звертайте увагу на естетику та форму. Пам'ятайте, що форма є не тільки засобом вираження змісту, але й важливим елементом сприйняття. Ваша архітектура повинна викликати позитивні емоції, створювати відчуття гармонії і комфорту. Використовуйте форми, які не тільки естетично привабливі, а й символічно значущі для місцевого населення або конкретної функції будівлі. 4. Враховуйте символічний аспект архітектури. Уникайте надмірної стилізації на користь символічних елементів, які можуть мати глибоке значення для громади. Це особливо важливо для релігійних, культурних чи громадських споруд. Використовуйте архітектурні форми, які підтримують культурну ідентичність і забезпечують людям відчуття приналежності

© Ірина, Рижова, Світлана, Захарова, Олександра, Зоря, 2024

до місця. 5. Забезпечте інтеграцію з природою та екологічну стійкість. Обирайте матеріали, які є екологічно чистими та придатними для переробки. Це сприятиме збереженню довкілля та підвищить етичну цінність проєкту. Використовуйте органічні форми, що відповідають природному ландшафту, а також застосовуйте технології, які знижують енергоспоживання і забезпечують сталий розвиток будівлі (наприклад, зелені дахи, сонячні панелі, системи збору дощової води). 6. Плануйте з урахуванням доступності та комфорту. Дотримуйтесь принципів універсального дизайну, щоб зробити будівлю доступною для всіх користувачів, включаючи людей з обмеженими можливостями. Це стосується ліфтів, пандусів, широких дверей і зручного розташування елементів інфраструктури. Звертайте увагу на ергономічність та комфортні умови всередині будівлі, як-от правильне освітлення, вентиляція та акустика. 7. Фокусуйтеся на естетичних деталях і текстурах. Використовуйте фактури, кольори та матеріали, які створюють візуальний інтерес та додають будівлі унікальності. Це може включати натуральні матеріали (дерево, камінь), гру з різними фактурами (гладкі поверхні поруч із грубими) або контрастні кольорові акценти. Деталі, навіть невеликі, такі як ручки дверей, освітлення, фурнітура, можуть значно підсилити естетичне сприйняття будівлі, надаючи їй завершеності та стилю. 8. Залучайте емоційний і чуттєвий досвід. Створюйте простори, які впливають на почуття та емоції. Враховуйте, як світло, звук, текстура і масштаб впливають на користувача, щоб простір можна було сприймати не лише візуально, але й через усі органи чуття. Наприклад, використовуйте природне світло для створення гри тіней, яка підсилює атмосферу, або натуральні матеріали для створення відчуття тепла і затишку. 9. Інновації та технології. Впроваджуйте сучасні технології в процесі проєктування, як-от 3D-моделювання, віртуальна реальність і параметричне проєктування, що дозволить створювати більш точні і функціональні моделі будівель. Використовуйте технології автоматизації та розумного будинку для забезпечення енергозбереження, підвищення комфорту та безпеки користувачів. 10. Враховуйте вплив на суспільство та культурну спадщину. Кожен архітектурний проект повинен враховувати потенційний вплив на громаду і збереження культурної спадщини. Працюйте з місцевими громадами, щоб зрозуміти їхні потреби, побажання та культурні особливості. Якщо проєкт знаходиться поруч із історичними об'єктами, дотримуйтесь стилістичних і пропорційних елементів, щоб не порушити загальну архітектурну гармонію району. 11. Розвивайте культурну символіку та створюйте місця для взаємодії. Проєктуючи громадські місця, створюйте простори, які сприяють взаємодії, дозволяють людям зібратися, відпочити та взаємодіяти. Враховуйте розташування зручних зон для відпочинку, соціальної активності, ігрових майданчиків тощо. Використовуйте архітектурні форми, які відображають культурну ідентичність і водночас є відкритими для інтерпретацій, забезпечуючи зв'язок між сучасністю і традицією.

Ці рекомендації допоможуть створювати архітектурні простори, які поєднують у собі функціональність, естетику, етику та культурне значення. Врахування всіх аспектів форми і змісту сприятиме створенню об'єктів, що надихають, підтримують і поліпшують якість життя людей.

Список використаних джерел

Рижова І. Філософія дизайну: теоретико – методологічні засади. Монографія – Запоріжжя ЗНТУ, 2006. 544 с.

Рижова І.,Захарова С., Павлюк О., Харченко К., Суворова Т. Науковий дискурс органічної архітектури в сучасному просторово-предметному середовищі//HUMANITIES STUDIES: збірник наукових праць / Гол. ред. В. Г. Воронкова. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. Випуск 20 (97). С. 93-109.

Рижова І. С. Сутність і зміст дизайну. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії.* Запоріжжя, 2012. Вип. 51. С. 206–216.

Мигаль С. П., Мигаль С. П., Дида І. А., Казапнцева Т.Є. Біоніка в дизайні просторово-предметного середовища: навч. посібник. Львів: *Видавництво Львівської політехніки*, 2014. 228 с.

Мардер А. П. Теоретичні основи естетики архітектури. Київ, 2002. С. 10.

Тимофієнко В. Архітектура і монументальне мистецтво: Терміни і поняття. Київ, 2002. С. 40.

Черкес Б. С. Архітектура сучасності: остання третина XX – початок XXI століть: навч. посібник. 2-ге вид. / Б. С. Черкес, С. М. Лінда. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. 384 с.

Осиченко Г. О., Павленко О. А. Прийоми інтеграції природного і штучного середовища в органічній архітектурі XX століття. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецт*в: зб.наук.пр. / за ред.. В. Я. Даниленка. 2009. № 4. С. 80-89.

Ландшафтна архітектура: термінологічний словник / [І. С. Рижова, О. Ю. Павлюк, С. О. Захарова, О. І. Сингаївська, Ю. І. Криворучко, О. П. Зоря]; за ред. д-ра філос. наук, проф. І.С. Рижової. Запоріжжя: Мокшанов В. В., 2023. 300 с.

Рижова І. С., Прусак В. Ф., Мигаль С. П. Рєзанова Н. О. Дизайн середовища: Словник – довідник / За ред. д-ра філос.н., проф.І. С. Рижової. Львів: Простір-М, 2017. 360 с.

References

Ryzhova I. Filosofiia dyzainu: teoretyko – metodolohichni zasady. Monohrafiia – Zaporizhzhia ZNTU, 2006. 544 s.

Ryzhova I.,Zakharova C., Pavliuk O., Kharchenko K., Suvorova T. Naukovyi dyskurs orhanichnoi arkhitektury v suchasnomu prostorovo-predmetnomu seredovyshchi//HUMANITIES STUDIES: zbirnyk naukovykh prats / Hol. red. V. H. Voronkova. Zaporizhzhia: Vydavnychyi dim «Helvetyka», 2024. Vypusk 20 (97). S. 93-109.

Ryzhova I. S. Sutnist i zmist dyzainu. Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii. Zaporizhzhia, 2012. Vyp. 51. S. 206–216.

Myhal S. P., Myhal S. P., Dyda I. A., Kazapntseva T.Ie. Bionika v dyzaini prostorovo-predmetnoho seredovyshcha: navch. posibnyk. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniky, 2014. 228 s.

Marder A. P. Teoretychni osnovy estetyky arkhitektury. Kyiv, 2002. S. 10.

Tymofiienko V. Arkhitektura i monumentalne mystetstvo: Terminy i poniattia. Kyiv, 2002. S. 40.

Cherkes B. S. Arkhitektura suchasnosti: ostannia tretyna KhKh – pochatok KhKhI stolit: navch. posibnyk. 2-he vyd. / B. S. Cherkes, S. M. Linda. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniky, 2014. 384 s.

Osychenko H. O., Pavlenko O. A. Pryiomy intehratsii pryrodnoho i shtuchnoho seredovyshcha v orhanichnii arkhitekturi KhKh stolittia. Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii dyzainu i mystetstv: zb.nauk.pr. / za red.. V. Ya. Danylenka. 2009. № 4. S. 80-89.

Landshaftna arkhitektura: terminolohichnyi slovnyk / [I. S. Ryzhova, O. Yu. Pavliuk, S. O. Zakharova, O. I. Synhaivska, Yu. I. Kryvoruchko, O. P. Zoria]; za red. d-ra filos. nauk, prof. I.S. Ryzhovoi. Zaporizhzhia: Mokshanov V. V., 2023. 300 s.

Ryzhova I. S., Prusak V. F., Myhal S. P. Riezanova N. O. Dyzain seredovyshcha: Slovnyk – dovidnyk / Za red. d-ra filos.n., prof.I. S. Ryzhovoi. Lviv: Prostir-M, 2017. 360 s.

IRYNA, RYZHOVA – Doctor of Philosophy (D.Sc.),
Professor, Head of the Department of Design of the National University,
Zaporizhzhia Polytechnic (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: 17design2017@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-9562-200X

SVITLANA, ZAKHAROVA – PhD in Philosophy,
Associate Professor of the Design Department, National University
of Zaporizhzhia Polytechnic (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: arconzp@meta.ua,
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-6952-2558

OLEXANDRA, ZORYA – Candidate of Social Science,
Associate Professor of the Design Department of the National University,
Zaporizhzhia Polytechnic (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: aleksandrazora@gmail.com
ORCID iD: http://orcid.org/0000-0001-6247-0145

PHILOSOPHY OF ARCHITECTURE AS AN INNOVATIVE SCIENTIFIC FIELD

Abstract

The relevance of the philosophy of architecture explores the deep interrelation of form and content in architecture, focusing on how space, aesthetics and functionality affect human perception, cultural identity and social interaction. The purpose of the study is to analyze the theoretical and practical foundations of the philosophy of architecture as an innovative scientific direction. Research objectives: 1) analyze grneral interaction as well as interaction of philosophy and architecture; 2) find out the fundamental concepts of philosophy of architecture as a new scientific direction; 3) reveal an interaction and interaction of form and content in the philosophy of architecture types of form; 4) determine the types of forms in architecture; 5) compare the architecture of St. Sophia of Kyiv in the context of methods and approaches,

© Ірина, Рижова, Світлана, Захарова, Олександра, Зоря, 2024

world architectural styles and traditions. Basic concepts such as space, form, function, aesthetics, context and symbolism help to understand how architecture can be both functional and meaningfully saturated. The philosophy of architecture as a scientific direction is a modern field of research that studies the conceptual, aesthetic, cultural and social aspects of architecture. It focuses on understanding the deep meanings of architectural forms, their role in society, their impact on humans, and understanding how space shapes our perception of the world. Philosophy of architecture is the desire to analyze the world created by the human work: houses, streets, cities; this is an opportunity to look at this world from the point of view of its enduring cosmic beauty, to identify the cultural and historical origins of the formation of various styles in architecture, to touch upon the complex problem of analyzing the artistic form of architecture, the laws of its being in the space of culture. The connection between architecture and philosophy is deep and multifaceted, because architecture, as the art of space, reflects the fundamental philosophical ideas and values of each era. Practical recommendations focus on integrating architecture with the environment, ensuring comfort and accessibility, using innovative technologies and increasing the aesthetic value of projects. These approaches are aimed at creating harmonious, stable and emotionally saturated spaces that reflect the values and needs of modern society.

Key words: philosophy of architecture, form content, types of forms in architecture, interaction, mutual influence, cognitive and architectural creativity.

© The Authors(s) 2024
This is an open access article under
The Creative Commons CC BY license

Received date 07.11.2024
Accepted date 17.11.2024
Published date 07.12.2024

How to cite: Ірина, Рижова, Світлана, Захарова, Олександра, Зоря. Філософія архітектури як інноваційний науковий напрямок**.** Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2024. 21 (98). P. 78–93

doi https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-10

УДК 004.738.5:316.774:159.955
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-11

ІНФОРМАЦІЙНА БУЛЬБАШКА МЕДІАРЕАЛЬНОСТІ: ТРАНСФОРМАЦІЇ ЗНАННЯ, ІНФОРМАЦІЇ І СВІДОМОСТІ

ЯРОСЛАВ, СЕГЕНЬ[1]

Анотація

Актуальність дослідження у тому, що нові медіа стерли межі між віртуальним і реальним світами, вони сильно збільшили обсяги інформації, доступної для людей щодня. У статті досліджується феномен інформаційної бульбашки як ключового явища медіареальності, що впливає на трансформацію знання, інформації та свідомості сучасної людини. Метою статті є спроба виявлення специфіки формування «інформаційної бульбашки» в медіареальності як феномену сучасного цифрового суспільства через нові медіа та вплив цього явища на формування суспільної свідомості. Це створює ситуацію, що людина має змогу отримувати інформацію з будь-якого куточка світу, проте у сучасному медіапросторі процес фільтрування та сприйняття інформації ускладнюється через велику кількість фейків, рекламних повідомлень, спаму та такого феномену як «інформаційна бульбашка». Поширення впливу нових медіа в суспільстві створює «медіареальність», яка характеризується можливістю миттєвого доступу до великої кількості інформації та формує хибне, альтернативне бачення світу. Однією з форм цієї медіареальності можна назвати інформаційну бульбашку. У статті розглядається саме поняття «інформаційна бульбашка» та причини виникнення цього явищ новини як виду інформаційних повідомлень. Аналізується, як алгоритми соціальних мереж і медіаплатформ формують індивідуальні інформаційні середовища, обмежуючи доступ до альтернативних поглядів і посилюючи когнітивні упередження. Висвітлено вплив цього феномену на критичне мислення, суспільну свідомість та динаміку формування суспільних цінностей. Особливу увагу приділено викликам, які постають перед освітою, наукою та інформаційною безпекою в умовах поширення інформаційних бульбашок. Виявлення впливу інформаційних бульбашок на суспільну свідомість і поведінку дозволить розробити заходи для зміцнення соціальної згуртованості, підтримки плюралізму думок та подолання інформаційної ізоляції. Таким чином, дослідження сприятиме більш глибокому розумінню процесів трансформації знання, інформації та свідомості, а також забезпечить інструменти для їх гармонійного розвитку в умовах сучасної медіареальності.

Ключові слова: інформаційна бульбашка, медіареальність, трансформація знання, когнітивні упередження, свідомість, соціальні мережі.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Поява Інтернету та Глобальної мережі призвели до появи нових медіа і змінили «правила гри» у інформаційному просторі. На додаток, ЗМІ зазнали значних змін, перейшовши у мережу і змінивши тим самим свої властивості. Нові медіа стирають межі між віртуальним і реальним світами. Сьогодні Інтернет і соціальні медіа є основою спілкування між людьми, тоді як культурні твори перетворюються з фізичних форм в абстракцію у вигляді цифрового коду. Нові медіа сильно збільшили обсяги інформації, доступної для людей щодня. Це створює ситуацію, де, з одного боку, людина має змогу отримувати інформацію з будь-якого куточка світу, а з іншого боку, у сучасному медіапросторі процес фільтрування та сприйняття інформації ускладнюється через велику кількість фейків, рекламних повідомлень, спаму та такого феномену як «інформаційна бульбашка».

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Різноманітні аспекти впливу медіа на суспільну свідомість та феномен «інформаційної бульбашки» досліджували такі науковці: М. Маклюен, Л. Манович, Е. Тоффлер, М. Кастельс, Н. Луман, Е. Парайзер, Д. Палано та інші. Автор спирається на їх дослідження задля структурування інформації і виведення власних висновкі.

Метою статті є спроба виявлення специфіки формування «інформаційної бульбашки» в медіареальності як феномену сучасного цифрового суспільства через нові медіа та вплив цього явища на формування суспільної свідомості.

Виклад основного матеріалу. Поширення впливу нових медіа в суспільстві створює, так звану, «медіареальність», яка дає змогу доступу до великої кількості інформації в один клік. Нові

[1] Державний торговельно-економічний університет (Київ, Україна)
E-mail: yarik.segen7@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-9359-3612

© Ярослав, Сегень, 2024

медіа не тільки дали можливість миттєвого розповсюдження новин, але й змінили їх формат. Тепер новинне повідомлення має не тільки містити корисну інформацію, але й бути комфортним для сприймання людиною. Є. Кияниця зазначає щодо цього: «Успіх новітніх медіа зумовлений потребою сучасного інформаційно-цифрового суспільства швидко отримувати необхідну інформацію у зручному форматі. Отже, це має бути оперативний і цікавий контент, який задовольнятиме всі запити контактних груп» (Кияниця, 2020: 86–92).

Перш за все варто розглянути що ж таке «нові медіа». Ще у 1960-ті роки М. Маклюен, аналізуючи стрімкий розвиток телебачення, яке з'явилося тоді, сформулював власні передбачення щодо майбутніх нових медіа. Він передбачав появу так званого «гіпермедіа», яке об'єднуватиме звук, статичні та динамічні зображення в єдину мультимедійну систему. М. Маклюен вважав, що для розуміння нових медіа нам потрібно звертати увагу не тільки на технологічний аспект, але й на їхні властивості, які формують наші взаємини з собою, іншими людьми і навколишнім середовищем.(McLuhan, 1964: 12)

Видатний американський теоретик медіа, Л. Манович, вважає, що основною характеристикою нових медіа є використання комп'ютера, який має можливість перетворювати всі існуючі медіа в числові дані. Це призвело до виникнення нових медіа, таких як комп'ютерна графіка, анімація, цифрове аудіо, текст і багато інших (Manovich, 2001). Нові медіа – це мультимедіа, тобто вони містять у собі кілька режимів комунікації та представлення. Ця мультимедійна природа забезпечує більш виразну силу та більш захоплюючий досвід користувача, а також кидає виклик традиційним відмінностям між різними формами медіа. Тож можемо прийти до висновку що ж таке «нові медіа». Це формат медіа, який має електронну форму і можливий для доступу на цифрових пристроях, а користувачі є не тільки споживачем інформації, але й власне її творцем. Головна особливість нових медіа – це доступність, адже маючи вихід до інтернету, людина може моментально отримати будь-яку інформацію.

За думкою М. Кастельса, виникнення нових медіа перетворює простір і час, призводячи до інституціональних змін у суспільстві та фундаментальних змін у житті сучасної людини: «це наша фундаментальна дійсність, фізична основа, на якій ми спираємося в нашому житті... беремо участь у трудовому процесі, взаємодіємо з іншими людьми, знаходимо необхідну інформацію, формуємо свої думки, займаємося політичною діяльністю та працюємо над нашими мріями. Ця віртуальність є нашою реальністю.» (Кастельс, 2007: 203). Тобто нові медіа формують альтернативну реальність, а саме «медіареальність», в якій ми перебуваємо, транслюючи дійсність під своїм кутом, шляхом розповсюдження новин. Діяльність з виробництва новин – спеціалізована раціональна діяльність, не зводиться до набору слів і доведених до автоматизму навичок, а включає рефлексивний елемент, який є невід'ємною частиною загального для всіх виробників новин запасу знань, що відокремлюють їх від простих людей, яким ці знання за визначенням недоступні (Вайшенберг, 2004: 39–40).

Можливості нових медіа використовуються, щоб вплинути на маси необхідним чином. Так, вони серйозно розширили комунікаційні можливості до планетарного масштабу, що в свою чергу, звісно, впливає на формування нової суспільної реальності. М.Маклюен пояснює можливість існування нової медіареальності, яка формується під впливом нових медіа, і акцентує увагу на створенні подвійної реальності. Тобто першою є «реальна» реальність, яка містить у собі все фізичне, людей, наші знання, а також інша, друга реальність спроектована засобами масової інформації. Вона полягає у відображенні медійного змісту інформації для інших і постає незалежним утворенням, тобто медіа конструюють ще одну реальність, відмінну від них самих (McLuhan¸1964). Варто зазначити, що формування нової медіареальності має вплив на психологічні та соціальні аспекти суспільства. Цифрові технології можуть сприяти розвитку або стримувати певні соціальні риси. Крім того, ці технології впливають на механізми у функціонуванні суспільства, держави та бізнесу.

Нові медіа часто використовуються, щоб вплинути на людину тим чи іншим чином. Сучасні технології мають можливість підмінити прямі наміри влади на приховані. Звісно, в майбутньому комунікативні технології будуть більше розвиватися і їх вплив на буття людини також збільшуватиметься. Таким чином нові медіа стають ще більш потужним інструментом і змінною у картині побудови сучасного суспільства через створення медіареальності.

На думку М.Маклюена, усю комунікацію масмедіа можна поділити на 3 галузі: новини/коментарі, реклама, розваги. Основною різницею

між цими галузями є критерії, які є основою для відбору інформації, а також кінцева мета кожної галузі (McLuhan, 1964) Звісно, що новини – це основний об'єкт для дослідження в масовій комунікації. Їх можна розглядати з двох сторін. Так новини – це важливий інструмент для функціонування громадянського суспільства, а з іншого боку – це недоліки у вигляді упередженого ставлення журналістів, викривлення істинних фактів, введення людей в оману тощо.

Як зазначає Б. Потятиник: «Сучасне суспільство є суспільством «читачів» та споживачів «світових новин»« (Потятиник, 2004: 143–144). Цілісність сучасного суспільного устрою забезпечується в тому числі і новинами, про які знають всі. Тобто такі новини, які відомі всьому світу, наприклад гучні скандали шоубізнесу, політики, теракти тощо. Вони створюють необхідну картину світу для суспільства, тим самим впливаючи на поведінку людей. Новини транслюються людям через радіо, мережу інтернет, телебачення, відеоігри тощо.

Сучасні технології дозволяють інформативним матеріалам бути доступнішим і більш інформативним для людей. Тексти стають коротшими, заголовки апелюють до емоцій, а експерти використовуються для переконання в достовірності поданої інформації. Довгі пояснення замінюються зрозумілою інфографікою, а інтерв'ю подається в якості відеоматеріалу. Таким чином інформація стає спрощеною, що не потребує особливого заглиблення глядачу. Текст стає транслятором певної картини світу, створюючи у людини суб'єктивно емоційні образи (Михайлин. 2008).

Людина сьогодні – споживач інформації, при тому споживач вимогливий, який прагне надання комфортної для нього інформації. Це створює для медіа потребу подавати інформацію для глядачів швидко, просто та емоційно забарвлено. Ця зміна у споживанні інформації людьми спровокована появою нових медіа. М. Маклюен зазначав, що медіа – це інструменти, які розширюють органи чуттів людини, розширюють наше «я». Адже його відомий вислів «медіум – це повідомлення» має на меті показати, що окрім змісту, який несе медіум (наприклад, папір, полотно, фотокартка, екран, динамік і т. д., а у випадку нових медіа – комп'ютер, смартфон), він також створює власний зміст (повідомлення). Саме це повідомлення медіа, яке зазвичай не усвідомлюється отримувачем інформації, має величезний вплив на людську свідомість і може впливати на психічний і соціальний аспекти (McLuhan, 1964: 23). Через це відбувається трансформація матеріалів в медіа, вони стають більш лаконічними і акцентуються не на фактажі, а на емоційних складових, які можуть відгукнутися у читача.

Формування картини світу людини через новини та проблеми сучасної журналістики.

Окремо варто відзначити довіру аудиторії саме до новин. Адже «жанри, які не новинні серед аудиторій подекуди сприймаються як вигадані (тобто як відображення реальності зі зниженим ступенем модальності), тоді як новини – це те, що було «насправді», це найвища форма медіареальності». Факт також може бути новиною. У журналістиці – це безпосередня подія чи достовірна інформація, яка відома певному колу людей. Т. Примак зазначає наступне: «Факт – це дійсна, невигадана подія, що становить інтерес для засобів масової інформації та громадськості, пов'язана з діяльністю певної організації чи людини. Залежно від того, знайомі ці факти громадськості чи ні, вони можуть бути або просто фактами, або новиною» (Примак, 2013).

Але сьогодні об'єктивність журналістики ставиться під сумнів. Однією з причин цього є концентрація лише на певному колі тем, які мають на меті залучення якомога більшої кількості читачів. Журналісти все частіше приділяють увагу скандалам, насиллю, певним регіонам світу, суспільній еліті, тощо. Це призводить до звуження новинних тем і формулює міфи про суспільну реальність і поведінку людей. Німецький науковець З. Вайшенберг пише: «Таким чином стверджується, що «медійна реальність» – це одне, а суспільна дійсність – це інше, тому журналістика не є об'єктивною» (Вайшенберг, 2004: 26). Він окремо описує теми та вподобання аудиторії, які використовують журналісти у своїх матеріалах: ««Інтерес публіки» або «людський/емоційний аспект події» складають: трагедія; напруження/відчуття непевності; курйозність/незвичайність; боротьба/конфлікт; гумор/жарт; романтика; симпатія; вік; секс/кохання; наука/прогрес; пригоди/ризик; тварини» (Вайшенберг, 2004: 36). Маніпулюючи цими тематиками масмедіа створюють медійний простір, куди потрапляють люди, отримуючи певну «відбірну» інформацію, створюючи ілюзію вибору.

Окремо варто відзначити те, що перевага надається конфліктам в першу чергу. Конфлікти цікаві тим, що вони невизначені, а саме переможці і переможені. Таким чином такі новини звер та-

© Ярослав, Сегень, 2024

ються до майбутнього і тримають увагу глядача. «Це породжує напругу, а з позиції розуміння комунікації- гадання про можливе завершення ситуації» (McLuhan, 1964: 57). Конфлікт можна назвати основою селективної сепарації новин. Адже він надає журналісту простір для власної діяльності. В. Іванов у передмові до українського видання до книжки Н. Лумана «Реальність масмедіа» підтверджує те, що конфлікти мають перевагу над іншими новинами, так як створюють напруженість у суспільстві (McLuhan, 1964: 7). Апелюючи до того, що конфлікт є першочерговим чинником для відбору інформації з якої можна зробити новину. М. Міллер і Б. Рейчерд розділяють цю думку. Вони вважають, що конфлікт є рушійною силою новин. Тому що він забезпечує емоційні умови, які необхідні для залучення аудиторії. І чим гостріший конфлікт тим більше ця залученість (Miller, Riechert, 2003).

Г. Синоруб зазначає, що «саме масмедіа моделюють зв'язки учасників конфліктів, оскільки здійснюють соціальну каталогізацію не лише тих ідей та символів, що супроводжують конфлікти, але й перспектив постконфліктних взаємин» (Синоруб, 2009). Таким чином можна сказати, що медіа певною мірою ще й керують конфліктами, маючи можливість не тільки зробити конфлікт гострішим, але й сприяти його вирішенню. М. Мілбурн та А. МакГрейл вважають, що для того, щоб вирішити конфлікт необхідно відмовитися від спрощення контенту і намагатися висвітлити ситуацію з різних сторін: «для мирного вирішення конфлікту життєво важливим є можливість розглянути різноманітні точки зору обговорюваних питань, тобто займатися складним, а не спрощеним мисленням» (Milburn, у McGrail, 1992).

Згідно з дослідженнями USAID-Internews «Ставлення населення до ЗМІ та споживання різних типів медіа» (14) можна дійти висновку, що у сучасному суспільстві відсутнє критичне мислення. Більше того, людина сьогодні тільки вважає, що вміє розрізняти неправдиві повідомлення, хоча це не так. Тож сформувалося підґрунтя для створення спільнот, які споживають інформацію, які відповідають їхньому світосприйняттю. Ці спільноти почали потрапляти в так звані «інформаційні бульбашки», самі того не підозрюючи.

Можна погодитися з Ж. Бодріяром, який підкреслює складний і багатогранний характер впливу медіа на наше сприйняття світу і важливість розвитку критичного мислення у відношенні до інформації, яку ми споживаємо через медіа. Він влучно ілюструє на прикладі телевізора, взаємозв'язок людина-медіа: «…телебачення дивиться на нас, телебачення сприяє нашому відчуженню, телебачення маніпулює нами, телебачення інформує нас... Ми залишаємося в усьому цьому заручниками аналітичної концепції засобів інформації, концепції активного й ефективного зовнішнього агента, концепції «перспективної» інформації, в якій точкою витоку є горизонт реального та вимислу» (Бодріяр, 2004).

Інформаційна бульбашка.

Більшість сучасних людей сьогодні перебувають у «інформаційній бульбашці». Е. Парайзер, який вивів поняття «інформаційна бульбашка» і написав публікацію на тему «filter bubbles», де розповідає, що сьогодні людина зазвичай черпає інформацію з соціальних мереж, через які попадає в інформаційну бульбашку з іншими людьми схожих поглядів, але без контактів з людьми інших переконань. Тобто будь-яка інформація яку отримує людина у власній бульбашці, вона інтерпретує виключно як підтвердження власних думок, а не як можлива альтернативна позиція. Парайзер застерігає, що така система обмежує людину від контакту з незручними ідеями та новинами, а також інформацією, яка може викривити «зручне» сприйняття інформації (Pariser). Можна спробувати дати визначення «інформаційній бульбашці» як стану інтелектуальної ізоляції через персоналізований підбір інформації пошуковими системами та соціальними мережами для користувача. Через це стає мінімізованою можливість дотичності до альтернативних думок на ту чи іншу тематику.

Кожна людина поступово створює власну «інформаційну бульбашку». Це зумовлено тим, що людина схильна взаємодіяти з тими користувачами або інформаційними сторінками, які відгукуються з її поглядами, уникаючи потрапляння «сторонньої» інформації. Е. Парайзер зазначає, що те, що не відповідає нашому баченню світу і що не відповідає минулому досвіду фільтрується особистісною інформаційною бульбашкою (Pariser)

Науковець Д. Палано, відштовхуючись від праць Парайзера, ввів таке поняття як «бульбашкова демократія». Воно заключається в тому, що аудиторія ділиться на окремі сегменти, які перебувають у власних бульбашках, які формуються з персоналізованих інформаційних потоках. Таким чином вибудовується багато аудиторій, або ніш, які не пересікаються між собою і перебувають у ізольованому інформаційному просторі.

При такому становищі справ політичним лідерам потрібно тільки «активізовувати» певну нішу, апелюючи до вже укорінених у цій «бульбашці» переконань і радикальних питань (Palano, 2019: 47-49). П. Бурд'є зазначає, що ситуація, коли людина отримує більшість інформації з медіа призводить до того, що самі медіа починають нав'язувати власне бачення реальності. Цей потік інформації медіа в межах бульбашки створює в кожному сегменті окрему реальність. П. Бурд'є дійшов до цікавого висновку стосовно мислення сучасної людини, що вона не хоче розбиратися і фільтрувати той шалений потік інформації, який створюють медіа: «Відповіддю, як мені здається, є те, що вони мислять «готовими ідеями»... це також ідеї, засвоєні усіма ще до того, як ви самі їх засвоїли, тому проблема сприйняття не стоїть» (Бурд'є, 2009: 35). Саме через це люди, перебуваючи у інформаційній бульбашці відкидають альтернативні точки зору і залишаються у комфортному середовищі «готових ідей» і комфортної для сприйняття інформації.

За концепцією «інформаційної бульбашки» не може існувати загального цифрового форуму, який матиме змогу об'єднати всіх людей. Навпаки кожен користувач створює власну «мережу», до якої входять тільки ті люди, які мають однакові погляди на життя. Було проведено дослідження такого явища як уникнення вибіркової інформації у соціальних мережах під час політичних протестів у Гонконзі. Як результат, науковці з'ясували, що люди уникали інформації, яка йде врозріз з їх баченням, більше 15% навіть видаляли з друзів тих користувачів, які висловлювали альтернативну думку. Таким чином, завдяки цьому феномену, інформаційне середовище розбивається на ізольовані закриті спільноти (Tesich, 2004: 61).

Отже, людина прагне спілкуватися з тими, хто близький їм за цінностями, інтересами, баченням світу. Таким чином також створюється закрита система, де циркулює одна й та сама інформація без альтернативних думок. Через обмін схожими думками в такій системі, впевненість людей у своїй правоті тільки збільшується, а шанс сприйняття альтернативної точки зору навпаки. Це ускладнює можливість наближення істинного розуміння дійсності для таких систем. Професор Університету Каліфорнії Б. Браттон (Bratton) вважає, що суб'єктивність є однією з визначальних характеристик сучасності. Адже кожна людина сьогодні має власну правду, яка грунтується на досвіді пізнання світу: «Кожна людина будує кордони цього світу, налаштовуючи стрічку в соціальній мережі або обираючи джерела, на які спирається. Ми бачимо те, що хочемо бачити» (Venugopal, 2009: 217-230).

В свою чергу Бодріяр називав появу електронних медіа кінцем людської суб'єктивності. «Так само, як окуляри та контактні лінзи, ймовірно, одного дня перетворяться на імплантовані протези для виду, який втратив зір, можна було би спрогнозувати, що штучний інтелект і апаратне забезпечення, яке його підтримує, стануть розумовим протезом для виду, який не має здатності до думок.» (Бодріяр,2004: 61) Тож можна припустити, що «інформаційна бульбашка», через нові технології стала таким протезом. Науковець також характеризує появу нових медіа як «точку неповернення». Іншими словами, він вважає, що коли «протез» проникає і інтегрується в оригінальну модель тіла, воно зливається з нею і починає нав'язувати себе, ставши «оригіналом» (Бодріяр, 2004:149). Тому сучасний стан речей, а саме перебування в інформаційній ізоляції стало звичайним, «оригінальним» явищем сьогодні.

Тож з одного боку людина проявляє свою суб'єктивність через налаштування власного інформаційного простору, але тим самим замикає себе в інформаційній бульбашці. Адже алгоритми пошукових систем і соціальних мереж змушують знаходитися в позиції, яка виключає можливість отримання альтернативної та нової інформації.

Саме через це в сучасному світі на передній план виходять соціальні мережі та нові медіа. Їх основна функція полягає у зборі інформації з різних джерел за певними критеріями. При чому джерелом може слугувати як перевірене медіа, так і звичайний допис людини в соціальній мережі. Головною рисою є перерозподіл і показ даної інформації «правильним» спільнотам, в залежності від їх позиції та світосприйняття. Це допоможе людям більш глибоко поринати у власну «інформаційну бульбашку». Якщо за певних умов може виявитися, що фото яке шириться вже тиждень мережею, має початково зовсім інший контекст. То скоріш за все це не похитне позицію спільноти, вона просто переключиться на пошук інших «фактів», які підтверджують їх позицію. (Thurman, 2012).

Персоналізація як основний інструмент потрапляння в «інформаційну бульбашку».

Таким чином ми підходимо до такого явища, як «персоналізація в Інтернеті». Воно стало

© Ярослав, Сегень, 2024

об'єктом досліджень науковців з різних сфер. Так з точки зору фахівців IT – це «процес збирання, зберігання, аналізу інформації про відвідувачів сайту і надання належної інформації кожному відвідувачу у відповідний час» (Dootz). Науковець Н. Турман пропонує визначення «персоналізації» наступним чином: «форма взаємодії користувача і системи з використанням набору технологічних засобів для того, щоб пристосувати зміст, подачу і впорядкування інформації до вподобань користувача, попередньо ним вказаних чи визначених самостійно системою» (Політика конфіденційності). Можна визначити основні цілі персоналізації в Інтернеті: комфортне користування послугою/сайтом; залучення більшої кількості людей; утримання якомога довше користувача на сайті і запобігти переходу на ресурси конкурентів; публікація таргетованої реклами серед цільової аудиторії (Chellappa, Sin, 2005).

Як приклад персоналізації розглянемо Google. Так на основі припущень про схожість вподобань певних людей, формуються групи і пропонуються товари, які можуть бути цікаві цим групам. Щоб мати змогу сегментувати користувачів, корпорації збирають велику кількість персональних даних. Так у політиці конфіденційності Google прописано, що персональні дані збираються «з метою надання кращих послуг усім нашим користувачам: від основних відомостей, як-от мова, якою ви розмовляєте, до складніших – наприклад, які оголошення у мережі ви чи ваші близькі вважаєте найкориснішими» (26) Керівники Google кажуть, що персоналізація дозволяє людині отримувати виключно той контент, який вона хоче бачити. Але на думку Е. Парайзера це призведе до того, що людина буде закрита в своїй бульбашці і у неї будуть відсутні шанси не тільки на зміни, але й на розвиток (Pariser, 2011). Корпорації такі як Google стверджують, що користувачі свідомо погоджуються на збір персональних даних. Натомість вони можуть користуватися сервісами і перевагами, які надає компанія (Manovich, 2001).

Висновки. Можна визначити те, що завдання новин і медіа загалом – дати інформацію в тому обсязі, в якому це необхідному для того, щоб суспільство прийняло рішення, заплановане відправником цього повідомлення. Але важливо розуміти відмінність інформаційної бульбашки від пропаганди. Вона полягає в тому, що пропаганда існує в умовах альтернативної інформації, коли людина може «вибудовувати своє споживання інформації навколо власних думок» (Milburn, McGrail, 1992). В інформаційній бульбашці відбувається автоматичне програмування людиною самої себе. Зазвичай це відбувається всередині спільнот, які поділяють одне бачення світу, всередині власної інформаційної бульбашки.

Розглянувши «інформаційну бульбашку», можна дійти висновку про значний вплив цього феномену на сучасну людину. В свою чергу варто відзначити, що формування бульбашок відбуваються через нові медіа, соціальні мережі та інструменти персоналізації даних. Адже вони відповідають за соціалізацію сегментів, утворених інформаційними бульбашками, формують стереотипи, підштовхують до певного сприйняття подій, створюють загальний суспільний настрій. Персоналізація, в свою чергу, призводить до самозамикання людини і провокування відтворення самої себе в інформаційному просторі.

Дослідження інформаційної бульбашки медіареальності має важливе практичне значення для різних сфер суспільного життя: 1) Розробка освітніх програм, спрямованих на розвиток критичного мислення та медіаграмотності, що дозволить громадянам ефективно аналізувати отриману інформацію, уникати маніпуляцій та впливу когнітивних упереджень. 2) Використання результатів дослідження для створення політик, що регулюють діяльність алгоритмів соціальних мереж і мінімізують ризики інформаційного впливу, зокрема в контексті боротьби з дезінформацією. 3) Запровадження підходів до створення збалансованого інформаційного контенту, що сприятиме зниженню поляризації в суспільстві та підвищенню довіри до медіа. 4) Розробка стратегій для брендів і компаній, що враховують специфіку алгоритмічного формування інформаційних бульбашок, дозволяючи ефективніше доносити цінності до споживачів. 5) Виявлення впливу інформаційних бульбашок на суспільну свідомість і поведінку дозволить розробити заходи для зміцнення соціальної згуртованості, підтримки плюралізму думок та подолання інформаційної ізоляції. Таким чином, дослідження сприятиме більш глибокому розумінню процесів трансформації знання, інформації та свідомості, а також забезпечить інструменти для їх гармонійного розвитку в умовах сучасної медіареальності.

Список використаних джерел

Кияниця Є. О. Роль класичних та інтерактивних медіа в інформаційно-цифровому суспільстві. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2020. Том 31 (70). № 4. Ч. 4. С. 205-209.

McLuhan M. Understanding Media: The Extensions of Man. 1964. 336 p.

Вайшенберг З. Новинна журналістика: навч. посіб. Київ: Академія української преси, 2004. 262 с

Михайлин І. Л. Глобальний світ крізь призму постіндустріального (інформаційного) суспільства в концепції Даніела Белла. Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія: Соціальні комунікації. 2008. № 874. С. 5 – 9.

Miller, M. M., Riechert, B. P. The Spiral of Opportunity and Frame Resonance: Mapping the Issue Cycle in News and Public Discourse Framing Public Life: Perspectives on Media and Our Understanding of the Social World. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, 2003. с. 112

Синоруб Г. П. Поняття конфліктного наповнення діяльності мас-медіа в теорії соціальних комунікацій (контекст формування поведінки аудиторії): автореф. дис... канд. наук із соціальних комунікацій: 27.00.01. Київ, 2009. 16 с

Milburn, M. A. у McGrail, A. B. (1992). The Dramatic Presentation of News and its Effects on Cognitive Complexity. Political Psychologyю 1992. 13 (4). 613–632.

Примак,Т.О. PR для менеджерів і маркетологів. Київ: Центр навчальної літератури.Чевозерова, Г.В., 2013.

Pariser E. The Filter Bubble: What the Internet Is Hiding from You. URL: https://www.academia.edu/34426834/

Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція / Ж.. Бодрійяр. Київ: Основи, 2004. 230 с.

Pariser, E. The Filter Bubble: How the New Personalized Web Is Changing What We Read and How We Think. New York: Penguin Press 2011. p. 124

Palano, D.. The Truth in a Bubble: the End of ‘Audience Democracy’ and the Rise of ‘Bubble Democracy’. Soft Power, 2019. 6(2). 36-53.

Bratton B. The new normal: essay by Benjamin H. Bratton. URL: https://strelkamag.com/en/article/the-new-normal-essay-bratton.

Tesich S. The Watergate Syndrome: A Government Of Lies. The Nation. 1992. January, 6/13. 12-14.

Venugopal K. R., Srinivasa K. G. Algorithms for Web Personalization. Soft Computing for Data Mining Applications. Springer Berlin Heidelberg, 2009. 217-230.

Thurman, Neil, and Steve Schifferes The future of personalization at news websites: lessons from a longitudinal study. Journalism Studies. 2012. № 13(5-6). 775-790.

Dootz F. Personalization of Web Applications: Literature Review.

Режим доступу: //www.chilloutsofa.com/wp-content/uploads/Personalization-of-Web-Applications.pdf

Політика конфіденційності. Google: правила і принципи. – Режим доступу: //www.google.com.ua/intl/uk/policies/privacy

Chellappa R., Sin R. Personalization versus privacy: An empirical examination of the online consumer’s dilemma. Information Technology and Management. 2005. № 6. 181-202.

Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція / пер. з фр. В. Ховхун. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. 230.

Manovich L. The Language of New Media. Cambridge: MIT Press, 2001. 354.

Кастельс М. Інтернет-галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства / пер. з англ. Е.Г. Ганиш, А.Б. Волкова. Київ: «Ваклер», 2007. 304.

Бурд’є П. Про телебачення і журналістику / пер.М.Возняк.: незалежний культурологічний часопис. 2009. 59. 28-40.

References

Kiyanitsa E.O. (2020). The role of classical and interactive media in the information and digital society. Scientific notes of Vernadsky TSU. Series: Philology. Social Communications. Vol. 31 (70). № 4. Ч. 4. 205-209.

McLuhan M. (1964). Understanding Media: The Extensions of Man. 336.

Weishenberg Z. (2004). News journalism: a textbook. Kyiv: Academy of Ukrainian Press. 262.

Mykhailyn I. L. (2008). The global world through the prism of post-industrial (information) society in the concept of Daniel Bell. Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Social communications. 874. 5 – 9.

Miller, M. M., Riechert, B. P. (2003). The Spiral of Opportunity and Frame Resonance: Mapping the Issue Cycle in News and Public Discourse Framing Public Life: Perspectives on Media and Our Understanding of the Social World. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associate. 112.

© Ярослав, Сегень, 2024

Sinorub G. P. (2009). The concept of conflict content of mass media in the theory of social communications (context of audience behavior formation): PhD thesis: 27.00.01. Kyiv. 16.

Milburn, M. A. and McGrail, A. B. (1992). The Dramatic Presentation of News and its Effects on Cognitive Complexity. Political Psychology 1992. 13 (4). 613-632.

Primak, T.O. PR for managers and marketers. Kyiv: Center for Educational Literature.

Pariser E. The Filter Bubble: What the Internet Is Hiding from You. URL: https://www.academia.edu/34426834/.

Baudrillard J. (2004). Simulacra and simulation. Kyiv: Osnovy. 230.

Pariser, E. (2011). The Filter Bubble: How the New Personalized Web Is Changing What We Read and How We Think. New York: Penguin Press.124.

Palano, D. (2019). The Truth in a Bubble: the End of 'Audience Democracy' and the Rise of 'Bubble Democracy'. Soft Power. 6(2). 36-53.

Bratton B. The new normal: essay by Benjamin H. Bratton. URL: https://strelkamag.com/en/article/the-new-normal-essay-bratton.

Tesich S. The Watergate Syndrome: A Government Of Lies. The Nation. 1992. January, 6/13. 12-14.

Venugopal K. R., Srinivasa K. G. (2009). Algorithms for Web Personalization / Patnaik L.M. Soft Computing for Data Mining Applications. Springer Berlin Heidelberg. 217-230.

Thurman, Neil, and Steve Schifferes (2012). The future of personalization at news websites: lessons from a longitudinal study. Journalism Studies. 13(5-6). 775-790.

Dootz F. Personalization of Web Applications: Literature Review.

Access mode: //www.chilloutsofa.com/wp-content/uploads/Personalization-of-Web-Applications.pdf

Privacy Policy. Google: rules and principles. – Accessed at: //www.google.com.ua/intl/uk/policies/privacy

Chellappa R., Sin R. (2005). Personalization versus privacy: An empirical examination of the online consumer's dilemma. Information Technology and Management. 6. 181-202.

Baudrillard J. (2004). Simulacra and Simulation / translated from the French by V. Khovkhun. Kyiv: Solomiya Pavlychko Publishing House «Osnovy». 204. 230.

Manovich L. (2001). The Language of New Media. Cambridge: MIT Press. 354.

Castells M. (2007). The Internet Galaxy. Reflections on the Internet, Business and Society / translated from English by E.G. Ganysh, A.B. Volkov. Kyiv: Vakler. 304.

Bourdieu P. (2009). On Television and Journalism / translated by M. Voznyak. 59. 28-40.

YAROSLAV, SEGEN – PhD student at the Department of Philosophy,
Sociology and Political Science, State University of Trade and Economics (Kyiv, Ukraine)
E-mail: yarik.segen7@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-9359-3612

INFORMATION BUBBLE OF MEDIA REALITY: TRANSFORMATIONS OF KNOWLEDGE, INFORMATION AND CONSCIOUSNESS

Abstract

The relevance of the study is that new media have blurred the boundaries between the virtual and real worlds, they have greatly increased the amount of information available to people on a daily basis. The article examines the phenomenon of the information bubble as a key phenomenon of media reality that affects the transformation of knowledge, information and consciousness of modern man. The purpose of the article is to identify the specifics of the formation of an «information bubble» in media reality as a phenomenon of the modern digital society through new media and the impact of this phenomenon on the formation of public consciousness. This creates a situation where a person can receive information from any corner of the world, but in the modern media space, the process of filtering and perceiving information is complicated by the large number of fakes, advertisements, spam and the phenomenon of the «information bubble». The spread of the influence of new media in society creates a «media reality» characterized by the possibility of instant access to a large amount of information and forms a false, alternative vision of the world. One of the forms of this media reality is the information bubble. The article examines the very concept of an «information bubble» and the reasons for the emergence of this phenomenon of news as a type of information message. The author analyzes how the algorithms of social networks and media platforms shape individual information environments, limiting access to alternative views and reinforcing cognitive biases. The impact of this phenomenon on critical thinking, public consciousness and the dynamics of social values formation is highlighted.. Special attention is paid to the challenges facing education, science and information security in the context of the spread of information bubbles. Identifying the impact of information bubbles on public consciousness and behavior will allow developing measures to strengthen social cohesion, support

pluralism of opinions, and overcome information isolation. Thus, the study will contribute to a deeper understanding of the processes of transformation of knowledge, information and consciousness, as well as provide tools for their harmonious development in the context of modern media reality.

Key words: information bubble, media reality, knowledge transformation, cognitive biases, consciousness, social networks.

© The Authors(s) 2024
This is an open access article under
The Creative Commons CC BY license

Received date 15.11.2024
Accepted date 27.11.2024
Published date 15.12.2024

How to cite: Ярослав, Сегень. Інформаційна бульбашка медіареальності: трансформації знання, інформації і свідомості. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2024. 21 (98). P. 94–102
doi https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-11

© Ярослав, Сегень, 2024

УДК 122/129
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-12

РОЗВИТОК ІГРОВИХ КОНЦЕПЦІЙ У ФІЛОСОФІЇ: ВІД АНТИЧНОСТІ ДО ПОСТМОДЕРНУ

НАТАЛІЯ, СКУБІНА[1]

У статті досліджується історія філософського осмислення модусу гри як фундаментальної категорії в філософії. В тексті поетапно викладено підходи до трактування феномена гри починаючи з античності, і завершуючи постмодерном.Перша частина роботи присвячено короткому аналізу розуміння гри до XVIII століття, тобто періоду, в якому гра не виступала в ролі повноцінного об'єкта досліджень. Тут окрему увагу приділено ігровому аспекту у філософії Арістотеля, який бачив гру як метод виховання, та Платона, котрий виводячи онтологію гри, трактував її як міст між ейдосами та матеріальним світом, метафорично порівнюючи людське життя з театральною грою, що обмежена космічним сценарієм. Зазначається також другорядний статус гри як філософського концепту в богослів'ї Середньовіччя, проте чільне місце гри як практики в середньовічній культурі. У статті відзначається відродження філософського інтересу до гри у німецькій класичній філософії, де з'являються естетичні концепції гри та поняття «гри пізнання». Зокрема Кант вважав гру необхідною частиною естетичної здатності людини, що дозволяє досягти гармонії між уявою та розумом, тоді як Шиллер розглядав гру як засіб досягнення свободи та творчого самовираження (Kant, 1790). У XX столітті ці ідеї були розвинуті Йоганом Гейзингою, який визначив гру як першопричину культури, підкреслюючи її свободу, символічний характер і відмінність від буденної реальності. Гейзинга також звертається до «магічного кола гри», в якому людина приймає нові ролі та правила, що не мають наслідків поза цим колом. Стаття завершується оглядом основних ігрових концепцій в постмодерністській філософії, зокрема авторка звертається до напрацювань Ролана Барта, Жака Дерріди, Жана Ліотара, Мішель Фуко та інших. Крізь призму філософських концепцій означених авторів констатується нове розуміння феномену гри, що в дискурсі постмодерну стверджує гру як стратегію існування, інструмент для критики метанаративів і руйнування традиційних ієрархій.

Ключові слова: філософія гри, естетичні ігрові концепції, мовна гра, постмодернізм, деконструкція, симулякр, гіперреальність, іронія, інтерпретація.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Феномен гри є одним із найбільш універсальних і водночас найменш однозначно трактованих аспектів людської діяльності та культури. Попри тривалу історію дослідження гри, вона досі залишається складним, багатогранним явищем, що виходить за межі суто розважальної чи утилітарної діяльності. Гра виявляє себе як спосіб осмислення світу, форма творчого самовираження й соціальної взаємодії. Фрагментарне осмислення модусу гри знаходимо ще в роботах античних мислителів, проте починаючи з XVIII столітті феномен гри вперше перетворюється на самодостатній об'єкт філософського дослідження. Відтак гра все частіше потрапляє у поле філософського дискурсу – в німецькій класичній філософії гра осмислюється як елемент естетичного, а у XX столітті виникають концепції, що стверджують гру як неодмінну умову існування культури.

Проте гра й досі залишається одночасно і фундаментальною, і маргінальною категорією у філософії, культурології та соціології. З одного боку, вона визнається важливим елементом культури, здатним пояснити як окремі феномени, так і загальні закономірності розвитку людства. З іншого боку, уявлення про гру часто залишаються розпливчастими, а її роль у сучасному суспільстві й культурі недостатньо осмисленою, особливо в умовах глобалізації, технологічного прогресу та медіатизації культури. Й саме медіальний поворот культури в середині XX століття вимагає реактуалізації філософських концептів гри задля кращого розуміння екзистенцій століття XXI.

Особливої **актуальності** дослідження ігрового феномену набуває в контексті сучасних трансформаційних процесів, які змінюють способи комунікації, взаємодії та творення смислів. Ігровий модус стає інструментом адаптації до нових умов, відновлення гармонії між раціональним та ірраціональним, що є ключовим для розуміння сучасної культури. На цьому тлі виникає необхідність у комплексному підході до аналізу гри, який би враховував її соціальні, символічні та екзистенційні аспекти. Звернення до історії

[1] Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)
E-mail: natalia.skubina@gmail.com
ORCID iD: http//orcid.org/0000-0003-3799-2923

осмислення гри здатне продемонструвати динаміку розуміння цього феномену та підштовхнути до створення нових ігрових концепцій, що відповідали б сучасному культурному дискурсу.

Аналіз досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми та на які спирається автор. Під час дослідження використовується широкий спектр філософських праць, що містити праці І. Канта, Ф. Шиллера, Й. Гейзинги, Г.-Ґ. Ґадамера, Л. Вітгенштайна, представників постмодерної фолософії (Ж. Бодрійяра, М. Фуко, Р. Барта, Ж. Дерріда, Ж. Ліотара). Окрім того, представлена стаття апелює до робіт Я. М. Білика «Ігровий феномен в середньовічній культурі» (2021) та «Лудологічні традиції античності: теорія і практика» (2019), в виокремлено ключові підходи до дослідження гри в контексті культури, що ґрунтуються на класичних та сучасних теоретичних концепціях. Зазначимо, що серед вітчизняних досліджень праць, котрі повноцінно розкривали б динаміку розуміння філософського розуміння гри вкрай обмаль, що лиш додає актуальності представленій роботі.

Мета статті полягає в аналізі філософських підходів до феномену гри, зокрема її естетичних, соціальних та екзистенційних аспектів, для актуалізації її ролі у сучасному культурному дискурсі.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Гра супроводжує людство з моменту його виникнення, пронизуючи всі аспекти людської дійсності, тому природно, що проблематика осмислення феномену гри бере свій початок ще в текстах античних мислителів. Так Геракліт через метафору гри пояснював принципи світобудови, наголошуючи на її мінливості та циклічності. Арістотель бачив у грі насамперед метод виховання, який сприяє моральному і розумовому розвитку. Стоїки й кініки розглядали гру як частину етичного самовдосконалення та пристосування до мінливого світу. (Білик, 2019)

Особливе місце гра замала у філософії Платона, котрий виводить онтологію гри від її призначення слугувати зв'язком між ейдосом та матеріальним світом речей. Через гру Платон у своїх «Законах» пояснює і сутність людського буття, називаючи людей маріонетками богів. Ідеї Платона згодом будуть розвиватися в працях неоплатоніків та досягнуть певного апогею у філософії Плотіна, який не лише коментує платонівські міркування, але й значно розширює та доповнює розуміння гри. Людське життя Плотін асоціює з театральним дійством, говорячи про обмеженість людських вчинків заздалегідь визначеними космічним сценарієм. Проте про абсолютну приреченість у Плотіна не йдеться, адже для виконання відведеної їй ролі людина-актор має бути наділена певною власною свободою дії. У Плотіна також вперше читаємо про поділ гри на справжню гру та гру зовнішню, тобто таку, яка тільки видається дійсною і пов'язана із буденністю. Очевидною є апеляція до естетичного характеру людологічного в античній традиції, адже гра часто ототожнюється з мистецтвом. (Білик, 2019)

Феноменологія гри та людологічний понятєвий філософський апарат дещо втрачає свою актуальність для середньовічних теософів – тема гри не забувається повністю, проте має вкрай обмеження вираження в богословських текстах. Попри те, що в Середньовіччі гру радше осмислювали як несуттєве, вона лишалася невід'ємною частиною усіх ритуалів і церемоній. (Білик, 2021) Гра не лише пронизувала карнавальні святкування та пов'язані з ними обряди, але й визначала саму суть середньовічних взаємовідносин, про що згодом писатиме медієвіст та людолог Йоган Гейзинга (Huizinga, 1938).

Відродження інтересу до гри як філософської категорії спостерігається в німецькій класичній філософії, особливо в гносеології Іммануїла Канта. Кант визначає гру як складову частину людської естетичної здатності, що має значний вплив на процеси сприйняття та судження. Сама через гру, за міркуваннями Канта, людина здатна розпізнавати істину. Кант виділяє поняття «гри пізнавання» (нім. Spiel der Erkenntnisvermögen), під яким розуміється взаємодія між уявою та розумом. Це взаємодія відбувається без певної утилітарної мети, тобто є вільною та творчою, і саме ця гра є основою для естетичної насолоди та судження про красу (Kant, 1790). Для Канта естетичне судження є незалежним від понять і логічних доказів, воно ґрунтується на гармонії між уявою і розумом, яка створює почуття задоволення.

Естетичний аспект феномена гри, розроблений Іммануїлом Кантом, отримав систематичний розвиток у творчості Фрідріха Шиллера, який розробив концепцію «естетичної гри». Шиллер пов'язує гру з категорією прекрасного, яке, за його міркуваннями, перебуває поза межами чуттєвого й раціонального. Прекрасне, як екзистенційна сутність, є результатом гармонійної взаємодії цих двох сфер, і саме гра виступає посередником, здатним забезпечити такий синтез. У своїй

© Наталія, Скубіна, 2024

«Естетичній освіті людини» Шиллер стверджує, що через гру людина досягає гармонії між своїми інтелектуальними та емоційними сторонами, що є необхідною умовою для формування естетичної і моральної особистості.

Шиллер трактує гру як засіб самовираження та розвитку, через який людина може досягти відчуття істинної свободи. На відміну від роботи чи обов'язків, обмежених зовнішніми правилами, гра є вільною діяльністю, в якій суб'єкт визначає власні закони й межі. Саме тому гра набуває екзистенційного значення, стаючи одночасно актом творчості й способом переосмислення буття. Цей «імпульс до гри», за Шиллером, є станом найвищої свободи, у якому людина долає зовнішні обмеження і стає творцем власної реальності. Таким чином, людологічна складова стає необхідною основою культури, відкриваючи простір для вільного й гармонійного існування. (Schiller, 1795)

Напрацювання класиків німецької філософії згодом лягли в основу культурно-антропологічної ігрової теорії нідерландського вченого Йогана Гейзинги, котрий на широкому культурному матеріалі доводить не просто важливість людологічного як частини культури та людської екзистенції, але виводить феномен гри в першопричину появи культури. Вона передує будь-яким формам соціальної організації та творчості, виступаючи першопричиною культурного розвитку. Гейзинга виділяє ключові онтологічні ознаки гри: її свободу, яка полягає у добровільному виборі суб'єкта розпочати гру, а також її відмінність від буденної реальності. Гра створює альтернативний простір, де гравець може взяти на себе нову ідентичність та діяти відповідно до інших правил, відмінних від норм профанного світу. Ще одна характерна риса гри – її просторово-часові обмеження. Вона має визначений початок і кінець, розгортається в певних межах, але може бути повторена чи переосмислена.

За Гейзингою гра не спрямована на досягнення утилітарних цілей, пошук істини чи моральну правомірність. Вона існує поза дихотоміями добра і зла, правди і хиби, етики й утилітарності. Згідно з окресленими ознаками гри, Гейзинга визначає людологічну дію як добровільне вибування за межі «реального» життя в альтернативну, тимчасову сферу діяльності – «магічне коло» гри. У цьому магічному колі людина приймає нові ролі та правила поведінки. Те, що відбувається всередині магічного кола, не має звичайних наслідків поза магічним колом (Huizinga, 1938). Гейзинга акцентує увагу на тісному зв'язку гри з іншими формами символічної діяльності, такими як релігійні обряди, театр і мистецтво. Він розглядає гру як своєрідний міст між раціональним і ірраціональним, що надає людині унікальну можливість для творчого самовираження й вільної взаємодії зі світом.

У свій час напрацювання Гейзинги вивели людологічні теорії на новий рівень та стали поштовхом до всебічного зацікавлення у феноменології гри. Так під впливом теорії Гейзинги, герменевтичне направлення в дослідженні гри започатковує Ганс-Ґеорґ Ґадамер. Згідно з Ґадамером, гра є фундаментальним аспектом людського життя і досвіду, і спостерігається в широкому спектрі людської діяльності, включаючи ритуальні, культові й художні практики, а також у дитячих іграх і взаємодії між тваринами. Гра включає взаємовідносини, повторюваний рух, який формується зсередини контексту гри у широкому розумінні, і сприяє, або принаймні дозволяє, спонтанну, творчу гнучкість. Мислячи гру, як суть мистецтва, Ґадамер визначає людологічне неодмінною частиною динамічної онтології мистецтва – тобто художній твір розкривається і «промовляє» через діалогічний ігровий рух твору та зацікавлених учасників. Ґадамер підкреслює, що з погляду феноменології, художній твір існує лише в процесі його виконання. Тобто художній твір не сприймається як об'єкт, який досліджує відсторонений суб'єкт. Скоріше, витвір мистецтва є динамічною, перформативною, комунікативною та колективною подією. Для Ґадамера виконавцями твору є не лише автори-митці, але й глядачі, читачі або слухачі. А мета художніх творів не просто в тому, що їх створюють і виконують для інших; вона – мета – полягає в підкресленні онтології художніх творів як комунікативних, виконавчих подій, буття яких вимагає активних глядачів або слухачів. У цьому контексті глядач, слухач чи читач виступають активними учасниками художнього процесу. Художній твір, за Ґадамером, «оживає» лише в момент його переживання, що підкреслює онтологічну важливість ігрового руху як основи діалогу між твором і сприймачем (Gadamer, 1960).

Гра набуває особливого екзистенційного статусу в культурі постмодерну, що використовує гру як стратегію існування. Так однією з основних характеристик постмодернізму є критика метанаративів – великих ідей, які претендують на універсальність (таких як релігія, наука чи

прогрес). Гра стає знаряддям цієї критики: вона руйнує ієрархії, виявляючи їх умовність. В межах постмодерного дискурсу гра часто сприймається як діяльність, що не прагне до створення нового сенсу, а радше підкреслює хаотичність і фрагментарність світу. Або ж у постмодерні гра часто має характер іронічного жесту: вона одночасно використовує і підважує традиційні структури. Наприклад, постмодерна архітектура поєднує елементи різних стилів та активно деконструює попередні канони, підкреслюючи фрагментарність і множинність поглядів., створюючи еклектичний і водночас іронічний ефект, що заперечує серйозність модерністської естетики.

Відтак гра широко осмислюється і тактується представниками постмодерністської філософії, як то Ролан Барт, Жак Дерріда, Жан Ліотар, Жорж Батай, Жан Бодріяр, Мішель Фуко, Жіль Дельоз тощо. Так для Дельоза поняття гри слугує для осмислення світу, в якому не існує фіксованих істин чи сутностей. Є лиш нескінченне різноманіття, або «номадичні сингулярності», де хаос різниць, що не мають між собою зв'язків, створює ілюзію тотожності через нескінченні повторення. Це процес, що дозволяє виникати симулякрами – нібито самототожним сутностями, які створюються з хаосу. Всі тотожності, за Дельозом, є лише оптичними ефектами гри, що йде через різницю та повторення. Він порівнює звичні ігри, що мають обмеження, з чистою, «божественною» грою, у якій відсутні правила і критерії успішності. У такій грі кожен хід є виграшним, оскільки в ній немає ні визначених правил, ні об'єктів гри – вона зосереджена на непередбачуваному майбутньому, де всі можливі варіанти і правила переплітаються у процесі відтворення.

Дещо опозиційною є філософія Бодріяра, в якій прослідковуються відмінності між грою та симуляцією. Основна різниця полягає в тому, що гра зберігає зв'язок з реальністю і передбачає наявність ризику та емоцій. У грі є елемент суб'єктивної свободи, де гравець ставить на кін щось цінне для себе (в тому числі своє життя), і існує емоційне напруження, пов'язане з цим ризиком. Гра не має заздалегідь визначених причин, і її правила створюються гравцями довільно, що надає їй динамічності та інтенсивності. Натомість симуляція не має контакту з об'єктивною реальністю, і, отже, відсутній ризик. У симулятивному світі немає істинних об'єктів, і все стає лише видимістю. На відміну від гри, де людина ризикує заради створення власного світу, у симуляції людина не піддає себе ризику, оскільки її реальність визначається штучними кодами, зафіксованими правилами взаємодії знаків без значень (Baudrillard, 1981). За Бодріяром у симуляції немає справжнього спокуси, як у грі, оскільки вона існує в «холодній» сфері, де людина вимушена слідувати заздалегідь заданим кодам, які не мають значення або мети, окрім підтримки самої симуляції.

Своєю чергою Ролан Барт звертається до поняття гри у контексті аналізу тексту. Він розглядає постмодерністський текст як нескінченну гру між означуваним і означальним, що втілює процес безперервного і творчого формування значень. Важливим є не встановлення одного істинного сенсу, а акт самого творчого процесу, новизни та множинності значень. Барт підкреслює, що не йдеться про те, щоб визнати різні сенси частинами однієї істини, а про те, щоб утвердити існування множинних значень, які не можна звести до єдиного або навіть ймовірного сенсу. Текст сприймається як акт письма – живий і постійно змінюваний процес, де значення розвиваються через творче втручання. Читання тексту може стати ігровим, якщо перетворюється на багаторазове перечитування. Одноразове читання, за Барта, є утилітарним і споживчим ставленням, яке сприймає текст лише як засіб для передачі однозначної інформації. Перечитування ж дає можливість відкривати нові значення того ж самого тексту, що відповідає ідеї Барта про гру: нескінченне повторення тексту з непередбачуваними результатами. (Barthes, 1975)

Барт порівнює гру з упорядкованою діяльністю, яка ґрунтується на принципі повторення. Це повторення полягає в модифікації однієї й тієї ж мовної форми, немов завдання – вичерпати невичерпний синонімічний потенціал, повторюючи і варіюючи значення. Текст, таким чином, стверджує свою множинність і багатогранність. Роль автора в такому контексті значно змінюється: він більше не є центральною фігурою, яка несе істинний сенс, а стає лише одним з учасників гри. Автор втрачає свої традиційні права на істину, і текст стає основним елементом цієї гри, а автор перетворюється на одну з фігур тексту. Те, що в класичному розумінні називається істинним змістом або істиною, за Бартом є лише тимчасовою зупинкою гри, оскільки вона припиняється не через досягнення істини, а через перемогу одного з мовних контекстів.

© Наталія, Скубіна, 2024

Філософія гри у Мішеля Фуко пов'язана з його методологією аналізу соціальних і культурних практик через концепцію «ігор істини» або «дискурсивних практик». Фуко не розглядав гру як окремий об'єкт філософії, але важливість гри в його роботах полягає в тому, що вона стає основою для розуміння, як соціальні реалії та знання про людину змінюються через час, залежно від змін у правилах і нормативах пізнання. Для Фуко ці «ігри» є умовними системами, де правила та норми не є об'єктивними або вічними, вони створюються довільно, а потім змінюються або скасовуються новими дискурсивними практиками. Фуко стверджує, що пізнання не є кумулятивним процесом, де знання накопичуються і передаються без змін. Навпаки, нова дискурсивна практика приходить на зміну попередній, витісняючи її, починаючи «гру» заново (Foucault, 1977). Така структура пізнання дозволяє говорити про «ігри істини», в яких кожна нова система норм або критеріїв пізнання змінює відносини влади та знання.

Важливою частиною філософії гри у Фуко є акцент на владі. Правила гри не є природними або об'єктивними, тому для їх встановлення та підтримання необхідна влада. Окрім того, у своїх дослідженнях сексуальності Фуко виділяє два типи ігор. Перший – це гра влади та підпорядкування в контексті сексуальних стосунків, де акти сексуальної взаємодії пов'язані з домінуванням і підкоренням. Другий тип гри – це «економічна» гра, де оцінюються витрати та вигоди, що виникають під час сексуального акту, такі як задоволення, енерговитрати та інші матеріальні або фізичні втрати.

Немов підтвердження всеохопності ігрового феномену в людському існуванні, серед напрямків людології знаходимо також теорію «мовної гри» (нім. Sprachspiel) Людвіга Вітгенштайна. Суть теорії полягає в тому, що мова і мислення не можуть бути розглянуті окремо від їхнього контексту використання. Вітгенштайн стверджує, що значення слів і висловлювань не є фіксованими, а формуються в межах конкретних контекстів використання – своєрідних «мовних ігор». Такі ігри мають власні правила, які визначають, що є правильним і зрозумілим у межах тієї чи іншої соціокультурної практики. Вітгенштайнівська концепція підкреслює, що мова не лише описує реальність, але й активно її конструює, створюючи нові значення й горизонти комунікації (Wittgenstein, 1922).

Лінгвістичний дискурс філософії гри продовжує Жан-Франсуа Ліотар, котрий підходить до розуміння гри через концепцію «мовних ігор», яка протистоїть «кібернетичному» уявленню про комунікацію. У кібернетиці комунікація між людьми розглядається як інструмент для організації спільних дій, а мова – як засіб цього процесу. Ліотар, однак, стверджує, що мова і комунікація мають самостійну цінність, приносячи людям задоволення через їх змагальний характер. Для нього процес мовлення – це боротьба, що розуміється як гра, де кожен мовний акт є частиною загального змагання. (Lyotard, 1984)

Ліотар звертає увагу, що розвиток мови можливий тільки через змагання, при цьому важливими є правила, що визначають цю гру. Однак ці правила не є обґрунтованими або легітимізованими зсередини, а виникають як результат угоди між учасниками комунікації, яка є неясною і непевною. Головним орієнтиром цієї угоди є не ефективність комунікації, а привабливість ігрового процесу для тих, хто бере в ньому участь. Попри це, Ліотар також визнає, що мова не є хаотичною. Вона має певний порядок, але цей порядок не є об'єктивним чи глобальним (Lyotard, 1984). Легітимізація мовних ігор є локальною і умовною, вона залежить від контексту і мовних стратегій учасників. Мови не встановлюються жорсткими інституційними рамками, а визначаються як результат цих стратегій.

Висновки дослідження. Дослідження розвитку ігрових концепцій у філософії демонструє, що феномен гри послідовно еволюціонував від обмеженого педагогічного та метафоричного осмислення в античності до багатовимірного, культурно-філософського поняття в постмодерні. Гра поступово набуває нового онтологічного та екзистенційного статусу людської діяльності, особливо в умовах сучасних трансформацій культури. Різноманітність підходів до осмислення гри, починаючи від античних уявлень Платона і Плотіна про її онтологічну природу до естетичних теорій Канта і Шиллера, свідчить про її унікальну здатність інтегрувати раціональне й ірраціональне, особистісне й суспільне. Гра виявляється як простір свободи й творчості, що дозволяє людині переосмислювати свої відносини зі світом і власною екзистенцією. У XX столітті концепції Гейзинги та Ґадамера зміцнили значення гри як ключового феномена, що формує культуру і мистецтво. Гра постає не лише як дія чи розвага, а як спосіб побудови «магічного

кола» альтернативної реальності, що дає змогу людині звільнитися від обмежень буденності та розвивати символічне мислення.Медіальний та технологічний повороти в XX столітті актуалізують гру як інструмент адаптації до змін у суспільстві й культурі. Вона залишається значущою не лише як теоретична концепція, а й як практичний механізм для створення нових смислів, що враховують виклики глобалізації, віртуалізації та взаємодії між культурними традиціями. Так у постмодернізмі гра набуває нових значень, стаючи простором децентралізації, іронії та симуляції. В умовах краху великих наративів гра виступає інструментом деконструкції традиційних систем цінностей та ідентичностей. Як стверджував Жан Бодріяр, постмодерне суспільство – це царина симулякрів, де гра перестає бути лише альтернативною реальністю – вона стає основним принципом існування культури, у якій симуляція замінює «реальне». Таким чином, феномен гри виходить за межі обмеженої категорії у філософії, стаючи основою для розуміння складної взаємодії між людиною, суспільством і культурою.

Список використаних джерел

Білик, Я. М. Ігровий феномен в середньовічній культурі. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Теорія культури і філософія науки», (62), 2021. 55-65. https://doi.org/10.26565/2306-6687-2020-62-08

Білик, Я. М. Лудологічні традиції античності: теорія і практика. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки., 2(86), 2019. 101-108. https://doi.org/ 10.35433/PhilosophicalSciences.2(86).2019.101-108

Barthes R. Camera Lucida: Reflections on Photography. Roland Barthes. New York City: Hill and Wang, 2010. 144 p.

Barthes R. The Pleasure of the Text. Roland Barthes. New York City: Hill and Wang, 1975. 80 p.

Barthes R. Mythologies. Roland Barthes. New York: Farrar, Straus and Giroux, 1972. 160 p.

Baudrillard J. Simulacra and Simulation. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1994. 164 p.

Baudrillard J. The System of Objects. New York: Verso, 1968. 224 p.

Derrida J. Writing and Difference. Paris: Éditions du Seuil, 1978. 446 p.

Gadamer H. Truth and Method. London: Continuum Intl Pub Group, 1989. 594 p.

Foucault M. The Birth of the Clinic: An Archaeology of Medical Perception. Michel Foucault. New York City: Vintage, 1994. 240 p.

Foucault M. Discipline and Punish: The Birth of the Prison. Michel Foucault. New York City: Pantheon Books, 1977. 318 p.

Huizinga J. Homo Ludens: A Study of the Play-Element in Culture. New York: Angelico Press, 2016. 232 p.

Kant I. Critique of Judgement. Oxford: Oxford University Press, 2007. 448 p.

Lyotard J. The Postmodern Condition: A Report on Knowledge. Jean-François Lyotard. Manchester: Manchester University Press, 1984. 136 p.

Schiller F. Letters Upon the Aesthetic Education of Man. Whitefish: Kessinger Publishing, 2010. 74 p.

Wittgenstein L. Tractatus logico-philosophicus. London: Routledge & Kegan Paul, 1922. 224 p.

References

Bilyk Y. M. (2021). Game phenomenon in medieval culture. The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series «Theory of Culture and Philosophy of Science", (62), 55-65. https://doi.org/10.26565/2306-6687-2020-62-08

Bilyk Y. M. (2019). Ludological traditions of ancient: theoric and practic. Zhytomyr Ivan Franko State University Journal.Philosophical Sciences., 2(86), 2019. 101-108. https://doi.org/ 10.35433/PhilosophicalSciences.2(86). 101-108

Barthes R. (2010). Camera Lucida: Reflections on Photography. Roland Barthes. New York City: Hill and Wang. 144..

Barthes R. (1075). The Pleasure of the Text. Roland Barthes. New York City: Hill and Wang. 80.

Barthes R. (1972). Mythologies. Roland Barthes. New York: Farrar, Straus and Giroux, 160.

Baudrillard J. (1994). Simulacra and Simulation. Ann Arbor: University of Michigan Press. 164.

Baudrillard J. (1968). The System of Objects. New York: Verso, 1968. 224.

Derrida J. (1978). Writing and Difference. Paris: Éditions du Seuil. 446.

Gadamer H.(1989). Truth and Method. London: Continuum Intl Pub Group. 594.

Foucault M. (1994). The Birth of the Clinic: An Archaeology of Medical Perception. Michel Foucault. New York City: Vintage.. 240.

Foucault M. (1977). Discipline and Punish: The Birth of the Prison. Michel Foucault. New York City: Pantheon Books. 318.

Huizinga J. (2016). Homo Ludens: A Study of the Play-Element in Culture. New York: Angelico Press. 232.

© Наталія, Скубіна, 2024

Kant I. (2007). Critique of Judgement. Oxford: Oxford University Pressю. 448.

Lyotard J. (1984). The Postmodern Condition: A Report on Knowledge. Jean-François Lyotard. Manchester: Manchester University Press. 136.

Schiller F. (2010). 1Letters Upon the Aesthetic Education of Man. Whitefish: Kessinger Publishing.. 74.

Wittgenstein L. (1922). Tractatus logico-philosophicus. London: Routledge & Kegan Paul, 224.

NATALIIA, SKUBINA – Postgraduate Student at the Department of Theory
of Culture and Philosophy of Science, Faculty of Philosophy,
V. N. Karazin Kharkiv National University
E-mail: natalia.skubina@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0003-3799-2923

THE DEVELOPMENT OF GAME CONCEPTS IN PHILOSOPHY: FROM ANTIQUITY TO POSTMODERNISM

Abstract

The article examines the historical evolution of philosophical reflection on game as a fundamental category in philosophy, tracing its conceptual development from antiquity to postmodernism. The first section offers a concise analysis of how game was understood prior to the 18th century, a time when it was not yet considered a substantive object of philosophical inquiry. It highlights Aristotle's view of game as a method of education and moral development, and Plato's interpretation of game as an ontological bridge connecting the world of forms (eidē) to the material realm. Plato metaphorically described human life as a theatrical performance bound by a cosmic script. The article also acknowledges the secondary role of game as a philosophical concept in medieval theology, contrasting this with its significant presence as a cultural practice in medieval society. A resurgence of interest in the philosophy of game is noted in classical German philosophy, where aesthetic theories of game and the concept of «the game of knowledge» began to take shape. Kant regarded game as an indispensable element of human aesthetic faculties, fostering harmony between imagination and reason. Schiller, in turn, viewed game as a vehicle for achieving freedom and creative self-expression. These ideas were expanded upon in the 20th century by Johan Huizinga, who identified game as a foundational element of culture. Huizinga emphasized the freedom, symbolic nature, and separation of game from ordinary reality, and introduced the concept of the «magic circle» – a bounded space within which individuals assume roles and adhere to rules without repercussions beyond its confines. The article concludes by exploring the reinterpretation of game in postmodern philosophy, drawing on the works of Roland Barthes, Jacques Derrida, Jean-François Lyotard, Michel Foucault, and others. Within the framework of postmodern discourse, game is reimagined as a strategy of existence, a critical tool for deconstructing metanarratives, and a mechanism for challenging traditional hierarchies. This redefinition underscores play's enduring significance as a dynamic and transformative concept in philosophical thought.

Key words: philosophy of game, aesthetic concepts of game, language game, postmodernism, deconstruction, simulacrum, hyperreality, irony, interpretation.

© The Authors(s) 2024
This is an open access article under
The Creative Commons CC BY license

Received date 10.11.2024
Accepted date 17.11.2024
Published date 10.12.2024

How to cite: Наталія, Скубіна. Розвиток ігрових концепцій у філософії: від античності до постмодерну. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2024. 21 (98). P. 103–109

doi https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-12

УДК 141.7:316.774
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-13

ВПЛИВ ШІ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ ЖИТТЯ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ

ОЛЕКСАНДРА, СОРОКІНА[1]

Анотація

В статті розглянута специфіка функціонування нейромереж та штучного інтелекту. Широкий доступ до нового інформаційного інструменту радикалізував позиції фахівців у питаннях, пов'язаних з проблематикою інформаційних технологій. Виділені позиції суспільного дискурсу щодо впровадження ШІ в суспільне життя, серед яких радикальне заперечення, всебічне заохочення та поміркований підхід. Впровадження технологій ШІ у сучасне життя пов'язане з питаннями свободи волі людини, пізнання, свідомості та соціальної взаємодії. Впровадження ШІ розглядається як обмеження свободи волі та вибору людини внаслідок покладання її на автоматизовані технології прийняття рішень, втрату спонтанності та контролю над життям, що ставить питання пошуку балансу між необхідністю автоматизації та збереженням власне людського буття Визначені засади нормативно-правового регулювання даного питання (дотримання прав людини, забезпечення демократичних цінностей, прозорість та мінімізація ризиків), а також стратегії його використання, яких дотримуються сучасні держави: вільне використання, «жорстке регулювання» та заборона. Виділені питання, які потребують соціально філософського осмислення: можливість здійснення свободи волі людини в системах ШІ, пізнання дійсності, свідомості, соціальної взаємодії. Визначено компетенції, які наразі неможливо передати системам ШІ – емпатія, соціальні навички, творчість, креативність, стратегічне мислення. Особливого значення набувають питання ціннісної сфери, адже мораль та етична поведінка не пов'язані з класичною раціональністю, яка знаходиться в основі ШІ, а в деяких моментах суперечать їй, що ставить питання обмеженого використання в сферах, де даний аспект є ключовим – судочинство, соціальна допомога, охорона здоров'я тощо. Виділені позитивні зміни, пов'язані зі впровадженням ШІ в професійне та повсякденне життя людини: алгоритмізація рутинних дій, звільнення часу і енергії для зосередження на творчих, стратегічних питаннях, підвищення продуктивності та задоволеності роботою, знаходження балансу між роботою та особистим життям. Серед можливих негативних впливів зазначені втрата спонтанності людського життя та цінності міжособистісних відносин, зниження критичного мислення, деперсоналізація.

Ключові слова: *штучний інтелект, нейромережа, свобода волі, машинна свідомість, пізнання*

Актуальність та постановка проблеми у загальному вигляді, її зв'язок з важливим науковими і практичними завданнями. Вдосконалення інформаційних технологій є одним з елементів прогресу. Винахід та наступне впровадження у професійну діяльність нейромереж, які передусім асоціюються з ChatGPT 3,5, датою випуску якого є 30 листопада 2022 року, актуалізувало питання автоматизації не тільки фізичної, але й розумової праці. Широкий доступ до нового інформаційного інструменту радикалізував позиції фахівців у питаннях, пов'язаних з проблематикою інформаційного розриву, безробіття, соціальної диференціації, етики. Гострота дискусії відзначається і відсутністю погодженості щодо етичних та прикладних аспектів використання серед розробників ШІ та керівників компаній, які належать до сектору інформаційних технологій. Визначення впливу ШІ на економічні процеси та зокрема ринок праці розглядається як складова проєктування суспільних трансформацій у майбутньому, яка визначатиме напрям та стратегії розвитку окремих областей суспільного виробництва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, у яких представлено вирішення даної проблеми. Взаємозв'язок розвитку інформаційного сектору та суспільних змін пов'язаний з класичними концепціями інформаційного суспільства О. Тоффлера, Д. Белла, М. Кастельса, Ф. Фукуями та інших. О. Тоффлер сформував ідею щодо провідної ролі інформаційного чинника в постіндустріальному суспільстві, яке він визначав як «третю хвилю». Швидкість обміну інформацією у нього корелює зі швидкістю соціальних змін та трансформації картини світу, фундаментом для формування якої виступає якраз інформація (Toffler, 1981). Д. Белл розглядав роботу з масивами інформації як ключовий елемент економічних відносин, яка пов'язана зі зловживаннями та недоброчесністю. Саме тому, на його думку, мають бути введені інституційні обмеження та державний контроль за деякими аспектами інформаційної діяльності (Bell, 1973). М. Кастельс комунікацію та інформаційні мережі як значущі компоненти

[1] Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)
E-mail: sorokina.soc@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0003-0058-1848

© Олександра, Сорокіна, 2024

у відносинах виробництва, споживання та влади. Суспільна організація сучасного світу, побудована за принципом мережі, є чутливою до швидкості інформації, її розподілу та обміну, які визначають ефективність її роботи в цілому (Castells, 1989). Ф. Фукуяма, порівнюючи ШІ та соціальні мережі зазначає, що останні несуть набагато більше загроз для розвитку суспільства, ніж ШІ. Адже швидке, але короткотривале поширення інформації не дає розвинутись у значній мірі критичному мисленню, в той час як ШІ виступає одним з новітніх інформаційних інструментів (Fukuyama, 1992).

Мета статті. Метою статті є виявлення тенденцій впливу ШІ на сфери соціального життя, соціальну взаємодію, прийняття рішень, етичні аспекти та трудові відносити.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, у яких представлено вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Б.Дж. Копланд визначає штучний інтелект як здатність комп'ютерної системи або керованого такою системою робота виконувати завдання, які зазвичай пов'язані з інтелектуальними людськими, функціями (Copeland, 2024). Один з напрямів використання ШІ – нейромережі, обчислювальні моделі, які імітують структуру та функціонування біологічних нейронних мереж. Нейронні системи складаються з великої кількості взаємопов'язаних процесорних елементів, які працюють паралельно, щоб обробляти інформацію, за аналогією із роботою людського мозку. Серед компаній світового масштабу, які використовують нейромережі, можна зазначити Amazon, Netflix, Spotify, PayPal, Tesla, Google, Facebook. Передача інтелектуальних функцій та масове впровадження ШІ у різні сфери суспільного виробництва викликали широке занепокоєння щодо можливих глобальних трансформацій ринку праці та масових звільнень.

Проявом такого занепокоєння стали відкриті листи публічних осіб проти використання штучного інтелекту, які наголошували на проблемах можливих небезпечних наслідків, які можуть загрожувати суспільству (І. Маск, С. Возняк) та дозволяти неліцензійне використання творчих робіт, що призведе до втрати доходів представників даних професій. Штучний інтелект, на думку Б. Гейтса, допоможе людству визволитися від того, щоб витрачати час на завдання, які не є важливими, і зосередитися на тому, що справді має значення для нас (Gates, 2023). Підняте в ході публічної дискусії питання законодавчого регулювання використання ШІ відобразилось у прийнятті Рамкової конвенції Ради Європи про штучний інтелект (The Framework Convention on Artificial Intelligence, 17 травня 2024 року). Європейський Союз також активно працює над впровадженням єдиних правил для регулювання ШІ в ЄС, підґрунтям для чого є EU Artificial Intelligence Act (2021), який спрямований на забезпечення балансу між інноваціями та захистом прав людини. В Україні наразі не існує єдиного уніфікованого закону, який би комплексно регулював використання ШІ. Правове регулювання здійснюється через низку законів, які частково стосуються окремих аспектів ШІ: Закон України «Про авторське право і суміжні права» регулює питання використання творів, створених за допомогою ШІ, «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», «Про захист персональних даних», «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги», які містять норми, дотичні до ШІ-технологій. Враховуючи високий ступінь невизначеності наслідків та можливі ризики, Італія прийняла рішення щодо заборони використання ШІ, а КНР визначила суттєві обмеження щодо його розробки та використання.

Однією з головних цілей Рамкової конвенції є встановлення мінімального стандарту управління штучним інтелектом, який надає пріоритет захисту прав людини від ризиків, створених технологіями штучного інтелекту. Серед ключових положень Рамкової конвенції: 1) акцент на правах людини та демократичних цінностях, який узгоджується з чинним законодавством ЄС щодо штучного інтелекту; 2) прозорість, яка включає зобов'язання систем штучного інтелекту надавати чітку інформацію про процеси прийняття рішень і логіку рекомендацій, створених ним. Дана характеристика має вирішальне значення в чутливих сферах, таких як охорона здоров'я, фінанси та правосуддя, де рекомендації ШІ може суттєво вплинути на життя людей; впровадження надійних стратегій управління ризиками, спрямованих на запобігання потенційній шкоді, яку можуть завдати технології ШІ; гнучкість та імплементація означають, що країни можуть адаптувати існуючі законодавчі акти за умови, що їх положення відповідають загальним принципам Конвенції (The Framework Convention on Artificial Intelligence, 2024).

Щодо окремих прогнозів використання ШІ, то вони стосуються розвитку окремих сфер: 1) за даними Світового економічного форуму штучний інтелект здатний замінити хірургів протягом 40 років, роздрібних продавців – менш ніж за 15 років; 2) згідно

з прогнозами від Wells Fargo до 2029 року банківська галузь може втратити близько 200 тисяч робочих місць; 3) за даними McKinsey Global Institute, до 2030 року автоматизація та роботизація можуть позбавити роботи від 400 до 800 мільйонів людей у всьому світі; 4) за даними IBM понад 120 мільйонів працівників доведеться перекваліфікуватися через вплив штучного інтелекту на їхні професійні обов'язки; 5) за інформацією Міжнародного валютного фонду до 2039 року ймовірність заміщення роботи людьми роботами оцінюють на рівні 40% для жінок і 38% для чоловіків (Innovations of partnership interaction between education, economy and social protection in the context of inclusion and pragmatic rehabilitation of society, 2023).

Питання соціальної філософії, які ставить впровадження ШІ, стосуються сфер свободи волі людини, пізнання, свідомості та соціальної взаємодії. Питання свободи волі людини є суперечливим, там піднімає низку питань у сфері прав людини та її автономії. Свобода волі розглядається як одне з центральних уявлень про моральну відповідальність, етичне прийняття рішень та організації життя. Серед аспектів, які привертають увагу фахівців: прийняття рішень ШІ, які здатні впливати на життя людей та трансформувати його; алгоритмізація життя та втрата спонтанності, адже рішення ШІ базуються на заздалегідь визначених алгоритмах; втрата контролю над життям; питання, пов'язані з машинною свідомістю (Hallman, 2023).

В якості наслідків відсутності свободи волі є при використанні ШІ наводяться аргументи:

1) етичної відповідальності – якщо системам штучного інтелекту не властива свобода волі, це викликає питання про те, чи можуть вони нести етичну чи юридичну відповідальність за свої дії, адже без неї ШІ просто діяв би відповідно до своїх програм і алгоритмів, хоча останні експерименти показали, що ШІ здатен до брехні та дій, пов'язаних зі самозбереженням;

2) цінності інтелекту та творчості, адже широке впровадження технологій ШІ дозволяє автоматизувати рутинні процеси та замінити людину на робочому місці. Відповідно піднімається питання щодо кваліфікації працівників, їх підготовки та рівня освіченості;

3) загрози для життя людини – автоматизація базових функцій прийняття рішень та передача її ШІ призводить до надмірної довіри до технології, помилка якої може призвести до значних людських втрат або катастроф;

4) ціннісної складової – питання моралі та етичної поведінки не пов'язані з класичною раціональністю та в деяких моментах суперечать їх (наприклад, питання цінності життя та вартості лікування навіть при несприятливих прогнозах), тому покладання на ресурси ШІ в даній сфері є дискутивним (Mitchell, 2023).

Взаємозв'язок ШІ та пізнання дійсності є багатоаспектним, адже в першу чергу системи штучного інтелекту призначені для обробки та аналізу інформації, але вони не здатні продукувати знання, творчо досліджувати дійсність та оперують вторинними даними, до яких у системи є доступ (наприклад, якщо у конкретної нейромережі немає доступу до новин 2024 року, то вона не буде включати їх в свій аналіз та відповідь). Також ШІ оперує виключно формалізованими алгоритмами, а питання щодо врахування контексту, соціальної складової, стереотипів поведінки, множинності інтерпретації залишаються для нього поки недосяжними. Інтеграція ШІ у систему освіти має величезний потенціал, адже надає вільний доступ до великих баз даних та дозволяє сформувати якісну індивідуальну траєкторію навчання та адаптувати навчальний контент до конкретних потреб кожного учня. Така демократизація освіти може допомогти подолати прогалини в освітній рівності, розширюючи можливості студентів, які, можливо, раніше стикалися з перешкодами в навчанні (Artificial intelligence in education, 2023).

Серед можливих негативних наслідків провадження ШІ в освіту є питання дотримання академічної доброчесності, зниження навичок критичного мислення та творчого вирішення проблем. Оскільки студенти все частіше звертаються до помічників на основі штучного інтелекту для виконання навчальних завдань, вони можуть втратити цінний досвід навчання, який отримується від участі в інтелектуальному процесі. Така надмірна залежність від штучного інтелекту може перешкодити розвитку основних навичок, необхідних для успіху як в академічних, так і в реальних умовах (Nkechi, Ojo, Eneh, 2003).

Щодо навичок та вмінь, які не можуть бути повністю автоматизовані і передані ШІ можна зазначити: 1) емпатія та соціальні навички – людина може розуміти емоції та ставлення інших людей і взаємодіяти з ними на глибшому рівні, ніж це може зробити нейромережа; 2) творчість – людина здатна продукувати інноваційні ідеї та розв'язувати нетривіальні завдання, що виходять за рамки запрограмованих алгоритмів;

© Олександра, Сорокіна, 2024

3) складні рішення – людина здатна враховувати різноманітні фактори та контекст, а також моральні та етичні аспекти при прийнятті складних рішень, які штучний інтелект не може повністю зрозуміти; 4) креативність – людина може поєднувати різноманітні ідеї та знання, створюючи нові продукти та розв'язання проблем; 5) фізична праця – існують професії, які вимагають фізичної праці та взаємодії з різноманітними об'єктами, де потрібні людські руки та тіло; 6) міжособистісні взаємодії – людина може відчувати та інтерпретувати певні міміку та жести; 7) стратегічне мислення – людина може розуміти взаємозв'язки між різними факторами та знати, як вони можуть вплинути на результат, тоді як ШІ діє за фіксованим алгоритмом.

Дискурс навколо ШІ та свідомості пов'язаний із питанням, чи зможе він коли-небудь досягти стану, схожого на людську свідомість. Критеріями, за якими визначається можливість діагностувати свідомість у ШІ, є саморефлексія як здатність штучного інтелекту аналізувати власні стани та дії; можливість спрямовувати думки на зовнішні об'єкти; суб'єктивний досвід як наявність переживання певних станів від першої особи; адаптивне навчання як здатність вчитися та адаптуватися на основі досвіду у людський спосіб (Esmaeilzadeh, Vaezi, 2022; Chrisley, 2008). Х. Берлін вважає, що сучасні технології штучного інтелекту, незважаючи на їхні передові можливості, не мають фундаментальних якостей, які становлять свідомість. ШІ може виконувати завдання та імітувати людські реакції, але ці дії не прирівнюються до свідомого досвіду. Також зростає занепокоєння щодо сценаріїв, за яких штучний інтелект може демонструвати поведінку, яка здається свідомою, але насправді є імітаційною. Це розрізнення має вирішальне значення, оскільки може призвести до некоректних рішень та дій.

Зв'язок між ШІ та людським досвідом є складним та розглядається як такий, що має як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, штучний інтелект має потенціал для значного покращення та розширення людських можливостей, підвищення ефективності та продуктивності в широкому діапазоні областей. З іншого боку, інтеграція штучного інтелекту в різні аспекти людського життя також може обмежувати та змінювати людський досвід у різний спосіб. Впровадження ШІ в різні та системи може оптимізувати й автоматизувати багато рутинних і повторюваних завдань, звільняючи час і енергію людини для зосередження на більш творчих, стратегічних і значимих питаннях, що може призвести до підвищення ефективності, продуктивності та задоволеності роботою, а також до більшого відчуття балансу між роботою та особистим життям та особистої реалізації.

В то же час зростаюча поширеність систем штучного інтелекту створює потенційні ризики та проблеми для людського досвіду. Одне з побоювань полягає в тому, що все більша залежність від систем на базі штучного інтелекту може призвести до зменшення людської волі та автономії, оскільки люди можуть ставати все більш залежними від цих технологій і мати менше контролю над власним життям і рішеннями, що в довгостроковій перспективі може призвести до відчуття безправ'я, зниження почуття особистої ідентичності та самовизначення (Valenzuela, Puntoni, Hoffman, Castelo, De Freitas, Dietvorst, Hildebrand, Huh, Meyer, Sweeney, Talaifar, Tomaino, Wertenbroch, 2024)

Використання потужностей штучного інтелекту в процесах прийняття рішень, особливо в таких сферах, як охорона здоров'я, фінанси та кримінальне правосуддя, може викликати упередження та помилки, адже дані сфери пов'язані не тільки з класичною раціональністю, але й з сферою етики. Також широке впровадження технологій на базі штучного інтелекту, таких як чат-боти та віртуальні помічники, може призвести до зниження почуття людського зв'язку та емоційного інтелекту, існує ризик того, що вони можуть замінити або зменшити важливість особистого спілкування, співчуття та емоційного розуміння, які є важливими компонентами людського досвіду.

Висновки дослідження і перспективи подальших пошуків у даному напрямку. Сучасні держави використовують 3 стратегії його використання: вільне використання, «жорстке регулювання» та заборона. Наразі ключовим міжнародно-правовим актом в даній сфері є Рамкова конвенція Ради Європи про штучний інтелект. В Україні воно здійснюється через низку законів, дотичних до даної проблематики: Закони України «Про авторське право і суміжні права», «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», «Про захист персональних даних», «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги».

Впровадження технологій ШІ у сучасне життя пов'язане з питаннями свободи волі людини, пізнання, свідомості та соціальної взаємодії. Впровадження ШІ розглядається як обмеження свободи волі та вибору людини внаслідок покладання її на автоматизовані технології прийняття

рішень, втрату спонтанності та контролю над життям, що ставить питання пошуку балансу між необхідністю автоматизації та збереженням власне людського буття. Важливим в даному контексті є питання ціннісної складової, адже мораль та етична поведінка не пов'язані з класичною раціональністю, яка знаходиться в основі ШІ, а в деяких моментах суперечать їй, що ставить питання обмеженого використання в сферах, де даний аспект є ключовим – судочинство, соціальна допомога, охорона здоров'я тощо.

Впровадження нейромереж в освіту з допомогою ШІ розглядається як можливість якісного зростання підготовки за рахунок широкого доступу до баз даних та можливості створення адаптивного контенту, який буде враховувати рівень підготовки особи, але в той же час сприяють зниженню критичного мислення. Але в той же час, системи штучного інтелекту не здатні продукувати нове знання та оперують вторинними даними. Серед навичок, які не можуть бути передані сьогодні ШІ, виділяють емпатію, соціальні навички, творчість, креативність, стратегічне мислення. Інтеграція ШІ в системи дозволяє алгоритмізувати рутинні дії, звільнити час і енергію людини для зосередження на більш творчих, стратегічних питаннях, підвищити продуктивність та задоволеності роботою, знайти баланс між роботою та особистим життям.

Список використаних джерел

Artificial intelligence in education. UNESCO. Retrieved from: https://www.unesco.org/en/digital-education/artificial-intelligence

Bell D. The coming of post-industrial society: A venture of social forecasting. N.Y.: Basic Books, 1973. 528 p.

Bill Gates's Open Letter Suggests AI's Potential Is Both Exciting And Terrifying. Retrieved from: https://www.forbes.com/sites/qai/2023/03/24/bill-gatess-open-letter-suggests-ais-potential-is-both-exciting-and-terrifying/

Castells M. The Informational City: Information Technology, Economic Restructuring, and the Urban Regional Process. Oxford, UK; Cambridge, MA: Blackwell. 1989, 402 p.

Chrisley R. Philosophical foundations of artificial consciousness. *Artificial Intelligence in Medicine.* 2008. Iss. 44 (2). Pp. 119-137.

Copeland B.J. Artificial Intelligence. Retrieved from: https://www.britannica.com/technology/artificial-intelligence

Esmaeilzadeh H., Vaezi R. Conscious Empathic AI in Service. *Journal of services research.* 2022. Iss. 4. p. 549-564.

Fukuyama F. The End of History and the Last Man. New York: Free Press, 1992. 418 p.

Hallman K. Artificial Intelligence, Zygotes, and Free Will. *International Journal of Undergraduate Research and Creative Activities*. 2023. Vol. 7: Iss. 2, Article 6. Pp. 1-11.

Mitchell K.V. Free Agents: How Evolution Gave Us Free Will. Princeton: Princeton University Press, 2023. 352 p.

Nkechi A.A., Ojo A.O., Eneh O.A. Impact of Artificial Intelligence in Achieving Quality Education. *Artificial Intelligence in Education: Shaping the Future of Learning Through Intelligent Technologies*. IOS Press. 2003, 541 p.

The Framework Convention on Artificial Intelligence. Retrieved from: https://www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/the-framework-convention-on-artificial-intelligence

Toffler A. The Third Wave: The Classic Study of Tomorrow. New York: Random House Publishing Group, 1981. 537 p.

Valenzuela A., Puntoni S., Hoffman D., Castelo N., De Freitas J., Dietvorst B., Hildebrand C., Huh Y.E., Meyer R., Sweeney M., Talaifar M., Tomaino G., Wertenbroch K. How Artificial Intelligence Constrains Human Experience. *Journal of the Association for Consumer Research.* 2024. Vol. 9, no. 3. Pp. 241–256.

Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму. *Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції*: 19-20 травня 2023 р. Кам'янець-Подільський, 2023. 278 с.

References

Artificial intelligence in education. UNESCO. Retrieved from: https://www.unesco.org/en/digital-education/artificial-intelligence

Bell, D. (1973). The coming of post-industrial society: A venture of social forecasting. N.Y.: Basic Books.

Bill Gates's Open Letter Suggests AI's Potential Is Both Exciting And Terrifying. Retrieved from: https://www.forbes.com/sites/qai/2023/03/24/bill-gatess-open-letter-suggests-ais-potential-is-both-exciting-and-terrifying/

Castells, M. (1989). The Informational City: Information Technology, Economic Restructuring, and the Urban Regional Process. Oxford, UK; Cambridge, MA: Blackwell.

Chrisley, R. Philosophical foundations of artificial consciousness. *Artificial Intelligence in Medicine.* 2008. Iss. 44 (2). Pp. 119-137.

Copeland, B. J. Artificial Intelligence. Retrieved from: https://www.britannica.com/technology/artificial-intelligence

© Олександра, Сорокіна, 2024

Esmaeilzadeh, H., Vaezi, R. Conscious Empathic AI in Service. Journal of services research. 2022. Iss. 4. p. 549-564.

Fukuyama F. (1992). The End of History and the Last Man. New York: Free Press.

Hallman, K. Artificial Intelligence, Zygotes, and Free Will. *International* Journal of Undergraduate Research and Creative Activities. 2023. Vol. 7: Iss. 2, Article 6. Pp. 1-11.

Mitchell, K.V. (2023). Free Agents: How Evolution Gave Us Free Will. Princeton: Princeton University Press.

Nkechi, A.A., Ojo, A.O., Eneh, O.A. Impact of Artificial Intelligence in Achieving Quality Education. Artificial Intelligence in Education: Shaping the Future of Learning Through Intelligent Technologies. IOS Press.

The Framework Convention on Artificial Intelligence. Retrieved from: https://www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/the-framework-convention-on-artificial-intelligence

Toffler, A. (1981). The Third Wave: The Classic Study of Tomorrow. New York: Random House Publishing Group.

Valenzuela, A., Puntoni, S., Hoffman, D., Castelo, N., De, Freitas J., Dietvorst, B., Hildebrand, C., Huh, Y.E., Meyer, R., Sweeney, M., Talaifar, M., Tomaino, G., Wertenbroch, K. How Artificial Intelligence Constrains Human Experience. Journal of the Association for Consumer Research. 2024. Vol. 9, no. 3. Pp. 241–256.

Innovations of partnership interaction between education, economy and social protection in the context of inclusion and pragmatic rehabilitation of society (2023). Materials of the VII International Scientific and Practical Conference. Kamianets-Podilskyi.

OLEKSANDRA, SOROKINA – Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor of Sociology Department,
Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: sorokina.soc@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0003-0058-1848

THE IMPACT OF AI ON THE TRANSFORMATION OF MODERN HUMAN LIFE

Abstract

The article discusses the specifics of the functioning of neural networks and artificial intelligence. Wide access to a new information tool has radicalized the positions of specialists in matters related to information technology. The positions of the public discourse on the introduction of AI into public life are highlighted, including radical denial, comprehensive encouragement and a moderate approach. The introduction of AI technologies into modern life is associated with issues of human free will, cognition, consciousness, and social interaction. The introduction of AI is seen as a restriction of human freedom of will and choice due to reliance on automated decision-making technologies, loss of spontaneity and control over life, which raises the question of finding a balance between the need for automation and preservation of human existence. The principles of regulatory and legal regulation of this issue (respect for human rights, ensuring democratic values, transparency and minimization of risks), as well as the strategies of its use, which are followed by modern states: free use, «strict regulation» and prohibition, are determined. The author highlights the issues that require social and philosophical reflection: the possibility of exercising human free will in AI systems, cognition of reality, consciousness, and social interaction. The author identifies competencies that cannot be transferred to AI systems, such as empathy, social skills, creativity, creativity, and strategic thinking. Of particular importance are the issues of the value sphere, because morality and ethical behavior are not related to the classical rationality that is at the heart of AI, and in some respects contradict it, which raises the issue of limited use in areas where this aspect is key – judicial proceedings, social assistance, health care, etc. Positive changes associated with the introduction of AI into a person's professional and everyday life are highlighted: algorithmization of routine actions, freeing up time and energy to focus on creative, strategic issues, increasing productivity and job satisfaction, finding a balance between work and personal life.Possible negative impacts include the loss of spontaneity of human life and the value of interpersonal relationships, reduced critical thinking, and depersonalization.

Key words: artificial intelligence, neural network, free will, machine consciousness, cognition.

© The Authors(s) 2024
This is an open access article under
The Creative Commons CC BY license

Received date 10.10.2024
Accepted date 17.10.2024
Published date 10.11.2024

How to cite: Олександра, Сорокіна. Вплив ШІ на трансформацію життя сучасної людини. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2024. 21 (98). P. 110–115
doi https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-13

UDC 316.4
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-14

MARXIST INTERPRETATION OF POSTMODERNISM

DONG, TINGTING [1]

Abstract
A Marxist interpretation of postmodernism critically examines the cultural and ideological shifts associated with postmodernism through the lens of Marxist theory. This approach argues that postmodernism reflects the latest stage of capitalist development, characterized by the fragmentation and commodification of cultural forms and social identities. Marxists contend that postmodernism's emphasis on relativism, skepticism towards grand narratives, and celebration of plurality and difference serve to obscure the material realities of class struggle and economic exploitation. In the Marxist view, postmodernism can be seen as both a product and an instrument of late capitalism. It emerges from the economic transformations that have led to the decline of traditional industrial economies and the rise of a globalized, information-based economy. This transition has fragmented social and cultural life, creating a sense of instability and uncertainty that postmodernism both reflects and reinforces. By focusing on surface over depth, and by privileging the ephemeral and the contingent, postmodernism diverts attention from the enduring structures of economic power and class relations. Moreover, Marxists argue that postmodernism's celebration of consumer culture and its fixation on signs and simulacra contribute to the commodification of everyday life. Cultural products and identities become interchangeable, stripped of historical and social context, and reduced to their market value. This commodification process supports the interests of capital by promoting a culture of consumption and distraction, which undermines collective political action and solidarity. In conclusion, a Marxist interpretation of postmodernism sees it as a cultural logic that reflects and perpetuates the conditions of late capitalism. It critiques postmodernism for its role in obscuring class divisions and for contributing to the commodification of culture, thus hindering the potential for revolutionary social change. This approach seeks to reclaim the potential for revolutionary change by reconnecting cultural critique with the broader struggle against capitalist exploitation and for social justice.

Key words: marxist theory, postmodernism, capitalism, commodification, class struggle, cultural fragmentation

The topic of the article is relevant in modern science and is being quite actively studied by scientists. The research of D. Filk and U. Ram is devoted to the problem of the transformation of Marxism under the influence of postmodernism. To a certain extent, the answer to the question posed can also be found in scientific works devoted to individual representatives of Marxism or postmodernism. An analysis of the uniqueness of postmodernism was carried out in the article.

Marxism, as a philosophical, economic, socio-political doctrine, was formed in the 19th century. during the period of formation and establishment of industrial society in the West. Marxism, as well as, later, postmodernism, had a great influence on art. Stalin's Empire style, socialist realism, most of the Silver Age – all these achievements became possible only in the paradigm of Marxist thinking. The word «postmodernism» has different meanings. A. Toynbee designated a stage in the development of Western civilization. Until the mid-twentieth century, this term was used to describe new trends in modern art, literature and architecture (Ricoeur, 1981).

In the 1970-80s. Postmodernism began to be understood as a theoretical direction of philosophical and social research that examined the processes of knowledge in a critical manner and in the context of socio-cultural and political development. Characteristic of the end of the twentieth century was the widespread use of this term to define the new era that replaced the era of modernity. Since that time, as a number of researchers note, «the postmodernist view of reality... coincided with the cultural logic of the era of late capitalism and, as such, affects almost all aspects of sociocultural reality.» Frederic Jameson in his book «Postmodernism, or the Cultural Logic of Late Capitalism» points out that postmodernism as a cultural phenomenon came from architecture.

Perry Anderson notes that the term «postmodernism» first appears in Spanish-language literature in Frederico De Onis. Filk, noting the ambiguity of the term «postmodernism,» simultaneously highlights the general characteristics of postmodern theories, namely: «distrust of narratives, criticism of the understanding of history as progress,

[1] National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute» (Kharkiv, Ukraine)
E-mal: 331418909@qq.com
ORCID ID: http://orcid.org/0009-0009-0307-3575

© Dong, Tingting, 2024

the central role of a single collective subject.» We can emphasize criticism of the West as the most important tenet of postmodernism. Postmodernity in the world, according to this author, is most «represented in literary creativity,» and in other areas it has not received development (Mouffe, 2005).

The essence of postmodernism B.F. Slavin presents it as follows. First of all, this is relativism, a rejection «of the category of objective truth and ideas and scientific concepts based on it,» because they represent «a relic of a long-gone era of Enlightenment, the era of Modernity.» As a result, relativism leads to a complete confusion of concepts, to the inability to distinguish between «life and death, good and evil, truth and error, science and utopia.»

In the context of the relativistic methodological basis of postmodernism, Slavin defines it as «a reaction to modern capitalism, where the boundaries of good and evil, truth and error, the beautiful and the ugly have been destroyed.» At the same time, he points to the interest of the dominant spiritual elite of bourgeois society in justifying the fact that socialist theory is not relevant today, «that there have been no classes, exploitation, truth and justice for a long time.» In reality, this author claims, all this exists. But the fact that postmodernism does not answer the question of what can be relied on in knowledge and life, if everything is relative, then exploitation, and the desire for justice, and other ideas of the theory of socialism are proclaimed as outdated statements. Marxism, on the contrary, provides answers to these questions by proposing the method of historical materialism. This is the contradiction, the conflict of these two ideologies. We can talk about the possibility of finding common features between Marxism and postmodernism on the basis of general trends in the study of Marxist ideas. The narrow understanding of Marxism in post-industrial society is gradually fading away (Eagleton 2003).

A new understanding of Marxism is emerging – not dogmatic and discrete, but ideological. Freeing interest in Marxism from class bias opens up prospects for a new understanding of it. Both Marxism and postmodernism criticize capitalism. At the same time, they propose to deal with this reality using various methods. Classical Marxism says that it is necessary to eliminate exploitation by introducing the dictatorship of the proletariat. Postmodernism looks at the problem differently. It is said that there is no meaning in human history, that history has ended, and that a person should treat the reality around him with irony, thereby destroying the existing order. This idea is consonant with the end of F. Fukuyama's story, when the whole idea of history comes down to the triumph of liberal democracy. Thus, faith in a bright future, which, of course, exists in Marxism, is absent in postmodernism. Based on the work of F. Fukuyama «The End of History and the Last Man,» even the most active neo-Marxists did not find any compelling arguments against the main idea: liberalism has no viable alternatives. However, already in 1993, J. Derrida published his work «Ghosts of Marx.» This was a challenge to the neoliberals, manifesting the collapse of Marxism. The authors, while remaining within the boundaries of their own methodological approaches and original concepts, reveal unexpected perspectives and meanings in Marx's work. An idea of the interaction between Marxism and postmodernism is given by an analysis of the work of the American philosopher Fredric Jameson.

We can classify Jamison's philosophy as «postmodern neo-Marxism», since «it is Marxism that is the main methodological framework of Jamison's political-philosophical project, while postmodernism acts as the thematic center of his political philosophy, and all of his political-philosophical concepts in one way or another degrees are aimed at criticizing postmodernism and late capitalism or are an attempt to find ways out of the postmodern state» (Althusser, 1971).

In Vakhrusheva's interpretation, Jameson's postmodernity is «a space of simulacra that acquires its own existence,» where man as a political subject capable of real political action is destroyed. It follows from this that the methods of political struggle developed in classical Marxism cease to work in the postmodern era. In Jameson's concept of the third stage of capitalism, a synthesis of Marxist and postmodernist attitudes is carried out. According to this concept, the changes taking place in the capitalist system since the mid-twentieth century indicate its entry into the third stage of development, which cannot be interpreted either with the help of Marxist theory or with the help of the Leninist concept of imperialism as the second stage of capitalism.

The Marxist position in Jameson's characterization of modern capitalism is the assertion of the capitalist mode of production as the main determinant of social development. But in late capitalism, capitalist practices, having reached their highest development, «penetrate... into all spheres of culture and sociality, transforming them.» In addition, the role of Marxism is pointed out as a value guide in Jamison's concept,

which is revealed in the use of Marxist concepts such as class consciousness, class struggle, etc (Harvey, 1990).

Jamison's attempt to «return the meaning and relevance to the concepts of Marxist theory in the modern world» is analyzed. Its conclusions boil down to the following points. Jameson adapted Marxism to the study of «postmodern cultural and social forms.» Moreover, in his interpretation, «Marxism and postmodernism are completely different phenomena, irreducible to each other.» Marxism is a methodology for analyzing capitalism as a system, and postmodernism is only «another cultural dominant» that can be successfully studied from the perspective of Marxism. The philosopher evaluates Marxism as a «complex and perfect system» that has the ability to change in accordance with the «demands of modernity», therefore its «reinterpretations at each stage of the development of capitalism» are considered natural.

From all this, we can conclude that Jameson is, first of all, a Marxist theorist who analyzed postmodern culture within the framework of broad Marxist problematics. Thus, in the context of F. Jameson's work, Marxism at each stage of history is transformed under the influence of the changed situation in society and the economy, remaining relevant and in demand. Just like postmodernism, it seeks answers to the challenges of the time, analyzing modernity. Examples of such a transformation of Marxism are the works of G. Marcuse and E. Fromm, which is a synthesis of Marxism and psychoanalysis. G. Marcuse had a negative attitude «towards the all-encompassing social and cultural system of late capitalism,» in which it is not the working class integrated into it, but the marginal layers, in his opinion, that become a truly revolutionary subject (Fukuyama 1992).

Some researchers emphasize Marcuse's great influence on the Western youth movement of the late 1960s. against the bourgeois order. Others note his restrained assessment of these events due to the fact that he gave priority not so much to changes in «external relations of domination, but to the transformation of consciousness» in which they were recorded. From the standpoint of the Marxist concept of alienation as a characteristic of human existence in a capitalist society, in his work «One-Dimensional Man,» Marcuse substantiates the dehumanizing nature of modern industrial society, a society of mass consumption, where all people submit to the same desires, where each individual is controlled, where a person is a slave of false and imposed him from outside the needs.

The problem of capitalist alienation on the basis of critical understanding and synthesis of the teachings of S. Freud and K. Marx was deeply studied by E. Fromm. The philosopher's synthesis is based on social character, formed as a result of the relationship between the psyche of individuals and the socioeconomic structure of society. Fromm calls the contemporary social character of Western man a «market personality», unable to love or hate, which is the maximum result of the alienation of labor. Fromm associates the emergence of a new man and a new society with the transition of man «from pathological consumption to healthy consumption, to maximum decentralization of industry and politics... replacing the bureaucratic method of management with a humanistic one.» In other words, this process, as, is thought by Fromm «is in the traditions of Marxism.»

An example of an even more «consistent Marxist approach», in the understanding of this author, is the work «The Society of the Spectacle» (1967), written by the French philosopher Guy Ernest Debord. It examines the contemporary philosopher's «prestigious consumer society» and speaks of the beginning of a new struggle «for the destruction of the machines of permissible consumption,» which is aimed at «the power of workers' councils on an international scale, which denies the spectacular negation of life.» Guy Debord is impressed by the «rational understanding of the forces actually operating in society» in Marxist theory, which determines its close connection «with scientific thought,» albeit in an «overcome» form, «for it is a matter of understanding the struggle, and in no case the law.» This Marxist perspective is applied by Guy Debord to the study of culture, the perception of space, which, according to the philosopher, is increasingly «unified by capitalist production, especially through urbanism.»

We can note that the classical postmodernist position is applied by Guy Debord only in relation to the history of art: «The arts of all civilizations and eras can be understood and accepted all together for the first time. This «collection of memories» of art history, while becoming possible, is also the end of the art world.» In a very Marxist way, Guy Debord formulates the final thesis of the work under consideration about the meaning of «self-liberation of our era,» which consists in getting rid of «the material foundations of converted truth,» which can be done by «the only class capable of becoming the destroyer of all classes, leading all power to the non-alienating form of realized democracy, to the Council» (Marcuse 1964).

© Dong, Tingting, 2024

Conclusions. From all of the said above we can conclude that the important influence of Marxism on the concepts of G. Marcuse, E. Fromm and G. Debord lies in the perception of its effective nature and the proposal of ways to change the society of prestigious consumption. For postmodernists, for example, T. Veblen, prestigious consumption is rather a curious and even progressive phenomenon of modernity, requiring a historical and anthropological explanation, but not causing much concern. For him, prestigious consumption is not the basis for new forms of alienation, but a property of industrial civilization, which is replacing the prestigious idleness of the elites of traditional society.

It was concluded, that Marxist interpretation of postmodernism offers a critical framework for understanding the cultural and ideological dimensions of contemporary capitalist society. It posits that postmodernism is both a reflection of and a contributor to the dynamics of late capitalism, marked by the fragmentation and commodification of cultural and social forms. This perspective emphasizes how postmodernism's focus on relativism, the rejection of grand narratives, and the celebration of diversity serve to mask the underlying economic structures and class relations that continue to shape society.

Marxist critics argue that the commodification inherent in postmodern culture reduces identities and cultural products to their market value, thereby supporting capitalist interests by fostering a culture of consumption and distraction. This, in turn, weakens the potential for collective political action and solidarity, which are crucial for challenging economic exploitation and achieving social change. By highlighting these dynamics, the Marxist critique underscores the importance of recognizing and addressing the material realities and class struggles that postmodernism tends to obscure.

The Marxist interpretation of postmodernism offers a robust critique of contemporary cultural and social dynamics by situating them within the framework of late capitalism. Postmodernism, characterized by its skepticism toward grand narratives, emphasis on relativism, and celebration of plurality and difference, is seen by Marxist theorists as both a product and perpetuator of the capitalist mode of production. This interpretation highlights how postmodernism, with its focus on surface appearances and fragmented identities, diverts attention from underlying economic structures and class struggles that shape society.

Ultimately, a Marxist interpretation calls for a deeper analysis of the ways in which cultural forms are intertwined with economic structures, advocating for a more politically engaged and economically aware approach to understanding and transforming society. This approach seeks to reclaim the potential for revolutionary change by reconnecting cultural critique with the broader struggle against capitalist exploitation and for social justice.

References

Marcuse, H. (1964). One-Dimensional Man: Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society. Boston: Beacon Press.

Marcuse, H. (1969). An Essay on Liberation. Boston: Beacon Press.

Fromm, E. (1941). Escape from Freedom. New York: Farrar & Rinehart.

Fromm, E. (1955). The Sane Society. New York: Rinehart.

Debord, G. (1967). The Society of the Spectacle. Detroit: Black & Red.

Fukuyama, F. (1992). The End of History and the Last Man. New York: Free Press.

Toynbee, A. (1946). A Study of History. Oxford: Oxford University Press.

Filk, C. (2002). Postmodernism and Marxism: A Philosophical Discourse. London: Routledge.

Jameson, F. (1991). Postmodernism, or, The Cultural Logic of Late Capitalism. Durham: Duke University Press.

Harvey, D. (1990). The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change. Oxford: Blackwell.

Eagleton, T. (1996). The Illusions of Postmodernism. Oxford: Blackwell.

Lyotard, J.-F. (1984). The Postmodern Condition: A Report on Knowledge. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Baudrillard, J. (1981). Simulacra and Simulation. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Zizek, S. (1989). The Sublime Object of Ideology. London: Verso.

Althusser, L. (1971). Lenin and Philosophy and Other Essays. New York: Monthly Review Press.

Horkheimer, M., & Adorno, T. W. (1947). Dialectic of Enlightenment. New York: Herder and Herder.

Gramsci, A. (1971). Selections from the Prison Notebooks. New York: International Publishers.

Habermas, J. (1984). The Theory of Communicative Action, Vol. 1: Reason and the Rationalization of Society. Boston: Beacon Press.

Bourdieu, P. (1984). Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste. Cambridge: Harvard University Press.
Lefebvre, H. (1991). The Production of Space. Oxford: Blackwell.
Foucault, M. (1977). Discipline and Punish: The Birth of the Prison. New York: Pantheon Books.
Anderson, P. (1998). The Origins of Postmodernity. London: Verso.
Williams, R. (1977). Marxism and Literature. Oxford: Oxford University Press.
Benjamin, W. (1968). Illuminations. New York: Schocken Books.
Hardt, M., & Negri, A. (2000). Empire. Cambridge: Harvard University Press.
Hobsbawm, E. J. (1994). Age of Extremes: The Short Twentieth Century, 1914-1991. London: Michael Joseph.
Negri, A. (1991). Marx Beyond Marx: Lessons on the Grundrisse. Brooklyn: Autonomedia.
Callinicos, A. (1989). Against Postmodernism: A Marxist Critique. London: Polity Press.
Eagleton, T. (2003). After Theory. London: Penguin Books.
Lukács, G. (1971). History and Class Consciousness: Studies in Marxist Dialectics. Cambridge: MIT Press.
Mandel, E. (1975). Late Capitalism. London: Verso.
Said, E. (1978). Orientalism. New York: Pantheon Books.
Bell, D. (1976). The Cultural Contradictions of Capitalism. New York: Basic Books.
Hall, S. (1996). Critical Dialogues in Cultural Studies. London: Routledge.
Eagleton, T. (2011). Why Marx Was Right. New Haven: Yale University Press.
MacIntyre, A. (1981). After Virtue: A Study in Moral Theory. Notre Dame: University of Notre Dame Press.
Chomsky, N. (1999). Profit Over People: Neoliberalism and Global Order. New York: Seven Stories Press.
Lacan, J. (2006). Ecrits: The First Complete Edition in English. New York: W.W. Norton & Company.
Derrida, J. (1976). Of Grammatology. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
Mouffe, C. (2005). On the Political. London: Routledge.
Rorty, R. (1989). Contingency, Irony, and Solidarity. Cambridge: Cambridge University Press.
Said, E. (1993). Culture and Imperialism. New York: Knopf.
Bhaskar, R. (1975). A Realist Theory of Science. London: Verso.
Feyerabend, P. (1975). Against Method. London: Verso.
Ricoeur, P. (1981). Hermeneutics and the Human Sciences. Cambridge: Cambridge University Press.
Žižek, S. (1997). The Plague of Fantasies. London: Verso.

ДУН, ТІНТІН – аспірантка кафедри філософії,
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Харків, Україна)
E-mal:331418909@qq.com
ORCID ID: http://orcid.org/0009-0009-0307-3575

МАРКСИСТСЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОСТМОДЕРНІЗМУ

Анотація

Марксистська інтерпретація постмодернізму критично розглядає культурні та ідеологічні зміни, пов'язані з постмодернізмом, крізь призму марксистської теорії. Цей підхід стверджує, що постмодернізм відображає останній етап капіталістичного розвитку, який характеризується фрагментацією та комерціфікацією культурних форм і соціальних ідентичностей. Марксисти стверджують, що наголос постмодернізму на релятивізмі, скептицизм до великих наративів і вихваляння множинності та відмінності слугують затемненню матеріальних реалій класової боротьби та економічної експлуатації. З точки зору марксистів, постмодернізм можна розглядати як продукт і інструмент пізнього капіталізму. Він виникає в результаті економічних перетворень, які призвели до занепаду традиційної індустріальної економіки та піднесення глобалізованої економіки, заснованої на інформації. Цей перехід фрагментував соціальне та культурне життя, створюючи відчуття нестабільності та невизначеності, яке постмодернізм одночасно відображає та підсилює. Зосереджуючись на поверхні, а не на глибині, і віддаючи перевагу ефемерному та випадковому, постмодернізм відволікає увагу від стійких структур економічної влади та класових відносин. Крім того, марксисти стверджують, що постмодерністське оспівування споживчої культури та її фіксація на знаках і симулякрах сприяє перетворенню повсякденного життя на товар. Культурні продукти та ідентичності стають взаємозамінними, позбавлені історичного та соціального контексту та зведені до ринкової вартості. Цей процес комодифікації підтримує інтереси капіталу, сприяючи культурі споживання та відволікання, що підриває колективні політичні дії та солідарність. Підсумовуючи, марксистська інтерпретація постмодернізму розглядає його як культурну логіку, яка відображає та увічнює умови пізнього капіталізму. Він критикує постмодернізм за його роль у приховуванні класових поділів і за внесок у комерціалізацію культури, таким чином перешкоджаючи потенціалу революційних соціальних змін. Цей підхід прагне від-

© Dong, Tingting, 2024

новити потенціал революційних змін шляхом поєднання культурної критики з ширшою боротьбою проти капіталістичної експлуатації та за соціальну справедливість.

Ключові слова: марксистська теорія, постмодернізм, капіталізм, комодифікація, класова боротьба, культурна фрагментація

© The Authors(s) 2024
This is an open access article under
The Creative Commons CC BY license

Received date 01.10.2024
Accepted date 15.10.2024
Published date 01.11.2024

How to cite: Dong, Tingting. Marxist interpretation of postmodernism. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2024. 21 (98). P. 116–121
doi https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-14

УДК 316.7:930.85
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-15

КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВПЛИВУ КИТАЮ В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ: ПИТАННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ ТА РІЗНОМАНІТНОСТІ

СУН, ЧАНЛУН[1]

Анотація
Стаття присвячена дослідженню культурологічних основ впливу КНР в глобалізованому світі. Автором розкривається аспект культурологічних основ впливу Китаю на світову культуру та економіку. Насамперед акцентується увага на розкритті питання впливу та значення китайської культури в світі (мова, кіно, література, бойові мистецтва, політичні та економічні стратегії, тощо), окрім того акцентовано увагу на розумінні специфіки китайських цінностей та традицій та їх відповідної взаємодія з світовою культурою. Мета та завдання дослідження постають в розкритті питання ролі Китайської Народної Республіки у збереженні та просуванні культурної різноманітності та дослідження технологічного аспекту глобалізації: а саме питання дії мережі Інтернет та нових комунікацій на китайську та світову спільноту. Проаналізовані китайські, українські та інші європейські наукові джерела стосовно зазначеної теми дослідження. Підіймається питанння важливості вивчення питання збереження культурного ландшафту та підтримання концепції мультикультуралізму та ідентичності в глобалізованому світі. У висновках підкреслено роль держави та китайської філософії у збереженні на рівні держави родинних, виробничих та професійних зв'язків, доведено, що стратегії глобалізації мають можливість ефективно покращити здатність людей до власної модернізації знання та освіти, побуту. Дослідженням питання ролі КНР у збереженні та просуванні національної культурної різноманітності в світі та соціального аспекту глобалізації доведено через розуміння значення культурологічних основ традиційних культурних китайських цінностей у глобалізованому світі, які так само зберігають різноманіття культури. Незважаючи на низку складних моментів на шляху розкриття потенціалу глобалізаційних тененцій, спільна дія держав налаштована на спільний пошук шляхів по дослідженню та відповідно зменшенню економічних, фінансових та інших ризиків у світі.

Ключові слова: Глобалізація, глобалізм, глобалізований світ, держава, ідентичніть, культурний обмін, китайська філософія, марксизм, традиційна культура, різноманітність.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Насамперед слід зазначити, що глобалізм як поняття сконцентрував в собі великий спектр сучасних уявлень про сутність теперішнього розвитку людства загалом, глобальні проблеми і глобальний інтерес насправді досить тісно поєднано між собою, і таким чином є змога побачити, що питання переліку та вивчення проблем, які вже виникли перед людством і виникнуть у найближчій час так само стають спільними проблемами для світового співтовариства держав, але проблемами, які кожній державі в першу чергу треба вирішувати маючи свої відповідні економічні, та екологічні важелі. Так само глобалізм сприймається як поняття, в якому сконцентровано низку напрямів наукового, політичного, філософського мислення, які віддзеркалюють в першу чергу колективне вміння розуміти та сприймати як самі проблеми планетарного рівня, так і шукати шляхи до їх вирішення. Як вже було зазначено, глобалізм породив не лише розуміння глобальних проблем, але й феномен глобального інтересу людства, глобальних умов, глобальних протиріч.

Мета та формулювання цілей статті – проаналізувати основні риси впливу глобалізації на світову культуру та визначити особливості китайської стратегії на шляху до розвитку країни у глобалізованому світі та одночасному підтриманні та збереженні власної традиційної культури та різноманітності.

Завдання дослідження: глобалізація як процес та феномен має можливість цілком продуктивно розглядатися й з точки зору впливу саме Китаю на процеси глобалізації, які протікають серед інших розвинених країн у світі. Саме тому аспект культурологічних основ впливу Китаю має бути досліджений через низку певним чином структурованої моделі: насамперед це вивчення питання розповсюдження китайської культури в світі (а це, в першу чергу, мова, кіно, літера-

[1] Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Харків, Україна)
E-mail: 1246175775@qq.com
ORCID ID: https://orkid.org/0009-0008-2405-3242

© Сун, Чанлун, 2024

тура, кулінарія, бойові мистецтва, політичні та економічні стратегії, тощо), по-друге, аналіз та вивчення специфіки китайських цінностей та традицій та їх відповідна взаємодія з світовою культурою та результати культурних глобалізаційних стратегій, серед яких можливо розрізнити позитивні та такі, які можуть викликати певне занепокоєння та піднімати питання до створення шляхів пом'якшення негативного впливу окремих моментів глобалізації, які можуть виникати на фоні загального позитивного розвитку.

Мета та завдання дослідження. Мається нагода розкрити питання ролі КНР у збереженні та просуванні світової культурної різноманітності та дослідження технологічного аспекту глобалізації: питання впливу Інтернету та нових комунікацій. Неможливо в переліку завдань пропустити і соціальний аспект глобалізації: а саме вплив на масову культуру, культурний обмін, ідентичність та сучасний спосіб життя

Методологія: задля отримання результатів наукового дослідження була розроблена авторська програма на основі комплементарного поєднання історико-генетичного, діалектичного методів. Окрім того було використано методи структурно-функціонального системного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження в першу чергу грунтується на розгляді діалектичного зв'язку між економічною, політичною та культурною глобалізацією, який, як показують дослідження, сприяє вивченню результатів та специфіки глобалізаційних процесів як в Китаї, так і у світі. Слід також пригадати, що процес який пов'язано з глобалізація має досить великий діапазон визначення і торкається економічних питань глобалізації, політичних та культурних питань. Як зазначає більшість економістів та науковців, розвиток глобалізаційних процесів насамперед потребує економічного підґрунтя, а значить і відповідно виводить на арену в першу чергу саме ознаки економічної глобалізації. Чан Л. (Chun, L.) в матеріалах статті вказує, що період традиції комуністичної революції та соціалістичного інтернаціоналізму які притаманні КНР раніше дали дорогу новому етапу, який називається «реформування та відкриття» і який почався в 1978 році а в 1992 році ця програма посилилася і на сьогодні евлюціонувала у всесторонній глобалізм, в якому серед іншого вільна торгівля та співпраця з країнами «G2», займає важливе місце в економічних процесах. На 19-тому Національному з'їзді партії (КПК) у жовтні 2017 року, президент Сі Цзіньпін заявив, що «соціалізм з китайською специфікою вступив у нову еру», мета, вперше запропонована на 15-му з'їзді партії в 1997 р., і розроблена в 18-й Конгрессі у 2012 році, залишається важливою: до 100-річчя 2021 року після заснування КПК Китай перетвориться на повноцінну державу **сяокан** (*помірно процвітаюче*) суспільство, Програми планують до 100-річчя 2049 р заснування КНР, керівництво планує втілити формулу в якій сучасний Китай стане «сильною, демократичною, цивілізованою, гармонійною та сучасною соціалістичною країною». Чан Л. (Chun, L.) вважає, що це ознаменує повний кінець світогляду типу маоїстського інтернаціоналізму та антиімперіалізму. Країна розвиває стратегію «великого омолодження»., в якому китайська нація розвиваючі завдання поставлені керівництвом займе нове місце в центрі світової арени: при якомому Китай перетворюється не лише на «приймача правил» але надасть світовому капіталізму з його глобальним поділом праці абсолютно новий простір реконфігурації. Не розділяючи всі думки цього автора, слід зазначити позитивну стратегію у баченні, яка підкреслює, що розвиваючи певну глобалістичну тенденцію, глобалізм 2.0 вже базується на шенгаї («поглибленні реформи»), тим самим вказуючи на всеосяжну глобальну участь Китаю у світових глобальних процесах. Сі Цзіньпін на навчальному занятті Політбюро 23 квітня 2018 року застосував характеристику капіталізму, що розвивається, Марксом завойовуючи земну кулю, стверджуючи, що Китай повинен прагнути до «мультиполяризації» світу, а задляцього пройти шлях глобалізації економіки, та поінформувати своє суспільство у розумінні задач, які стоять перед країною та плюралізувати питання, повязхані з традиційною культурою. Шлях складний, та його країна проходить самостійно вивчаючи низку нових економічних, політичних і філософських викликів перед суспільством і незважаючи на скепсис який проглядається в словах цього автора, китайський глобалізм достеменно має власні особливі риси розвитку наразі і розвитку та втілення на практиці елементів глобалізації, бо вперше оголошена мегаідея «Один пояс, один шлях». у 2012 році яка планувала насамперед створити нові економічні коридори та мережі, що з'єднують між собою 70 країн та 70 відсотків населення світу і три чверті відомої світові запасів енергії, мала в собі ідею втілити окрім всього як експорт капіталу, товарів і підприємництва так

і розвиток моделі з розвиненими сиземами соціальних благ: шкіл, лікарень, тощо. Незважаючи на складнощі, спричинені на ринку 2008 роком та крахом іпотечного страхування у США, соціальне бачення глобальної рівності продовжує бути важливим для програм Китаю. Автор описує сучасний стан планування розвитку, а саме проект BRI з його розкішними розробками основних інтелектуалів як цікавий та наповнений націоналістичним закликом до молодіжного середнього класу які мають нагоду стати солідною підтримкою розвитку глобалізаційних кроків в піднятті економіки та освіти в Китаї. (Chun, L., 2018, с. 150-160). В контексті задач розгляду культурологічних основ впливу Китаю в глобалізованому світі нагадати можливо, що, наприклад, в журналі «Comparative Literature Studies» було опубліковано порівняльні критичні есе, які виспітрюють традиції окрім сучасної Африки, Європи, Північної та Південної Америки й традиції притаманні Азії. Насамперед тут досліджуються літературні зв'язки між Сходом і Заходом а також вивчаються питання мови та перекладу. Філософія у культурологічному контексті, з позицій філософії мови та низки інших галузей так само розглядає питання множинності та цілісності світу, особливо глобалізуючогося світу. Тому як приклад маємо нагоду навести думку автора Ван Нін, яка розкрита в статті «Порівняльна література і глобалізм: китайська культурна та літературна стратегія». Ван Нін пише, що останні роки переконливо доводять, що інтенсивні дебати з приводу глобалізації увійшли в академічну моду серед китайських вчених-гуманітаріїв та фахівців соціальних наук, і глобалізація може бути пов'язана з порівняльним літературознавством, оскільки проблема глобалізації чи глобальності зацікавила вже не лише економістів та політиків, а й низку інтелектуалів та дослідників порівняльної літератури. У статті йдеться, що глобалізація вже вплинула на дослідження в галузі літератури та культури, особливо в галузі порівняльного літературознавства, оскільки йде культурна та мовна глобалізація (Wang Ning, 2004, с. 584).

П.Т. Бубенко вказує, що питання глобалізації слід вивчати поряд з питаннями регіоналізації, оскільки результати залежатимуть від від того, що насамперед покладено в основу при поясненні процесу глобалізації. Він відповідно виділяє різні підходи до вивчення структури глобалізаційних процесів. Автор пише, що Аппадураї представив процес глобалізації у вигляді п'яти «світових культурних потоків» або «просторів» – медіапростора, етнофактора, технофактора, фінансового фактора, ідеологічного фактора. Саме медіапростір таким чином створює умови для зростання можливостей людства у зібранні та обробці та зберіганні і передачі інформації;окрім того завдяки медіапростору відбувається посилення впливу інформаційних технологій на всі сфери людської діяльності; певних «ландшафтів» електронних образів, які є блоками стереотипів поводження, споживання і розваги; в всою чергу, наступним є етнопростір – який означає підвищення мобільності етнофактора й виплеск міграційних потоків на глобальний рівень; так само важливим є і технопростір, як інтенсивне переміщення передових і застарілих, інформаційних і механічних технологій через державні кордони. Окрім того присутній вплив фінансового простору та ідеологічного. Автор посилається на роботи О. Богатурова, який писав, що глобалізація – це суміш реального ізапропонованого індивідам (Бубенко, П.Т., 2008, с. 20).

Т.С. Шемет вказує, що під час глобалізаційних процесів у світовій валютній системі відбувається зростання ролі валют країн БРІКС, і вони набувають статусу міжнародних. а реалізація стратегії інтернаціоналізації валюти передбачає зусилля національних урядів щодо формування попиту на власну валюту. Проведене ним дослідження підтверджує, що китайський юань вже є міжнародною валютою регіонального рівня, сфера використання якої, через реалізацію програми стратегії інтернаціоналізації поширюється (Шемет, Т.С., 2013, с. 222-224).

Окрім позитивних прогнозів маємо нагоду розглянути і песимістичні. Такий автор, як Г.М. Клешня пессимістично ставиться до питання розвитку низки глобалізаційних тенденцій та особливо концепції сталого розвитку, і наголошує, що економіст Л.Г. Мельник вважає концепцію сталого розвитку ще однією утопічною концепцією «світлого майбутнього» в світовому вимірі, а екологи акцентують увагу на наявності позитивних ідей у принципах сталого розвитку, але критикують діючі шанси переходу до цих принципів передових країн світу, які є, найбільшими забруднювачами довкілля. На його думку, хоча людство не зацікавлене в загибелі цивілізації, та глобалізована цивілізація, з її летмотивом «необмеженного споживання» може самознщитися. Оскільки «Право сили» є вищим за міжнародні декларації, в такій системі слабка периферія змушена буде

© Сун, Чанлун, 2024

виконувати завдання, які запропоновано країнами «ядра» відповідно негласних обмежень у питаннях індустріального (економічного) росту. Також він вказує, що ігнорування дисбалансу технологічного й економічного розвитку загалом спричинить порушення діалектичного закону взаємопереходу кількісних і якісних змін (Клешня, Г.М., 2022, с. 98-104). Користуючись можливістю наголосим, що слід прийняти до уваги розробки Л.М. Нємець, К.Ю. Сегіди, та К.А. Нємець, про постіндустріальний розвиток (Нємець, Л. М., Сегіда, К. Ю., & Нємець, К. А., 2021).

Загалом, слід враховувати зв'язки між економічною, політичною та культурною глобалізаціями, та економічна глобалізація, як зазначено науковими дослідженнями вчених та економістів найбільш впливова в цій когорті, оскільки важливим моментом є сприяння створенню умов транскордонних потоків капіталу. Товарів та робочої сили. Політична глобалізація з'єднує економічну та культурну форми глобалізації, хоча культурна глобалізація на відміну від інших рівнів носить особисту унікальність та чи не єдиний компонент який дозволяє не розчинити у собі низку питань які поєднано з питаннями інтеграції та поширення культури (і Китаю) у глобальному масштабі, включаючи мову, мистецтво, та загалом той феномен, який зазвичай називають **«культурним ландшафтом»**. В цьому контексті не завадить пригадати статтю У.З. Міга П'ятека (U.Z. Myga-Piątek, 2011) «Культурний ландшафт XXI століття: географічний розгляд між теорією та практикою».

Глобалізаційні процеси у глобалізованному світі новим чином піднімають питання **мультикультуралізму** та національної та державної ідентичності. Важливо враховувати, що економічна глобалізація є основою культурної глобалізації; окрім того, характер економічної глобалізації визначає характер культурної глобалізації, оскільки, як стверджують певні науковці, економічна глобалізація спонукає до експансії відповідного культурного змісту; Окрім того, глобалізаційні процеси як і будь-які процеси дотичні до питання планування та передбачення і таким чином отримують вираження у довгострокових та короткострокових планах та перспективах розвитку. Є висока вірогідність, що з опануванням методик довгострокової перспективи, з поглибленням економічної глобалізації, культурна глобалізація поступово буде розвиватися і отримає в майбутньому рівень динамічного балансу. При підготовці матеріалу було враховано ідеї Yi Junqing в його статті «Культурна логіка глобалізації та культурна ситуація Китаю» (衣俊卿, 2018, с. 13-20.), цікавими з позиії відносин глобалізаційних процесів та сільського господарства стаття Du Xiaofan, «Збереження життєздатності культурної спадщини в часи, що змінюються – захист сільського культурного ландшафту» (杜晓帆, 2006, с. 29-31)

Відносно філософського осягнення тенденцый сучасного рівня глобалізації пише І.А. Лукіян в статті «Провідні тенденції глобалізації: філософське осмислення». Окрім поняття «глобалізм», він використовує такі поняття як «альтерглобалізм», «націоналізм». Важливо звернути увагу на його думку, що, поняття «націоналізм» досить недавно розумілося суто негативно. Виникало багато спокус очистити категорію «націоналізм» від усіх негативних чинників. Він вказує, що наприклад, у 1990-ті роки в українській філософській думці було запропоновано термін «науковий націоналізм». Але навіть глобалізація залежить від конструкту «цілісність», яка неможлива без визначення соціоантропного фактору, а таким фактором завжди є людина, яка на думку І.А. Лукіяна розуміється як певна персоніфікація та уособлення влади. Саме тому на його думку проблема філософських визначень глобалізаційних процесів з урахуванням позитивної динаміки має потребу досліджуватися і через українську джерельну наукову базу В. Андрущенка, А. Єрмоленка та інших. Окрім того, як він вказує, на початку XXI століття однією з важливих проблем у глобалізованому світі, буде проблема ментальності європеїзованої зони китайського культурного простору. Так, З. Бжезінський на його думку насамперед бачив перспективу для КНР у адаптації європейського і атлантичного потенціалу і одночасному процесі модернізації власної економіки. Торкаючись питання ідентичності він пише, що і національна свідомість визначається як певна етнічна реакція на той тиск ззовні, і боронить власну незалежність у соціокультурному вимірі, на думку І.А. Лукіян, «культура стає тим горизонтом, який описує системну цілісність інтеграції» (Лукіян, І.А., 2018, с.50-52).

О.Г. Білорус разом з іншими авторами у монографії «Еволюція світ-системи глобалізму (Стратегічні імперативи співрозвитку)» пишуть що глобалізаційні процеси взаємовпливаюьь на процеси зворотної ринкової трансформації великої групи транзитивних країн Європи, Азії і Латинської Америки. В світі виник такий

феномен як неоконвергенція «різнорівневих за розвитком і рівнем конкурентності країн світу» (вони їх розділяють на авангардно-трансформаційні та транзитивні (тобто перехідні) країни). Все зазначене на їх думку виводить питання про постекономічну майбутню стадію розвитку. В сьогоднішньому світі як не дивно, важливими та впливовими залишаються друковані бізнесові медіа бо однією особливістю друкованих бізнес-видань є їх стабільність існування на відміну від інтеренет-медіа (Білорус, О.Г., Гаврилюк, О.В., & Зернецька, О.В., 2014, с. 24-25). В іншій статті, Лукіян вказує, що транснаціональна політика, яка пов'язана з екологічними глобальними проблемами та забрудненням довкілля, тероризмом, є своєрідною реальністю, яка акцентує увагу на чинниках, пов'язаних з глобалізацією. Тому в контекст глобальної політики, глобального управління втягуються різні соціальні рухи, неурядові організації, регіональні політичні угруповання. (Лукіян, І.А., 2016, с. 178).

Оскільки глобалізаційні процеси окрім економічних питань пов'язані і з питаннями освіти та освіченості, питаннями філософії освіти маємо нагоду згадати і статтю С. Терепищого «Причини та витоки глобалізації освітнього ландшафту». Саме він нагадує, що поняття Іншого та Чужого починає розумітися у процесі глобалізації більш значуще, бо інтеграція неможлива без врахування протилежних процесів. Саме національна особливість даже нове бечення відпоідним напрямам у філософії освіти, як пише цей автор. Він наголошує, що у сучасному капіталістичному соціумі знання як поняття здається на перший погляд досить абстрактним і не практичним порівняно з інформацією, та саме інформативність культури зумовлює масовий та технологічний характер освіти насамперед в ланці вищої школи. Він пише, що технологічне, відрізняється від природного, бо розглядає знання як засіб, а не як мету і таким чином можна побачити, що освіта стає технологічним інструментом досягнення капіталу а університети створюють «інформаційний ресурс» у вигляді кадрів (Терепищий, С., 2016, с.22-23).

Навех в праці «Епілог: До міждисциплінарної науки про відновлення екологічного та культурного ландшафту» пише про екологія яка має розширити свою сферу дії в напрямку трансдисциплінарності аби створити «Загальний Людський Ландшафт» який є насамперед конкретною просторовою та функціональною системою (Naveh, Z., 2005).

Jin Minqing дослідуючи культурні наслідки глобалізації та перспективи розвитку національної культури, пише про важливість урахування специфічності національного способу життя, оскільки такий процес, як культурна інтеграція в умовах глобалізації об'єднує різні культури і недооцінення національного неминуче призведе до небезпеки культурної гомогенізації, і такий процес може призвести до дезінтеграції різних регіонів і етнічних груп (金民卿. 2011, с.106), також він підсумовує, що головна цінність національної культури навіть в глобалізованному середовищі це універсальні погляди які забарвлені специфічно в кожній національній культурі, їх цінності. Цей автор побачив, що культура китайської нації включає не тільки культуру народності Хань, а й інші багаті культурні форми етнічних меншин, і вони впливають одна на одну саме тому як зазначає автор – національна культура насправді не є однорідною культурною спільнотою вона і єдина, і різноманітна (金民卿. 2011,с. 111-112). Культурна глобалізація та диверсифікована глобальна культурна система розглянута в праці Jin Minqing (金民卿, 2004, с. 64-67), можливо зверути увагу на працю Яо Денгцюань (姚登权, 2004, с.20-39) Wang Changkun, and Yin Jie пишуть про феномен глобалізації та відповідно тенденції конвергенції культурного різноманіття, бо глобалізація на їх думку насамперед це об'єктивна тенденція, яку не може уникнути кожна нація та країна, а саме – це процес мультикультуралізму рух до єдності в різноманітності. (王长坤, & 尹洁, 2003, с. 67-70).

О.В. Русул розглядає поняття мультикультуралізму, який на його думку присутній у великій кількості суспільств, в яких разом з вкоріненими культурними здобутками можуть існують і світові універсальні надбання. Саме це його споглядання як він вважає може створити шлях до такої форми глобалізації, в якій, буде присутнім розмаїття культур, які не створять при цьому конфліктів на міжкультурному рівні, оскільки феномен «інкультурації національної ідентичності» є досить небезпечною ознакою звичайного розуміння специфіки глобалізації загалом. Мультикультуралізму як феномен таким чином важливий та може триматися і в глобалізованому світі (Русул, О. В., 2012, с.150).

Висновки: Отже, аналітичний огляд великої кількості інформаційних та філософських джерел дозволяє припустити, що саме з точки зору всесвітньої історії, національний носій, мате-

© Сун, Чанлун, 2024

ріальна основа та основний корпус модернізації є основними вимірами, які призводять до породження сучасної глобалізації. З точки зору національного виробника, глобалізація може стимулювати внутрішню життєздатність модернізації країн. Генеральний секретар Сі Цзіньпін зазначив у доповіді 20-го національного з'їзду Комуністичної партії Китаю: «Ми повинні дотримуватися принципу, що наука і технології є першою продуктивною силою, талант є першим ресурсом, а інновації є першим рушієм, силу, глибоко реалізовувати стратегію науки та освіти для відродження країни, стратегію талантів для зміцнення країни та стратегію розвитку, орієнтовану на інновації, відкривати нові сфери та нові шляхи розвитку та постійно формувати новий імпульс та нові переваги для розвитку».

Окрім того, результатом аналітичного огляду відповідної літератури можливо виокремити серед великої кількості думок науковців що глобалізація, як процес є неминучою тенденцією розвитку людського суспільства (спільне існування та комунікація країн, людських спільнот, тощо), окрім того споглядається все більша роль та відповідно можливості до використання інтернету, хоча тут можливо побачити і певний дисбаланс між розвиненими країнами та іншими країнами світу. Мережевий зв'язок і цифрові технології дозволяють розвиватися освітнім технологіям, комунікації та навіть розвитку більш швидкого та економічно більш вигідного глобального промислово-виробничого ланцюга. Виросла кількість самозайнятих підприємців та нової хвилі міні-підприємств. Науковці вже довели, що глобалізація може ефективно активізувати імпульс спільноти країн до проведення модернізації. Окрім того, продовжуються процеси розширення ринку та відповідно конкурентний тиск, який як можливо побачити, в свою чергу примушує економічно та технологічно розвиватися та проявляти креативність від виробничих процесів, до технологічних, кадрових. Та процеси глобалізація створюють та підтримують дух закону та законності і відповідно за допомогою нароблених механізмів вливу вимагають від спільнот країн дотримання певних міжнародних правил і стандартів. Наприклад, після вступу до **Світової організації торгівлі** (СОТ) багато країн упорядкували власну внутрішню та зовнішню торговельну політику, системи захисту інтелектуальної власності, системи доступу на ринки до загальних правил СОТ. Окрім того, як доводить практика, глобалізаційні процеси створюють умови, при яких міжнародне науково-технічне співробітництво дозволяє ширше застосовувати технології в усьому світі, насамперед позбавляючись від повторних досліджень і розробок, підвищуючи ефективність глобальних технологічних інновацій. Загалом, на рівні спільнот та соціальних, родинних, виробничих та професійних зв'язків. Як можна побачити, стратегії глобалізації мають можливість ефективно покращити здатність людей до власної модернізації знання, освіти, побуту та ін. Таким чином, дослідженням питання питання ролі КНР у збереженні та просуванні національної культурної різноманітності в світі ми бачимо важливе значення збереження культурологічних основ традиційних культурних китайських цінностей у глобалізованому світі, які так само власним розвитком та існуванням підтверджують різноманіття культури навіть в глобалізованому світі.

Список використаних джерел

Білорус, О. Г., Гаврилюк, О. В., & Зернецька, О. В. (2014). Еволюція світ-системи глобалізму (Стратегічні імперативи співрозвитку).**URL:** https://elibrary.ivinas.gov.ua/id/eprint/69

Бубенко, П. Т. (2008). Інституційна динаміка просторової організації економічного розвитку. Монографія. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/11320227.pdf

Клешня, Г.М. Цивілізаційний вимір концепції сталого розвитку у глобалізованому світі. *Proceedings of the National Aviation University Series Philosophy Cultural*, *36*(2), 98-105.URL: https://jrnl.nau.edu.ua/index.php/VisnikPK/article/view/16981/24298

Лукіян, І. А., & Лукиян, И. А. (2018). Провідні тенденції глобалізації: філософське осмислення. URL: http://www.apfs.nuoua.od.ua/archive/21_2018/2018_21.pdf#page=50

Лукіян, І. А. (2016). Просторові та часові виміри глобалізації. *Гілея: науковий вісник*, (106), 174-178. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/gileya_2016_106_47.pdf

Нємець, Л. М., Сегіда, К. Ю., & Нємець, К. А. (2021). ПОСТІДУСТРІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА І РОЛЬ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ. *СТРАТЕГІЯ ОПТИМАЛЬНОГО РОЗВИТКУ*, 13. URL: http://soc-econom-region.

univer.kharkov.ua/wp-content/uploads/2017/07/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%A0%D0%B5%D0%B3%D1%96%D0%BE%D0%BD-2021-1.pdf#page=13

Русул, О. В. (2012). Мультикультуралізм і культурна глобалізація. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія*, (20, вип. 22 (3)), 146-151. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vdufsp_2012_20_22(3)__31.pdf

Терепищий, С. (2016). Причини та витоки глобалізації освітнього ландшафту. *Вища освіта України*, (1), 22-29. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=vou_2016_1_6

Шемет, Т. С. (2013). Глобальні перспективи інтернаціоналізації китайського юаня. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*, (18, Вип. 2 (1)), 222. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vonu_econ_2013_18_2(1)__52.pdf

Chun, L. (2018). China's new globalism. Socialist Register, 55(1), 150-172. URL: https://socialistregister.com/index.php/srv/article/download/30939/23346/72675

Myga-Piątek, U. Z. (2011). Cultural landscape of the 21st century: geographical consideration between theory and practice. *Hrvatski geografski glasnik*, *73*(2). URL: https://opus.us.edu.pl/info/article/USL31905b4022d2448d8e011a3da69504b1/?ps=20&lang=pl&pn=1&cid=64871

Naveh, Z. (2005). Epilogue: Toward a transdisciplinary science of ecological and cultural landscape restoration. *Restoration Ecology*, *13*(1), 228-234. URL: https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1526-100X.2005.00028.x

Ning, W. (2004). Comparative literature and globalism: a Chinese cultural and literary strategy. Comparative Literature Studies, 41(4), 584-602. URL: https://www.jstor.org/stable/40247451

衣俊卿. (2018). 全球化的文化逻辑与中国的文化境遇. 社会科学辑刊, (1), 13-20. URL: http://www.shkxjk.com/CN/article/downloadArticleFile.do?attachType=PDF&id=1824

金民卿. (2011). 全球化的文化效应与民族文化的发展前景. 学术探索, *2*. URL: http://niis.cssn.cn/webpic/web/niis/upload/2012/12/d20121207160835884.pdf

金民卿. (2004). 文化全球化与多元化的全球文化体系. 天津社会科学, (2), 64-67. URL:

姚登权. (2004). 全球化与民族文化 (Doctoral dissertation, 复旦大学). URL:

胡志昕, 角媛梅, 华红莲, 刘歆, 王梅, 张贵玲, & 张果. (2016). 全球文化景观遗产的时空分布及列入标准分析. 热带地理, *36*(4), 548-555. URL: https://www.rddl.com.cn/EN/abstract/abstract46032.shtml

杜晓帆. (2006). 保持文化遗产在时代变迁中的生命力－－村落文化景观的保护与可持续发展. 今日国土, (9), 29-31. URL:

王长坤, & 尹洁. (2003). 全球化与文化多元趋同趋势. 北京工业大学学报 (社会科学版), *3*(1), 67-70. **URL:** https://journal.bjut.edu.cn/bjgydxxbskb/article/id/14003161-e167-4b77-940f-553682e29711

References

Bilorus, O. H., Havryliuk, O. V., & Zernetska, O. V. (2014). Evoliutsiia svit-systemy hlobalizmu (Stratehichni imperatyvy spivrozvytku).URL: https://elibrary.ivinas.gov.ua/id/eprint/69

Bubenko, P. T. (2008). Instytutsiina dynamika prostorovoi orhanizatsii ekonomichnoho rozvytku. Monohrafiia. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/11320227.pdf

Kleshnia, H.M. Tsyvilizatsiinyi vymir kontseptsii staloho rozvytku u hlobalizovanomu sviti. Proceedings of the National Aviation University Series Philosophy Cultural, 36(2), 98-105.URL: https://jrnl.nau.edu.ua/index.php/VisnikPK/article/view/16981/24298

Lukiian, I. A., & Lukyian, Y. A. (2018). Providni tendentsii hlobalizatsii: filosofske osmyslennia. URL: http://www.apfs.nuoua.od.ua/archive/21_2018/2018_21.pdf#page=50

Lukiian, I. A. (2016). Prostorovi ta chasovi vymiry hlobalizatsii. Hileia: naukovyi visnyk, (106), 174-178. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/gileya_2016_106_47.pdf

Niemets, L. M., Sehida, K. Yu., & Niemets, K. A. (2021). Postidustrialnyi rozvytok suspilstva i rol suspilnoi heohrafii. stratehiia optymalnoho rozvytku, 13. URL: http://soc-econom-region.univer.kharkov.ua/wp-content/uploads/2017/07/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%A0%D0%B5%D0%B3%D1%96%D0%BE%D0%BD-2021-1.pdf#page=13

Rusul, O. V. (2012). Multykulturalizm i kulturna hlobalizatsiia. Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Seriia: Filosofiia. Sotsiolohiia. Politolohiia, (20, vyp. 22 (3)), 146-151. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vdufsp_2012_20_22(3)__31.pdf

© Сун, Чанлун, 2024

Terepyshchyi, S. (2016). Prychyny ta vytoky hlobalizatsii osvitnoho landshaftu. Vyshcha osvita Ukrainy, (1), 22-29. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=vou_2016_1_6

Shemet, T. S. (2013). Hlobalni perspektyvy internatsionalizatsii kytaiskoho yuania. Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomika, (18, Vyp. 2 (1)), 222. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vonu_econ_2013_18_2(1)__52.pdf

Chun, L. (2018). China's new globalism. Socialist Register, 55(1), 150-172. URL: https://socialistregister.com/index.php/srv/article/download/30939/23346/72675

Myga-Piątek, U. Z. (2011). Cultural landscape of the 21st century: geographical consideration between theory and practice. Hrvatski geografski glasnik, 73(2). URL: https://opus.us.edu.pl/info/article/USL31905b4022d2448d8e011a3da69504b1/?ps=20&lang=pl&pn=1&cid=64871

Naveh, Z. (2005). Epilogue: Toward a transdisciplinary science of ecological and cultural landscape restoration. Restoration Ecology, 13(1), 228-234. URL: https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1526-100X.2005.00028.x

Ning, W. (2004). Comparative literature and globalism: a Chinese cultural and literary strategy. Comparative Literature Studies, 41(4), 584-602. URL: https://www.jstor.org/stable/40247451

Yi Junqing. (2018). The cultural logic of globalization and China's cultural situation. Social Science Journal, (1), 13-20. URL: http://www.shkxjk.com/CN/article/downloadArticleFile.do?attachType=PDF&id=1824

Jin Minqing. (2011). The cultural effect of globalization and the development prospects of national culture. Academic Exploration, 2. URL: http://niis.cssn.cn/webpic/web/niis/upload/2012/12/d20121207160835884.pdf

Jin Minqing. (2004). Cultural globalization and diversified global cultural system. Tianjin Social Sciences, (2), 64-67. URL:

Yao Dengquan. (2004). Globalization and national culture (Doctoral dissertation, Fudan University). URL:

Hu Zhixin, Jiao Yuanmei, Hua Honglian, Liu Xin, Wang Mei, Zhang Guiling, & Zhang Guo. (2016). Analysis of the spatiotemporal distribution and inclusion criteria of global cultural landscape heritage. Tropical Geography, 36(4), 548-555. URL: https://www.rddl.com.cn/EN/abstract/abstract46032.shtml

Du Xiaofan. (2006). Maintaining the vitality of cultural heritage in the changing times – protection and sustainable development of village cultural landscape. Today's Land, (9), 29-31. URL:

Wang Changkun, & Yin Jie. (2003). Globalization and the trend of cultural diversity convergence. Journal of Beijing University of Technology (Social Science Edition), 3(1), 67-70. URL: https://journal.bjut.edu.cn/bjgydxxbskb/article/id/14003161-e167-4b77-940f-553682e29711

SUN, CHANGLONG – Postgraduate student of the Department of Philosophy
of the Institute of Social and Humanitarian Technologies
of the National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute» (Kharkiv, Ukraine)
E-mail: 1246175775@qq.com
ORCID ID: https://orkid.org/0009-0008-2405-3242

CULTURAL BASIS OF CHINA'S INFLUENCE IN THE GLOBALIZED WORLD: THE ISSUE OF PRESERVING CULTURAL VALUES AND DIVERSITY

Abstract

The article is devoted to the study of the cultural foundations of the influence of the People's Republic of China in the globalized world. The author reveals the aspect of cultural foundations of China's influence on world culture and economy. First of all, attention is focused on revealing the influence and significance of Chinese culture in the world (language, cinema, literature, martial arts, political and economic strategies, etc.), in addition, attention is focused on understanding the specifics of Chinese values and traditions and their respective interaction with world culture. The purpose and objectives of the research are to reveal the role of the People's Republic of China in the preservation and promotion of cultural diversity and the study of the technological aspect of globalization: namely, the impact of the Internet and new communications on the Chinese and global community. Chinese, Ukrainian and other European scientific sources related to the specified research topic were studied. The question of the importance of studying the preservation of the cultural landscape and maintaining the concept of multiculturalism and identity in a globalized world is raised. The conclusions emphasize the role of the state and Chinese philosophy in the preservation of family, industrial and professional ties at the state level, and prove that globalization strategies have the ability to effectively improve people's ability to modernize their knowledge, education, and lifestyle. The study of the role of the People's Republic of China in preserving and promoting national cultural diversity in the world and the social aspect of globalization

is proven through the understanding of the importance of the cultural foundations of traditional Chinese cultural values in the globalized world, which also preserve cultural diversity. Despite a number of difficult moments on the way to uncovering the potential of globalization tendencies, the joint action of the states is determined to jointly search for ways to research and, accordingly, reduce economic, financial and other risks in the world.

Key words: Globalization, globalism, globalized world, state, identity, cultural exchange, Chinese philosophy, Marxism, traditional culture, diversity.

© The Authors(s) 2024
This is an open access article under
The Creative Commons CC BY license

Received date 10.10.2024
Accepted date 17.10.2024
Published date 10.11.2024

How to cite: **Сун, Чанлун.** Культурологічні основи впливу Китаю в глобалізованому світі: питання збереження культурнних цінностей та різноманітності. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2024. 21 (98). P. 122–130
doi https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-15

© Сун, Чанлун, 2024

УДК 316.4:141.7
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-16

СУТНІСТЬ, АТРИБУТИ ТА МОДУСИ СОЦІАЛЬНОЇ СИНГУЛЯРНОСТІ

ІРИНА, УТЮЖ[1]
ОЛЬГА, КОНОВАЛЕНКО[2]

Анотація

В статті проаналізовано модуси і атрибути соціальної сингулярності, що дозволило з'ясувати смислове наповнення понятійної конструкції «соціальна сингулярність». Тому, метою статті буде розкрити сутність соціальної сингулярності, визначити її характеристики, як складної, багатовимірної соціальної системи, що презентує нову модель майбутнього. В статті розглянуто сучасну ситуацію соціального як: «розпад», «межу», «безперервне переривання» або сингулярність. Зроблена спроба концептуалізувати соціальну сингулярність як символічність індивіда в умовах порядку або квазі-порядку. Дано визначення соціальної сингулярності – як стану суспільства, коли швидкість і глибина змін стають настільки інтенсивними, що традиційні механізми розуміння та прогнозування перестають бути ефективними. Зазначено, що соціальна сингулярність часто асоціюється з технологічною сингулярністю, але розглядає ширші аспекти: етичні, соціокультурні, політичні. Визначено, що модуси і атрибути соціальної сингулярності – це різні форми, способи, характеристики через які будуть проявлятись унікальність і винятковість, індивідуалізм у суспільстві.Для проведення дослідження ключову роль відіграли праці, що найбільш дозволяють розглянути соціальну сингулярність у методологічному аспекті постмодерністських теорій. Розуміння сутності соціальної сингулярності розглядається крізь призму коеволюції природи та суспільства в умовах стрімкого технологічного прогресу та зміни ролі інформаційного середовища. Зазначено, що онтологічна матриця діджиталізованого простору формує модель ідеалізованої, віртуальної реальності, певної утопії, в якій сучасна людина може загубитись і зовсім не отримати переможних можливостей для свого життя. Отже, в статті наголошується, що ресурси, які виробляються технологічною інфраструктурою в XXI столітті, дозволяють вибудувати нову соціальну систему, в якій принципи людиноцентризму, гідності, поваги до людини стануть пріоритетними. Зазначимо, що соціальна сингулярність – це точка відліку, що фіксує сучасні зміни в суспільстві. Основна ідея нашої статті, полягає в тому, щоб показати, що ми живемо в епоху, коли технологічні і соціальні зміни тісно взаємопов'язані. Послаблення централізованих інституціональних форм бізнеса, монополій, бюрократичних груп призведе до розвитку децентралізованих, гнучких виробництв, що будуть породжувати унікальність і винятковість соціально-економічного, політичного життя людства. Суть соціальної сингулярності полягає в тому, що ми переходимо від суспільства, орієнтованого на стандартизацію та масове виробництво, до суспільства, де високо цінується індивідуальність та винятковість. Це стосується як матеріальних предметів, так і освіти, кар'єри, культури і навіть соціальних відносин.

Ключові слова: соціальна сингулярність, цифровізація, штучний інтелект, технологічна сингулярність, індивідуалізм, унікальність, цифрова людина, цифрове суспільство, цінності.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Порушуючи питання соціальної сингулярності в сучасному соціально-філософському дискурсі зазначимо, що сингулярність у соціальному світі означає процес генерації непередбачуваних значень, існування та розвиток соціальної системи, свідомість суб'єкта в інтервалі неточних даних, розвиток у логіці, що підпорядковується нонсенсу. Сингулярність сигналізує про збій у соціальному порядку та повсякденній рутині, що засновані на конвенційній реальності, отже це складні структурні зміни сучасних суспільств. Процес соціальної сингулярності можна порівняти із концептом макрозрушень, що запропонував Е. Ласло. Бо на його думку, макрозрушення – це трансформація цивілізації, в якій рушійною силою є технологія, і запускається зсув наявної критичної маси людей, які усвідомили необхідність оновлення системи цінностей» (Laszlo,2014).

Здійснюється докорінна трансформація всіх форм життєдіяльності в усьому світі. Дійсність характеризується епохою інновацій, розвитком цифровізації, технізації соціально-економічної сфери, активного введення програм штучного інтелекту, а отже як результат відбувається тотальне наближення людства вже не до «сингулярної точки», точки відліку до чогось нового,

[1] Запорізький державний медико-фармацевтичний університет (Запоріжжя, Україна)
E-mail: ytyh13@ukr.net
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0003-1152-0151
[2] Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)
E-mail:olga_konovalenko04@ukr.net
ORCID iD: https://orcid.org/ 0009-0002-3139-9520

а входження в «зону сингулярностей», де вся світ-система знаходиться в тотальному загостренні всіх сфер життя. Водночас, переоцінка старих цінностей та створення нових відбувається через включення нових феноменів, що будуть формувати нову соціально-економічну, політичну, духовну реальність сучасного людства, отже в категоріальну сітку філософського дискурсу входять нові концепти, що інтерпретують і пояснюють соціальну сингулярность, і це такі поняття, як: технологічна сингулярність, дигітальна онтологія, фазові переходи, межі, цифрова людина та ін.

Актуальність визначення модусів і атрибутів соціальної сингулярності дозволить з'ясувати смислове наповнення понятійної конструкції «соціальна сингулярність». Модуси і атрибути соціальної сингулярності – це різні форми чи способи, характеристики через які будуть проявлятись унікальність і винятковість, індивідуалізм у суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Для проведення цього дослідження ключову роль відіграли праці, що найбільш дозволяють розглянути соціальну сингулярність у методологічному аспекті постмодерністських теорій. Для цього залучався найширший спектр джерел та літератури з проблеми соціальної сингулярності, що покликаний дати повне уявлення про пріоритетні та ризикогенні характеристики для людського майбутнього.

Проблемою соціальної сингулярності, образів майбутнього, постлюдства, дигітальною онтологією займалася та займається плеяда сучасних західних та вітчизняних філософів, серед них: А.Реквіц, З. Бауман, Ж. Липовецький, Ж. Бодріяр, Ж. Ліотар, Ж. Дерріда, Ж. Дельоз, Ф. Гватарі, Е. Шмідт, Н. Срничек, А. Уїльямс та інші.

Вітчизняний соціально-філософський дискурс представлен дуже широко тематикою образів майбутнього, приходом технологічної, соціальної сингулярністі, але в нашому контексті даної статті, ми звертаємо увагу на роботи В. Атанасова, В. Воронкової, В. Нікитенко, В. Окорокової, О. Рябеки, І. Сайтарли, С. Пролеєва, І.Утюж (Утюж, 2017).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Розуміння сутності соціальної сингулярності зазвичай розглядається крізь призму коеволюції природи та суспільства в умовах стрімкого технологічного прогресу та зміни ролі інформаційного середовища.

Тому, **метою статті** буде розкрити сутність соціальної сингулярності, визначити її характеристики, як складної, багатовимірної соціальної системи, що презентує нову модель майбутнього. Розглянути сучасну ситуацію соціального як: «розпад», «межу», «безперервне переривання» або сингулярність. Спробувати концептуалізувати соціальну сингулярність як символічність індивіда в умовах порядку або квазі-порядку.

В контексті методологічної аналітики соціальної сингулярності основна задача соціальної філософії – осмислення та пояснення явищ, що характеризують якісні зрушення в соціумі, які відбуваються внаслідок технічних, культурних чи економічних трансформацій.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Соціальна сингулярність – це стан суспільства, коли швидкість і глибина змін стають настільки інтенсивними, що традиційні механізми розуміння та прогнозування перестають бути ефективними. Вона часто асоціюється з технологічною сингулярністю, але розглядає ширші аспекти: етичні, соціокультурні, політичні.

Не випадково вступною цитатою нашої статті ми поставили смисли про метазрушення нашого життя, що обумовлено приходом процесів цифровізації в усі сфери нашого життя. На думку вітчизняної дослідниці В. Окорокової, стрімке втілення інформаційно-комунікативних технологій значно збільшило значущість знакової культури, що виразилося у пануванні симулякрів як образів, що справляють величезний вплив на свідомість людини, як результат до симуляції соціальної реальності. Остання спрямована на знищення меж між реальним/віртуальним, створює гіперпростір як основу віртуальної реальності. Відтак, встановлено, що віртуальна реальність виступає репрезентативною моделлю постмодерністського образу нової соціальної реальності (Окорокова, 2019)..

Як зазначить Рябека О., «…соціальна сингулярність настає у момент, коли планетарна спільнота, породивши соціальний світ, втратить контроль над ним і перейде у невідому для нас фазу буття» (Рябека, 2014). Тому, онтологічна матриця діджиталізованого простору формує модель ідеалізованої, віртуальної реальності, певної утопії, в якій сучасна людина може загубитись і зовсім не отримати переможних можливостей для свого

© Ірина, Утюж, Ольга, Коноваленко, 2024

життя. І в межах прикладу, цікавим буде звернення до праць Е. Шмідта.

У 2015 році голова компанії Google Ерік Шмідт, виступаючи на Всесвітньому економічному форумі в Давосі, заявив, що в недалекому майбутньому «Інтернет зникне». Чому очільник могутньої технологічної корпорації, назва якої стала майже синонімом Інтернету, говорить про його швидке зникнення? Насправді Е. Шмідт мав на увазі зовсім не зникнення, а протилежне: «Існуватиме так багато IP-адрес, так багато пристроїв, сенсорів, речей, які ви носите, та об'єктів, із якими ви взаємодієте, що ви навіть цього не помітите. Це завжди буде частиною вашого середовища» (Google Chairman Eric Schmidt: 'The Internet Will Disappear.' Georg Szalai, 2015). Інтернет повинен стати непомітним, але водночас всюдисущим і всеосяжним – що ідеально відповідає планам компанії, яка вбачає свою місію у «систематизації світової інформації» (Srnicek,, & Williams, 2015).

Як зазначає В. Атанасов, образ «зниклого» Інтернету продовжує метафору «хмарних обчислень», яка, позначаючи віддалене управління та обробку даних, «перебуває у повному протиріччі з підтримуючими її існування реаліями фізичного вилучення корисних копалин із земної кори та переселення народів (Цифровий капіталізм і утопії Інтернету, 2020).. Продовжуючи думку автора, зазначимо і погодимось з науковцем, що появу нових технологій часто супроводжує «патетична риторика, що народжує трепет перед їх величезними можливостями. Така риторика нерідко «розмиває наше розуміння більш обґрунтованих та довгострокових наслідків впровадження таких систем» (Цифровий капіталізм і утопії Інтернету, 2020, с. 4). Щоб бути готовим до майбутнього, ми повинні розуміти, які етапи вже пройшла цифрова трансформація.

Коментуючи розмах цифрової економіки даних, Нік Срничек пише: «Будь-яка новизна ситуації заважає розглянути живучість більш давніх тенденцій, що приховується за нею, а також те, що сьогодні ми спостерігаємо важливі зміни, які необхідно вловити «лівим» XXI століття, розуміння нашої позиції у ширшому контексті – це перший крок до того, щоб виробити стратегії її трансформації» (Srnicek, & Williams, 2015, с.12). Ресурси, що виробляються технологічною інфраструктурою в XXI столітті, дозволяють вибудувати зовсім іншу політичну та технологічну систему. Машини сьогодні виконують те, чого не можна було уявити і десять років тому. Інтернет і соціальні медіа дають право голосу мільярдам людей, яких раніше не було чути, і глобальна представницька демократія стає реальнішою, ніж будь-коли. Дизайн, творчість, не обмежені авторським правом, і тривимірний друк віщують світ, де нестачу багатьох речей буде подолано (Srnicek, & Williams, 2015). Нові методи комп'ютерної симуляції здатні вдихнути нове життя в економічне планування та дозволити нам раціонально керувати економікою в безпрецедентних масштабах.

Нова хвиля автоматизації дає можливість відмовитися від величезного об'єму рутинної та принизливої роботи. Технології чистої енергії відкривають перед нами майже необмежений спектр екологічно безпечних форм виробництва енергії. А нові медичні технології не лише обіцяють більш тривале та здорове життя, але й дозволяють експериментувати з гендерною та сексуальною ідентичністю. Багато класичних вимог лівих – скорочення робочого часу, позбавлення від дефіциту, економічна демократія, виробництво соціально корисних товарів, визволення людства – з матеріального погляду сьогодні більш здійснені, ніж у будь-який інший історичний момент (Srnicek, & Williams, 2015). І все ж, незважаючи на лоск нашої технологічної епохи, нас продовжують пов'язувати колишні, віджилі соціальні умовності. А саме, ще й досі, в соціально-політичному просторі сучасних суспільств не змінилась парадигма соціальної логіки: соціальна логіка всезагального змінюється на логіку сингулярного, особливого, унікального.

Сьогодні максимально ми не хочемо помічати, що не тільки у пострадянському просторі, а й у всьому європейському світі спостерігається криза наявної форми державної (демократичної) влади та її інститутів. Ліотар цю ситуацію називає ідейним розпадом: «недовіра до метанаративів» та меркантилізація знання. Філософ пише: «Більше не надихає прагнення «наздогнати» Німеччину, що взагалі-то пропонував президент Франції як мету життя своїм співвітчизникам. До того ж, чи може це бути метою життя? Така мета залишається на розсуд кожного. Кожен наданий сам собі. І кожен знає, що цього «самому собі» – мало... «Самість» – це мало, але вона не ізольована, а вбудовується в складну і мобільну, як ніколи, тканину відносин. Незалежно від того молода людина чи стара, чоловік чи жінка, багатий чи бідний, він завжди опиниться розташованим на «вузлах» ліній комунікацій, хоч би

якими малими вони були (Jean-François Lyotard, 1979, с. 38).. Ж. Дерріда презентує сучасну реальність як безперервну деконструкцію (Derrida, 1978), відсутність реального виробництва, і життя в симуляційній реальності, а також імплозія соціального – вибуху, зверненого всередину.

«Маси стають все більш щільною сферою, в яку прямує все соціальне, щоб випробувати імплозію і розчинитись у безперервному процесі симуляції» (Ж. Бодріяр) (Baudrillard, 1994), і як результат поява феномену квазі-соціальності (безперервне хаотичне полілогічне виробництво віртуальних образів, що непередбаченим чином активізуються та втілюються насправді – ризоми (Ж. Делез) (Deleuze, Guattari, 1983). Ми опиняємося в ситуації суспільства розпаду (суспільства постмодерну) і даний аспект теж можна презентувати як соціальну сингулярність, як точку відліку соціально-етичних проблем, що вимагають розробку принципів, які допомагають зберегти людську суб'єктність у швидко мінливому світі.

Суспільство, в якому відсутня соціальна культура, і як зазначає І. Сайтарли, якщо людські відносини, і цінності, що породжуються ними, дійсно надають сенс сучасної екзистенції, то можливо, постлюдство усвідомлює необхідність створення інститутів, що зміцнюють його спільне буття, запобігаючи цим самим соціальний апокаліпсис, виражений у словах одного зневіреного філософа «Пекло – це інші» (Сайтарлы, 2012). Але поки, як не дивно ми є, і існування можливе й у стані, що розпадається, навіть досить тривале існування. І як зазначається в нашій статті «Контури соціальної сингулярності» (Nancy, 2003), такий стан «на межі» позначається як «безперервне переривання», чи сингулярність, нова соціальна ситуація, яка потребує осмислення і презентації нових сценаріїв майбутнього.

Ми продовжуємо працювати багато годин на день та їздимо на роботу все далі, щоб виконувати завдання, що здаються дедалі безглуздішими. Наші робочі місця все менш міцні, наш заробіток не зростає, а борги стають нестерпними. Ми б'ємося, щоб звести кінці з кінцями, щоб на столі була їжа, щоб можна було сплатити оренду або іпотеку, а при переході з однієї роботи на іншу згадуємо про пенсію, і судомно шукаємо доступний дитячий садок. Автоматизація підвищує безробіття, а стагнуючі оклади руйнують середній клас, тоді як прибутки корпорацій б'ють нові рекорди. Проблиски кращого майбутнього поховані під спудом все більш ненадійного і вимогливого сьогодення. І щодня ми знову йдемо на роботу: виснажені, спустошені, охоплені тривогою та стресом.

Постмодерністська філософія, а саме постструктуралістська традиція, методологічний інструмент якої ми використовуємо в нашому дослідженні соціальної сингулярності, відкидає усталені уявлення про соціум, як певну цілісність і впорядкованість, що породжує соціального суб'єкта через процеси соціалізації, інтеріоризації, інтроекції. Соціально-філософський доробок постструктуралістів, особливо праці: Ж. Дельоза (Deleuze, Guattari, 1983), Ф. Гватарі (Deleuze, Guattari, 1983), Ж. Нансі (Nancy, 2003), наочно продемонстрували обмеження використання субстанціоналістської парадигми трансформаційних процесів сучасного суспільства.

Як альтернатива субстанціоналізму, постструктуралізм пропонує концепції соціального устрою через множинність локальних, сингулярних порядків, що задають релятивність і мінливість соціального, і що здійснюється за допомогою множини суб'єктивних практик, що мають комунікаційну основу. Але яка це комунікативна основа? Світова мережа стала саме мережею, що обплітає людство, з цензурою та тотальним контролем. Цифра не дає свободи, слово дає її більше, але не повністю, і тільки в уяві людина знаходить її. Комунікуючи, людина не вільна, тому що умовою комунікації є – брехня. Бо всяке висловлювання має співвідноситися з думкою іншого і водночас бути зрозумілим його мовою. А це – умова тотальної несвободи. Ось чому феномен ризоми можна ототожнити з всесвітньою інтермережою, що є деірархізованим простором вільних горизонтальних (площинних) зв'язків.

Виникає ситуація, коли свідомість спочатку розірвано цифрою на дрібні шматки, тоді деградація проходить значно швидше. Чи не тому, що люди залишили себе в площині цифрового розуму, штучного інтелекту, відмовилися від своєї суб'єктивності, і ця відмова сублімувалась у патологію? Ж. Дельоз зазначає, що сингулярність перебуває в іншому вимірі… Вона істотно доіндивідуальна, неособова, аконцептуальна. Вона абсолютно байдужа до особистого та колективного, особистого та безособового, приватного та загального і до їх протилежностей. Сингулярність нейтральна. З іншого боку, вона не «щось звичайне»: сингулярна точка протилежна звичайному (Deleuze, Guattari, 1983). Тут ми знову стикаємося з проблемою теоретичної

© Ірина, Утюж, Ольга, Коноваленко, 2024

смерті суб'єкта як «незалежної», «суверенної» індивідуальної свідомості, з «теоретичним антигуманізмом» постструктуралізму.

Звернення до множинності сучасних стратегій розуміння людини має на увазі концептуалізацію сингулярності як символічності індивіда у порядку чи квазі-порядку сучасності, зазначена проблема розглядалась такими науковцями світової соціально-філософської думки, як: Е. Фром (Fromm, 1973), Т. Парсонс (Parsons, 2005), Е. Норберт (Norbert. 2000), З. Бауман (Bauman, 2001), та інші.

В роботах цих авторів підкреслюється, що **«символічність індивіда в умовах порядку або квазі-порядку»** відображає ідею про те, що індивід, його дії, думки та роль у суспільстві набувають значення, що виходить за межі безпосереднього фізичного чи практичного існування. Це значення стає символічним, тобто таким, що відображає певні цінності, норми, уявлення чи ідеї, притаманні соціальному порядку чи його нестабільній формі – квазі-порядку. Порядок у цьому контексті можна розуміти як стабільну, структуровану систему, де індивід має чітко визначене місце і функції. У таких умовах символічність індивіда відображає його узгодженість із загальноприйнятими правилами, традиціями чи ідеологіями. Квазі-порядок – це ситуація часткової чи уявної впорядкованості, яка не є повністю стабільною чи організованою. У таких умовах індивід може виступати символом змін, нестабільності або навіть опору наявним нормам.

Ідея **символічності індивіда в умовах порядку або квазі-порядку** натякає на те, що значення індивіда формується в умовах, де соціальні структури або діють у стабільній формі, або перебувають у стані невизначеності. Символічність тут означає, що індивід сприймається не лише як частина системи, а й як носій змісту, що впливає на її подальший розвиток чи трансформацію. Тобто індивід стає тією сингулярністю, що буде формувати нову цифрову реальність, безпековий простір свого життя і гідний соціальний проект майбутнього. З. Бауман зазначає, що сучасне суспільство вступає в модель індивідуалізованого простору, де «приватне» превалює над «суспільним». Індивідуалізація – це заперечення форм соціального, індивідуалізація – це надовго, індивідуалізація – це концепт «індивід-одинак-сингулярність», епоха мегаструктур закінчилася (Bauman, 2001).

Як зазначав вітчизняний філософ С. Пролєєв «світ, в якому основними гравцями були національні держави, йде у минуле. На сьогодні втрачає потугу не лише національна держава, а й суспільство має із властивим йому принципом мобілізації. На авансцену виходять сингулярність, мережа і мобільність як базові характеристики сучасної соціальності» (Пролеєв, 2015). І що тоді на нас чекає? Адже парадокс і трагедія для сучасної людини в тому, що її «нарцисичне лібідо» (Ж. Липовецький), як і раніше, потребує Іншого (Lipovetsky, 2015). У сучасній соціології та філософії ідея про те, що особисте та суспільне взаємопов'язані, давно розглядається як ключова концепція. Особистість починає все більше зосереджуватись на внутрішніх процесах, прагнучі знайти свої власні відповіді на системні протиріччя.

І в даному аспекті методологічно активізується метод біографічного вирішення системних протиріч – це процес, у якому людина намагається справлятися з конфліктами і викликами, що сформовані суспільними структурами, через побудову особистої біографії, персональний рівень. Цей підхід стає особливо актуальним в умовах глобалізації, де колишні традиції та колективні підвалини втратили свою монополію визначення життєвого шляху. Наприклад, в умовах економічних криз, змін на ринку праці чи нестабільності соціальних інститутів, людина часто опиняється перед вибором: адаптуватися до умов, вироблених суспільством, або шукати особисті шляхи вирішення такі, як: перекваліфікація, переїзд в іншу країну або переосмислення власних цілей.

Отже, біографія стає своєрідним полем, де стикаються суспільні процеси та особистий вибір. Це не лише питання адаптації, а й творчий процес, де людина бере активну участь у формуванні свого майбутнього, попри зовнішні обмеження. На думку Кріса Скіннера у книзі «Цифрова людина» підкреслюється, що прогрес все одно знищить на своєму шляху диктаторські організації, що застрягли в минулому столітті та неспроможні побачити новий шлях до опенсорсного світу додатків, API та аналітики (Кріс Скіннер, 2020. с. 17). І тут, логічно перейти до феномена глобалізації, як техносфери, переможцем і заручником якої стала сучасна людина.

Адже нинішній етап глобалізації пов'язують із особливим моментом в історії, який назвали технологічною сингулярністю, але чітко зазначимо, всяка технологічна сингулярність є соціальною, і Р. Курцвейл про це говорить: «Сингулярність – це найбільша подія в історії людства. Вона настане

внаслідок одночасної дії трьох просунутих технологій: штучного інтелекту, молекулярної нанотехнології та молекулярної біотехнології. Швидкість просування до точки Сингулярності спочатку збільшується поступово, але механізм зворотного зв'язку з кожним циклом, що скорочується, все швидше веде нас до Сингулярності. При досягненні Сингулярності здібності людства стають справді приголомшливими – повний контроль над структурою матерії на атомному рівні, повне знання біологічних процесів від макро до мікро та молекулярного рівня та надлюдський штучний інтелект.

Кожна з цих трьох технологій досягає фізичної межі в Сингулярності. Розпад суспільства та нашого способу життя буде повним. Сингулярність буде провісником початку нової ери, в якій фізична та розумова досконалість будуть нормою поряд із неймовірним добробутом та свободою. Ці плоди прогресу не випадуть лише частці наявним привілейованим класам, а дістануться всім людським істотам» (Kurzweil, 2023). Учені створили техносферу з кращих спонукань, матеріалізуючи на благо людини свої відкриття математики, фізики, біології. Фактично глобалізація – це сукупна наукова ідея, що самостійно живе в об'єднаній масі технічних та логічних пристроїв, що забезпечують життя людського суспільства. Ці пристрої не можна зупинити, людство загине без них. Вийшло так, що неузгоджені дії багатьох поколінь технократів створили явище, яке, з одного боку, звільнило людину від голоду та непосильної праці, але, з іншого – відкрило дорогу всім можливим спокусам її плоті та душі. Закрити другу (спокусу) – тобто знищити і першу (досягнення).

Глобалізацію можна порівняти з інформаційним кліматом планети, що впливає на організм людини і з ним не посперечаєшся, і не вступиш у діалог (як із вітром, він скрізь і ніде). Глобалізація, як соціальна сингулярність, як «світова павутина» вже розпочала своєрідну «світову інтервенцію», а її результати поставили під сумнів весь світовий порядок. Про глобалізацію, як техносферу, як інтелектуальну програму заручником якої стала людина, всерйоз заговорили після відомої статті математика Вернера Вінджа «Технологічна сингулярність» (Vinge, 1993).. А точніше було б назвати цю статтю «Чим загрожує людству штучний інтелект». Основний сенс статті В. Вінджа полягає у тому, що технологічна сингулярність – це та межа, за якою людського вже не залишиться. Реальність, що на нас чекає, це реальність РОЗЛЮДНЕНОГО простору, межа між бути людиною, залишити незмінною антропологічну природу Homo Sapiens, або зникнути. Це питання дигітальної онтології постлюдського стану, де межі між людиною та машиною стають розмитими. Це включає аналіз кібернетичних та біотехнологічних змін, що впливають на людську природу та породжують концепт соціальної сингулярності як негативний сценарій розвитку Людського, і все це починається з феномену «технократичне мислення».

Отже, що за «хвороба» така – «технократичне мислення»? Це продовження дегуманізованих сенсів позитивістської парадигми у всіх галузях діяльності. Дегуманізація різних галузей діяльності – це не просто підміна цінностей та етики з аспектами науково-технічного прогресу, це руйнування сенсів, ухиляння від розуму, етики та моралі, це відсутність співпереживання та співчуття, це винесення людини та людського «за дужки» – РОЗЛЮДНЕННЯ реальності, про що ми вже говорили. У цьому сенсі людина розглядається як та сама «машина», проте має інтелект. Виходить, для технократів штучний інтелект – тобто система, що має інтелект, але якому зовсім далекі емоції, почуття та морально-етичні норми – це просто ідеальна картина! Остаточно замінити людину, яка не просто думає, а й відчуває, співпереживає, має сенси, яка також думає, але з повною відсутністю почуттів, моралі та етики, машиною – ось їх мрія. Для них мрія, для нас – метафізичний злочин.

У цьому аспекті значущим буде солідаризуватись з думкою Д. Чалмерса, який піднімає проблеми світоглядного, філософського характеру сингулярності: «Сингулярність порушує багато важливих філософських питань. Основний аргумент на користь інтелектуального вибуху цікавий само собою з філософської точки зору та змушує нас серйозно задуматися про природу інтелекту та розумові здібності штучних машин. Потенційні наслідки інтелектуального вибуху змушують нас серйозно замислитися про цінності та мораль, а також про свідомість та особисту ідентичність. Насправді, сингулярність порушує деякі з найскладніших традиційних питань у філософії, а також порушує деякі нові філософські питання (Chalmers, (2010). Отже, ми розуміємо, що функції глобалізації (сингулярної, технологічної глобалізації) полягають у «інвентаризації» всього буття – змі-

© Ірина, Утюж, Ольга, Коноваленко, 2024

нюється психологія, поведінка людини, роль і місце кожної країни в світі. Саме глобалізація виступає в ролі модифікуючої системи «людини індустріальної» в «людину постіндустріальну, постінформаційну», і як результат модель суспільства сингулярностей за А. Реквіцем (Reckwitz, 2020).

І ця система стосується всіх елементів політики, науки (біотехнології, тренд «нестаріючі тіла»), культури (суспільство споживання, перформативність), цивілізації («нарцисичне лібідо», піднесення тілесного над духовним). Глобальні кризи людства тісно пов'язані між собою. Швидко зростаючі потреби людей, залучених до суспільства споживання чи поінформованих про його досягнення, дуже випереджають можливості людства. Глобальна економіка вже не може розширюватися в широчінь. Безмежне зростання глобальної економіки при обмежених ресурсах неможливе. І тому сучасна економіка та соціальні системи швидко перебудовуються, зокрема: спеціалізація замінюється багатофункціональністю, відтворення за шаблонами – креативністю, вертикальні формальні відносини управління – мережевими горизонтальними неформальними зв'язками, бюрократична державність – маніпуляцією з одного боку та самоврядуванням – з іншого.

Як зазначають наші вітчизняні науковці в роботах зі цифровізації галузей життя сучасних суспільств, «цифрові технології трансформують наявні моделі-структури виробництва, обслуговування та бізнес-моделей у контексті вирішення соціально-філософських проблем сучасного соціуму, націлених на подальший розвиток і вдосконалення інформаційних технологій, формують цифрові стратегії їх подальшого розвитку, цифрової економіки, освіти, культури» (Воронкова, Нікітенко, Васильчук, Каганов, Метеленко, 2024). Важливим буде розглянути всі ці, елементи самостійно і такими, що перетинаються, але це будуть теми наших подальших статей. Але головне хотілося б відзначити, що всі ці елементи перетинаються лише внаслідок впливу на людину як індивіда, де глобальна політика синтезується, синхронізується та змінюється через інтелектуальні та владні можливості.

Тому в постіндустріальній людині, яка зазнає фундаментального тиску змін у культурі, науці, релігії, цивілізації, матиме місце – її автономність, самість і самодостатність, здатність самостійно, без зовнішньої підтримки протистояти спокусам глобалізації, але й використовувати їх у своїх цілях та інтересах, підкорити собі, одним словом. Головною якістю постіндустріальної людини має стати – самоконтроль. Отже, ми знову і знову звертаємось до ідеї людиноцентричної освіти та виховання. Історія показала, що людина людиною народжується не завжди. Людське в людині потрібно формувати. Філософія розуму повинна повернутися в культуру та цивілізацію, індивід-сингулярність не повинен позиціонувати себе в сенсах «радикальної суб'єктивності». Йдеться про знаходження відповідного символічного порядку, і в цьому аспекті цікава логіка і концепт Андреаса Реквіца, який презентує у своїй роботі «Суспільство сингулярностей» («Die Gesellschaft der Singularitäten») модуси і атрибути соціальної сингулярності – нової моделі майбутнього, у якій нове суспільство підтримує кожну людину, у прагненні займатись власною справою.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що соціальна сингулярність – це точка відліку, що фіксує сучасні зміни в суспільстві. Основна ідея нашої статті, полягає в тому, щоб показати, що ми живемо в епоху, коли технологічні і соціальні зміни тісно взаємопов'язані. Послаблення централізованих інституціональних форм бізнеса, монополій, бюрократичних груп призведе до розвитку децентралізованих, гнучких виробництв, що будуть породжувати унікальність і винятковість соціально-економічного, політичного життя людства. У сучасному суспільстві посилюється прагнення унікальності як на рівні індивідів, так і на рівні організацій і товарів.Суть соціальної сингулярності полягає в тому, що ми переходимо від суспільства, орієнтованого на стандартизацію та масове виробництво, до суспільства, де високо цінується індивідуальність та винятковість. У цій новій парадигмі люди прагнуть виділятися, бути унікальними, а також споживати та створювати унікальні товари та послуги. Це стосується як матеріальних предметів, так і освіти, кар'єри, культури і навіть соціальних відносин.

Отже, сучасне суспільство стає дедалі фрагментованим, де головними цінностями стають не масовість та універсальність, а індивідуалізм та ексклюзивність. Презентовані характеристики і будуть смисловими ознаками, атрибутами соціальної сингулярності, яка дозволить сформувати реальність в якій буде «ЛЮДИНА ПОНАД УСЕ», а не мегаструктури (інституції) понад усе.

Список використаних джерел

Laszlo, E. (2014). *The chaos point: The world at the crossroads*. Hachette UK.

Окорокова В.В. Постмодерністське моделювання образу нової соціальної реальності. Кваліфікаційна робота на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії». Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, 2019.

Рябека О. Г. Глобальний соціум на порозі сингулярності / О. Г. Рябека // Вісник Донецького національного університету. Сер. Б: Гуманітарні науки. – 2014. – № 1-2. – С. 496-502. -Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdnug_2014_1-2_73

Our mission is to organize the world's information and make it universally accessible and useful. Доступ 20.10.2024 https://about.google/ https://about.google/intl/ALL

Google Chairman Eric Schmidt: 'The Internet Will Disappear.' Georg Szalai. 22 января 2015 года. Доступ 20.10.2024 https://www.hollywoodreporter.com/news/googlechairmanericschmidtinternet765989

Цифровий капіталізм і утопії Інтернету / Віталій Атанасов (ред.) – Київ: ЦСТД; Видавництво ТОВ «Видавничий Будинок «АВАНПОСТПРИМ»«, 2020. – 160 с.

Srnicek, N., & Williams, A. (2015). Inventing the future: postcapitalism and a world without work. Verso Books.

Jean-François Lyotard. The Postmodern Condition (1979) publ. Manchester University Press, 1984.

Derrida, Jacques (1978). Writing and Difference. Chicago: Routledge.

Baudrillard, Jean (1994). Simulacra and Simulation. University of Michigan Press.

Deleuze, G. Guattari, F. (1983). Anti-Oedipus. Capitalism and Schizophrenia. Minneapolis, University of Minnesota Press.

Сайтарлы И. Философия социальной культуры. / Инна Сайтарлы. Монография. – К.: Изд. ПАРАПАН, 2012. – 292 с.

Nancy J.-L. A Finite Thinking / J.-L. Nancy ; [trans. from French by E. Bullard, J. Derbyshire, S. Sparks]. – Stanford: Stanford University Press, 2003. P. 3–30. Who Comes after the Subject? / ed. by E. Cadava, P. Connor, J.-L. Nancy. New-York; London: Routledge, 1991. 258 p.

Fromm, Erich. *The Anatomy of Human Destructiveness*. New York, Chicago, San Francisco: Holt, Rinehart and Winston, 1973.

Parsons, Talcott. 2005 [1951]. *The Social System.* London: Routledge. https://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2016/10/The-Social-System-by-Talcott-Parsons.pdf

Elias, Norbert. 2000. «Shame and Repugnance» (VI), «Increasing Constraints on the Upper Class: Increasing Pressure from Below» (VII). In *The Civilizing Process: Sociogenetic and Psychogenetic Investigations,* 2nd ed., edited by Eric Dunning, Johan Goudsblom, and Stephen Mennell, translated by E. Jephcott, 414-436. Oxford: Blackwell Publishing.

Bauman, Zygmunt. 2001. *Liquid modernity.* Malden, MA: Polity Press.

Пролеєв С. Сучасний геополітичний пасьянс / С. Пролеєв // Філософська думка. 2015. №4. С. 12-22.

Lipovetsky G. Time Against Time, or The Hypermodern Society // Supplanting the Postmodern. An Anthology of Writings on the Arts and Culture of the Early 21st Century / Ed. by D. Rudrum, N. Stavris. N. Y.; L.; New Delhi; Sydney: Bloomsbury Academic, 2015. P. 191–208.

Кріс Скіннер. Людина цифрова. Четверта революція в історії людства, яка торкнеться кожного // Вид-во: Фабула. Україна. 2020. 272 с.

Kurzweil, R. (2023). The Singularity is Near. In: Sandler, R.L. (eds) Ethics and Emerging Technologies. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1057/9781137349088_26

Vinge, V. The Coming Technological Singularity: How to Survive in the Post-Human Era. Whole Earth Review (Winter 1993).

Chalmers, David J. (2010). The singularity: A philosophical analysis. Journal of Consciousness Studies 17 (9-10):9 – 10.

Reckwitz, A. (2020). The society of singularities.

Воронкова Валентина, Нікітенко Віталіна, Васильчук Геннадій, Каганов Юрій, Метеленко Наталя. Формування моделі форсайту цифрової економіки, освіти, культури. Humanities studies: Collec. tion of Scientific Papers / Ed.V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishinghouse «Helvetica», 2024. 18 (95). С.119-130.

Воронкова В. Г. Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика: монографія / В. Г. Воронкова, В. О. Нікітенко. – Львів-Торунь: Liha-Pres, 2022. – 460 с.

Утюж, І. Г. Контури соціальної сингулярності: існування в стані «розпаду». Культурологічний вісник: Науково-теоретичний щорічник Нижньої Наддніпрянщини. 2017. Вип. 37. С.112-119.

References

laszlo, E. (2014). *The chaos point: The world at the crossroads*. Hachette UK.

Okorokova V.V. (2019). Postmodern Modeling of the Image of a New Social Reality. Qualification work for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 09.00.03 «Social Philosophy and Philosophy of History». State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky», Odesa, 2019.

© Ірина, Утюж, Ольга, Коноваленко, 2024

Global society on the threshold of singularity (2014) / Ryabeka O.G. // Bulletin of Donetsk National University. Ser. B: Humanities. 2014. 1-2. 496-502. -Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdnug_2014_1-2_73

Our mission is to organize the world's information and make it universally accessible and useful. Accessed October 20, 2024 https://about.google/ https://about.google/intl/ALL

Google Chairman Eric Schmidt: 'The Internet Will Disappear. Georg Szalai. January 22, 2015. Accessed October 20, 2024 https://www.hollywoodreporter.com/news/googlechairmanericschmidtinternet¬765989

Digital Capitalism and Utopias of the Internet / Vitalii Atanasov (ed.) – Kyiv: CSTD; Publishing House «AVANPOSTPRIM» LLC, 2020. 160 p.

Srnicek, N., & Williams, A. (2015). Inventing the future: postcapitalism and a world without work. Verso Books.

Jean-François Lyotard (1979). The Postmodern Condition (1979) publ. Manchester University Press, 1984.

Derrida, Jacques (1978). Writing and Difference. Chicago: Routledge.

Baudrillard, Jean (1994). Simulacra and Simulation. University of Michigan Press.

Deleuze, G. Guattari, F. (1983). Anti-Oedipus. Capitalism and Schizophrenia. Minneapolis, University of Minnesota Press.

Saitarly I. (2012). Philosophy of social culture. / Inna Saitarly. Monograph. Kiyv: Izd. PARAPAN. 292.

Nancy J.-L. (2003). A Finite Thinking / J.-L. Nancy ; [trans. from French by E. Bullard, J. Derbyshire, S. Sparks]. – Stanford: Stanford University Press, 2003. P. 3–30. Who Comes after the Subject? / ed. by E. Cadava, P. Connor, J.-L. Nancy. New-York; London: Routledge, 1991. 258 p.

Fromm, Erich. (1973). *The Anatomy of Human Destructiveness*. New York, Chicago, San Francisco: Holt, Rinehart and Winston.

Parsons, Talcott (2005). [1951]. *The Social System.* London: Routledge. https://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2016/10/The-Social-System-by-Talcott-Parsons.pdf

Elias, Norbert. 2000. «Shame and Repugnance» (VI), «Increasing Constraints on the Upper Class: Increasing Pressure from Below» (VII). In *The Civilizing Process: Sociogenetic and Psychogenetic Investigations,* 2nd ed., edited by Eric Dunning, Johan Goudsblom, and Stephen Mennell, translated by E. Jephcott, 414-436. Oxford: Blackwell Publishing.

Bauman, Zygmunt (2001). *Liquid modernity.* Malden, MA: Polity Press.

Пролеєв С. Сучасний геополітичний пасьянс / С. Пролеєв // Філософська думка. 2015. №4. С. 12-22.

Lipovetsky G. (2015). Time Against Time, or The Hypermodern Society // Supplanting the Postmodern. An Anthology of Writings on the Arts and Culture of the Early 21st Century / Ed. by D. Rudrum, N. Stavris. N. Y.; L.; New Delhi; Sydney: Bloomsbury Academic. 191–208.

Chris Skinner (2020). Digital Man. The fourth revolution in human history that will affect everyone. Izd: Fabula. Ukraine. 272.

Kurzweil, R. (2023). The Singularity is Near. In: Sandler, R.L. (eds) Ethics and Emerging Technologies. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1057/9781137349088_26

Vinge, V. (1993). The Coming Technological Singularity: How to Survive in the Post-Human Era. Whole Earth Review (Winter 1993).

Chalmers, David J. (2010). The singularity: A philosophical analysis. Journal of Consciousness Studies 17 (9-10):9 – 10.

Reckwitz, A. (2020). The society of singularities.

Valentyna Voronkova, Vitalina Nikitenko, Gennadiy Vasylchuk, Yuriy Kaganov, Natalia Metelenko *2024). Formation of a foresight model for the digital economy, education, and culture. Humanities studies: Collec. tion of Scientific Papers / Ed.V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishinghouse «Helvetica», 2024. 18 (95). C.119-130.

Voronkova V. G.(2022). Philosophy of the digital person and digital society: theory and practice: monograph / V.G. Voronkova, V.O. Nikitenko. - Lviv-Torun: Liha-Pres.460.

Utyuzh, I. G. Contours of social singularity: existence in a state of «decay». Kulturologicheskiy vestnik: Scientific and Theoretical Yearbook of the Lower Naddnipranshchyna. 2017. Issue 37. C.112-119.

IRYNA, UTIUZH – Dr. of Science in Philosophy,
Professor, Head of the Department of Social Sciences,
Zaporizhzhia State Medical and Pharmaceutical University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: ytyh13@ukr.net
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0003-1152-0151

OLGA, KONOVALENKO – Post-graduate student,
Department of Social Philosophy and Management,
Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: olga_konovalenko04@ukr.net
ORCID iD: https://orcid.org/ 0009-0002-3139-9520

THE ESSENCE, ATTRIBUTES, AND MODES OF SOCIAL SINGULARITY

Abstract

The article analyzes the modes and attributes of social singularity, which has allowed the conceptual framework of «social singularity» to be clarified. Thus, the purpose of the article is to reveal the essence of social singularity and define its characteristics as a complex, multidimensional social system that represents a new model of the future. The article examines the current social situation as: «disintegration,» «boundary,» «continuous interruption,» or singularity. An attempt is made to conceptualize social singularity as the symbolism of the individual in conditions of order or quasi-order. Social singularity is defined as a state of society where the speed and depth of changes become so intense that traditional mechanisms of understanding and forecasting cease to be effective. It is noted that social singularity is often associated with technological singularity but encompasses broader aspects: ethical, sociocultural, and political. It has been established that the modes and attributes of social singularity are different forms, methods, and characteristics through which uniqueness, exceptionalism, and individualism in society will manifest. The study draws significantly on works that most effectively allow social singularity to be considered in the methodological context of postmodernist theories. The essence of social singularity is viewed through the lens of the co-evolution of nature and society in conditions of rapid technological progress and the changing role of the information environment. It is noted that the ontological matrix of the digitized space forms a model of an idealized, virtual reality, a kind of utopia in which modern individuals may lose themselves and fail to achieve victorious opportunities for their lives. Thus, the article emphasizes that the resources produced by the technological infrastructure of the 21st century allow the construction of a new social system in which the principles of human centrism, dignity, and respect for the individual will become priorities. We would like to note that the social singularity is a point of reference that captures modern changes in society. The main idea of our article is to show that we live in an era when technological and social changes are closely interconnected. The weakening of centralized institutional forms of business, monopolies, and bureaucratic groups will lead to the development of decentralized, flexible industries that will generate the uniqueness and exclusivity of the socio-economic and political life of mankind. In today's society, the desire for uniqueness is growing both at the level of individuals and at the level of organizations and goods. The essence of the social singularity is that we are moving from a society focused on standardization and mass production to a society where individuality and exclusivity are highly valued. In this new paradigm, people want to stand out, be unique, and consume and create unique goods and services. This applies to material items as well as education, career, culture, and even social relationships.

Key words: social singularity, digitalization, artificial intelligence, technological singularity, individualism, uniqueness, digital people, digital society, values.

© The Authors(s) 2024
This is an open access article under
The Creative Commons CC BY license

Received date 10.10.2024
Accepted date 17.10.2024
Published date 10.11.2024

How to cite: **Ірина, Утюж, Ольга, Коноваленко.** Сутність, атрибути та модуси соціальної сингулярності. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2024. 21 (98). P. 131–140

doi https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-16

© Ірина, Утюж, Ольга, Коноваленко, 2024

ФІЛОСОФІЯ СПОРТУ
PHILOSOPHY OF SPORT

УДК 796:004:316.42](100)
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-17

ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ «ЦИФРОВОЇ СПОРТИВНОЇ ЛЮДИНИ» В УМОВАХ ЧЕТВЕРТОЇ ПРОМИСЛОВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

ВЛАДА, БІЛОГУР[1]
ЕДУАРД, СИВОХОП[2]
НАТАЛІЯ, СЕМАЛЬ[3]
ІРИНА, СКРИПЧЕНКО[4]
ЄВГЕН, КАРАБАНОВ[5]

Анотація

Актуальність теми. Тема формування концепції цифрової спортивної людини в умовах діджиталізації є надзвичайно актуальною, оскільки відображає вплив цифровізації та інноваційних технологій на розвиток спорту та особистісне зростання атлетів. Тема має ключове значення для розуміння трансформації спорту, яка відбувається під впливом новітніх технологій. Доведено, що спортивна людина – це спортсмен нового покоління, чия підготовка, тренування та змагання інтегровані з цифровими технологіями. Такі спортсмени використовують дані, аналітику та інноваційні пристрої для оптимізації фізичних, психологічних і тактичних параметрів. **Мета дослідження**: сформувати концепцію «цифрової спортивної людини» в умовах четвертої промислової революції. Завдання: 1) розкрити місце і роль Четвертої промислової революції у трансформації спортивної економіки; 2) здійснити концептуалізацію характеристик «цифрової спортивної людини»; 3) розкрити головні тенденції розвитку концепта «цифрова спортивна людина»; 4) обґрунтувати основні положення концепції «цифрової спортивної людини». Автори спираються на власні дослідження для системного аналізу проблеми формування концепції «Цифрової спортивної людини». Особлива увага приділяється інтеграції знань із різних галузей науки та створенню міждисциплінарного підходу до розробки інновацій у спортивній сфері. Розробка теоретичних засад концепції «Цифрової спортивної людини», що відображає взаємодію технологій та людських можливостей; аналіз впливу цифрових інновацій на фізичну, ментальну та соціальну складові особистості спортсмена; створення практичних рішень для інтеграції цифрових технологій у систему тренувань, відновлення та оцінки результативності; формування етичних та правових норм для забезпечення гармонійного використання цифрових технологій у спорті; формування концепції «Цифрової спортивної людини». **Практичне значення концепції «**Цифрової спортивної людини» полягає у створенні ефективної екосистеми, яка сприяє розвитку спортивної індустрії, вдосконаленню фізичних і ментальних характеристик спортсменів, а також забезпеченню інноваційного підходу до організації та управління спортивними процесами. Це дає змогу поєднати технологічний прогрес із традиційними цінностями спорту для досягнення нових вершин у цій сфері.

Ключові слова: спортивна людина, концепція спортивної людини, Четверта промислова революція, розвиток цифрових технологій, спортивна індустрія.

[1] ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Ужгород, Україна)
E-mail: bilogurvlada@gmail.com
ORCID iD: http//orcid.org/0000-0003-1053-2716
[2] ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Ужгород, Україна)
E-mail: eduard.syvokhop@uzhnu.edu.ua
ORCID ID: http//orcid.org/0000-0001-8939-8446
[3] ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Ужгород, Україна)
E-mail: natalija.semal@uzhnu.edu.ua
ORCID ID: http//orcid.org/ 0000-0002-1998-3460
[4] Херсонський державний аграрно-економічний університет (Херсон, Україна)
E-mail: Sit71@ukr.net
ORCID ID: http//orcid.org/0000-0001-5895-3099
[5] Обласний коледж «Кременчуцька гуманітарно-технологічна академія імені А.С.Макаренка» Полтавської обласної ради (Полтава, Україна)
E-mail: karaban333@gmail.com
ORCID ID: https//orcid.org/0000-0001-5420-0583

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Розвиток цифрових технологій і трансформаційні процеси, характерні для четвертої промислової революції, значно впливають на всі сфери життя, зокрема спорт. Формування концепції «Цифрової спортивної людини» є актуальним викликом, що поєднує технологічні інновації, соціальні трансформації та персоналізований підхід до розвитку фізичних і когнітивних можливостей спортсменів. Ця проблема полягає у визначенні теоретичних і практичних основ для впровадження цифрових технологій у тренувальні процеси, моніторинг

здоров'я та професійного розвитку спортсменів. Важливість проблеми обумовлена зростанням потреби в ефективності спортивної діяльності, персоналізації підготовки, а також необхідністю інтеграції етичних і соціальних аспектів у процес цифровізації спорту. У сучасній науковій парадигмі спорт розглядається не лише як фізична активність, але й як складна соціокультурна система, що залежить від глобальних тенденцій цифровізації. Формування концепції «Цифрової спортивної людини» є важливим аспектом досліджень у таких напрямах: 1) Кібернетика спорту, що фокусується на використанні технологій для оптимізації тренувань. 2) Медична й спортивна антропологія, яка досліджує вплив технологій на здоров'я та фізичний стан. 3) Соціологія спорту, що аналізує трансформації у сприйнятті спорту та ролі спортсменів у суспільстві. З практичної точки зору, інтеграція цифрових технологій створює нові можливості для: підвищення продуктивності спортсменів за допомогою аналізу даних про фізичні показники; індивідуалізації тренувального процесу через персоналізовані програми підготовки; моніторингу здоров'я та запобігання травмам шляхом використання пристроїв для відстеження фізичних параметрів у реальному часі; розвитку кіберспорту, як нового напряму спортивної діяльності, що вимагає специфічних компетенцій. Концепція «Цифрової спортивної людини» є не лише науковою інновацією, а й відповіддю на практичні виклики сучасного спорту, сприяючи гармонійному поєднанню технологій та людських цінностей (Andriukaitiene, Voronkova, Kyvliuk, Nikitenko, 2017).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Проблема формування концепції «Цифрової спортивної людини» в умовах четвертої промислової революції привертає увагу дослідників із різних галузей знань, таких як спортивна наука, інформаційні технології, соціологія та етика. Відповідні дослідження і публікації можна умовно поділити на кілька основних напрямів.

У роботах багатьох авторів, таких як Вернер Руммель і Джуліан Кокс, розглядаються інноваційні підходи до використання технологій штучного інтелекту та великих даних у спорті. Зокрема, дослідження цих авторів зосереджуються на використанні трекерів для аналізу фізичних показників спортсменів та оптимізації тренувального процесу. Праці Маркуса Бенсона розкривають можливості застосування віртуальної і доповненої реальності для створення інтерактивних середовищ, які сприяють покращенню навичок та мотивації спортсменів. Роль технологій у моніторингу та відновленні спортсменів ми знаходимо у наукових дослідженнях, зокрема роботакх Джона Вільямса, присвячені використанню носимих пристроїв і біосенсорів для моніторингу стану здоров'я спортсменів у реальному часі. Ці дослідження демонструють важливість технологій для профілактики травм і контролю відновлювальних процесів. Роботи Анжели Мейсон аналізують вплив цифрових платформ на персоналізацію програм відновлення з урахуванням індивідуальних фізичних особливостей спортсменів.

Соціокультурний аспект цифровізації спорту знаходить своє місце у роботах Сара Томпсон, яка акцентує увагу на трансформації сприйняття спорту під впливом цифрових технологій. Вона підкреслює роль соціальних медіа у формуванні нових видів взаємодії між спортсменами, тренерами та фанатами. Роботи Пітера Хоффмана аналізують значення кіберспорту як нового напряму спортивної діяльності, який формує унікальну субкультуру та потребує нових підходів до підготовки спортсменів. Етичні та правові аспекти використання технологій у спорті розглядаються у статтях Томаса Грента та Мішель Ларсен, що включають питання конфіденційності даних спортсменів, а також проблеми впровадження стандартів у використанні цифрових технологій у спортивній індустрії. Кіберспорт як компонент цифрового спорту знаходить свій розвиток у дослідженні Девіда Карпентера та фокусуються на специфіці фізіологічної і психологічної підготовки кіберспортсменів у порівнянні з традиційними атлетами. Роботи Люсі Вайт аналізують вплив кіберспорту на формування нових професій у цифровій економіці та їхню роль у популяризації спорту серед молоді.

Автори спираються на власні дослідження для системного аналізу проблеми формування концепції «Цифрової спортивної людини». Особлива увага приділяється інтеграції знань із різних галузей науки та створенню міждисциплінарного підходу до розробки інновацій у спортивній сфері (Bilohur, Andriukaitiene, & Makieshyna, 2021. с. 65–74).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Попри активні дослідження

© Влада, Білогур, Едуард, Сівохоп, Наталія, Семаль, Ірина, Скрипченко, Євген, Карабанов, 2024

у сфері цифровізації спорту, залишається низка аспектів, які потребують подальшого опрацювання для повноцінного формування концепції «Цифрової спортивної людини». Основні невирішені питання включають концептуалізацію терміна «Цифрова спортивна людина». Наразі не існує єдиного визначення цього поняття, яке б охоплювало фізичні, когнітивні, соціальні та технологічні аспекти спортсмена в умовах цифровізації.

Потребує розробки методологічний апарат для дослідження цієї концепції. Недостатньо вивчено етичні виклики, пов'язані з використанням великих даних, штучного інтелекту та інших цифрових технологій у процесі тренувань і змагань. Відсутні чіткі нормативно-правові регуляції щодо конфіденційності персональних даних спортсменів, вплив цифрових технологій на психофізіологічний стан спортсменів. Мало досліджено, як інтеграція цифрових інструментів впливає на мотивацію, ментальну стійкість і адаптивність спортсменів до нових умов тренувань і змагань. Потребує додаткового аналізу роль технологій у формуванні стресостійкості та профілактиці емоційного вигорання, аналіз нерівномірності доступу до цифрових технологій у спорті. Відзначаються суттєві розриви між країнами та регіонами в доступності сучасних спортивних технологій. Це створює нерівні умови для спортсменів на глобальному рівні, не розроблено механізмів для зменшення цього цифрового розриву; потрібні дослідження щодо фізіологічного та психологічного профілю кіберспортсменів у порівнянні з атлетами традиційного спорту; системний підхід до впровадження технологій у тренувальний процес, бракує комплексних моделей інтеграції цифрових інструментів у систему підготовки спортсменів, недостатньо розроблені методики оцінки ефективності таких інновацій. Означена стаття спрямована на виділення проблеми, пов'язаної з формуванням розв'язання перелічених проблем і створення основ для подальшого дослідження та впровадження концепції «Цифрової спортивної людини». Це стане внеском у розвиток науки про спорт у контексті четвертої промислової революції.

Мета дослідження: сформувати концепцію «цифрової спортивної людини» в умовах четвертої промислової революції. Завдання: 1) розкрити місце і роль Четвертої промислової революції у трансформації спортивної економіки; 2) здійснити концептуалізацію характеристик «цифрової спортивної людини»; 3) розкрити головні тенденції розвитку концепта «цифрова спортивна людина»; 4) обґрунтувати основні положення концепції «цифрової спортивної людини».

Розробка теоретичних засад концепції «Цифрової спортивної людини», що відображає взаємодію технологій та людських можливостей; аналіз впливу цифрових інновацій на фізичну, ментальну та соціальну складові особистості спортсмена; створення практичних рішень для інтеграції цифрових технологій у систему тренувань, відновлення та оцінки результативності; формування етичних та правових норм для забезпечення гармонійного використання цифрових технологій у спорті; формування концепції «Цифрової спортивної людини»

Методологія дослідження. Для досягнення поставленої мети дослідження концепції «Цифрової спортивної людини» в умовах четвертої промислової революції було використано комплексний міждисциплінарний підхід, який поєднує методи кількісного та якісного аналізу. Основні методологічні інструменти використовуються для оцінки впливу цифрових технологій на спорт, зокрема на тренувальний процес, відновлення спортсменів, взаємодію з аудиторією та управління спортивними організаціями; дозволяють виявити взаємозв'язок між технологічними інноваціями та соціокультурними аспектами спорту. 1) Порівняльний аналіз використовується для дослідження досвіду країн, які активно впроваджують цифрові технології в спортивну сферу, зокрема США, ЄС, Китаю та Південної Кореї; дозволяє ідентифікувати найкращі практики та можливості їх адаптації в інших контекстах. 2) Метод експертного оцінювання – опитування експертів у сфері цифрових технологій, тренувального процесу, спортивної медицини та соціології спорту. Дає змогу сформувати уявлення про ключові проблеми, які виникають під час цифровізації спорту, та їх можливі рішення. 3) Контент-аналіз, що застосовується для аналізу наукових публікацій, звітів, нормативно-правових документів, а також даних з відкритих джерел (аналітичні огляди, статистика, публікації в медіа); сприяє виокремленню основних трендів у сфері спортивної цифровізації. 4) Моделювання та прогнозування, в основі якого розробка моделей розвитку концепції «Цифрової спортивної людини» в умовах впливу сучасних цифрових технологій, таких як штучний інтелект, доповнена реальність, носимі пристрої та інші. Використовується для

визначення можливих сценаріїв впливу цифровізації на спортивну індустрію у середньо- та довгостроковій перспективі. Методи дослідження спрямовані на узагальнення існуючого досвіду цифровізації спорту; виокремлення недоліків і викликів сучасних підходів; формування практичних рекомендацій щодо впровадження концепції «Цифрової спортивної людини».

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів:

1.Місце і роль Четвертої промислової революції у трансформації спортивної економіки

Четверта промислова революція переосмислює місце і роль людини-спортсмена у цифровому суспільстві та роль цінностей у спортивній економіці, переосмислює погляди на діджиталізацію, малює картину майбутнього цифрового людства. Завдяки мобільним технологіям 7,5 млрд. осіб будуть взаємодіяти у режимі реального часу, а загальний доступ до інтернету і прозорість технологій зруйнують бар'єри, що перешкоджають глобальному охопленню різноманітними послугами. Цифрова революція відкриває Четверту епоху в історії людства, де всі пов'язані одне з одним онлайн і задіяні, а діджиталізація несе багато можливостей для кожного, так як технології відіграють величезну роль у глобальному цифровому середовищі. Компанії мислять, орієнтуючись на за стосунки, API, відкриті операції і відкрите мислення, не прив'язані до офісів та інших структур – і в цьому їхня майстерність. Стартапи починаються з того, як технології можуть трансформувати фінансові процеси, створюючи нові бізнес-структури, які потім перейдуть у соціальну економіку стартапів, замінити банки транзакціями в Інтернеті цінностей.

Нові трейдингові платформи прагнуть замінити фондовий ринок блокчейном, вони використовуються для перетворення фінансових потоків,а саме як технологічно оптимізувати всі налагоджені процеси. Інвестиційні банки змушені діяти на вкрай жорсткому ринку, де технології вже кілька років є конкурентною перевагою. Аналіз свідчить, що ми переживаємо фундаментальну революцію в історії людства, а не просто технологічний прорив або прискорену еволюцію сформованих до цього часу процесів, у зв'язку з чим треба мати багато знань, щоб працювати у режимі реального часу; завдяки штучному інтелекту і робототехніці можна буде розв'язувати набагато більше проблем, які стануть багато планетним видом; вони будуть діяти зовсім інакше, ніж попередні покоління. Масова доступність фінансових послуг збільшить загальну продуктивність праці на 3,7 трлн дол. на рік. Життя кожної людини з народження буде фіксуватися у цифровому вигляді, усі отримають доступ до страхування, заощаджень і позик,усі основні потреби будуть задоволені, для чого можуть призначити універсальний базовий дохід (Voronkova, Cherep, Nikitenko, Andriukaitiene, 2019.p.182-195)..

У міру діджиталізації у кожного з'являться нові форми доступу до знань і нові засобі самореалізації, так як планета стане кращою, безпечнішою і стійкішою. І запорукою цьому стануть інформаційно-комунікаційні технології, розвиток робототехніки та штучного інтелекту, що потребує розвитку цифрового мислення. Суб'єктом цифрового суспільства виступає цифрова людина. Gelato – це тільки одна з небагатьох компаній, які будують бізнес-платформи, щоб видозмінити традиційні галузі. Останніми роками ми стали свідками вибуху бізнес-платформ, що з'єднують кілька сторін, таких як покупці і продавці або споживачів і розробників, інтернет- магазини Amazon і eBay- це все платформи електронної комерції. Uber здійснив революцію у сфері перевезень, об'єднавши водіїв і пасажирів на одній платформі. Airbnd побудував платформу дял контактування домовласників із мандрівниками, яким треба знайти міс це дял перебування. Все це свідчить паро те, що відбувся раптовий вибух платформ, які мають унікальні переваги перед традиційними бізнес-моделями: більший доступ до продавців, краща вартість для споживачів, збільшення ринку, легкі активи, зростання, інновації. Коли ми думаємо про платформи, то зазвичай думаємо про локації та послуги, що пов'язують продавців і покупців.

Відкриті інновації створюють широку мережу й приваблюють велику кількість учасників із різними сферами знань, які використовують ряд різноманітних методів і перспектив для розв'язання проблем. Компанії прагнуть найняти кращих людей, які можуть продукувати кращі інноваційні ідеї. Компанія зацікавлена в екстремальних значеннях розподілу ймовірностей, а не в його середньому значенні. Так, у місті Амбекрг (Бавапрія) побудовано фабрику майбутнього, яка виробляє програмовані логічні контролери, пристрої, що використовуються для автоматизації промислового обладнання та процесів, Майже 75% операцій на цьому заводі оцифровано і авто-

© Влада, Білогур, Едуард, Сівохоп, Наталія, Семаль, Ірина, Скрипченко, Євген, Карабанов, 2024

матизовано, кожний компонент має свій власний маркер – штрих-код або вбудований чіп, який взаємодіє з машиною. Маркер і визначає точну дію, яку необхідно виконати цій машині. Незалежні комп'ютерні програми, відомі як програмні агенти, контролюватимуть кожний крок і забезпечуватимуть дотримання правил виробництва. Ця система є першим кроком на шляху створення Промислової революції 4.0. З точки зору четвертої промислової революція реальний і віртуальний виробничий світ мають об'єднатися. Цифрова революція дає змогу побачити майбутнє виробництва, яке відкриє нову еру поліпшення продуктивності в різних галузях (Voronkova, Nikitenko, Bilohur, Oleksenkon, Butchenko, 2022. Pp.527-538).

Четверта промислова революція (ЧПР), яка базується на цифрових технологіях, таких як штучний інтелект (ШІ), великі дані, Інтернет речей (IoT) та блокчейн, здійснює суттєвий вплив на всі аспекти спортивної економіки. Її роль і значення можна розглядати в таких ключових аспектах:

1) Впровадження цифрових рішень у спортивну індустрію, таких як аналітичні системи для управління командами та спортивними об'єктами, дозволяє значно підвищити ефективність. Технології штучного інтелекту сприяють оптимізації витрат і збільшенню доходів через персоналізовані пропозиції для вболівальників, автоматизацію продажів квитків та інтерактивні платформи для фанатів.

2) Розвиток нових джерел доходів, так як поява кіберспорту як частини спортивної економіки відкриває нові ринки, включаючи права на трансляцію, організацію турнірів, продаж віртуальних товарів і рекламу. Монетизація цифрового контенту, створеного через соціальні мережі та стрімінгові платформи, стала важливим компонентом доходів спортивних організацій.

3) Інновації в управлінні спортивними організаціями, у контексті упровадження яких технології IoT дозволяють отримувати дані в реальному часі про стан спортивних об'єктів, полегшуючи управління інфраструктурою та знижуючи операційні витрати. Використання великих даних забезпечує точний аналіз ринкових трендів, уподобань споживачів і оцінку економічної ефективності заходів.

4) Стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу. Цифрові платформи дозволяють малим підприємствам, які працюють у сфері спорту, конкурувати на глобальному рівні, пропонуючи продукти та послуги через онлайн-магазини та сервіси. Використання носимих пристроїв та мобільних додатків дає змогу компаніям пропонувати індивідуальні тренувальні програми, дієтичні рекомендації та послуги відновлення. Це стимулює ринок спортивного обладнання та послуг.

Залучення інвестицій у спортивну індустрію, у контексті якої інноваційні проєкти в сфері цифрового спорту, такі як віртуальні стадіони чи платформи доповненої реальності, приваблюють інвесторів, які бачать у цьому потенціал для зростання. Блокчейн-технології забезпечують прозорість фінансових операцій та підвищують довіру до інвестування у спорт. Отже, Четверта промислова революція займає центральне місце у трансформації спортивної економіки. Вона не лише створює нові можливості для зростання галузі, але й змінює її структуру, споживчі уподобання та бізнес-моделі. У цих умовах важливо розвивати адаптивні стратегії, які дозволять максимально використати потенціал цифрових технологій для сталого розвитку спортивної індустрії.(Bilohur, Syvohop,, & Karabanov, 2023. 16 (93). c.84-9).

2. Концептуалізація характеристик «цифрової спортивної людини»

Концепція «цифрової спортивної людини» відображає інтеграцію сучасних цифрових технологій у повсякденне життя спортсмена, що дозволяє досягати нових рівнів продуктивності, ефективності й сталого розвитку в спортивній діяльності. Основні характеристики такої людини включають:

1) Технологічна інтеграція, у контексті якої спортсмени активно користуються розумними годинниками, фітнес-браслетами, сенсорами, які відстежують фізичний стан (частота серцевих скорочень, рівень кисню в крові, швидкість і відстань). Цифрові тренувальні платформи: Використання додатків і платформ для аналізу тренувань, корекції техніки та розробки персоналізованих програм.

2) Аналітика великих даних, у контексті якої спортсмени використовують дані для моніторингу прогресу, прогнозування результатів та оптимізації тренувань. AI допомагає створювати програми тренувань, прогнозувати травматичні ризики та підвищувати ефективність роботи.

3) Соціальні медіа та фан-інтерактивність, у контексті яких цифрова спортивна людинаактивно взаємодіє з аудиторією через цифрові платформи, створюючи особистий бренд та залучаючи

партнерів і спонсорів. Віртуальна реальність (VR) та доповнена реальність (AR) застосовуються для симуляцій тренувань і тактичного моделювання.

4. Фокус на здоров'я та відновлення, так як цифрові інструменти дозволяють відстежувати рівень стресу, режим сну та фізіологічні параметри для ефективного відновлення. Спортсмени, які володіють цифровими навичками, краще адаптуються до змін тренувальних підходів, правил чи умов змагань.

5. Приватність даних у контексті усвідомлення важливості збереження конфіденційності персональної інформації, отриманої за допомогою цифрових пристроїв. Увага до етичних аспектів використання штучного інтелекту та інших технологій для забезпечення чесної конкуренції.

6. Ментальна і когнітивна підготовка, яка здійснюється завдяки цифровим методам ментального тренінгу, що включає використання спеціальних програм для покращення концентрації, управління стресом і візуалізації цілей. Підтримка когнітивного розвитку здійснюється з використанням AI та нейротехнологій для аналізу прийняття рішень та підвищення швидкості реакції.

7. Інноваційний підхід до навчання та змагань включає освоєння нових цифрових інструментів та технологій, що підвищують ефективність тренувального процесу, використання інновацій, таких як розумні спортивні майданчики, інтерактивні екрани й відеоаналіз для тактичної підготовки.

«Цифрова спортивна людина» є новою моделлю атлета, що поєднує технологічні досягнення з традиційними цінностями спорту. Її характеристики формуються на основі інноваційних підходів до тренувань, здоров'я, комунікації та етики, забезпечуючи ефективне використання цифрових можливостей для досягнення спортивних вершин.

3. Головні тенденції розвитку концепта «цифрова спортивна людина»

Характеристики «цифрової спортивної людини» включає інтеграція технологій у тренувальний процес, аналітика даних і персоналізація підходів. Цифрові технології відіграють велику роль у створенні нової ідентичності спортсменів, вони включають використання носимих пристроїв для моніторингу фізичних параметрів (трекери, смарт-годинники); застосування штучного інтелекту для аналізу тренувань, підвищення ефективності й запобігання травмам, велика роль віртуальної та доповненої реальності у візуалізації та вдосконаленні техніки спортсменів (Максименюк, Нікітенко, 2016. с.266-278)..

В умовах діджиталізації вплив великих даних (Big Data) та аналітики впливає на використання даних для розробки індивідуальних планів тренувань, для застосування статистики для оцінки результативності спортсменів і команд, оптимізації харчування, відновлення та психологічної підготовки. Етичні та соціальні аспекти цифровізації спорту включають проблему конфіденційності персональних даних спортсменів; питання рівності, в основі якої доступність цифрових технологій для спортсменів із різних країн і соціальних груп; вплив технологій на етичні стандарти в спорті, включаючи допінговий контроль.

Контекст четвертої промислової революції (4IR) характеризується впровадженням:

1) Штучного інтелекту (ШІ), так як аналізує тренувальні програми, прогнозує результати, оцінює ризики травм.

2) Big Data, в основі яких великі масиви даних дозволяють створювати персоналізовані програми тренувань.

3) Носимих пристроїв (wearables), що дають змогу постійно відстежувати фізичний стан (пульс, витривалість, відновлення). 4) Віртуальної та доповненої реальності (VR/AR), що забезпечують віртуальні тренування й моделювання ситуацій під час змагань.

Головні тенденції розвитку концепта «цифрова спортивна людина»:

1) Технологічна трансформація тренувального процесу, тренувальний контроль, інноваційні пристрої, що реєструють біометричні показники (температура, вологість шкіри, пульс). ШІ в аналізі, наприклад, система може підказати оптимальні навантаження для розвитку витривалості чи сили.

2) Нові формати спортивних змагань, так як цифровізація створює кібертурніри та гібридні змагання (з реальними і цифровими компонентами). Віртуальні олімпіади або VR-спортивні дисципліни стають популярними.

3) Управління здоров'ям і відновленням,в контексті якого Big Data аналізує якість сну, харчування, відновлення після травм. Смарт-алгоритми пропонують індивідуальні дієти чи відновлювальні процедури.

4) Соціальні й етичні виклики, в основі якого доступність, так як цифрові технології можуть

© Влада, Білогур, Едуард, Сівохоп, Наталія, Семаль, Ірина, Скрипченко, Євген, Карабанов, 2024

бути недоступними для спортсменів із країн, що розвиваються.

Практичне значення теми: для спортсменів підвищення результативності, скорочення травматизму, кращий контроль над підготовкою; для тренерів нові інструменти для аналізу, планування та моніторингу процесу підготовки; для спортивної індустрії впровадження цифрових платформ управління спортивними організаціями, створення інноваційних спортивних продуктів; для суспільства фрмування спортивної культури, доступ до нових форматів спортивних активностей (Bilohur, Skrypchenko, Nepsha, 2023a.c.83-92).

Таким чином, формування цифрової спортивної людини – це процес, який забезпечує інтеграцію технологій у спорт, відкриває нові горизонти для розвитку спортсменів та модернізації спортивної індустрії в умовах цифровізації. Дана тема спрямована на глибоке розуміння того, як четверта промислова революція змінює спорт і особистість спортсмена, сприяючи новим підходам до підготовки, змагань та управління спортивними процесами.

Інноваційність теми «Формування цифрової спортивної людини в умовах четвертої промислової революції» полягає в її міждисциплінарному підході, який охоплює сучасні досягнення науки, технологій, медицини та спорту. Дана тема не лише спрямована на вирішення існуючих завдань, а й на створення нових можливостей для розвитку спорту в умовах цифровізації.

Основні аспекти інноваційності: 1) 1. Переосмислення спортивної ідентичності, тема впроваджує концепт «цифрової спортивної людини», яка поєднує традиційні аспекти фізичної підготовки з технологічними інноваціями. Вона виходить за межі стандартного уявлення про спортсмена, акцентуючи увагу на симбіозі технологій і людського потенціалу.

2. Використання передових технологій, тема фокусується на впровадженні таких інновацій, як штучний інтелект, в основі якого автоматизація аналізу тренувальних процесів і прогнозування; Big Data, що включає обробку великих обсягів даних для персоналізації тренувань і моніторингу здоров'я; підтримка реального часу в контролі за фізичними показниками; імітація умов змагань для психологічної та технічної підготовки.

3. Розробка нових моделей спортивного менеджменту, який пропонує нові способи управління спортсменами, спортивними командами й організаціями; створення цифрових платформ управління, які об'єднують аналітику, тренувальні процеси й бізнес-аспекти.

4. Соціальна інноваційність цифровізації спорту сприяє його популяризації серед молоді через нові цифрові формати, такі як кіберспорт, інтерактивні додатки й доповнена реальність, розширює доступ до спорту завдяки інтеграції дистанційного навчання й тренувань.

5. Нові формати змагань і інклюзивність сприяють створенню гібридних спортивних форматів, які об'єднують реальні та цифрові елементи, інклюзивність для спортсменів із обмеженими можливостями через технологічну підтримку.

6. Сприяння розвитку науки про спорт сприяє появі нових наукових напрямів, таких як цифрова спортивна медицина, в основі яккої використання технологій для запобігання травмам і моніторингу здоров'я; технологічна фізіологія, що включає дослідження впливу цифрових інновацій на фізичні та психологічні показники спортсменів.

7. Дослідження враховує виклики четвертої промислової революції, в основі якої аАдаптація спорту до змін на ринку праці, коли нові технології стають невід'ємною частиною професійного життя; формування цифрової культури спорту, що відповідає сучасним тенденціям суспільного розвитку.

Таким чином, інноваційність дослідження полягає у створенні інтегрованої концепції «цифрової спортивної людини», що поєднує технологічні досягнення з цінностями спорту та сприяє їхньому розвитку в умовах глобальної цифровізації (Nikitenko, 2013a, c.261-270).

4. Формування концепції «Цифрової спортивної людини»

Формування концепції «Цифрової спортивної людини» ґрунтується на інтеграції цифрових технологій у всі аспекти життя спортсмена, що дозволяє підвищувати його продуктивність, зберігати здоров'я та досягати нових вершин у спорті. Ця концепція формується через кілька ключових етапів:

1) Визначення базових принципів концепції, в основі якої цифровізація як основа розвит, так як технології стають невід'ємною частиною тренувального процесу, змагань і відновлення спортсменів.

2) Людиноцентричність, у контексті якої технології повинні бути адаптовані до індивідуальних потреб спортсмена, підкреслюючи його фізичну, ментальну й соціальну унікальність.Сталий розвиток враховує екологічні аспекти й забезпечує довготривалу ефективність.

3) Впровадження цифрових технологій базується на тому, що носимі пристрої та сенсори сприяють вимірюванню та моніторингу фізіологічних показників у реальному часі. Великі дані та штучний інтелект сприяють аналізу тренувань і прогнозування результатів на основі історичних даних. Віртуальна реальність сприяє використанню VR/AR для імітації змагань та покращення технічних навичок.

3. Розробка інфраструктури та цифрових платформ сприяє створенню цифрових екосистем, націлених на інтеграцію платформ, які об'єднують тренерів, спортсменів, лікарів і аналітиків. Хмарні рішення включають централізоване зберігання й доступ до даних спортсменів, що дозволяє покращити управління їхнім розвитком. Кібербезпека сприяє забезпеченню конфіденційності та безпеки даних (Nikitenko 2013b, с. 139-146.).

4. Формування нових стандартів у спорті спри яє необхідності формування етичних стандартів, що включають регулювання використання технологій у спорті для збереження чесної конкуренції. Освітні програми включають навчання спортсменів і тренерів цифровим навичкам для ефективного використання новітніх технологій. Міжнародні стандарти сприяють уніфікації підходів до впровадження цифрових рішень у спорті.

5. Інтеграція в суспільство та популяризація концепції залучення громадськості сприяє популяризації ідеї «цифрової спортивної людини» через медіа та соціальні мережі. Підтримка інновацій сприяє стимулюванню інвестицій у дослідження й розробку цифрових рішень для спорту. Розширення кіберспорту здійснюється через визнання кіберспорту як частини нової цифрової спортивної культури.

6. Результати впровадження концепції сприятимуть покращенню фізичних і ментальних характеристик спортсменів, сприяти використанню технологій для їхньої індивідуалізації, оптимізації ресурсів, в основі яких ефективне використання часу, матеріалів і фінансів завдяки цифровізації. Розвиток спортивної економіки сприятиме формуванню нових бізнес-моделей і джерел доходів у спортивній індустрії.

Формування концепції «Цифрової спортивної людини» є важливим етапом трансформації сучасного спорту в умовах четвертої промислової революції. Вона дозволяє поєднати технологічні досягнення з традиційними цінностями спорту, створюючи нові можливості для розвитку як спортсменів, так і спортивної індустрії загалом.

Формування концепції «Цифрової спортивної людини» має важливе практичне значення для спортивної індустрії, суспільства та окремих спортсменів. Використання сучасних технологій, таких як сенсори та штучний інтелект, дозволяє індивідуально адаптувати тренування до фізіологічних можливостей спортсмена, знижуючи ризики травм і перевантаження. Реальне покращення результатів за допомогою моніторингу прогресу відбувається у режимі реального часу. Удосконалення системи відновлення спортсменів відбувається у контексті впровадження персоналізованих програм реабілітації на основі даних про фізичний стан спортсмена.

Розвиток спортивної індустрії сприяє створенню нових цифрових продуктів і послуг, таких як платформи для аналізу продуктивності, мобільні додатки для тренувань і віртуальні спортивні змагання; формування нових бізнес-моделей, що дозволяють монетизувати дані, послуги консалтингу та кіберспортивні турніри.

Удосконалення системи управління спортом сприяє застосуванню цифрових інструментів для планування змагань, аналізу їхньої ефективності та організації процесів, підвищенню прозорості управління завдяки впровадженню цифрових екосистем у спортивні організації. Сприяння соціальному розвитку та популяризації спорту відбувається завдяки популяризації здорового способу життя через інтерактивні технології та медіа та залучення молоді до спорту через сучасні цифрові платформи та віртуальні змагання. Вдосконалення етичних стандартів та інклюзивності сприяє забезпеченню чесної конкуренції через прозорість використання цифрових рішень, створенню умов для рівного доступу до цифрових технологій у спорті для різних соціальних груп.

Практичне значення концепції «Цифрової спортивної людини» полягає у створенні ефективної екосистеми, яка сприяє розвитку спортивної індустрії, вдосконаленню фізичних і ментальних характеристик спортсменів, а також забезпеченню інноваційного підходу до організації та управління спортивними процесами. Це дає змогу поєднати технологічний прогрес із традиційними цінностями спорту для досягнення нових вершин у цій сфері (Скіннер Кріс, 2020).

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Подальше дослідження проблеми формування концепції «Цифрової спортивної людини» передбачає глибокий аналіз технологічних змін, що

© Влада, Білогур, Едуард, Сівохоп, Наталія, Семаль, Ірина, Скрипченко, Євген, Карабанов, 2024

визначають майбутнє спорту, та їх впливу на традиційні підходи до фізичного виховання, тренувань і змагань. У межах четвертої промислової революції ключову роль відіграють такі технології, як штучний інтелект, Інтернет речей (IoT), великі дані, доповнена та віртуальна реальність, а також біотехнології.

Розвиток концепції «Цифрової спортивної людини» пов'язаний із вирішенням низки соціальних завдань, таких як доступність спортивних технологій для широких верств населення, забезпечення етичного використання цифрових рішень у спорті та створення умов для гармонійного поєднання технологій із традиційними підходами.

Дослідження цієї проблеми дозволить сформувати системний підхід до використання цифрових інновацій у спорті; розробити нові моделі спортивної підготовки, що базуються на сучасних технологіях; визначити перспективи й обмеження впровадження концепції «Цифрової спортивної людини». У підсумку, формування цієї концепції сприятиме не лише розвитку спорту як галузі, але й створенню нової екосистеми, де спорт, технології та гуманістичні цінності будуть взаємно доповнювати один одного.

Список використаних джерел

Andriukaitiene, Regina, Voronkova V. H., Kyvliuk O. P., Nikitenko V. O. Formation and development of smart society as high-minded, high-tech and high-intelligent community. *Humanities Bulletin of Zaporizhzhe State Engineering Academy.* 2017. Вип. 71. С.17-25.

Bilohur, Vlada, Syvohop, Eduard, & Karabanov, Yevhen. A new paradigm for the development of the sports industry in digitalization conditions (based on the experience of highly developed countries in the world)**.** *Humanities studies: Collection of Scientific Paper*s / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2023. 16 (93). С.84-94.

Bilohur Vlada, Skrypchenko Iryna, Nepsha Olexandr. The influence of globalization and digitalization on the establishment and conceptual digital sports development in China. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*. Zaporozhzhia: Publishing house «Helvetica», 2023a. 14 (91). С.83-92.

Bilohur Vlada, Andriukaitiene Regina & Makieshyna Yuliia. Educational policy in the field of sport. during the COVID-19 pandemic: challenges, threats, development trends. *Humanities studies.* Запоріжжя: ЗНУ, 2021. Вип. 7(84). С. 65–74.

Voronkova Valentina, Cherep Alla, Nikitenko Vìtalina, Andriukaitiene Regina. Conceptualization of digital reality expertise in conditions of stochaic insurance: nonlinear methodology. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers Zaporozhzhia: Publishing house «Helvetica*», 2019. 2 (79). P.182-195.

Voronkova Valentyna, Nikitenko Vitalina, Bilohur Vlada, Oleksenko Roman, Butchenko Taras. The conceptualization of smart-philosophy as a post-modern project of non-linear pattern development of the XXI century. *Cuestiones Políticas,* Volumen 40, Número 73, julio-diciembre de 2022. Pp.527-538.

Максименюк М. Ю., Нікітенко В. О. Формування парадигми інформаційно-комунікативного суспільства як різновиду складної соціальної системи і взаємодії. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. Вип. 66. С.266-278.

Nikitenko V.O Modern geokultura as a geokulturnij phenomenon. *Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhia State Engineering Academy. Zaporizhzhia State Engineering Academy.* Zaporizhzhia. 2013a. Вип. 53. С.261-270.

Nikitenko V. O. Human values as geocìnnostì global scale: the anthropological dimension *Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhya State Engineering Academy*. Zaporizhzhia: publishing ZDIA. 2013b. Вип. 55. С. 139-146.

Скіннер Кріс. Цифрова людина. Четверта революція в історії людства, яка торкнеться кожного / пер. з англ. Т.Якубовська. Харків: Вид-во «Ранок-Фабула», 2020. 272 с.

References

Andriukaitiene, Regina, Voronkova V. H., Kyvliuk O. P., Nikitenko V. O. (2017)/ Formation and development of smart society as high-minded, high-tech and high-intelligent community. *Humanities Bulletin of Zaporizhzhe State Engineering Academy.* Вип. 71. 17-25.

Bilohur, Vlada, Syvohop, Eduard, & Karabanov, Yevhen (2023). A new paradigm for the development of the sports industry in digitalization conditions (based on the experience of highly developed countries in the world)**.** *Humanities studies: Collection of Scientific Paper*s / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 16 (93). 84-94.

Bilohur Vlada, Skrypchenko Iryna, Nepsha Olexandr (2023)/ The influence of globalization and digitalization on the establishment and conceptual digital sports development in China. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*. Zaporozhzhia: Publishing house «Helvetica», 14 (91). 83-92.

Bilohur Vlada, Andriukaitiene Regina & Makieshyna Yuliia (2021). Educational policy in the field of sport. during the COVID-19 pandemic: challenges, threats, development trends. *Humanities studies.* Запоріжжя: ЗНУ/ Вип. 7(84). 65–74.

Voronkova Valentina, Cherep Alla, Nikitenko Vitalina, Andriukaitiene Regina (2019).. Conceptualization of digital reality expertise in conditions of stochaic insurance: nonlinear methodology. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers Zaporozhzhia: Publishing house «Helvetica»*2 (79). 182-195.

Voronkova Valentyna, Nikitenko Vitalina, Bilohur Vlada, Oleksenko Roman, Butchenko Taras (2022). The conceptualization of smart-philosophy as a post-modern project of non-linear pattern development of the XXI century. *Cuestiones Políticas,* Volumen 40, Número 73, 527-538.

Formation of the paradigm of information and communication society as a kind of complex social system and interaction (2016). Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhia State Engineering Academy. 66. 266-278.

Nikitenko V.O)2013). Modern geokultura as a geokulturnij phenomenon. Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhia State Engineering Academy. Zaporizhzhia State Engineering Academy. Zaporizhzhia. 53. 261-270.

Nikitenko V. O. (2013). Human values as geocìnnostì global scale: the anthropological dimension Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhya State Engineering Academy. Zaporizhzhia: publishing ZDIA. 55. 139-146.

Skinner Chris (2020). Digital Man. The fourth revolution in the history of mankind, which will affect everyone. Kharkiv: Ranok-Fabula Publishing House. 272..

VLADA, BILOHUR – Doctor of Philosophy,
Professor of the Department of Physical Education, Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine)
E-mail: bilogurvlada@gmail.com
ORCID iD: http//orcid.org/0000-0003-1053-2716
Researcher iD: W-3957-2017

EDUARD, SYVOHOP – Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor, Dean of the Faculty of Health and Physical Education,
Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine)
E-mail: eduard.syvokhop@uzhnu.edu.ua
ORCID ID: http//orcid.org/0000-0001-8939-8446

NATALIA, SEMAL – Candidate of Sciences in Physical Education and Sports,
Associate Professor of the Department of Physical Education,
Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine)
E-mail: natalija.semal@uzhnu.edu.ua
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-1998-3460

IRYNA, SKRYPCHENKO – Candidate of Sciences in Physical Education and Sports,
Associate Professor of the Department of Management, Marketing and Information Technologies,
Kherson State Agrarian and Economic University (Kherson, Ukraine)
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0001-5895-3099
E-mail: Sit71@ukr.net;

YEVHEN, KARABANOV – Acting Head of the Department of Physical Education
and Human Health, Kremenchuk Humanitarian and Technological Academy
named after A.S.Makarenko, Regional College
of the Poltava Regional Council (Kremenchuk, Poltava region)
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-5420-0583
Researcher ID: V-8716-2017

FORMATION OF THE CONCEPT OF «DIGITAL SPORTS PERSON» IN THE CONTEXT OF THE FOURTH INDUSTRIAL REVOLUTION

Abstract

Relevance of the topic. The topic of forming the concept of a digital sports person in the context of digitalization is extremely relevant, as it reflects the impact of digitalization and innovative technologies on the development of sports and personal growth of athletes. The topic is key to understanding the transformation of sport that is taking place under

© Влада, Білогур, Едуард, Сівохоп, Наталія, Семаль, Ірина, Скрипченко, Євген, Карабанов, 2024

the influence of the latest technologies. It has been proven that a sports person is a new generation athlete whose training, coaching, and competitions are integrated with digital technologies. Such athletes use data, analytics and innovative devices to optimize physical, psychological and tactical parameters. The purpose of the study is to formulate the concept of a «digital sports person» in the context of the Fourth Industrial Revolution. Objectives: 1) to reveal the place and role of the Fourth Industrial Revolution in the transformation of the sports economy; 2) to conceptualize the characteristics of the «digital sports person»; 3) to reveal the main trends in the development of the «digital sports person» concept; 4) to substantiate the main provisions of the «digital sports person» concept. The authors rely on their own research for a systematic analysis of the problem of forming the concept of «digital sports person». Particular attention is paid to the integration of knowledge from various fields of science and the creation of an interdisciplinary approach to the development of innovations in the sports sector. Development of the theoretical foundations of the concept of «Digital Sports Person», which reflects the interaction of technology and human capabilities; analysis of the impact of digital innovations on the physical, mental and social components of the athlete's personality; creation of practical solutions for integrating digital technologies into the system of training, recovery and performance evaluation; formation of ethical and legal norms to ensure the harmonious use of digital technologies in sports; formation of the concept of «Digital Sports Person». The practical significance of the Digital Sports Person concept is to create an effective ecosystem that promotes the development of the sports industry, improves the physical and mental characteristics of athletes, and ensures an innovative approach to the organization and management of sports processes. This makes it possible to combine technological progress with traditional sports values to achieve new heights in this area.

Key words: digital sports person, concept of sports person, Fourth Industrial Revolution, development of digital technologies, sports industry,

© The Author(s) 2024
This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 15.10.2024
Accepted date 25.10.2024
Published date 15.11.2024

How to cite: **Влада, Білогур, Едуард, Сівохоп, Наталія, Семаль, Ірина, Скрипченко, Євген, Карабанов.** Формування концепції «цифрової спортивної людини» в умовах четвертої промислової революції. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2024. 21 (98). P. 141–151

doi: https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-17

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ
PHILOSOPHY OF EDUCATION

УДК 16:37.01
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-18

РОЛЬ ЛОГІКИ У ФОРМУВАННІ АНАЛІТИЧНИХ НАВИЧОК МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

НАТАЛІЯ, ЗЛЕНКО[1]

Анотація

Стаття присвячена вивченню ролі логіки у формуванні аналітичних навичок майбутніх фахівців. Мета дослідження – визначити, як логіка впливає на розвиток аналітичних здібностей студентів у процесі їхньої підготовки у закладах вищої освіти. В ході наукового дослідження використовувалися загальнонаукові методи пізнання: аналіз, синтез, індукція, дедукція та порівняння. Логіка, як фундаментальна наука, відіграє вирішальну роль у формуванні аналітичних здібностей, що є невід'ємною складовою багатьох академічних дисциплін та професійних навичок. Результати дослідження показують, що логіка, як фундаментальна наука, відіграє вирішальну роль у формуванні аналітичних здібностей, що є невід'ємною складовою багатьох академічних дисциплін та професійних навичок. Основи логіки допомагають розуміти структуру аргументів, визначати валідність висновків, використовувати дедуктивне та індуктивне міркування для аналізу та вирішення проблем. Логіка також є ключовою для курсів з бізнес-аналітики, де вона допомагає оцінювати стратегічні варіанти дій та передбачати наслідки рішень. Сучасні вчені розглядають логіку як вивчення міркувань та аргументації, зосереджуючись на виявленні основних принципів і правил для визначення валідності аргументів. Основні логічні правила включають закон непротиріччя, принцип бівалентності, дедуктивне, індуктивне та абдуктивне міркування. Логічні правила застосовуються до процесів міркування у різних галузях, не обмежуючись специфічними знаннями. Таким чином, логіка розглядається як інструмент для аналізу структури аргументів, що підкреслює важливість розуміння структури та принципів, які лежать в основі міркувань. Логічний аналіз концепцій формує формально-логічний каркас, де логічна структура причинності виражається через поняття дії. Аналіз дій і намірів суб'єкта дозволяє розуміти взаємозв'язок між засновками та висновками практичного міркування, що є критичним для філософії науки. Практичне значення дослідження полягає в інтеграції логічних навичок у навчальний процес, що сприятиме формуванню критичного мислення та здатності вирішувати проблеми у професійному житті.

Ключові слова: логіка, аналітичні навички, критичне мислення, вища освіта, аргументація.

Постановка проблеми. Актуальність аналітичних здібностей для персоналу протягом останніх років значно зросла. У численних дослідженнях, проведених у 2022-2024 роках, підкреслюється, що аналітичні здібності є базовими для працівників, і ця компетенція займає перше місце у багатьох рейтингах (Towers, 2024). Аналітичні навички необхідні для різних аспектів професійної діяльності, включаючи ухвалення рішень, стратегічне планування, аналіз ринкових тенденцій, управління проектами та оптимізацію процесів.

Аналітичні здібності дозволяють працівникам ефективно вирішувати складні проблеми, виявляти закономірності в даних, передбачати можливі ризики та знаходити оптимальні рішення. Це сприяє підвищенню продуктивності праці, покращенню якості продукції та послуг, а також зниженню витрат. Крім того, володіння аналітичними навичками сприяє особистісному розвитку працівників, їх професійному зростанню та кар'єрному успіху.

Аналітичні здібності, що є важливими для професійного успіху, також залежать від глибокого розуміння логіки та вміння чітко та аргументовано висловлювати думки. На жаль, сьогоднішня ситуація в системі вищої освіти часто виявляє недоліки у підготовці студентів саме у цьому аспекті. Випускники вищих навчальних закладів, незважаючи на наявність вищої освіти, можуть зіткнутися з труднощами не стільки в аналітичному мисленні, скільки у вмінні описувати логічні процеси. Володіння мовою логіки є фундаментом для аналітичної роботи, що вимагає

[1] Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ (Суми, Україна)
E-mail: tokarenkonat@gmail.com,
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0003-2598-4336

© Наталія, Зленко, 2024

не лише вміння мислити критично, але й уміння адекватно документувати свої думки.

Враховуючи цю потребу, актуальність теми підготовки кваліфікованих спеціалістів у закладах вищої освіти (ЗВО) з особливим акцентом на розвиток логічного мислення та аналітичних навичок стає особливо важливою. Забезпечення якісної освіти в цьому напрямку сприятиме не тільки професійному зростанню окремих осіб, але й збільшенню ефективності та конкурентоспроможності національної економіки в цілому. Це вимагає від освітніх інституцій перегляду навчальних програм, зокрема, інтеграції завдань з логіки та критичного мислення у стандартні освітні програми, а також використання інноваційних методів навчання, що сприяють активному залученню студентів у процес формування аналітичних компетенцій.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Питання ролі логіки у формуванні аналітичних навичок майбутніх фахівців є недостатньо висвітленим науковій літературі. У вітчизняних джерелах значний внесок у вивчення теми значення логіки для підготовки студентів зробили такі автори, як І.О. Гулівата та І.І. Ніколіна (Гулівата., Ніколіна., 2020), які у своєму дослідженні показали, що логіка є важливим компонентом у формуванні конкурентоспроможного фахівця. Вони зазначають, що логічні навички допомагають студентам краще розуміти математичні концепції та вирішувати складні професійні завдання. А.Р. Жангожа (Жангожа, 2019) досліджував роль логіки у побудові експертних систем і стверджував, що логічні методи є основою для розробки алгоритмів, які використовуються в різних експертних системах, що є критично важливим для майбутніх спеціалістів у галузі інформаційних технологій. М. Проценко (Проценко, 2014) акцентував увагу на важливості логіки у формуванні логічної культури юриста, доводячи, що логічні навички є невід'ємною частиною юридичної освіти, допомагаючи майбутнім юристам аналізувати правові ситуації та аргументувати свої позиції.

У зарубіжній літературі тема значно краще висвітлена. Дж. Беннетт (J. Bennett) (Bennett) вказує на важливість логіки в філософії мови, підкреслюючи її значення у формуванні аналітичного мислення. Д.М. Габбай (D.M. Gabbay) та Дж. Вудс (J. Woods) (Gabbay., Woods, 2015) досліджують досяжність абдукції в логічному мисленні, що допомагає у розробці аналітичних методів. А. Ньюелл (A. Newell) (Newell, 1980) аналізує рівень знань у контексті логіки, показуючи, як логічні структури впливають на пізнавальні процеси. Г. Пріст (G. Priest) (Priest, 2017) досліджує логічні суперечки та апріорні знання, сприяючи розумінню ролі логіки у розвитку аналітичних навичок. Г.Х. фон Райт (G.H. von Wright) (Von Wright, 1960) проводить логічне дослідження норм і дій, що є основою для формування критичного мислення.

Дослідження також включають експертну літературу, це публікації у сучасних інтернет виданнях, таких як Learnlifelong та Lepaya (Towers G., 2024), які висвітлюють сучасні аспекти розвитку аналітичного мислення.

Попри достатню кількість літератури з даної теми, відчувається нестача систематизованого матеріалу з теми дослідження, а тому із використанням різних методів наукового пізнання було проаналізовано, погруповано, систематизовано інформацію і подано у світлі теми дослідження.

Мета статті – визначити роль логіки у формуванні аналітичних навиків у процесі підготовки спеціалістів в закладах вищої освіти.

Результати дослідження. Логіка, як фундаментальна наука, відіграє вирішальну роль у формуванні аналітичних здібностей, що є невід'ємною складовою багатьох академічних дисциплін та професійних навичок (Haryanto B., 2023). Основа логіки полягає в здатності правильно розуміти структуру аргументів, визначати валідність висновків і використовувати дедуктивне та індуктивне міркування для аналізу і вирішення проблем.

Наприклад, як зазначає Гулівата І.О. та Ніколіна І.І., логіка відіграє центральну роль у формуванні математичного мислення майбутніх фахівців, зокрема шляхом побудови навиків коректності мислення та розмежування правильного мислення від неправильного. Дослідження цієї проблематики вимагає аналізу з двох аспектів: встановлення основ логічного аргументування та критичного огляду вже існуючих істин. Логіка визначає основні передумови для логічного міркування, надаючи означення абсолютно правильному мисленню. З іншого боку, оскільки логіка включає в себе компонент, що реєструє відкриті істини, вона залучає критерії правильності, пов'язані з постійністю та абсолютністю знань (Гулівата, Ніколіна, 2020).

Як зазначає Проценко М., логіка фокусується на вивченні суджень та аналізі їх стійкості

та істинності, що особливо важливо для юристів, які вивчають логіку в рамках отримання навиків аналітики нормативно-правової бази. Через те, що об'єкти логічного аналізу часто походять з психології, виникає необхідність демонстрації, яким чином психологічні судження трансформуються в абсолютні істини. Це підкреслює важливість логіки як науки, що вивчає реальні зв'язки та відносини, які відображають дійсні взаємозв'язки об'єктів, надаючи логіці статус незалежної дисципліни, що є суттєво відмінною від психології (Проценко, 2014).

Загалом логіка є ключовою для багатьох курсів, зокрема бізнес-аналітики, де вона допомагає аналітикам оцінювати стратегічні варіанти дій та передбачати потенційні наслідки їхніх рішень (Haryanto, 2024). У сучасній логіці, як стверджує G. Priest (Priest, 2017), вчені зазвичай розглядають логіку як вивчення міркувань та аргументації, зосереджуючись на виявленні основних принципів і правил міркування для визначення валідності аргументів. Замість того, щоб звертати увагу на конкретні факти, отримані через емпіричне спостереження чи експериментування, логіка за словами G. Priest орієнтується на апріорне міркування та правила аргументації, які перевищують вплив будь-якого досвіду чи факту (Priest G., 2017).

За D. M. Gabbay та J. Woods (Gabbay, Woods, 2015), основні логічні правила включають низку конкретних принципів та законів, які дотримуються під час процесу міркування або аргументації, що в кінцевому підсумку призводить до валідних висновків. Ці правила можуть включати різноманітні поняття, наприклад, закон непротиріччості, принцип бівалентності, дедуктивне міркування, індуктивне міркування та абдуктивне міркування.

За J. Bennett (Bennett, 2010), видатними характеристиками логіки є її універсальність, загальна необхідність та абстрактність. Логічні правила можна широко застосовувати до процесів міркування та аргументації у різних галузях, не обмежуючись специфічними для домену знаннями. Більше того, абстрактний характер логічних правил дозволяє їх використання у аналізі та регуляції різних мов або способів мислення. Таким чином, акцент в логіці робиться на валідності аргументів, а не на правдивості чи неправдивості їхнього змісту. Ефективний аргумент, за J. Bennett, – це той, де висновок можна логічно вивести з передумов, незалежно від того, чи є ці передумови правдивими чи неправдивими (Bennett, 2010). Таким чином, як інструмент для аналізу структури аргументів, логіка стосується форми аргументації, а не її змісту. Такий підхід підкреслює важливість розуміння структури та принципів, що лежать в основі процесів міркування, дозволяючи оцінювати валідність аргументів у широкому спектрі дисциплін та контекстів.

Фундаментальним аспектом логічного аналізу концепцій є формування формально-логічного каркасу, який складається з n логічно незалежних станів справ, таких як «двері відкриті» або «іде дощ». Візуально схему взаємозалежних понять можна розглянути на рис.1.

Комбінація цих станів формує повний стан або можливий світ, де всі можливі комбінації цих станів визначають простір станів, що складається з 2^n елементів. Логічна структура причинності виражається через поняття дії, де одна подія (p) є причиною іншої (q) тоді і тільки тоді, коли реалізація p сприяє досягненню q, а запобігання p унеможливлює появу q. Такий аналіз розкриває причину як достатню і необхідну умову. Телеологічне пояснення, яке розглядає Г.Х. фон Врігт (Von Wright, 1963), зосереджується на інтенціональності дій. Воно починається з вчинку суб'єкта, після чого ставиться питання «Навіщо?», на яке відповідається метою дії. Врігт аналізує телеологічне пояснення через призму практичних міркувань, де акцент робиться на те, що суб'єкт прагне досягти певної мети та вважає, що без певних дій мета буде недоступна, що мотивує його до дії.

Фон Врігт детально розглядає взаємозв'язок між засновками та висновком практичного міркування, зазначаючи, що знання про внутрішні стани і наміри суб'єкта є критичними для розуміння його дій. Він розширює традиційне розуміння телеології, додаючи елементи герменевтики та феноменології, тим самим розкриваючи більш глибокий аналіз мотивацій та інтенцій, які керують людськими діями.

Цей аналіз знаходить своє вираження в праці Г.Х. фон Врігта (Von Wright, 1963), де він висвітлює філософські основи розуміння та пояснення людських дій, об'єднуючи логічні та телеологічні підходи в цілісний методологічний інструментарій. Важливість його вкладу в філософію науки ідентифікована в роботі.

Як видно із досліджень авторів, що вивчають логіку як частину інших аналітичних дисциплін, логіка має чітко структуровану мову. Жангожа А. Р. зазначає, що всі засади, на яких базується логіка,

© Наталія, Зленко, 2024

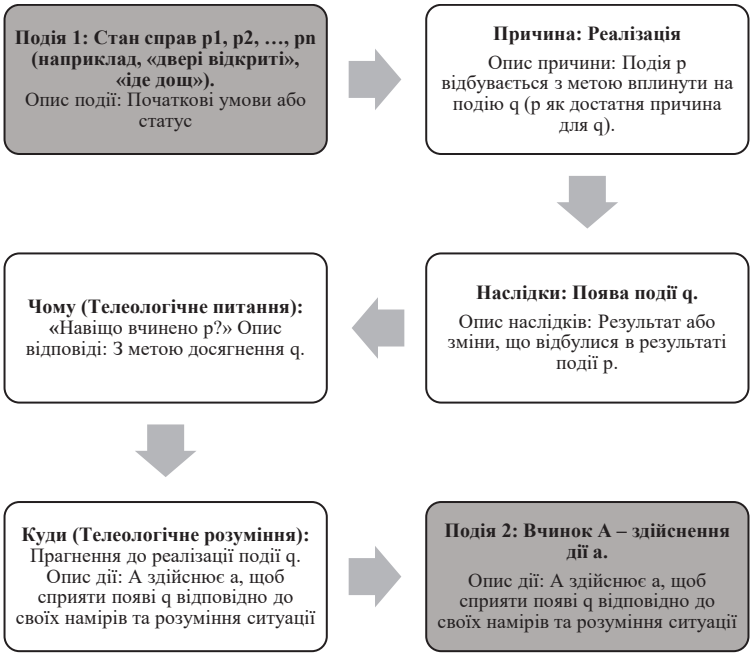

Рис. 1. Приклад логічного процесу, що використовується у аналітиці за ідеєю Г.Х. фон Врігта

Примітка: систематизовано автором на основі (Шенгерій Л.; Von Wright G.H.)

мають бути організовані згідно з одним основним принципом. Логіка використовується як стандарт для перевірки якості усного або письмового матеріалу, що залежить від того, які системи або програми використовуються. Можливість використання логіки як референційного інструменту в інтерпретації різних методів репрезентації стає ключовою. Це може слугувати основою для виразності мови та допомогти уточнити закони, що регулюють логічний формалізм, вдосконалюючи семантику застосованих методів (Жангожа, 2019). Значення логіки в аналітиці полягає у можливості перевіряти та підтверджувати дотримання логічних законів, що є основою для зрозумілості виконаних процедур та аналізу отриманих результатів за допомогою експертів. A. Newell підкреслюють функції логіки в аналізі та обґрунтуванні знань, які дозволяють відтворити знання як чітке уявлення про світ. Відтворення світу і його репрезентація стають можливими завдяки семантичному аналізу, що дозволяє чітко визначити та уточнити представлення світу (Newell, 1980).

Працюючи з неявними або нечіткими даними, основані на правилах системи виявляються особливо ефективними в здатності представляти аргументацію або висновки з недостатньо чітких даних. Висловлювання типу «Якщо на вулиці осінь, чи марно (наскільки марно?) та дме слабкий (наскільки слабкий?) вітер», то прогноз вирішення – завжди під сумнівом через умови врахування маркерів невизначеності.

Узагальнимо ключові навики, які дозволяє отримати логіка при формуванні аналітичних навиків майбутніх фахівців у табл.1.

Розвиток логічних навичок повинен бути інтегрованим у навчальний процес студентів усіх курсів, від першого до п'ятого, у рамках вищої освіти. Це не лише покращить їхні аналітичні здібності, але й сприятиме формуванню критичного мислення та здатності ефективно вирішувати проблеми в академічному та професійному житті. Розглянемо важливі аспекти, які слід враховувати при інтеграції логічних навичок у навчальні програми:

− універсальне включення: логічні навички мають бути включені у всі курси, незалежно від спеціальності. Це може бути реалізовано через модулі критичного мислення, аналізу даних, розв'язання проблем та обґрунтування аргументів, що мають стати складовою частиною кожного курсу;

− практичні завдання: замість традиційних тестів із вибором відповідей, програми мають включати більше практичних завдань, які вимагають логічного аналізу, наприклад, розробку проектів, дослідницьких робіт, кейс-стаді та портфоліо, де студенти мають можливість демонструвати свої аналітичні та логічні навички;

Таблиця 1

Ключові аналітичні навики, які можуть отримати майбутніх фахівці у процесі вивчення логіки

Аспект	Роль логіки
Вміння знайти структуру аргументів	Логіка дозволяє аналізувати та розуміти структуру аргументів, сприяючи розпізнаванню зв'язків і взаємозалежностей у міркуваннях
Шляхи пошуку логічних підкріплень психологічних аргументів	Логіка допомагає трансформувати психологічні судження в абсолютні істини, забезпечуючи логічне обґрунтування для психологічних заяв
Розмежування правильного та неправильного	Логіка надає інструменти для відмінення логічно послідовних аргументів від помилкових, вдосконалюючи критичне мислення
Реальні зв'язки і відносини	Логіка досліджує реальні взаємозв'язки та залежності між об'єктами, що важливо для розуміння складних систем та процесів
Планування дій та їх наслідки	Логіка використовується для оцінки потенційних наслідків рішень, що допомагає в стратегічному плануванні та прогнозуванні
Валідність аргументів	Логіка забезпечує методи оцінки валідності аргументів, перевіряючи їхню логічну послідовність та обґрунтованість
Вивчення мови логічних взаємозв'язків	Логіка дозволяє аналізувати та описувати логічні взаємозв'язки через фахову мову, що сприяє точній комунікації складних ідей
Вивчення мови опису-вання логічних процесів	Логіка сприяє розробці мови для опису логічних процесів та структур, що є ключовим для наукового і технічного документування
Побудова логічної структури	Логіка використовується для створення формально-логічних структур, що дозволяє систематизувати інформацію та визначати логічні відносини

Примітка: систематизовано автором

– інтердисциплінарний підхід: логічні навички мають бути розвинуті через інтердисциплінарний підхід, забезпечуючи студентам можливість бачити зв'язки між різними дисциплінами та застосовувати логічний аналіз в широкому спектрі контекстів;

– критичне мислення: навчальні плани повинні акцентувати на розвитку критичного мислення, яке включає оцінку аргументів, ідентифікацію помилок у міркуваннях та формулювання обґрунтованих висновків.

– оцінювання: методи оцінювання мають стимулювати студентів до розвитку власних ідей та ведення логічних аргументацій. Використання портфоліо, звітів за проектами та відкритих питань на іспитах може сприяти цьому процесу.

– технологічна підтримка: використання сучасних технологій та цифрових інструментів для моделювання логічних процесів та структур, яке допоможе студентам візуалізувати та краще зрозуміти складні концепції.

Інтеграція логічних навичок у кожен курс забезпечує ефективне навчання, коли розвивається здатність мислити, аргументувати та вирішувати проблеми, що є ключовими для їх академічного та професійного успіху.

В рамках самостійної роботи та саморозвитку логічного мислення важливо систематично займатися розв'язанням математичних задач, включаючи завдання з геометрії, програмування, які виховують строгість мислення. Ефективним способом є також головоломки та кросворди, що стимулюють розумову активність. Крім того, варто практикувати читання книг, особливо детективів, що допомагає розвивати аналітичне мислення. Вивчення іноземних мов та активне участь у дискусіях також можуть значно покращити логічні здібності, оскільки ці діяльності змушують мозок працювати в режимі аналізу та синтезу інформації (Learnlifelong, 2023).

Висновки. Дослідження впливу логіки на формування аналітичних навичок підтверджує її фундаментальне значення у різноманітних дисциплінах, від математики до права, де вона слугує основою для правильного розуміння аргументів та висновків. Сприйняття логіки не лише як інструменту аналізу, а й як засобу для підвищення якості освітнього процесу, стимулює інтеграцію логічних завдань в усі курси. Це дозволяє студентам розвивати не тільки специфічні дисциплінарні знання, але й універсальні навички критичного мислення та проблемного аналізу, які є критично важливими в сучасному інформаційному сус-

© Наталія, Зленко, 2024

пільстві. Ключові аналітичні навички, отримані завдяки вивченню логіки, включають вміння ідентифікувати логічні зв'язки та аргументацію, оцінку валідності аргументів, а також здатність до формулювання власних обґрунтованих суджень. Такий підхід забезпечує формування комплексних аналітичних компетенцій, які є незамінними для успішного професійного та особистісного розвитку. Значення логічних завдань у навчальних програмах полягає в акценті на вміння мислити логічно, що передбачає активне включення практичних завдань, що вимагають логічного аналізу, інтердисциплінарного підходу та критичного мислення. Інтеграція логічних завдань сприяє формуванню навичок, необхідних для аналізу складних систем, що допомагає студентам адаптуватися до швидко змінюваних умов сучасного робочого простору. Для самостійного розвитку логічного мислення важливо регулярно займатися розв'язанням логічних задач, головоломок, читанням книг, що стимулюють аналітичне мислення, та активною участю у дискусіях. Такі дії сприяють підвищенню когнітивної гнучкості та вдосконаленню здатності аналізувати та синтезувати інформацію.

Список використаних джерел

10 порад, що допоможуть розвинути аналітичне мислення. Learnlifelong, 2023. URL:

Гулівата І.О., Ніколіна І.І. Роль логіки у математиці та формуванні конкурентоспроможного фахівця. Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems, 2020. №57. С. 86-92. URL: https://doi.org/10.31652/2412-1142-2020-57-86-92

Жангожа А.Р. Роль логіки у побудові експертних систем. Гілея: науковий вісник, 2019. №142 (2). С. 49-54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2019_142(2)__9

Проценко М. Роль логіки у формуванні логічної культури юриста. Світогляд-Філософія-Релігія, 2014. №7. С. 62-76.

Шенгерій Л. Логічна аналітика в теорії пояснення та розуміння. URL: http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/1997/1/SHENGE.pdf

Bennett J. Logic. In Kempson R., Fernando T., Asher N. (Eds.), A Companion to the Philosophy of Language (pp. 97-108). Wiley-Blackwell, 2010.

Gabbay D.M., Woods J. The reach of abduction: Insight and trial. In Gabbay D.M., Woods J. (Eds.), Handbook of the History of Logic (Vol. 2, pp. 33-47). Elsevier, 2015.

Haryanto B. Analytical Thinking Course. 2023. URL: https://www.linkedin.com/pulse/analytical-thinking-course-bambang-haryanto

Newell A. The knowledge level. AJ Magazine, 1980. №2 (2). С. 1-20.

Priest G. Logical disputes and the a priori. Logique et Analyse, 2017. №60 (239). 251-265.

Towers G. 10 Essential Skills For Every Future Proof Organization according to the World Economic Forum. Lepaya, 2024. URL: https://www.lepaya.com/blog/top-10-skills-of-the-future

Von Wright G.H. Norm and Action: A Logical Enquiry. Routledge and Kegan Paul, 1963.

References

Learnlifelong. (2023). 10 porad, shcho dopomozhut rozvynuty analitychne myslennia. URL: https://learnlifelong.net/10-porad-shho-dopomozhut-rozvynuty-analitychne-myslennya/ [In Ukrainian].

Hulivata, I.O., & Nikolina, I.I. (2020). Rol lohiky u matematytsi ta formuvanni konkurentospromozhnoho fakhivtsia [The role of logic in mathematics and in forming a competitive specialist]. Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems, 57, 86-92. URL: https://doi.org/10.31652/2412-1142-2020-57-86-92 [In Ukrainian].

Zhanga, A.R. (2019). Rol lohiky u pobudovi ekspertnykh system [The role of logic in building expert systems]. Hileia: naukovyi visnyk, 142(2), 49-54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2019_142(2)__9 [In Ukrainian].

Protsenko, M. (2014). Rol lohiky u formuvanni lohichnoi kultury yurysta [The role of logic in forming a lawyer's logical culture]. Svitohliad-Filosofiia-Relihiia, 7, 62-76. [In Ukrainian].

Shenherii, L. Lohichna analityka v teorii poiasnennia ta rozuminnia [Logical analytics in the theory of explanation and understanding]. URL: http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/1997/1/SHENGE.pdf [In Ukrainian].

Bennett, J. (2010). Logic. In R. Kempson, T. Fernando, & N. Asher (Eds.), A Companion to the Philosophy of Language (pp. 97-108). Wiley-Blackwell. [In English].

Gabbay, D.M., & Woods, J. (2015). The reach of abduction: Insight and trial. In D.M. Gabbay & J. Woods (Eds.), Handbook of the History of Logic (Vol. 2, pp. 33-47). Elsevier. [In English].

Haryanto, B. (2023). Analytical Thinking Course. URL: https://www.linkedin.com/pulse/analytical-thinking-course-bambang-haryanto [In English].

Newell, A. (1980). The knowledge level. AJ Magazine, 2(2), 1-20. [In English].
Priest, G. (2017). Logical disputes and the a priori. Logique et Analyse, 60(239), 251-265. [In English].
Towers, G. (2024). 10 Essential Skills For Every Future Proof Organization according to the World Economic Forum. Lepaya. URL: https://www.lepaya.com/blog/top-10-skills-of-the-future [In English].
Von Wright, G.H. (1963). Norm and Action: A Logical Enquiry. Routledge and Kegan Paul. [In English].

NATALIIA, ZLENKO – Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor, Associate Professor at the Department
of Humanitarian Disciplines, Sumy Branch of Kharkiv National University
of Internal Affairs (Sumy, Ukraine)
E-mail: tokarenkonat@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0003-2598-4336

LOGIC IN DEVELOPING ANALYTICAL SKILLS OF FUTURE PROFESSIONALS

Abstract
This article examines the role of logic in developing analytical skills among future professionals. The study aims to determine how logic influences the development of students' analytical abilities during their training in higher education institutions. General scientific methods of cognition, such as analysis, synthesis, induction, deduction, and comparison, were used in the research. Logic, as a fundamental science, plays a crucial role in the development of analytical skills, which is an integral part of many academic disciplines and professional skills. The results show that logic, as a fundamental science, plays a crucial role in shaping analytical abilities, which are integral to many academic disciplines and professional skills. The basics of logic help understand the structure of arguments, determine the validity of conclusions, and use deductive and inductive reasoning for analysis and problem-solving. Logic is also essential for business analytics courses, where it helps evaluate strategic options and predict the consequences of decisions. Modern scholars view logic as the study of reasoning and argumentation, focusing on identifying the fundamental principles and rules for determining the validity of arguments. Key logical rules include the law of non-contradiction, the principle of bivalence, and deductive, inductive, and abductive reasoning. Logical rules apply to reasoning processes across various fields, not limited to specific knowledge. Therefore, logic is seen as a tool for analyzing the structure of arguments, emphasizing the importance of understanding the principles underlying reasoning. Logical analysis of concepts forms a formal-logical framework, where the logical structure of causality is expressed through the concept of action. Analyzing actions and intentions of the subject allows understanding the relationship between premises and conclusions in practical reasoning, which is critical for the philosophy of science. The practical significance of the research lies in integrating logical skills into the educational process, promoting the development of critical thinking and problem-solving abilities in professional life.
Key words: logic, analytical skills, critical thinking, higher education, argumentation.

© The Authors(s) 2024
This is an open access article under
The Creative Commons CC BY license

Received date 01.11.2024
Accepted date 17.11.2024
Published date 01.12. 2024

How to cite: **Наталія, Зленко.** Роль логіки у формуванні аналітичних навичок майбутніх фахівців. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2024. 21 (98). P. 152–158
doi https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-18

© Наталія, Зленко, 2024

УДК 1:37.014.543:37.015.3:316.3
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-19

ФІЛОСОФСЬКІ ОСНОВИ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО МЕНЕДЖМЕНТУ: ВІД КРИТИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ ДО ГІБРИДНОГО УПРАВЛІННЯ

ОЛЕКСІЙ, КИЙКОВ[1]

Анотація

Сучасна система освіти, зокрема в контексті глобалізації та стрімкого розвитку технологій, стикається з численними викликами, які потребують переосмислення традиційних управлінських моделей. Зростаюча турбулентність та невизначеність, притаманні сучасному соціальному та економічному середовищу, висувають нові вимоги до освітнього менеджменту, який більше не може обмежуватися суто адміністративними підходами. Ідеї критичної педагогіки, зосереджені на активному залученні студентів до трансформації суспільства, а також екзистенційні підходи до розуміння управління, що звертаються до питань сенсу та соціальної відповідальності, стають необхідними складовими освітньої практики, сприяючи розвитку критично мислячих громадян. Цей підхід дозволяє не лише готувати студентів до інтеграції в суспільство, але й виховувати в них готовність до його перетворення. Крім того, сучасні управлінські теорії, наприклад гібридний менеджмент, пропонують більш адаптивні моделі, які поєднують технократичний підхід із гуманістичними цінностями. У рамках цієї статті буде розглянуто, як філософські ідеї, такі як концепції Генрі Жіру про роль критичної педагогіки, можуть сприяти побудові більш цілісної та етично відповідальної моделі управління. **Методологія дослідження.** У цьому дослідженні використано міждисциплінарний методологічний підхід, що поєднує філософський аналіз із дослідженням освітніх практик. Зокрема, було застосовано метод критичного аналізу для розгляду ключових ідей критичної педагогіки Генрі Жіру та сучасних підходів до гібридного управління, зокрема досліджень Сігала. Аналіз спрямований на виявлення філософських передумов і принципів, які лежать в основі сучасного освітнього менеджменту. Такий підхід дозволяє зрозуміти, як філософські ідеї можуть бути інтегровані в управлінські моделі для формування соціально значущих та ефективних освітніх систем. Для виявлення практичних аспектів філософського підходу до освітнього менеджменту також було застосовано метод порівняльного аналізу. Було проаналізовано різні підходи до управління в системах освіти в Україні та міжнародному контексті, щоб оцінити, як теоретичні концепції можуть бути адаптовані до конкретних освітніх умов і викликів. Метод порівняльного аналізу дозволяє зіставити інтернаціональні підходи з національними особливостями, що дає можливість розробити рекомендації щодо використання філософських концепцій в освітньому менеджменті України з урахуванням культурних та соціальних контекстів. Результати цього дослідження можуть бути корисними для освітніх менеджерів, педагогів та дослідників, які прагнуть удосконалити управлінські моделі в освітніх закладах з урахуванням філософських ідей і цінностей.

Ключові слова: освітній менеджмент, критична педагогіка, екзистенціальна рефлексія, гібридний менеджмент, філософія освіти.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Проблема ефективного управління освітою в умовах сучасних соціальних викликів постає як одне з ключових завдань у сфері освітніх реформ. Зіткнення традиційних і новітніх підходів до освітнього менеджменту, таких як критична педагогіка та екзистенційний підхід, викликає потребу в нових управлінських моделях, що можуть інтегрувати як технократичні, так і гуманістичні принципи (Zinchenko, 2015). У світлі зростаючої турбулентності та невизначеності, які характеризують сучасний соціум, освітні установи потребують управлінських стратегій, що не тільки підвищують ефективність, а й сприяють формуванню громадян, здатних до критичного мислення і соціальної відповідальності (Giroux, 2011; Segal, 2022).

Філософські підходи до освітнього менеджменту, такі як концепції Жіру щодо критичної педагогіки та екзистенційний методологічний підхід Сігала, мають значний потенціал для вирішення важливих наукових і практичних завдань, що постають перед системою освіти. Зокрема, критична педагогіка закликає до активного залучення студентів у трансформацію суспільства, перетворюючи освітній процес на простір соціальної дії та рефлексії (Giroux, 1983). У свою чергу, екзистенційні підходи допомагають управлінцям у сфері освіти переосмислити цінності, що лежать в основі їхньої професійної діяльності, роблячи акцент на етичних і екзистенційних аспектах освітнього процесу (Segal, 2022).

[1] Дирекція з обслуговування іноземних представництв «Дипсервіс» (Київ, Україна)
E-mail: kiykov@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-8368-6367

Проблематика освітнього менеджменту в Україні набула особливої гостроти в умовах війни, коли питання національної ідентичності, збереження культурних цінностей і формування громадянської свідомості стали невід'ємною частиною освітнього процесу. Війна не тільки загострила питання щодо національної безпеки, а й поставила перед системою освіти завдання формувати стійке, соціально відповідальне молоде покоління, здатне зберегти й захистити культурні надбання країни (Kondratieva, 2014). В умовах війни освітні установи стали не просто місцем навчання, але й осередком формування національної ідентичності та громадянських цінностей, що є особливо важливим для стабілізації суспільства та його подальшого розвитку.

Філософія освіти в цьому контексті набуває нових значень, особливо в аспектах критичної педагогіки та демократичного підходу, які спрямовані на виховання активних, свідомих громадян, здатних до соціальної трансформації. Як зазначають дослідники, критична педагогіка надає можливість не лише передавати знання, але й розвивати критичне осмислення соціально-політичних процесів (Radionova, 2019). Таким чином, українські освітні заклади мають вирішальне завдання – формувати громадянську ідентичність, засновану на розумінні національної спадщини та значенні культурних цінностей. Освітній менеджмент в Україні має орієнтуватися на забезпечення стабільності та культурного збереження, адаптуючи філософські концепції до умов, де освіта виступає ключовим інструментом у боротьбі за національну ідентичність і суверенітет країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Аналізуючи сучасні дослідження та публікації з освітнього менеджменту, можна побачити, що проблема філософського осмислення управління освітою здобуває все більшу увагу серед науковців. Однією з ключових робіт є дослідження Воронкової, Каганова та Метеленко (2022), які розглядають формування цінностей у цифровому суспільстві в умовах глобалізації. Вони акцентують на необхідності врахування як глобальних, так і національних особливостей, що відповідає українському контексту, де відбувається пошук рівноваги між збереженням ідентичності та адаптацією до міжнародних освітніх стандартів.

Значну роль у теоретичному підґрунті статті відіграють роботи Джона Д'юї, зокрема його ключова праця «Демократія і освіта» (Dewey, 2003), яка розкриває значення демократичного підходу до освіти, зосереджуючись на формуванні активної громадянської позиції. Важливими є ідеї критичної педагогіки, яку розвивав Генрі Жіру, акцентуючи на необхідності соціальної трансформації та підготовки студентів до активної участі в суспільстві (Giroux, 1983, 2011). Підхід Жіру, зокрема його акцент на трансформаційній ролі освіти, є актуальним для України, де освіта може стати інструментом у формуванні громадянської свідомості в умовах війни та відновлення після неї.

Подальший розвиток філософських підходів до освітнього менеджменту знайшов відображення в роботах сучасних дослідників, таких як Кондратьєва (2014), яка вказує на значення філософії управління для розвитку національної освіти. Кондратьєва підкреслює, що освітній менеджмент має будуватися на національних потребах і культурних цінностях, що є особливо важливим у контексті українського суспільства, яке прагне зберегти свою ідентичність. Важливим доповненням до цього є праці Зінченка (2015), де аналізується роль філософії освіти в континентальній європейській системі та підкреслюється значення інтернаціональних підходів, адаптованих до специфіки національної культури.

Праці Радіонової (2019 та ін.) зосереджені на проблемах критичної педагогіки та її трансформаціях у різних культурних контекстах. Радіонова розглядає можливості адаптації американської критичної педагогіки до умов української освіти, пропонуючи модель, що сприяє розвитку критичного мислення та соціальної відповідальності. Важливим є також внесок Фінікова (2008), який аналізує управлінську міфологію в освіті та піддає критиці традиційні підходи до освітнього менеджменту, наголошуючи на необхідності більш адаптивних і відповідальних моделей управління.

Серед міжнародних джерел важливе місце займають роботи Болмана і Діла (Bolman & Deal, 2017), які пропонують розглядати освітню організацію через різні управлінські рамки, що допомагає краще зрозуміти її внутрішню динаміку. Методологічний підхід Брукфілда (Brookfield, 2017), зосереджений на критичній рефлексії, також підтримує розвиток критичної педагогіки, що дозволяє учасникам освітнього процесу ставити під сумнів існуючі норми й розвивати незалежне мислення.

© Олексій, Кийков, 2024

Робота Буша (Bush, 2006), яка аналізує теорії освітнього менеджменту, підкреслює необхідність адаптивних моделей, що відповідають умовам турбулентності. Цей підхід особливо актуальний для України, де освіта перебуває під впливом політичних і соціальних змін. Роботи таких авторів, як Фуллан (Fullan, 2007) і Сержіованні (Sergiovanni, 2009), також вказують на важливість змін у освітніх організаціях і підходів, що орієнтовані на лідерство як на інструмент соціальних перетворень.

Методологія Сігала (Segal, 2022), заснована на екзистенційному підході Хайдеггера, є важливим доповненням до сучасних теорій освітнього менеджменту, оскільки підкреслює необхідність рефлексії та осмислення управлінських рішень у світлі екзистенційних цінностей. Цей підхід дозволяє освітнім менеджерам звернутися до глибинних питань сенсу та цінностей у своїй професійній практиці, що особливо актуально в умовах суспільної нестабільності.

Лейтвуд і Ріл у своїй роботі «Що ми знаємо про успішне шкільне лідерство» (Leithwood & Riehl, 2003) акцентують на важливості лідерства в освітніх установах, розглядаючи його як ключовий фактор успішності шкіл. Вони визначають лідерство не тільки як адміністративну функцію, але як процес, який активно сприяє розвитку педагогічного колективу, створюючи середовище для ефективного навчання та співпраці. Їхні ідеї підкреслюють важливість адаптивності та вміння керівників шкіл відповідати на мінливі освітні вимоги, що стає актуальним у контексті постмодерних підходів до освіти, які сприяють децентралізації та інноваціям.

Робота Сенджа «П'ята дисципліна: мистецтво і практика навчальної організації» (Senge, 2006) додає новий вимір до розуміння управління освітою, розглядаючи освітній заклад як «навчальну організацію», де процеси навчання і розвитку відбуваються на всіх рівнях. Сенджа акцентує на системному мисленні та необхідності постійного вдосконалення як управлінців, так і педагогічного колективу, що дозволяє організації адаптуватися до змін і зберігати цілісність. Це відповідає постмодерному підходу, який підкреслює гнучкість, динамічність і здатність організації до саморефлексії та постійного навчання.

У роботі Серджіованні «Директорство: перспективи рефлексивної практики» (Sergiovanni, 2009) увага зосереджується на ролі директора школи як рефлексивного практиканта, здатного оцінювати та аналізувати власну практику. Серджіованні стверджує, що директор має бути не лише управлінцем, а й моральним лідером, який підтримує етичні орієнтири освітньої організації. Такий підхід відповідає вимогам сучасного суспільства, де лідери освіти покликані не тільки забезпечувати ефективність, але й підтримувати ціннісну основу, яка сприяє вихованню соціально відповідальних громадян.

Спіллейн у своїй праці «Розподілене лідерство» (Spillane, 2006) пропонує концепцію лідерства, що базується на колективному підході. Згідно з цією моделлю, лідерство є не обов'язком однієї особи, а процесом, розподіленим між усіма учасниками освітнього процесу. Це особливо актуально для сучасних освітніх організацій, де складні соціальні виклики потребують взаємодії та співпраці на всіх рівнях. Концепція розподіленого лідерства підтримує ідею плюралізму і децентралізації, властиву постмодерним підходам, і підкреслює значення колективної відповідальності та спільного вирішення проблем у сфері освіти.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Незважаючи на значний внесок сучасних досліджень у розвиток освітнього менеджменту, низка важливих аспектів залишається недостатньо вивченою, особливо в контексті постмодерних підходів, які пропонують більш гнучкі й децентралізовані моделі управління. Постмодернізм, що характеризується скепсисом щодо великих наративів та абсолютних істин, надає можливість розглядати освітні процеси не як стандартизовані чи уніфіковані, а як такі, що враховують множинність значень, перспектив і соціальних контекстів. У зв'язку з цим потребує подальшого дослідження питання адаптації постмодерних підходів до освітнього менеджменту в Україні, де національна ідентичність, традиції та цінності мають вирішальне значення для системи освіти.

Однією з невирішених проблем є інтеграція постмодерних принципів децентралізації, плюралізму та відмови від жорстких ієрархій в освітній менеджмент, який усе ще перебуває під впливом бюрократичних структур та нормативного тиску. Сучасна українська освіта стикається з викликом створення гібридної моделі управління, яка одночасно зберігатиме національні цінності й враховуватиме культурну специфіку, але при цьому буде відкритою до нових інтерпретацій, самореф-

лексії та децентралізованих підходів (Bush, 2006; Segal, 2022). Ця стаття присвячена саме розгляду можливостей впровадження постмодерних підходів, таких як критична педагогіка, екзистенційна рефлексія та децентралізація, для формування освітнього середовища, що відповідає сучасним вимогам та соціальним змінам.

Постають філософські питання про сутність освіти в умовах постмодерного суспільства, де традиційні межі знання та влади розмиваються, а роль освіти переосмислюється у світлі нових соціальних і культурних вимог. Якою має бути освіта, що здатна підготувати індивідів до життя в умовах нестабільності, турбулентності та множинності смислів?

Методологія дослідження. Методологія цього дослідження ґрунтується на міждисциплінарному та філософському аналізі, який дозволяє глибше зрозуміти сутність сучасного освітнього менеджменту у світлі постмодерних підходів. Основним методом є критичний аналіз літератури, що охоплює ключові концепції критичної педагогіки, екзистенційного підходу до освітнього управління, а також постмодерністські принципи децентралізації та плюралізму. Аналізуються праці Генрі Жіру, Джона Д'юї, а також сучасних авторів, таких як Сігал, що пропонують підходи до управління, які враховують множинність перспектив і значень в освітніх процесах.

Для виявлення практичних аспектів філософських підходів до освітнього менеджменту використовується також метод порівняльного аналізу. Дослідження зіставляє різні моделі управління освітою в національному і міжнародному контекстах, що дозволяє оцінити, яким чином інтернаціональні та постмодерні підходи можуть бути адаптовані до українських реалій. Порівняльний аналіз також сприяє виявленню потенціалу та обмежень гібридного менеджменту, який поєднує технократичні й гуманістичні принципи, забезпечуючи стійкість і гнучкість освітніх установ.

Доповненням до критичного і порівняльного аналізу є метод філософської рефлексії, що дозволяє осмислити екзистенційні та етичні виміри освітнього менеджменту. Зокрема, метод рефлексії застосовано для вивчення питань національної ідентичності, соціальної відповідальності та ціннісних орієнтирів у контексті української системи освіти, яка зазнає впливу як глобальних, так і локальних факторів. Такий методологічний підхід забезпечує всебічний погляд на освітній менеджмент, зокрема в умовах змін і викликів сучасного постмодерного суспільства.

У дослідженні також враховано теоретичні підходи, запропоновані сучасними авторами. Зокрема, ідеї Лейтвуда і Ріла щодо адаптивного лідерства в школах (Leithwood & Riehl, 2003) були використані для розробки критеріїв оцінки успішності управління в освітніх установах. Їхній акцент на важливості розвитку педагогічного колективу сприяє розумінню динамічних аспектів лідерства, що відповідає постмодерним вимогам до децентралізації та гнучкості. Підхід Сенджа до навчальної організації (Senge, 2006) впроваджено як основа для системного мислення в аналізі освітнього менеджменту, де всі рівні організації розглядаються як взаємопов'язані елементи, що потребують постійного вдосконалення. Таке системне бачення доповнено концепцією рефлексивної практики Серджіованні (Sergiovanni, 2009), яка підкреслює важливість морального лідерства та етичних орієнтирів у роботі керівників освітніх закладів.

Об'єктом дослідження є процеси та підходи до управління освітніми установами в умовах української освітньої системи.

Предметом дослідження є філософські та методологічні засади освітнього менеджменту, що базуються на критичній педагогіці, екзистенційній рефлексії, концепціях децентралізації та розподіленого лідерства.

Метою даного дослідження є вивчення та осмислення філософських підходів до освітнього менеджменту, які сприяють розвитку гнучких, етично обґрунтованих та соціально відповідальних моделей управління, здатних відповісти на виклики сучасного суспільства та забезпечити збереження національної ідентичності в умовах глобалізації.

Завдання дослідження:

1) Проаналізувати ключові філософські концепції освітнього менеджменту, такі як критична педагогіка, екзистенційний підхід та децентралізація управління.

2) Визначити можливості та обмеження постмодерних підходів в освітньому менеджменті, особливо у контексті збереження національної ідентичності та адаптації до глобальних освітніх тенденцій.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Одним із центральних аспектів

© Олексій, Кийков, 2024

цього дослідження є використання критичної педагогіки як підходу, що підкреслює соціальну відповідальність освіти та здатність студентів до активної участі в перетворенні суспільства (Giroux, 1983). Критична педагогіка наголошує на важливості не просто передавати знання, а формувати суб'єктивність, що здатна до опору домінантним ідеологіям, що особливо актуально в умовах українського суспільства, яке стикається з проблемою збереження національної ідентичності (Radionova, 2019). В умовах війни, коли суспільство потребує стабільності та зміцнення моральних цінностей, цей підхід може слугувати основою для розробки більш цілісних і соціально відповідальних моделей освітнього менеджменту.

Другим важливим аспектом дослідження є екзистенційний підхід до освітнього менеджменту, який акцентує на значенні індивідуальної рефлексії та моральної відповідальності керівників освітніх установ (Segal, 2022). Використання екзистенційної методології, зокрема ідей Хайдеггера про автентичність і сенс людського існування, дозволяє керівникам переосмислити свою роль і значення своїх рішень у контексті освіти. Освітні менеджери в сучасному суспільстві мають бути не просто адміністраторами, а моральними лідерами, які розуміють глибші цінності та потреби освітньої спільноти (Sergiovanni, 2009). Це забезпечує розвиток освітнього простору, орієнтованого на формування громадянської свідомості, що відповідає національним і культурним запитам.

Системний підхід до освітнього менеджменту, запропонований Сенджем (Senge, 2006), дозволяє розглядати навчальні заклади як «навчальні організації», де всі рівні освітнього процесу пов'язані між собою, забезпечуючи безперервне навчання та розвиток. Такий підхід сприяє адаптивності освітніх установ і дозволяє швидко реагувати на зміни та виклики, зокрема в умовах невизначеності та турбулентності, характерних для сучасного суспільства (Bush, 2006). Постмодерні принципи децентралізації та гнучкості, що включають ідеї розподіленого лідерства (Spillane, 2006), пропонують управлінцям можливість залучати всіх учасників освітнього процесу до колективної відповідальності.

Аналіз ключових філософських концепцій освітнього менеджменту виявляє три основні підходи, які можуть забезпечити глибше розуміння сучасних освітніх процесів та відповідати викликам постмодерного суспільства: критичну педагогіку, екзистенційний підхід і децентралізацію управління. Зупинимось на цьому предметніше.

Критична педагогіка є одним із центральних філософських напрямів, що акцентує на соціальній ролі освіти як інструменту для розвитку громадянської свідомості та соціальної відповідальності. Генрі Жіру стверджує, що критична педагогіка сприяє формуванню студентів як активних учасників суспільних змін, дозволяючи їм розвивати здатність до критичного мислення та аналізу існуючих соціальних структур (Giroux, 1983). Критична педагогіка виходить за межі традиційного підходу до навчання, підкреслюючи значення досвіду студентів та їхньої участі в трансформації суспільства. В умовах української освіти цей підхід є особливо актуальним, оскільки він дозволяє формувати в студентів відповідальність за соціальні процеси, важливі для збереження національної ідентичності та розвитку демократичних цінностей (Radionova, 2019).

Екзистенційний підхід до освітнього менеджменту орієнтований на рефлексію керівників над сенсом і моральними засадами своєї діяльності. Спираючись на філософські ідеї Мартіна Хайдеггера, цей підхід підкреслює важливість автентичності та усвідомлення глибинних цінностей, що визначають особистість лідера. У цьому сенсі керівник освітньої установи має не лише виконувати адміністративні функції, але й бути моральним орієнтиром для студентів та педагогічного колективу (Segal, 2022). Серджіованні вказує на те, що директор має бути рефлексивним практиком, здатним до самокритики й усвідомлення власної відповідальності перед суспільством (Sergiovanni, 2009). Це особливо важливо в умовах сучасних соціальних викликів, де освіта стає не лише джерелом знань, а й простором для формування етичних засад та моральної стійкості.

Децентралізація управління є ще одним постмодерним підходом, який передбачає відмову від жорстких ієрархічних структур і розвиток колективної відповідальності серед усіх учасників освітнього процесу. Децентралізовані моделі управління дозволяють розширити можливості для залучення учасників до прийняття рішень, що підвищує гнучкість і стійкість освітніх закладів в умовах невизначеності. Модель розподіленого лідерства Спіллейна (Spillane, 2006) підкреслює,

що лідерство є колективним процесом, в якому кожен учасник має свій унікальний внесок. Це дозволяє створити навчальні середовища, що сприяють інноваціям і кращій адаптації до сучасних змін. У контексті української освіти децентралізація є важливим кроком для підвищення автономії шкіл, що сприяє розвитку локальних ініціатив та врахуванню потреб громади (Bush, 2006).

Можливості постмодерних підходів в освітньому менеджменті. Постмодерні підходи в освітньому менеджменті відкривають нові можливості для розвитку адаптивних і гнучких освітніх систем, здатних враховувати індивідуальні особливості студентів та культурні специфіки різних суспільств. Завдяки акценту на децентралізації та плюралізмі, такі підходи дозволяють відмовитися від жорстких ієрархічних моделей управління і надати освітнім закладам більше автономії. Це особливо важливо для країн, які прагнуть зберегти національну ідентичність, оскільки постмодерністська децентралізація дає можливість школам і вищим навчальним закладам розвивати власні освітні програми, що відображають місцеві культурні цінності та потреби громади (Spillane, 2006). Також постмодерні підходи сприяють підвищенню критичного мислення та соціальної відповідальності серед студентів, що дозволяє формувати громадян, здатних до конструктивної критики та активної участі у суспільному житті (Giroux, 1983).

У контексті глобалізації постмодерні підходи надають освітнім системам більше гнучкості для адаптації до швидких змін і нових викликів. Завдяки концепції «навчальної організації», запропонованій Сенджем, освітні заклади можуть постійно вдосконалюватися, забезпечуючи безперервний розвиток своїх учасників (Senge, 2006). Це дозволяє інтегрувати нові знання та навички, що відповідають сучасним освітнім вимогам, при цьому зберігаючи культурні особливості та унікальність національної освіти.

Обмеження постмодерних підходів в освітньому менеджменті. Водночас постмодерні підходи мають певні обмеження, особливо в контексті збереження національної ідентичності. Відмова від уніфікованих освітніх стандартів і надмірна гнучкість можуть призвести до розмивання національних цінностей і утворення неоднорідного освітнього простору, де різні заклади дотримуються власних, іноді суперечливих, принципів. Це може стати викликом для збереження єдиного освітнього простору в державі та ускладнити контроль за якістю освіти, особливо у системах, де управління є сильно централізованим (Bush, 2006). У такій ситуації питання узгодження різних освітніх моделей стає нагальною проблемою, оскільки зростає ймовірність конфліктів між локальними й національними освітніми стандартами.

Крім того, постмодерні підходи, орієнтовані на плюралізм і децентралізацію, можуть ускладнити процес інтеграції національної освіти в глобальні освітні тенденції, де існує потреба у певній стандартизації та узгодженості. Умови глобалізації часто вимагають певної єдності в навчальних підходах і стандартах, що може вступати в конфлікт із постмодерною філософією освітнього менеджменту. Цей розрив між потребою в національній ідентичності та адаптацією до глобальних стандартів може створювати труднощі у формуванні єдиного освітнього простору, здатного одночасно відповідати міжнародним вимогам і зберігати культурну самобутність країни (Leithwood & Riehl, 2003).

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Результати цього дослідження підкреслюють важливість інтеграції філософських підходів, таких як критична педагогіка, екзистенційний підхід та децентралізація, в освітній менеджмент. Ці концепції дозволяють освітнім установам не лише досягати академічної ефективності, а й сприяти формуванню соціально відповідальних і критично мислячих громадян, здатних до активної участі в суспільних процесах. Критична педагогіка сприяє вихованню у студентів громадянської свідомості, закладаючи основу для соціальних перетворень (Giroux, 1983), тоді як екзистенційний підхід дає змогу освітнім лідерам переосмислювати свою роль у контексті моральних і культурних цінностей, що особливо важливо в умовах соціальних та економічних викликів (Segal, 2022). Децентралізація та розподілене лідерство дозволяють залучити всіх учасників освітнього процесу до прийняття рішень, що сприяє розвитку гнучкості та інноваційності в освітніх установах (Spillane, 2006).

У сучасному контексті української освіти, особливо в умовах війни, ці підходи мають особливе значення. Вони допомагають зберегти національну ідентичність, одночасно адаптуючи освітню систему до міжнародних стандартів та викликів глобалізації. Водночас дослідження показує, що

© Олексій, Кийков, 2024

впровадження постмодерних підходів потребує обережного балансу між гнучкістю і збереженням єдиного освітнього простору, який може забезпечити якісну та культурно значущу освіту.

Подальші дослідження можуть зосередитися на розробці конкретних моделей освітнього менеджменту, які б інтегрували філософські підходи в українську освітню систему. Особливо перспективними є дослідження з вивчення практичних механізмів впровадження критичної педагогіки та екзистенційного підходу в управлінську практику, що дозволить освітнім установам більш ефективно розвивати соціальну відповідальність і моральне лідерство серед педагогів та студентів. Варто також дослідити роль розподіленого лідерства та децентралізованих моделей управління у підвищенні стійкості освітніх закладів у кризових умовах, що стає актуальним у сучасному світі. Тому актуальним є вивчення адаптації постмодерних підходів до збереження культурної ідентичності в умовах глобалізації, особливо у тих країнах, де освіта є засобом збереження національних цінностей. Такі дослідження допоможуть краще зрозуміти, як зберегти баланс між локальними та глобальними освітніми вимогами і як створити освітні системи, що відповідають викликам сучасного суспільства, зберігаючи при цьому культурну спадщину.

Список використаних джерел

Воронкова В.Г., Каганов Ю.О., Метеленко Н.Г. Формування цінностей цифрового суспільства і цифрової людини в умовах глобалізації та INDUSTRY 4.0. Humanities studies. 2022. Випуск 11 (88). С. 16-25.

Д'юї Д. Демократія і освіта; пер. М. Олійник, І. Босак, Г. Пехник. Львів: Літопис, 2003. 294 с.

Зінченко В.В. Моделі філософії освіти в інтернаціональних формах менеджменту освіти. Специфіка континентальної європейської освітньо-наукової системи. Філософія освіти. 2015. № 2 (17). С. 153-181.

Кондратьєва А.В. Філософія освітнього менеджменту. Грані. Філософія, 2014. No 4 (108). С. 50-53.

Радіонова І. О. Трансформації американської критичної педагогіки: евристичний потенціал і перспективи його застосування. Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди «Філософія», 2019. Вип. 1(40). С. 192-203.

Фініков Т. «Управлінська міфологія» в сучасних підходах до аналізу освіти. Філософія освіти, 2008. Вип. 1-2 (7). С. 221-232.

Bolman L. G., Deal T. E. Reframing Organizations: Artistry, Choice, and Leadership. San Francisco: Jossey-Bass, 2017.

Brookfield S. D. Becoming a Critically Reflective Teacher. San Francisco: Jossey-Bass, 2017.

Bush, T. Theories of Educational Management. OpenStax-CNX, 2006.

Fullan M. The New Meaning of Educational Change. New York: Teachers College Press, 2007.

Giroux, H. A. On Critical Pedagogy. New York: Continuum International Publishing Group, 2011.

Kiykov O. Hybrid management in the context of the philosophy of technocratism as a balance between technology and the human factor. Paradigm of Knowledge, 2024. № 4(62). pp. 1-20.

Leithwood K., Riehl C. What We Know About Successful School Leadership. Philadelphia: Laboratory for Student Success, Temple University, 2003.

Segal, S. Philosophy in Management Practice and Education: An Introduction. In Handbook of Philosophy of Management, Springer, 2022. pp. 1–15.

Senge P. M. The Fifth Discipline: The Art and Practice of the Learning Organization. New York: Doubleday, 2006.

Sergiovanni T. J. The Principalship: A Reflective Practice Perspective. Boston: Pearson, 2009.

Spillane J. P. Distributed Leadership. San Francisco: Jossey-Bass, 2006.

Terepyshchyi S., Kostenko A. Mapping the Landscapes of Cybersecurity Education during the War in Ukraine 2022. Studia Warmińskie, 2022, T. 59, pp. 125–135.

Zaichko V. Language Policy for International Students in Ukrainian Higher Education Institutions. Studia Warmińskie, 2021, T. 58, pp. 143–159.

References

Voronkova, V. G., Kaganov, Y. O., Metelenko, N. G. Formation of values of the digital society and digital person in the context of globalization and INDUSTRY 4.0. Humanities studies. 2022. Issue 11 (88). C. 16-25.

Dewey, J. Democracy and Education; trans. by M. Oliinyk, I. Bosak, H. Pekhnyk. Lviv: Litopys, 2003. 294 p.

Zinchenko, V. V. Models of Philosophy of Education in International Forms of Education Management. Specifics of Continental European Educational and Scientific System. Philosophy of Education. 2015. No 2 (17). pp. 153-181.

Kondratieva, A. V. Philosophy of Educational Management. Grani. Philosophy, 2014. No 4 (108). pp. 50-53.

Radionova, I. O. Transformations of American Critical Pedagogy: Heuristic Potential and Prospects for its Application. Bulletin of H. S. Skovoroda KhNPU «Philosophy», 2019. Issue 1(40). pp. 192-203.

Finikov, T. «Managerial Mythology» in Modern Approaches to the Analysis of Education. Philosophy of Education, 2008. Issue 1-2 (7). pp. 221-232.

Bolman, L. G., Deal, T. E. Reframing Organizations: Artistry, Choice, and Leadership. San Francisco: Jossey-Bass, 2017.

Brookfield, S. D. Becoming a Critically Reflective Teacher. San Francisco: Jossey-Bass, 2017.

Bush, T. Theories of Educational Management. OpenStax-CNX, 2006.

Fullan, M. The New Meaning of Educational Change. New York: Teachers College Press, 2007.

Giroux, H. A. On Critical Pedagogy. New York: Continuum International Publishing Group, 2011.

Kiykov, O. Hybrid Management in the Context of the Philosophy of Technocratism as a Balance between Technology and the Human Factor. Paradigm of Knowledge, 2024. No 4(62). pp. 1-20.

Leithwood, K., Riehl, C. What We Know About Successful School Leadership. Philadelphia: Laboratory for Student Success, Temple University, 2003.

Segal, S. Philosophy in Management Practice and Education: An Introduction. In Handbook of Philosophy of Management, Springer, 2022. pp. 1–15.

Senge, P. M. The Fifth Discipline: The Art and Practice of the Learning Organization. New York: Doubleday, 2006.

Sergiovanni, T. J. The Principalship: A Reflective Practice Perspective. Boston: Pearson, 2009.

Spillane, J. P. Distributed Leadership. San Francisco: Jossey-Bass, 2006.

Terepyshchyi S., Kostenko A. Mapping the Landscapes of Cybersecurity Education during the War in Ukraine 2022. Studia Warmińskie, 2022, T. 59, pp. 125–135.

Zaichko V. Language Policy for International Students in Ukrainian Higher Education Institutions. Studia Warmińskie, 2021, T. 58, pp. 143–159.

KIYKOV, OLEKSIY – Candidate of Philosophical Sciences,
Director of the Dipservice Directorate (Kyiv, Ukraine)
E-mail: kiykov@ukr.net
https://orcid.org/0000-0001-8368-6367

PHILOSOPHICAL FOUNDATIONS OF MODERN EDUCATIONAL MANAGEMENT: FROM CRITICAL PEDAGOGY TO HYBRID MANAGEMENT

Abstract

The modern education system, particularly in the context of globalization and the rapid development of technologies, faces numerous challenges that require rethinking traditional management models. The growing turbulence and uncertainty inherent in the modern social and economic environment make new demands on educational management, which can no longer be limited to purely administrative approaches. The ideas of critical pedagogy, focused on the active involvement of students in the transformation of society, as well as existential approaches to the understanding of management, addressing issues of meaning and social responsibility, become necessary components of educational practice, contributing to the development of critically thinking citizens. This approach not only prepares students for integration into society but also educates them on readiness for its transformation. In addition, modern management theories, such as hybrid management, offer more adaptive models that combine a technocratic approach with humanistic values. This article will consider how philosophical ideas, such as Henri Giroud's conception of the role of critical pedagogy, can contribute to constructing a more holistic and ethically responsible management model. Research methodology. This study uses an interdisciplinary methodological approach that combines philosophical analysis with the study of educational practices. In particular, the method of critical analysis was applied to examine the fundamental ideas of Henry Giroud's critical pedagogy and modern approaches to hybrid management, Segal's research. The analysis aims to identify the philosophical prerequisites and principles that underlie modern educational management. This approach makes it possible to understand how philosophical ideas can be integrated into management models to form socially significant and influential educational systems. The method of comparative analysis was also used to reveal the practical aspects of the philosophical approach to educational management. Different approaches to management in education systems in Ukraine and the international context were analyzed to assess how theoretical concepts can be adapted to specific educational conditions and challenges. The method of comparative analysis allows you to compare international approaches with national features, which makes it possible to develop recommendations for the use of philosophical concepts in the educational management

© Олексій, Кийков, 2024

of Ukraine, taking into account cultural and social contexts. The results of this study can be helpful for educational managers, teachers, and researchers who seek to improve management models in educational institutions, taking into account philosophical ideas and values.

Key words: educational management, critical pedagogy, existential reflection, hybrid management, philosophy of education.

© The Authors(s) 2024
This is an open access article under
The Creative Commons CC BY license

Received date 17.10.2024
Accepted date 27.11.2024
Published date 17.11.2024

How to cite: Олексій, Кийков. Філософські основи сучасного освітнього менеджменту: від критичної педагогіки до гібридного управління. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2024. 21 (98). P. 159–167
doi https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-19

УДК 101.3
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-20

ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ДИТИНИ І СВІТУ ДИТИНСТВА В ЕПОХУ АНТИЧНОСТІ

ОЛЕНА, МАРЧЕНКО[1]

Анотація

У статті обґрунтовується значущість філософського знання про дитину та світ дитинства як методологічної платформи для розвитку психолого-педагогічного та соціологічного наукового розуміння означених феноменів. Доводиться, що відрив знання про дитину від філософських основ загрожує розмиванням розуміння сутності і смислів світу дитинства. Звернення до античної філософії, не лише в аспекті конструювання освітньо-виховної системи, а й з боку розуміння сутнісних антропологічних характеристик дитинства та світу дитини, дозволило розкрити її непересічне значення у пошуку об'єктивного розуміння досліджуваних феноменів. Мета дослідження – узагальнити філософсько-антропологічні репрезентації дитини і світу дитинства в епоху Античності. Методологія дослідження: загальнонаукові методи аналізу і синтезу у якості філософського інструментарію вивчення дитинства як теоретичного конструкту; задля встановлення особливостей розвитку уявлень про дитину і світ дитинства в епоху Античності, а також обґрунтування закономірностей існування дитини у світі дитинства, було застосовано інтегративний метод, заснований на перетині різних гуманітарних наук – культурології, антропології, філософії, соціології, психології, етнографії, історії, філології та, етології. Представленні у статті узагальнення дозволили дійти висновку, що рефлексія феномена дитинства не була другорядною чи незначною в картині філософського пізнання епохи Античності. Навпаки, вона не лишень виступала інструментом вирішення проблем буття і пізнання, а й мала цілком самодостатній характер, демонструючи споконвічний інтерес філософії до людини на початковому етапі її життя. Практичне значення дослідження полягає у тому, що його результати дають змогу осмислювати дитинство і дитину, звертаючись до її аксіології та екзистенціальності, до її можливого майбуття, виправдовуючи її, даючи їй шанс відбутися в дорослому віці. Таким чином, саме філософія стала підґрунтям для нової методологічної оптики й спрямувала процес пізнання людини на початку її існування до формування власне психолого-педагогічного та соціологічного знання про дитинство і дитину.

Ключові слова: дитина, світ дитинства, антична філософія, освітньо-виховні практики.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Виявлення філософсько-антропологічних смислів дитинства є однією з найбільш актуальних проблем теорії та практики гуманітарного знання і культури в цілому.

Дитинство було предметом осмислення вже у первісних формах філософствування: міфах, хоровій і монадичній ліриці, листах, ораторіці, діалогах і трактатах. Про це красномовно свідчить і значний корпус античної філософії. Філософське розуміння дитинства визначалося культурними практиками виховання дітей і репрезентацією цього досвіду в тих чи інших культурних текстах. Репрезентації являли собою форми рефлексії, виявляючи смисли дитинства і дитини та оптимальність культурних практик формування світу дитинства. Репрезентації не лише фіксували даність досвіду дитинства, а й давали йому етико-етичну і соціальну оцінку, сприяючи виробленню культурної норми ставлення до дитинства. У зв'язку з цим можна говорити про репрезентативність тих чи інших форм рефлексії.

Найбільш репрезентативними у формуванні філософського розуміння дитинства є словесні форми. Саме в них – у міфі, фольклорі, художній літературі, публічних промовах, у різних жанрах філософського дискурсу – дитинство і дитина були предметом первинної рефлексії. Ці словесні форми не лишень фіксували знання, але включали в себе його аналіз і критику, висловлювали ставлення до знання, пов'язували відоме і нове знання. Зазначені форми покладено в основу формування соціально-гуманітарного наукового знання про дитинство: педагогіки, психології, дитячої психіатрії, соціології, ювенальної юстиції. Розвиток теорії та практики напрямів соціально-гуманітарного знання призвів до їхнього певного відриву від вихідних форм знання про дитинство, що стало певним парадоксом у розвитку самого соціально-гуманітарного знання.

[1] Дніпровський державний університет внутрішніх справ (Дніпро, Україна)
E-mail: lina728@ukr.net
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0002-2069-9942

© Олена, Марченко, 2024

Розвиток напрямів соціально-гуманітарного наукового знання з акцентом на синхронному зрізі предметних галузей та ігноруванням історико-філософських засад неминуче призводив до їхньої редукції та замикання рефлексивних інтенцій у сфері часткових наукових напрямів. З цієї причини лише у XXI ст. з'ясувалося, що педагогічні, психологічні та соціологічні глосарії не мають у своєму розпорядженні єдиного універсального визначення дитинства, оскільки не спираються ні на філософське розуміння місця дитинства і дитини в історії культури, ні на сутнісні характеристики дитини.

Психологічний, педагогічний, соціологічний дискурс про дитинство і дитину, оперуючи окремими цитатами з філософських текстів, загалом витісняв філософську рефлексію як надлишкову, далеку від практичних потреб. Мала місце і тенденція «привласнення» філософських праць тією чи іншою предметною галуззю. Так «Еміль» Ж.-Ж. Руссо привласнений історією педагогіки, сатира А. Кантемира – історією літератури, «Психологія дитинства» В. Зеньковського – відповідно психологією.

Звідси постає закономірне питання: у якій предметній царині за такого підходу може опинитися С. І. Гессен із його «Філософією покарання» і «Основами педагогіки: введенням у прикладну філософію»? Відзначаючи певний відрив соціально-гуманітарного наукового знання від філософських засад, ми водночас не маємо наміру дорікати педагогам, психологам, соціологам, адже ці галузі науки та філософське знання тісно пов'язані й мають давню історію, репрезентовану в розвитку таких напрямів, як позитивізм, філософія техніки, філософія мови, філософія мистецтва, філософська антропологія.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Полеміка про місце філософії у формуванні наукової картини світу актуальна й донині, хоча саме поняття наукової картини світу наразі далеке від ілюзій про якусь цілісність. На зламі XX-XXI ст. мова йде вже про «калейдоскоп» картин світу, які визначаються науковим напрямом, досягненнями в галузі окремих наук, а також становленням нових наукових дисциплін. Так, окрім понять природничо-наукової та соціально-гуманітарної картин світу, що утвердилися в історії та філософії науки, існує тенденція у царині окремих наук і навіть наукових дисциплін визначити себе через поняття картини світу: хімічної, фізичної, філологічної. Не дивно, що філософія, яка споконвіку опікується найзагальнішими питаннями буття і пізнання, в умовах диференціації знання, його розширення, стрімкої зміни наукових парадигм, що стало ознакою інформаційної епохи, виглядає надлишковою.

Загальновідомо, що проблема співвідношення філософії та часткового наукового знання має універсальний характер. Удавана очевидність цілої низки феноменів культури, наприклад моди, джазової імпровізації, окремих новітніх жанрів художньої творчості, нівелювала в конструюванні їхнього наукового розуміння інтроспекцію та перспективу, залишаючи розуміння як таке у площині «тут і зараз». Як наслідок, музикознавці, наприклад, можуть обстоювати неможливість визначення сутності свінгу та імпровізації, хореографи – наново відкривати контактну імпровізацію в танці, мистецтвознавці – розглядати неоархаїку в синхронному аспекті як нову хвилю авангардизму, а педагоги, психологи, соціологи, що розробляють проєкти оптимального розвитку дитини, – вважати за можливе обходитися без філософського погляду на дитинство і дитину. Напрошується очевидний висновок: відрив від філософських джерел не приносить користі не лишень самій філософії, яка отримує тавро надлишкового, а отже, й непотрібного знання, а й спеціальному науковому знанню, що втрачає свою фундаментальну основу для розв'язання проблеми дефініції, виявленні сутнісних характеристик предмета знання, й врешті-решт і саму сутність досліджуваного явища.

У випадку із дослідженням дитинства і дитини в парадигмах часткового наукового соціально-гуманітарного знання виникає ціла низка філософських запитань, які потребують відповідей і уточнень. Найбільш важливе з них: «Що таке є людина, як предмет пізнання, на початковому етапі свого існування – дитинстві?». І мова йде аж ніяк не про емпіричне дитинство, а про істинну сутність дитинства і дитини. Зрозуміло, пошук істини – це завдання не тільки філософії, а й різних галузей науки. Зауважимо при цьому, що не лише наука, а й філософія не претендує на володіння об'єктивною істиною. Однак для розкриття об'єктивної істини дитинства і дитини вочевидь недостатньо будь-якого спеціального наукового знання, включно з медициною, педагогікою, психологією. Пошук істини неминуче приведе до витоків соціального, історичного, культурного знання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Процес формування філософських уявлень про дитинство розпочався зі стародавніх релігійних і філософських текстів, що виражали світоглядний погляд на процес виховання дітей, який, як правило, відображав морально-етичний контекст. У державах Стародавнього Сходу, у Давній Греції та Давньому Римі, як свідчать праці філософів, склалися системи родинного й суспільного виховання та зародилися перші філософсько-педагогічні теорії, уперше було розмежовано вікові етапи дитинства (Аристотель, Гіппократ, Піфагор, Платон, Птолемей). У спадщині античних філософів простежується цільова зацікавленість держави у втіленні філософськи осмислених ідеалів моральності, а виховання дітей постає як частина політики.

Навіть побіжний огляд філософських та культурологічних досліджень у Новий час дозволяє стверджувати: феномен світу дитинства набуває вже екзистенціональної визначеності і виразності. Так, М. Шелер, розглядаючи дитинство як соціально-культурний феномен у хронологічній ретроспективі, дійшов висновку про закономірність появи в дітей нових якісних змін, які залежать від соціальних, політичних, економічних і культурних подій. Він створив методологію комплексного пізнання людини, стверджуючи тотожність структурної єдності свідомості світу, самосвідомості та свідомості Бога. На його думку, людина як «екзистенція» спрямована до трансцендентності (осмисленого буття), виступаючи співавтором божественного задуму, який втілюється в актах, що онтологізують. Критикуючи західну філософію, М. Шелер стверджував, що людина відкрита світові, наділена самосвідомістю і самоідентичністю (її життя є саморухом, самоорганізацією, самодіяльністю), а внутрішнє життя протікає як низка подій, співвіднесених із центром, що задає послідовність дій (Scheler, Frings &, Kelly, 2009)..

У другій половині XX ст. інтерес до проблематики дитинства суттєво зріс, що пояснюється загальною гуманітаризацією наукового дискурсу у різних галузях наукових досліджень. Так, М. Мід наголошувала на ключовій ролі дитини у суспільстві, зокрема щодо розуміння механізмів культурних трансформацій та досягнення стабільності, вказуючи на важливість вивчення дитинства для глибшого розуміння культурної динаміки та ідентичності (Mead, 1955).

У XXI ст. відкрилися нові можливості для осмислення проблематики дитинства з позиції міждисциплінарного полікультурного підходу. Зокрема, у фундаментальній праці К. Лаеса та В. Вуаланто «Діти та повсякденне життя в римському та пізньоантичному світі» (Laes, 2012) встановлюється, що означало бути дитиною на той час: якими були дитячі турботи, інтереси та переконання. Об'єднуючи різні теоретичні підходи та вихідні матеріали, автори досліджують середовище, в якому жили діти, їхній досвід повсякденного життя, обмеження їхньої свободи дій. Заслуговує на увагу в контексті розгляду особливостей світу дитини й праця «Історії повсякденного життя римського світу» (Dickey, 2017), у якій узагальнено дотичні до цієї проблематики уривки з давніх колоквіумов, а також фундаментальне дослідження Л. Бомонт, М. Діллона, Н. Харрінгтона «Діти в Античності» (Beaumont, Dillon, & Harrington, 2024). Серед українських філософів – дослідників світу дитинства – слід відзначити Т. Довженко (Довженко, 2023), М. Дроботенко (Дроботенко, 2013), М. Лугову (Лугова, 2023), С. Черняк (Черняк, 2016).

Мета дослідження – узагальнити філософсько-антропологічні репрезентації дитини і світу дитинства в епоху Античності.

У ході дослідження було використано загальнонаукові методи аналізу і синтезу у якості філософського інструментарію вивчення дитинства як теоретичного конструкту. З метою встановлення особливостей розвитку уявлень про дитину і світ дитинства в епоху Античності, а також обґрунтування закономірностей існування дитини у світі дитинства, було застосовано інтегративний метод, заснований на перетині різних гуманітарних наук – культурології, антропології, філософії, соціології, психології, етнографії, історії, філології, етології тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Науковий пошук істини щодо дитинства і дитини передбачає виокремлення з життя людини одного, по суті, невеликого, періоду дитинства і дослідженні його особливостей з позицій соціалізації та інкультурації, оптимальних для даного типу культури і потреб соціуму. Філософське ж осмислення істини дитинства і дитини будується на виявленні і об'єктивації сутнісних характеристик феномена у культурі в цілому. Пошук істини про людину на її початковому етапі розвитку,

© Олена, Марченко, 2024

в єдності усіх її вікових груп, в амбівалентності її приходу у світ і відходу зі світу, в її людській даності та культурній заданості, в її первісному і завершальному стані – це завдання філософії, а не часткового наукового знання.

Філософія осмислює феномен дитинства з позицій найзагальніших законів буття і пізнання. Філософія не обирає, що є більш важливим у пізнанні людини-дитини – її архетипічна сутність чи її «заданість» культурою і соціумом, – а приймає і те, і інше. Філософія не виключає соціально-педагогічної прагматики, приймаючи необхідність оптимального виконання соціального замовлення на формування нових поколінь. То чи можна займатися розвитком дитини поза виявленням філософсько-антропологічних смислів опозицій: культура – дитина, дорослий – дитина? Відповіді на ці запитання, осмислення їх і власне сама їх постановка ведуть до актуалізації філософського знання про дитинство в його дискурсивній живій синхронній і діахронній цілісності, від першоджерел форм філософствування до сучасної філософії.

Відрив соціально-гуманітарного знання від філософського знання про дитинство і дитину навряд чи можна кваліфікувати як відхід від етимології слова-поняття, як це може мати місце в лінгвістиці. Смисли явищ у культурі неминуче трансформуються, оскільки еволюціонує людство. Дійсно, в історії культури змінювалися конкретні завдання належного виховання та освіти дитини, проте дитинство і дитина як онтологічна даність залишалися незмінними. Архетип дитини як початку людського існування – це синтезований досвід усього людського роду, непідвладний культурним трансформаціям.

Дитина в ряду архетипів є одним із найдавніших і, ймовірно, як духовний орган – найактивніших у психічному бутті. Вона зберігається в матричній структурі будь-якого іншого архетипу, забезпечуючи йому широкий діапазон психічних опцій, які є основою стабільності та розвитку буття, а також і його осмислення. Архетипічна матриця дитини досить активно проявляється в маскулінних архетипах героя, рятівника, мандрівника, антигероя. Так, могутній, непереможний Ахіллес – яскраве втілення архетипу героя – ображається, немов дитина, на Агамемнона, який відібрав у нього Брезеїду, і виплескує образу своїй матері – Фетіді. Закоханий Геракл поводиться, як хлопчик, виконуючи всі забаганки коханої, вбираючись за її примхою в жіночу сукню і сідаючи за прядку. Герой часто наївний і безпосередній у вираженні своїх почуттів, немов дитина. Не дарма іпостась героя надзвичайно актуальна в дитячих образах: діти й маленькі істоти в народних і літературних казках є героями-переможцями. Героїку дитячого образу в літературі одними з перших помітили дитячі письменники, які зуміли проникнути в інтенціональний початок дитинства, вловити його векторну спрямованість до досконалої дорослості.

Архетип дитини є найдавнішим у низці архетипів-персоналій, які репрезентують або персоніфікують певні інстинктивні дані, які є проявами примітивної темної психіки, справжні, але невидимі коріння свідомості. Архетип дитини не тотожний реальній дитині, його не можна ідентифікувати як конкретний досвід дитини. Архетип не копія емпіричної дитини, а символ, що живе в глибинах колективного несвідомого, є продуктом колективної несвідомої психічної активності людства, передсвідомий аспект дитинства колективної душі.

У зв'язку з цим недооцінка філософського розуміння дитинства в педагогіці та психології однозначно призводила до «глухих кутів» неспроможності виразити смисли досліджуваного явища засобами часткового знання.

Така непроясненість розуміння дитинства і глухі кути невиразності його смислів особливо гостро стали відчуватися на рубежі XX–XXI ст., у період глобальної трансгресії культури. Це був час викликів, які постали перед філософією із активним розвитком вузько спеціалізованого наукового знання. Поряд з іншими викликами, філософія прийняла й виклик сконструювати розуміння дитинства і дитини. За чверть століття у цій царині було зроблено досить багато. Так, філософія звернулася до осмислення соціокультурної цінності дитинства (Mead, 1955), до його філософського виправдання (Huizinga, 1964) до цілісного вибудовування європейського історико-філософського дискурсу дитинства та екзистенціалів дитинства (Jung, 1964).

У філософії XXI ст. були актуалізовані філософсько-антропологічні смисли впливу дорослих на дітей, відповідно до типу культури і норм, які культура передбачає (Antal, 2024; McCormack, 2024). Процеси соціалізації та інкультурації як ніколи розкрили свій репресивний характер у насадженні у суспільстві культурної норми. Водночас дитина-бунтар, яка вставала в опозицію до цих норм, потребувала виправдання, осмис-

лення своїх сутнісних характеристик з позицій істини. Затребуваним стало звернення до історико-філософського дискурсу і конструювання історії формування філософського розуміння дитинства.

Осмислення праць філософів сучасності з позицій рефлексії в них теми дитинства і дитини, висвітили не стільки недостатність рефлексії феномена дитинства, скільки її імпліцитність. Вибудовування західного історико-філософського дискурсу дитинства від Античності до XXI ст. дало змогу побачити, що рефлексія феномена дитинства аж ніяк не була другорядною чи незначною в картині філософського пізнання. Навпаки, вона не лишень виступала інструментом прояснення проблем буття і пізнання, а й мала цілком самодостатній характер, демонструючи інтерес філософії до людини в пошуках відповіді на запитання І. Канта: «Що таке людина?».

Зібрані воєдино і концептуально опрацьовані, з позицій виявлення сутнісних характеристик, висловлювання про дитинство і дитину у працях Геракліта, Платона, Аристотеля, Ж.-Ж. Руссо, К.А. Гельвеція, І. Канта, Г.В.Ф. Гегеля перестали виглядати як другорядні, побіжно зроблені зауваження. Очевидною ставала смислова функція пасажів про дитинство – поглиблення розуміння онтологічного і гносеологічного контексту. Прояснився розвиток філософсько-антропологічної складової в проблематиці буття і пізнання. Тим самим ще раз проявилася очевидність філософських засад психолого-педагогічного знання. Справді, вже у Геракліта, Платона й Аристотеля можемо виявити обґрунтування засад фізичного й духовного виховання, плекання громадянських почуттів, патріотизму – усього того, що знайшло свій подальший розвиток у підготовці антропологічного розвороту у філософії, а також у формуванні теорії та практики західної педагогічної культури.

Саме у філософії античності визначилися засади західної філософської антропології, яка осмислила людину в її дитячому стані, і саме тоді було закладено підвалини європейської системи виховання та освіти. Античність диференціювала дане і належне світу дитинства і дитини, що були так необхідні культурі та соціуму, формуючи етику ставлення до дітей. Геракліт одним із перших в античній культурі висловлює співчуття, дивлячись на юнаків, «чиї спадкові статки розтринькані... чи на дівчинку, зґвалтовану і позбавлену цноти під час всеношних свят, чи на гетеру – ще не жінку, але таку, що вже має жіночий досвід» (Fragments, 2001). У працях Платона, Аристотеля, Фукідіда Греція представила теорію і практику античного виховання, яка стала підґрунтям розвитку культури європейської, визначивши тим самим зміст і засоби виховання й освіти на основі філософського розуміння сутності людини, її тілесно-душевної дихотомії.

Дитина в давньогрецькій філософії насамперед людина, чиє буття має значення в загальному порядку речей. «Усяке тіло стрімко тече і мчить, подібно до Еврипа, то приливаючи від дитинства до юності, то відливаючись і відкочуючись від юності до старості. <...> Ніщо людське не залишається колишнім, але змінюється і зазнає всіляких перипетій» (Fragments, 2001). Діалектика Геракліта виявляє необхідність переоцінки морально-етичної норми античного язичництва у ставленні до дітей, утверджує онтологічну значущість дитинства і неприпустимість заподіяння шкоди дитині. Геракліт відзначає вікову мінливість людини як прояв загального порядку речей.

Рефлексія античного дискурсу виявляє, з одного боку, невисокий рівень соціальної та культурної цінності дитинства у свідомості давніх греків, а з іншого боку, гуманізм античної філософії. Саме філософи визнають цінність світу дитинства, всупереч поширеним серед своїх сучасників соціально-побутовим уявленням про його меншовартість, порівняно із світом дорослих.

Дитина у Геракліта вписана в контекст розуміння життя, сповненого сліз, і песимістичного розуміння Всесвіту, як така, яка приречена на загибель. Геракліт з гіркотою говорить про те, що немає нічого постійного, але все змішано, як у бовтанці... переміщається і змінює одне одного у нескінченній грі Вічності (Еона). – А що таке вічність? Дитя, що грає, кістки кидає, то виграє, то програє» (Fragments, 2001).

Уявлення про світ дитинства і дитину знайшли відображення і у давньогрецькій практиці виховання. Так, Діоген, виховуючи синів Ксеніада, навчав їх, окрім усіх інших наук, їздити верхи, стріляти з лука, володіти пращею, метати дротики; а потім у палестрі він велів наставникові загартовувати їх не так, як борців, а лише настільки, щоб вони вирізнялися здоров'ям і рум'янцем. Діти запам'ятовували напам'ять багато уривків із творінь поетів, істориків і самого Діогена; всі початкові відомості він викладав їм коротко для зручності запам'ятовування. Він навчав, щоб вони

© Олена, Марченко, 2024

самі про себе дбали, щоб їли просту їжу і пили воду, коротко стриглися, не вдягали прикрас, не носили ні хітонів, ні сандалій, а вулицями ходили мовчки, опустивши погляд. <...> Вони, своєю чергою, теж дбали про Діогена і заступалися за нього перед батьками (Diogenis, 2002)

Відомий давньогрецький філософ-матеріаліст, автор праці з теорії атомів Демокріт вважав, що становлення особистості залежить від природи людини. Кожна людина – це індивідуальність. До питань виховання він відносив сам процес навчання і виконання певних вправ, які виконувалися за допомогою слова, дій, переконань, доводів і власного прикладу. Мета виховання полягала в досягненні чесноти, а основою виховання слугувала совість. З ним тісно пов'язаний і процес навчання, за допомогою якого відбувається формування людини на особистість. Природа і навчання подібні між собою, – вважав він, – адже вчення також дає людині нову подобу, але, роблячи це, воно тільки виявляє природу, розкриваючи риси, які природа заклала від початку. Той, хто виховує в чеснотах переконанням і доводами розуму, виявиться кращим, ніж той, хто застосовує закон і примус. Бо той, хто утримується від несправедливості, тільки підкоряючись закону, буде, імовірно, грішити потайки; той же, кого спонукають чинити належним чином його переконання, навряд чи робитиме щось неналежне, потайки чи явно. Тому той, хто чинить правильно свідомо, є людиною мужньою і водночас розсудливою, вважав Демокріт (Berryman, 2022)

Платон визначав дитину як онтологію початку. На його думку, у всякій справі найголовніше – це початок, особливо, якщо це стосується чогось юного і ніжного (Plato, 1961). Він співвідносить із дитинством і дитиною категорії любові та блага. Його Божественна дитина – Ерот – амбівалентна і цілісна. Вона є любов у її тілесно-духовній єдності, а отже, вона є благо. Ерот – це архетип дитини, сутнісною характеристикою якої є її занедбаність. Вона випадковим чином закинута у світ, де й перебуває у цьому стані занедбаності. Архетипічна занедбаність знаходить об'єктивацію і розвиток в емпіриці. Ерот – син Пороса і жебрачки Пенії, він зачатий під час бенкету. За описом Платона, він завжди бідний і, всупереч поширеній думці, зовсім не гарний і не ніжний, а грубий, неохайний, без взуття і без домівки. Він тягнеться до прекрасного й досконалого, хоробрий, сміливий і сильний (Plato, 1961). Він пустотливий, некерований, у нього редукована стать, він є початок і кінець людського існування. Ерот – предтеча архетипу Божественної дитини К. Г. Юнга (Jung Carl, 1964).

Платон акцентував увагу на таких особливостях дитини: непосидючість, прагнення до гри, неохайність, непрактичність. Дитина тягнеться до краси і блага, але її не можна назвати ні прекрасною, ні благородною. Дитина, таким чином, не відповідає необхідній культурній нормі: вона є дане, з якого необхідно сформувати щось належне – охоронця держави, митця, політичного діяча тощо. Роздуми Платона про можливості соціального конструювання дитинства виходять за межі основ психолого-педагогічного знання і транспортуються вже в соціологію. Вільні громадяни – вартові своєї держави, ті, хто захищатиме, охоронятиме, берегтиме її. Виховання захисників поліса – це прагматично значуща для грецького державного устрою проблема: кожен вільний громадянин ніс особисту відповідальність за долю поліса (Plato, 1961).

Античність в особі Платона й Аристотеля представила перші переконливі концепції виховних систем, що включають усі напрями освітньо-виховного впливу, відомі й донині: громадянсько-патріотичний, професійний, естетичний, фізичний, духовний, інтелектуальний. Античність забезпечила можливість подальшої рефлексії дитинства у філософії Середніх віків, створивши підґрунтя для диференціації елітарного і масового виховання, що передбачає підготовку до активної соціальної дії, управління, формування соціальної відповідальності.

Фіксація в античній філософії жорстокого і доброго ставлення до дітей стала основою трансляції необхідності гуманного ставлення до дітей у культурі Відродження і формування засад правової культури щодо дітей у Новий час. Обґрунтування принципу природоподібного виховання та інтелектуального розвитку спирається на розуміння природи дитячого віку, вироблене в Античності. Ідеї філософської антропології XIX – XXI ст., зокрема імпліцитно виражені у твердженні А. Шопенгауера про цілісність людини у сукупності усіх її вікових етапів, поряд із обґрунтуванням І. Кантом Інакшості дитини, відносно світу дорослої людини (Черняк, 2016), спиралися саме на античний дискурс дитинства.

Висновки. Таким чином, саме філософія стала підґрунтям для нової методологічної оптики й спрямувала процес пізнання людини на початку її існування до формування власне психо-

лого-педагогічного та соціологічного знання про дитинство і дитину. Ясність, простота словесної форми, компаративний аналіз різних виховних систем (Афіни – Спарта), історіографія практичних результатів виховання сприяли інтеріоризації та впровадженню античного досвіду у наступні культурні практики. При цьому філософське розуміння людини, значною мірою привласнене педагогікою, не може вважатися надлишковим, і бути редукованим до окремих цитат у курсі історії педагогіки. Відрив від філософських джерел позбавить педагогіку, психологію та інші соціальні науки фундаментальної основи для розв'язання проблеми дефініції, виявленні сутнісних характеристик предмета знання, а врешті-решт і самої сутності досліджуваного явища. Філософія XX-XXI ст. продовжує осмислювати дитинство і дитину, звертаючись до її аксіології та екзистенціальності, виявляючи істину її даності й істину її можливого майбуття, виправдовуючи її, даючи їй шанс відбутися в дорослому віці.

Список використаних джерел

Antal P. Philosophical Questions of the Relation to Goods in Antiquity and Scholastic Philosophy. Essays of Faculty of Law University of Pécs, Yearbook of [year]. 2024. https://doi.org/10.15170/studia

Aristotle. Complete Works of Aristotle. Edited by Jonathan Barnes. Oxford: Princeton University Press. 1984. Baloyannis St. The philosophy of Heracletus today. *Encephalos*. 2013. 50. P. 1-21.

Beaumont L.A. & Dillon M. & Harrington N. Children in Antiquity. Routledge, 2024. 620 p.Berryman S. Ancient Atomism. The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2022 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.). URL: https://plato.stanford.edu/archives/win2022/entries/atomism-ancient/

Dickey E. Stories of Daily Life from the Roman World. Cambridge University Press, 2017. 178 p.

Diogenis Laertii. Edit M. Marcovich. Stuttgart-Lipsia, Teubner, Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana, vol. 1: Books I-X. 2002.

Довженко Т. Феномен дитинства у філософській антропології: історичний екскурс. Новий Колегіум. 2023. № 1 (113). С. 17–22.

Дроботенко М. О. Релігійні смисли у стратегіях сучасного виховання: автореф. дис.... канд. філос. наук: 09.00.10 / ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2013. 18 с.

Huizinga J. In the Shadow of Tomorrow. New York W.W. Norton. 1964. 238 p.

Kant I. Investigation into the Clarity of the Principles of Natural Theology and Morality. Newcomb Livraria Press, 2024. 88 p.

Laes C., Vuolanto V. Children and Everyday Life in the Roman and Late Antique World. Routledge, 2019. 388 p.

Laes C. Children in the Roman Empire. Cambridge University Press, 2016. 352 p.

Лугова М. С. Філософія дитиноцентризму: від І.Канта до В.Кременя. Дослідження з історії і філософії науки і техніки, том 32, № 1. 2023. С. 99-107.

McCormack L. Childhood in Ancient Rome. World History Encyclopedia. 2024. URL: https://www.worldhistory.org/article/2387/childhood-in-ancient-rome/

Mead M. Wolfenstein M. Childhood in Contemporary Cultures. Chicago: The University of Chicago Press, 1955. xi, 473 p.

Plato. Collected Dialogues, E. Hamilton & H. Cairns, eds.; Princeton NJ: Bollingen, 1961. 1379 p.

Scheler M. & Frings K.& Kelly E. The Human Place in the Cosmos. Bibliovault OAI Repository, the University of Chicago Press. 2009.

Jung Carl G. Man and his Symbols. Anchor Press Doubleday. New York. London; Toronto, Sydney Auckland. 1964. 319 с.

Fragments: The Collected Wisdom of Heraclitus by Heraclitus (Author), Brooks Haxton (Translator), James Hillman (Foreword). Penguin Group USA. 2001. 128 p.

Черняк С. Г. Виникнення та розвиток виховання у світовій цивілізації. *Наука і освіта: наук.-практ. журнал*. 2016. № 4. С. 39-47.

References

Antal, P. (2024). Philosophical Questions of the Relation to Goods in Antiquity and Scholastic Philosophy. Essays of Faculty of Law University of Pécs, Yearbook of [year]. https://doi.org/10.15170/studia

Aristotle (1984). Complete Works of Aristotle. Edited by Jonathan Barnes. Oxford: Princeton University Press.

Baloyannis, St. (2013). The philosophy of Heracletus today. *Encephalos*. 50. P.1-21.

Beaumont L.A. & Dillon M. & Harrington N. (2024). Children in Antiquity. Routledge, 2024. 620 p.

Berryman, S. (2022). Ancient Atomism. The Stanford Encyclopedia of Philosophy. Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.). URL: https://plato.stanford.edu/archives/win2022/entries/atomism-ancient/

© Олена, Марченко, 2024

Dickey, E. (2017). Stories of Daily Life from the Roman World. Cambridge University Press. 178.

Diogenis, L. (2002). Edit M. Marcovich. Stuttgart-Lipsia, Teubner, Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana, *vol. 1: Books I-X.*

Dovzhenko, T. (2023). Fenomen ditinstva u filosofskii antropologiї: istorichnii yekskurs. Novii Kolegium. № 1 (113). P. 17–22 [in Ukr.].

Drobotenko, M. O. (2013). Religiini smisli u strategiyakh suchasnogo vikhovannya: avtoref. dis.... kand. filos. nauk: 09.00.10 / KhNPU im. G. S. Skovorodi. Kharkiv. 18 p. [in Ukr.].

Huizinga J. (1964). In the Shadow of Tomorrow. New York W.W. Norton. 1964. 238 p.

Kant, I. (2024). Investigation into the Clarity of the Principles of Natural Theology and Morality. Newcomb Livraria Press. 88.

Laes, C. & Vuolanto V. (2019). Children and Everyday Life in the Roman and Late Antique World. Routledge. 388.

Laes, C. (2016). Children in the Roman Empire. Cambridge University Press. 352.

Lugova, M. S. (2023). Filosofiya ditinotsentrizmu: vid I.Kanta do V.Kremenya. Doslidzhennya z istoriї i filosofiї nauki i tekhniki. 32, 1. 99-107.

McCormack, L. (2024). Childhood in Ancient Rome. World History Encyclopedia. URL: https://www.worldhistory.org/article/2387/childhood-in-ancient-rome/

Mead M. (1955). Wolfenstein M. Childhood in Contemporary Cultures. Chicago: The University of Chicago Press, XI. 473.

Plato. (1961). Collected Dialogues, E. Hamilton & H. Cairns, eds.; Princeton NJ: Bollingen. 1379.

Scheler M. & Frings K.& Kelly E. (2009). The Human Place in the Cosmos. Bibliovault OAI Repository, the University of Chicago Press.

Jung Carl G. (1964). Man and his Symbols. Anchor Press Doubleday. New York. London; Toronto, Sydney Auckland. 319.

Fragments: The Collected Wisdom of Heraclitus by Heraclitus (Author), Brooks Haxton (Translator), James Hillman (Foreword). (2001). Penguin Group USA. 128.

Chernyak, S. G. (2016). Viniknennya ta rozvitok vikhovannya u svitovii tsivilizatsiї. Nauka i osvita: nauk.-prakt. zhurnal. 4. 39-47.

ELENA, MARCHENKO – Doctor of Philosophy (D.Sc.),
Professor of the Department of of Theory and History of State and Law,
Constitutional Law and Human Rights, Dnipro State University of Internal Affairs (Dnipro, Ukraine).
E-mail: lina728@ukr.net
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0002-2069-9942

PHILOSOPHICAL AND ANTHROPOLOGICAL REPRESENTATIONS OF THE CHILD AND THE WORLD OF CHILDHOOD IN THE ANTIQUITY

Abstract

The article substantiates the importance of philosophical knowledge about the child and the world of childhood as a methodological platform for the development of psychological, pedagogical and sociological scientific understanding of these phenomena. It is proved that the separation of knowledge about the child from philosophical foundations threatens to blur the understanding of the essence and meanings of the world of childhood. The appeal to ancient philosophy, not only in terms of designing an educational system, but also in terms of understanding the essential anthropological characteristics of childhood and the world of the child, has made it possible to reveal its outstanding importance in the search for an objective understanding of the phenomena under study. The purpose of the study is to summarise philosophical and anthropological representations of the child and the world of childhood in the Ancient period. Research methodology: general scientific methods of analysis and synthesis as a philosophical tool for studying childhood as a theoretical construct; in order to establish the peculiarities of the development of ideas about the child and the world of childhood in the Antiquity, as well as to substantiate the laws of the child's existence in the world of childhood, an integrative method based on the intersection of various humanities – cultural studies, anthropology, philosophy, sociology, psychology, ethnography, history, philology and ethology – was used. The generalisations presented in the article allow us to conclude that the reflection on the phenomenon of childhood was not secondary or insignificant in the picture of philosophical cognition of the Ancient period. On the contrary, it not only served as a tool for solving the problems of being and cognition, but also had a completely self-sufficient character, demonstrating the original interest of philosophy in man at the initial stage of his life. The practical significance of the study lies in the fact that its results make it possible to comprehend childhood and the child, referring to his or her axiology and existentiality, to his

or her possible future, justifying it, giving it a chance to take place in adulthood. Thus, it was philosophy that became the basis for a new methodological optics and directed the process of cognition of man at the beginning of his existence to the formation of psychological, pedagogical, and sociological knowledge about childhood and the child.

Key words: child, world of childhood, ancient philosophy, educational practices.

© The Authors(s) 2024
This is an open access article under
The Creative Commons CC BY license

Received date107.10.2024
Accepted date 17.10.2024
Published date 07.11.2024

How to cite: Олена, Марченко. Філософсько-антропологічні репрезентації дитини і світу дитинства в епоху античності. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2024. 21 (98). P. 168–176
doi https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-20

© Олена, Марченко, 2024

ФІЛОСОФІЯ РЕЛІГІЇ
PHILOSOPHY OF RELIGION

UDC 27-784
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-21

CHRISTIAN CATECHUMENAL COMMUNITY: VOCATION AND MEANING

OKSANA, PANKO[1]

Abstract
The peculiarities of the functioning of Christian communities are highlighted using the examples of the Neocatechumenal Way and Light-Life movements, which were created for the purpose of catechizing adults in the conditions of deepening secularization, the spread of individualism, consumerism, the formalization of Christianity and the spiritual crisis in society. The tasks of the movements are comprehensive catechization, systematic Christian education, which is carried out through three main elements: the Word of God, the Liturgy and the Community, passage of certain stages that last for years and are designed to help the formation of mature faith, the thorough personal transformation of a person, which is manifested in a deeper knowledge of one's own essence, one's life reality, changing relations with God and other people. It is justified that significant attention in the Neocatechumenal Way and Light-Life movements is paid to communities that are considered indispensable in the implementation of catechesis. Due to its vertical (connection with God) and horizontal (connection with other people) dimensions, community becomes a necessary condition for spiritual conversion and growth. On the example of these movements it was found that Christian communities are a challenge and an alternative to the values of individualism, materialism, and the tendency to reduce the attention and demands of a person to his spiritual and moral level. They remind of the need to maintain openness, patience, readiness for difficulties in relationships, which contributes to growth in faith and the formation of relationships with other people. Christian communities need thorough scientific research that will contribute to a better understanding of their phenomenon, relevance, and value for modern people. It is important that leaders and representatives of religious communities are open to them, in particular, to interviews, questionnaires for the purpose of their thorough study, and comparisons, as such studies can, among other things, refute unfounded preconceived notions that may arise about them.

Key words: catechization, Neocatechumenal Way, Light-Life Movement, secularization, Catholic Church, community, society.

Problem statement. The deepening of the processes of modernization, urbanization, secularization, anomie, the spread of individualistic guidelines, political, socio-economic uncertainty causes the growth of loneliness, alienation, mistrust, and social isolation between people in modern society. The desire for self-sufficiency prompts to increasingly perceive others as objects, a threat to one's own desires, space, to filling the inner world with superficial, virtual communications, material things, entertainment. The lack of high-quality human interaction has a detrimental effect on people psychologically – excessive individualism, superficial communication does not bring happiness, a sense of the fullness of life, which is possible only in real human relationships in communities. Community is important for every person and today the negative consequences of its absence are obvious, so not only the family but also other communities are necessary because they reduce the negative consequences of modern autonomous existence. In them, a person feels significant and needed, learns to love, share his experiences with others, receives help in difficult life circumstances and helps himself, celebrates important events together, gets to know himself better.

For thousands of years, the most common communities have been religious. However, with secularization – the reduction of the influence of the church in society, the privatization of religion, more and more people do not have a clear affiliation to any religious community, guided by the well-known principle expressed by G. Davey «to believe but not to belong» and when they attend the service, they hardly know each other or do not know each other at all,

Religious communities in Ukraine have historically conducted spiritual, cultural, educational, and political activities, an example of which is church brotherhoods. Currently, there are various

[1] Lviv Polytechnic National niversity (Lviv, Ukraine)
E-mail: oksana-panko@ukr.net
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0003-1185-5664

religious organizations operating in Ukraine, which pay considerable attention in their doctrine to communities, which are considered as a necessary means of spiritual conversion and development of the individual, designed to make Christianity more influential in society. The search for the organization of communities in accordance with Christian guidelines led to both the revival of historical models and practices and the invention of new ones, among which the Neocatechumenal Way and Light-Life stand out – movements that arose in the Catholic Church in the second half of the 20th century and operate in various countries of the world and in Ukraine in particular (in the RCC and UGCC). They are practically unstudied in domestic historiography, like many other religious organizations.

The article primarily uses the statute and materials of the catechisms conducted by the founders of the «Neocatechumenal Road» movement K. Arguello and C. Hernandez (5,6,9,15,16), the works of Polish researchers on the functioning of the Light-Life movement and the views of its founder Fr. Blachnicki (12,17,19), research on Christian communities by D. Bonhoeffer (4).

The purpose of the article is to analyze the peculiarities of the teachings and activities of the communities in the Neocatechumenal Way and Light-Life movements, to consider their role in the spiritual growth of a person and the values that guide and shape them.

Outline of the main material. The Neocatechumenal Way and Light-Life movements were created for the purpose of evangelization, recognized by the Catholic Church and are a kind of implementation of the instructions of the II Vatican Council on the need to restore pastoral care for adults – catechesis those who received the sacrament of baptism in childhood, since formal church membership without active faith is not sufficient for salvation. Both movements emphasize the importance of education in the faith – catechumenate, which in the early church Christians experienced during the period of preparation for baptism and the need for its renewal.

Although these movements have many different organizational foundations, they have in common an emphasis on three components on the way to Christian conversion: the Word of God, the Liturgy and the Community (Jastrębski, 2014: 207), (Oskwarek, 2009: 100). Communities formed as a result of catechisms go through various stages of formation that last for years and lead to the formation of a mature faith, a thorough transformation of the personality, a deeper knowledge of oneself, one's life reality, and a change in relations with God and other people.

The Neocatechumenal Way and Light- Life movements critically assess a person as a product of modern civilization, in particular Fr. Blachnicki characterized it as incomplete, a consumer, aimed at achieving, managed, instead proposing the formation of an integrated person who owns himself, is self-realized through service, and is free (Herma, 2021: 174). Along with the transformation of the individual spiritual life of its members, the Light-Life movement considers the construction of a «new community» of «new people» to be its tasks, which would give evidence to the wider social environment through the correspondence between the actual way of life of its members and their ideas and principles, to transform the parishes of the community « newborn» people, both laymen and clergy, who would take full responsibility for the improvement and spread of the Christian way of life, as well as transformation of the whole society. The main activities of the movement are meetings in groups, summer spiritual camps, spiritual training, religious ceremonies. In addition to general meetings once a week, there is a second type of meetings in small groups with a similar level of religiosity of initiation, where communication is informal and includes not only joint prayer, but also sharing of one's own experiences, successes and problems (Załęcki, 1995: 184-187). Regular meetings of small groups also take place in the Neocatechumenal Way – twice a week at the Liturgy of the Word and the Eucharist, monthly Liturgies of penance, Convivences. An important element in the Neocatechumenate is the «Echo of the Word» when, in the presence of other members of the community during the Eucharist or the Liturgy of the Word, people interpret passages from the Bible in the light of their own lives. Growth in faith in the community occurs due to the experience of being together when people share their reflections, experiences, and help each other solve problems.

The need for community in the process of catechesis and strengthening of faith noted cardinal J.Ratzinger: «One cannot evangelize with words alone; The Gospel creates life, creates a community that goes together; Purely individual conversion does not have a solid foundation « (Cited by: Babiński, 2020: 40). This task is indicated by C. Hernandez: «Evangelization is the mission of the entire Church, not just bishops and priests. The church is united by people, people of God, who evangelize» (Cammino,

© Oksana, Panko, 2024

2000: 203). In small communities, unlike large parishes where relations between believers are anonymous, people have the opportunity to learn love, show their faith in practice by helping each other in various situations and thus be an example for others (Orientamenti, 1974: 89-91).

The significance of the religious community is indicated by J. Milbank as providing an effective way for a true Christian life, which modern Christians can only do in the way that was relevant for the first Christians as well – in a community that best corresponds to the characteristics that define the true spirit of Christianity – to be one body, cooperate and co-create (Гороколінська, 2019: 187). According to S. Žižek, the essence of Christianity is rituals and organizational and social aspects, not inner piety. Although spirituality or inner piety may be an important component of many religious traditions, it is not necessarily the essence of religiosity, the true core of Christianity as an organization, community and practice, since a vague spirituality does not limit a believer who can continue to lead sinful and exploitative lifestyle, remaining a spiritualist (Weber, 2021: 130-131).

The importance of communities is also confirmed by research, which shows that former religious preachers who left the church due to disappointment in faith felt the absence of a religious community in their lives. Many of them indicated that community and fellowship were among the things they lacked from their past vocations and recognized the need for such communities for non-believers in which there would be service, people nearby, who care for each other (Delaney, 2016: 58, 91).

Christian communities are not an expression of escape, solitude amidst the hustle and bustle of the world, but a place where the Church actualizes itself as a sacrament – a sign and instrument of the union of people with God: «The Church is only then present in the world as the Church of Christ, as a sacrament, when it is embodied in concrete, interpersonal, fraternal meaning of the community. In another way, we can say that the Church either exists in the realized fraternal community, or it is completely absent in the world» (Cited by: Oskwarek, 2009: 31). The Neocatechumenal Way and Light-Life movements emphasize life in the community through acceptance of responsibility for the community, acceptance of certain service, diaconia based on one's charisma (Marczewski, 2016: 113). According to the conviction of the founder of the Light-Life movement Fr. Blachnicki, a person is destined to live in a community, which makes it possible to recognize charisms – gifts that everyone received for the development of the Church (Wilczyńska, 2023: 19-29). In his opinion, the catechumenate is a «translation» of theory into the practice of parish life. The process of community building, the implementation of the Church in the community consists of three stages: evangelization, initiation (catechumenate), diakonia because «a Christian community can exist only as a community of charisms and services. You cannot join the community otherwise than by joining, actualizing your charisms, that is, by diakonia. Otherwise, we will get a model of the Church divided into shepherds and sheep, into an active and responsible element and a passive controlled element, which is a denial of the concept of community, based on the awareness of all members of their active co-responsibility» (Cited by: Marczewski, 2016: 112-117).

These movements embody the concept of a Christian community that is not limited to a social horizontal dimension, but is primarily a community with God in Christ and Holy Spirit, as the image of the Church. The vertical aspect of the community indicates unity with God through Christ in Holy Spirit, which creates an objective basis for the unity of people in the community, which is a sign of a single Church, which is expressed and concentrated in the Eucharistic community (Biela, 2008). The meeting with Christ takes place not only in word, sacrament and prayer, but also in neighbors who, opening up to each other, in a position of service and self-giving, become a source of life. In the Christian community, a person with a selfish worldview is transformed into a new one – who gives himself to others, the basis of his lifestyle is «agape» – selfless, evangelical love that brings joy from communication with other people, mutual sharing. Such communities are considered as a basis and tool for building the life of the church (Oskwarek, 2009: 90).

The peculiarity of the Christian community is the action of God's grace, the Holy Spirit, without which selfishness, a kind of absorption of a person or a community by another person manifests itself in relationships between people when, as D. Bonhoeffer emphasize: «one soul acts directly on another soul. The weak was defeated by the strong, the resistance of the weak was broken under the influence of another person. Human love is directed towards another person for its own sake, seeks direct contact with another person; she loves her not as a free person, she binds herself, she wants to win by all means, and not to serve another person»(Bonhoeffer, 1954:

33-34). He notes that «in a spiritual community there is never a «direct» relationship between one person and another, while the human community expresses a deep, elementary human desire for direct contact with other human souls»(Ibid: 32). Spiritual love comes from Jesus Christ and His Word, serves only Him and does not have direct access to other persons, will respect the boundary between others and us, will find full communication with him in Christ, who alone unites us (Ibid: 35-36).

Many Christians long for the experience of community, expecting that religious meetings will be comfortable for them, bring new acquaintances, positive emotions, other people will correspond to their ideas, will be similar to them. However, an authentic Christian community has its own challenges and demands on a person, as K. Arguello emphasizes, it is something much bigger, it is beyond the control and the comfort zone, the real Christian community is a struggle, it requires a change, a renewal of thinking, which is impossible if people remain in line with the priorities and expectations of the world. The community helps everyone to learn the truth of their life, who we are, to see our dark sides more clearly, to what extent we are capable of loving, hating, complaining (Orientamenti, 1974: 89-91). In the Neocatechumenal Way it is especially emphasized that the community helps to discover in oneself the need for conversion and strengthening in faith: defects, differences, the inability to love others as they are, proof that unity is the fruit of the Holy Spirit. As neocatechumens grow, faith begins to show signs of koinonia: non-judgment, non-resistance to evil, forgiveness and love for the enemy. Koinonia manifests itself in helping the needy, the sick, the elderly, those who are on a mission (Cordova, 2021: 122). In the Christian community, notes Kiko Arguello, false ideas are destroyed when people think that the community will make them happy, when they want to find in it only love and mutual help, friends, «a club of good people who will help us make our lives even more bourgeois» and when this ideal is destroyed, people are disappointed and often leave the community or, relying on God, remain in it (Orientamenti, 1977: 24).

The same aspects were emphasized by the D. Bonhoeffer, noting that the Christian community is not a spiritual sanatorium where a person goes to escape from himself, to distract himself from loneliness for a short time but is a spiritual, not a mental reality and therefore it is not an ideal, but a divine reality, and thus it is absolutely different from all other communities. When a person is looking for some special social experience that he has not found anywhere else, then the Christian community is in the greatest danger of all, because the ideas about what a common Christian life should be do not always correspond to reality, and the sooner this shock of disappointment comes to the individual and the community, the better for them, since he who loves his dream of community more than the Christian community itself becomes a destroyer of the latter, even if his personal intentions may be honest, serious and sacrificial (Bonhoeffer, 1954: 27, 76).

In the community, it is important to learn patience, to accept the suffering and sins of others, because «cross is an opportunity to love, lose oneself and meet another» (Cammino, 2000: 161). As noted by K. Arguello, suffering, problems in relationships exist so that a person does not belittle, does not reduce his life to small things, these are events that God allows for conversion, because life is something serious, it must go in tension towards something more important than everyday problems, material things (Orientamenti, 1977: 21). A consumer society in which a person seeks first of all material security, tries to live happily without problems, thus alienates himself from his mission and the salvation of the soul and destroys his life because family, career, success, even escape into religion cannot give happiness (Ibid: 111), therefore, difficulties and suffering become means through which God puts in a situation when alienation is no longer possible (Ibid: 37). It is emphasized that faith means burdening oneself with the sins of another, so people often find that they have very little faith. The initial period of catechumenate (precatechuenate) has an important mission, which consists in destroying pride under the influence of the Word of God, knowing one's weak, dark sides. As indicated by K. Arguello, the first thing a neocatechumen does is to put a person in front of his true reality, to cultivate humility**,** which leads to knowing the real truth about oneself, internal simplification, purification, when a person learns to know the action of God in life events (Ibid: 155), realizes his own little faith, pride in misunderstandings and disputes in the community, false ideas about the community, the desire to see only love and mutual help in the community (Cammino, 1999: 48-49).

The catechisms emphasize that faith means allowing yourself to be burdened by the sins of others, and the Word of God, the Eucharist and the community help neocatechumens to gradually get rid of false ideas about themselves and God and come to their

© Oksana, Panko, 2024

reality as sinners who need conversion and discover the love of Christ (Droga, 2008: 13-15). Such discovery of the truth about oneself, one's own weakness is difficult, therefore it is important to be humble towards oneself and others, which contributes to a clearer understanding of oneself, opens the door to a real community life. This is also noted by J. Greenman: if a person neglects the step of humility, the community remains elusive. Without humility, the gifts, talents, and contributions of each church member will remain underappreciated, and failure to see and appreciate the importance of each church member can only hinder or threaten the community (Greenman, 2018).

Conclusions. The Neocatechumenal Way and Light-Life movements are a response to serious problems that exist in modern society marked by a crisis of faith, excessive individualism, moral relativism and are in accordance with the resolutions of the II Vatican Council regarding the need for catechizing adults. Understanding Christianity not just as a system of religious instructions, but a way of life, the movements developed a system of catechisms, stages based on three key elements: the Word of God, the Liturgy and Community, which lead to a deepening of faith and a change in lifestyle. Considerable attention in the movements is given to communities, which are seen as particularly important tools for the formation of a mature faith. In modern society, catechumenal communities embody and nurture love, attention, and mutual support between people – values that are necessary for a full life, but become less present in modern society when a person seeks to protect himself from dangers from the «other». Such communities remind us of the need to maintain openness to the «other», patience, readiness for difficulties and unpredictability in relationships, which helps to form deep relationships with other people and grow in faith. It is also worth emphasizing that an important task today is to increase religious literacy, since its deficiency creates barriers for a comprehensive, unbiased understanding of religion. Religion is often presented inaccurately or even perceived as extremist – 63% of religious media content portrays faith and religious institutions in a negative light (Faith in Action, 2024). Christian communities need thorough scientific research, which will contribute to a better understanding of their phenomenon, relevance, and value for modern man. It is important that leaders and representatives of religious communities are open to them, in particular, this concerns the conduct of interviews, questionnaires for the purpose of their thorough study, comparison, since such studies are capable of, among other things, to disprove unfounded preconceived notions that may arise about them.

References

Gorokholinska I.V. (2019). Post-secularity: philosophical and theological intentions of modern religiosity: a monograph. Chernivtsi: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. 424.

Babiński J. (2020). 1Pojęcie nowej ewangelizacji w ujęciu Josepha Ratzingera/Benedykta XVI. *Studia Pelplińskie*. T. 54, 29–46. DOI 10.12775/SPLP.2020.002.

Biela B. J. (2008). Pastoral Theology of Father Franciszek Blachnicki – The Outline, *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*, vol. 2, no. 2. 297-310.

Bonhoeffer D. (1954). Life Together The Classic Exploration of Christian Community. Translated and with an Introduction by John W. Doberstein. 122.

Cammino Neocatecumenale orientamenti alle équipes di catechisti. Vol. 2: Convivenza: Primo Scrutinio. (Appunti presi dai nastri delle convivenze fatte da Kiko e Carmen a Madrid nel dicembre 1972e rivisti nel 1999). 169 p.

Cammino Neocatecumenale orientamenti alle équipes di catechisti. Vol. 6: «Traditio»: Appunti presi dai nastri di alcune «Traditio» fatte da Kiko e Carmen e rivisti nel. 2000. 243..

Cordova R. B. (2021). The Formation of a New Christendom: a Discursive Political Project of the Neocatechumenal Way. *Journal of the Sociology and Theory of Religion*1 (12).17-129. DOI: https://doi.org/10.24197/jstr.Extra-1.2021.117-129.

Delaney D. G. (2016). Secular but not Superficial: An Overlooked Nonreligious/Nonspiritual Identity Thesis. DOI: 10.13140/RG.2.2.18544.66561/1

Droga Neokatechumenalna (2008). Statut, 11.05.2008, Lublin. 23.

Faith in Action (2024): Religion and Spirituality in the Polycrisis. *World Economic Forum*. Insight report January. 40.

Greenman J. P. 92018).Why is authentic Christian community so elusive? Jeff's Journal. Vol. 30, Num 1.

https://world.regent-college.edu/jeffs-journal/why-is-authentic-christian-community-so-elusive

Herma J. (2021). Prorok na wygnaniu. Ksiądz Franciszek Blachnicki na zachodzie Prorok na wygnaniu. Ksiądz Franciszek Blachnicki na Zachodzie w latach 1981–1987. „*Studia Pastoralne*». 17. 160-182.

Jastrębski A. (2014). Katechumenat jako droga do dojrzałości chrześcijańskiej na kolejnych etapach rozwoju człowieka. *Wrocławski przegląd teologiczny*. 22. 2 203-214.

Marczewski M. (2016). Sprostać wezwaniu do ewangelizacji. *Studia Katechetyczne.* 11. 93-119 // https://bibliotekanauki.pl/articles/462073

Orientamenti alle équipes di catechisti per lo shema per lo shema: appunti presi dai nastri degli Shemà fatti da Kiko e Carmen ad alcune comunità di Roma e Madrid nel 1974. 107..

Orientamenti alle équipes di catechisti per il secondo scrutinio battesimale: Appunti tratti dai nastri dei secondi scrutini fatti da Kiko e Carmen ad alcune comunità di Roma, Madrid e Barcellona nel 1977. 210 p.

Oskwarek P. (2009). Droga nowego człowieka według 10 drogowskazów ruchu Światło-Życie formą wcielenia eklezjologii Soboru Watykańskiego II. Praca doktorska z teologii pastoralnej pisana na Papieskim Wydziale Teologicznym we Wrocławiu pod kierunkiem Ks. Bp prof. dra hab. Andrzeja Siemieniewskiego Wrocław. 239.

Weber Magnus (2021). Religion as a lifeworld: an alternative to secularist concept of religion in social work. https://www.academia.edu/78671122/Religion_as_a_lifeworld_an_alternative_to_secularist_concept_of_religion_in_social_work?email_work_card=title

Wilczyńska G. (2023). Franciszek Blachnicki 1921-1987. Lublin. 84.

Załęcki P. (1995). Between Spontaneity, Institutional Church and State Politics. Oasis Movement in Poland //Polish sociological review. 2(110). 183-191.

ОКСАНА, ПАНЬКО – кандидат історичних наук,
доцент кафедри філософії, Національний університет «Львівська політехніка» (Львів, Україна)
E-mail: oksana-panko@ukr.net
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0003-1185-5664

ХРИСТИЯНСЬКА КАТЕХУМЕНАЛЬНА СПІЛЬНОТА: ПОКЛИКАННЯ ТА ЗНАЧЕННЯ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Анотація

Висвітлюються особливості функціонування християнських спільнот на прикладі рухів Неокатехуменальна Дорога та Світло-Життя, створених з метою здійснення катехизації дорослих в умовах поглиблення секуляризації, поширення індивідуалізму, споживацтва, формалізації християнства та духовної кризи в суспільстві. Мета статті – проаналізувати особливості вчення та діяльності спільнот рухів «Неокатехуменальна дорога» та «Світло життя», розглянути їхню роль у духовному зростанні людини та цінності, якими вони керуються і формуються.Завданнями рухів є всебічна катехизація, систематичне християнське виховання, що здійснюється через три головні елементи: Слово Боже, Літургію та Спільноту та проходження певних етапів, які тривають упродовж років та покликані допомагати формуванню зрілої віри, грунтовній особистісній трансформації людини, що проявляється у глибшому пізнанні власної сутності, своєї життєвої реальності, зміні стосунків з Богом та іншими людьми. Обгрунтовано, що значна увага в рухах Неокатехуменальна Дорога та Світло-Життя приділяється спільнотам, які вважаються незамінними у здійсненні катехизації. Завдяки своєму вертикальному (зв'язок з Богом) та горизонтальному (зв'язок з іншими людьми) вимірах спільнота постає необхідною умовою духовного навернення та зростання. На прикладі цих рухів з'ясовано, що християнські спільноти є викликом та альтернативою домінуючим в суспільстві цінностям індивідуалізму, матеріалізму, тенденції до зменшення уваги та вимог людини до свого духовного та морального рівня. Вони нагадують про необхідність зберігати відкритість, терпіння, готовність до труднощів у взаємовідносинах, що сприяє зростанню у вірі та формуванню стосунків з іншими людьми. Християнські спільноти потребують ґрунтовних наукових досліджень, які сприятимуть кращому розумінню їхнього феномену, актуальності та цінності для сучасної людини. Важливо, щоб лідери та представники релігійних громад були відкриті до них, зокрема, це стосується проведення інтерв'ю, анкетування з метою їх ґрунтовного вивчення, порівняння, оскільки такі дослідження здатні, серед іншого, спростувати необґрунтовані упереджені уявлення, які можуть виникнути про них.

Ключові слова: катехизація, Неокатехуменальна Дорога, Світло-Життя, секуляризація, католицька церква, спільнота, суспільство.

© The Authors(s) 2024
This is an open access article under
The Creative Commons CC BY license

Received date 07.10.2024
Accepted date 17.10.2024
Published date 07.11.2024

How to cite: Oksana, Panko. Christian catechumenal community: vocation and meaning in modern society. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2024. 21 (98). P. 177–182
doi https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-21

© Oksana, Panko, 2024

ФІЛОСОФІЯ ПРАВА
PHILOSOPHY OF LAW

UDC 331.316.7:364.69(560)
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-22

CHILD LABOR IN TURKEY

DALIA, PERKUMIENĖ[1]
EMRE, AYDIN[2]

Abstract

Like many other global issues, the presence of child labor in Turkey with thousands of children working in a way that is detrimental to their health, education, and development has become a social and economic ill. There are many child labor solution programs that have been put in place by both state and none state actors, however, the practice has remained a persistent challenge due to various socio-economic forces, gaps in the existing legal structures and difficulties in their implementation. There is therefore a need to assess the reasons for this persistent trend in child labor, and thus this paper examines the current child labor laws in Turkey, their implementation, and the treatment of international law concerning the Turkish legislation on the children's working right. The present study seeks to provide practical policy proposals that are aimed at enhancing the existing government legislation on child labor in comparison with the regulation of this issue in other countries. Research Objectives. In line with the above, the case study has been designed to comprehensively achieve three important objectives in addressing the issue of child labor in Turkey:1) The aim is to review the existing laws and policies related to child labor, pointing out the strengths and weaknesses within the Turkish legal framework. 2) Although it does not include an analysis of the effectiveness of the child labor legislation, a comparative study will be conducted with the legal frameworks of selected countries, namely the EU, Spain and the United States of America, which have established policies against child labor. 3) Thus, the expert analysis will result in proposed legislative amendments to strengthen the protection of child labor in Turkey, with an emphasis on compliance with international standards and effective enforcement mechanisms. Methodology. The approach adopted for the study is multifaceted, as it synthesizes a review of relevant academic literature, legal documents and statistical reports. An initial extensive literature review of Turkish and international sources was conducted to provide a basic understanding of child labor and the main legal framework. Academic literature on child labor, child protection and labor law forms the basis of this study. Academic literature on child labor, child protection and labor law forms the basis of this study. This includes research on the socio-economic drivers of child labor in Turkey, comparative analysis of international labor law, and historical reports related to child labor law. Central to this study is an in-depth analysis of Turkish child labor legislation, in particular, the Turkish Labor Law No. 4857 and related regulations on child labor practices, age limits, and employment conditions. The assessment also covers the Turkish Constitution, the Primary Education Law and other related secondary legislation/ circulars. To provide a comparative overview, the study provides an overview of child labor laws in jurisdictions such as the EU, Spain, and the United States, each of which is active on issues related to child labor. This comparison is made with the aim of finding best practices that could be implemented in the Turkish context. The study focuses only on the legal and socio-economic aspects of child labor and does not involve primary data collection through surveys or interviews. Instead, the study is dependent on secondary data sources, which may undermine the breadth of coverage of the research questions regarding real-time enforcement outcomes or public perceptions of child labor in Turkey.

Key words: Child labor, Turkish law, protections for children.

Introduction. **Relevance of the Topic.** Child labor is one of those intractable problems of the world that affects in no small measures the developing and transition economies such as Turkey. Thousands of children undergo painful experiences working in agriculture, manufacturing, and construction under conditions that prevent their physical, mental, and emotional bodies from developing appropriately. The prevalence of child labor forces long-term implications on Turkish society for encouraging vicious circles of poverty and setting limits to educational attainment, where direct impacts become visible in hindering economic and social development in Turkey.

Problem Statement. Although Turkey has signed several international conventions regarding chil-

[1] Lithuanian Engineering University of Applied Sciences (Kaunas District, Lithuania)
E-mail: perkum@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org 0000-0003-4072-3898.
[2] Vytautas Magnus University (Kaunas, Lithuania)
E-mail: emre.aydin@stud.vdu.lt
ORCID ID: 0009-0009-2944-504X

dren's rights and the ban on child labor, including conventions by the ILO, significant problems still remain. While the legal framework of the country can boast a far-reaching scope, it yet suffers from large deficiencies in effective mechanisms of enforcement, particularly in rural areas and in informal sectors. Moreover, poverty and a lack of access to education push children, especially from poor families, into work. These factors underline the need for more robust laws and enforcement strategies to address root causes and perpetuation of child labor.

Purpose of the Study. The purpose of this study is to provide a comprehensive analysis of Turkey's child labor laws, exploring the alignment of these laws with international standards and assessing areas where Turkey can strengthen its legislation and enforcement mechanisms. Moreover, this study compares Turkish child labor legislation with that of other countries, such as the EU, Spain, and the United States of America, in an attempt to provide some recommendations that will facilitate policy improvement.

Objectives of the Research. In line with the above, the specific research has been designed with a view to attaining three significant targets comprehensively while addressing child labor in Turkey:

1) The purpose is to review the existing laws and policies related to child labor, pointing out strengths and weaknesses within the Turkish legislation framework. 2) While it does not include an analysis of the effectiveness of its child labor laws, a comparative study will be made with legal frameworks from selected countries, namely EU, Spain, and the United States of America, which have laid down policies against child labor. 3) The expert analysis will, therefore, result in proposed legislative amendments with regards to strengthening the child labor protection of Turkey, with emphasis on compliance with international standards and effective enforcement mechanisms.

Methodology. The approach adopted for the research is multi-faceted in nature in that it synthesizes a review of relevant academic literature, legal documents, and statistical reports. Initial extended literature review regarding both Turkish and international sources was carried out in order to provide the foundational understanding of child labor and the underlying legal frameworks.

Academic literature on child labor, child welfare, and labor law forms the basis of this research. These include studies on the socio-economic drivers of child labor in Turkey, comparative analyses of international labor laws, and historical accounts related to child labor legislation. Central to this study are the in-depth analyses of Turkish child labor laws-particularly, the Turkish Labor Law, No. 4857, and its connected regulations with respect to the practice of child labor, age limits, and conditions for employment. The assessment further extends to the Constitution of Turkey, the Law on Primary Education, and other related secondary legislation/circulars.

To obtain a comparative overview, the research provides an examination of child-labor laws in jurisdictions like EU, Spain, and the United States, each being proactive in matters concerning child labor. This comparison is done with the purpose of trying to find the best practices that could be instituted in the Turkish context. The study has only chosen the legal and socio-economic aspects of child labor, and it does not entail primary data collection through surveying or interviewing. Instead, the research depends on secondary data sources, which may undermine the latitude of coverage for coverage that pertains to the study with respect to real-time enforcement outcomes or societal perceptions about child labor in Turkey.

1. Definition of Child Labor

The International Labour Organization (ILO) defines the term as «work that deprives children of their childhood, their potential, and their dignity and that is harmful to physical and mental development.» It refers to work that:

• is mentally, physically, socially or morally dangerous and harmful to children; and/or
• interferes with their schooling by: depriving them of an opportunity to attend school; obliging them to leave school prematurely; or requiring them to attempt to combine school attendance with excessively long and heavy work.

Whether or not certain types of «work» can be referred to as «child labour» depends on the age of the child, the type and hours of work carried out, the conditions under which it is carried out, and the objectives pursued by individual countries. The answer varies from country to country, as well as among sectors within countries (The International Labour Organization (ILO)).

Child labour means work which, by its nature or the circumstances in which it is carried out, is harmful to a child's health, safety or morals. Contrary to activities enhancing development for children–for instance, allowing them to participate in light housework, or taking up employment during holidays–official child labor has negative impacts on their health, safety, and moral development.

© Dalia, Perkumienė, Emre, Aydin, 2024

In their most malignant forms, child labour can take the form of slavery or practices akin to slavery, including the sale and trafficking of children. In other places, children may be exceedingly made to join armed conflict, be used in the production and trafficking of drugs, or even offered into prostitution (Unicef).

Other international frameworks develop further the legal stand on child labor, emphasizing protection against work that is exploitative. According to Article 32 of the UNCRC, a child has the right to protection from work likely to be hazardous or interfere with the child's education or health. Within the context of Turkish law, child labor is defined and subject to several legal frameworks, essentially consisting of Labor Law No. 4857 and the Regulation on the Procedures and Principles of Employing Child and Young Workers.

Key Definitions and Provisions. Minimum Working Age: According to Labour Law No. 4857, for Turkey, the minimum age for employment shall be 15 years. The law provides an exception by allowing children between the ages of 14 and 15 years to do light work which does not interfere with their education, health, or overall development, as stated under Article 71. This is in close relation with international standards set to keep children off hazardous work and ensure that work does not interfere with their schooling.

Light Work: For a child to be involved in «light work,» according to the definition by the law in Turkey, it is an employment which will not be prejudicial in his health, whether physical or mental, and shall not interfere with his studies. According to Article 71 of Labour Law: Children who have completed 14 years of age are allowed to do light work except in the establishments covered under this Act, assist in nonhazardous family businesses, or do part-time works without exceeding prescribed total daily or weekly hours.

The employment ban in dangerous industries or occupations seen to jeopardize the health and safety of a worker below 18 years of age, under Article 85 of the Labor Law, prohibits. In addition, limitations are made from participating in works using heavy machinery, dangerous chemicals, or prolonged physical exertion common among young workers.

Education and Vocational Training: The Regulation on the Procedures and Principles of Employing Child and Young Workers' (2004) allows children and young workers to be employed in work that supports their education or vocational training. The regulation provides that work of young workers (15-18 age group) shall not interfere with their schooling (Labor Law No. 4857). It is important to understand what defines a 'child laborer' in order to have proper legislation and policies that protect children from exploitation, but at the same time allow them proper work experiences. Yet, these definitions also do vary between countries due to socio-economic, cultural, and legal contexts.

2. Social and Economic Factors Influencing Child Labor

Social Factors Influencing Child Labor. In Turkey, the existing social-cultural context acts as a predisposing factor for most of the children who are engaged in economic activities. Traditional family systems, conservatism and gender roles have placed many children in the labor market.

Cultural Norms and Gender: As noted by Dildar (2015) and Göksel (2013), the cultural values observed in a patriarchal setting denote that there are very few females participating in the labor force, and this promotes child labor. Almost all regions within Turkey expect full compliance to the patterns of gender roles whereby men are expected to earn incomes, mostly boys of school age, while women take care of the house. As a result, children primarily bear the financial responsibility, especially in poor families with low adult wages. Furthermore, Göksel (2013) emphasizes that this is most pronounced in the marginal areas where sociocultural attitudes are very conservative and hence child labor is viewed as an acceptable means for the family to economically function.

Impact of Child Marriage on Child Labor: Yüksel-Kaptanoğlu, Ergöçmen & Koç (2014) grow anxieties over the micro phenomenon of child marriage prevalent in Turkey as it promotes entry into waged work for girls. The report also shows that the phenomenon of child marriage often leads to school dropouts for girls and younger women that are forced by circumstances to get into roles much beyond their age. Most of the time, as grown-up duties pile up, younger boys and girls or other children within the house may have to work in order to provide financial support to the family. This aspect leads to deterioration in educational standards among families and serves a reinforcing mechanism for perpetuation of child labor.

Inadequate Social Welfare Systems: Institutional Childcare Kumar, (2014) outlines the lack and inadequacy of social services like institutional childcare/ early childhood education as a few existing limits of state funding resulting into increased depend-

ence of families in search for other care alternatives. Children may take on caring for younger siblings, or looking for some means of making money. Another possibility is that the relatively low level of government assistance in childcare services, especially in Turkey, when compared to other almost all OECD countries, makes it difficult for very earners and promotes tendencies for child labour to exist.

Further, Varol (2017) considers the effects of rising education levels on the probabilities of being in the labour force in Turkey and draws attention to differences between men and women. One major factor is poverty that leads many children especially girls, to work rather than go to school. In the same vein, Dildar (2015) researched into this area and noted that limited participation of women in the delivery of labor services forces many women to stay at home, which indirectly leads to more child labor as the family relies on children for economic sustenance.

Economic Factors Influencing Child Labor. Direct economic factors influence child labor in Turkey, including family poverty, limited female employment opportunities, and insufficient access to education, all of which make child labor a survival strategy for low-income families.

Families in poverty and economic distress: In a study, Edmonds (2015) has stated that poverty is the most important factor explaining the incidence of child labor in poor countries such as Turkey. There are also claims by some economists that families are generally in economic distress which is why people resort to child labor. Memiş and Kızılırmak (2013) recognize that the family-centered economic system existing in stamped m, particularly in the countryside of America, conceals a lot of risks for families thus forcing them to include children in the work. In the informal economy which mostly comprises low-paying jobs without any regulatory measures to protect workers, children tend to work at a low cost for cheap labor thus making it almost impossible to regulate or restrict child labor.

Low Feminine Labor Participation Rate and Its Bearing on Child Labor: Varol (2017) and Erten & Keskin (2018 discuss one of the reasons, which has a drastic effect on children among others, the low female workforce participation in the MENA region. This is so because, in most cultures, if the women in a household do not work either due to cultural or economic reasons, children have to work in order to contribute to the family income. According to Varol, (2017) there are types of families where there are no women earning a living, thus most of them rely on their children's income, more so in the type of families that do not have outside help. Erten & Keskin (2018) pointed out that lack of education and its attendant poverty enhances child domestic labor, bringing the attention to young families and the burdens imposed upon them financially.

Access to and Quality of Education: It is reported that the quality of education available to the populace is determined by region as well as one's economic status in Turkey. The authors note that as a result of poor educational infrastructure in the case of very poor regions, children end up going to work rather than attending schools; thus, cycles of poverty and low social mobility are reinforced (İlkkaracan et al., 2015). Educators hold that access to education is one of the important factors in the fight against child labor if this will ease the economic burden on the families that depend on children's income (Tansel, 2001).

Labor Market Structure and Child Labor Demand: The case of Child labor is more pronounced in the informal and low-skilled labor sectors in Turkey due to the nature of her labor market. In some labor-intensive industries like agriculture and in enterprises that involve the whole family, children are easily found engaged in cheap unregulated work. Şener (2011) argues that, children, in particular, labor is encouraged in small family businesses because they are considered helpful and in fact, this encourages child labor. Therefore the use of informal channels in recruiting children for work expedites the linkage between the structure of the economy in Turkey and the societal acceptability of children helping the family by working.

Intersections of Social and Economic Factors: Social and economic factors affecting child labor in Turkey are deeply intertwined. Cultural expectations reinforce economic limitations, and vice versa. For example, in regions where patriarchal norms limit women's participation in the workforce, economic burdens fall on children. Similarly, economic hardships may push families toward traditional practices, such as early marriage, that perpetuate child labor. İlkkaracan et al. (2015) emphasize this interdependency, noting that Turkey's reliance on family structures rather than public support for childcare increases the likelihood of child labor.

3. Current Legislation on Child Labor in Turkey.

Child Labor Legislation: An Overview. The Turkish legal framework has put in place a number of regulations over time with the aim of protecting children from the vice of child labour, and has even included those organizations and standards cre-

© Dalia, Perkumienė, Emre, Aydin, 2024

ated specifically for that purpose, such as the ILO (International Labour Organisation). The establishment Of Child Labor and Employment in Turkey is primarily guided by the Constitution of the Republic of Turkey 1982, Turkish Labour Act (2003), Law of Occupational Health and Safety (2012) and numerous changes made to Turkish Criminal Code which all tend to aim in prohibition and control of child labour for instance.

Hindman (2014) argues that there is legislative compliance with ILO conventions in the area of prohibition of employment of children below the age of 15 in any sectors, and 18 in case of work considered hazardous. The Labor Law No. 4857 stipulates that certain age limitations shall apply and permit employment of minors aged 14 – 15 years only in light work and non-hazardous work under a close supervision. This law corresponds with Article 50 of the Constitution of the Republic of Turkey where children are to be protected from being exploited.

Recent Revisions and Defensive Actions. Recent amendments have aimed to enhance the existing provisions about child labor contained in the Turkish Labor Law. İçduygu and Şimşek (2016) elaborate on the changes in Turkish policies triggered by the social problems including the radical increase in the number of Syrian refugees resulting in new problems with the enforcement of child labor. The researchers recommend Law 6458 on Foreigners and International Protection, which requires the provision of educational opportunities and limits the child labor among the refugee population. Nevertheless, they point out that enforcement problems continue to exist especially in the informal sector where a lot of Syrian and other child refugees face adverse circumstances due to lack of regulation and poverty.

In Turkey's wider welfare regime, Euğra and Keyder (2013) assess the implications on child labor. They contend that there are laws that outlaw children working in Turkey, but it does not address the social issues, like poverty and lack of services, that give rise to it, due to the Turkish system of social assistance. This helps to explain why child labor persists especially in the rural and depressed economic areas.

The Influx of Refugees and Gaps in the Legislative Framework. With more than three million Syrians living in Turkey, it is no exaggeration to state that the true extent of Turkey as the Syrian refugees' host country is unparalleled. These numbers haven't come without pressure to the fellow host nation's market and welfare systems which has also resulted in composite set of challenges including pro-legislation and social concerns geared towards child protection. Koca (2016) traces out the legal standing of the Syrian refugee children where in particular, the author observes that while there is a legal provision in Turkey on the accessibility of education, implementation in respect with the eradication of the worst forms of child labor within such population is difficult. Attempts have been made to revise Turkish labor codes to reflect the existence of some level of migration; however, these alterations tend to be 'child centered' – as in most refugee children in Turkey are shoehorned into various informal economic activities such as agriculture, textile and small scale factories. Crul et al. (2019) further this argument and assert that strategies employed in Turkey to assimilate Syrian children into the normal school system, plays a critical role in addressing the issues of child labor. However, there are factors such as language barriers, lack of materials, and socio-economic conditions that make these families work fast to earn and not focus on the education of the children for long term.

External Efficacy and Enforcement. On the example of Turkey, the efforts of local legislatures concerning the child labor law may also be seen as a response to the international treaties, which the country seems to be bent to follow. Güneş (2015) analyses how Turkey has been compliant with ILO conventions on least age for employment and prohibition of hazardous work to children, which suggests that Turkey is progressing in its efforts of harmonizing national labor policy with existing standards. However, this concern has more to do with enforcement which continues to be a challenge as the informal economy, which includes employment opportunities that in most cases the law does not reach in the concern of child labor issues, especially in areas where poverty levels are high.

Prohibitions and Informal Employment. There are also major factors inhibiting the fight against child labor in Turkey, which include the lack of policing of labor laws in the informal sector. Del Carpio and Wagner (2015) note that Turkish law is descriptive and since many children work for unregistered family businesses or in agriculture, an area that is hard to regulate. They point out the need for more effective monitoring and greater government active participation in those industries which are still not controlled by the present laws against child labor.

Education Driven Solutions. Most research works recognize the importance of compulsory edu-

cation in addressing child labor as a legal tool. Erten and Keskin (2018) argue that in Turkey, child labor rates have been reduced due to the increase of compulsory schooling ages from five to eight years since children are compelled legally to remain in school until they are teenagers. However, challenges remain, especially for those families living on the margin, as effort may be made to earn money rather than letting a child attend school. This, in theory, reduces the amount of child labor, but its practical application does not work in regions where the child is an economic unit in the family, and there is an expectation for children to earn money for the family.

The analysis of the available literature pertaining to development of present-day child labor laws in Turkey reveals that there is an adequate legal framework in place as per the international benchmarks, however there remains the issue of enforcement. The informal nature of employment, the economic challenges facing the lower classes, and the presence of displaced people all make it difficult to implement such law and exacerbate the condition of child labor. There is clear evidence of emerging child labor prevention strategies in terms of revising laws and guidelines in Turkey, but these need to be more in number and with better efficacy in order to combat the growing culpability.

4. International Comparisons

The International Labour Organisation has laid down basic principles on child protection as shown in various conventions and this includes Convention No. 138 regarding the minimum age for employment and Convention No. 182 on worst forms of child labor. Even though these are international commitments and standards, the degree of implementation and enforcement differs from one state to another depending on the local economic forces, social culture, and the capacity or ability of the administration to regulate that particular economic activity. This part looks at the child labor index and legislation in Turkey, the United States, the European Union, Spain, and in other countries along with their regional characteristics.

Turkey: Legal Framework and Challenges. Turkey has made considerable progress regarding the alignment of its child labor legislative framework with that of ILO standards. Turkish labor law No. 4857 bans employment of children under the age of 15 years and further prohibits any form of hazardous employment for children under the age of 18 years. Unfortunately, most of the laws tend to be more on paper than practical, especially looking at the large informal sector. As noted by İçduygu and Şimşek (2016), the law enforcement in Turkey has faced serious difficulties owing to the influx of over three million Syrian refugees and the fact that most of the refugee children work within the country's agricultural and petty industry sectors. Turkey's system, on the other hand, is unlike those developed countries owing to the economic dynamics that constrain the implementation of labor laws in industries where child labor is rampant.

United States. With respect to child labor laws, all 50 states in the USA can be said to be governed primarily by the Fair Labor Standards Act (FLSA) and its provisions, which denies employment of persons under the age of 14 years even in non-hazardous work, limits this category of work to those aged above 14 years but below 18 years and imposes a total ban on employment within hazardous work placements to those below 18 years of age, and older than 16 years. However, Menjívar and Perreira (2019) bring to light the glaring exceptions in the agricultural sector, where the minimum age of employment could be as low as 12 on condition that there is news of consent from the parents. This concession is quite fundamentally propelled by the lobbying politics of the agricultural sector and is reflective of particular social stratification in the United States. Moreover, Hindman (2014) notes that while laws in the United States are generous in curbing the menace of child labor, the practice is still rampant and mostly goes unpunished in the countryside; such labor is largely engaged in agriculture.

European Union. The European Union has also adopted Directive 94/33/EC, which stipulates that the minimum age for employment is 15 and no persons under the age of 18 are permitted to engage in dangerous work. Nevertheless, States could adopt the directive in a cavalier manner due to its permissive nature and as a result, child labor practices differ from one country to the next (Brazier, 2017). In this regard, while Spain is an EU member, the economy governs a fair and strictly EU compliance in the formal sector, and ensures its high levels of non-compliance deterrents (Hammer et al. 2015). Rather in countries that have a high proportion of the population working in the informal economy such as, for example, Romania and Bulgaria children from poor families are often working as they help increase the household income, while implementation of the regulation is not so effective. It is discussed by Crul et al. (2019) that the countries of the EU historically known to incorporate a lot of migrants in their economies such

© Dalia, Perkumienė, Emre, Aydin, 2024

as Spain are now undergoing demographic changes, where the rate of excess child labor of migrants' children has increased owing to poverty.

Spain. Spain is compliant with the EU policy concerning child labor, where there are proper laws against the employment of anybody who is less than sixteen years of age, and especially prohibiting working in risky jobs (Hammer et al., 2015). Social assistance, as well as overzealous regulation in Spain has ensured almost none if any child labor practiced in Spain as compared to other Countries in Southern Europe. Also, Crul et al. (2019) observe that in Spain, when it comes to child labor, migrant communities, especially those originating from North Africa and Eastern Europe, are more prone to informal children working. Often, economic pressure within these communities forces children to work, especially in unskilled labor sectors like agriculture or building, which is hard to police.

Regional Compliance and Enforcement

India and China: It is important to view the issue of child labor in China and India in the context of the two countries' immeasurable informal economic sectors. Weiner (2021) notes that although India has passed many laws against childhood employment over the years, the problem persists because such laws are barely enforced, especially in rural areas and certain sectors of the economy such as textiles and agriculture, where the practice is often seen as socially acceptable. Likewise, Bartley (2018) portrays the issue of child labor in China, and remarks that even though there are laws on paper, enforcement is not effective in many areas including family business and small scale industries where children are allowed to work without contracts.

Latin America: Countries within the region such as Brazil and Mexico are prone to differences in child labor tendencies. Bartosch et al. (2020) state that education programs that economically motivate families like Brazil's Bolsa Família program have helped reduce child labor practices. On the other hand, Mexico, just like many other countries, has a significant problem attributed to poverty levels and a large informal economy that makes it hard to enforce boundaries. The results indicate that child labor is an issue that all the Latin American states are addressing; however, realities of the context especially economic factors create lack of adherence to policies, especially in the countryside (Abbott & Snidal, 2021).

Africa: As for Africa facts and figures about child labor in sub-Saharan countries in particular, are some of the worst in the world, particularly due to tensions that sometimes compel them to go to work. In relation to that, Haufler (2013) observes that although ILO child labor prohibition conventions have been acceded to by countries like Ghana and Kenya, political will is lacking due to poor infrastructure and capacity. Gereffi and Lee (2016) refer to child labor widely found in farming, especially the cocoa industry in the western part of Africa where stringent enforcement capabilities are barely existent and economic activities rely on children performing household tasks.

Comparative Analysis of Enforcement Strategies. Role of Social Welfare Systems: Several studies have demonstrated how strong social welfare systems contribute to the reduction of child labor by ensuring economic assistance to poor families. Child labor laws and their enforcement differ within the United States and Turkey's agricultural labor economies. Employment regulations are not fully imposed in the farming sector of America and Turkey for different reasons including policies exclusions and social factors. On the contrary, countries such as Spain and those in the EU have wide ranging family support systems which reduce the need for families to depend on children's income, thus lowering their employment rate in the child labor sector (Van Bueren, 2021).

Migrant and Refugee Influences: It is essential to highlight that the presence of migrant and refugee populations can complicate efforts to enforce child labor laws. İçduygu and Şimşek (2016) point to economic difficulty as one of the reasons why supervision of enforced child labor is almost non-existent in Turkey, especially in the case of children doing informal work for which there are no legal safeguards. Likewise, in Spain, enforcement of child labor provisions in the migrant population is reported to be a challenge as well due to high levels of poverty, and low levels of access of such migrants into the 'formal' jobs (Abbott & Snidal, 2021).

Agricultural Exemptions and Informal Economy Gaps: Child labor exemptions relating to agriculture seem to be prevalent in most countries with significant farming activities such the US and Turkey. As Locke et al. (2013) explain the issue of agricultural exceptions promotes child labor in the U.S., for instance, enabling children to start w orking at a very tender age. This sectoral exemption reflects the call for harmonization of enforcement at a global level for those industries which have a high level of informal work such as in this case (Trebilcock & Kirton, 2017).

Conclusion. This research paper devotes a lot of attention to the topic of child labor in Turkey by identifying the social, economic and legal contingencies sustaining child labor in Turkey. Although child labor in Turkey is a ever-emerging problem, because of the purging of almost all the child labour laws and the passing of Labor Law No. 4857 and the Regulation on the Procedures and Principles of Employing Child and Young Workers, many changes have been made in Turkey. Social and economic reasons like poverty infrastructure and high rate of enrollment in education among others compel children to work particularly in the informal sectors such as agriculture and small family owned businesses. Although quite a number of laws addressing the issue of child abuse and other forms of violence against children have been developed in Turkey, issues of implementation particularly in the rural areas end up proving difficult especially with regards to the poor communities where there are refugees from places like Syria and working is out of the law restrains.

The other side of the analysis indicates that the level of child labor in Turkey is a challenge in a sense that it does have differences which are not found in the United States and developed European countries such as Spain. Since Turkey's law is in principle compliant with the ILO conventions, the implementation is limited by the prevailing socio economic conditions and the presence of a large migrant and refugee population. In Spain due to provision of comprehensive social services which includes putting an economic safety net for families, the incidence of child labor is lowest, verging on near non existence. Yet even in the US this acceptance of child labor remains in practice by legal loopholes in agri-business where the latter is a household sector within which child labor is constructively accepted. This shows that there are structural problems even within developed countries concerning the implementation of child labor prohibitions.

The research emphasizes that in Turkey, combating child labor is not merely a matter of legislative reform. There is a pressing need for economic and social reform. In order for any real transformation to take place, support for low-income families as well as educational provision to all children, including those within refugee communities, better enforcement of the law in the informal sector, and finally enhancing the social welfare system in Turkey are some of the primary measures to be put in place. It is also necessary to deal with specific societal expectations, such as the divisions of gender roles within families, that subtly endorse child labor.

In order to address the concerns mentioned, Turkish authorities should not only step up enforcement of the existing laws but consider also social measures that will help shift the economic burden from the parents. Through the use of specialized educational programs and providing job opportunities to previously disadvantaged groups, the underlying conditions allowing the existence of child work within Turkey can be dealt with more effectively in accordance with international practice. Such findings would not only safeguard children but also help in the overall social and economic growth of Turkey by interrupting a cycle of poverty that leads to child labor from one generation to another.

References

Abbott, K. W., & Snidal, D. (2021). Strengthening international regulation through transnational new governance: Overcoming the orchestration deficit. Taylor & Francis.

Bartley, T. (2018). Rules without rights: Land, labor, and private authority in the global economy. Cambridge University Press.

Bartosch, J., Jackson, G., Avetisyan, E., et al. (2020). Mandatory non-financial disclosure and its influence on CSR: An international comparison. Journal of Business Ethics, 171, 3-27.

Brazier, C. (2017). Building the Future: Children and the Sustainable Development Goals in Rich Countries. ERIC.

Buğra, A., & Keyder, Ç. (2013). New poverty and the changing welfare regime of Turkey. Research in Labor Economics, 36, 5-25.

Crul, M., Lelie, F., Biner, Ö., et al. (2019). How different policies and school systems affect the inclusion of Syrian refugee children in Sweden, Germany, Greece, Lebanon, and Turkey. Comparative Migration Studies, 7(1), 1-15.

Del Carpio, X. V., & Wagner, M. C. (2015). The impact of Syrian refugees on the Turkish labor market. World Bank Policy Research Working Paper.

Dildar, Y. (2015). Patriarchal norms, religion, and female labor supply: Evidence from Turkey. World Development, 76, 40-61.

Edmonds, E. V. (2015). Economic growth and child labor in low-income economies. IZA Journal of Labor & Development, 4(1), 1-25.

© Dalia, Perkumienė, Emre, Aydin, 2024

Erten, B., & Keskin, P. (2018). For better or for worse? Education and the prevalence of domestic violence in Turkey. American Economic Journal: Applied Economics, 10(1), 1-41.

Gereffi, G., & Lee, J. (2016). Economic and social upgrading in global value chains and industrial clusters: Why governance matters. Journal of Business Ethics, 144, 23-36.

Göksel, İ. (2013). Female labor force participation in Turkey: The role of conservatism. Economic Research Forum.

Güneş, P. M. (2015). The role of maternal education in child health: Evidence from a compulsory schooling law. Economics of Education Review, 47, 1-16.

Hammer, B., Prskawetz, A., & Freund, I. (2015). Production activities and economic dependency by age and gender in Europe: A cross-country comparison. Journal of the Economics of Ageing, 6, 83-97.

Haufler, V. (2013). A public role for the private sector: Industry self-regulation in a global economy. Cambridge University Press.

Hindman, H. D. (2014). The World of Child Labor: An Historical and Regional Survey. New York, NY: Routledge.

İçduygu, A., & Şimşek, D. (2016). Syrian refugees in Turkey: Towards integration policies. Turkish Policy Quarterly, 15(3), 59-69.

İlkkaracan, İ., Kim, K., & Kaya, T. (2015). The impact of public investment in social care services on employment, gender equality, and poverty: The Turkish case. Levy Economics Institute of Bard College.

K Koca, B. T. (2016). Syrian refugees in Turkey: From «guests» to «enemies»? New Perspectives on Turkey, 54, 55-75.

Locke, R. M., Rissing, B. A., & Pal, T. (2013). Complements or substitutes? Private codes, state regulation and the enforcement of labor standards in global supply chains. British Journal of Industrial Relations, 51(3), 519-552.

Memiş, E., & Kızılırmak, B. (2013). Poverty and intra-household distribution of work time in Turkey. Research in Labor Economics, 38, 167-196.

Menjívar, C., & Perreira, K. M. (2019). Undocumented and unaccompanied: Children of migration in the European Union and the United States. Journal of Ethnic and Migration Studies, 45(10), 1957-1973.

Şener, Ü. (2011). Challenges in female employment: A case study from Amasya. Journal of Labour Studies, 9(2), 57-78.

Tansel, A. (2001). Economic development and female labor force participation in Turkey: Time-series evidence and cross-province estimates. Economic Development and Cultural Change, 49(4), 711-734.

Trebilcock, M., & Kirton, J. (2017). Hard choices, soft law: Voluntary standards in global trade, environment, and social governance. Routledge.

Van Bueren, G. (2021). The international law on the rights of the child. Springer.

Varol, F. (2017). The determinants of labor force participation of women in Turkey: A binary logit analysis. Journal of History Culture and Art Research, 6(2), 92-108.

Weiner, M. (2021). The child and the state in India: Child labor and education policy in comparative perspective. Princeton University Press.

Yüksel-Kaptanoğlu, İ., Ergöçmen, B. A., & Koç, İ. (2014). Early marriage: Trends in Turkey, 1978-2008. Turkish Journal of Population Studies, 36, 3-26.

ДАЛЯ, ПЕРКУМЄНЕ – доцент, доктор,
Литовский інженерний університет прикладних наук,
Департамент ландшафтного проєктування і лісового господарства (Каунаський район, Литва)
E-mail: perkum@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0003-4072-3898.

ЕМРЕ АЙДІН – магістрант
Університету Вітаутаса Великого (Каунас, Литва)
E-mail: emre.aydin@stud.vdu.lt
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0009-2944-504X

ДИТЯЧА ПРАЦЯ В ТУРЕЧЧИНІ

Анотація

Актуальність теми. Дитяча праця є однією з тих нерозв'язних проблем світу, яка не в останню чергу зачіпає країни, що розвиваються, і країни з перехідною економікою, такі як Туреччина. Тисячі дітей переживають болісний досвід, працюючи в сільському господарстві, виробництві та будівництві в умовах, які заважають їхньому

фізичному, психічному та емоційному тілу розвиватися належним чином. Поширеність дитячої праці створює довгострокові наслідки для турецького суспільства щодо заохочення замкнутих кіл бідності та встановлення обмежень на рівень освіти, де прямі наслідки стають очевидними у перешкоджанні економічному та соціальному розвитку в Туреччині. **Постановка задачі**. Незважаючи на те, що Туреччина підписала кілька міжнародних конвенцій щодо прав дітей та заборони дитячої праці, включаючи конвенції МОП, значні проблеми все ще залишаються. Хоча законодавча база країни може похвалитися далекосяжними масштабами, вона все ж таки страждає від значних недоліків ефективних механізмів примусового виконання, особливо в сільській місцевості та в неформальному секторі. Крім того, бідність і відсутність доступу до освіти підштовхують дітей, особливо з бідних сімей, до роботи. Ці фактори підкреслюють потребу в більш надійних законах і стратегіях правозастосування для усунення корінних причин і збереження дитячої праці. Мета дослідження. Метою цього дослідження є всебічний аналіз законодавства Туреччини про дитячу працю, вивчення відповідності цих законів міжнародним стандартам та оцінка сфер, у яких Туреччина може посилити своє законодавство та механізми правозастосування. Крім того, у цьому дослідженні турецьке законодавство про дитячу працю порівнюється з законодавством інших країн, таких як ЄС, Іспанія та Сполучені Штати Америки, у спробі надати деякі рекомендації, які сприятимуть вдосконаленню політики. **Задачі дослідження**. Відповідно до вищезазначеного, конкретне дослідження було розроблено з метою всебічного досягнення трьох важливих цілей при вирішенні проблеми дитячої праці в Туреччині: 1) Мета полягає в тому, щоб переглянути існуючі закони та політику, пов'язані з дитячою працею, вказавши на сильні та слабкі сторони в рамках турецького законодавства. 2) Хоча він не включає аналіз ефективності законодавства про дитячу працю, буде проведено порівняльне дослідження з законодавчими рамками окремих країн, а саме ЄС, Іспанії та Сполучених Штатів Америки, які встановили політику проти дитячої праці. 3) Таким чином, результатом експертного аналізу стануть запропоновані законодавчі поправки щодо посилення захисту дитячої праці в Туреччині з акцентом на відповідність міжнародним стандартам та ефективним механізмам правозастосування. **Методологія.** Підхід, прийнятий для дослідження, має багатогранний характер, оскільки синтезує огляд відповідної наукової літератури, юридичних документів та статистичних звітів. Початковий розширений огляд літератури щодо турецьких та міжнародних джерел був проведений з метою надання базового розуміння дитячої праці та основних законодавчих рамок. Академічна література з питань дитячої праці, захисту дітей та трудового законодавства становить основу цього дослідження. До них належать дослідження соціально-економічних чинників дитячої праці в Туреччині, порівняльний аналіз міжнародного трудового законодавства та історичні звіти, пов'язані із законодавством про дитячу працю. Центральне місце в цьому дослідженні займає глибокий аналіз турецького законодавства про дитячу працю, зокрема, Закону про працю в Туреччині No 4857 та пов'язаних з ним нормативно-правових актів щодо практики дитячої праці, вікових обмежень та умов працевлаштування. Оцінка також поширюється на Конституцію Туреччини, Закон про початкову освіту та інші пов'язані вторинні законодавчі акти/циркуляри. Щоб отримати порівняльний огляд, дослідження надає огляд законодавства про дитячу працю в таких юрисдикціях, як ЄС, Іспанія та Сполучені Штати, кожна з яких є активною у питаннях, що стосуються дитячої праці. Це порівняння проводиться з метою пошуку найкращих практик, які можна було б запровадити в турецькому контексті. У дослідженні було обрано лише правові та соціально-економічні аспекти дитячої праці, і воно не передбачає збору первинних даних шляхом опитування чи інтерв'ювання. Натомість, дослідження залежить від вторинних джерел даних, що може підірвати широту охоплення питань, що стосуються дослідження, щодо результатів правозастосування в режимі реального часу або суспільного сприйняття дитячої праці в Туреччині.

Ключові слова: дитяча праця, турецьке законодавство, захист дітей**.**

© The Authors(s) 2024
This is an open access article under
The Creative Commons CC BY license

Received date 11.11.2024
Accepted date 27.11.2024
Published date 11.11. 2024

How to cite: **Dalia, Perkumienė, Emre, Aydin.** Child labor in Turkey. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2024. 21 (98). P. 183–192
doi https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-22

© Dalia, Perkumienė, Emre, Aydin, 2024

UDC 331.108.26:331.101.262](474.5)
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-23

COLLECTIVE LABOUR AGREEMENT AS A RESULT OF SOCIAL DIALOGUE IN FAVOREM PRINCIPLE CONTEXT: CASE OF LITHUANIA

ŠARŪNĖ, PADKAUSKIENĖ[1]
DALIA, PERKUMIENĖ[2]
GIEDRĖ, ADOMAVIČIENĖ [3]

Abstract

Contractual regulation of labour relations through collective agreements is one of the possibilities of social dialogue. In a collective agreement, the parties agree on conditions that are not regulated by laws or other normative acts, or which do not contradict them, and which do not worsen the situation of employees (*in favorem* (Lat.) – principle in favour of someone). Obligations, provisions, or conditions established in a collective agreement cannot worsen the situation of employees compared to that stipulated by employment contracts and laws. Such conditions that would worsen the employee's position are invalid. The provision of additional guarantees and rights to employees in a collective agreement almost always depends not only on the results of mutual negotiations, the activity of employer or employee representatives, but also on the financial situation of the enterprise or institution. The purpose of a collective agreement as a source of labour law is to promote the legal regulation of collective labour relations that benefits not only the employee but also the employer. Thus, social dialogue is an effective way to reconcile interests, overcome social challenges, and promote economic progress. The purpose of a collective bargaining agreement as a source of labor law is to facilitate the legal regulation of collective labor relations, which benefits not only the employee but also the employer. Thus, social dialogue is an effective way to reconcile interests, overcome social challenges, and promote economic progress. Problematic question. Why are relatively few collective bargaining agreements concluded in Lithuania, even though Lithuanian laws enshrine collective bargaining agreements on the principle of in favorem, which allows both parties to independently decide on the content of the agreement? The purpose of the article. To analyze the theoretical and practical aspects of a collective agreement as a result of social dialogue in the context of the in favorem principle. Research objectives. 1) To define the concept of social dialogue. 2) To analyze the concept and legal nature of collective bargaining agreements. 3) To reveal the peculiarities of the process of collective bargaining in determining the terms and conditions of collective agreements in the context of the in favorem principle. Research methodology. Analysis of legal acts – analysis of the concepts of social dialogue, collective bargaining, collective agreements; Analysis of scientific literature – analysis of scientific literature that reveals the specifics of collective labor relations; Comparative analysis – comparison of coverage of social dialogue in the EU countries; Generalization – formulation of conclusions. The effectiveness of a collective agreement as a source of labor legislation is evidenced by the quantity and quality of regulatory terms and conditions in a collective agreement. In order to encourage collective bargaining for the conclusion of collective agreements, the legislation of the Republic of Lithuania establishes only advisory legal provisions legitimizing the possibility of agreeing on legal provisions other than those provided for by laws. The freedom and opportunity granted by the legislator to determine the content of collective agreements and related issues implies comprehensive advantages of collective agreements. The content of a collective agreement should be evaluated on the basis of the principle of «for the benefit of» and applied to both parties to the collective agreement. A collective bargaining agreement not only facilitates agreements between employees and employers by providing clarity on labor and environmental issues, but also promotes social dialogue.

Key words: social dialogue, collective agreement, in favorem principle, Lithuanian law, benefits for employees, benefits for employers, labour law.

Introduction. ***Relevance of the topic.*** Social dialogue is one of the essential governance mechanisms and components of the European social model, as identified by the European Union (EU) institutions. The International Labour Organization (ILO) and the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) consider social dialogue to be a valuable tool for reducing societal tensions and developing policies suitable for a wide audience (International Labour Office, 2017). The organization Eurofound, which is the main institution assessing working conditions throughout the EU, emphasizes that social dialogue helps align the interests of employees and employers, ensuring economic competitiveness and social cohesion (Assessment of the Quality and Development of Social Dialogue in Lithuania, 2020). This type of communication

[1] University Kazimieras Simonavičius (Vilnius, Lithuania)
E-mail: sarune.padkauskiene@stud.ksu.lt
ORCID ID: https://orcid.org/ 0009-0009-2336-9445
[2] Lithuanian Engineering University of Applied Sciences (Kaunas District, Lithuania)
E-mail: perkum@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0003-4072-3898
[3] Lithuanian Engineering University of Applied Sciences (Kaunas, Lithuania)
E-mail: giedre.adomaviciene@lik.tech
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-4072-3898

creates conditions for both employee representatives and employers to seek a compromise that satisfies both parties. In this way, working conditions for employees are improved, business development is promoted, and competitiveness and productivity of enterprises are ensured.

The current situation in the Republic of Lithuania (hereinafter – LR) reveals that social dialogue between employee representatives and employers is progressing rather slowly. According to the LR Ministry of Social Security and Labour's study on the monitoring of collective agreements (2021), from October 16, 2017, to October 15, 2021, there were 338 valid collective agreements registered in Lithuania, applying to 309,000 employees, or roughly a quarter of the country's workforce. Notably, the data from the monitoring presentation of collective agreements (2021) shows that the coverage of collective agreements is rapidly changing: from 14.8% in 2019, to 21.03% in 2020, and 25% in 2021. It is evident that the legal regulation of collective labour relations is increasing, suggesting that more and more employees and employers understand and appreciate the benefits of collective agreements.

A Problematic Question. Why are relatively few collective agreements being concluded in Lithuania, even though Lithuanian laws enshrine collective agreements based on the in favorem principle allowing both parties to decide on the content of the agreement themselves?

The purpose of the article. To analyse the theoretical and practical aspects of the collective agreement as a result of social dialogue in the context of the in favorem principle.

Research objectives. 1) To reveal the concept of social dialogue. 2) To analyze the concept and legal nature of collective agreements. 3) To uncover the characteristics of the collective bargaining process in determining the conditions of collective agreements in the context of the in favorem principle.

Methodology of investigation. Analysis of legal acts – analyzing the concepts of social dialogue, collective bargaining, and collective agreements; analysis of scientific literature – analyzing scholarly literature revealing the specifics of collective labour relations; comparative analysis – comparing the coverage of social dialogue in EU countries; summarization – formulating conclusions.

1. Definition of Social Dialogue

Social dialogue is understood as a mutual understanding between parties and a search for compromises aimed at social justice, seeking to resolve emerging conflicts and challenges through peaceful collective bargaining. Progress in any area of public or private life occurs only when both parties engage in dialogue, discuss, share proposals, ideas, and demand changes. For a non-unidirectional discussion to take place, but rather a dialogue, both parties of the social dialogue must have a common goal and interest in changing the existing situation into one that is more favourable and beneficial for both.

In ILO reports (2013), social dialogue is defined as a process of consultations, all types of negotiations, and information sharing on aspects and issues of social and economic policy. The foundation of social dialogue is the common goal of the parties, which requires mutual trust and a joint problem-solving approach, as well as the cultivation of a culture of dialogue. It is also worth noting that social dialogue is a continuous and ongoing negotiation process necessary for making new decisions, hearing opinions, forming contracts, and determining individuals' responsibilities and duties. Continuity and uninterruptedness are necessary due to the foundation of social dialogue – the common goal of the parties; otherwise, it cannot be achieved.

According to the ILO's Sixth Conference Report (2013), social dialogue can be bipartite, occurring between employees and employers, whom the ILO refers to as social partners, or tripartite, involving representatives of governmental institutions. Tripartite social dialogue (in Lithuania – the Tripartite Council) brings together not only representatives of employers and employees but also the government to discuss laws, public policy, and other decision-making processes that affect the interests of employees and employers. Additionally, social dialogue can occur at the national, territorial, sectoral, or workplace levels. Thus, social dialogue at a certain level can take place as a bipartite process between employees and employers or unions and employers or their organizations, or as a tripartite process involving government institutions (see Figure 1).

It can be stated that there are positive changes in the field of social dialogue in Lithuania. However, as the assessment indicates, to see a more pronounced impact of social dialogue in the country, greater attention must be paid to empowering social partners and employee representatives. It is noteworthy that the representation of both employers and employees in Lithuania is among the lowest in the EU. According to the 2021 report on the development of social dialogue in municipalities and data

© Šarūnė, Padkauskienė, Dalia, Perkumienė, Giedrė, Adomavičienė, 2024

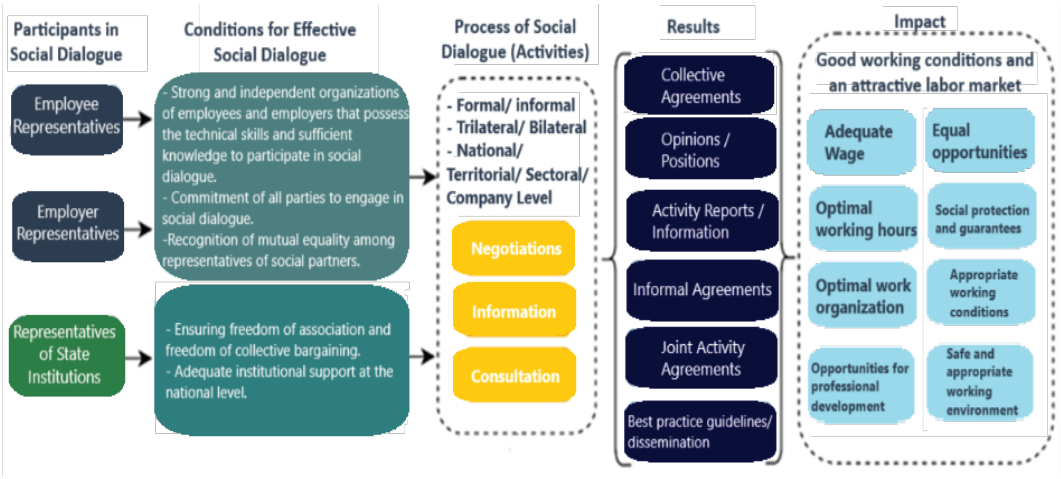

Fig. 1. Theoretical Model of Social Dialogue.

Source – 'Visionary Analytics.'

provided by the ILO in 2019, trade unions had only 89,600 members, accounting for just 7.1% of all employees in Lithuania. It is important to highlight that union membership is becoming more popular: according to Statistics Department data, in 2021, trade unions had 121,200 members. However, even such a level of representation results in limited employee representation, affecting their ability to participate in collective bargaining and form collective agreements.

Thus, social dialogue is understood as the collaboration between employers and employee representatives, which creates conditions for addressing work-related issues, disagreements, and seeking mutually satisfactory compromises. Although the growth of social dialogue each year suggests an increasing representation of employees, the knowledge, skills, and understanding of the benefits of social dialogue among the parties involved are crucial for ensuring mutual collaboration in addressing work-related issues. Nonetheless, the situation of social dialogue remains problematic concerning the number and coverage of collective agreements, as well as the representation of employees and employers.

2. The Concept and Legal Nature of Collective Agreements

As mentioned earlier, social dialogue is implemented in various forms. One of these forms is the initiation of collective bargaining, conducting negotiations, and the conclusion of collective agreements. Article 190 of the Labour Code of the Republic of Lithuania states that a collective agreement is a written agreement that establishes the rights, obligations, and responsibilities of the parties, created by trade unions, employers, and their organizations. According to the ILO's «Guidelines on Collective Bargaining,» a collective agreement is described as an effective instrument for regulating the work relations between employers and employees, as well as their associated relations. The ILO Recommendation No. 91 on «Collective Agreements» defines a collective agreement as «written agreements between an employer, a group of employers, an employers' organization, and employee organizations; if such organizations do not exist, it is an agreement between employees who are duly elected and authorized under the law.» Thus, a collective agreement is a written agreement between the employer and employee representatives or their organizations regarding wage conditions, organization of work, employee safety, rest, working hours, and all other social and economic conditions. In simple terms, it is a written agreement between the employer and employee representatives concerning work, social, and economic conditions, guarantees, the rights, duties, and responsibilities of the parties, which are not regulated by laws or other normative acts, or which do not contradict them and do not worsen the employees' position.

The primary sources of labour law are normative legal acts. Article 3, part 1 of the Labour Code of the Republic of Lithuania specifies the sources of labour law: «[...] the Constitution of the Republic of Lithuania, the Labour Code of the Republic of Lithuania, other laws regulating labour relations, European Union legislation, international treaties of the Republic of Lithuania, resolutions of the Government of the Republic of Lithuania, normative legal acts of other state institutions, collective

agreements, agreements between employers and work councils, and other local normative legal acts.» The legal norms established in the sources of labour law are universally binding general rules of conduct that regulate public labour relations. It can be argued that the sources of labour law are those legal acts that establish mutual rights and obligations, regulating the behaviour of both parties in the context of labour relations arising from employment contracts.

The legal nature of a collective agreement is dual. A collective agreement can be described as a normative agreement made between employees and the employer(s). A normative agreement is a specific type of legal act adopted through a contractual process, the content of which consists of legal norms; therefore, a collective agreement possesses characteristics of both a contract and a normative act. The normative part of the collective agreement (normative conditions) allows it to be classified as a normative act. The normative part of the collective agreement, like other legal norms, is created through a legislative process, establishing a general rule of conduct as a model of desired behaviour, fulfilling the purpose of legal norms – to serve as a means of legal regulation and, undoubtedly, to be formally defined.

A collective agreement, as a contractual legal normative act, is adopted in exercising the right to collective bargaining and encompasses mutual obligations of the parties. The principles of adopting a collective agreement include voluntariness and independence in binding obligations, equality of the parties, goodwill, respect for legitimate mutual interests, actual fulfilment of obligations, among others, as enshrined in the Labour Code of the Republic of Lithuania, which confirms the contractual nature of the collective agreement. Employees and employers, through their representatives, independently establish the structure and content of the collective agreement, considering the in favorem principle.

The Labour Code of the Republic of Lithuania not only establishes the concept of a collective agreement but also specifies the types of collective agreements and the parties involved. Article 191 of the Labour Code specifies the types of collective agreements: national (intersectoral), territorial, branch (service, production, professional), employer-level, and workplace-level (see Table 1). As noted by T. Davulis (2018), the parties to collective agreements (as established in Article 163 of the Labour Code of the Republic of Lithuania) correspond to the levels of social partnership. It is noteworthy that neither the employees themselves nor their collective can be parties to a collective agreement. Only trade unions can represent employees in concluding a collective agreement. Thus, a collective agreement is bilateral, meaning there are unequivocally only two parties to the collective agreement.

In scholarly literature (Krasauskas, 2009), the conditions of collective agreements are classified into: a) normative conditions; b) obligatory conditions; c) organizational conditions; d) informational conditions. Normative conditions are those that establish mandatory behavioral rules for employers and employees, falling within the legal regulation of a specific collective agreement. Obligatory conditions are those that specify the obligations of employers and employees that fall under the legal regulation of a particular collective agreement, which, upon the conclusion of the collective agreement, acquire the nature of a legal obligation and must be executed according to the terms set forth in the agreement. Organizational conditions establish the procedures for amending, reviewing, controlling the implementation of the collective agreement, addressing disputes regarding the application of the agreement, and liability for non-fulfillment of the agreement. Informational conditions typically repeat the provisions of relevant laws and serve the function of informing employees. Thus, it can be concluded that the collective agreement, due to its normative nature, is considered a source of labour law.

In the Green Paper «Modernizing Labour Law to Meet the Challenges of the 21st Century,» published by the European Commission in 2006, it is stated that collective agreements are no longer merely auxiliary tools meant to supplement working conditions defined by labour law norms. They are very important for specific circumstances in certain sectors and for adapting labour law principles to specific economic conditions. Given that collective agreements are unique sources of labour law–normative agreements–their significance is very high and indisputable. For this reason, collective agreements cannot be viewed as mere auxiliary tools in labour law. Therefore, collective agreements benefit not only employers and employees but can also be very advantageous for society as a whole, as they can create stable, socially robust relationships that ensure social peace, thereby fulfilling fundamental legal principles and societal needs.

It should be noted that, on one hand, a collective agreement is a normative agreement characterized by the establishment of normative provisions, that is, general rules. On the other hand, a collective

© Šarūnė, Padkauskienė, Dalia, Perkumienė, Giedrė, Adomavičienė, 2024

Table 1

Parties and Types of Collective Agreements

No.	Types of Collective Agreements	Parties to Collective Agreements
1.	National (intersectoral) collective agreement	One or more national trade union organizations on one side, and one or more national employers' organizations on the other side.
2.	Territorial collective agreement	One or more trade union organizations operating in that territory on one side, and one or more employers' organizations on the other side.
3.	Branch (production, service, professional) collective agreement	One or more branch trade union organizations on one side, and one or more corresponding branch employers' organizations on the other side. The branch collective agreement may be limited to a specific territory.
4.	Employer-level collective agreement	A trade union operating at the employer level and the employer. If multiple trade unions operate at the employer or workplace level, the employer-level or workplace-level collective agreement may be concluded by a trade union and the employer or by a joint representative of the trade unions and the employer.
5.	Workplace-level collective agreement	

Source: *Compiled by the author according to Articles 191 and 163 of the Labour Code of the Republic of Lithuania.*

agreement is a contract made by labour law subjects or their representatives, which is fully negotiated and establishes conditions for action or inaction that are acceptable to both parties. These principles not only demonstrate the contractual nature of the collective agreement but also represent the principles for its acceptance. Thus, each collective agreement is a normative agreement between the parties, equivalent to a particular type of legal source, which is adopted contractually, and whose content consists of legal norms. For this reason, it can be stated that a collective agreement has features of both a normative act and a contract and is regarded as an agreement between the parties.

In conclusion, the legal nature of the collective agreement is dual. On the one hand, a collective agreement is a normative legal act that establishes local legal norms that enhance social guarantees. On the other hand, it is a contract, an agreement between the relevant social partners. Thus, a collective agreement possesses features of both a normative legal act and a contract.

3. Collective Agreement as the Result of Implementing the In Favorem Principle in the Collective Bargaining Process

The I section of the ILO Convention No. 154 «Promoting Collective Bargaining» defines the concept of collective bargaining, stating that collective bargaining encompasses all types of negotiations between an employer, a group of employers, and one or more employers' organizations on one side, and one or more employees' organizations on the other side. Collective bargaining typically occurs at the initiative of employees or their representatives to negotiate the terms of a collective agreement and to form the agreement itself. It is noteworthy that collective bargaining can involve not only the establishment of terms for collective agreements but also a broader range of processes, including interest reconciliation and dispute resolution. Thus, the parties in collective labour relations negotiate their interests and resolve disputes through collective bargaining. It can be asserted that collective bargaining is a communication process aimed at a common goal–social peace.

The collective bargaining process aims to find a mutually acceptable solution through compromises from both sides, resulting in the formation of a collective agreement. Collective bargaining occurs in accordance with laws and the framework established by social partners. Due to the search for mutual compromises, collective bargaining is a peaceful and democratic process that benefits both parties involved. Only the entities specified by law may initiate, organize, and conduct collective bargaining, as well as determine the content of the collective agreement. In this process, the parties are equal and equivalent, making the subjects of collective labour relations legislative subjects. They participate in the process where a legal idea is formulated (a model of desired behaviour). This idea later becomes a legal norm, which is adopted and published. The final result of the legislation is a new legal norm.

In Lithuania, the laws minimally regulate collective bargaining between trade unions and employers or their organizations, as well as the formation of collective agreements. Regulation is established only in Articles 186-202 of the Labour Code of the Republic of Lithuania. As a result, more freedom is left to social partners, who can regulate the collective bargaining process themselves, guided by the principles set out in Article 161(2) of the Labour Code: equal-

ity of the parties, goodwill and respect for legitimate mutual interests, voluntariness and independence in making binding commitments, and actual performance of commitments. These principles not only help develop social dialogue, collective bargaining, and the process of forming collective agreements, but also facilitate the implementation of the bargaining mechanism, which is mandated for states in the Revised European Social Charter.

The process of preparing collective agreements is a distinctive legislative mechanism–it represents contractual legislation by employers and employees, which plays a crucial role in regulating labour legal relations. This contractual legislation involves only specific subjects of labour relations who are legally entitled to conduct collective bargaining and form collective agreements. Depending on the level at which collective bargaining occurs, according to the legal regulations established by the Labour Code, this right is held by trade unions or their organizations and the employer or their organizations. It is noteworthy that this legislative mechanism has a specific legislative procedure–collective bargaining, which is not only very important but also essential for forming the very collective agreements that regulate labour relations and working conditions agreed upon by both parties' free will. Therefore, the process of forming collective agreements between trade unions or their organizations and employers or their organizations is classified as contractual legislation.

Employee representation is understood as the relationship between the parties when acting in the interests of the represented, creating rights and obligations for the representatives. It should be noted that employee representatives include not only trade unions or federations of trade unions. According to Article 165(2) of the Labour Code, employee representation may also be conducted by a works council or an employee representative. However, Article 188(1) of the Labour Code establishes that only trade unions can represent employees in collective bargaining. As noted by the Constitutional Court (1999), the purpose of trade unions is to collectively defend not only their members but also all employees, as reflected in the conventions of the International Labour Organization ratified by Lithuania on June 23, 1994. For instance, Article 5 of the June 23, 1981 convention «Promoting Collective Bargaining» states that measures should be taken, tailored to the conditions of the respective country, to ensure that: a) the opportunities for collective bargaining are made available to all employers and all groups of employees in those sectors of activity to which this Convention applies; b) collective bargaining is gradually applied to all matters referred to in Article 2(a), (b), and (c) of this Convention (that is, determining terms of employment and conditions of work, regulating relations between employers and employees, and regulating relations between employers or their organizations and employees' organizations).

Thus, collective bargaining is a process aimed at finding a mutual compromise, resulting in the formation of a collective agreement. Neither the works council nor the employee representative has the right to represent employees in collective bargaining and the formation of collective agreements. Only trade unions or their organizations have this exclusive right. In order to form a collective agreement, collective bargaining is mandatory, and it is regarded as a primary stage in establishing the terms of the collective agreement. The parties to collective bargaining are equal and have equal opportunities to present their proposals and negotiate acceptable terms for the collective agreement. For this reason, the process of forming collective agreements is classified as contractual legislation between trade unions or their organizations and employers or their organizations. The preamble of the Labour Union Act of the Republic of Lithuania states that trade unions are voluntary, independent, and self-governing organizations that represent and defend the professional, labour, economic, and social rights and interests of employees. There is also a prohibition against employers or their authorized representatives obstructing entry into trade unions or hindering their activities, terminating them, or controlling them. When there is no trade union operating at the employer level, according to Article 188(3) of the Labour Code, a branch trade union may be authorized by a general meeting of the employer's employees to conduct collective bargaining at the employer level. Therefore, trade unions are independent organizations free from employer control, and only trade unions have the exclusive right to represent employees in collective bargaining for the formation of collective agreements.

Conclusions. Social dialogue is understood as the collaboration between employers and employee representatives, which creates conditions for addressing work-related issues, disagreements, and finding mutually satisfactory compromises. In Lithuania, the development of social dialogue is encouraged by providing as many opportunities as possible for the parties involved to regulate work-related relationships themselves. National and international legal

© Šarūnė, Padkauskienė, Dalia, Perkumienė, Giedrė, Adomavičienė, 2024

acts specify the forms of social dialogue: information and consultation, collective bargaining, collective agreements, and joint agreements. Social dialogue can be bilateral or trilateral, occurring at the national, territorial, sectoral, employer, or workplace level.

An analysis of the scientific literature and legal acts governing collective labour relations leads to the conclusion that the legal nature of collective agreements is dual. A collective agreement can be described as a normative agreement, which is a special type of legal source, established through a contractual method and consisting of legal norms. Therefore, a collective agreement possesses features of both a contract and a normative legal act. The parties to collective agreements have the freedom to determine the content of these agreements; however, this must be evaluated in favor of the principle that prohibits establishing worse conditions in collective agreements than those stipulated by laws and other normative legal acts. The in favor of principle in collective agreements applies to both employees and employers and cannot be directed solely at satisfying the interests of one party.

Collective bargaining is a method of protecting the interests of the parties, aiming to find a mutually acceptable solution through mutual agreements (concessions), taking into account the results of collective bargaining as a form of social dialogue. In collective bargaining, employee representatives seek more favorable terms for the establishment, modification, and termination of employment contracts, as well as the establishment of wages, working and rest times, and other conditions; employer representatives focus on issues such as reimbursement of training expenses, the ability to assign overtime work, and other matters related to additional benefits for employers.

Thus, the effectiveness of a collective agreement as a source of labour law is indicated by the number and quality of normative conditions in the collective agreement. To encourage collective bargaining for the formation of collective agreements, the laws of the Republic of Lithuania establish only advisory legal norms that legitimize the possibility of agreeing on different legal regulations than those provided for in the laws. The freedom granted by the legislator and the opportunity to determine the content of collective agreements and related issues imply the comprehensive benefits of collective agreements. The content of a collective agreement should be evaluated based on the in favor of principle and should be applicable to both parties of the collective agreement. A collective agreement not only facilitates agreements between employees and employers, providing clarity on employment activities and environmental issues but also promotes social dialogue.

References

Constitution of the Republic of Lithuania: Approved by the citizens of the Republic of Lithuania in the referendum on October 25, 1992: official text with amendments and additions effective until April 1, 2012. (2012). Vilnius: State Register Center.

Republic of Lithuania. (2016). Labour Code (Official Gazette, 2016-09-19, No. XII-2603). Consolidated version.

Republic of Lithuania. (2001). Profit Tax Law (Official Gazette, 2001, No. IX-675). Consolidated version.

Republic of Lithuania. (1991). Trade Union Law (Official Gazette, 1991, No. I-2018). Consolidated version.

Republic of Lithuania. (2017). Law on the Remuneration of Employees in State and Municipal Institutions and the Compensation for Members of Commissions (Official Gazette, 2017, No. XIII-198). Consolidated version.

Republic of Lithuania. (1992). Law on Public Service (Official Gazette, 1992, No. 66-2130). Consolidated version.

Republic of Lithuania. (2003). Law on the Approval of the Internal Service Statute (Official Gazette, 2003, No. IX-1538). Consolidated version.

European Parliament and Council. (2004). Directive 2002/14/EC on the establishment of a general framework for informing and consulting employees in the European Community (Special edition, 2004, No. 1).

International Labour Organization. (196). Convention No. 144 concerning Tripartite Consultations to Promote the Implementation of International Labour Standards (Official Gazette, 196, No. 30-739).

International Labour Organization. (1996). Convention No. 154 concerning the Promotion of Collective Bargaining (Official Gazette, 1996, No. 30-740).

International Labour Organization. (1996). Convention No. 87 concerning Freedom of Association and Protection of the Right to Organize (Official Gazette, 1996, No. 27-646).

International Labour Organization. (1996). Convention No. 98 concerning the Application of the Principles of the Right to Organize and to Bargain Collectively (Official Gazette, 1996, No. 28-674).

International Labour Organization. (1951). Recommendation No. 91 [Interactive]. Available online: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:R091 [last visited 2024-10-10].

Bakas, A., Papirtienė, D., Tomilinas, A., & Vasiliauskas, M. (2019). Explanatory Note on Legislative Drafts (Reg. No. XIIIP-3182- XIIIP-3184). Official Gazette, No. XIIIP-3182.

Dambrauskienė, G. (2005). Legal Foundations of Social Dialogue. Vilnius: Jurisprudencija.

Davulis, T. (2018). Commentary on the Labour Code of the Republic of Lithuania. Vilnius: State Register Center.

European Commission. (2023). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee, and the Committee of the Regions: Strengthening social dialogue in the European Union: harnessing its full potential for managing fair transitions. Brussels: COM.

International Labour Organization. (2013). International Labour Conference, 102nd Session [Interactive]. Available online: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_205955.pdf [last visited 2024-10-10].

International Labour Organization. (2017). [Interactive]. Available online: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/--publ/documents/publication/wcms_541211.pdf [last visited 2024-10-11].

International Labour Organization. Collective bargaining [Interactive]. Available online: https://labordoc.ilo.org/discovery/delivery/41ILO_INST:41ILO_V2/1248819570002676 [last visited 2024-10-12].

International Labour Organization. (n.d.). Social dialogue: Finding a common voice [Interactive]. Available online: https://www.ilo.org/public/english/dialogue/download/brochure.pdf [last visited 2024-10-10].

Krasauskas, R. (2009). Regulation of Labor Relations through Collective Agreements: Monograph. Vilnius: State Register Center.

Krasauskas, R. (2013). Collective Labour Law. Vilnius: Mykolas Romeris University.

Ministry of Social Security and Labour of the Republic of Lithuania. (2021). Presentation on Monitoring Collective Agreements.

Vaughan-Whitehead, D. C. (2003). The European Social Model and EU Enlargement. In D. C. Vaughan-Whitehead (Ed.), EU enlargement versus social Europe? The uncertain future of the European social model (pp. xx-xx). Cheltenham Northampton: Edward Elgar.

Assessment of the Quality and Development of Social Dialogue in Lithuania. (2020). [Interactive]. Available online: https://2014.esinvesticijos.lt/lt/dokumentai/socialinio-dialogo-kokybes-ir-pletros-lietuvoje-vertinimas [last visited 2024-10-12].

Development of Social Dialogue in Municipalities. (2021). Vilnius. [Interactive]. Available online: https://www.lsa.lt/wp-content/uploads/2022/05/Socialinio-dialogo-pletojimo-savivaldybese-metodika-2021.pdf [last visited 2024-10-10].

European Commission. (2006). Green Paper: Modernizing Labour Law to Meet the Challenges of the 21st Century. Brussels: COM.

ШАРУНЕ, ПАДКАУСКІЄНЕ – магістр,
Університету Казімераса Сімонавічюса (Вільнюс, Литва)
E-mail: sarune.padkauskiene@stud.ksu.lt
ORCID ID: 0009-0009-2336-9445

ДАЛЯ, ПЕРКУМЄНЕ – доктор наук,
доцент, Литовский інженерний університет прикладних наук,
Департамент ландшафтного проєктування і лісового господарства (Каунаський район, Литва)
E-mail: perkum@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-4072-3898

ГЕДРЕ, АДОМАВИЧЄНЕ – доктор наук,
доцент, Литовский інженерний університет прикладних наук (Каунас, Литва)
E-mail:giedre.adomaviciene@lik.tech
ORCID ID: 0000-0001-6506-3166

КОЛЕКТИВНИЙ ТРУДОВИЙ ДОГОВІР ЯК РЕЗУЛЬТАТ СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ В КОНТЕКСТІ ПРИНЦИПІВ ФАВОРЕМ: ПРИКЛАД ЛИТВИ

Abstract

Contractual regulation of labour relations through collective agreements is one of the possibilities of social dialogue. У колективному договорі сторони домовляються про умови, які не врегульовані законами чи іншими норматив-

© Šarūnė, Padkauskienė, Dalia, Perkumienė, Giedrė, Adomavičienė, 2024

ними актами, або які їм не суперечать і які не погіршують становище працівників (*in favorem* (лат.) – принцип на користь когось). Обов'язки, положення або умови, встановлені в колективному договорі, не можуть погіршувати становище працівників у порівнянні з тим, що передбачено трудовими договорами та законами. Такі умови, які б погіршували становище працівника, є неприпустимими. Надання додаткових гарантій і прав працівникам в колективному договорі практично завжди залежить не тільки від результатів взаємних переговорів, активності роботодавця або представників працівників, а й від фінансового становища підприємства або установи. Метою колективного договору як джерела трудового права є сприяння правовому регулюванню колективних трудових відносин, що приносить користь не тільки працівнику, а й роботодавцю. Таким чином, соціальний діалог є ефективним способом примирення інтересів, подолання соціальних викликів, сприяння економічному прогресу. Проблемне питання. Чому в Литві укладається відносно небагато колективних договорів, хоча литовські закони закріплюють колективні договори за принципом in favorem, що дозволяє обом сторонам самостійно вирішувати питання про зміст угоди? Мета статті. Проаналізувати теоретичні та практичні аспекти колективного договору як результату соціального діалогу в контексті принципу in favorem. Задачі дослідження. 1) Розкрити поняття соціального діалогу. 2) Проаналізувати поняття та правову природу колективних договорів. 3) Розкрити особливості процесу колективних переговорів при визначенні умов колективних договорів у контексті принципу «на користь». Методологія дослідження. Аналіз нормативно-правових актів – аналіз понять соціального діалогу, колективних переговорів, колективних договорів; аналіз наукової літератури – аналіз наукової літератури, що розкриває специфіку колективних трудових відносин; порівняльний аналіз – порівняння висвітлення соціального діалогу в країнах ЄС; Узагальнення – формулювання висновків. Про ефективність колективного договору як джерела трудового законодавства свідчить кількість і якість нормативних умов у колективному договорі. Для заохочення ведення колективних переговорів для укладення колективних договорів законодавством Литовської Республіки встановлюються лише консультативні правові норми, які легітимізують можливість узгодження інших правових норм, ніж ті, що передбачені законами. Надана законодавцем свобода і можливість визначати зміст колективних договорів і пов'язані з ними питання мають на увазі всебічні переваги колективних договорів. Зміст колективного договору повинен оцінюватися на основі принципу «на користь» і застосовуватися до обох сторін колективного договору. Колективний договір не лише сприяє встановленню угод між працівниками та роботодавцями, забезпечуючи ясність щодо трудової діяльності та екологічних питань, але й сприяє соціальному діалогу.

Ключові слова: соціальний діалог, колективний договір, принцип in favorem, литовське законодавство, пільги для працівників, пільги для роботодавців, трудове законодавство.

© The Authors(s) 2024
This is an open access article under
The Creative Commons CC BY license

Received date 11.10.2024
Accepted date 27.10.2024
Published date 11.11. 2024

How to cite: Šarūnė, Padkauskienė, Dalia, Perkumienė, Giedrė, Adomavičienė. Collective labour agreement as a result of social dialogue in favorem principle context: case of Lithuania. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2024. 21 (98). P. 193–201

doi https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-23

ФІЛОСОФІЯ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ
PHILOSOPHY OF ECONOMICS AND MANAGEMENT

УДК 331.108.2:658.3.018.2
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-24

МЕТОДИ КАР'ЄРНОГО РОЗВИТКУ СПІВРОБІТНИКІВ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ НА ПРОМИСЛОВОМУ ПІДПРИЄМСТВІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

ОЛЬГА, ВЕНГЕР[1]
ВІКТОР, ВЕНГЕР[2]
АНДРІЙ, ХОЛОДУЛІН[3]

Анотація

Актуальність. Актуальність теми дослідження визначається його значенням у сучасному суспільстві, де кар'єра стає однією з основних складових успіху. Підвищення по кар'єрним сходам є метою для багатьох людей, і при цьому важливо реалізувати свої кар'єрні орієнтації та активно працювати над професійним розвитком. У сучасному контексті кар'єрне зростання стало важливим показником особистісного розвитку, одним з ключових чинників покращення соціально-психологічного клімату в організаціях, а також підвищенням продуктивності праці та конкурентоспроможності. Розвиток кар'єри включає різноманітні етапи, моделі та мотивацію, які визначають шлях особистості в професійному житті. Важливо мати досвід, знання та навички в обраній сфері, а також налагоджувати професійні контакти. Основними складовими успішного бізнесу є турбота про команду, постійний професійний розвиток та безперервне професійне навчання, що забезпечує пропорційний і динамічний розвиток команди та індустріальну адаптацію, планування кар'єрного розвитку та можливість співробітників реалізувати себе і в якості фахівця своєї справи, і як особистість загалом. **Метою статті** є дослідження теоретичних підходів до управління кар'єрним розвитком співробітників на промисловому підприємстві та основних методів управління кар'єрою задля сталого розвитку підприємства. **Методологія дослідження** включає аналіз наукової літератури щодо основних теоретико-методологічних підходів формування кар'єрного розвитку; методи структурно-функціонального аналізу, системно-аналітичні методи, прогнозування і моделювання. Визначена мета дослідження та методологія роботи зумовили використання загальнонаукових методів: аналізу, синтезу, абстрагування, класифікації. Системний підхід дав змогу розглядати кар'єрний розвиток як невід'ємний елемент конкурентоспроможності підприємства**. Результат дослідження показав**, що однією зі стратегічних цілей сучасних українських підприємств та організацій має стати навчання менеджерів займатися власним розвитком та максимально ефективно управляти розвитком своїх підлеглих. Для цього необхідно створити систему кар'єрного розвитку та навчання менеджерів усіх рівнів, які повинні мати чітке розуміння стратегій, що реалізуються, в тому числі стратегії розвитку співробітників як ключового ресурсу організації. **Зроблено висновок**, що розвиток кар'єри виконує важливі функції в трудовому житті працівника. Він стимулює зростання трудової активності, прискорює процес переміщення персоналу, дозволяючи працівникові зайняти вищу соціальну позицію, а також сприяє підвищенню задоволеності своєю роботою. Реалістична перспектива просування базується на оцінці працівником існуючих умов для просування та його самооцінці можливостей. Крім того, зміна орієнтації кадрової політики, організації в бік переосмислення ролі та місця людини у сфері трудової діяльності підвищить її кадровий потенціал та змінить уявлення працівників про свою професійну ідентичність.

Ключові слова: кар'єра, кар'єрний розвиток, управління кар'єрою, управління персоналом, промислове підприємство, професійне зростання, менеджмент, індустрія 4.0, розвиток компетенцій.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Кар'єрний розвиток співробітників є важливою складовою системи управління персоналом на промисловому підприємстві. Ефективне управління кар'єрним зростанням дозволяє не лише підвищити мотивацію та професійну компетентність працівників, але й забезпечити стратегічний розвиток підприємства в умовах конкурентного ринку. У загальному

[1] Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)
E-mail: vengerolya14@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3758-7891
[2] Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)
E-mail: dmitriyvenger2010@gmail.com
ORCID iD: https://orcid.org/0009-0001-8322-8566
[3] Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)
E-mail: andrey@toolcentr.com.ua
ORCID iD: http://orcid.org/0009-0003-5838-4748

© Ольга, Венгер, Віктор, Венгер, Андрій, Холодулін, 2024

вигляді проблема полягає в пошуку, розробці та впровадженні ефективних методів кар'єрного розвитку, які є частиною сучасної системи управління персоналом. Це вимагає системного підходу до визначення ролі та значення кар'єрного розвитку для працівників і підприємства; аналізу існуючих методів кар'єрного розвитку в управлінській практиці промислових підприємств; виявлення викликів і бар'єрів, що заважають реалізації ефективної кар'єрної політики; формування сучасних методик і технологій для кар'єрного зростання, які враховують особливості промислового середовища, індивідуальні потреби співробітників та стратегічні цілі підприємства.

Таким чином, загальна постановка питання передбачає: систематизацію теоретичних підходів до кар'єрного розвитку персоналу; розробку моделей і методів управління кар'єрою співробітників; обґрунтування взаємозв'язку між розвитком кар'єри працівників та підвищенням ефективності діяльності промислового підприємства. Питання дослідження є актуальним у контексті сучасних викликів, пов'язаних зі швидким технологічним розвитком, змінами на ринку праці та необхідністю залучення та утримання кваліфікованих кадрів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Проблема кар'єрного розвитку співробітників у системі управління персоналом на промислових підприємствах є предметом численних наукових досліджень, які охоплюють як теоретичні аспекти, так і прикладні методики. Розв'язання цієї проблеми базується на працях українських та зарубіжних учених, які досліджують управління людськими ресурсами, мотивацію персоналу, організаційний розвиток та методи кар'єрного зростання.

Вагомий внесок у розвиток теорії управління кар'єрою зробили такі вчені, як: Г. Мінцберг (система управління та структура організацій); Д. Крейн і Р. Дафт (концепції розвитку персоналу і стратегічне управління людськими ресурсами); М. Армстронг (моделі управління персоналом, методи планування кар'єрного зростання); Е. Локк (мотивація працівників як фактор їхнього професійного розвитку). У цих дослідженнях обґрунтовано теоретичні засади розвитку кар'єри, визначено її роль у мотивації працівників і стійкому розвитку організації.

Методи та інструменти кар'єрного розвитку персоналу розвивали такі теоретики, як: Г. Беккер та його теорія «людського капіталу» наголошує на важливості інвестицій у розвиток знань і навичок працівників як головного ресурсу організації. П. Друкер (теорія ефективного менеджменту) підкреслює значення індивідуального розвитку працівника для досягнення стратегічних цілей підприємства. С. Роббінс у своїх дослідженнях акцентує увагу на поєднанні кар'єрного розвитку з організаційними цілями через мотиваційні програми та системи підвищення кваліфікації. М. Армстронг та його підхід до побудови системи управління кар'єрою, що враховує індивідуальні траєкторії розвитку працівників. Праці цих авторів надають методичні рекомендації щодо оцінювання кар'єрного потенціалу працівників, розробки планів кар'єрного розвитку, а також впровадження навчальних та коучингових програм.

У сучасному дослідженні промислового менеджменту та управління персоналом актуальними є роботи: В. Гейця, О. Амоші, Л. Михайлової (українські вчені), які досліджують інструменти управління трудовими ресурсами та механізми підвищення ефективності персоналу у промисловості; Череп А.В., Череп О.Г., Воронкової В.Г., Калюжної Ю.В., які досліджують аналіз впливу інноваційного розвитку підприємств на професійне зростання працівників; роблять акцент на важливості підвищення кваліфікації та адаптації кадрів до нових технологій в умовах індустрії 4.0; вирішують питання стратегічного планування кар'єри працівників у контексті модернізації виробництва, людиноорієнтованого управління кадровою політикою. У цих дослідженнях обґрунтовано важливість впровадження інноваційних методів розвитку персоналу, особливо у сфері промисловості, де відбуваються структурні зміни під впливом цифрових технологій.

Зарубіжний досвід управління кар'єрним розвитком є досить багатим. Це праці Ф. Херцберга (теорія мотивації праці), які наголошують на важливості створення сприятливого середовища для кар'єрного зростання; Д. Грейсона та К. О'Делла, в основі яких дослідження культурної адаптації та впливу корпоративної культури на розвиток кар'єри; Е. Шейна (концепція «кар'єрної мотивації»), де запропоновано моделі кар'єрних орієнтацій працівників залежно від їхніх професійних пріоритетів. У цих роботах визначено ключові підходи до стимулювання кар'єрного зростання через організаційне планування, коучинг, наставництво та програми підвищення кваліфікації.

Актуальні проблеми, пов'язані з цифровою трансформацією та індустрією 4.0, розглядають К. Шваб і Й. Грегорі. Вони підкреслюють необхідність перепідготовки кадрів та адаптації до технологічних змін. Р. Каплан та Д. Нортон розробили збалансовану систему показників (Balanced Scorecard), яка використовується для оцінювання успіху кар'єрного розвитку співробітників у загальній стратегії підприємства. Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що проблема кар'єрного розвитку співробітників є багатогранною та потребує міждисциплінарного підходу. Дослідники акцентують увагу на: інвестиціях у людський капітал; адаптації методів кар'єрного розвитку до сучасних технологічних викликів; створенні умов для мотивації та професійного зростання співробітників; синхронізації індивідуальних кар'єрних цілей із загальною стратегією підприємства, упровадженні людиновимірного і людиноорієнтованого управління. Ці напрацювання є теоретичною та методологічною основою для подальшого дослідження методів кар'єрного розвитку у системі управління персоналом на промислових підприємствах.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблема кар'єрного розвитку співробітників у системі управління персоналом на промисловому підприємстві є багатогранною та потребує системного аналізу. Незважаючи на значний науковий і практичний інтерес до цієї теми, залишається низка невирішених питань, що вимагають подальшого дослідження. Має місце недостатня адаптація методів кар'єрного розвитку до сучасних умов функціонування промислових підприємств, зокрема у контексті технологічних змін (індустрія 4.0), глобалізації ринку праці та необхідності підвищення конкурентоспроможності як підприємства, так і працівників. До невирішених частин проблеми можні віднести такі, як адаптація методів кар'єрного розвитку до цифровізації виробничих процесів; недостатнє дослідження впливу технологій індустрії 4.0 на формування нових компетенцій працівників; відсутність ефективних моделей планування кар'єри в умовах автоматизації та цифрової трансформації промисловості; синхронізація індивідуальних і корпоративних цілей. Таким чином, стаття присвячується пошуку ефективних методів та інструментів кар'єрного розвитку співробітників, що відповідають сучасним викликам промислових підприємств та дозволяють адаптувати кар'єрне зростання до нових реалій цифрової економіки та синхронізувати професійний розвиток працівників із стратегічними цілями підприємства та запровадити інноваційні методи управління кар'єрою для підвищення мотивації, залученості та продуктивності персоналу. Ці аспекти є недостатньо розробленими в сучасній науковій та практичній літературі, що й визначає новизну та значущість дослідження.

Мета та формування цілей статті (постановка завдання) – проаналізувати методи кар'єрного розвитку співробітників у системі управління персоналом на промисловому підприємстві. Завдання дослідження: 1) розкрити умови забезпечення сталого професійного розвитку персоналу як ключовий напрям кадрової політики; 2) визначити основні підходи до розкриття сутності професійної кар'єри та кар'єрного зростання фахівця; 3) з'ясувати фактори, що сприяють здійсненню успішної кар'єри; 4) з'ясувати функцію планування й управління розвитком кар'єри в організації.

Виклад основного матеріалу дослідження

1. Забезпечення сталого професійного розвитку персоналу як ключовий напрям кадрової політики

Ділова кар'єра є провідною ланкою системи розвитку персоналу, а цілеспрямоване просування працівників кар'єрними сходами – головний результат того, що в організації ефективно вибудувана система розвитку персоналу. Кожна людина тією чи іншою мірою бере участь у плануванні своєї кар'єри, адже кар'єра займає важливе місце у структурі потреб сучасної людини, тим самим впливаючи на її задоволеність працею та життям загалом.

Забезпечення сталого професійного розвитку персоналу є ключовим напрямом кадрової політики та одним із найважливіших завдань управління людськими ресурсами в організації. Професійний розвиток кадрів є способом накопичення та процес інвестування в людський капітал. Незважаючи на видимі переваги, в сучасних організаціях заходи з розвитку кар'єри персоналу часто включають лише навчання, всупереч тому, що грамотна система побудови ділової кар'єри персоналу поєднує в собі, крім навчання, такі елементи, як планування кар'єри та формування кадрового резерву відповідно до можливостей та потреб організації. Однією з найбільш значних проблем у системі розвитку персоналу сучасних українських підприємств та організацій є роз-

© Ольга, Венгер, Віктор, Венгер, Андрій, Холодулін, 2024

робка ефективної моделі побудови ділової кар'єри, яка б відповідала сучасним вимогам управління людськими ресурсами. Питанням організації ділової кар'єри присвячені наукові дослідження з теорії управління та управління персоналом таких авторів, як Т.Ю. Базаров, А.Я. Кібанов, Лук'янихін В.О., С.В. Шекшня, М.І. Магура та ін. Проблеми підвищення ефективності професійного розвитку працівників вивчалися такими зарубіжними вченими, як М. Армстронг, О. Бессейр, П. Лоуренс та ін. Управління діловою кар'єрою працівників дає можливість керівникам підприємств та організацій на власній базі виховати висококласного спеціаліста чи управлінця.

Ефективне управління кадровим потенціалом організації дозволяє забезпечити досягнення значних конкурентних переваг на ринку та досягти високої продуктивності й результативності праці персоналу. Трудові ресурси є одною з базових категорій функціонування будь-якого підприємства незалежно від його розміру, форми господарювання та прибутковості. Кадри є досить мінливою складовою діяльності підприємства, адже багато залежить від їхньої освіти, кваліфікації, досвіду роботи та особистісних рис. Також у кожній людині закладені потенційні можливості, усю глибину яких навіть сама людина не може осягнути (Белопольський М. Г., Хаджинова О. В., Бессонова А. В., 2022).

Активне входження України у міжнародний конкурентний простір, прискорення глобалізаційних процесів, рух у напрямі євроінтеграції та включення у світову економіку обумовили значимість проблеми управління діловою кар'єрою та розвитком конкурентоспроможності персоналу як основних чинників підвищення ефективності діяльності будь-якого підприємства. Розвиток ділової кар'єри сучасної особистості здійснюється в умовах інтенсивної інформатизації та технологізації економічних відносин. Досить часто майбутні спеціалісти недостатньо володіють можливістю окреслення шляхів подальшого розвитку власного професійного майбутнього, існують проблеми щодо застосування новітніх технологій посадового і професійного, зростання, навичок їх реалізації у практичній діяльності. Зважаючи на це, специфічного змісту набуває необхідність формування у них уявлень про фактори та перспективи власної ділової кар'єри в сучасних економічних умовах.

Людиноорієнтоване управління персоналом в умовах цифровізації є підходом до керування, що акцентується на людських ресурсах як на ключовому активі організації. Цей підхід враховує потреби, цінності та розвиток працівників як центральний елемент стратегії управління. В умовах цифрової трансформації, коли технології швидко змінюють робочі процеси, комунікацію та взаємодію, людиноорієнтоване управління набуває ще більшого значення. Технології можуть полегшити рутинні завдання, але вони не можуть замінити гуманістичний підхід до управління персоналом. У цифровому світі, де автоматизація та штучний інтелект стають все більш поширеними, важливо забезпечити, щоб працівники відчували себе цінними та підтриманими. Це може включати створення сприятливого робо-чого середовища, розвиток культури співробітництва та взаємодопомоги, а також інвестування у розвиток навичок та кар'єрний розвиток працівників. Організації, які успішно поєднують технологічні інновації з людиноорієнтованим підходом до управління персоналом, зазвичай досягають більшого рівня залученості співробітників, підвищеної продуктивності та задоволеності на робочому місці (Череп А., Воронкова, Череп О., Калюжна, Андрюкайтене, 2024).

Як визначається в науковій літературі, учені застосовують поняття «кар'єра» у широкому та вузькому сенсі. Так, у широкому значення під кар'єрою розуміють досягнення людиною високого рівня професіоналізму, гідного професійного статусу, оволодіння фаховою майстерністю. У вузькому значенні під указаним терміном мається на увазі посадове просування, тобто успішне просування фахівця кар'єрною драбиною, зайняття нових професійних позицій (Лукашевич М.П., Лукашевич О.М., Шандор Ф.Ф., 2020).

Таким чином, кар'єра – це визнана позиція та поведінка людини, пов'язана з досвідом роботи та діяльністю протягом її трудового життя. Працівник повинен мати адекватну самооцінку власних навичок і ділових якостей, чітке уявлення про свої наявні та потенційні здібності та недоліки, проявляти ініціативу, бути компетентним у своїй роботі та бути відданим досягненню цілей компанії. Менеджери, в свою чергу, повинні створювати умови для більш повного розкриття і використання людських здібностей, наставляти співробітників у їхньому розвитку, консультувати, планувати, мотивувати і контролювати.

Працівники, які пройшли кар'єрний шлях від нижчих ланок в системі управління до

вищих, володіють достатнім рівнем знань, умінь і навичок, мають великий багаж досвіду, завдяки якому можуть виконувати роботу більш якісно та ефективно. Впевненість у собі впливає на успіх у кар'єрі, адже керівник, який володіє професійними й загальними знаннями, зможе досягти високого результату навіть при обмежених ресурсах та невизначених умовах функціонування підприємства.

2. Основні підходи до розкриття сутності професійної кар'єри та кар'єрного зростання фахівця

У сучасній науковій думці виокремлюють три основні підходи до розкриття сутності професійної кар'єри та кар'єрного зростання фахівця:

1) організаційний (соціально-психологічний), відповідно до якого кар'єра являє собою просування працівника в певній організаційній ієрархії, послідовність його професійних занять протягом життя, а також один із показників його професійного життя людини, досягнення суспільного визнання, слави, бажаного статусу та відповідного рівня життя;

2) менеджерський (управлінсько-менеджерський), згідно з яким кар'єру розуміють як сукупність посад, які фахівець обіймає на конкретний момент часу (фактична, реальна кар'єра) або може займати (планова кар'єра), тобто зазначений феномен розглядають як певну ланку, що поєднує прагнення людини та відповідні соціальні системи;

3) соціально-економічний, з позиції якого професійну кар'єру визначають як динаміку змін у рівні освіти та кваліфікації фахівця впродовж його трудового життя та в процесі відповідних посадових пересувань, а також у поведінці, пов'язаної з формуванням і використанням людського капіталу в процесі трудової діяльності (Борисенко О. М., 2015).

У науковій управлінській літературі на сучасному етапі розвитку кар'єри персоналу можна виокремити внутрішньо-організаційну та професійну кар'єру. Внутрішньо-організаційна кар'єра складається з послідовної зміни стадій професійного розвитку працівника в межах однієї організації. Реалізується вона в трьох основних напрямах (Крушельницька О. В., Мельничук Д. П.):

– вертикальному – з цим напрямом дуже часто пов'язують саме поняття кар'єри, оскільки просування по кар'єрних сходинках найбільш видиме. Цей напрям передбачає перехід на вищу сходинку структурної ієрархії, підвищення соціального статусу і збільшення посадового окладу;

– горизонтальному – це пересування в іншу функціональну сферу професійної діяльності або здійснення службової ролі на сходинці, що не має жорсткого формального закріплення в організаційній структурі. Цей напрям передбачає виконання ролі керівника цільової програми, тимчасового трудового колективу або цільової групи; розширення і ускладнення завдань, нові обов'язки і статус, збільшення зарплати і відповідальності;

– центроспрямованому – це рух до керівництва організації, характерний для обмеженого числа працівників, що означає доступ на важливі наради, запрошення на зустрічі, які раніше були недоступні, збори формального та неформального характеру, окремі доручення керівництва, доступ до закритої для інших інформації, довірливе відношення, окремі конфіденційні доручення керівництва. На перший погляд, цей напрям менш очевидний, але він досить цікавий та привабливий для співробітників.

Професійну кар'єру можна охарактеризувати з огляду на те, що кожна людина в процесі особистої трудової діяльності послідовно проходить певні стадії розвитку: навчання, прийняття на роботу, професійне зростання, покращення особистих професійних можливостей, вихід на пенсію. Не обов'язково всі ці стадії працівник проходить в одній організації, це може відбуватися послідовно, але в різних організаціях. Важливо зауважити, що кар'єра важлива не тільки для співробітника, але і для самої організації, оскільки в процесі свого просування працівник набуває нових ділових якостей (інакше він не зможе просуватися вперед), які, корисні на його робочому місці. Це формалізоване уявлення про те, який шлях повинен пройти спеціаліст для того, щоб одержати необхідні знання та опанувати потрібними навичками для ефективної роботи на конкретному місці.

Дослідники звертають увагу на дві групи факторів, що визначають формування кар'єри. По-перше, фактори, пов'язані безпосередньо з людиною. Це здатності й інтереси людини, мотивація, ухвалення рішення про зміну ролей і статусу, особливості спеціалізації тощо. По-друге, фактори, пов'язані із взаємодією особистості з оточуючим середовищем. Це вплив інших людей на професійну кар'єру людини (наприклад, матеріальні можливості батьківської родини при здобутті освіти, планування власної родини й сполучення інтересів родини й органі-

© Ольга, Венгер, Віктор, Венгер, Андрій, Холодулін, 2024

зації, потреба організації у фахівцях такого профілю тощо).

Менеджер повинен вміти виявити потреби працівника, а працівник повинен мати чітке уявлення про свої наявні і потенційні можливості проявити їх у майбутньому. Тому кар'єра і просування по службі мають будуватися на основі спільної участі обох сторін та їх спільній відповідальності за «свою» частину організації цього процесу.

3. Фактори, що сприяють здійсненню успішної кар'єри

Узагальнюючи дані досліджень, можна виокремити шість факторів для успішної кар'єри: 1. Знання та навички. Звичайно, знання самі по собі, навіть без уміння їх застосовувати, мають велику цінність. І в першу чергу тому, що саме знання є основою для прогнозування, передбачення майбутнього результату певної діяльності. Однак, уміння надають знанням особливої ваги і значущості, це набутий досвід, знання, отримані в процесі роботи за спеціальністю, або вам у житті часто доводилося стикатися з певними ситуаціями і ви навчилися підкоряти обставини під свої потреби. 2. Впевненість в тому, що ви на своєму місці. Людина не зможе піднятися по кар'єрній драбині, якщо їй не буде до вподоби робота. Успішна кар'єра вимагає не тільки душі і таланту. Часто їй присвячують все життя. 3. Уміння розставляти пріоритети. На кожній роботі виникають різні стресові ситуації. Щоб скоротити напруження на робочому місці потрібно навчитися організовувати роботу та розставляти пріоритети, це допоможе своєчасно виконувати поставленні завдання. 4. Ініціативність. Ініціативні люди, ініціативні в усьому: і в роботі, і в житті, і в саморозвитку. 5. Критичне мислення. Критичне мислення – це наукове мислення, суть якого полягає в ухваленні ретельно обміркованих та незалежних рішень. 6. Контакти. Це не є основним фактором для успішної кар'єри, але може помогти вам у вирішенні певних труднощів. Крім того, в наш час інформація зростає з великою прогресією. Тому дуже важливо, щоб у вас були достовірні і перевірені джерела інформації (Олійник Н.Ю., 2022).

Формування ділової кар'єри співробітників організацій повинно плануватися впродовж усієї їхньої професійної діяльності. Працівнику доцільно дослідити можливості розвитку організації в якій він працює та перспективи кар'єрного зростання. За своєю суттю це і є перший етап управління його діловою кар'єрою. Другим етапом в системі управління діловою кар'єрою виступає етап формування індивідуальної траєкторії розвитку кар'єри працівника, тобто визначення переліку позицій, на які працівник може претендувати в процесі кар'єрного зростання, виходячи з його особистих здібностей. На цьому етапі необхідне найактивніше втручання безпосереднього керівника, який найбільш об'єктивно оцінить потенціал підлеглих. Третім етапом управління діловою кар'єрою є втілення в життя плану розвитку кар'єри. Цей план передбачає ротацію за посадами, індивідуальне наставництво та різні види стажування. Працівник отримує нові знання і навички, які він повинен успішно використовувати в своїй роботі. На цьому етапі аналізуються можливості співробітників та те як вони відповідають вимогам, що пред'являються до тієї чи іншої посади в організації (Шильнікова З.М., 2019).

Управління кар'єрою зводиться до таких понять, як планування і розвиток кар'єри. Планування кар'єри – це визначення цілей розвитку працівника і шляхи їх реалізації. Планування кар'єри передбачає наукове обґрунтування раціонального віку і нормативних термінів обіймання посади з врахуванням побажань і особистих якостей працівника. Реалізація плану розвитку кар'єри передбачає, з одного боку, професійний розвиток працівника, тобто набуття ним потрібної для обіймання бажаної посади кваліфікації через професійне навчання, стажування, підвищення кваліфікації, а з іншого – послідовне обіймання посад, досвід роботи на яких потрібен для роботи на цільовій посаді. Як правило, в кожній великій організації є стандартні кар'єрні сходинки, які ведуть до вищого рівня керівництва. Розвитком кар'єри називають ті дії, які здійснює працівник для реалізації свого плану. Планування кар'єри проводиться з початку роботи працівника в організації і закінчується при його звільненні.

4. Планування й управління розвитком кар'єри в організації

Плануванням кар'єри в організації можуть займатися менеджер з персоналу, сам працівник, його безпосередній керівник (лінійний менеджер), а також здійснюється шляхом порівняння особистих намірів у сфері своєї кар'єри з можливостями їх задоволення доступними методами. Керівники підрозділів повинні надавати своїм працівникам інформацію про потреби і можливості організації у кадровому забезпеченні не тільки в межах свого

підрозділу, а й по організації в цілому. Кар'єра працівника як об'єкт планування та управління має суттєвий вплив на стабільність персоналу, спеціалізацію нових працівників, на оволодіння новими професіями і підвищення кваліфікації (рис. 1.).

Планування й управління розвитком кар'єри вимагає від організації і працівників зусиль і разом з тим надає цілий ряд переваг як працівнику, так і організації. Для працівників це означає: потенційно більш високу міру задоволення від своєї роботи в організації, можливість професійного росту і підвищення рівня життя; більш чітке бачення особистих професійних перспектив і можливість планувати інші аспекти власного життя. Працівник повинен знати не тільки свою перспективу на короткий і довгий термін, але й те, яких показників він повинен досягнути, щоб розраховувати на просування по службі; можливість цілеспрямованої підготовки до майбутньої професійної діяльності; підвищення його конкурентоспроможності на ринку праці. Організація ж одержить: мотивованих і лояльних працівників, які пов'язують свою професійну діяльність з організацією, і це забезпечує зниження плинності працівників і зростання продуктивності праці; можливість планувати професійний розвиток працівників і всієї організації з врахуванням їх особистих інтересів; плани розвитку кар'єри окремих працівників дозволяють визначити потребу в професійному розвитку; групу зацікавлених у професійному рості, підготовлених, мотивованих працівників для просування на важливі посади. Усвідомлення цих та інших переваг змусило керівників багатьох організацій створити формальні системи управління розвитком кар'єри своїх працівників.

Планування ділової кар'єри дає змогу забезпечити:

– реалізацію бажань підлеглих із погляду становлення їхніх можливостей та професійного зростання;

– безперервне надходження кваліфікаційних професіоналів, які стають професійним резервом;

– більш результативне використання здібностей працівника у певний проміжок часу та в перспективі;

– впевненість трудового колективу у власних можливостях та силах;

– формування кадрового резерву в межах посади та підприємства;

– уважний підхід керівництва до трудового колективу (Климчук А.О., 2016).

Основою планування кар'єри є кар'єрограма. Це документ, який зазвичай складається на 5 і не більше 10 років, що містить зобов'язання керівництва щодо горизонтального та вертикального переміщення працівника, а також його зобов'язання щодо подальшого навчання, кваліфікації та професійних навичок. Кар'єрограма – це перелік професійних і службових посад в організації (і за її межами), на яких можливий оптимальний оптимальний розвиток професіонала для конкретної посади в компанії. Таким чином, кадрові

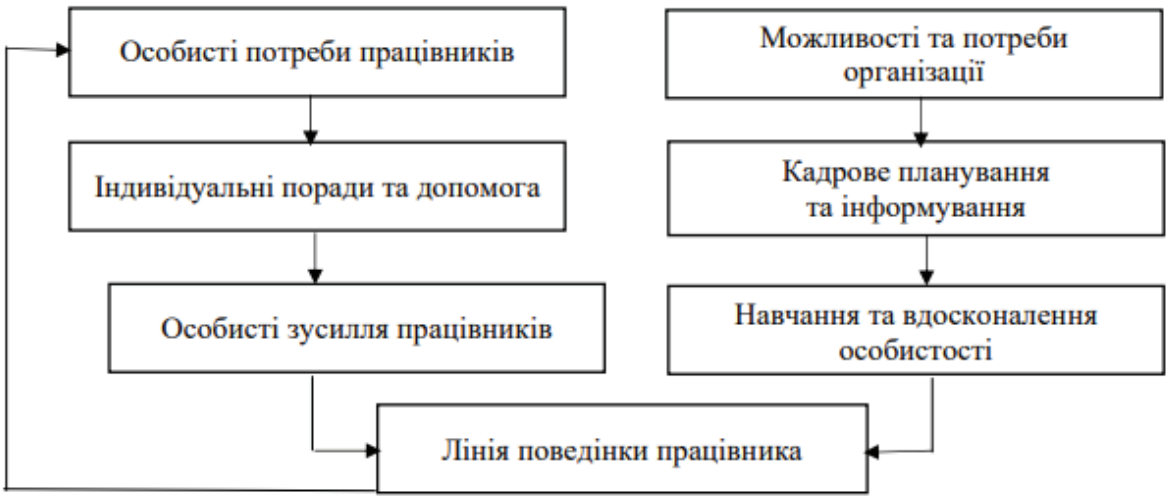

Рис. 1. Процес планування кар'єри в організації

© Ольга, Венгер, Віктор, Венгер, Андрій, Холодулін, 2024

служби організації складають схему можливих переміщень з урахуванням очікуваних вакансій і заохочують до планування власної кар'єри. Важливо звернути увагу на наступні можливості: 1) підвищення або пониження в посаді з розширенням або скороченням обов'язків і прав; 2) професійний розвиток, що супроводжується дорученням складніших завдань, підвищенням заробітної плати зі збереженням посади; 3) зміна обсягу завдань та обов'язків без просування по службі та підвищення заробітної плати тобто ротація (Кичко І.І., 2018)

Однією із найбільш поширених моделей управління цим процесом є модель партнерства з планування і розвитку кар'єри. Партнерство передбачає співробітництво трьох сторін – працівника, безпосереднього керівника та керівника відділу людських ресурсів. Працівник відповідає за планування своєї кар'єри, керівник є наставником або спонсором працівника, його допомога потрібна для успішного розвитку кар'єри, оскільки він розпоряджається ресурсами, управляє розподілом робочого часу, атестує працівника. Відділ людських ресурсів виконує роль професійної консультації, роз'яснює принцип партнерства, відповідальність сторін.

Система управління кар'єрою повинна включати комплекс взаємозалежних цілей, функцій, технологій і принципів управління кар'єрою. Досягнення цілей і виконання завдань має бути рівномірно розподілено між HR-фахівцем і лінійним керівником. Завдання HR-фахівця – координувати діяльність, надавати консультації та зменшувати можливість суб'єктивного оцінювання працівника при прийнятті рішень про просування по службі або інших переміщеннях. У процесі професійного розвитку працівника слід приділяти увагу фіксації його досягнень, часу, необхідного для «професійного прориву» тощо. Важливо скласти проект розвитку ділової кар'єри менеджера.

Висновки. Перші кроки працівника в організації відіграють вирішальну роль у подальшому розвитку кар'єри, так як перші надії та цілі порівнюються з реальним професійним життям та власними можливостями. Відповідальні перші завдання забезпечують найбільш ефективний і в той же час не складний засіб допомоги у розвитку кар'єри нових працівників. Для цього керівництво організації може призначати спочатку у колективи висококваліфікованих колег, де молоді працівники швидко сприймають їх досвід, щоб стати повноправним і кваліфікованим членом трудового колективу. Також забезпечення періодичної зміни діяльності є кращим засобом для перевірки можливостей нових працівників та їх подальших кар'єрних змін. Формування чіткої системи і механізмів управління діловою кар'єрою персоналу дасть змогу забезпечити результативність кар'єри співробітників винятково за рахунок професіоналізму, особистих якостей і результатів діяльності. Тому, управління діловою кар'єрою Процес управління діловою кар'єрою в організації є ефективним процесом тоді, коли задовольняє потреби організації у кваліфікованих кадрах та враховує професійні потреби працівників і передбачає організацію планомірного горизонтального і вертикального переміщення працівника у системі посад від етапу його прийняття на роботу в організацію до можливого звільнення з роботи.

Однією із стратегічних цілей сучасних українських фірм та організацій є навчання керівників займатися власним розвитком і максимально ефективно управляти розвитком підлеглих. Для цього необхідно: створити систему кар'єрного зростання, навчання менеджерів усіх рівнів; вони повинні мати чітке уявлення про реалізовані стратегії, у тому числі стратегію щодо розвитку персоналу як ключового ресурсу організації. Розглядаючи ділову кар'єру як процес поступового досягнення мети з урахуванням людського фактору, необхідно перед її плануванням з'ясувати ставлення людини до кар'єри, її загальний емоційний настрій, цілі та мету, визначити рівень мотивації до професійного зростання, який залежить від спонукання людини до виконання робочих завдань шляхом активізації вольової сфери.

Список використаних джерел

Борисенко О. М. Кар'єра як процес професійного становлення та розвитку індивіда. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2015. № 2. С. 23–32.

Венгер Ольга, Фурсін Олександр, Городецькова Марина. Управління кадровим потенціалом як чинник сталого розвитку суб'єктів господарювання. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2024 Вип. 19(96). С. 158-167.

Воронкова В. Г., Череп А. В. Європейська гуманістична візія управління персоналом як чинник розвитку людинократії. Цифрова трансформація соціоекономічних, управлінських та освітянських систем сучасного суспільства. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 23-24 листопада 2022 року / Ред.-упорядник: д.філософ.н., проф., В. Г. Воронкова. Львів-Торунь: Liga-Pres, 2022. С. 511-517.

Кичко І.І. Управління діловою кар'єрою: теоретичні засади *та практичні аспекти впровадження. Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*. Вип., 2018 4 (47). Херсон: Видавничий дім «Гельветика», С. 74-77.

Климчук А.О. Вплив факторів на формування та підвищення конкурентоспроможності персоналу підприємства. *Вісник Ужгородського національного університету. Серія: економічні відносини та світове господарство.* 2016. Вип. 7. С. 6 – 9.

Крушельницька О. В., Мельничук Д. П. Управління персоналом: навч. посіб. Київ: Кондор, 2013. 296 с.

Лукашевич М.П., Лукашевич О.М., Шандор Ф.Ф. Кар'єра соціального працівника: менеджмент та самоменеджмент: підручник. Ужгород: ПП Данило С.І., 2020. 352 с.

Мішина С. В., Мішин О. Ю. Формування системи управління діловою кар'єрою персоналу на засадах логістичного підходу. *Ефективна економіка.* 2019. № 2. – URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6884

Олійник Н.Ю. Організація системи управління діловою кар'єрою персоналу. Науковий погляд: економіка та управління. № 2 (78) / 2022. С. 86-91.

Промисловий потенціал складних соціально-економічних систем цифрового суспільства: макро-, мезо- та мікрорівень; колективна моногрфія/ за ред. д.філософ.н., проф. Воронкової В. Г., д,е.н., проф. Метеленко Н. Г. Львів-Торунь: Liha-Pres, 2022. 480 с.

Череп А, Воронкова В.Г., Череп О., Калюжна Ю., Андрюкайтене Р. Тенденції розвитку людиноорієнтованого управління персоналом в умовах глобалізації та цифровізації: виклики та можливості. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers. Zaporizhzhia*: Publishing house «Helvetica», 2024. № 18(95) С. 176-188.

Черчик Л. М Управління розвитком персоналу та технології самоменеджменту: навчальний посібник. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки. 2022. 269 с.

Шильнікова З.М. Управління діловою кар'єрою персоналу організацій у сучасних умовах. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 28. С. 238 – 243.

References

Borysenko O. M. (2015). Kariera yak protses profesiinoho stanovlennia ta rozvytku indyvida. Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. 2. 23–32.

Venher Olha, Fursin Oleksandr, Horodetskova Maryna. (2024). Upravlinnia kadrovym potentsialom yak chynnyk staloho rozvytku subiektiv hospodariuvannia. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», Vyp. 19(96). 158-167.

Voronkova V. H., Cherep A. V. (2022). Yevropeiska humanistychna viziia upravinnia personalom yak chynnyk rozvytku liudynokratii. Tsyfrova transformatsiia sotsioekonomichnykh, upravlinskykh ta osvitianskykh system suchasnoho suspilstva. Materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii 23-24 lystopada 2022 roku / Red.-uporiadnyk: d.filosof.n., prof., V. H. Voronkova. Lviv-Torun: Liga-Pres, 511-517.

Kychko I. I. (2018). Upravlinnia dilovoiu karieroiu: teoretychni zasady ta praktychni aspekty vprovadzhennia. Naukovo-vyrobnychyi zhurnal «Biznes-navihator». Vyp..4 (47). Kherson: Vydavnychyi dim «Helvetyka». 74-77.

Klymchuk A. O. (2016). Vplyv faktoriv na formuvannia ta pidvyshchennia konkurentospromozhnosti personalu pidpryiemstva. Visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo. Vyp. 7. 6 – 9

Krushelnytska O. V., Melnychuk D. P. (2013). Upravlinnia personalom: navch. posib. Kyiv: Kondor. 296.

Lukashevych M. P., Lukashevych O. M., Shandor F. F. (2020). Kariera sotsialnoho pratsivnyka: menedzhment ta camomenedzhment: pidruchnyk. Uzhhorod: PP Danylo S.I. 352.

Mishyna C. V., Mishyn O. Yu. (2019). Formuvannia systemy upravlinnia dilovoiu karieroiu personalu na zasadakh lohistychnoho pidkhodu. Efektyvna ekonomika. 2. – URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6884

Oliinyk N. Iu. (2022). Orhanizatsiia systemy upravlinnia dilovoiu karieroiu personalu. Naukovyi pohliad: ekonomika ta upravlinnia. №2 (78). 86-91.

Promyslovyi potentsial skladnykh sotsialno-ekonomichnykh system tsyfrovoho suspilstva: makro-, mezo- ta mikroriven; kolektyvna monohrfii (2022) / za red. d.filosof.n., prof. Voronkovoi V. H., d,e.n., prof. Metelenko N. H. Lviv-Torun: Liha-Pres. 480.

© Ольга, Венгер, Віктор, Венгер, Андрій, Холодулін, 2024

Cherep A, Voronkova V., Cherep O., Kaliuzhna Yu., Andriukaitene R. (2022). Tendentsii rozvytku liudynooriientovanoho upravlinnia personalom v umovakh hlobalizatsii ta tsyfrovizatsii: vyklyky ta mozhlyvosti. Humanities studies: Collection of Scientific Papers. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica». № 18(95) 176-188

Cherchyk L. M (2022). Upravlinnia rozvytkom personalu ta tekhnolohii samomenedzhmentu: navchalnyi posibnyk. Lutsk: Volynskyi natsionalnyi universytet imeni Lesi Ukrainky. 269.

Shylnikova Z. M. (2019). Upravlinnia dilovoiu karieroiu personalu orhanizatsii u suchasnykh umovakh. Infrastruktura rynku. Vyp. 28. 238 – 243.

OLGA, VENGER – Candidate of Political Sciences,
Associate Professor of the Department of Management of Organizations
and Project Management, Engineering Educational and Scientific Institute
named after Y.M. Potebnya of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: vengerolya14@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3758-7891

VIKTOR, VENGER – Master's second year of study
specialty 073 «Management», Y. M. Potebnya Engineering Education
and Scientific Institute of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: dmitriyvenger2010@gmail.com
ORCID iD: https://orcid.org/0009-0001-8322-8566

ANDRIY, KHOLODULIN – Master's second year of study
specialty 073 «Management», Y. M. Potebnya Engineering Education
and Scientific Institute of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: andrey@toolcentr.com.ua
ORCID iD: http://orcid.org/0009-0003-5838-4748

METHODS OF CAREER DEVELOPMENT OF EMPLOYEES IN THE PERSONNEL MANAGEMENT SYSTEM AT AN INDUSTRIAL ENTERPRISE IN THE CONTEXT OF MODERN CHALLENGES

Abstract

The relevance of the research topic is determined by its importance in modern society, where a career is becoming one of the main components of success. Career advancement is a goal for many people, and at the same time it is important to realize one's career orientation and actively work on professional development. In the modern context, career growth has become an important indicator of personal development, one of the key factors in improving the socio-psychological climate in organizations, as well as increasing labor productivity and competitiveness. Career development includes various stages, models and motivation that determine the path of an individual in professional life. It is important to have experience, knowledge and skills in the chosen field, as well as to establish professional contacts. The main components of a successful business are caring for the team, constant professional development and continuous professional training, which ensures proportional and dynamic development of the team and industrial adaptation, career development planning and the ability of employees to realize themselves both as a specialist in their field and as a person in general. The purpose of the article is to study theoretical approaches to managing the career development of employees at an industrial enterprise and the main methods of career management for the sustainable development of the enterprise. The research methodology includes an analysis of scientific literature on the main theoretical and methodological approaches to the formation of career development; methods of structural and functional analysis, systems and analytical methods, forecasting and modeling.The defined research goal and methodology of the work led to the use of general scientific methods: analysis, synthesis, abstraction, classification. The systematic approach made it possible to consider career development as an integral element of the competitiveness of the enterprise. The result of the study showed that one of the strategic goals of modern Ukrainian enterprises and organizations should be to train managers to engage in their own development and to manage the development of their subordinates as effectively as possible. To do this, it is necessary to create a system of career development and training of managers at all levels, who must have a clear understanding of the strategies being implemented, including the strategy of developing employees as a key resource of the organization. It is concluded that career development performs important functions in the working life of an employee. It stimulates the growth of labor activity, accelerates the process of personnel movement, allowing the employee to occupy a higher social position, and also contributes to increasing satisfaction with his job. A realistic prospect of promotion is based on

the employee's assessment of the existing conditions for promotion and his self-assessment of opportunities. In addition, changing the orientation of personnel policy and organization towards rethinking the role and place of a person in the field of labor activity will increase its personnel potential and change the perception of employees about their professional identity.

Key words: career, career development, career management, personnel management, industrial enterprise, professional growth, management, industry 4.0, competence development.

© The Authors(s) 2024
This is an open access article under
The Creative Commons CC BY license

Received date 01.10.2024
Accepted date 15.10.2024
Published date 01.11.2024

How to cite: Ольга, Венгер, Віктор, Венгер, Андрій, Холодулін. Методи кар'єрного розвитку співробітників у системі управління персоналом на промисловому підприємстві в умовах сучасних викликів. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2024. 21 (98). P. 202–212

doi https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-24

© Ольга, Венгер, Віктор, Венгер, Андрій, Холодулін, 2024

UDC 658.788:004.94
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-25

IMPROVEMENT OF WAREHOUSE PROCESSES THROUGH DIGITALIZATION SOLUTIONS

DALIA, PERKUMIENĖ[1]
KAMILĖ, PUSKUNIGYTĖ[2]

Abstract

New technologies have transformed various sectors, including warehousing and whole logistics. This article explored warehouse processes without and with digitalization solutions. The aim of this study is to analyses the current challenges faced in traditional warehousing operations and to propose effective digital strategies that could level up warehouse efficiency and overall performance. By analyzing literature review the research examines various digitalization tools, such as warehouse management systems, automation and robotics, internet of things (IoT), optical and radio frequency identification and automation technologies (RFID). Findings indicate that integrating these solutions can lead to more efficient processes, reduce operational cost and improved inventory management. This research leads to a better understanding of how digitalization can revolutionize warehouse operations, also provides how digitalization can affect warehouses processes in future. The purpose of this study is to investigate the impact of digitalization of warehousing processes on organizational efficiency, effectiveness and operational effectiveness. The study aims to identify the benefits and challenges associated with digital solutions in warehousing, providing insight into how these transformations can change productivity and overall company management. Research objectives. To analyze the concept of warehouse processes; to present digitalized warehouse processes; to identify changes in the company to digitalize warehouse processes. Investigation methodology. The study begins with a literature review on warehouse management, process optimization and digitalization technologies. The literature review will focus on analyzing studies, articles, and reports for warehouse management, warehouse process optimization, and the impact of digitalization. The study will involve digital technologies and tools that have been developed to optimize warehouse operations. Conclusion. The digitalization of warehouse processes brings about dramatic changes in the work of companies. Operations have become more efficient. This study has shown that digital technologies such as WMS, automation, robotics, loT and AGV can optimize warehouse management, e.g. order processing, better use of storage space. Innovations reduce the need for human labor, increase accuracy and speed, communication through the supply chain, and customer satisfaction. It is obvious that digitalization processes bring many benefits to companies. Implementing technology into processes is expensive, and training employees takes time and money. Despite the installation process, technology contributes to efficiency, warehouse safety, and the ability to quickly adapt to a changing market. By implementing the latest technologies, companies are able to increase their competitive advantage and reduce operating costs.

Key words: warehouse, digitalization, processes, efficiency, logistics, robotic, technology

Introduction. ***Relevance of the topic.*** Nowadays digitalization is affecting warehouse processes and pushing for new strategies, innovative products and new ways to communicate (Broccardo, Vola, Alshibani, Tiscini, 2024). Competition between companies is very high. Strategic operational goal that companies are pursuing is gaving all the operations of the lowest cost possible, reaching flexibility and reliability (Rossini, Ahmadi, Staudacher, 2024). Efficient product movement, storage and information transfer within the warehouse are crucial for company competitiveness, the most common mistakes that companies make are: expensive handling and use of the storage space; low using of the storage area and space; high cost and outdated equipment; outdated methods of dispatch goods; outdated methods of computerized processes (Kronova, Izakrikova, Trebuna, Pekarcikova, Filo, 2024). For warehouse optimization its recommended to use newest technologies. For sure they are expensive, but not as much as outdated, broken down programs and equipment. Most effective warehouses processes digitalization warehouse management systems (WMS), automation and robotics, internet of things (IoT), mobile applications and tools, cloud technology, streamlined and efficient processes, Artificial Intelligence (AI), optical and radio frequency identification (RFID) technologies, automated guided vehicles (AGVs) (Cai, 2024).

A problematic question. How would the digitalization of warehouse processes affect the company efficiency?

[1] Lithuanian Engineering University of Applied Sciences (Kaunas District, Lithuania)
E-mail: perkum@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org 0000-0003-4072-3898.
[2] Vytauto Didžiojo University (Kaunas, Lithuania)
E-mail: kamile.puskunigyte@stud.vdu.lt
ORCID ID: 0009-0008-6175-9252

The aim of the article. The aim of this study is to investigate the impact of digitalization warehouse processes on organizational performance, efficiency and operational effectiveness. The study seeks to identify benefits and challenges associated with digital solutions in warehousing, providing insights into how these transformations can change productivity and overall company management.

Research objectives. To analyse warehouse processes conception; present digitalized warehouse processes; determine the changes in company for digitalizing warehouse processes.

Methodology of investigation. The study begins with a review of literature on warehouse management, processes optimization and digitalization technologies. The literature review will focus on analyzing studies, articles and reports to warehouse management, warehouse process optimization and impact of digitalization. Study will involve digital technologies and tools that been developed to optimize warehouse operations.

4. Definition of warehouse processes

Warehousing is the processes of management and storage of goods which will be picked up, packed and later shipped to the customers. Warehousing is important element in the supply chain. This process ensures that products will reach their destinations on time and in good condition (Team Hopstack, 2023). Warehouse processes include the following steps:

1. Receiving. Receiving step is the first step in the warehouse processes. With this first step is important to ensure that goods arrived in acceptable quality and quantity.

2.Put-away. Second step in processes that includes goods placement in designated areas in the warehouse. Put-away process allows to minimize change of losing or misplace goods

3.Picking. Third process in warehouse is collecting goods. Order picking is the most expensive processes in warehouse operations. This process leads to customers satisfaction, competition and warehouse name.

4. Dispatching. This is the process where goods are sending out of the warehouse. Its important to load orders safely in to the vehicles.

5. Shipping. This is the final steps of warehouse processes. Shipping includes goods movement out of the warehouse to their destination (Sunol, 2024).

The processes is structured and controlled, each warehouse step requires right resources (Batarlienė, Jarašiūnienė, 2024).

5. Digitalization of warehouse processes

The development of new technologies leads to digitalization of logistics business processes. Role of digitalization in source to make logistics company more competitive. World practice shows that most of digitalization processes evolved under quarantine of COVID-19. Most of the people was stuck at home, and this was the best change for logistics companies to optimize and to develop business (Illiashenko, Shypulina, Illiashenko, Golysheva, 2024). Warehouse digitalization involves digital technologies solutions for logistics processes. The development of processes reduces speed in operations and improves security inside warehouse for human forces (Helo, Thai, 2024).

Warehouse management systems (WMS). Management systems are like bridge between company production, scheduling, purchasing and ordering (Suneetha, 2024). Warehouse management systems (WMS) is supporting element to warehouse processes, that makes management easer and efficient. WMS can track stock levels, suggest management strategies and also control the warehouse climate: air ventilation, temperature lighting and other. For successful warehouse management WMS must be integrated into company's information management systems (Kara, Yalcin, Simic, Onden, Edinsel, Bacanin, 2024).

Automation and robotics. Warehouse automation has become a transformative force in logistics. It's reshaping operations and adding more efficiency to warehouse processes and also supply chain. Nowadays one of automation trend is Robotic Process Automation (RPA) (Mattummal, 2024). RPA is software technology that build and manage software robots. Processes automatizes humans' actions with digital systems. Software robots can do things that human can do. But the key is that robots can do it faster and with less mistakes, also they don't need to take brakes. Benefit of RPA: company becomes more profitable, flexible, productive (Dixit, Nargundkar, Suyal, Patil, 2023).

Internet of things (IoT). The internet of things (IoT) is technology that can processes large amount of information with maximum efficiency in real time. This technology can track, trace goods by using radio frequency identification (RFID), sensors, global positioning systems (GPS), laser scanners and other tools. Internet of things works as human-to-machine and machine-to-machine (Umer, Ali, Jehangirl, Bilal, Shuja, 2024). Technology items tracking method is safe processes to deliver or move expensive products, that can be stolen. Top benefits of IoT:

© Dalia, Perkumienė, Kamilė, Puskunigytė, 2024

– Innovation. Internet of things gives business access to new opportunities.

– Data turning to actions. Collecting data and past information can predict company from future losses

– Security increases. Products tracking increase safety.

For maximum IoT technology affect companies uses edge computing, cloud computing. Computing edge technology used to make smart devices more useful. That mean computer not only collect or receive data, but also response in time if there is a problem. Cloud technology makes data storage accessible to multiple devices at one time (Jarašiūnienė, Čižiūnienė, Čereška (2023).

Optical and radio frequency identification (RFID) technologies. RFID is a wireless technology used to identify and track objects using radio waves. Technology has two components: RFID tag and RFID reader. RFID tag is small microchip that can store data. RFID reader designed to communicate with tag through radio waves and send tag information directly to computer (Haswika, Qurtubi, Setiawan, Supriyadi, 2024).

RFID tags can carry huge amount of information which can be read by computer in high speed. This future makes RFID technology powerful tool for logistics. Few of main RFID benefits: efficiency, optimization, real-time tracing, inventory tracking and counting, detection of stock discrepancies. This technology mainly is used by manufactory companies, who make expensive products. (Gonzalez, Roca, Bernal, 2024).

Artificial Intelligence (AI). In recent years artificial intelligence (Al) spread around a world very quickly. This technology made warehouses processes revolutionizing and efficient. Warehouses have lost efficiency, because of more complex warehouse operations and an increase need for faster deliveries. Al was the perfect tool for warehouse processes optimizations by computer vision, machine learning and robotic (Sodiya, Umoga, Amoo, Atadoga, 2024). Al collect various type of data, for example sales data. With this function Al can predict when goods arriving and leaving warehouse also can prepare goods in advance using algorithms. Al also can control warehouse machines: robots, automatic forklifts and other transportation equipment. Working with logistics management systems Al can contact suppliers and customers by processing real-time information (Ting, Hang, 2024).

Automated guided vehicles (AGVs). Automated electric technologies have been used in warehouses to reduce productivity and efficiency. Automated guided vehicles (AGVs) actively used in various industries to reduce operations efficiency. Mobile robots designed to transport objects without human interaction.

AGVs are mobile robots controlled by computers. In the technical context advantages of using AGVs that system can easily connect with other technologies such as GPS, RFID and other technologies used in warehouses. On social context AVGs can be used for 24-hour till battery power is low (Wang, Yi, Zhen, 2024).

AGVs works based on sensors, software and guidance systems. Most important robots working principles:

− Sensors. AGVs has laser, ultrasonic sensors, cameras. These parts help robot to avoid obstacles and see surroundings.

− Navigation. AGVs has few methods of navigation. Robots can use laser-guided navigations, magnetic tape guidance, lasers navigations.

− Control system. Central computer system controls AGVs. Computer can control real-time decisions about speed, directions and routes.

− Task and Objectives. Central computer systems indicate instructions and information directly to robots. AGVs can perform specific task: transporting objects between stations, deliver products to designed areas.

Fig. 1. RFID technology (Vaniotis, 2018)

Fig. 2. AGVs robots (https://storage-solutions.com/what-is-an-agv/)

– Safe Features. Robots work safely with humans in the same area. AGVs have emergency stop buttons and avoiding systems (Vlachos, Pascazzi, Ntotis, Spanaki, Despoudi, Respoussis, 2022).

2. Digitalizing warehouse processes

Logistics sector is transforming through digitalization. Better access to information, real-time data collection, improved management and efficiency boosted warehouses to install digital technologies (Ruiz, Martinez, Juarez, 2024).

Installing digital technologies to warehouse affect whole supply chain. Advantages of innovations includes fast decision making, cost reduction and customer satisfaction. Digital technologies also give ability to adopt in changing markets. Digital technologies can be classified according warehouses productivity level. Level have three categories: low, medium, high. Low productivity digital technologies basic systems with limited options. Medium productivity digital technologies can collect and analysis certain data, make decision based on collected data. For high productivity digital technologies can analyze and optimize logistics operations. It can be data collection, tracking systems and others considering warehouse operations (Burinskienė, Daškevič, 2024).

Lots of companies are seeking to automatize operation processes as much as they could. It reduces human work force needs and increases efficiency in processes. In recent years digitalization became very popular due few huge benefits:

– Increased efficiency. By using robots, AGVs, Al, GPS, RFID and other technologies warehouses reduce human force need and improves speed and accuracy. Digital warehouses decrease human errors in management process: order processing, shipping.

– Reduced human force needs. Digital technologies are capable of inventory counting, order processing these jobs usually performed by human. Technologies takes basic jobs, which don't need human intervention. Meanwhile human could concentrate on more complex tasks, like customer services or real-time problem solving.

– Real-time stock level. Digital warehouses give managers clear view of inventory levels, order progress, shipping details. This makes easer for managers to sport and fix problems right away. Stock level information can be shared with all company departments. That ensures fast communication between every part of supply chain.

– Improved order process. It works on speeding up order processes: receiving order, picking order, sending order. Digital technologies do job faster that a human, due faster warehouse processes customers satisfaction rises. Technologies also gives updates to customers.

– Utilization of storage space. Digital technologies use data analysis to maximize storage efficiency. That help companies to reduce extra storages facilities and save costs.

– Improved safety. Lots of warehouses processes can cause injuries and workplace accidents. Automating hazardous tasks by digital technologies can improve safety to warehouse workers.

– Adaptation to market. Digital warehouses can analyze current market trends very fast. That leads

© Dalia, Perkumienė, Kamilė, Puskunigytė, 2024

to order point increases or decreases, according situation in market. Digital warehouses revolutionize traditional warehouses operations. With technologies companies can reduce human force needs, improve safety, speed up order processes, increase customer satisfaction and stay competitive in fast changing market (Singh, Singh, 2024).

Conclusion. Digitalization in warehouses processes brings dramatic changes in companies' operations. Performances became more efficient. This study shown, that digital technologies such as WMS, automation, robotics, loT and AGVs can optimize warehouses management, such as order processing, better storage area use. Innovation reduces human force needs, increases accuracy and speed, communication through supply chain and customer satisfaction. Digitalization processes obviously brings lots of benefits to companies. Technologies installing to processes has high cost, also training for employees requires time and money. Despite installing process, technologies bring benefits to warehouse efficiency, safety and ability to adopt to changing market quickly. Adopting newer technologies, companies are able to increase their competitive advantages and decrease operation cost.

References

Broccardo, L., Vola, P., Alshibani, S., M., Tiscini, R. (2024). Business processes management as a tool to enchance intellectual capital in the digitalization era: the new challenges to face. *Journal of Intellectual Capital,* 25(1), 60-91. Doi: 10.1108/JIC-04-2024

Rossini, M., Ahmadi, A., Staudacher, A., P. (2024). Applying a process-centric approach to the digitalization of operations in manufacturing companies: a case study. *Procedia Computer Science,* 1141-1150. Doi: 10.1016/j.procs.2024.01.112

Kronova, J., Izarikova, G., Trebuna, P., Pekarcikova, M., Filo, M. (2024). Application Cluster Analysis as a Support from Modelling and Digitalizing the Logistics processes in Warehousing. *Automation and Digitalization in Industry: Advances and Applications,* 14(11). Doi: 10.3390/app14114343

Cai, G. (2024). Digitalization and Technology. *Supply Chain Finance,* 397-419.

Team Hopstack, (2023). Warehouse Processes: Optimize For Efficienty & Productivity, https://www.hopstack.io/blog/warehouse-processes, [last visited 2024-10-01].

Sunol, H. (2024). Warehouse Processes: How to Optimize for Maximum Efficienty, https://cyzerg.com/blog/warehouse-processes-how-to-optimize-them/, [last visited 2024-10-01].

Batarlienė, N., Jarašiūnienė, A. (2024). Improving the Quality of Warehousing Processes in the Context of the Logistics Sector. *Sustainable Transportation: Logistics and Route Network Aspects*, 16(6). Doi: 10.3390/su16062595

Illiashenko, S., Shypulina, Y., Illiashenko, N., Golysheva, I. (2024). Digitalization of Logistics to solve the problems of this Development in the conditions of the Post-war Recovery of Ukraine Economy. Doi: 10.32434/2415-3974-2024-19-1-69-77

Mattumal, R. (2024). Exploring the Challenges and Solutions in Warehouse Automation Trends in Logisitcs. *Conference proceedings «Young scientist 2024», Innovations and solutions in business logistics, https://ejournals.vdu.lt/index.php/jm2022/article/view/5796 [last visited 2024-10-02]*

Dixit, P., Nargundkar, A., Suyal, P., Patil, R. (2023). Intelligent Warehouse Automation Using Robotic Systems. *Intelligent Systems and Applications: Select Proceedings of ICISA 2033, 435-443*

Jarašiūnienė, A., Čižiūnienė, K., Čereška, A. (2023). Research on Impact of loT on Warehouse Management. *Sensors Technologies in the Era of Smart Factory and Industry 4.0,* 23(4). Doi: 10.3390/s23042213

Vaniotis, G. (2018). Everything you need to know about RFID technology. https://blog.labtag.com/everything-you-need-to-know-about-rfid-technology/, [last visited 2024-10-03]

Haswika, Qurtubi, Setiawan, D., Supriyadi. (2024). Research Gaps in Radio Frequency Identification Technology Implementation in Warehouse. *Journal of Applied Data Science,* 5(2), 679-690. Doi: 10.47738/jads.v5i2.245

Gonzalez, A., G., Roca, M., J., P., Bernal, P., J., A. (2024). Study of RFID technology for Warehouse Traceability in the Company FRUMECAR. *Preprints*. Doi: 10.20944/preprints202401.2101.v1

Sodiya, E., O., Umoga, U., J., Amoo, O., O., Atadoga, A. (2024). Al-driven warehouse automation: A comprehensive review of systems, *GSC Advance Research and Reviews,* 18(02), 272-282. Doi: 10.30574/gscarr.2024.18.2.0063

Ting, L., Hang, J. (2024). Research on the Application of IOT and Al Modern Logistics and Warehousing, *Journal of Industrial Engineering and Applied Science*, 2(2). Doi: 10.5281/zenodo.10755279

Kara, K., Yalcin, G., C., Simic, V., Onden, I., Edinsel, S., Bacanin, N. (2024). A single-valued neutrosophic-based methodology for selecting warehouse management software in sustainable logistics systems, *Engineering Applications of Artificial Intelligence*. Doi: 10.1016/j.engappai.2023.107626

Wang, H., Yi, W., Zhen, L. (2024). Optimal policy for scheduling automated guided vehicles in large-scale intelligent transportation systems, *Transportation Research part A: Policy and Practise*. Doi: 10.1016/j.tra.2023.103910

Smart solutions. Simple. Smart. Strategic. https://storage-solutions.com/what-is-an-agv/ [last visited 2024-10-03]

Valschos, I., Pascazzi, R., M., Ntotis, M., Spanaki, K., Despoudi, S., Respoussis, P. (2022). Smart and flexible manufacturing systems using Autonomous Guided Vehicles (AGVs) and the Internet of Things (IoT), *International Journal of Production Research,* 62(15). Doi: 10.1080/00207543.2022.2136282

Burinskienė, A., Daškevič, D. (2024). Digitalization in Logistics for Competitive Excellence: Case Study of Estonia, *Technical Journal,* 18(3), 486-496. Doi: 10.31803/tg-202405020906008

Singh, S., Singh, R. (2024). Analysis of smart warehouse in the context of India's National Logistics Policy and digital-push: an ISM-MICMAC technique, *International Journal of Productivity and Performance Management*. Doi: 10.1108/IJPPM-10-2023-0533

Logistics 4.0 – digital transformation with smart connected tracking and tracing devices, *International Journal of Production Economics.* Doi: 10.1016/j.ijpe.2024.109336

Suneetha, E. (2024). Analysis of Warehouse Management: Infrastructure, Integration, and Operation Techniques, *Journal of China University of Mining and Technology,* 29(1), 33-36. Doi: 10.1654/zkdx.2024.29.1-9

Umer, A., Ali, M., Jehangirl, A., I., Bilal, M., Shuja, J. (2024). Multi-Objective task-Aware Offloading and Scheduling Framework for Internet of Things logistics, *Sensors,* 24(8). Doi: 10.3390/s24082381

Ruiz, J., Martinez, I., Juarez, C. (2024). Configuration based on Industry 4.0 technologies as a step towards an affordable smart warehouse, *Journal of Smart Cities and Society,* 3(2), 99-110. Doi: 10.3233/SCS-240001

ДАЛІЯ, ПЕРКУМЄНЕ – доцент,
доктор наук, Литовський інженерний університет прикладних наук,
Кафедра ландшафтної інженерії та лісового господарства (Каунаський район, Литва)
E-mail: perkum@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-4072-3898

КАМІЛЕ, ПУСКУНІГІТЕ – аспірант
Університету Вітаутаса Великого (Каунас, Литва)
E-mail: kamile.puskunigyte@stud.vdu.lt
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0008-6175-9252

ВДОСКОНАЛЕННЯ СКЛАДСЬКИХ ПРОЦЕСІВ ЗА ДОПОМОГОЮ РІШЕНЬ З ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Анотація

Актуальність теми. Сьогодні цифровізація впливає на складські процеси та підштовхує до впровадження нових стратегій, інноваційних продуктів та нових способів комунікації (Broccardo, Vola, Alshibani, Tiscini, 2024). Конкуренція між компаніями дуже висока. Стратегічна операційна мета, яку переслідують компанії, полягає в тому, щоб забезпечити всі операції з мінімально можливими витратами, досягнувши гнучкості та надійності (Rossini, Ahmadi, Staudacher, 2024). Ефективне переміщення продукції, зберігання та передача інформації в межах складу мають вирішальне значення для конкурентоспроможності компанії, найпоширенішими помилками компаній є: дорога обробка та використання складських площ; низьке використання площі та простору для зберігання; висока вартість та застаріле обладнання; застарілі способи відправки вантажів; Застарілі методи комп'ютеризованих процесів (Kronova, Izakrikova, Trebuna, Pekarcikova, Filo, 2024). Для оптимізації складу рекомендується використовувати новітні технології. Звичайно, вони дорогі, але не так сильні, як застарілі, зламані програми та обладнання. Найбільш ефективні складські процеси діджиталізація систем управління складом (WMS), автоматизації та робототехніки, інтернету речей (IoT), мобільних додатків та інструментів, хмарних технологій, налагоджених та ефективних процесів, Технології штучного інтелекту (AI), оптичної та радіочастотної ідентифікації (RFID), автоматизованих керованих транспортних засобів (AGV) (Cai, 2024). **Проблемне питання**. Як діджиталізація складських процесів вплине на ефективність компанії?Метою даного дослідження є дослідження впливу цифровізації складських процесів на організаційну ефективність, ефективність та операційну результативність. Дослідження спрямоване на виявлення переваг і проблем, пов'язаних із цифровими рішеннями в складському господарстві, надаючи уявлення про те, як ці перетворення можуть змінити продуктивність і загальне управління компанією. **Завдання дослідження**. Проаналізувати концепцію складських процесів; представити діджиталізовані складські процеси; визначити зміни в компанії для діджиталізації складських процесів. **Методологія розслідування.** Дослідження починається з огляду літератури з питань управління складом, оптимізації процесів та технологій цифровізації. Огляд літератури буде зосереджений на аналізі досліджень, статей та звітів для управління складом, оптимізації складських процесів та впливі цифровізації. У дослідженні будуть задіяні цифрові технології та інструменти, які були розроблені для оптимізації складських операцій. **Висновок.** Діджиталізація складських процесів приносить кардинальні зміни в роботу компаній. Виступи стали більш ефективними. Це дослідження показало, що цифрові

© Dalia, Perkumienė, Kamilė, Puskunigytė, 2024

технології, такі як WMS, автоматизація, робототехніка, loT та AGV можуть оптимізувати управління складами, Наприклад, обробку замовлень, краще використовувати місце зберігання. Інновації зменшують потреби в людській робочій силі, підвищують точність і швидкість, комунікацію через ланцюжок поставок і задоволеність клієнтів. Очевидно, що процеси діджиталізації приносять компаніям багато користі. Впровадження технологій в процеси має високу вартість, до того ж навчання співробітників вимагає часу і грошей. Незважаючи на процес встановлення, технології сприяють ефективності, безпеці складу та здатності швидко адаптуватися до мінливого ринку. Впроваджуючи новітні технології, компанії отримують можливість збільшити свої конкурентні переваги та знизити експлуатаційні витрати.

Key words: warehouse, digitalization, processes, efficiency, logistics, robotic, technology.

© The Authors(s) 2024
This is an open access article under
The Creative Commons CC BY license

Received date 11.10.2024
Accepted date 27.10.2024
Published date 11.11. 2024

How to cite: Dalia, Perkumienė, Kamilė, Puskunigytė. Improvement of warehouse processes through digitalization solutions. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2024. 21 (98). P. 213–219
doi https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-25

УДК 378.4:669:37.014.54(477)(4ЄС)
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-26

КОНЦЕПЦІЯ ЗМІСТУ ТА НАПРЯМІВ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ МЕТАЛУРГІЙНОЇ ОСВІТИ ЗА СТАДАРТАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВИМІРУ КРАЇН ЄС ДЛЯ УКРАЇНИ

НАТАЛЯ, МЕТЕЛЕНКО[1]
ВАЛЕНТИНА, ВОРОНКОВА[2]
ВІТАЛІНА, НІКІТЕНКО[3]
ВІКТОР, СКАЧКОВ[4]
ГАННА, КАРПЕНКО[5]

Анотація

У сучасних умовах глобалізації та інтеграції України в європейський освітній простір підвищення якості металургійної освіти є надзвичайно актуальним завданням. Мета дослідження: проаналізувати аналіз можливостей адаптації українських освітніх програм із металургії до стандартів Європейського Союзу, зокрема Європейської рамки кваліфікацій (EQF) та Європейських стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості вищої освіти (ESG) та сформувати концепцію змісту та напрямів металургійної освіти за стандартами освіти країн ЄС. Розглянуто ключові елементи, такі як розробка навчальних програм на основі компетентнісного підходу, впровадження цифрових технологій та інновацій, розвиток практичних навичок у студентів через співпрацю з промисловими підприємствами, а також забезпечення міжнародної мобільності через програми Erasmus+. Особлива увага приділена питанням контролю та оцінювання якості освітніх процесів, що сприятиме підготовці висококваліфікованих фахівців для сучасного ринку праці. Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення освітніх програм та посилення інтеграції українських закладів вищої освіти у міжнародний освітній простір. Мета дослідження – проаналізувати теоретичні і практичні засади підвищення якості металургійної освіти за стадартами освіти країн ЄС. Завдання дослідження: 1) проаналізувати наукові та практичні засади підвищення якості металургійної освіти у контексті адаптація до вимог сучасного ринку праці та міжнародних стандартів; 2) з'ясувати концептуальні виміри підвищення якості металургійної освіти за стандартами освіти країн ЄС; 3) розкрити праксеологічні засади зарубіжного досвіду країн ЄС підвищення якості металургійної освіти як чинник вдосконалення освітніх систем. З урахуванням європейських екологічних стандартів особливу увагу приділяють: підготовці фахівців у сфері «зеленої металургії» (Green Metallurgy); розробці та впровадженню технологій переробки металургійних відходів; зниженню енерговитрат у процесах виробництва та мінімізації викидів шкідливих речовин. Застосування європейських методик контролю якості навчання дозволяє удосконалити систему оцінювання знань студентів і сприяє запровадженню сучасних методів тестування та оцінювання практичних навичок; акредитації навчальних програм на європейському рівні. Таким чином, підвищення якості металургійної освіти за стандартами країн ЄС сприяє формуванню нової генерації фахівців, які відповідають сучасним викликам ринку та технологічному прогресу. Це не лише підвищує конкурентоспроможність випускників, а й зміцнює позиції національної металургійної галузі на світовому рівні.

Ключові слова: металургійна освіта, стандарти освіти країн ЄС, контроль якості навчання, технологічний прогрес, європейські екологічні стандарти, вдосконалення освітніх систем, інтеграція України в європейський освітній простір, «зелена металургія», нова генерація фахівців.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Актуальність дослідження підвищення якості металургійної освіти за стандартами освіти країн ЄС зумовлена кількома важливими факторами, в основі яких потреба у кваліфікованих кадрах; інтеграція у світовий освітній простір; адаптація до інновацій та досліджень; підвищення конкурентоспроможності випускників; покращення якості освіти та викладання. Сучасна металургійна галузь швидко змінюється через розвиток технологій та нові вимоги до якості продукції. Для забезпечення сталого розвитку галузі необхідні фахівці, які володіють не лише базовими знаннями, але й сучасними ком-

[1] Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)
E-mail: natalia.metelenko@gmail.com
ORCID: http://orcid.org/0000-0002-6757-3124
[2] Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)
E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com
ORCID iD: http://orcid.org/0000-0002-0719-1546
[3] Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)
E-mail: vitalina2006@ukr.net
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0001-9588-7836
[4] Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)
E-mail: skavira@ukr.net-
ORCID iD: https://orcid.org/ 0000-0002-4447-4641
[5] Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя)
E-mail: abkarpenko_77@meta.ua
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0003-3504-0283

© Наталія, Метеленко, Валентина, Воронкова, Віталіна, Нікітенко, Віктор, Скачков, Ганна Карпенко, 2024

петенціями, що відповідають вимогам міжнародного ринку (Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт, 2023).

Система освіти, що відповідає європейським стандартам, сприяє мобільності студентів та викладачів, дозволяє визнання дипломів та кваліфікацій за кордоном і відкриває можливості для співпраці з європейськими закладами. Європейські стандарти освіти роблять акцент на практичному застосуванні знань, інноваціях та дослідницькій діяльності. Це сприяє тому, щоб студенти з металургійних спеціальностей не лише вивчали основи, але й здобували практичні навички роботи з сучасними матеріалами, обладнанням та методами аналізу, які відповідають міжнародним вимогам. Освіта за європейськими стандартами дозволяє випускникам бути більш конкурентоспроможними як на національному, так і на міжнародному ринку праці, підвищуючи шанси на працевлаштування у провідних компаніях та науково-дослідних центрах (Вдосконалення викладання у вищій освіті: теорія та практика, 2023).

Європейські стандарти пропонують впровадження сучасних методик викладання, орієнтованих на студентів, що забезпечує вищу якість освіти. Це включає використання інтерактивних технологій, індивідуальний підхід та методики, що сприяють глибокому розумінню навчального матеріалу. Дослідження у цьому напрямку сприятиме впровадженню кращих освітніх практик, підвищенню престижу металургійної освіти та підготовці кваліфікованих кадрів для ринку праці, що відповідає міжнародним стандартам. У країнах ЄС для впровадження та покращення якості металургійної освіти можна спиратися на ключові документи, які нами вивчені у процесі підготовки кадрів металургійної професії та освіти (Концепція змісту освіти для європейського виміру України, 2024).

Мета дослідження – проаналізувати теоретичні і практичні засади підвищення якості металургійної освіти за стадартами освіти країн ЄС. Завдання дослідження: 1) проаналізувати Наукові та практичні засади підвищення якості металургійної освіти у контексті адаптація до вимог сучасного ринку праці та міжнародних стандартів; 2) з'ясувати концептуальні виміри підвищення якості металургійної освіти за стандартами освіти країн ЄС; 3) розкрити праксеологічні засади зарубіжного досвіду країн ЄС підвищення якості металургійної освіти як чинник вдосконалення освітніх систем

Методологія. Методологія реалізації процесу підвищення якості металургійної освіти ґрунтується на інтеграції сучасних підходів до навчання, що відповідають європейським освітнім стандартам, таким як ESG (Європейські стандарти та рекомендації), а також принципам Болонського процесу. Вона передбачає комплексний підхід, що охоплює освітній процес, наукову діяльність, технологічне забезпечення та міжнародне співробітництво. В основі методології лежить компетентнісний підхід, що передбачає формування у студентів конкретних професійних і загальних компетентностей.

Методологія підвищення якості металургійної освіти за стандартами країн ЄС є комплексною та системною. Вона поєднує компетентнісний підхід, впровадження цифрових технологій, дуальну освіту, міжнародну співпрацю та орієнтацію на сталий розвиток. Це дозволяє підготувати висококваліфікованих фахівців, здатних працювати у сучасних умовах глобалізованого ринку праці та сприяти інноваційному розвитку металургійної галузі.

1) Дослідження використовує міждисциплінарний підхід міждисциплінарний підхід передбачає об'єднання знань, методів і інструментів різних наукових дисциплін для вирішення складних проблем та створення цілісного розуміння об'єкта дослідження. У контексті аналізу наукових досліджень цей підхід використовує різноманітні методи, серед яких основними є: міждисциплінарний метод, в основі якого інтеграція методів і знань з різних дисциплін для побудови комплексного бачення проблеми; поєднання технічних, економічних, освітніх та соціальних методів аналізу; дослідження впливу цифровізації на ефективність управління в металургії з одночасним урахуванням освітніх потреб та соціальних наслідків.

2) Системний аналіз сприяє вивченню об'єкта металургійної освіти як цілісної системи з урахуванням взаємозв'язків між її елементами, яка досліджується на різних рівнях: технологічному, соціальному, економічному тощо; аналізуються взаємозалежності між компонентами системи та їхній вплив на кінцеві результати, де враховуються технологічні інновації, економічні показники, управлінські стратегії та екологічні аспекти.

3) Порівняльний аналіз включає порівняння даних, процесів або явищ для виявлення подібностей та відмінностей, використовується для аналізу кращих європейських практик у певній

галузі та їхньої адаптації до національних умов. Порівняння освітніх стандартів у металургійній освіті країн ЄС та інших країн використовується для визначення оптимальних стратегій модернізації.

4). Економіко-математичне моделювання включає побудову математичних моделей для аналізу та прогнозування процесів, використовується для розрахунку ефективності рішень, витрат і результатів, дозволяє оцінити вплив змін на кінцеві показники, використовується для впливу цифрових технологій на економічну ефективність металургійних підприємств.

Таким чином, вище перераховані методи передбачають використання широкого спектра методів аналізу для досягнення цілісного та обґрунтованого розуміння об'єкта дослідження. Синтез технічних, соціальних, економічних і освітніх підходів дозволяє ефективно вирішувати складні завдання та впроваджувати інноваційні рішення (London Communiqué Towards the European Higher Education Area: responding to challenges in a globalised world).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Ми орієнтуємось на документи та ініціативи, які є фундаментом для розробки освітніх стандартів у металургії та інших технічних спеціальностях, забезпечуючи відповідність європейським стандартам і вимогам ринку праці.

Європейські стандарти та рекомендації щодо забезпечення якості вищої освіти (ESG) – документ, розроблений для створення системи забезпечення якості у вищій освіті. Він містить стандарти та рекомендації, що стосуються як внутрішніх, так і зовнішніх систем оцінки якості, відбору і атестації викладачів, а також студентів. Європейська рамка кваліфікацій (EQF) – цей документ допомагає порівнювати кваліфікації, встановлюючи рівні від базових навичок до спеціалізованих знань. Відповідність EQF дозволяє створювати освітні програми, зрозумілі та визнані на всій території ЄС (The Bologna Process, 2020).

Дублінські дескриптори – документ, що визначає очікувані результати навчання для кожного циклу (бакалавр, магістр, доктор). Дублінські дескриптори використовуються як стандарт для визначення компетенцій, які повинні отримати студенти, зокрема у технічних галузях, і створюють загальні критерії для акредитації освітніх програм.Освітні стандарти країн ЄС спрямовані на уніфікацію та підвищення якості освіти, забезпечення мобільності студентів і викладачів та взаємне визнання дипломів. 1. Болонська декларація – основний документ Болонського процесу, який спрямований на гармонізацію систем вищої освіти у Європі. Він містить положення щодо уніфікації навчальних програм, системи оцінювання та присвоєння кваліфікацій для забезпечення мобільності студентів і викладачів у межах ЄС (The Bologna Process 2020).

Європейська кредитно-трансферна система (ECTS) – система, що стандартизує кредити та обсяги навчальних програм, полегшуючи порівняння програм різних закладів і країн. Вона дозволяє студентам легко перезараховувати кредити, отримані в інших університетах ЄС, і сприяє мобільності та співпраці.

Європейська рамка кваліфікацій (EQF) – система, що дозволяє порівнювати рівні кваліфікацій у різних країнах ЄС. Вона має вісім рівнів, де кожен описує компетенції, знання та навички, які студент повинен мати для досягнення цього рівня. EQF дозволяє забезпечити прозорість і порівнянність кваліфікацій у всьому ЄС (Budapest-Vienna Declaration on the European Higher Education Area).

Європейські стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості вищої освіти (ESG) – розроблені для створення спільних підходів до забезпечення якості освіти у Європі. ESG включають стандарти як для внутрішнього контролю якості у навчальних закладах, так і для зовнішнього оцінювання освітніх програм. Вони охоплюють прозорість освітнього процесу, професійний розвиток викладачів, підтримку студентів та забезпечення доступу до ресурсів.

Європейська кредитно-трансферна та акумулююча система (ECTS) – система, що уніфікує підрахунок академічних кредитів для полегшення взаємного визнання навчальних досягнень. Один кредит ECTS відповідає 25-30 годинам навчальної роботи. Це дозволяє студентам легко переходити між закладами освіти в межах ЄС, а також спрощує процес мобільності і стажування.

Дублінські дескриптори – описують результати навчання для трьох рівнів вищої освіти (бакалавр, магістр, доктор). Вони включають критерії знань, умінь та здатностей, яких студенти мають досягти після кожного циклу навчання. Дублінські дескриптори створені для того, щоб гармонізувати результати освіти та зробити їх порівнюваними між країнами ЄС.

© Наталія, Метеленко, Валентина, Воронкова, Віталіна, Нікітенко, Віктор, Скачков, Ганна Карпенко, 2024

Рамкова програма Horizon Europe – орієнтована на розвиток інновацій і наукових досліджень, включаючи програми освіти, спрямовані на підготовку фахівців з високим рівнем компетентностей у технічних, наукових та інноваційних галузях. Horizon Europe забезпечує фінансування наукових досліджень, впровадження нових технологій та розвиток освітніх програм. Рамкова програма для досліджень та інновацій Horizon Europe – програма ЄС, яка підтримує наукові дослідження та інноваційні проєкти, включаючи освітні проєкти у сфері металургії та матеріалознавства. Horizon Europe допомагає фінансувати дослідницькі проєкти і сприяє впровадженню новітніх технологій у навчальні програми (Making the Most of Our Potential: Consolidating the European Higher Education Area Bucharest Communiqué).

Програма Erasmus+ – ініціатива ЄС для підтримки академічної мобільності студентів, викладачів і дослідників. Erasmus+ надає можливості для навчання і стажування в країнах ЄС та за його межами, сприяючи інтернаціоналізації освіти та обміну досвідом. Ініціатива Erasmus+ – програма ЄС, що підтримує навчання, професійну підготовку, молодіжну діяльність та спорт. Erasmus+ фінансує програми обміну студентів та стажування, полегшуючи міжнародну співпрацю і забезпечуючи доступ до європейського досвіду у професійній підготовці, зокрема у технічних і металургійних спеціальностях.

Ці стандарти і програми відіграють важливу роль у створенні спільного європейського освітнього простору, підвищуючи якість освіти, забезпечуючи мобільність та інтеграцію студентів і викладачів у Європейському Союзі.

Методи дослідження. Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Підвищення якості металургійної освіти вимагає інтеграції різних дисциплін, таких як металургія, філософія, економіка, екологія та менеджмент. Сучасні виклики в металургійній галузі, такі як екологічні проблеми, технологічні інновації та зміни в управлінні, вимагають нових підходів до освіти. Концепція підвищення якості металургійної освіти передбачає інтеграцію знань з різних дисциплін, щоб створити комплексну підготовку для майбутніх фахівців та організувати підготовку фахівців, які зможуть ефективно реагувати на сучасні виклики галузі, використовуючи інноваційні рішення та усвідомлюючи соціальні та екологічні наслідки своєї діяльності. Інтеграція різних дисциплін, фокус на екології, розвиток критичного мислення та співпраця з промисловістю створюють умови для формування висококваліфікованих спеціалістів у металургійній галузі.

Освіта повинна поєднувати знання з металургії, філософії, екології та менеджменту, економіки, Це дозволить студентам розуміти комплексність проблем, з якими стикається галузь. Розробка навчальних програм, що поєднують знання з металургії, філософії, екології та менеджменту. Це дозволить студентам отримати цілісне розуміння впливу металургійної галузі на суспільство та навколишнє середовище (Paris Communiqué). Залучення студентів до спільних проектів, що стосуються етики у виробництві, екологічних технологій та інновацій у менеджменті. Велику роль відіграє формування екологічної свідомості: 1) Додавання до навчальних планів курсів з екологічної безпеки та сталого розвитку, що акцентують увагу на зменшенні впливу металургії на довкілля. Включення курсів, що висвітлюють екологічні аспекти металургійного виробництва, сталий розвиток і екологічні технології. 2) Організація практичних занять на виробництві, що демонструють ефективні екологічні технології у металургії, де студенти можуть спостерігати за впровадженням екологічних практик. 2) Філософський аналіз, в основі якого аивчення етичних аспектів, пов'язаних із металургією, зокрема вплив на громади, робочі умови та екологічні наслідки; розвиток навичок критичного мислення серед студентів для аналізу та оцінки практик у металургії; підготовка студентів до ролі лідерів у їхніх сферах діяльності (Rome Ministerial Communiqué).

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

1. Наукові та практичні засади підвищення якості металургійної освіти: адаптація до вимог сучасного ринку праці та міжнародних стандартів

Наукова та практична основа для підвищення якості металургійної освіти і її адаптації до вимог сучасного ринку праці та міжнародних стандартів зосереджуються на таких ключових аспектах, як адаптація освітніх програм, практичні компетенції та міждисциплінарний підхід, інтеграція цифрових технологій та інновацій, розвиток компетентностей, відповідних стандартам ЄС, інтернаціоналізація освіти; оцінка якості освіти.

Дослідження в цьому напрямку стосуються адаптації металургійних навчальних програм до міжнародних стандартів, таких як Європейська кредитно-трансферна система (ECTS). Наприклад, вчені аналізують успішний досвід університетів Німеччини, Франції та Фінляндії у створенні програм, які забезпечують високу якість підготовки фахівців у металургійній галузі, орієнтуючись на потреби ринку праці. У роботах приділяють увагу розвитку практичних навичок у студентів через партнерства з промисловими компаніями, стажування та використання лабораторного обладнання, відповідного сучасним стандартам (Global University Network for Innovation (GUNi).

Дослідники вказують на важливість міждисциплінарного підходу, коли студенти вивчають не лише металургію, але й основи матеріалознавства, економіки, менеджменту й екології. Сучасні публікації часто звертаються до необхідності використання цифрових інструментів і симуляційних технологій у навчанні, що особливо актуально для металургійної освіти. Наприклад, дослідники розглядають вплив впровадження систем автоматизованого проектування (CAD), моделювання металургійних процесів і віртуальних лабораторій. Згідно з багатьма публікаціями, у ЄС важливими вважаються не лише технічні знання, а й «м'які» навички: робота в команді, управління проєктами, комунікаційні навички. Цей аспект досліджується для формування багатогранних фахівців, що здатні адаптуватися до змінних умов ринку (Trends 2018. Learning and teaching in the European Higher Education Area (by M.Gaebel, Th. Zhang, L. Bunescu, H. Stoeber,. 2018).

Останні публікації відзначають важливість академічної мобільності та спільних освітніх програм. Зокрема, ініціативи Erasmus+ розширюють можливості для студентів металургійних спеціальностей навчатися у провідних університетах ЄС, а також переймати досвід від міжнародних експертів. Дослідники також розробляють стандартизовані критерії оцінки якості освіти у металургійній галузі відповідно до вимог ЄС. Це включає комплексну оцінку навчальних програм, кваліфікації викладачів, рівня підготовки студентів та відгуків роботодавців про випускників. Таким чином, дослідження у цій сфері формують наукову та практичну основу для підвищення якості металургійної освіти і її адаптації до вимог сучасного ринку праці та міжнародних стандартів.

Залучення курсів з менеджменту, що спеціалізуються на управлінні металургійними підприємствами, впровадженні інноваційних технологій і проектному менеджменті, впровадження програм, що фокусуються на управлінні підприємствами, включаючи інноваційні методи та управління змінами; налагодження співпраці з підприємствами для забезпечення практик та стажувань; розвиток програм, що фокусуються на навичках лідерства та командної роботи, необхідних для успішного функціонування в сучасному бізнес-середовищі (European University Association).

Технологічні інновації включають інтеграцію новітніх технологій у навчальний процес, таких як віртуальна реальність для практичних занять та симуляцій, що допоможуть краще розуміти процеси металургії. Використання новітніх технологій в освітньому процесі для покращення практичної підготовки; Сприяння участі студентів у наукових дослідженнях, спрямованих на вирішення актуальних проблем металургії та екології. Підготовка студентів до ролі лідерів у їхніх сферах діяльності.

Співпраця з промисловістю включає налагодження партнерських відносин з металургійними компаніями для забезпечення стажувань, практик та реальних кейсів для студентів, заохочення студентів до участі в наукових дослідженнях, що фокусуються на актуальних проблемах. Створення консультативних рад за участю представників промисловості, які можуть дати цінні поради щодо змісту навчальних програм. Залучення стейкхолдерів та представників промисловості до розробки навчальних планів. Формування тісних зв'язків між університетами та металургійними підприємствами є ключовим для підготовки фахівців, які відповідають потребам ринку. Спільні проекти, стажування та програми з підвищення кваліфікації можуть допомогти студентам отримати практичний досвід.

Завдяки цим напрямам можна підвищити якість металургійної освіти, створивши комплексну підготовку, яка відповідає сучасним вимогам і викликам галузі.Країни Європейського Союзу мають багатий досвід у реформуванні системи освіти, особливо в технічних і спеціалізованих галузях, таких як металургія. Вивчення цього досвіду може надати цінні уроки для покращення металургійної освіти в Україні та інших країнах (Leadership and Organisation for Teaching and Learning at European Universities).

© Наталія, Метеленко, Валентина, Воронкова, Віталіна, Нікітенко, Віктор, Скачков, Ганна Карпенко, 2024

2. Напрями підвищення якості металургійної освіти за стандартами освіти країн ЄС

Для підвищення якості металургійної освіти за стандартами освіти країн ЄС можна виділити наступні напрями (Табл.1)

Напрями підвищення якості металургійної освіти за стандартами освіти країн ЄС базуються на формуванні (UCL 2034: a 20-year strategy for): 1) професійних компетентностей, що включає володіння сучасними методами виробництва,

Таблиця 1

Напрями підвищення якості металургійної освіти за стандартами освіти країн ЄС

Напрям	Характеристика напряму підвищення якості металургійної освіти за стандартами освіти країн ЄС
1.Впровадження компетентнісного підходу	Впровадження компетентнісного підходу – це методика в освітньому процесі, яка акцентує увагу на формуванні у здобувачів освіти практичних навичок і компетенцій, необхідних для успішного застосування знань у реальних життєвих ситуаціях. Такий підхід передбачає, що учень не лише опановує теоретичний матеріал, а й здобуває вміння та навички, які допоможуть йому вирішувати конкретні проблеми, адаптуватися до змін та ефективно працювати в команді. Компетентнісний підхід орієнтований на розвиток таких якостей, як: критичне мислення; комунікативні здібності; вміння вирішувати проблеми; соціальна відповідальність; самоорганізація та самоконтроль. Головна мета компетентнісного підходу – підготувати учнів до реального життя, де вони зможуть легко адаптуватися до швидких змін у суспільстві та професійній сфері.
2.Розширення практичного навчання та співпраця з підприємствами:	Європейські стандарти передбачають тісну співпрацю навчальних закладів з промисловістю. Залучення підприємств до навчального процесу, організація стажувань і практик, а також проведення спільних проєктів дозволяють студентам отримати реальний досвід роботи, що значно підвищує якість підготовки.
3.Інтеграція новітніх технологій і цифрових інструментів	Використання сучасних технологій, таких як автоматизовані системи управління виробничими процесами, 3D-друк, великі дані, штучний інтелект та віртуальна реальність, забезпечує студентам доступ до передових методів роботи в металургії. Освітні програми повинні включати курси, присвячені цим інноваціям, щоб студенти мали актуальні знання та навички.
4.Упровадження міжнародних стандартів якості освіти та сертифікації	Металургійні навчальні програми повинні відповідати міжнародним стандартам і вимогам, зокрема EN ISO та іншим відповідним стандартам. Це дозволить випускникам отримати визнані сертифікати, які визнаються в інших країнах ЄС і сприятимуть підвищенню їх конкурентоспроможності на європейському ринку праці.
5.Розвиток міждисциплінарного навчання	Сучасні металургійні програми в ЄС спрямовані на розвиток знань з різних дисциплін, включаючи екологію, економіку, менеджмент і цифрові технології. Це сприяє підготовці фахівців, які не лише добре розуміються на металургії, а й володіють знаннями, необхідними для ефективного управління процесами та прийняття рішень.
6.Акцент на стійкість та екологічність	Європейські стандарти висувають високі вимоги щодо екологічної безпеки та сталого розвитку. Освітні програми повинні забезпечувати студентів знаннями про екологічні аспекти металургійного виробництва, а також практиками зменшення впливу на довкілля. Це включає курси з екологічного менеджменту, управління відходами, енергоефективності та впровадження «зелених» технологій у виробництво.
7.Забезпечення безперервного навчання та професійного розвитку	Підходи до освіти в ЄС підтримують концепцію навчання впродовж життя, яка дозволяє фахівцям постійно оновлювати свої знання і навички у відповідь на технологічні зміни. Навчальні заклади можуть пропонувати програми для підвищення кваліфікації, курси підвищення компетенцій та сертифікацію для вже працюючих фахівців у сфері металургії.
8.Залучення викладачів з міжнародним досвідом і підвищення кваліфікації викладацького складу	Важливим кроком для підвищення якості металургійної освіти є залучення викладачів з міжнародним досвідом або їх навчання за кордоном. Це дозволяє підвищити рівень викладання та перенести європейські освітні практики, сприяє адаптації студентів до стандартів ЄС і розширює міжнародний погляд на металургійні процеси.
9.Підтримка академічної мобільності студентів і викладачів	Важливим компонентом європейської освіти є підтримка програм академічної мобільності, таких як Erasmus+, що дозволяє студентам та викладачам навчатися, стажуватися чи викладати в інших країнах. Це розширює можливості для обміну досвідом, формування міжнародних зв'язків та запозичення найкращих практик.
10.Створення науково-дослідницьких центрів та лабораторій для розвитку інновацій	Впровадження цих напрямів допоможе інтегрувати металургійну освіту в європейський освітній простір, підвищити її конкурентоспроможність та забезпечити підготовку фахівців, здатних успішно працювати на сучасному ринку праці.

Таблиця 1 (сформована авторами)

інноваційними технологіями у металургії, навички використання цифрових рішень та інженерного моделювання; 2) загальних компетентностей, в основі яких критичне мислення, робота в команді, володіння іноземними мовами для професійного спілкування на міжнародному рівні. До методів реалізації слід віднести використання європейської моделі Learning Outcomes (результати навчання); розробка модульних навчальних програм, де кожен модуль спрямований на формування конкретних компетентностей; 3) впровадження дуальної форми навчання, яка передбачає поєднання теоретичної підготовки у закладах вищої освіти та практичної підготовки на підприємствах (European Learning & Teaching Forum).

Напрями підвищення якості металургійної освіти за стандартами освіти країн ЄС охоплюють такі ключові аспекти:

1. Модернізація навчальних програм. Адаптація до Європейської рамки кваліфікацій (EQF): оновлення освітніх програм для відповідності міжнародним рівням кваліфікацій. Компетентнісний підхід: впровадження програм, які формують не лише теоретичні знання, але й практичні вміння, соціальні та управлінські компетенції. Міждисциплінарність: поєднання металургії з екологією, менеджментом, матеріалознавством і цифровими технологіями (European Principles for the Enhancement of Learning and Teaching).

2. Використання інноваційних технологій в освіті. Цифрові інструменти: впровадження автоматизованого проектування (CAD), моделювання металургійних процесів, віртуальних лабораторій і симуляцій. STEM-підходи: інтеграція науки, технологій, інженерії та математики в освітній процес. Дистанційне навчання: використання онлайн-платформ для доступності навчання та обміну досвідом з європейськими закладами.

3. Розвиток партнерств і практичного навчання. Стажування та співпраця з промисловістю: залучення студентів до реальних виробничих процесів через партнерства з металургійними підприємствами. Дуальна освіта: поєднання теоретичних знань із практичною підготовкою безпосередньо на виробництві. Інтеграція інновацій у практику: залучення сучасних матеріалів, обладнання та методів у навчальний процес (Європейські принципи вдосконалення викладання та навчання, 2020).

4. Міжнародна мобільність та співпраця. Програми обміну (Erasmus+): участь студентів і викладачів у програмах академічної мобільності. Спільні освітні програми: створення інтегрованих курсів із європейськими університетами для отримання подвійних дипломів. Участь у міжнародних конференціях: стимулювання студентів до участі у європейських освітніх форумах і дослідницьких заходах (Learning, Teaching and Assessment Strategy 2020-23).

5. Контроль і забезпечення якості освітиЮ Впровадження стандартів ESG (Європейські стандарти і рекомендації): внутрішні та зовнішні системи забезпечення якості освіти. Зворотній зв'язок від роботодавців: участь промислових компаній у розробці програм і оцінці випускників. Оцінка навчальних результатів: впровадження стандартних тестів і компетентнісних моделей оцінювання (Curriculum Framework).

6. Екологічна орієнтація металургійної освіти. Екологічні стандарти: інтеграція знань про екологічні вимоги та сталий розвиток у металургійний процес. Розвиток зеленої металургії: акцент на нові технології, які зменшують вплив на довкілля. Ці напрями забезпечують всебічний розвиток металургійної освіти, орієнтуючи її на сучасні вимоги ринку праці та міжнародних стандартів (Global Teaching Excellence Award).

3. Основні напрями зарубіжного досвіду країн ЄС підвищення якості металургійної освіти як чинник вдосконалення освітніх систем

Відмітимо, що в основі якості металургійної освіти в зарубіжних країнах інтеграція теорії та практики. Такі країни, як Польща, Німеччина та Австрія, впровадили модель дуальної освіти, яка поєднує навчання в навчальному закладі та практику на підприємствах. Це дозволяє студентам здобути практичні навички та досвід роботи ще під час навчання. Багато європейських університетів активно співпрацюють з промисловістю, організовуючи стажування для студентів, що сприяє їхньому працевлаштуванню. Багато європейських університетів запроваджують програми, що поєднують знання з металургії з іншими дисциплінами, такими як екологія, економіка та інженерія. Це дозволяє студентам отримувати більш широку перспективу і краще розуміти вплив своїх рішень на різні сфери. В рамках навчання студенти можуть працювати над проектами, що охоплюють кілька дисциплін, що сприяє розвитку критичного мислення та здатності працювати в команді (2025 Strategy).

© Наталія, Метеленко, Валентина, Воронкова, Віталіна, Нікітенко, Віктор, Скачков, Ганна Карпенко, 2024

В країнах, таких як Польща, Швеція та Норвегія, акцент на сталий розвиток та екологічні аспекти металургії є важливим елементом навчальних планів. Це включає вивчення відновлювальних технологій і зменшення викидів, впровадження систем сертифікації екологічності продукції та виробництв, що стимулює студентів і підприємства до інновацій (National Student Survey).

Такі програми, як Erasmus+ надають студентам можливість навчатися в інших країнах ЄС, що розширює їхні горизонти і допомагає обмінюватися знаннями. Країни ЄС активно підтримують спільні дослідження в галузі матеріалознавства та металургії, що сприяє розвитку нових технологій. Уряди країн ЄС впроваджують сучасні освітні технології, такі як онлайн-курси та віртуальні лабораторії, що дозволяє студентам отримувати доступ до найновіших знань і ресурсів (Research Excellence Framework).

Освітні програми регулярно оновлюються відповідно до змін у технологіях і вимог ринку праці. Деякі університети в ЄС використовують новітні технології, такі як 3D-друк для створення прототипів та віртуальна реальність для проведення навчальних практик. Це дозволяє студентам отримати уявлення про виробничі процеси у безпечному середовищі. Викладання про IoT у контексті металургії може забезпечити студентів знаннями про моніторинг і оптимізацію процесів в реальному часі, що є важливим аспектом сучасного виробництв (Research Excellence Framework).

Системи акредитації навчальних закладів і програм забезпечують високі стандарти освіти та підготовки фахівців. Постійний моніторинг результатів навчання та оцінка ефективності програм дозволяє виявляти слабкі місця та вдосконалювати навчальний процес. У навчальних програмах включаються питання етики та соціальної відповідальності, пов'язані з металургією. Це сприяє формуванню усвідомлених професіоналів, які розуміють важливість сталого розвитку. Залучення студентів до участі в соціальних проектах, пов'язаних з металургією, може сприяти підвищенню їхньої обізнаності про вплив виробництва на суспільство та довкілля (University College London).

Важливим аспектом є програми безперервного професійного розвитку для викладачів, які допомагають їм залишатися в курсі останніх технологічних досягнень і методів навчання. Участь викладачів у міжнародних конференціях та програмах обміну дозволяє їм отримувати нові ідеї та практики, які можуть бути адаптовані до місцевих умов. Вивчення зарубіжного досвіду країн ЄС – у підвищенні якості металургійної освіти відкриває нові перспективи для вдосконалення освітніх систем. Інтеграція міждисциплінарності, постійне підвищення кваліфікації викладачів, впровадження сучасних технологій, партнерство з промисловістю та акцент на соціальних аспектах можуть стати основою для створення конкурентоспроможних фахівців у металургії. Ці елементи допоможуть адаптувати освіту до сучасних викликів і забезпечити стійкий розвиток галузі в цілому. Вивчення зарубіжного досвіду країн ЄС у сфері підвищення якості металургійної освіти може стати основою для реформування освітніх систем в інших країнах. Інтеграція теорії і практики, фокус на екологічність, міжнародне співробітництво, використання інноваційних технологій і системи управління якістю освіти – ключові елементи, які можуть бути адаптовані та впроваджені для підвищення якості освіти в металургійній галузі (Teaching Excellence and Student Outcomes Framework).

Підвищення якості металургійної освіти відповідно до європейських стандартів має важливе практичне значення для забезпечення конкурентоспроможності випускників на глобальному ринку праці та розвитку металургійної галузі загалом. Впровадження освітніх стандартів країн ЄС дозволяє модернізувати навчальні програми у сфері металургії, щоб вони відповідали сучасним технологічним викликам та вимогам роботодавців. Практичні аспекти включають: 1) Оновлення навчальних планів відповідно до новітніх технологій металургійного виробництва (автоматизація, роботизація, Industry 4.0); 2) Розвиток цифрових компетенцій та знань у сфері програмного забезпечення для моделювання металургійних процесів; 3) Формування навичок роботи з інноваційним обладнанням та сучасними системами управління виробництвом (University of Huddersfield Teaching and Learning Strategy.

Підготовка кваліфікованих фахівців націлена на впровадження європейських стандартів забезпечує високий рівень підготовки фахівців, які мають інтегровані теоретичні та практичні знання, необхідні для ефективної роботи у металургійній промисловості; готові до участі в наукових дослідженнях та впровадженні інновацій; володіють мовною та культурною компетенцією для роботи у міжнародних компаніях та про-

єктах. Освіта за стандартами країн ЄС сприяє академічній мобільності через програми обміну, такі як Erasmus+, що дозволяє студентам отримувати досвід навчання та практики у провідних європейських університетах і на підприємствах; викладачам підвищувати кваліфікацію, переймаючи європейський досвід викладання та наукової роботи; університетам налагоджувати міжнародні партнерства для реалізації спільних науково-дослідницьких проєктів у галузі металургії (University of Huddersfield Teaching and Learning Strategy).

Під час модернізації металургійної освіти активно впроваджуються новітні освітні методики, які: орієнтуються на STEM-підходи (Science, Technology, Engineering, Mathematics); включають використання віртуальних лабораторій та систем моделювання металургійних процесів; забезпечують можливість проведення практичних занять у форматі симуляцій та роботи з сучасним обладнанням. Підготовка висококваліфікованих кадрів за європейськими стандартами освіти сприяє розвитку інноваційної економіки та підвищенню ефективності металургійної промисловості. Фахівці, які володіють європейськими підходами до організації виробництва, сприяють впровадженню енергоефективних та екологічно чистих технологій; підприємства отримують доступ до висококваліфікованих кадрів, що забезпечує зростання продуктивності праці та якості продукції; галузь стає більш інтегрованою у європейські ринки та відповідає міжнародним стандартам якості (National Teaching Fellowship).

З урахуванням європейських екологічних стандартів особливу увагу приділяють: підготовці фахівців у сфері «зеленої металургії» (Green Metallurgy); розробці та впровадженню технологій переробки металургійних відходів; зниженню енерговитрат у процесах виробництва та мінімізації викидів шкідливих речовин. Застосування європейських методик контролю якості навчання дозволяє удосконалити систему оцінювання знань студентів і сприяє запровадженню сучасних методів тестування та оцінювання практичних навичок; акредитації навчальних програм на європейському рівні.

Таким чином, підвищення якості металургійної освіти за стандартами країн ЄС сприяє формуванню нової генерації фахівців, які відповідають сучасним викликам ринку та технологічному прогресу. Це не лише підвищує конкурентоспроможність випускників, а й зміцнює позиції національної металургійної галузі на світовому рівні (Digital Education Action Plan (2021-2027).

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, дослідження має потенціал внести значний вклад у розвиток металургійної освіти, адаптувати її до сучасних умов і викликів, а також покращити якість підготовки фахівців, здатних ефективно працювати у постійно змінюваному середовищі. Дослідження пропонує інноваційний підхід до вдосконалення металургійної освіти, зокрема в умовах глобальних викликів і цифровізації.

Вивчення і порівняння зарубіжного досвіду в країнах ЄС дозволяє виокремити нові шляхи інтеграції міждисциплінарного підходу, сучасних технологій (як-от віртуальної реальності та Інтернету речей), а також новітніх цифрових технологій у матеріалознавстві. Це дослідження може стати основою для нових концепцій, що зосереджуються на розвитку критичного мислення, креативності та технологічної компетентності студентів (University of Huddersfield Teaching and Learning Strategy).

Дослідження впроваджує міждисциплінарний підхід, поєднуючи елементи філософії, екології, менеджменту та технологій у викладанні металургії. Це дозволяє створити більш цілісну та інтегровану освітню програму. Запровадження нових технологій, таких як цифрові платформи для навчання, віртуальна реальність, симуляції та штучний інтелект, що сприяють покращенню навчального процесу. Дослідження базується на актуальних потребах металургійної галузі та ринку праці, що дозволяє підготувати випускників, які відповідають вимогам сучасних промислових стандартів.

Теоретичне значення дослідження полягає в розширенні знань про: вивчення способів інтеграції різних дисциплін в освітні програми, які можуть покращити якість навчання та підготовки спеціалістів; розробку теоретичних основ для впровадження екологічних аспектів у навчальні програми, що відповідає сучасним вимогам сталого розвитку; аналіз нових методик викладання, які можуть бути застосовані для покращення взаємодії між студентами та викладачами, а також підвищення мотивації студентів до навчання (UCL Teaching & Learning Portal).

Практичне значення дослідження полягає в: створенні конкретних рекомендацій для університетів та навчальних закладів щодо

© Наталія, Метеленко, Валентина, Воронкова, Віталіна, Нікітенко, Віктор, Скачков, Ганна Карпенко, 2024

інтеграції сучасних технологій та міждисциплінарних підходів у навчальний процес; застосуванні отриманих результатів для підвищення якості підготовки фахівців у металургійній галузі, що, в свою чергу, позитивно вплине на розвиток промисловості; запровадження механізмів, що дозволяють покращити взаємодію між науковими установами та підприємствами, забезпечуючи впровадження інновацій у виробництво.

Список використаних джерел

Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт / Є. Ніколаєв, Г. Рій, І. Шемелинець. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 94 с.

Вдосконалення викладання у вищій освіті: теорія та практика: монографія / [Калашнікова С., Базелюк Н., Базелюк О. та ін.] ; за наук. ред. С. Калашнікової. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2023. 255 с

Концепція змісту освіти для європейського виміру України https://osvita.ua/school/method/581/

London Communiqué Towards the European Higher Education Area: responding to challenges in a globalised world. URL: http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/2007_London_Communique_English_588697.pdf

The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Leuven and Louvain-la-Neuve. URL: http:// www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/Leuven_Louvain_la_Neuve_Communique_April_2009_595061.pdf

Budapest-Vienna Declaration on the European Higher Education Area. URL: http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/Budapest_Vienna_Declaration_598640.pdf

Making the Most of Our Potential: Consolidating the European Higher Education Area Bucharest Communiqué. URL:http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/Bucharest_Communique_2012_610673.pdf

Paris Communiqué. URL: http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/EHEAParis2018_Communique_final_952771.pdf

Rome Ministerial Communiqué. URL: http://www.ehea.info/Upload/Rome_Ministerial_Communique.pdf

Higher Education in the World 7. Humanities and Higher Education: Synergies between Science, Technology and Humanities. URL: https://www.guninetwork.org/files/download_full_report_heiw7.pdf

Global University Network for Innovation (GUNi). URL: https://www.guninetwork.org/ 13Higher Education in the World 7 Humanities and Higher Education: Synergies between Science, Technology and Humanities. URL: https://www.guninetwork.org/files/download_full_report_heiw7.pdf

Trends 2018. Learning and teaching in the European Higher Education Area (by M.Gaebel, Th. Zhang, L. Bunescu, H. Stoeber). 2018. URL: https://eua.eu/downloads/publications/trends-2018-learning-and-teaching-in-the-europeanhigher-education-area.pdf

European University Association. Learning & Teaching. URL: https://eua.eu/issues/20:learning-teaching.html

Leadership and Organisation for Teaching and Learning at European Universities. URL: https://eua.eu/resources/publications/1041:leadership-and-organisation-for-teaching-and-learning-at-european-universities.html

European Learning & Teaching Forum. URL: https://eua.eu/events/238:2023-european-learning-teaching-forum.html

European Principles for the Enhancement of Learning and Teaching. URL: https://eua.eu/resources/publications/818:enhancing-the-education-mission-of-european-universities-a-proactive-response-to-change.html

Європейські принципи вдосконалення викладання та навчання. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/yevropeiski_pryntsypy_vdoskonalennia_navchanya.pdf

Curriculum Framework. URL: https://static.reading.ac.uk/content/PDFs/files/Curriculum-framework/ UoR_Curriculum_Framework.pdf

Global Teaching Excellence Award. URL: https://www.advance-he.ac.uk/awards/teaching-excellence-awards/globalteaching-excellence-awards

2025 Strategy. URL: https://www.hud.ac.uk/media/assets/document/vco/Strategic-Plan-reduced.pdf

University of Huddersfield Teaching and Learning Strategy. URL: https://www.hud.ac.uk/media/assets/document/teachingandlearning/tl-strategy.p

University of Huddersfield Teaching and Learning Strategy. URL: https://www.hud.ac.uk/media/assets/document/teachingandlearning/tl-strategy.pdf

National Teaching Fellowship. URL: https://www.advance-he.ac.uk/awards/teaching-excellence-awards/nationalteaching-fellowship

University of Huddersfield Teaching and Learning Strategy. URL: https://www.hud.ac.uk/media/assets/document/teachingandlearning/tl-strategy.pdf

Teaching Excellence and Student Outcomes Framework. URL: https://www.gov.uk/government/collections/teachingexcellence-framework

National Student Survey. URL: https://www.thestudentsurvey.com

University College London. URL: https://www.ucl.ac.uk
Research Excellence Framework. URL: https://www.ref.ac.uk/
UCL 2034: a 20-year strategy for UCL. URL: https://www.ucl.ac.uk/2034/
UCL Teaching & Learning Portal. URL: https://www.ucl.ac.uk/teaching-learning/
Learning, Teaching and Assessment Strategy 2020-23. URL: https://www.leedstrinity.ac.uk/media/site-assets/documents/key-documents/pdfs/learning-teaching-and-assessment-strategy.pdf
Digital Education Action Plan (2021-2027). European Commission. 2020. URL: https://education.ec.europa.eu/focustopics/digital-education/action-plan

NATALYA, METELENKO – Doctor of Economics,
Professor, Academician of AENU, Director of the Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: natalia.metelenko@gmail.com
ORCID: http://orcid.org/0000-0002-6757-3124

VALENTYNA, VORONKOVA – Doctor of Philosophy (D.Sc.),
Professor, Academician of the Academy of Higher Education of Ukraine,
Head of the Department of Management and Administration,
Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute,
Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com
ORCID iD: http://orcid.org/0000-0002-0719-1546

VÌTALINA, NIKITENKO – Doctor of Philosophy (D.Sc.),
Professor of the Department of Management and Administration,
Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute,
Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: vitalina2006@ukr.net
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0001-9588-7836

VIKTOR, SKACHKOV – Doctor of Technical Sciences,
Professor of the Department of Metallurgy, Head of the Specialized Research and Production Laboratory of Materials Science of High Temperature Composite Materials,
Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute,
Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-4447-4641

HANNA, KARPENKO – Candidate of Technical Sciences,
Associate Professor of the Department of Metallurgical Technologies, Ecology and Technological Safety, Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: abkarpenko_77@meta.ua
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-3504-0283

THE CONCEPT OF CONTENT AND DIRECTIONS FOR IMPROVING THE QUALITY OF METALLURGICAL EDUCATION ACCORDING TO THE EU EDUCATION STANDARDS

Abstract
In today's context of globalization and Ukraine's integration into the European educational space, improving the quality of metallurgical education is an extremely important task. The purpose of the study is to analyze the possibilities of adapting Ukrainian educational programs in metallurgy to the standards of the European Union, in particular the European Qualifications Framework (EQF) and the European Standards and Guidelines for Quality Assurance in Higher Education (ESG). Key elements such as the development of curricula based on a competency-based approach, the introduction

© Наталія, Метеленко, Валентина, Воронкова, Віталіна, Нікітенко, Віктор, Скачков, Ганна Карпенко, 2024

of digital technologies and innovations, the development of practical skills of students through cooperation with industrial enterprises, and the provision of international mobility through Erasmus+ programs are considered. Particular attention is paid to the issues of controlling and evaluating the quality of educational processes, which will help train highly qualified specialists for the modern labor market. The results of the study can be used to improve educational programs and strengthen the integration of Ukrainian higher education institutions into the international educational space. The aim of the study is to analyze the theoretical and practical foundations for improving the quality of metallurgical education according to the EU education standards. Research objectives: 1) to analyze the scientific and practical foundations of improving the quality of metallurgical education in the context of adaptation to the requirements of the modern labor market and international standards; 2) to clarify the conceptual dimensions of improving the quality of metallurgical education according to the EU education standards; 3) to reveal the praxeological foundations of foreign experience of the EU countries in improving the quality of metallurgical education as a factor in improving educational systems. Taking into account European environmental standards, special attention is paid to: training specialists in the field of Green Metallurgy; development and implementation of metallurgical waste recycling technologies; reduction of energy consumption in production processes and minimization of harmful substances emissions. The use of European methods of quality control allows us to improve the system of student assessment and promotes the introduction of modern methods of testing and evaluation of practical skills; accreditation of training programs at the European level. Thus, improving the quality of metallurgical education in line with EU standards helps to create a new generation of specialists who meet modern market challenges and technological progress. This not only increases the competitiveness of graduates, but also strengthens the position of the national metallurgical industry on a global scale.

Key words: metallurgical education, EU education standards, quality control of education, technological progress, European environmental standards, improvement of educational systems, Ukraine's integration into the European educational space, green metallurgy, new generation of specialists

© The Authors(s) 2024
This is an open access article under
The Creative Commons CC BY license

Received date 15.11.2024
Accepted date 15.11.2024
Published date 15.12.2024

How to cite: Наталія, Метеленко, Валентина, Воронкова, Віталіна, Нікітенко, Віктор, Скачков, Ганна Карпенко. Концепція змісту та напрямів підвищення якості металургійної освіти за стадартами освіти країн ЄС для України. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2024. 21 (98). P. 220–231

doi https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-26

УДК 004.9:352/354:35.077
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-27

НАПРЯМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА МЕТОДІВ УПРАВЛІННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

ОЛЕКСАНДР, ФУРСІН[1]
ІРИНА, ДЕГТЯРЕНКО[2]

Анотація

Актуальність дослідження зумовлена важливістю ефективного функціонування органів місцевого самоврядування для розвитку демократії та забезпечення якісних послуг громадянам на місцевому рівні. Впровадження інноваційних технологій, зокрема електронного урядування, є потужним інструментом підвищення ефективності та прозорості діяльності органів місцевого самоврядування. Це дозволяє покращити якість надання адміністративних послуг та підвищити довіру громадян до місцевої влади.. **Метою дослідження** є комплексний аналіз напрямів і методів впровадження інноваційнихї технологій та методів управління в діяльності органів місцевого самоврядування в умовах цифровізації, а також розробка практичних рекомендацій щодо її удосконалення. **Результати дослідження.** Запропоновано шляхи впровадження інноваційних технологій та методів управління в діяльність органів місцевого самоврядування. Ключовими напрямками є розвиток електронного врядування, впровадження технологій Smart City, використання аналітики великих даних, автоматизація адміністративних процесів. Це дозволить оптимізувати використання ресурсів, підвищити якість надання публічних послуг, забезпечити більш ефективну взаємодію з громадянами. Підвищення прозорості та підзвітності служби вимагає розробки та впровадження комплексу механізмів, шо включає розвиток систем відкритих даних, впровадження електронних систем взаємодії з громадянами, розвиток інструментів громадського контролю, забезпечення прозорості бюджетного процесу. Важливу роль відіграє також впровадження етичних стандартів та механізмів запобігання корупції. Таким чином, теоретичне значення полягає у розвитку наукових основ для цифрової трансформації місцевого самоврядування, а практичне значення – у реальних перевагах для органів влади та громадян шляхом підвищення ефективності управлінських процесів, доступності послуг і розвитку електронної демократії. Впровадження інноваційних технологій та методів управління є необхідною умовою підвищення ефективності діяльності органів місцевого самоврядування.

Ключові слова: органи місцевого самоврядування, інноваційні технології, методи управління, електронне врядування, штучний інтелект, smart city, напрями впровадження

Актуальність теми. Розвиток територіальних громад в Україні залежить від ефективності служби в органах місцевого самоврядування. В умовах децентралізації роль професіоналізму та компетентності посадових осіб стає ще більш критичною для забезпечення якісного управління та надання послуг громадянам. Реформування системи місцевого самоврядування створює нові виклики, які вимагають інноваційних підходів до організації служби. Це зумовлює необхідність глибокого аналізу теоретичних основ та практичних аспектів функціонування служби, а також розробки нових стратегій підвищення її ефективності. Дослідження було проведено з метою аналізу сучасного стану служби в органах місцевого самоврядування України, виявлення основних проблем та розробки рекомендацій щодо її вдосконалення.

Одним з пріоритетних завдань є вдосконалення законодавчої бази, яка регулює службу в органах місцевого самоврядування. Існуюче законодавство не повністю відповідає сучасним вимогам та європейським стандартам, що створює перешкоди для ефективної роботи місцевих органів влади. Необхідно розробити та впровадити нові нормативно-правові акти, які б враховували специфіку децентралізованого управління та забезпечували чіткі механізми функціонування служби. Підвищення кваліфікації посадових осіб місцевого самоврядування є ключовим аспектом реформи. Система підготовки та перепідготовки кадрів потребує модернізації відповідно до нових завдань та функцій органів місцевого самоврядування в умовах децентралізації. Це включає розробку нових освітніх програм, впровадження

[1] Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: fursin@ukr.net
ORCID iD: http://orcid.org/ 0000-0002-4457-0350
[2] Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: via12039393@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/ 0009-0008-7040-7603

© Олександр, Фурсін, Ірина, Дегтяренко, 2024

сучасних методів навчання та створення ефективної системи оцінювання компетенцій службовців.

Забезпечення прозорості та підзвітності служби в органах місцевого самоврядування залишається важливим питанням. Розробка ефективних механізмів громадського контролю та впровадження сучасних інформаційних технологій є необхідними для підвищення довіри громадян до місцевої влади. Впровадження інноваційних технологій управління, таких як електронне врядування та системи «розумного міста», може значно підвищити ефективність роботи органів місцевого самоврядування. Це дозволить оптимізувати адміністративні процеси, покращити якість надання послуг та забезпечити більш ефективну взаємодію з громадянами.

Важливим аспектом є також розвиток системи мотивації та стимулювання працівників органів місцевого самоврядування. Це включає не лише вдосконалення системи оплати праці, а й створення умов для професійного розвитку та кар'єрного зростання. Реалізація цих напрямків дозволить суттєво підвищити ефективність служби в органах місцевого самоврядування, що, в свою чергу, сприятиме сталому розвитку територіальних громад та підвищенню якості життя населення.

Постановка проблеми. Сучасний стан служби в органах місцевого самоврядування в Україні характеризується низкою проблем. Серед них можна виділити недостатній рівень професійної компетентності службовців, низьку престижність служби, недосконаліть системи оплати праці, недостатню прозорість діяльності. Ці проблеми особливо загострюються в умовах децентралізації та розширення повноважень органів місцевого самоврядування.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є комплексний аналіз напрямів і методів впровадження інноваційнихї технологій та методів управління в діяльності органів місцевого самоврядування в умовах цифровізації, а також розробка практичних рекомендацій щодо її удосконалення..

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

1) Розробити напрями впровадження інноваційних технологій та методів управління в діяльність органів місцевого самоврядування.

2) Розробити механізми підвищення прозорості та підзвітності служби в органах місцевого самоврядування.

Методи дослідження. Дослідження ґрунтується на комбінації теоретичних підходів, що використовується для проведення дослідження. Методологія дослідження напрямів впровадження інноваційних технологій та методів управління в діяльності органів місцевого самоврядування в умовах цифровізації включає наступні методи та підходи. Порівняльний аналіз, в основі якого дослідження міжнародного досвіду впровадження інноваційних технологій у місцевому самоврядуванні та порівняння з національними практиками. Системний підхід, в основі якого розгляд цифровізації як системного процесу, що охоплює управління, технології, комунікацію і громадську участь. Статистичний аналіз, що включає обробка та інтерпретація даних щодо впровадження цифрових технологій (відсоток охоплення, ефективність послуг).

Створення моделі цифрового управління, в основі якої розробка структури впровадження інноваційних технологій у діяльності місцевого самоврядування з урахуванням специфіки регіонів.

Прогнозування, що включає оцінку потенційного впливу цифровізації на якість послуг та ефективність роботи органів місцевої влади. Поєднання цих методів забезпечить комплексний підхід до дослідження, дозволить виявити ефективні напрями цифровізації місцевого самоврядування та сформувати рекомендації для їх впровадження..

Інформаціологічний метод чи підхід (розроблений М.Кастельсом ще у 2000 році), завдяки якому вдалося проаналізувати напрями впровадження інноваційних технологій та методів управління в діяльності органів місцевого самоврядування в умовах цифровізації та представити їх як складну систему, що еволюціює в «суспільство знань» і цифрове суспільство.

Системна методологія аналізу напрямів впровадження інноваційних технологій та методів управління в діяльності органів місцевого самоврядування в умовах цифровізації, що представляє собою упорядковану систему управління складними системами, до яких відноситься і нелінійне цифрове управління.

Agile-методологія як методологія складності та нелінійна методологія, здатна аналізувати місцеве самоврядування, що розвиваються в умовах невизначеності, нестабільності, інформаційної стохастичності.

Виклад основного матеріалу. Впровадження інноваційних технологій та методів є ключовим для підвищення ефективності органів місцевого самоврядування сьогодні. Інноваційні технології – це нові, ефективніші методи та інструменти вирішення управлінських завдань, що базуються на сучасних технічних засобах та інформаційних системах. Одним з головних напрямків інновацій є розвиток електронного врядування. Воно передбачає використання інформаційно-комунікаційних технологій для підвищення ефективності, відкритості та прозорості діяльності місцевої влади (Мазур, 2021). Це включає створення електронного документообігу, надання адміністративних послуг онлайн, впровадження електронних систем участі громадян у прийнятті рішень.

Важливим аспектом є впровадження технологій Smart City (розумне місто). Концепція Smart City передбачає комплексне використання інформаційних технологій для управління міською інфраструктурою, підвищення якості життя громадян та ефективності використання ресурсів. Це включає впровадження систем інтелектуального управління транспортом, енергетикою, водопостачанням тощо. Перспективним напрямком є використання технологій штучного інтелекту та машинного навчання в управлінській діяльності. Ці технології можуть бути застосовані для аналізу великих обсягів даних, прогнозування тенденцій розвитку громади, оптимізації процесів надання послуг (Зелінська, 2019)..

Аналіз свідчить, що важливу роль відіграє впровадження систем електронного документообігу та управління процесами (BPM – Business Process Management). Це дозволяє автоматизувати рутинні операції, підвищити швидкість та якість прийняття управлінських рішень. Актуальним є впровадження технологій blockchain для забезпечення прозорості та безпеки управлінських процесів. Blockchain може бути використаний для створення захищених реєстрів, проведення електронних голосувань та забезпечення прозорості бюджетих процесів.

Інноваційним методом управління є впровадження Agile-підходів в діяльність органів місцевого самоврядування, що дозволяють підвищити гнучкість та адаптивність управління, забезпечити більш ефективну реалізацію проектів розвитку громади. Перспективним напрямком є розвиток систем управління знаннями (Knowledge Management) в органах місцевого самоврядування. Це дозволяє забезпечити ефективний обмін інформацією та досвідом між співробітниками, зберегти інституційну пам'ять організації (Луциків, Котовська, 2020).Важливим аспектом є впровадження технологій відкритих даних, публікація структурованих наборів даних про діяльність органів місцевого самоврядування сприяє підвищенню прозорості, стимулює розвиток інновацій та громадських ініціатив.

В діяльності органів місцевого самоврядування інноваційним підходом є використання технологій краудсорсингу для залучення громадян до вирішення місцевих проблем та створення онлайн-платформ для збору ідей та пропозицій від городян, що дозволяє підвищити ефективність управління та рівень довіри до влади (Зуб, 2023).

Перспективним напрямком є впровадження систем предиктивної аналітики, що включає використання методів аналізу даних та машинного навчання для прогнозування майбутніх подій та тенденцій дозволяє приймати більш обґрунтовані управлінські рішення. Зокрема, велику роль відіграє розвиток мобільних технологій в управлінні, створення мобільних додатків для надання адміністративних послуг, інформування громадян, збору зворотного зв'язку підвищує доступність та зручність взаємодії з органами місцевого самоврядування.

В умовах цифровізації інноваційним методом є впровадження системи збалансованих показників (Balanced Scorecard) для оцінки ефективності діяльності органів місцевого самоврядування, що дозволяє забезпечити комплексний підхід до оцінки результатів роботи, узгодити стратегічні цілі з оперативною діяльністю (Зуб, 2023).

В органах місцевого самоврядування важливим є впровадження систем управління ризиками та безперервністю діяльності. Це особливо актуально в умовах зростання кількості природних та техногенних загроз, необхідності забезпечення стійкості критичної інфраструктури. Інноваційним підходом є розвиток систем партисипативного бюджетування, що включає використання онлайн-платформ для залучення громадян до розподілу частини бюджетних коштів сприяє підвищенню прозорості та ефективності використання ресурсів (Зуб, 2023).

Дослідження показує, що перспективним напрямком є впровадження технологій Інтернету речей (IoT) в управління міською інфраструктурою, використання мереж сенсорів та інтелектуальних пристроїв, що дозволяє оптимізувати процеси управління комунальним

© Олександр, Фурсін, Ірина, Дегтяренко, 2024

господарством, транспортом, безпекою. Розвиток систем електронної демократії націлене на впровадження онлайн-інструментів для проведення консультацій з громадськістю, електронних петицій, громадських ініціатив сприяє підвищенню рівня участі громадян в управлінні.

Для сучасних умов цифровізації інноваційним методом є використання геоінформаційних систем (ГІС) в управлінні територіальним розвитком, які дозволяють ефективно аналізувати просторові дані, оптимізувати процеси планування та прийняття рішень (Шумська, 2018). Перспективним напрямком є впровадження систем управління енергоефективністю, що включає використання smart-технологій для моніторингу та оптимізації енергоспоживання в комунальному секторі дозволяє знизити витрати та покращити екологічну ситуацію.

Напрями впровадження інноваційних технологій та методів управління в діяльності органів місцевого самоврядування в умовах цифровізації включають:

Розвиток систем управління проектами та програмами розвитку громади, впровадження спеціалізованого програмного забезпечення дозволяє підвищити ефективність планування та реалізації проєктів, забезпечити прозорість використання ресурсів, використання технологій gamification в управлінні. Застосування ігрових механік для мотивації персоналу, залучення громадян до вирішення місцевих проблем сприяє підвищенню ефективності та креативності в управлінні (Литкін, 2020).

Розвиток систем кібербезпеки в органах місцевого самоврядування сприяє впровадженню комплексних рішень для захисту інформаційних систем та даних, що є критично важливим в умовах зростання кількості кіберзагроз;, використання технологій Big Data сприяє аналізу соціально-економічних процесів в громаді, аналіз великих обсягів даних дозволяє виявляти приховані закономірності, прогнозувати тенденції розвитку, приймати більш обґрунтовані рішення (Зелінська, 2019).

Перспективним напрямком є впровадження систем управління якістю надання адміністративних послуг, використання спеціалізованих ІТ-рішень для моніторингу та оцінки якості послуг, збору зворотного зв'язку від громадян, що сприяє підвищенню рівня задоволеності населення та включає розвиток систем електронної взаємодії між різними органами влади, створення захищених каналів обміну інформацією, інтеграція інформаційних систем що дозволяє підвищити ефективність міжвідомчої взаємодії, спростити процеси надання послуг громадянам.

Інноваційним підходом є використання технологій роботизації та автоматизації процесів (RPA – Robotic Process Automation) в діяльності органів місцевого самоврядування. Це дозволяє автоматизувати рутинні операції, підвищити швидкість та якість обробки інформації, впровадження систем управління корпоративними знаннями, створення єдиних баз знань, систем обміну досвідом між співробітниками сприяє підвищенню ефективності роботи, збереженню інституційної пам'яті організації (Зуб, 2023).

Важливим аспектом є розвиток систем цифрової ідентифікації громадян та впровадження надійних механізмів електронної ідентифікації є необхідною умовою для розвитку електронних послуг та забезпечення безпеки онлайн-взаємодії (Табл.1)

Як свідчить аналіз діяльності органів місцевого самоврядування, важливим аспектом є розвиток систем предиктивної аналітики в управлінні комунальним господарством; використання алгоритмів машинного навчання для прогнозування аварій та планування ремонтів підвищує ефективність обслуговування інфраструктури; впровадження технологій блокчейн в земельному кадастрі та реєстрації нерухомості; створення розподілених реєстрів підвищує прозорість та безпеку операцій з нерухомістю; розвиток систем цифрових двійників міської інфраструктури, так як створення віртуальних моделей міських систем дозволяє оптимізувати процеси планування та управління розвитком міста (Щербина, 2018).

Напрями впровадження інноваційних технологій та методів управління в діяльності органів місцевого самоврядування в умовах цифровізації включають:

1) Розвиток систем управління енергоефективністю на основі технологій машинного навчання. Оптимізація енергоспоживання в комунальному секторі з використанням предиктивних моделей дозволяє знизити витрати та покращити екологічну ситуацію.

2) Впровадження технологій роботизації в комунальному господарстві. Використання роботизованих систем для прибирання вулиць, обслуговування інфраструктури підвищує ефективність комунальних служб (Шумська, 2018).

Таблиця 1

Ключові напрямки впровадження інноваційних технологій та методів управління в діяльність органів місцевого самоврядування

№	Напрямок	Зміст
1	Електронне врядування	Використання ІКТ для підвищення ефективності та прозорості діяльності
2	Smart City технології	Комплексне використання інформаційних технологій для управління міською інфраструктурою
3	Штучний інтелект та машинне навчання	Аналіз даних, прогнозування тенденцій, оптимізація процесів
4	Електронний документообіг та BPM	Автоматизація рутинних операцій, підвищення швидкості прийняття рішень
5	Blockchain технології	Забезпечення прозорості та безпеки управлінських процесів
6	Agile-підходи	Підвищення гнучкості та адаптивності управління
7	Управління знаннями	Забезпечення ефективного обміну інформацією та досвідом
8	Відкриті дані	Публікація структурованих наборів даних про діяльність органів влади
9	Краудсорсинг	Залучення громадян до вирішення місцевих проблем
10	Предиктивна аналітика	Прогнозування майбутніх подій та тенденцій для прийняття рішень

Таблиця 1 (сформована авторами)

3) Розвиток систем управління відходами на основі технологій Інтернету речей. Оптимізація процесів збору та переробки відходів з використанням сенсорних мереж підвищує екологічність міського середовища (Щербина, 2018).

4) Впровадження технологій штучного інтелекту в системи підтримки прийняття рішень місцевої влади. Використання алгоритмів обробки природної мови для аналізу звернень громадян покращує якість управлінських рішень.

5) Розвиток систем цифрової демократії на базі блокчейн-технологій. Створення захищених платформ для електронного голосування збільшує залучення громадян до прийняття рішень(Зелінська, 2019).

6) Впровадження технологій віртуальної реальності в містобудівне проектування. Створення віртуальних моделей міського середовища дозволяє підвищити якість архітектурних рішень та громадських обговорень.

7) Розвиток систем управління водними ресурсами на основі технологій Інтернету речей. Оптимізація процесів водопостачання та водовідведення з використанням сенсорних мереж підвищує ефективність використання водних ресурсів.

8) Впровадження технологій 5G в управління міською інфраструктурою. Створення високошвидкісних мереж передачі даних дозволяє реалізувати нові сценарії використання IoT та штучного інтелекту.

9) Розвиток систем цифрових сервісів для малого бізнесу на основі технологій хмарних обчислень. Створення муніципальних платформ для підтримки підприємництва сприяє економічному розвитку громади (Щербина, 2018).

10) Впровадження технологій edge computing в системи управління міською інфраструктурою. Обробка даних на рівні кінцевих пристроїв дозволяє знизити навантаження на центральні системи та підвищити швидкість реагування.

11) Розвиток систем цифрової ідентифікації громадян на основі технологій біометрії. Створення захищених систем аутентифікації підвищує безпеку та зручність отримання адміністративних послуг (Зелінська, 2019).

12) Розвиток систем управління зеленими насадженнями на основі технологій дистанційного зондування. Використання супутникових даних та дронів для моніторингу стану зелених зон підвищує ефективність озеленення міста.

13) Впровадження технологій 3D-друку в будівництві муніципального житла. Використання адитивних технологій дозволяє знизити вартість та підвищити швидкість будівництва соціального житла (Шумська, 2018).

Розвиток наукового підґрунтя цифровізації сприяє систематизації знань про впровадження інноваційних технологій у місцеве самоврядування, моделей і концепцій цифрового управління та їх адаптації до сучасних умов.

© Олександр, Фурсін, Ірина, Дегтяренко, 2024

Формування нових підходів до управління сприяє створенню наукових основ для побудови ефективних систем управління через цифрові інструменти; вивченню методів підвищення прозорості, оперативності та ефективності роботи місцевих органів влади.

Розширення теоретичних уявлень про місцеве самоврядування включає аналіз впливу цифровізації на трансформацію функцій органів місцевого самоврядування, визначення ролі громадянської участі та електронної демократії у місцевому управлінні. Оптимізація роботи органів місцевого самоврядування сприяє впровадженню електронного документообігу, цифрових реєстрів та автоматизованих систем для покращення управлінських процесів; підвищенню ефективності надання адміністративних послуг завдяки електронним платформам.

Висновки. Таким чином, теоретичне значення полягає у розвитку наукових основ для цифрової трансформації місцевого самоврядування, а практичне значення – у реальних перевагах для органів влади та громадян шляхом підвищення ефективності управлінських процесів, доступності послуг і розвитку електронної демократії. Впровадження інноваційних технологій та методів управління є необхідною умовою підвищення ефективності діяльності органів місцевого самоврядування. Ключовими напрямками є розвиток електронного врядування, впровадження технологій Smart City, використання аналітики великих даних, автоматизація адміністративних процесів. Це дозволить оптимізувати використання ресурсів, підвищити якість надання публічних послуг, забезпечити більш ефективну взаємодію з громадянами. Підвищення прозорості та підзвітності служби вимагає розробки та впровадження комплексу механізмів, шо включає розвиток систем відкритих даних, впровадження електронних систем взаємодії з громадянами, розвиток інструментів громадського контролю, забезпечення прозорості бюджетного процесу. Важливу роль відіграє також впровадження етичних стандартів та механізмів запобігання корупції. Реалізація зазначених напрямків удосконалення служби в органах місцевого самоврядування дозволить підвищити її ефективність, забезпечити високий рівень професіоналізму службовців, підвищити довіру громадян до місцевої влади. Це, в свою чергу, створить умови для сталого розвитку територіальних громад та підвищення якості життя населення.

Список використаних джерел

Мазур В. Г. Впровадження інноваційних технологій у діяльність органів влади на регіональному рівні: дис.... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Київ, 2021. URL: https://nuczu.edu.ua/images/topmenu/science/spetsializovani-vcheni-rady/disMazur.pdf

Зелінська Н. Інноваційні засоби інформаційно-документального забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування. 2019. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/36135/1/109.pdf

Луциків І. В., Котовська І. В. Сучасні проблеми організаційного й кадрового забезпечення органів публічної влади в Україні. Актуальні проблеми публічного управління та адміністрування: Колективна монографія. 2020. С. 87-108. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/32399

Зуб С. К. Стратегічне управління діяльністю органів місцевого самоврядування. 2023. URL: https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/3011

Литкін В. В. Інноваційні технології стимулювання креативності посадових осіб місцевого самоврядування. 2020. URL: https://dspace.znu.edu.ua/xmlui/handle/12345/4955

Щербина С. В. Сучасний стан органів державної влади та місцевого самоврядування у процесі формування інноваційно-інтегрованих структур. Конкурентоспроможна модель інноваційного розвитку економіки України: збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, 11 квітня 2018 року, м. Кропивницький. Кропивницький: «Ексклюзив-Систем», 2018. С. 164. URL: https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/6de60192-2b92-4949-a6cd-23f729cc1afc/content#page=164

Шумська Г. М. Концептуальні засади здійснення інноваційної діяльності органами публічної влади як основи соціально-економічного розвитку України. 2018. URL: http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/20644

References

Mazur, V. G. (2021). Implementation of innovative technologies in the activities of public authorities at the regional level: PhD in Public Administration: 25.00.02. Kyiv. URL: https://nuczu.edu.ua/images/topmenu/science/spetsializovani-vcheni-rady/disMazur.pdf.

Zelinska, N. Innovative means of information and documentary support for the activities of local self-government bodies. 2019. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/36135/1/109.pdf

Lutsykiv, I. V., Kotovska, I. V. (2020, Modern problems of organizational and personnel support of public authorities in Ukraine. Actual problems of public administration and management: Collective monograph. 87-108. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/32399.

Zub, S. K. (2023). Strategic management of local government activities.. URL: https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/3011

Lytki, V. (2020). Innovative technologies for stimulating the creativity of local government officials. URL: https://dspace.znu.edu.ua/xmlui/handle/12345/4955

Shcherbyna, S. V. (2018). The current state of public authorities and local self-government in the process of forming innovation-integrated structures. Competitive model of innovative development of the Ukrainian economy: collection of abstracts of the International Scientific and Practical Conference, April 11. Kropyvnytskyi. Kropyvnytskyi: «Exclusive-Systems, 164. URL: https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/6de60192-2b92-4949-a6cd-23f729cc1afc/content#page=164.

Shumska, H. M. (2018). Conceptual principles of implementation of innovation activities by public authorities as a basis for socio-economic development of Ukraine. URL: http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/20644

OLEXANDER, FURSÌN – Candidate of Science in Public Administration,
Associate Professor, Assistant Professor of the Department of Management
and administration, Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute,
Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: fursin@ukr.net
ORCID iD: http://orcid.org/ 0000-0002-4457-0350

IRYNA, DEHTIARENKO – Master's student
at the Department of Public Management
and Administration Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: via12039393@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/ 0009-0008-7040-7603

DIRECTIONS FOR THE INTRODUCTION OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES AND MANAGEMENT METHODS IN THE ACTIVITIES OF LOCAL GOVERNMENTS IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION

Abstract

The relevance of the study is due to the importance of the effective functioning of local governments for the development of democracy and the provision of quality services to citizens at the local level. The introduction of innovative technologies, in particular e-government, is a powerful tool for increasing the efficiency and transparency of local governments. This allows improving the quality of administrative services and increasing public trust in local authorities. The purpose of the study is to comprehensively analyze the directions and methods of implementing innovative technologies and management methods in the activities of local governments in the context of digitalization, as well as to develop practical recommendations for its improvement. Results of the study. The author suggests ways to introduce innovative technologies and management methods into the activities of local governments. The key areas are the development of e-governance, the introduction of Smart City technologies, the use of big data analytics, and the automation of administrative processes. This will optimize the use of resources, improve the quality of public services, and ensure more effective interaction with citizens. Increasing the transparency and accountability of the service requires the development and implementation of a set of mechanisms, including the development of open data systems, the introduction of electronic systems for interaction with citizens, the development of public control tools, and ensuring the transparency of the budget process. The introduction of ethical standards and corruption prevention mechanisms is also important. Thus, the theoretical significance lies in the development of scientific foundations for the digital transformation of local government, and the practical significance lies in the real benefits for authorities and citizens by increasing the efficiency of management processes, accessibility of services, and the development of e-democracy. The introduction of innovative technologies and management methods is a prerequisite for improving the efficiency of local governments.

Key words: local governments, innovative technologies, management methods, e-governance, artificial intelligence, smart city, areas of implementation

© Олександр, Фурсін, Ірина, Дегтяренко, 2024

© The Authors(s) 2024
This is an open access article under
The Creative Commons CC BY license

Received date 05.10.2024
Accepted date 15.10.2024
Published date 05.11.2024

How to cite: Олександр, Фурсін, Ірина, Дегтяренко. Напрями впровадження інноваційних технологій та методів управління в діяльності органів місцевого самоврядування в умовах цифровізації**.** Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2024. 21 (98). P. 232–239
doi https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-27

РЕЦЕНЗІЇ
REVIEWS

DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-28

РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ «ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОМИСЛОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ У КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ, МОЖЛИВОСТЕЙ ТА ЗМІН» / ЗА РЕД. Д.ФІЛОСОФ.Н., ПРОФ. ВОРОНКОВОЇ В. Г., Д.Е.Н., ПРОФ. МЕТЕЛЕНКО Н. Г.: ЛЬВІВ ТОРУНЬ: LIHA-PRES, 2024. 592 С.

ХРАПКІНА В. В.

Монографія «Цифрова трансформація промислового менеджменту у контексті викликів, можливостей та змін» під редакцією докторів наук В. Г. Воронкової та Н. Г. Метеленко є важливим внеском у дослідження цифрової трансформації в сфері промислового менеджменту. Це видання, яке, без сумніву, приверне увагу науковців, студентів, а також практиків у галузі промисловості та бізнесу. Автори в монографії детально аналізують сучасні тенденції цифровізації промислових процесів, що є важливим для розуміння викликів та можливостей, які з'являються в умовах глобалізації та індустріальної революції 4.0.

Проблеми, описані у роботі, стосуються як теоретичних аспектів цифрової трансформації, так і практичних методів впровадження інноваційних технологій у виробничі процеси. Особливу увагу автори приділяють аналізу соціальних та економічних змін, які супроводжують цифрові перетворення, а також їхньому впливу на ефективність управління на підприємствах. Монографія охоплює широкий спектр проблем, починаючи від змін у підходах до управління ресурсами, до значення використання великих даних і штучного інтелекту для прийняття стратегічних рішень у промисловості.

Монографія поєднує теоретичні основи, методологічний інструментарій та практичний досвід у галузі трансформації промислового менеджменту. Вона складається із 592 сторінок і систематизує найновіші напрацювання, а також надає вичерпний аналіз можливостей і викликів цифровізації у промисловому секторі.

Монографія структурована у 10 логічно пов'язаних розділів, кожен з яких відповідає на ключові питання цифрової трансформації, підготовлена високопрофесійним колективом Інженерного навчально-наукового інституту ім. Ю.М.Потебі ЗНУ разом зі здобувачами вищої освіти PhD з спеціальності «Менеджмент» та включає 10 розділів:

РОЗДІЛ 1.

Теоретико-методологічні виміри цифрової трансформації промислового менеджменту в умовах викликів, можливостей та змін

(д.ф.н., проф. Воронкова В. Г., здобувач PhD Гриша С.О., здобувач PhD Крупа А.А. здобувач PhD Слюсарь М.Ю, здобувач Безверхий І.А.)

РОЗДІЛ 2.

Іінноваційні вектори цифрової трансформації промислового менеджменту в епоху інтернет та штучного інтелекту

(д.ф.н., проф. Нікітенко В. О., здобувач PhD Грамчук М. О., здобувач PhD Архіпов В.О., здобувач PhD Бобраков В.С. здобувач PhD Іванов І.І.)

РОЗДІЛ 3.

Міжнародний досвід цифрової трансформації для промислового менеджменту

(к.політ.н., доц. Сергієнко Т. І., к.е.н., доц. Крайнік О. М.)

РОЗДІЛ 4

Система менеджменту якості на промисловому підприємстві

(к. політ.н., доц., Венгер О.М., д.наук держ. управління, проф. Ажажа М.А.)

РОЗДІЛ 5

Ідентифікація фінансово-економічних ризиків та цифрова трансформація повоєнного відновлення промислових підприємств Запорізького регіону

(д.е.н., проф. Метеленко Н.Г., д.е.н., проф. Глущевський В.В., д.е.н., проф. Клопов І.О., д.е.н., проф. Дятлова Ю.В., к.е.н., доц.

© Храпкіна В. В., 2024

Оглобліна В.О., здобувач PhD Нетяга Андрій, здобувач PhD Нетяга Антон)

РОЗДІЛ 6

Ппромислова політика фінансового забезпечення розвитку підприємств в контексті антикризового управління

(д.е.н., проф. Метеленко Н.Г., д.е.н., проф. Паршин Ю.І., к.е.н., доц. Сіліна І.В., здобувач PhD Шарапов В.С., здобувач PhD Сумма В.С.,

здобувач PhD Плиска О.В., здобувач PhD Олєніченко В.П.)

РОЗДІЛ 7

Стратегічні механізми повоєнного відновлення промисловості україни в контексті національної безпеки

(д.е.н., проф. Метеленко Н.Г., д.е.н., проф. Шапуров О.О., к.е.н., доц. Попова А.О., здобувач PhD Храпкін О.М., здобувач PhD Плиска В.В., здобувач PhD Ардикуце І.О.)

РОЗДІЛ 8

Роль цифрової трансформації у вдосконаленні систем обліку та контролю: виклики та можливості

(д.е.н., проф. Меліхова Т. О., асистент Меліхов Є. В.)

РОЗДІЛ 9

Інтеграція цифрових технологій у систему безпеки: адаптація до нових викликів і можливостей

(д.ф.н., проф. Воронкова В.Г., д.е.н.,проф. Метеленко Н.Г., д.н.держ. управ., проф. Ажажа М.А, д.п.н., проф. Арабаджиєв Д.Ю, д.ф.н., проф. Нікітенко В.О., здобувач PhD» Дашков А.О., к.п.н., доц. Венгер О.М.,.к.н. держ.управ., доц. Фурсін О.О., к. фарм.н., доц. Шарапова Т.А., здобувач PhD Цикін Д,С.)

РОЗДІЛ 10. Цифрова трансформація термокаталітичного очищення вентиляційних газів коксохімічного виробництва у контексті викликів та змін

(к. т. н., доц. Румянцев В.Р., к. фарм. н., доц. Шарапова Т.А., завідувач навчальних лабораторій ІННІ ЗНУ Сайкова Т.Ю).

Концептуальна парадигма дослідження свідчить про її глибокий аналіз, структуризацію проблем дослідження, врахування сучасного контенту цифрового суспільства та цифрової економіки.

У колективній монографії «Цифрова трансформація промислового менеджменту у контексті викликів, можливостей та змін» комплексно досліджено теоретико-методологічні, теоретико-концептуальні та прикладні аспекти цифрової трансформації промислового підприємства, що розвивається під впливом Четвертої промислової революції. Велику увагу приділено вивченню міжнародного досвіду цифровізації промислового менеджменту, адаптації традиційних процесів управління до вимог цифрової економіки в промисловому секторі.

Обгрунтовано цифровізацію економіко-екологічних ризиків повоєнного відновлення промисловості, фінансового забезпечення відновлення підприємств стратегічних галузей промисловості в контексті національної безпеки Запорізького регіону. Досліджено можливості, які трансформація відкриває для підвищення ефективності виробництва, оптимізації процесів управління, збільшення конкурентоспроможності підприємств. Зміни, що відбуваються у промисловому менеджменті в контексті цифрової трансформації, вимагають глибокого розуміння нових технологій, стратегій впровадження та вміння ефективно адаптуватися до швидко плинного середовища.

Одним з головних досягнень цієї роботи є інтеграція міждисциплінарних підходів, що дозволяє побачити цифрову трансформацію як частину більшого процесу змін у глобальній економіці. Висвітлені в монографії методи та стратегії цифровізації дозволяють формулювати рекомендації для бізнесу, орієнтуючись на конкретні потреби та реалії сучасних підприємств. Рецензована монографія є актуальним та змістовним науковим дослідженням, присвяченим аналізу процесів цифрової трансформації промислового менеджменту. У сучасних умовах глобальних викликів, технологічного розвитку та потреби адаптації промислових підприємств до цифрової економіки, дана робота набуває особливого значення.

Детально розглядаються основні концепції, пов’язані з цифровізацією промислового менеджменту, а також філософські та економічні підходи до управління змінами. Аналіз сучасних викликів: окреслюються глобальні тенденції та бар’єри, які стоять перед промисловими підприємствами на шляху до цифрової трансформації. Інструменти цифровізації та практики їх впровадження упроваджені у конкретні технологічні рішення, інновації у менеджменті та методи їх адаптації на підприємствах різних масштабів. Значна увага приділена аналізу успішних кейсів впровадження цифрових інструментів у промисловості та оцінці перспектив цифрової економіки.

Монографія «Цифрова трансформація промислового менеджменту у контексті викликів, можливостей та змін» має значне практичне зна-

чення як для науковців, так і для фахівців-практиків у галузі управління та промисловості.У монографії детально описуються сучасні інструменти цифрової трансформації, такі як: системи автоматизованого управління виробничими процесами (ERP, CRM); аналітика великих даних (Big Data) для прийняття обґрунтованих управлінських рішень; хмарні технології для оптимізації ресурсів; інтернет речей (IoT) для контролю та моніторингу виробництва в реальному часі.

Вказані рішення можуть бути безпосередньо застосовані на підприємствах для оптимізації витрат, підвищення продуктивності та якості продукції.У монографії акцентується увага на можливих ризиках цифровізації, таких як: фінансова недоступність технологій, опір змінам серед персоналу, проблеми кібербезпеки. Автори пропонують практичні рішення для їх мінімізації, включаючи: інвестиційне планування та пошук фінансування для цифрових проєктів; hозробку стратегій зміни корпоративної культури; впровадження систем кіберзахисту на підприємствах. Монографія надає керівникам підприємств інструменти для адаптації до четвертої промислової революції (Industry 4.0), що передбачає цифрову інтеграцію всіх ланок управління: виробництва, логістики, постачання, збуту та обслуговування клієнтів.

Рецензована робота відзначається комплексністю підходу до дослідження проблем цифрової трансформації, а також її практичною спрямованістю. Автори монографії не лише розглядають виклики, а й демонструють можливості для оптимізації управлінських процесів через цифрові інструменти. Особливу увагу слід звернути на: грунтовність теоретичної бази дослідження; актуальність висвітлених викликів та їх взаємозв'язок з глобальними процесами; конкретні рекомендації для фахівців у галузі промислового менеджменту.

Монографія «Цифрова трансформація промислового менеджменту у контексті викликів, можливостей та змін» є значущим внеском у розвиток науки та практики у сфері управління промисловими підприємствами. Вона буде корисною як для науковців, так і для практиків, що займаються питаннями цифрової трансформації.

Підсумовуючи, монографія «Цифрова трансформація промислового менеджменту у контексті викликів, можливостей та змін» є надзвичайно корисним науковим джерелом, яке поєднує теоретичний та практичний аналіз актуальних тенденцій. Вона стане дорожньою картою для дослідників, що цікавляться цифровими перетвореннями у промисловості, а також для фахівців, які працюють у сфері управління та бізнесу.

Видання орієнтоване на студентів вищих навчальних закладів економічного та управлінського спрямування, науковців та практиків у всіх сферах промислового виробництва, керівників промислових підприємств вищої і середньої ланки України та Запорізького регіону, для широкого використання у навчальному процесі, а також для менеджерів і керівників промислових підприємств.

Таким чином, практичне значення монографії полягає у створенні науково обґрунтованих підходів до цифрової трансформації промислового менеджменту, які можуть бути ефективно використані як великими підприємствами, так і середнім та малим бізнесом.

Робота стане цінним керівництвом для керівників, аналітиків, інженерів та інших фахівців, що займаються впровадженням інновацій у промисловому секторі. Монографія є фундаментальним дослідженням, що відкриває нові можливості для розвитку промислових підприємств в умовах глобальної цифровізації.

Храпкіна В. В. – доктор економічних наук, професор, професор кафедри маркетингу та управління бізнесом Національного університету «Києво-Могилянська академія» (Київ)

© Храпкіна В. В., 2024

НАШІ АВТОРИ
LIST OF AUTHORS

АДОМАВИЧЄНЕ, ГЕДРЕ – доктор PhD, доцент, Литовський інженерний університет прикладних наук (Каунас, Литва)

Giedrė, Adomavičienė – doctor PhD, assoc. prof. of Lithuanian Engineering University of Applied Sciences (Kaunas, Lithuania)

E-mail: giedre.adomaviciene@lik.tech

ORCID ID: http://orcid.org/0000-0001-6506-3166

Литовський інженерний університет прикладних наук, ал. Tvirtovės 35, Каунаський повіт, LT-50155 (Каунас, Литва)

Lithuanian Engineering University of Applied Sciences, Tvirtovės al. 35, Kaunas municipality, LT-50155 (Kaunas, Lithuania)

АНДРЮКАЙТЕНЕ, РЕГІНА – доктор PhD соціальних наук (менеджмент), ассист. Литовського Університету спорту (Каунас, Литва)

Regina, Andriukaitiene – Doctor PhD of social sciences, assist. of Lithuanian Sports University (Kaunas, Lithuania)

E-mail: regina.andriukaitiene@gmail.com

ORCID iD: https://orcid.org/0000-0002-0691-7333

Литовський Університет Спорту, 6, Каунаський повіт, LT-44221, Каунас, Литва

Lithuanian Sports University, 6, str. Sporto, Kaunas municipality, LT-44221, Kaunas, Lithuania

---

АЙДІН, ЕМРЕ – Магістрант Університету Вітаутаса Великого (Каунас, Литва)

Aydin, Emre – Master student, of Vytautas Magnus University (Kaunas, Lithuania)

E-mail: emre.aydin@stud.vdu.lt

ORCID iD: https://orcid.org/0009-0009-2944-504X

Університет Вітаутаса Великого, вул. К. Донелайчьо, 58, LT- 44248, Каунас, Литва

Vytautas Magnus University Str. K. Donelaičio, 58, LT- 44248, Kaunas, Lithuania

---

АРАБАДЖИЄВ, ДМИТРО ЮРІЙОВИЧ – доктор політичних наук, професор, начальник науково-дослідної частини, професор кафедри бізнес-адміністрування та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)

Dmytro, Arabadzhyiev – doctor of political sciences, professor, head of the research department, professor of the department of business administration and management of foreign economic activity of the Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: dimariy026@gmail.com

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-4772-081X

Запорізький національний університет, вул. Дніпровська, 33, 69061, Запоріжжя, Україна

Zaporizhzhia National University, Dniprovska str., 33, 69061, Zaporizhzhia, Ukraine

---

БАКУМЕНКО, Олександр Вікторович – аспірант кафедри філософії Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)

Oleksander, Bakumenko – graduate student of the Department of Philosophy H.S. Skovoroda Harkiv National Pedagogical University (Kharkiv, Ukraine)

E-mail: oleksandr.bakumenko@gmail.com

ORCID ID: http //orcid.org/ 0009-0001-4569-9893

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, 29, вул Алчевських, 61002, Харків, Україна

G. S. Scovoroda Kharkiv National Pedagogical University, 29 Alchevskyh str., 61002, Kharkiv, Ukraine

---

БІЛОГУР, ВЛАДА ЄВГЕНІЇВНА – доктор філософських наук, професор кафедри фізичного виховання, ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Ужгород, Україна)

Vlada, Bilohur – Doctor of Philosophy, professor Departments of physical education,

Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine)

E-mail: bilogurvlada@gmail.com

ORCID iD: http//orcid.org/ 0000-0003-1053-2716

Researcher iD: W-3957-2017

Ужгород,Ужгородський національний університет, вул. Митна, 29, 88017 Україна

Uzhhorod, Uzhhorod National University, st. Mytna, 29, 88017 Ukraine

---

ВЕНГЕР, ОЛЬГА МИКОЛАЇВНА – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри управління та адміністрування, Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Olga, Venger – Candidate of Political Sciences, Associate Professor of the Department of Management of Organizations and Project Management, Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: vengerolya14@gmail.com

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3758-7891

Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні, Запорізький національний університет, пр. Соборний, 226, 69006, Запоріжжя, Україна

Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University, 226 Soborny Avenue, 69006, Zaporizhzhia, Ukraine

---

ВЕНГЕР, ВІКТОР АНАТОЛІЙОВИЧ – здобувач вищої освіти другого магістерського рівня спеціальності 073 «Менеджмент», Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Viktor, Venger– Master's second year of study specialty 073 «Management», Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: dmitriyvenger2010@gmail.com

ORCID iD: https://orcid.org/0009-0001-8322-8566

Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні, Запорізький національний університет, пр. Соборний, 226, 69006, Запоріжжя, Україна

Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University, 226 Soborny Avenue, 69006, Zaporizhzhia, Ukraine

---

ВЕРЕЩАГІН, ОЛЕГ ЮРІЙОВИЧ – аспірант кафедри філософії Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (Харків, Україна)

Oleh, Vereshchagin – PhD student, Department of Philosophy, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University (Kharkiv, Ukraine)

E-mail: vndesign.oleg@gmail.com

https://orcid.org/0009-0006-2515-7698

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, 29, вул Алчевських, 61002, Харків, Україна

G. S. Scovoroda Kharkiv National Pedagogical University, 29 Alchevskyh str., 61002 Kharkiv, Ukraine

---

ВОРОНКОВА, ВАЛЕНТИНА ГРИГОРІВНА – доктор філософських наук, професор, Академік академії наук вищої освіти України, завідувачка кафедри управління та адміністрування, Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Valentyna, Voronkova – Doctor of Philosophy (D.Sc.), Professor, Academician of the Academy of Higher Education of Ukraine, Head of the Department of Management and Administration, Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com

ORCID iD: http://orcid.org/0000-0002-0719-1546

Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні, Запорізький національний університет, пр. Соборний, 226, 69006, Запоріжжя, Україна

Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University, 226 Soborny Avenue, 69006, Zaporizhzhia, Ukraine

---

ГАРБАР, ГАЛИНА АНАТОЛІЇВНА – доктор філософських наук, професор кафедри готельно-ресторанної справи та організації бізнесу, Миколаївський національний аграрний університет (Миколаїв, Україна)

Halina, Harbar – Doctor of Philosophy, Professor, Professor of the Department of Hotel and Restaurant Business and Business Organization, Mykolaiv National Agrarian University (Mykolaiv, Ukraine)

E-mal: garbargalina12@gmail.com

ORCID ID: http://orcid.org/0000-0003-4750-3361

Миколаївський національний аграрний університет, вулиця Георгія Гонгадзе, 9, Миколаїв, Миколаївська область, 54000

Mykolaiv National Agrarian University, 9 Heorhii Gongadze Street, Mykolaiv, Mykolaiv region, 54000

ДЕГТЯРЕНКО, ІРИНА АНАТОЛІЇВНА – здобувач вищої освіти другого магістерського рівня спеціальності «Публічне управління та адміністрування», Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Iryna, Dehtiarenko – a student of the second master's degree in the specialty «Public Administration and Management», Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: via12039393@gmail.com

ORCID ID: https://orcid.org/ 0009-0008-7040-7603

Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні, Запорізький національний університет, пр. Соборний, 226, 69006, Запоріжжя, Україна

Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University, 226 Soborny Avenue, 69006, Zaporizhzhia, Ukraine

---

ЗАБЛОЦЬКИЙ, ВІТАЛІЙ ПЕТРОВИЧ – доктор філософських наук, професор, Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського (Київ Україна)

Vitaly, Zablotskyi – doctor of philosophy, professor, V.I. Vernadsky Taurida National University (Kyiv,Ukraine)

E-mail: vzabl@i.ua

ORCID ID: http://orcid.org/0009-0001-6733-6532

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, вул. Джона Маккейна, 33, Київ, Україна 01042

V.I. Vernadsky Taurida National University, John McCain Str., 33, Kyiv, Ukraine 01042

ЗАХАРОВА, СВІТЛАНА ОЛЕКСАНДРІВНА – кандидат філсоофських наук, доцент кафедри дизайну, Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна)

Svitlana, Zakharova – Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor of the Design Department, National University of Zaporizhzhia Polytechnic (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: arconzp@meta.ua

ORCID iD: https://orcid.org/ 0000-0002-6952-2558

Національний університет «Запорізька політехніка», вул. Університетська, 64, 69063, Запоріжжя, Україна

National University Zaporizhzhia Polytechnic, Universitetskaya str. 64, 69063, Zaporizhzhia, Ukraine

---

ЗІНОВ'ЄВА, КАТЕРИНА ФЕДОРІВНА – аспірантка кафедри філософії Харківський педагогічний університет імені Г.С. Сковороди (Харків, Україна)

Kateryna, Zinovieva – postgraduate Department of Philosophy, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University (Kharkiv, Ukraine)

E-mail: ekaterinalisishina@gmail.com

ORCID iD: https://orcid.org/0009-0006-0476-5475

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, 29, вул Алчевських, 61002, Харків, Україна

G. S. Scovoroda Kharkiv National Pedagogical University, 29 Alchevskyh str., 61002 Kharkiv, Ukraine

---

ЗЛЕНКО, НАТАЛІЯ МИКОЛАЇВНА – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних дисциплін, Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ (Суми, Україна)

Zlenko, Nataliia – Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Humanitarian Disciplines, Sumy Branch of Kharkiv National University of Internal Affairs, (Sumy, Ukraine)

E-mail: tokarenkonat@gmail.com,

ORCID ID: http://orcid.org/0000-0003-2598-4336

Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ (м.Суми, Україна)

Sumy Branch of Kharkiv National University of Internal Affairs, Sumy Ukraine 40002

ЗОРЯ, ОЛЕКСАНДРА ПАВЛІВНА – кандидат соціологічних наук, доцент кафедри дизайну Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна)

Olexandra, Zorya, – candidate of Social Science, associate professor of the Design Department of the National University; Zaporizhzhia Polytechnic (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: aleksandrazora@gmail.com

ORCID iD: http://orcid.org/0000-0001-6247-0145

Національний університет «Запорізька політехніка», вул. Університетська, 64, 69063, Запоріжжя, Україна 69063

National University Zaporizhzhia Polytechnic, Universitetskaya str. 64, Zaporizhzhia, Ukraine 69063

КАРАБАНОВ ЄВГЕН ОЛЕКСІЙОВИЧ – в.о. завідувача кафедри фізичного виховання та здоров'я людини, Обласний коледж «Кременчуцька гуманітарно-технологічна академія імені А.С.Макаренка» Полтавської обласної ради (Кременчук, Україна)

Karabanov, Yevhen Oleksiyovych – Acting Head of the Department of Physical Education and Human Health Kremenchuk Humanitarian and Technological Academy named after A.S.Makarenko, Regional College of the Poltava Regional Council (Kremenchuk, Ukraine)

https://orcid.org/0000-0001-5420-0583

Researcher ID: V-8716-2017

Обласний коледж «Кременчуцька гуманітарно-технологічна академія імені А.С.Макаренка» Полтавської обласної ради. вул. Валентини Федько, 33, м. Кременчук, Полтавська обл. 39623

Human Health Kremenchuk Humanitarian and Technological Academy named after A.S.Makarenko, Regional College of the Poltava Regional Council 33 Valentyny Fedko Street, Kremenchuk, Poltava region, 39623

Карпенко, Ганна Володимирівна – кандидат технічних наук, доцент кафедри металургійних технологій, екології та техногенної безпеки, Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)

Hanna, Karpenko – Candidate of Technical Sciences, Associate Professor of the Department of Metallurgical Technologies, Ecology and Technological Safety, Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: abkarpenko_77@meta.ua

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-3504-0283

Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні, Запорізький національний університет, пр. Соборний, 226, 69006, Запоріжжя, Україна

Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University, 226 Soborny Avenue, 69006, Zaporizhzhia, Ukraine

---

КИВЛЮК, ОЛЬГА ПЕТРІВНА – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії та психології, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія» (Київ, Україна)

Olga, Kyvliuk – Doctor of Philosophical Sciences, Professor, (Ukraine, Kyiv), Head of the Department of Philosophy and Psychology, Kyiv University of Intellectual Property and Law of the National University «Odesa Law Academy» (Kyiv, Ukraine)

E-mail: panyolga@ukr.net

ORCID iD: https://orcid.org/0000-0002-7900-9299

Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія», Харківське шосе, 210, 02121, Київ, Україна

Kyiv University of Intellectual Property and Law of the National University «Odesa Law Academy», Kharkivske Shosse 210, 02121, Kyiv, Ukraine

---

КИЙКОВ, ОЛЕКСІЙ ЮРІЙОВИЧ – кандидат філософських наук, директор дирекції «Дипсервіс», Державне підприємство «Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв» (Київ, Україна)

Oleksiy, Kiykov – Candidate of Philosophical Sciences, director of the «Dipservice» Directorate, The State Enterprise «Directorate-General for Rendering Services to Diplomatic Missions» (Kyiv, Ukraine)

E-mail: kiykov@ukr.net

ORCID iD: https://orcid.org/0000-0001-8368-6367

Дирекція «Дипсервіс», Державне підприємство «Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв», вул. Гончара Олеся, 84, 01054, Київ, Україна

The «Dipservice» Directorate, The State Enterprise «Directorate-General for Rendering Services to Diplomatic Missions», 84, Honchara Olesia street, 01054, Kyiv, Ukraine

---

КОНОВАЛЕНКО, ОЛЬГА СЕРГІЇВНА – аспірант кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Olga, Konovalenko – Post-graduate student, Department of Social Philosophy and Management, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail:olga_konovalenko04@ukr.net

ORCID iD: https://orcid.org/ 0009-0002-3139-9520

Запорізький державний медико-фармацевтичний університет, Запоріжжя, проспект Маяковського 26 Запоріжжя, Україна 69035

Zaporizhzhia State Medical and Pharmaceutical University Maiakovskoho Ave., Zaporizhzhia Ukraine 69035

МАРЧЕНКО, ОЛЕНА ВІКТОРІВНА – доктор філософських наук, доцент, професор кафедри теорії та історії держави та права, конституційного права та прав людини, Дніпровський державний університет внутрішніх справ (Дніпро, Україна)

Elena, Marchenko – Doctor of Philosophy (D.Sc.), Professor of the Department of of Theory and History of State and Law, Constitutional Law and Human Rights, Dnipro State University of Internal Affairs (Dnipro, Ukraine).

E-mail: lina728@ukr.net

ORCID iD: https://orcid.org/0000-0002-2069-9942

Дніпровський державний університет внутрішніх справ, проспект Науки, 26 49084, м. Дніпро, Україна

Dnipro State University of Internal Affairs, DSc of Philosophy, 26, Nauki Ave., 49084, Dnipro, Ukraine

---

МАСЮК, ОЛЕГ ПЕТРОВИЧ – доктор філософських наук, доцент, професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Oleh, Masiuk – Doctor of Philosophical Sciences, Assistant Professor, Professor of Department of Philosophy, Public Administration and Social Work of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine).

E-mail: olegpm16@gmail.com

ORCID ID: https://orcid.org0000-0003-3853-5863

Запорізький національний університет, вул. Дніпровська, 33, 69061 Запоріжжя, Україна

Zaporizhzhia National University, Dniprovska str., 33, 69061 Zaporizhzhia, Ukraine

---

МЕТЕЛЕНКО, НАТАЛЯ ГЕОРГІЇВНА – доктор економічних наук, професор, академік АЕНУ, Директорка, Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)

Natalya, Metelenko – Doctor of Economics, Professor, Academician of AENU, Director of the Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: natalia.metelenko@gmail.com

ORCID: http://orcid.org/0000-0002-6757-3124

Інженерний навчально-науковий інститут, Запорізький національний університет, пр. Соборний, 226, 69006, Запоріжжя, Україна

Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University, 226 Soborny Avenue, 69006, Zaporizhzhia, Ukraine

---

НІКІТЕНКО, ВІТАЛІНА ОЛЕКСАНДРІВНА – доктор філософських наук, професор, професор кафедри управління та адміністрування, Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)

Vitalina, **Nikitenko** – Doctor of Philosophy (D.Sc.), Professor of the Department of Management and Administration, Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: vitalina2006@ukr.net

ORCID iD: https://orcid.org/0000-0001-9588-7836

Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні, Запорізький національний університет, пр. Соборний, 226, 69006, Запоріжжя, Україна

Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University, 226 Soborny Avenue, 69006, Zaporizhzhia, Ukraine

---

ПАНЬКО ОКСАНА ІГОРІВНА – кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії, Національний університет «Львівська політехніка» (Львів, Україна)

Oksana, Panko – associate professor, Department of Philosophy, Lviv Polytechnic National niversity, (Lviv, Ukraine), Mytropolyt Andrei Str. 5, Lviv, 79013

E-mail: oksana-panko@ukr.net

ORCID iD: https://orcid.org/0000-0003-1185-5664

Національний університет «Львівська політехніка», вул. Митрополита Андрея, 5, Львів, Україна 79013

Lviv Polytechnic National niversity, Mytropolyt Andrei Str. 5, Lviv, Ukraine 79013

ПОНОМАРЕНКО, ОКСАНА ВІКТОРІВНА – аспірантка кафедри філософії Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (Харків, Україна)

Oksana, Ponomarenko – PhD student, Department of Philosophy, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University (Kharkiv, Ukraine)

E-mail: oksana.ponomarenko1987@gmail.com

ORCID iD: https://orcid.org//0000-0003-0500-6148

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, 29, вул Алчевських, 61002, Харків, Україна

G. S. Scovoroda Kharkiv National Pedagogical University, 29 Alchevskyh str., 61002 Kharkiv, Ukraine

---

ПЕРКУМЕНЕ, ДАЛІЯ – професор, д-р, Литовський інженерний університет прикладних наук, кафедра ландшафтної інженерії та лісового господарства (Каунаський район, Литва)

Dalia, Perkumiene – Prof. Dr. Lithuanian Engineering University of Applied Sciences, Landscape Engineering and Forestry department, str. Liepų 1, Girionys, LT- 53101 (Kaunas District, Lithuania)

E-mail: perkum@gmail.com

ORCID 0000-0003-4072-3898

Литовський інженерний університет прикладних наук, кафедра ландшафтної інженерії та лісівництва, вул, Liepų 1, LT-53101 Girionys (Каунаський район, Литва)

Lithuanian Engineering University of Applied Sciences, Landscape Engineering and Forestry department, str. Liepų. 1, LT-53101 Girionys (Kaunas District, Lithuania)

ПРИТУЛА, ОЛЕКСАНДР ЛЕОНТІЙОВИЧ – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри теорії та методики фізичної культури і спорту Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)

Olexandr, Prytula – Candidate of Pedagogical Sciences, docent, Professor of the Department of Theory and Methodology of Physical Culture and Sports at the Zaporizhia National University (Zaporizhia, Ukraine).

E-mail: prityla1970@ukr.net

ORCID ID: http://orcid.org/orcid.org/0000-0001-8800-8207

Запорізький національний університет, вул. Дніпровська, 66-А, 69002 Запоріжжя, Україна

Zaporizhzhia National University, Dniprovska str., 66-A, 69002 Zaporizhzhia, Ukraine

---

ПУНЧЕНКО, ОЛЕГ ПЕТРОВИЧ – доктор філософських наук, професор, Одеська державна академія технічного регулювання та якості (Одеса, Україна)

Punchenko, Oleg – Doctor of Philosophic Scinces, Professor, Professor Department of automated systems and information-measuring technology, Odessa State Academy of Technical Regulation and Quality (Odesa, Ukraine).

E-mail: olegpetr02.09@gmail.com

ORCID iD: https://orcid.org/0000-0003-2694-6841

Одеська державна академія технічного регулювання та якості, вул. Ковальська 15, 65020 Одеса, Україна

Odessa State Academy of Technical Requlation and Quantity, Kovalska str. 15, 65020 Odesa, Ukraine

---

ПУСКУНІГІТЕ, КАМІЛЕ – Аспірант Університету Вітаутаса Великого (Каунас, Литва)

Kamilė, Puskunigytė – Phd student, of Vytautas Magnus University (Kaunas, Lithuania)

E-mail: kamile.puskunigyte@stud.vdu.lt

ORCID iD: https://orcid.org/0009-0008-6175-9252.

Університет Вітаутаса Великого, вул. К. Донелайчьо, 58, LT- 44248, Каунас, Литва

Vytautas Magnus University Str. K. Donelaičio, 58, LT- 44248, Kaunas, Lithuania

---

РИЖОВА ІРИНА СТАНІСЛАВІВВНА – доктор філософських наук, професор кафедри дизайну, Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна)

Iryna, Ryzhova – Doctor of Philosophy (D.Sc.), Professor, Professor, Head of the Department of Design of the National University, Zaporizhzhia Polytechnic (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: 17design2017@gmail.com

ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-9562-200X

Національний університет «Запорізька політехніка», вул. Університетська, 64, 69063, Запоріжжя, Україна

National University Zaporizhzhia Polytechnic, Universitetskaya str. 64, 69063, Zaporizhzhia, Ukraine

---

СЕГЕНЬ, ЯРОСЛАВ ЮРІЙОВИЧ – аспірант кафедри філософії, соціології та політології, Державний торговельно-економічний університет (Київ, Україна)

Yaroslav, Segen – PhD student at the Department of Philosophy, Sociology and Political Science, State University of Trade and Economics (Kyiv, Ukraine)

E-mail: yarik.segen7@gmail.com

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-9359-3612

Державний торговельно-економічний університет Україна, вул. Кіото, 19 State University of Trade and Economics, 19 Kyoto St., Kyiv, 02156 Ukraine

State University of Trade and Economics, 19 Kyoto St., Kyiv, 02156 Ukraine

---

СЕМАЛЬ, НАТАЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА – кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент кафедри фізичного виховання, факультет здоров'я та фізичного виховання, Ужгородський національний університет (Ужгород Україна)

Natalia, Semal – Candidate of Sciences in Physical Education and Sports, Associate Professor of the Department of Physical Education, Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine)

E-mail: natalija.semal@uzhnu.edu.ua

ORCID iD: https://orcid.org/ 0000-0002-1998-3460

Ужгородський національний університет, пл. Народна,3, 88000, Ужгород, Україна

Uzhhorod, Uzhhorod National University, pl. Narodna, 3, 88000, Uzhhorod, Ukraine

---

СИВОХОП, ЕДУАРД МИКОЛАЙОВИЧ – кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету здоров'я та фізичного виховання, ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Ужгород, Україна)

Eduard, Sivohop – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Department of physical education, Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine)

E-mail: eduard.syvokhop@uzhnu.edu.ua

ORCID iD: http//orcid.org/ 0000-0001-8939-8446

Ужгород,Ужгородський національний університет, вул. Митна, 29, 88017 Україна

Uzhhorod, Uzhhorod National University, st. Mytna, 29, 88017 Ukraine

---

СКАЧКОВ, ВІКТОР ОЛЕКСІЙОВИЧ – доктор технічних наук, професор кафедри металургії, керівник спеціалізованої науково-виробничої лабораторії матеріалознавства високотемпературних композиційних матеріалів, Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)

Viktor, Skachkov – Doctor of Technical Sciences, Professor of the Department of Metallurgy, Head of the Specialized Research and Production Laboratory of Materials Science of High Temperature Composite Materials, Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-4447-4641

Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні, Запорізький національний університет, пр. Соборний, 226, 69006, Запоріжжя, Україна

Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University, 226 Soborny Avenue, 69006, Zaporizhzhia, Ukraine

---

СКРИПЧЕНКО ІРИНА ТАРАСІВНА – кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент кафедри менеджменту, маркетингу та інформаційних технологій, Херсонський державний аграрно-економічний університет (Кропивницький, Україна)

Iryna, Skrypchenko – Candidate of Sciences in Physical Education and Sports Associate professor of the Department of Management, Marketing and Information Technologies Kherson State Agrarian and Economic University (Kropyvnytskyi, Ukraine)

E-mail: http://orcid.org/0000-0001-5895-3099

Sit71@ukr.net

Херсонський державний аграрно-економічний університет, Кіровоградська область, просп. Університетський, 5/2 25031, м.Кропивницький, Україна

Kherson State Agrarian and Economic University Kropyvnytskyi, Kirovohrad region, Universytetskyi Ave., 5/2 25031 Kropyvnytskyi, Kirovohrad region

---

СКУБІНА, НАТАЛІЯ СЕРГІЇВНА – аспірантка кафедри теорії культури і філософії науки філософського факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (Харків, Україна)

Nataliia, Skubina – Postgraduate Student at the Department of Theory of Culture and Philosophy of Science Faculty of Philosophy V. N. Karazin Kharkiv National University (Kharkiv, Ukraine)

E-mail: natalia.skubina@gmail.com

ORCID iD: http//orcid.org/0000-0003-3799-2923

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, 29, вул Алчевських, 61002, Харків Україна

G. S. Scovoroda Kharkiv National Pedagogical University, 29 Alchevskyh str., 61002 Kharkiv, Ukraine

---

СОРОКІНА, ОЛЕКСАНДРА СЕРГІЇВНА – кандидат філософських наук, доцент кафедри соціології, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Oleksandra, Sorokina – Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor of Sociology Department, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: sorokina.soc@gmail.com

ORCID https://orcid.org/0000-0003-0058-1848

Запорізький національний університет, вул. Дніпровська, 33, 69061 Запоріжжя, Україна

Zaporizhzhia National University, Dniprovska str., 33, 69061 Zaporizhzhia, Ukraine

---

ДУН, ТІНТІН – аспірантка кафедри філософії Інституту соціально-гуманітарних технологій Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (Харків, Україна)

Dong, Tingting – Postgraduate student of the Department of Philosophy of the Institute of Social and Humanitarian Technologies of the National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute" (Kharkiv, Ukraine)

E-mal: 331418909@qq.com

ORCID ID: http://orcid.org/0009-0009-0307-3575

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», вул Кірпічова буд. 2, Харків, Україна, 61002

National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute» apt.2, Kyrpychova str., Kharkiv, Ukraine, 61002

УТЮЖ, ІРИНА ГЕННАДІЇВНА – доктор філософських наук, професор, завідувачка кафедри суспільних дисциплін, Запорізький державний медико-фармацевтичний університет (Запоріжжя, Україна)

Iryna, Utiuzh – Dr. of Science in Philosophy, Professor, Head of the Department of Social Sciences, Zaporizhzhia State Medical and Pharmaceutical University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: ytyh13@ukr.net

ORCID iD: https://orcid.org/0000-0003-1152-0151

Запорізький державний медико-фармацевтичний університет, Запоріжжя, проспект Маяковського 26, Україна 69035

Zaporizhzhia State Medical and Pharmaceutical University Maiakovskoho Ave., Zaporizhzhia Ukraine 69035

ФУРСІН, ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ – кандидат наук державного управління, доцент, доцент кафедри управління та адміністрування, Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М.Потебні, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Olexander, Fursìn – Candidate of Science in Public Administration, Associate Professor, Assistant Professor of the Department of Management and administration, Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: fursin@ukr.net

ORCID iD: http://orcid.org/ 0000-0002-4457-0350

Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М.Потебні, Запорізький національний університет, пр.Соборний, 226, 69006 Запоріжжя, Україна

Engineering educational and scientific Institute named after Y.M. Potebnya of Zaporizhzhia National University, 226 Soborny Avenue, 69006 Zaporizhzhia, Ukraine

---

ХОЛОДУЛІН, АНДРІЙ СЕРГІЙОВИЧ – здобувач вищої освіти другого магістерського рівня спеціальності «Менеджмент», Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Andriy, Kholodulin – Master's second year of studyspecialty 073 «Management», Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: andrey@toolcentr.com.ua

ORCID iD: http://orcid.org/0009-0003-5838-4748

Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М.Потебні, Запорізький національний університет, пр.Соборний, 226, 69006 Запоріжжя, Україна

Engineering educational and scientific Institute named after Y.M. Potebnya of Zaporizhzhia National University, 226 Soborny Avenue, 69006 Zaporizhzhia, Ukraine

---

СУН, ЧАНЛУН – аспірант кафедри філософії Інституту соціально-гуманітарних технологій Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (Харків, Україна)

Sun, Changlong – Postgraduate student of the Department of Philosophy of the Institute of Social and Humanitarian Technologies of the National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute» (Kharkiv, Ukraine)

E-mail: 1246175775@qq.com

ORCID ID: https://orkid.org/0009-0008-2405-3242

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», вул Кірпічова буд. 2, Харків, Україна, 61002

National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute» apt.2, Kyrpychova str., Kharkiv, Ukraine, 61002

ШАРУНЕ ПАДКАУСКІЄНЕ – магістр Університету Казімераса Сімонавічюса (Вільнюс, Литва)

Šarūnė, Padkauskienė – Master students of university Kazimieras Simonavičius, Vilnius, Lithuania

E-mail: sarune.padkauskiene@stud.ksu.lt

ORCID ID: http://orcid.org/ 0009-0009-2336-9445

Університет Казімераса Сімонавічюса, вул. Dariaus ir Girėno 21, Вільнюс LT-02189, Литва

University Kazimieras Simonavičius, вул. Dariaus ir Girėno 21, Vilnius, Lithuania

---

ISSN 2708-0390 (Print)
ISSN 2708-0404 (Online)

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ НАУКОВИХ СТАТЕЙ
REQUIREMENTS FOR SCIENTIFIC ARTICLES

"Humanities Studies"
humstudies.com.ua
Періодичність збірника – до 2–4 випусків на рік
Мова – українська, англійська, польська
Профіль журналу "Humanities Studies"
https://scholar.google.ru/citations?hl=uk&pli=1&user=YjqLf1gAAAAJ

Засновник: Запорізький національний університет (код за ЄДРПОУ 02125243)

Збірник «Humanities Studies» є продовженням випуску Збірника наукових праць «Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії» і входить до списку друкованих періодичних видань.

Збірник «Humanities Studies» включено до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б». Додаток 1 до наказу Міністерства освіти і науки України 17.03.2020 № 409.

Спеціальність ДАК: Філософські науки

Повні тексти та бібліографічний опис всіх статей збірника наукових праць представлено у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (Нукова періодика України)

Збірник наукових праць розсилається у бібліотеки за переліком, встановленим МОН України.

У разі передруку посилання на Збірник наукових праць «Humanities Studies» обов'язкове.

Усі статті отримують номер DOI.

Редакційна колегія приймає до друку статті, які характеризуються оригінальністю, високою мірою наукової новизни і практичною значущістю, раніше не публікувалися та відповідають вимогам МОН.

Структура наукової статті повинна містити такі елементи:

Індекс УДК (універсальний десятинний класифікатор) розташовують перед заголовком статті, окре мим рядком, у лівому верхньому куті. Визначає індекс УДК автор. Заголовок статті. У назві бажано не використовувати ускладнену термінологію псевдонаукового характеру. Великі літери, окремий абзац без відступів першого рядка з вирівнюванням по центру. Анотація подається українською, англійською та російською мовами. Анотація повинна викладати істотні факти роботи і не повинна перебільшувати або містити матеріал, який відсутній в основній частині публікації. Обсяг анотації – 1800 знаків.

Ключові слова – слова з тексту, які з точки зору інформаційного пошуку несуть змістовне наванта ження, подаються у назывному відмінку; загальна кількість ключових слів – до 7–10.

Стаття повинна містити:

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Мета та формування цілей статті (постановка завдання)

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Структурні елементи статті необхідно виділити напівжирним шрифтом.

Висновки повинні супроводжуватися рекомендаціями, оцінками, пропозиціями, гіпотезами, описа ними в статті.

Обсяг статті – від 10–24 сторінок (кегль 14, Times N Roman, інтервал – 1,5; текст повинен бути надрукований з одного боку аркуша; формат сторінки: А4 (210×297 мм); верхнє, нижнє, ліве, праве поле – 20 мм.; текст набирається без переносів, на всю ширину сторінки; сторінки без нумерації;

Вимоги до оформлення наукових статей.

Необхідно використовувати парні лапки (««); при наборі тексту слід розрізняти символи дефісу (-) і тире (–). Перелік літературних джерел розташовується за алфавітом або в порядку їх використання після тексту статті з підзаголовком. Список використаних джерел і виконується мовою оригіналу. Посилання на літературу в тексті подаються за таким зразком: (Воронкова, 2021): (Воронкова, & Нікітенко, 2022). Список використаних джерел оформляється згідно References з урахуванням ДСТУ 8302:2015, наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. та міжнародного стилю APA. Редколегія може не поділяти світоглядних переконань авторів. За оригінальність, науковий рівень і технічне оформлення статті відповідає автор (и). Відповідальність за зміст, точність поданих фактів, цитат, цифр, правильність, точність і коректність цитування, посилань та перекладу покладається на авторів.

Редакція здійснює власне рецензування статей. Матеріали рецензуються членами редакційної колегії збірника або сторонніми незалежними експертами, виходячи з принципу об'єктивності і з позицій вищих міжнародних академічних стандар- тів якості. Редакційна колегія залишає за собою право відхиляти неякісні матеріали без пояснення причин. Редакція має можливість перекладати анотації та статті.

Назви файлів латинськими літерами – із текстом статті та анотацій з ключовими словами, з розширеними відомостями про автора (ів), рецензія (відсканований варіант), авторський реферат статті англійською мовою (авторський реферат статті повинен містити: прізвище та ініціали автора; звання або посаду; місце роботи або навчання; назву статті; відомості про автора (авторів) трьома мовами (українською, англійською, російською) – прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання (довідка про автора), домашня адреса, контактні телефони, емейл, № відділення «Нової пошти» для отримання збірника надсилати до редакції.

З питань опублікування статей звертатися до редакції збірника наукових праць за адресою: Редколегія збірника наукових праць «Humanities Studies», Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні Запорізького національного університету, пр. Соборний, 226, ауд. л 323, м. Запоріжжя, 69006, Україна

Контактні телефони: (050) 6372768 (095) 0216546

Відповідальний секретар: **Нікітенко Віталіна Олександрівна** – доктор філософських наук, професор, професор кафедри управління та адміністрування Інженерного навчально-наукового інсти туту ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету

E-mail: vitalina2006@ukr.net

Електронний варіант статті подається електронною поштою за адресою:

E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com

МІЖНАРОДНА ІНДЕКСАЦІЯ ЖУРНАЛУ

1. Index Copernicus Journals Master List – польська міжнародна наукометрична база даних, що включає індексування, ранжирування, реферування журналів і статей.
2020 – COPERNICUS ICV – 91,58
https://journals.indexcopernicus.com/search/formjml

2. Directory of Open Access scholarly Resources (ROAD) – служба, розроблена Міжнародним центром ISSN у співпраці з Сектором комунікації та інформації UNESCO. Служба ROAD пропонує вільний доступ до сегменту Реєстру ISSN

3. CrossRef – це асоціація наукових видавців, яка розробляє спільну інфраструктуру для підтримки більш ефективних наукових комунікацій. Ця мережа посилань на цитати сьогодні охоплює понад 68 мільйонів статей журналів та інших предметів змісту (розділи книг, дані, тези, технічні звіти) від тисяч наукових та професійних видавців по всьому світу

4. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського – найбільша за обсягом фонду та площі приміщень бібліотека України, головний науково-інформаційний центр держави, науково-дослідний інститут відділення історії, філософії та права НАН України

http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=juu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=PREF=&S21COLORTERMS=0&S21STR=humst

5. РЕЄСТР наукових фахових видань України – довідково-інформаційний ресурс, призначений для інформування наукової громадськості та покращення доступу до відомостей про українські наукові видання з різних галузей знань

6. Korea Open Access Platform for Researchers (KOAR) – Корейська платформа відкритого доступу для дослідників, що дозволяє будь-якому корейському досліднику здійснювати пошук і використовувати статті у відкритому доступі з усього світу чи з будь-яким бар'єром

7. Scilit – це база даних наукових робіт, яка розроблена і підтримується видавцем відкритого доступу MDPI, який використовує новий метод зіставлення даних та індексації наукового матеріалу

8. Dimensions – це пошукова служба, яка є одним з потужних постачальників актуальних даних про наукові публікації європейських вчених

9. wizdom.ai – це всеосяжне програмне забезпечення для управління дослідженнями, призначене для дослідників, вчених і студентів

10. The Open Ukrainian Citation Index (OUCI) – це пошукова система і база даних наукових цитувань, які надходять від усіх видань, що використовують сервіс Cited-by від Crossref та підтримують Initiative for Open Citations

11. ScienceGate – академічна пошукова система, яка почала працювати у 2019 році, охоплює понад 123 мільйони наукових документів, включаючи статті академічних журналів, книги, документи конференцій, розділи, набори даних, дисертації, препринти, технічні звіти та ін.

12. Safe

Інформація про журнал **“Humanities Studies”**
на сайті Запорізького національного університету
https://www.znu.edu.ua/ukr/university/11929/12623/12761

НОТАТКИ

Збірник наукових праць

HUMANITIES STUDIES

№ 21 (98) 2024

ГЕЛЬВЕТИКА
ВИДАВНИЧИЙ ДІМ

WWW.HELVETICA.UA

Підписано до друку 27.11.2024.
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 30,23.
Замов. № 0125/066. Наклад 100 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
69002, Україна, м. Запоріжжя, вул. Олександрівська, 84, оф. 414
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.